تصوير أبو عبد الرحمن الكردي

مەلا حوسێنی گوڕژی

کوڵی دڵی

مەلای گەورەی کۆیی

منتدى اقرأ الثقافي
WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنْتَدى إِقْرَأ الثَقافِي)

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إِقْرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www. Iqra.ahlamontada.com

منتدى إقراء الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى ، عربي ، فارسي)

بسم الله الرحمن الرحيم

کوڵی دڵی مەلای گەورەی کۆیی

کوڵی دڵی
مەلای گەورەی کۆیی

مەلاحسێن کورژی

مافی لەچاپدانەوەی پارێزراوە بۆ
نوسینگەی تەفسیر

نـــــاوی کتێـــــب: کوڵی دڵی مەلای گەورەی کۆیی
نـــــاوی نوســـــەر: مەلاحسێن گورژی
چاپ و بڵاوکردنەوەی: نوسینگەی تەفسیربۆ بڵاو کردنەوەو / هەولێر
خـــــــــــــەت: نەوزاد کۆیی
نەخـــشەسازی نـــاوەوە: شنۆ حمدامین
بـــــــــــــەرگ : ئەمین مخلص
نـــۆرە و ســـاڵی چـــاپ: یەکەم ١٤٣٠ک - ٢٠٠٩ز
تـــــــــــــیراژ: ١٥٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان ژمارەی سپاردنی (٦٩) ی ساڵی ٢٠٠٨ دراوەتێ

بۆ بڵاوکردنەوە و راگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس
ت : ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٣٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨
مۆبایل : ٢٢ ٥١ ٤٦٠ ٠٧٥٠ - ٩١ ٧٢ ١٣٨ ٠٧٧٠
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

مەلای گەورەی کۆیی

هە تادەمرم لەبۆ کوردان دەنالم   عیلاجیان چۆن بکەم هاوار بە مالم؟
نە بی من کە یقی جیم بە دنیا بی   قە ومی من وا رە زیل وریسوابی ؟!

مەلا حوسێنی گورژی

ئەمن دەمرم دەمێنی باشەوارم　　دەزانن ئەو حەلە کوردی هەژارم
ئەوەی دەینوسم و دەیلێم و دەیکەم　　لە دڵرایە و لەباوەڕ رایە کارم
لەبۆیە پاشی خۆم گشتی لەنێو گەل　　هیوام وایە ببێتە یادگارم
ئەگەر ئەورۆش کەسێ ڕێزم نەزانێ　　دەزانێ گورژی گەل دواچی بووە کارم

تێبینی

ڕەنگە هێندێک کەس ڕەخنەم لێ بگرن وبڵێن کتێبەکەی خۆی لێوالێو کردووە لە هۆنراوە و گوتاری هۆنەران و نوسەرانی دیکە و کەمی قسەی خۆیەتی و بە مەسکەلی خەڵک ڕازاندویەتەوە. منیش ئەو ڕەخنە لە سەرچاوم دادەنێم و بە دڵ قبوڵی دەکەم. چونکە تا ڕاددەیەکی زۆر ئەو قسە بەجێیە؛ بەڵام با هەمو کەس بزانێ، کە من ئەو کارەم بە چەند مەبەستی سەرەکی ئەنجام داوە کە بریتین لە:

١- مەبەست و واتای پەرتوکەکە لە هێندێک جێگا بۆ هێندێک کەس کەمێک توند و مەبەستەکانی کەمێک تیژ وداخن و؛ ڕەنگە لە کەسانێکی وەک منی وەرنەگرن،جا منیش بۆئەوەی پێیان بقولێنم و پێیان بڵێم: با بەتەنیا هەر من و مامۆستای کۆیی نین، کە لەگەڵ ئەو جۆرە بیروباوەڕە پڕوپوچەی واندا نەیارین و بەرهەڵستی دەکەین؛ من هیچ کە بە پەیڕەوی لە باشقە مەلاکانی وەک مامۆستای کۆیی لەسەر نەیاری ئەو خورافاتە ساخ بومەتەوە؛ ئەوەتا زۆر لە پێش مەلای گەورەشدا ئەو هەمو کەڵەپیاو و زانا گەورانە و لەدوای ویش هەر ئەو هەمو مەلاو زاناو ڕوناکبیر و تیژهۆش و دوربینانە نەیان هێشتووە ڕێگەی وی کوێر بێتەوەو دڵسۆزی خۆیان بۆ گەل و نیشتمان و ئایینە پیرۆزەکەیان نیشان داوەو لەو ڕێیەشدا خەباتیان کردووەو ڕەنج و ئازاری زۆریان چەشتووە.

٢- ویستومە ئەو شوێنەوار و پاشەوارە بەنرخ و خاوەن بایەخەی وان، کە هەرکامێکیان بەڵگەیەکی زیندوو پەرتویەکی درەوشاوەیە لەسەر هۆشیاری و زانیار و بێداری و دڵسۆزی زانایانی گەلە چەوساوەکەمان تۆمار بکەم و لە پەنای یەکیاندا

خڕبکەمەوە؛ تا هەم لە نەمان و فەوتان و لە بەین بران بییان پارێزم و پەزمەندەیان کەم بۆ دوارۆژی گەلە هەژار و چاوبەستراوەکەمان و هەروەها بۆئایینی چاک و پاک و تاک و پیرۆزی ئیسلام. دیارە کە هەر نەمامەی لە جێیەکم ڕا هێناوەو لەپەنای یەکم چەقاندون و کردومەتە ئەو باخچە چکۆلە بۆ بەرەی داهاتوو تۆرەمەی دوارۆژی گەلەکەمان؛ تا نیشتمانە خۆشەویستەکەمانیان پێ لە فێڵی چاوبەستا بپارێزم، تا جارێکی دیکەش دژمنانی لاوەکی بەهۆی ستونی پێنجەمی خۆیان لەنێو ئێمەدا؛ نەتوانن کوردە موسڵمانەکان لەخشتە بەرنەوە.

٣٣- بێ گومان ئەگەر ئەو کارەشم نەکردبایە هەمو کەس دەستی وە هەموی ئەو بەڵگەو پەرتوکە مێژوییە بەنرخانە ڕانەدەگەییشت و ئەگەر بەدەگمەن یەکێک دەستی وەیەک دۆێک، یا چەن دانەیەکی وانە ڕاگەیبا لەوانەبو، کە هەتا مردن ئەوانی دیکەی هەر نەدیتبان و دەستی وییان ڕانەگەیبایە. بەڵام من ماوەیەکی زۆرم بۆ ئەو کارە تەرخان کردووەو لە ئێران و ئێراقان هەوڵم داوەو کەرەسەم بۆ خڕکردۆتەوە، تا وها شتێکم پێک وەناوە، کە بێ سوو هەمو کەس نەیدەتوانی ئەو کارە بکات، تەنانەت نیوەی ئەو هەمو بەڵگانەش پەیدا بکاو ئەو هەمو زەحمەتە بکێشێ، کە دەبێ قبوڵی بکەم، کە منیش هەر نەمتوانیوە یەک لەسەدی وانیش وەدەس بێنم.

ئەمجا گەلێک بە پێویستی دەزانم، کە لە ناخی دڵ و قوڵایی دەرونەوە سوپاسی زۆری هەمو ئەو کەسانە بکەم، کە تەنانەت بۆ گێڕانەوەی کورتە باسیکی مامۆستای کۆییان بە پێ گوتنی تاقە هۆنراوەیەکی ویش وەیا لە هەر بابەتێکەوە یارمەتییەکی چوکەلەشیان دابم. جا بەتایبەتی بەڕێزان مامو مەلا موحەممەدی بارزانی و جەنابی مامۆستا مەلا موحەممەدی کانی مازووەیی و

ڕێزدار مامۆستا مەلا عەبدووررەئوفی نەقشبەندی بیژوەیی، کە لەنێو ئەم شوێنەوارەدا شوێنی تایبەتی خۆیان دیارە و بەداخەوەش ئێستا هەرسێکیان کۆچی دووایییان کردووە و لەنێومان نەماون، هیوادارم کە خوای گەورە لەبەهەشتی بەریندا نشتەجێیان بکات و لەگەڵ مامۆستای کۆیی لە پەنای میهرو بەزەیی زۆر و بێ پایانی خۆی دا بییان حەوێنێتەوەو بییان حەسێنێتە وە.

نوسەر

بەباڵا برین لە لایەن چاپەمەنی هیواوە

پاشنیوەڕۆی چوارشەممە١٩/ بەفرانباری ٨٠ لە دەفتەری کاری خۆم دانیشتبووم و دەمنووسی، کە جەنابی مەلا (حسین گورژی) لەپڕ لێم وەژوور کەوت. پاش سڵاو و جواب و من خۆش و تۆ خۆش باسی چاپکردنی کتێبی (پرتو آیات رحمانی)یان هێنا گۆڕێ. لە ناکاو دیتم کتێبێکی پێنجسەد لاپەڕەی دەپرێسکە پێچراوی دیکەی لە بنەنگڵی دەرێن و لە پێشی دانام، داوای لێکردم کە لێی بڕوانم و ئەگەر بکرێ شتێکیشی لەسەر بنووسم و چاپی کەم. چاوێکم رێخشاند و لێی خورد بوومەوە زانیم چییە و بۆچی دەبێ. بڕێکیشی بۆ خوێندمەوە. وەرمگرت و شەوێ دەگەڵ خۆم بردەوە ماڵێ، بڕێکم موتالا کرد. پڕ ناوەڕۆکم دی، هەر ئەو شەوەی بە پێی بۆچونی خۆم ئەو شێعرانەم بە زەینی داهات و لەسەرم نووسی.

کتێبێکیان لەپێش دانام بە کوردی
کە کوترا بوو لە کوردێک بە مەردی
بژی گورژی کە نووسیوتە کتێبێک
مەلای کۆیە دەناسێنی بە وردی
کتێبی وا بەنرخ و پڕ لە ئەزموون
مەلای گەورە کە فەرموویە بە کوردی!
ئیدی مەعلوومە ئەورۆکە بە چاکی
لە زانستی کەسێک ناگا بە گەردی
ئەتۆ کۆت کردەوە بۆ نەسڵی ئەورۆ

نە خیچــــــــای و نە ژاکـــــــــاوی بە ڕژدی
نیـــــشانەی بیـــــری ژیـــــر و تیــــژی تـــــۆیە
کە لێزانــــــــی و قەڵەمگێڕێکــــــــی خـــــوردی
لە بـــــــارەی مەردی کوردانــــــــدا دەنووســــــی
ئیتـــــر هەر بـــــۆیە تـــــۆش لێـــــزان و مەردی
کەســــێکی بــــاش موتــــالای کــــا بە وردی
مـــــــوداوایە، بـــــۆ ئـــــۆف و ژان و دەردی
لە دیـــــــــوانی ئەدەب نەڕڕادی چـــــــــاکە
بە جـــــووت دێ دووشەشـــــی، هەر نـــــۆرە نەردی
بە شـــــانازی هیـــــواش بـــــۆ چـــاپ و نەشـــری
دەکۆشـــێ ســـوور بـــێ ڕووی، دوور بـــێ لە زەردی

عەبدولقادر قادری "هیوا"

بە باڵا برِین لە لایەن مامۆستا ئەسعەدییەوە

بەنێوی خودای گەورە

زۆر لەمێژە لەگەڵ برای بەڕێز و خۆشەویست کاک مەلا حوسێنی گورژی پێوەندی دۆستایەتیمان هەیە و هەربۆیە و بەو بۆنەیەشەوە هاتوچۆمان هەبووە و هەیە. ئەو هاتووە و منیش چووم و من دەچم و ئەویش دێت. ئەوساڵ زۆر جاران کە یادم دەکرد و دەچوومە سەردانی هەموو جارێ دەمدیت وا لە دیوەکەی خۆیدا بە سەختی خەریکە یا پێنووسی بە دەستەوەیە و دەنووسێ یا بە تایپە کەجەکەی خۆی خەریکی تایپ کردنە یا لەگەڵ موتالا تێکەڵ بووە.

جا ئەوساڵ کە کتێبێکی مەزن و پڕبایەخی سەبارەت بە مەلای گەورەی کۆیە لەبەر دەستا بوو زۆر جاران کە دەچوومە لای یاخۆ بڕێکی بۆ دەخوێنمەوە یا من خۆم هێندێکم لێ دەخوێندەوە کە دەتوانم بڵێم بەو شێوە ئاگاداریم بەسەر زۆربەی کتێبەکەدا پەیدا کردبوو و لاموایە کە بە ڕاستی کتێبێکی زۆر زۆر باش و بایخدارە بەڕتوکێکی زۆر مەزنە لە بارەی ڕابەرێکی ئایینی زۆر مەزنی کوردەوە نووسراوە.

هەموو کەسێکی کورد پێویستە مەلای گەورەی کۆیە بناسێ چونکە ئەو گەورە بەڕێزە گەورەترین دڵسۆزی هەر کوردێک بووە هەرکەس ئەو کتێبەی مامۆستا گورژی بخوێنێتەوە دەتوانم بڵێم کە بەشێکی زۆری مێژووی کورد و کوردستان، کاکڵی ئایینی پیرۆزی ئیسلام، بەشێکی زۆر جوان و ڕەوانی وێژەی کوردی، خەیانەتکاری شێخەکان و فێڵ و فوت و ڕاووڕوت و چاوبەستنی وان و جۆری

بیرکردنەوە و پلە و پایەی زانیاری و ژیان و خەبات و بەسەرهاتی مەلای گەورە ئاگادار دەبیّ و گەلێک شتی وای بۆ دەردەکەویّ کە هەتا ئێستا هەر نەیزانیون.

بەڕاستی کاک مەلا حوسێن زەحمەتێکی یەکجار زۆری کێشاوە و خۆزگە لە کوردستاندا وێنە و نموونەی ئەو پیاوە گەورە و زەحمەتکێشەمان زۆر هەبان بیّگومان مامۆستا گورژی گەلێکیان کۆشش کردووە تا کتێبێکی وەها گەورە و بەنرخیان لەبارەی وەها مەلایەکی گەورەی کورددا نووسیوە. هەروەک خۆی دەڵیّ لە ئێران و عێراقان، دوای ئەو کەسانە کەوتووە کە هۆنراوەیا نووسراوەی وییان لابووە، یا هەر جۆرە ئاگاداری‌یەکیان سەبارەت بە مەلای گەورە هەبوویّ و لێی کۆڵیونەتەوە و پرسیاری لیّکردوون و نامەی بۆ گەلێک کەس لەوبارەوە نووسیوە. زۆر بە دیقەتەوە بەوکارەوە هەڵساون و هەنگاوی گەورەیان هەڵێناوەتەوە. قۆڵی هیممەتیان لیّ هەڵماڵیوە، بیّترس و گومان بە دڵسۆزییەوە بە وەها کارێکی گەورە هەڵساون، بەڵام سەیرە نە خۆیان ماندوو بوون و نە قەڵەمیشیان کوڵ بووە!! بەڕاستی ئەمە لە وزەی هەموو کەسدا نییە، مامۆستا گورژی کە نووسەر و هۆنەرێکی هێژا و زانا و بەتوانا و شارەزا و بەهێزە بۆ گەشە پێدانی زمان و فەرهەنگ و وێژەی کوردی زۆریان هەوڵ داوە و لەو ڕێیەشدا تەمەن و ژیان و خۆشی خۆیان بەخت کردووە و هەر لەسەر ئەو بیر و باوەڕە بوو کە لە لایەن میرییە چەپەڵەکەی شای گۆڕبەگۆڕەوە هەمیشە زۆر بە سەختی لەژێر چاوەدێری و گوشاردا بووە و تەنانەت ماوەیەکی زۆریش لە گۆشەی زیندانە شەدارەکانی ئەو ڕژێمەدا بە هەژاری و نەداری بەسەری بردووە و گەلێکیش ئازار و ئەشکەنجە دراوە، بەڵام بەوحاڵەش سوپاس بۆ خوا هەرگیز کۆڵیان نەداوە و لەسەر بیر و باوەڕی خۆی هەر سوور بووە.

ئەگەرچی ماڵ و منداڵێکی زۆریشی لەم ڕۆژگارەدا بە ڕیشەوە بووەو دەس‌کورتی دەستی بەستووە و کتێبەکانی بۆ چاپ ناکرێن، بەڵام بێ‌وچان خەریکی نووسین و توێژکاری و لێ‌کۆڵینەوەیە و لەوەها هەلو مەرجێکی دژواردا ورەی بەرنەدا و لەگەڵ ئەو هەموو کەند و کۆسپەی ڕێگەی ژیانیدا بەربەرەکانی دەکات و چەرخی چەپگەڕ نەیتوانیوە چۆکی پێ‌دابدا و زمانی ببەستێ و دەستی بلەرزێنێ، جا هەر بۆیە جێی خۆیەتی کە هەموومان ئافەرینی پێ‌بڵێین و لە خودای گەورە داوای سەرکەوتنی بۆ بکەین.

ئەو ڕێگەی پیاوانی گەورەی گرتووە و چاو لە قارەمانانی خواپەرستی کورد دەکا و لاسایی یەکخوا پەرستانی ڕاستەقینە دەکاتەوە. هیوادارم کە خودای گەورە بە ئاوات و ئامانجی گەورەی خۆی بگەیەنێ و لە خوشک و برایانی کوردیش داوا دەکەم کە ئەم کتێبە بەنرخە بخوێننەوە کە بێ‌گومان بە خوێندنەوە و چاوڕێخشانێک دەیان و سەدان ڕاستەقینەی وەهایان بۆ ڕوون دەبێتەوە کە تا ئێستا هەر بیریشیان لێ‌نەکردۆتەوە و بۆشیان دەردەکەوێ کە دژمنانی ئیسلام و کورد، چ جۆرە نەخشەگەلێکی شومیان بۆ ئێمە کێشاوە و چۆن دەیانهەوێ لۆ هەتاهەتایە خوێنمان بمژن!!

جا منیش بەو چەند هۆنراوە بیروڕای خۆم سەبارەت بەو پەرتۆکە پڕ بایەخەی بەڕێز مامۆستا گورژی دەردەبڕم:

کتێبێکی بەنرخ و قیمەتە باسی مەلای کۆیە
وەکوو ئەستێرەیەکی گەش لە ئاسمانا ئەڵێن کۆیە
مەلای گەورە بەسام و هەیبەت و نەعرەی وەکوو شێر بوو
بە کوردی گوت لە خەو هەستە درەنگە ڕۆژ لە ئاسۆیە
هەتا کەی ژێر چەپۆکی عەیبە بۆ ئێمە ژیانی وا

بەسە خۆ خۆری یەک بگرن جەنابی شێخ خەتای تۆیە
فڕیوە قەل فڕی زۆر چاکی وەخوێنە و پەندی لێ‌بگرە
دەزانی چەندە بەرزە ئەم قسە هەستە لەبۆ تۆیە
ئاخر شێخ کەی فڕیوە خەرقی عادەت چۆن دەبێ گیانە
بەسە واز بێنە ئەی سۆفی کە شێخیش هەروەکوو تۆیە
بەوە هەستان لەخەو زۆرکەس کەچی هەر کوردە دواکەوتوو
نەماوە بۆت لە عالەمدا کەچی شێخ هەروەکوو خۆیە
مەلا شێخی دروست کردووە وەکو ئینگلیزی دین‌دوژمن
بە تەشوێی تیژ لە چۆکی دا بەڵێ هەر بابە ڕۆڕۆیە
مەلا تۆ جێگری پێغەمبەری خۆت بۆچی ناناسی
زەلیلی دەستی شێخی شێخ وەکوو ئاغا لەسەر تۆیە
بە قەومی کورد بڵێ هەستن لە خەو شەو ڕاپەڕی ڕۆیی
فڕۆکە و مووشەکی دوژمن لە ئاسمانا لەسەر تۆیە
بە پێنووس و زمانت کونکە گورژی جەرگی داگیرکەر
بەوە نێو دەردەکەی بێ‌شک ئەتۆش هەروەک مەلای کۆیە
بە ڕێبازی ئەوا ڕۆیین هەزاران نووسەر و پسپۆڕ
سەر و ماڵیان لەسەر دانا وە کاروان هەر وەکوو خۆیە
چرایەک هەڵکراوە ڕوونە شەوگاری تەم و تاریک
دەبیسم نێوی ئازادی لە هەولێریش وەکوو کۆیە
برای تێکۆشەر و زانا هەزاران ئافەرین بۆ تۆ
بە خوێنی جەرگە نووسیوتە بەسەرهاتی مەلای کۆیە
بژی هەر سەرکەوی گورژی زمانت کول نەبێ هەرگز
منیش گەر (ئەسعەدیم) باوەڕ دەکەی بڕوام وەکوو تۆیە

ئەسعەدی

بە باڵا بڕین لە لایەن مامۆستا ئەحمەدیانەوە

بەنێوی خودا

سوپاس هەر بۆتۆیە خودایە سەنات بە کەس دوایی نایە، پێنووسی چارەنووسیت گەڵای ڕەنگینی لێنووسیت زەردی ڕۆژی ڕەشی شەوان سوری شەفەق سپی بەیان لەوحی کتێبی تەکوینت حەوای کەوی و زەوی شینت ئەوجار لەلای خۆت ڕابەرە درووود بۆسەر ئەو ڕابەرە بۆ تۆ دووایین پێغەمبەرە. شادیهێنەر و غەمبەرە. سڵاو بۆ ئەسحاب و یاران بەقەت دەنکی پەڵەی باران، یارەکانی پێغەمبەری لە یاوەران و کۆچەری.

دوای ئەوانە ئەوەش دەڵێم تەواو لەو کاتەدا کە دنیایەک کار بۆ نۆرە لە دەورم هاڵابوون و لە نێویاندا سەرەسووڕ و چاوە چاوم بوو، لەناکاو (جەنابی مەلا حوسێنی گورژی) بەسەری کردمەوە و لە ژوورەکەم وەژوور کەوت و دووای تۆخۆش و من خۆش، کتێبێکی گەورەی (ژیاننامەی مەلای کۆیە) کە نووسراوەی خۆی بو لەپێشی دانام و لە منی ویست کە ئەو کتێبە بخوێنمەوە و پێم هەرجۆرێک بوو لەوبارەوە چەند دێڕێکی لەسەر بنووسم.

دیتم قەڵەمەکەم بە دندووک پێوە بووە نە ئەو کۆڵە قورسەی پێهەڵدەگیرێ و نە دەرەتانی هەڵاتنی هەیە، چونکە بە دابی کوردەواری میوان حاکمە و حوکمی حاکمیش رەت کردنەوەی نییە. لە لایەکی دیکەش خۆێندنەوەی ئەو کتێبە گەورەیە کە هەڵدانەوەی گەڵاکانی شەپۆلەکانی دەریای وەبەر چاوی دەخستم کاری منی ئەو

هەمـــووە ســـەرقاڵ و کەمکـــات و کـــار زۆر نەبـــوو. وە بەبـــێ خوێندنەوەشـی بڕیـاردان لەسـەر ئەو کتێـبە کـارێکی خـراپ بـووە لەویش خراپتر وەپشتگوێ خستنی ویستی مەلایەکی ئـاوا زانـا و تێکۆشەر و خوێنگەرم بوو.

لەبەر ئەو هەمـوو هۆیـانە چـاکیم لەوەدا دی کە دوای پەسـند کردنی ئەو ژیاننامە و گوتنی چەند جار دەستخۆشی چەنـد دێڕێکـی کەم و کورت لەبارەی خاوەنی ئەو ژیاننامە و بە قسەی عەڕەبەکان (صاحب الترجمه)وە لە بارەی ئەو ژیاننامە بنووسم:

١ـ خاوەنی ئەو ژیاننامەیە یانی مامۆستا مەلا محەمـمەدی کـۆیی پێـشەنگێکی زۆر گەورە و هەڵـکەوتەی ئـایینە کە نە تەنیـا خـۆی بەخەبەر بووە، بەڵکـو جەمـاوەرێکی یەکجـار زۆریـشی وەخەبەر هێنـاوە و هەتـا توانیـویەتی هەمـوو چەشنە دەربەگـایەتی دینـی و دنیایی ڕاداوە. وە داموودەزگای ئیستیعمارچییەکانی وەدەر ناوە و نە هەر لە گـریوگـری فنچکـی کارەکـانی زەمـانی خـۆی بەڵەد بـووە بەڵکوو ئاوڕی داوەتەوە سەر ڕۆیـشتووش و تەنـانەت بەرەو پیری داهـاتووش چـووە و ئـاڵقەی کارەسـاتەکانی ڕۆیـشتوو و ئێـستا و داهـــاتووی پـــێکەوە شـــەتەک داوە. لە بـــاری ڕۆشـــنبیریش چـــرا بەدەستێکی ئەوەندە بە زات و زیرەک بووە کە بەبێ ترسی و خـۆف لە وەزەندەی دێوەزمەکان تیشکی ئەو چرایەی بەهەموو قولینچک و قوژبنە تاریکەکاندا گێڕاوەو هەموو خورافاتێکی ئایینی وئابووری و ڕامیاری دەرپەڕاندووە. ئەو مامۆستا پسپۆڕ و هەڵکەوتەیە هەوەڵین کەسێک بووە کە قورعانی بە کوردی لێکداوەتەوە[1] و نەجیبەی کچی وەبەر خوێنـدن نـاوە و هەتـا توانیـویەتی تەقەی لە دێـوەزمەی نەخوێنـدەواری کـردووە و لە ڕێگـای خوێنـدەواری وڵاتەکەی بەرەو پێش بردووە.

(١) ... کەس نەیتوانیبێت شتێکی ئەوتۆ بکات کە شێخ صوفی دلسۆزەکەیە لە شیعرا [illegible] کەس قورئان [illegible] بە کوردی [illegible] دەبێت لە شێعر [illegible] شێخ و صوفی لە کۆمەڵگای کوردەواری بڵاوی کردەوە [illegible] ئەوە بوو [illegible] لە قورئان حاڵی نەبێت چونکە بازاڕی ئەوان نامێنێت قورئان خەڵکی بۆیە [illegible] بانگ دەکات ئەوان بۆیە لە ئایەتی خوایان.

بۆ پەڕاندنی لەمپەری پێشکەوتنی نەتەوەکەی و سەرکەوتنی نیشتمانەکەی و پشکواندنی گوڵی ئاواتی لاوانی وڵاتەکەی و بۆ بزاوتنی هەستی خواپەرستی و بێزاری لە خۆپەرستی و کاسی و مەستی بە شەو و ڕۆژ بە قەڵەم و زمان و لە قالبی هۆنراوە و پەخشاندا هەمیشە لە کۆشش و تەقەللادا بووە.

جا ئاگاداری لە ژیاننامەی پێشەنگێکی ئاوا هەڵکەوتە و دڵسۆزو خاوەن شوێنەوارە، جگە لە باری ئەمەگناسین بۆ ئەوەش بکرێتە سەرمەشق و وێنەی لێ‌هەڵگیرێ و بە هیوای خوا ڕێگای وی بۆ پێشکەوت و سەرکەوت دابگیرێ زۆر پێویستە و هیوادارم ئەو ژیاننامەیە دوای پێداچوونەوە و بژارکردنی خێرا لە چاپ بدرێ و بۆ خوێندنەوە وەبەر دەستی خوێندەوارانی بەرێز بخرێ.

٢ـ نووسەری ئەو ژیاننامەیە یانی (جەنابی مەلا حوسێنی گورژی) مەلایەکی زۆر زانا و بە یەکجار ئازایە و بالای بە قورسی بەلادا نایەو ئەوەتی من دیومەو دەیناسم هەر خەریکی دەرس‌دادان و کتێب‌دانان و هۆنینەوەی شیعر و تۆژینەوی مەبەستەکانی کۆمەڵایەتی و ئایینی‌یە و ئارایەکی ئەوەندە زۆری لەگەڵ زانین و فامین و هەراوکردنەوەی جوغزی زانیاری هەیە کە ڕۆژگاریش لێی مۆن بێتەوە، جا وەبیری بێتەوە،ڕێکی گوشێ زۆر کات و سات لەژێر مەنگەنەی کارەسات ڕۆژگار لوتیشی لەو خوار بێ ئەو پیادە بێ و خۆشی سواری بێ بە هەر لایەکدا بیگێڕێ ڕووی لە زانین وەرناگێڕێ هەر لە ڕووی عیلم و زانینە و ئەوی دیکەی پێ چ نییە. خودایە ئەو قەڵەمانە قەت کول نەبن کە زانستی ناساندنی ئیسلامەتی و ئاکارەی ئینسانەتی دەنووسن.

مەهاباد ـ عەبدوڵلا ئەحمەدیان

١٣٨٠/٨/٥

دیباچە

زۆر زۆم پێ خۆش بوو کە سوپاس و ستاییش و پەسنێکی وەهای یەزدانی مەزن بکەم کە هەتا ئەورۆ کەس نەیکردبێ و لە جوانی و لەباری و رێکوپێکی و نەخشینی و هێز و پێزە فەرهەنگی وێژەیی‌دا لە هی هەموو کەس جوانتر و باڵاتر بێ و کەسیش لە دوایی‌دا رەخنەی لێ نەگرێ، بەڵام هەرچی دەکەم و دەکرێنم نە لە توانام‌دایە و نە هێزی پێنووس و وزەی زانیاریشم بەو پلە و پایە گەیوە.جا لەو رێیەوە زۆرم خۆ هێنا و برد و خۆم لێرە و لەوێ دا چم پێ نەکرا و بە ناهومێدی مامەوە و ئیتر تا ماوەیەکی زۆر لە گێژاوی خەیاڵاتا کەوتمە سەر مەلە و سەرەنجام هاتمە سەر ئەو خەیاڵە ئەو دوو پارچە هەڵبەستەی خۆم کە هی یەکەمم لە ساڵی ١٣٥٠ لە گوندی پاراستان و هی دووهەمیشم لە ١٣٤٨ لە گوندی واوانی ناوچەکانی گەورک و سوێسنی لە هەرێمی سەردەشت لە دەورانی فەقێیەتیە پڕ برک و ژان و خەم و پەژارەکەمدا دامناون، بنووسم و لە خوای گەورە بپاڕێمەوە کە لێم قەبووڵ بفەرمێ، کە ئەوەش دەقی هەر دووک پارچە هەڵبەستەکەیە:

خواناسی

نێوی تۆ کە (اللە)یە بە کوردی کە خودایە
سەر لە سوڕمانە لە تۆ، ئیتر دڵ لە کوڵایە
بیر گێژەڵە، ژیر هوڕە، زانایە نەزانە
بێ‌سوو (شک) یەکە سەرسامە لە تۆ هەرچی جیهانە
هەر بووی و دەبی و نابی و قەت نەبووە نەبوونت
لاچوو نیی و چونیت و نەچووی و نەچوووی نییە چوونت

ناكێـــشرێ وێـــنەی تـــۆ بە پێنووســـێ كە بیـــرە
هـــیچ كەس قـــومی پـــێ نـــادرێ لەم ئـــاوە كە گیـــرە
ئەی خـــوایە منـــی لات ئەتـــۆ دەناســـم و بەس
بە خـــوا بە مـــرێنەر و ژیێـــنەری هەمـــوو كەس
هەر بیـــرێ لە هەر شـــتێكی دەكەم تـــۆ دەویـــدا هەی
هەر بلیمەتـــێ لـــێم ونـــی تـــۆ دەوی نـــاگەی
ئەی چـــاوگەكەی بـــوونم و هەم ژیـــن و ئەویـــنم
بـــڕوانمە هەر شـــتێك لە دنیـــا تـــۆ دەبیـــنم
هـــۆزانم و خـــۆ هەر شـــتێكی تەماشـــای كە دەكەم
ســـا هەر چـــشتێ هەیە و مـــن كە ســـەرنجێكی دەدەم
ســـۆمایی لە چـــاوان ئەتـــۆ ئەی هێـــزی دەس و پەل
ئەی گیـــان هەمـــوو شـتێك و ئەرێ هەڵـخەری هەر هەل
هەرچـــــێ لە هەبوونـــــایە درشـــــت و وردی
جێگرتوو، ڕووەك، سست و بچووك، بە دەست و بـردی
گیانـــدارێ كە ســـەختی و خەفەت و شـــادی دەچێـــژێ
هەوری ڕەش و تاریـــــك كە بـــــارانە دەڕێـــــژێ
دار و دەوەن، بەرد و گـــــڵ و گیـــــا و هەوا گـــــش
هەرچـــی هەیە لە بـــزۆز و تەویـــن بـــوونی تەواگـــش
گـــۆی زەوی، ئـــاوی، بەژی، چـــڕی، دەشـــتی، چەمەنـــی
دونـــدەكەی بەرزی چیاكـــان كە بە خـــۆر پێـــدەكەنی
تەم و گێـــــشوش و حەوا، ئاســـــمان، بەرز و نەوی
شـــــاخ و دار و دەوەن و ســـــەوزە و زێ و زەوی
هەر بوونەوەرێـــك هەبـــووە، هەیە یـــا خـــۆ دەبـــێ ئەو
ژیـــن و ئەویـــن، ڕاز و نیـــاز، بێـــداری و هەم خەو
ســـەرپاكی لە تـــۆڕایە، بە هـــۆی تـــۆوە هەیە خـــۆ
هەرچـــی هەیە ئەی خـــوایە كـــری تـــۆیە كـــری تـــۆ

هەر دەنگــێ لە هەر شــتێکەوە دێ پەســن و سوپاســە
بـــۆ تـــووە ئەی دوور لە هەڵە و چەوت لە تاســـە
ئـــاور کە دەســـووتێ بە گـــڕ و کڵـــپە و تینـــی
زانـــا کە ســـرنجێکی بـــداتێ تـــۆ دەبینـــی
زانـــای و توانـــای و تـــۆ بینـــای و بەهێـــزی
خـاوەن بەزەیـی و بەخـشەری، زۆر پـۆگ و بەڕێـزی
بـــوونێکی ئەتـــۆ ســـادە و هەر گیـــانێکی رووتـــی
تـێکەڵ نـی بە کـۆمەڵ، ئەتـۆ تـاقێکی، نە جـووتی
گیـــانێکی تەواوی ئەتـــۆ ئەی گیـــانی گیانـــان
هەر هێـــز و وزەی تـــۆیە وەکـــا چـــاوی بەیانـــان
زانیـــارییەکەت گـــش گـــری هەر شـــتێکی هەبـــوویە
هەرچـــی لە هەبوونـــایە خـــودا بـــوونی بە تـــوویە
تـــۆ خـــواییکی وەهـــا گەورە و زانـــا و بەڕێـــزی
لە هەمـــوو خـــاوەنی هێزێـــک پتـــر خـــوایە بەهێـــزی
بە هەزاران وەکـــوو گـــورژی ســـەری شـــێواوە لە تـــۆ
جدەشـــزانێ کە تـــۆ هەی کەچـــی تێمـــاوە لە تـــۆ

گوندی پاراستان، ساڵی ١٣٥٠ هەتاوی

چۆن تۆ نیی ؟!

ئەی خوداوەنـــدی مەزن، ئەی بــێهەڤـاڵ و مــاڵ و حــاڵ
ئەی وەسـتا بـۆ گـش بوونێـک و ڕۆژی روون و کـاتی تـاڵ
ئەی هەمـوو گیانـدار و بـێگیـان هێنەدی و پـۆگ و نەمـر
ئەی بهێنـــی پــۆلی هەور و کــات و رۆژ و مانــگ و ســاڵ
ئەی هەمـــوو بوونێــک بە بــێتــۆ هەر نیــیە و نــابێ ببــێ
بـــێ گومـــان دانــی بە بوونـــت دادەنـــێ زمانـــدار و لاڵ
بــا کە ســروەی دێــت و رائەبــرێ بە بــن گوێمــا ئەڵــێ
هـیچ خـودایەک نیـیە مەگەر یەزدانـی پـاک و بێهاڤـاڵ
دار کە بــا لێــی دات و هـــازەی لێـوە پەیـدا بـوو ئەڵــێ
هەر تەنیـا تــۆی نــامری یەزدانــی بــێبــاک و خەیــاڵ
خـــانووێکی پەســـت و تاریـــک و بـــێشــۆق و کـــاولە
هەر دڵێکــی گەر لە بیــر و تــرس و ســامت بــێ بەتــاڵ
دێڕەکـــانی رووپەڕەی پەڕتـــووکی گـــش خواناســـەکان
قەت لە باســی پــڕ لە خێــری تــۆ خــودا نــابن بەتــاڵ
تـۆ نەبـی شـت چـۆن وەدی دێ و دێتە مەیـدانی هەبـوون
هەر ئەتـۆی تێـکبەردەدەی ڕێـو و چەقەڵ، شـێر و شـەپاڵ
تــۆ کە بــێوێــنە و نمــوونە و بــێلەش و دەســت و پەلــی
نــابێ بگــرێ هەر نەبــووی وێــنەت بە کــامێرەی خەیــاڵ
ناســـک و باریـــک و وردێـــک و درشـــتێکی وەهـــای
نـــوێنەرێکی گەورەیـــی تـــۆنە هەمـــوو ئیـــسرانی ســـاڵ
زینـــدووی و زانـــای و بینـــا و ببیـــست و پـــۆگی تـــۆ
بـێ خـواردن و چـاو و دڵ، بـێگـوێ و دەسـت و بێهەڤـاڵ
شـــەو زریــوە زریــوێکم گــوێ لــێ دەبــێ کــاتی خەوێ
پەســنی تـۆیە بــوونەوەر دەیـکەن هەمـوو بە زمـانی حـاڵ

بێ گومانم کێ کە نەتناسێت و ئیتکێربێت نەکا
تۆ بە یاسای دادگەری خۆت و ڕەدا دەیخەیتە چاڵ
نمنمەی باران و کرپەی بەفر و تروسکەی سوورە گوڵ
گش سوپاسی تۆیە، بێ کەس، بێ برا و باب و کاڵ
بەڵگە و پەرتووکی بێ ئینتکێرییە بۆ بوونی تۆ
پەلکی گوڵ، ئاونگ لەسەر سەوزە، بە چەشنی زێوی قاڵ
پەنجەکەی پڕهێزی لاوان بەڵگەی توانینتە
کوڵمی شەرمینی هەزاران کیژی شۆخ و چاو کەژاڵ
بون لەتۆڕا، مان لە تۆڕا، ژین لە تۆڕایە و نەمان
هەرلە تۆڕا شین و هەست و بیر و ژیری بێ خەیاڵ
گریە و نوسک و گرووی منداڵی ساوای بێ مەمیش
گشتی هەر هاوار لە تۆیە ئەی خودای خاوەن کەماڵ
چشتێ بێ وەستا نییە جا چۆن بڵێم تۆ نیی خودا
سا ئەتۆی وەستای هەموو شتێکی لەبەر چاو و خەیاڵ
ئەو جیهانەی نا لەسەرخۆ، هەر دەمەی جۆرێکە خۆ
هەرچی بشگۆڕێ وەدیهاتۆیە بێ باب و مناڵ
خۆ وەدیهاتووش دەبێ هەیبێ وەدیهێنەر کەچی
سەیرە ناتناسن گەلێ خەڵکی نەزان و کوێر و لاڵ
ڕابگیری رایەڵ و پۆی تەونی گەل تەنیا ئەتۆی
بۆیە قڕ نەکرا گەلی کوردت بە سەدها بانیپاڵ
تۆ خوداینکی وەها مەزنی لە کوێ جا تێدەگا؟
سەد هەزارانی وەکوو من بێ دڵ و کڵۆڵ و شەلاڵ
گورزی هەر هێندە دەزانێ کۆیلەی خوایەکیە قەت
نامرێت و ناخوات و نانوێ و نابێ بەتاڵ

گوندی واوان، زستانی ١٣٤٨

مەلای کۆیی

هەتـــــا دەمـــــرم لە بـــــۆ کـــــوردان دەنـــــاڵم
عیلاجیـــــان چـــــۆن بـــــکەم هـــــاوار بە مـــــاڵم
دەبـــــێ مـــــن کەیفـــــی چـــــیم بە دنیـــــا بـــــێ
قەومـــــی مـــــن وا رەزیـــــل و ریـــــسوا بـــــێ
بـــــێکەس و بێـــــدەر و فەقیـــــر و هەژار
بـــــێ ســـــە ر و ســـــە رفـــــراز و بـــــێ ســـــە ردار
ئەوی رێـــــگەی لە کوردەکـــــان گـــــۆڕی
لەعنەتـــــی خـــــودا لە ئەلـــــحەد و گـــــۆڕی

کوڵی دڵی مەلای کۆیی

خۆم زۆر بە بەختەوەر و سەرکەوتوو دەزانم کە خودای گەورە یارمەتی دام تا هێندێک لە کوڵە دڵکانی بەڕێز مامۆستای گەورە و ڕامیار و شارەزا، مامۆستای هۆشیار و هێژا، مەلای گەورەی کۆیی کە لە ڕاستیدا کوڵی دڵی هەر کوردێکی ستەم لێکراوی زانا و دانا و تێگەیشتوون لەو کتێبەدا بۆ تۆی خوێنەری خۆشەویست ڕوون بکەمەوە.

خوێنەری خۆشەویست! من ناومهەوێ لەو کتێبەدا مەلای گەورە بە تۆ و بە خەڵکی کورد و موسڵمانان بناسێنم، چونکە ئەو بەڕێزە بۆ هەموو کوردێکی هەستیار و هۆشیار و بۆ هەموو موسڵمانێکی دادگەرو ڕووناکبیر ناسراو و ئاشنایە و بۆ زۆرترینیشیان دۆست و خۆشەویستە و هەرکەس داوایەکی ئاوا بکات لام وایە وەک ئەوەیە کە باوکێک بە منداڵەکانی یا برایەکی گەورە بە برا چکۆڵەکانی خۆی یا گەورە و ڕابەرێکی خۆشەویستی هۆزێک بەو هۆزە بناسێنێ، کە دیارە ئەوە کارێکی بێجێ و بێئاکامە.

چونکە بەڕاستی مەلای گەورە لە کاتی خۆیدا بۆ گەلی هەژاری کورد هەرگیز لە ڕابەرێکی گەورە و لێزان و دڵسۆز کەمتر نەبووە و بۆ خەڵکی کوردستانی گەورە کەمتر لە باب و کاک خۆشەویست و بەسۆز نەبووە.

مەلای گەورە کە دڵە گەورەکەی بەقەد کوردستانی گەورە وەک دەریایەکی گەورەی بێسەر و بنی لە کوڵی پڕجۆش و خرۆش بووەو لە تاوی دەردی گرانی گەلە زۆرلێکراو و چاو بەستراوەکەی خۆی هەمیشە زڵقزڵق کوڵیوە و هەموو کات و ساتان کوڵی گریانێی لە

تاو هاوڕەگەزە هەژار و ڕێ لێ‌ونکراوەکانی دەئەوکێدا بووە و جاروباریش ئەو گریانەی بە هۆی پارچە هەڵبەستێک دەربڕیوە و قورقوڕ گریاوە و شیوەن و زایەڵە و شەپۆڕی جیهانی کوردی هەژاندووە و گوێی هەموو کوردێکی زریکاندۆتەوە و خەولێکەوتوو بێئاگایەکانی هۆشیار کردۆتەوە.

جا هەر بەو کوڵ و گریە و زارییەی خۆی کارێکی وەهای کردووە کە هەموو کوردێک نەک هەر تەنیا بیناسێ و خۆشی بوێ و بەس بەڵکە بە گەورەترین دڵسۆز و خەمخۆر و ڕێنوێن و مامۆستا و ڕابەری خۆشی داناوە و ئەوپەڕی ڕێز و حورمەتی بۆ داناوە و وەکوو باوکێکی دڵسۆز چاوی لێکردووە.

لە کوردستاندا قسە و ڕاوبۆچوونەکانی مامۆستا هەمیشە لەو ماوە کەمەشدا بە شێوەی پەند و مەتەڵ دەرهاتوون. هۆنراوە و هەڵبەستەکانی بوونەتە سرودی سەربەستی و ئازادیخوازی و ڕزگاری گەل و گۆرانی و وردە ئاهەنگی بن لێوی هەر لاوێکی جزیاد دیتووی کوردەواری و لەبەر خۆیەوە خوێندونیەتەوە و تەنانەت بۆنەتە بەشێک لە فۆلکلۆری کوردی و هێندێک لە فەرهەنگی ڕەسەنی کوردەواری و ئیتر لە (دایرە)ی وێژەی بژوێنی کوردیدا بەڕێزێکی زۆر چاک جێگەی خۆیان کردۆتەوە.

خوێنەری خۆشەویست! گلەییم لێنەکەی کە بۆچی هۆنراوەکانی مامۆستام ووشە بە ووشە ڕاڤەنەداون و ئەو کتێبەم نەکردۆتە ڕاڤەنامە (تفسیر)ێک بۆ هۆنراوەکانی مامۆستا؟!

بەڵگەی ئەو کارەشم تەنیا ئەوە بوو کە لاموانەبوو کە هۆنراوەکانی مامۆستا هێندە سەخت و دژوارن وەکوو هۆنراوەی گەلێک لە هۆنەرانی دیکە زۆرتر وەک مەتەڵۆکە و گرێپوچکە و ئیشکە گرێ دەچن نەک هۆنراوەی وێژەی و فەرهەنگی. چونکە

هۆنراوەکـــانی مامۆســـتای گەورە جیاوازیـــان لەو لایەنەوە و لە گەلێک لایەنی دیکەشەوە لەگەڵ هۆنراوەی هـۆنەرانی دیـکەدا هەیە. جـا هەر بـۆیە مـن هەرگیـز لام وانەبـووە و نیـیە کە هۆنراوەکـانی مامۆستا پێویستیان بە شی کردنەوە و ڕافەدانی وشە بەوشە هەیە و ئیتـر دەبـێ زۆر وەسـتایانە شـی بکـرێتەوە و شـیتەڵ بکـرێن تـا مەبەستیان لێ‌دەربخرێ،جا ڕاستی هەر بۆیەش بۆ ئەو مەبەستە لام نەداوە و بۆلاشی هەر ئەچووم.

بەڵام هەرجێـیەک کە مامۆستای گەورە خـوا بە گەورەیـی خـۆی بی‌بەخشێ ئاماژەیەکی بە ڕووداوێکی مێژوویی کردبێ و یـا باسـێکی لە شـانازی‌یەکـانی گەلـی کـورد کێـشابێتە پـێش هەروا سادە لێـی نەگوزەراوم وبە سەری‌دا بازم نەداوە،بەڵکە بە پێی توانایی وهێز و وزەی زانیـاری خـۆم ڕوونـم کـردۆتەوە و بە باشـی باسـم کـردووە. چەنـدین بەسـتە هەڵبەسـتی کـورت و درێـژی چەنـدین هـۆنەری کوردیشم بۆ نمونە تێخستووە.

باسـی گەلێـک لە بنەماڵەکـانی گەورەی فەرمـانڕەوای کـورد لە کوردسـتان و جیهـانی ئیـسلام و هەروەهـا ژومـارەیەکی زۆریـش لە کەســایەتییە ئیــسلامی و کــوردی‌یەکــانی گەورە و بەرچاویــشم تێـداکردووە. هـۆنراوەی گەلێـک لە هـۆنەرانی دیکەشـم کە وەک مامۆسـتا بیریـان کـردۆتەوە و لەسـەر ڕێبـازی مامۆسـتا و هێڵـی پیرۆزی ئەو پیاوە پیرۆزە بوون هێنـاوە و شـانازی لەسـەر ڕێبـازی مامۆستابوونم بۆیام چەسپاندووە. ژیاننـامەو مێـژووی ژیـانی زۆر کەسی کورد و ناکورد و زنجیرەی چەند زەنجیرە پادشای کوردیـشم تێ‌خستووە.

لەبیر و بۆچوون و ڕاو و نووسراوە و هۆنراوە و پەرتـوکەکـان و شێوەی ڕەفتـار و کـردار و گوتیارەکـانی مامۆسـتا وا دەردەکەوێ کە

تێکۆشان و شۆڕشێکی مەزن و خەباتێکی خوایی دەس پێ کردووە.

هەروەها بۆ ئەوەش بزانی کە دایکی نیشتمانی کورد چ جۆرە ڕۆڵەیەکی لە ئامێزی گەرمی خۆیدا پەروەردە کردووە!! هەروا بۆ ئەوەی بزانی لە کوردی بێبەش و هەژار و دەردەدار چ هەڵکەوتووە!!

هەیە و چەسپاو و سەلمێندراوە، ئێمە بە چاوی خۆمان دەیبینین:

زەمینێک کەوا بێهێز و پێزە شیناوەردەکەی چاک و بەرێزە خوای گەورە و پەروەردگاریش دەفەرموێ (والبلد الطيب يخرج نباته باذن ربه والذي خبث لا يخرج الا نكداً) بەڵێ زەمینی خاوەن هێز و پاک شیناورد و گیا و گوڵەگەی بەو ودمی خوا زۆر چاک و باش دەڕوێت و سەر دەردێنێ، بەڵام ئەوەی کە کرێنک و خەراپ و شۆرەکاتە گیا و شیناوردی لێنابێتێ مەگەر زۆر بە کەمی و ئەویش هەمووی هەر لاواز و چیلاز و بێهێز و سیسە.

جا کوردستانیش تاکاتێکی، کە بێشکەی شارستانییەت وزانست و هونەر و پیشەسازی و مەکۆی زانایانی گەورە و بنکە و پایەگای گەورەترین زل هێز و باشقە میری جیهان بوو هەتا دەگا بە سەربەخۆیەتی خۆی فەرمانڕەوای بەشێکی زۆر لە گەلانی جیهانیش بوو، گەلێک زانا و کەڵە پیاوی وەهای لێهەڵکەوتوون کە لەڕاستیدا لە جیهانی چاخی خۆیاندا بێوێنە و نموونە بوون.

تەنانەت ئێستاش لەگەڵ ئەو هەموو بەدبەختی و ڕۆژ ڕەشی و ماڵوێرانی ولێقەوماوەیەی خۆشیدا، ئەوەندەی زاناو دانا و بلیمەت و پسپۆڕی گەورە لێهەڵکەوتووە کە بە ڕێژەی خۆی لەوبارەوە لە هەموو گەلانی دیکەی جیهانی ئیسلام زۆر لەپێشترە و دەتوانم بڵێم نزیکەی نیوەی تەواوی پەرتوکە ئیسلامییەکانیش هەر زانایانی کورد نووسیویانن کە مەلای گەورەی کۆیی یەکێکە لەو زانا و دانا نووسەرو باهونەرانەی ئیسلامی کورد، کە قۆڵی خیرەت و

مەردانەییان هەڵماڵیوە و هەمیشە لە مەیدانی خەباتی خودایی‌دا وەک کێوچە قوین و لەدژی خەرافات وپڕوپووچ پەرستی ڕاپەڕیون و خواپەرستی و تەکپەرستی ڕاستەقینەیان هێناوەتە کایەوە و خەڵکیان بۆلای ئایینی بێخەوشی ئیسلام ڕاکێشاوە و گش خواگەلی پوشاڵییان پێ‌فڕێداون و هەروەها تێیان گەیاندوون کە چۆن بەندەگی خوای گەورە بکەن. وەک هۆنەری کوردی دەڵێ:

گش خواگەلی پۆشاڵی بێ نێوەرۆک و خاڵی
بە نووکی شەق تێم هەڵدان هەرکە لێیان بووم حاڵی

جا بەڕاستی من ڕام وایە مامۆستا کۆیی لە چاخی خۆی‌دا لە خەڵکی دی ڕوکبێژتر بووە و لە هیچ کەسی نەپێچاوەتەوە و ئەوەی هەق و ڕەق‌ورەدا و ڕاستەقینە بووە گوتوویەتی و نووسیویەتی جا یا بە هۆنراوە یا بە وێژامە کاتێک کە پیاو هۆنراوە ئاگرینەکانی ئەو بەڕێزە دەخوێنێتەوە و لە ڕوانگەی هەقویێژییەوە سەرنجێکی ژیرانەی دەداتێ وای دێتە بەرچاوی خەیاڵ، کە هەر دەڵێی ئەو بەڕێزە فەرماندەیەکی زۆر لێزانی سوپایی و شەڕکەرێکی کارامەیە و لێی سواری فڕۆکەی زانیاری و ئاییندارى بووە و چۆتە حەوا و ئیتر زۆر بە سرنج و تێبینییەکی تەواوەوە بەڵام خەست و شێلگیرانە هەموو بنکە و پایەگاکانی دوژمنی دین بۆمباران دەکا و قەت نایهەوێ تاقمێکیش لە سوپای دوژمن دەربچێ.!!

بەڵام بۆمبارانەکەی ئەوەندە لێزانانە و بەسرنج و وردبینانەیە کە هەرگیز و هەرگیز تاقە موسڵمانێکی ڕاستەقینەش وەبەرنایە و بەحاڵ و دوبەلاش نای‌گرێتەوە!! تەواوی هۆنراوە و نوسراوەکانی بگەڕێی و هەموو قوژبنەکانیان بپشکنی بە ئەندازەی سەری دەرزییەشت شتێکی نەیار لەگەڵ ئایینی پیرۆزی ئیسلام و ژیریی و

زانیاری دەسناکەوێ و لە هیچ جێگایەک بۆنی بێدینییەیان لێنایەت و هەمووی هەر بۆن و بەرامەی تەکپەرستی و خەڵک ویستی و خوا مەبەستی و پارێزگاری بە هەر چوارلای خۆیدا بڵاو دەکاتەوە.

مەبەستە پڕ هەستەکانی مامۆستا و هەڵبەستە هەستیارانەکانی موسڵمانی خاوەن هەست و مەست دەکەن و خوا نەبێ هەموو شتێکی لەبیر دەبەنەوە،هەر کەس هۆنراوە و نووسراوەکانی مامۆستا بە سرنجێکی پاکەوە بخوێنێتەوە بێگومان دەبێتە خوا ناسێکی گەورەو تەکپەرستێکی ڕاستەقینە و مرۆڤێکی خاوەن خیرەت و پیاوەتی و ژیر و هەرگیز لە دوژمن سڵ ناکا و سەر بۆ خوا نەبێ بۆ هیچ کەس نەوی ناکات.

هۆنراوە بەسۆزەکانی ئەو بەڕێزە مرۆڤ هان دەدەن بۆ خیرەت و شەڕافەت و مەردانەگی و هەستی پاکی ئایینی و نەتەوایەتی دەیبەنە سەر ڕێبازی ئازادی و ڕزگاریخوازی و بێگومان ڕایدەپەڕێنن بۆ خەباتی خوایی و خزمەت و ڕاژەی گەل و نیشتمان.

جا هەربۆیە من لاموایە پێویستە لەسەر هەموو کوردێکی باوەڕدار و تەنانەت بگرە بێباوەڕیش لە ساڵیدا چەنجار هۆنراوە جوانەکانی مامۆستا بخوێنێتەوە ئەگەر لەبەریشی نەبن.

مامۆستای گەورە هەرگیز وەک ئەو کەمە مەلا خۆفرۆشانە نەبووە کە هەم لە پیکێش دەدەن و هەم لە ماپیکێش لەگەڵ گورگی کەلاکی دەخۆن و لەگەڵ مەڕیش شینێ دەکەن!! بۆ پیری دەسەڵاتداری ستەمکار دەس بە سینگییەوە دەنێن و بە ڕواڵەت بۆ هەژار و ستەملێکراوەکانیش دەگرین!! خەڵکی بۆ شێخ کەر دەکەن و دەیاننێرنە تەکییەو خانە گایان و دەشزانن کە تاوانە!! ئایەتی (والارض وضعها للأنام) واتا خوا زەمینی بۆو خەڵکە داناوە)

دەخوێننەوە و قەباڵەی تاپۆی شەشدانگی زەمین و ئاسمان و دار و بەرد و ژێر زەوی و سەر زەویش بۆ ئاغاواتە زگزل و ستەمکارەکان دەنووسن و مۆری دەکەن!! مامۆستای گەورەمان ئازادیخوازێکی ئیسلامی بووە کە دەیهەویست گەلی کوردیش وەکوو گەلانی دیکەی جیهان بژیت و چیدیکە زۆر و ستەمی لێنەکرێ و هەرگیزاو هەرگیزیش نەیدەویست کە کورد لە ڕێبازی پاکی ئیسلام لابدا. یان لابدرێ. چونکە لە قوڵایی دڵەوە پێیوابوو کە ڕێبازێک کە بتوانێ گەلانی جیهان ڕزگار بکا تەنیا ئیسلامە. ئەو ڕێزدارەی دەیوست کورد کە پێشێ لە پێشەوەی هەموو گەلانی دیکەی جیهان بووە ئێستاکەش دووبارە وەخۆ کەوێتەوە لانی کەم بێتەوە ڕیزی گەلان. ئەگەر نەشتوانێ لێیان پێشکەوێ.

مامۆستای گەورەمان ڕەحمەتی خوای گەورەی لێ بێ نووسراوەی یەکجار زۆرە بەڵام بە داخەوە نە هەموویان چاپ کراون و نە تەنانەت هەمووشیان خڕ کراونەتەوە، جا من لام وا نییە کە ئەوە هۆیەکەی بێ کەسی مامۆستایە بەڵکەم پێم وایە هۆی بێ کەسی گەلی کوردە، چونکە کورد ئەگەر کەسێکی هەبێ ئەو کەسە کەسی مامۆستایە و ئیتر هەر وەک مامۆستا گوتەنی: لەبەر بێ خاوەنی پاکی خەسار بوو ئەگەر میراودەلی بوو گەر هەماوەند زۆرێک لە کتێبەکانی مامۆستا هەر بگرە لە نێولیزگەی کتێبەکانیشیدا ناویان نەنووسیون و من لەوانە سێ دانەیانم ساخ کردۆتەوە کە بریتین لە
١- ڕاڤە (شرح)ێکی دوور و درێژ و باش و جوان لە سەر پەڕتووکی تصریفی مەلا عەلی بە زمانی عەرەبی کە بەڕێز چاپەمەنی جەوانبەختی بانێ بە تازەگی چاپی کردووە. خودا پاداشی بداتەوە
٢- طلاق الاكراد کتێبێکی چکۆلەو ژیکەڵەیە و لەمەڕ تەڵاق خواردن و جۆری تەڵاق کەوتن یا نەکەوتنی تەڵاقی کوردانەوە کە ئەوەش هەر بە زمانی عەرەبییە ٣- قەل فڕی و قەلەڕەشە لە جێ، کە ئەوەشی

لەبــارەی ئەوەیەوە نووســیوە کە شــێخێک دەمــرێ و بەڵام واش خەڵکی هەر رزگار نابن، چونکە کوڕەکەی یان خزمێکی نزیکی ویـان لە جێ داناوە و ئیتر راستە کە قەل فڕیوە بەڵام قەلە رەشـەیان لە جێ داناوە و کارەکە هەر وەکوو خۆیەتی!!جا دیارە هۆنراوەکانیشی هەر وەک نووســـــراوەکانی دیـــکەی هەرگیـــز بە تەواوی خــــڕ نەکراونەتەوەو ڕەنگە لەومیانەشدا گەلێکیـان شرت و گوم ببن و هیج دوور نییە هێندێکیان هەر بە ئەنقەست لە ناو برابن!!جا منیش بۆ پەیدا کردنی هۆنراوەکـانی ئەو بلیمەتە گەلـێکم هەوڵ داوە و بە تەنیا دەستم لە دوو سەرچاوەی چووکە گیـر بـووە. یەکیـان دیـاری مەلای کـۆیی کە بەڕێـز گیـوی موکوریـانی لە چاپخـانەی خـۆی (چاپخـانەی کوردسـتان) چـاپی کـردووە و خـستوویەتە بەر دەستی خوێنەران، و یەکیشیان دەسنووسە کۆنەکان و سینە فراوانەکـان و مێشکە روونەکانی پیرە پیاو و کۆنە مەلایـانی کـورد بـوو کەڵکێکـی زۆر زۆرم لە هەر دووکیان وەرگرتووە و ڕاستی هەردووکیانم گەلێک لە لا گرینگ بوو گەلێک جێگای وەها هەبوون کە لە یەکیان دادەبوو لەوی دیـکە دانـا و بە پـێچەوانەش. منـیش ئەوانـم بە یەکتـر تەواو دەکرد کە بە پێویستی دەزانـم سوپاسـی هەسـتی بـێ خەوشـی خـۆم پێـــشکەش بە هەر دوو لا بـــکەم و لە خـــوای گەورە بپـــاڕێمەوە کە پاداشی باشیان بداتەوە و لە بەزە و مێهری زۆری خۆی بێ بەشیان نەکات.

ئەو کتێـبەم نـاو نـاوە بە کـوڵی دڵـی مەلای کـۆیی و لە ماکیـشا کوڵی دڵی هەر کوردێکی خـاوەن بـاوەڕ و هەسـتیار و بەشـەڕەفە کە لە ناو مەنجەڵی دڵی مەلای گەورەدا زڵق زڵـق کوڵیـوە. کـوڵی دڵـی مەلای کۆیی لە ڕاستیدا هەسـتی هەسـتیاران و هۆشـی هۆشـیاران و بیــری بیـــرداران و ژیــری و ئــاوەزی ژیرۆمەنـــدانی خواپەرســـتی کوردەوارییە. ڕاز و ڕیئۆنی ژیناوەری کـوردی ستەمکێش و هەژارە،

دەردە دژوارو سەختەکانی گەلـی زۆر لێکراوی کورد کە مامۆستای گەورە لە کـوڵە دڵەکـانی خۆیـدا دەری خـستوون و بە کوردەکـانی راگەیاندوون دەردەخا و کوڵی دڵی نووسەریش هەر ئـاوێتەی کوڵی دڵی مامۆستا دەکا، ئـاوێکی کوڵهاتەی لە سـەر گەرمـای بـاڵاتر لە سـەد پـلە وە پـاڵ ئـاوێکی کوڵهـاتەی تـر دەگێـڕێ و هەر بە هەڵمەتووکەکەی چاوی دوژمنانی کورد کوێر دەکات، کوردی هەژارو بێچـارە لە دەردی خـۆی بە چـاکی حـاڵی دەکـا و پێـشی دەڵـێ کە دەرمانەکەی چییە و لە کوێ دەس دەکەوێ.

جـا لە کتێبـی کـوڵی دڵـی مەلای کۆییـدا هێنـاومە ژیاننـامە و بەسەرهاتی چەنـدین نـاوداری کـورد و ناکوردیـشم نووسیوە، هەر وەها مێژووی ژیان و سەربردەی چەنـدین پادشـا و پیـاوی گەورەی کورد و ناکوردیشم تا رادەیەک بە درێژی باس کـردووە و کتێـبەکەم پێ رازاندۆتەوە.

بە کـوردی کـوڵی دڵـی مەلا دەریـایەکە کە هەروا شـەپۆلان دەداو هەر شەپۆلەی لە شیوێک راو هەر بڵـقەی لە زڵقێـک و هەر زڵـقەی لە قوڵتێک و هەر قوڵتەی لە قۆپەنێک را دێت. کەشکۆڵێکە لە گوێن سـندوقی چەرچـی کە هەمـوو جـۆرە وردەواڵەیەکـی تێـدایە و هەر سەری هەڵبگری و لێکـی بکەیەوە و بـۆن و بەرامەکەی پیـاو مەست دەکا. بەلام بێ گومان هەموو کەس ڕەنگە بە چێژگە(مذاق)ی نەخواو خۆی لە بەرابەر بۆن و بەرامە خۆش و جۆراوجـۆرەکەی رانەگرێ، کە ئەمەش هەرگیز بە مانای خەراپـی کتێـبەکە و مەبەسـتەکانی ئەو نییە.

جـــا لە خـــوێنەری خۆشەویـــست ئەخـــوازم کە بە ســـرنجەوە بیخـوێنێتەوە و بـێ توێژکـاری و لێکـۆڵینەوە و وردەکـارییەکی زۆر چاک و بێ لایەنانە و دادگەرانە بڕیاری نادادگەرانەی لەسەر نەدا و لە خـۆڕایی نەمـشکێنێ چـونکە منـیش هەر ئەوم و ئەویـش مـنە و

کەوایە هەر خـۆی دەشـکێنێ. بەڵام زۆرم پـێ خۆشـە کە رەخـنەی سـازێنەر و بەجـێم لـێ بگـرێ و لە هەڵان بمهێنێـتەوە سـەر رێـیە. پێغەمـبەری خۆشەویـستمان) دەفەرمـوێ: "المـؤمن مـرآة المـؤمن" باوەڕدار هاوێنەی باوەڕدارە و دەبێ نەنگەکانی پێ بڵێ.

ئـــاوێنە کە چــووی بە نـــاو دڵـــی گوشـــادی
هەر نەنگــــێ لە تـــۆ کە ئەو ببێـــتە دە یـــادی
دەیڵێـــــت بە تـــۆ کە دڵـــسۆزە دەســـا تـــۆش
گـــــورزی ئـــــاوا بە ئەگەر خـــــاوەنی دادی

خوشک وبرای خوشەویستم! نزیکەی پتر لە پێنج ساڵی ڕەبەق ئەو کتێبەم لەبەر دەستا بووە و دوو سێ جاری پێدا چـوومەتەوە. لە سـاڵی ١٣٧٢ی هەتـاوی ڕیکەوتـی ٢٦٩٣ی کـوردی لە گونـدی سەرچنار (کەلبی رەزاخان)ی ناوچەی چۆمی مەجیدخان دەستم پـێ کرد و لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٧٨ی هەتـاوی ڕیکەوتـی ٢٧٠١ی مادی کوردی لە شاری مەهاباد شاری پێشەوا و بـوداغ سولتان بە یاری خوای مەزن و بێ هاوتا تەواوم کرد.

بەڵام با ئەوەشت هەر پێ بڵێم ئەی خوێنەری خۆشەویست! کـارم لەو مـاوەدا تەنیـا هەر ئەوەنـدە نەبـووە و پێـت وا نەبـێ، کە ئـاوا تەمبەڵ و بێکارە بووم.

وێڕای پێدا چوونەوەو نووسینی ئەو کتێبە مەزنە پێدا چوونەوەو تۆژینەوەی سێ چوار کتێبی دیکەشم هەر دەس پـێ کردبـوو و کـارم تەنیا کوڵی دڵی مەلا نەبوو. ئەگەرچـی خۆشـم ئەوەنـدەم کـوڵە دڵ هەبوون کە سەرم لێ شێوا بـوو، لەگەڵ کۆڵێک کـوڵی دڵ و خەم و دەرد و پەژارە و تەنگدەستی ڕووبەڕوو بووم، کەرتێکم ژن و منـداڵی نـاحـاڵی و بـێ گـوێ و نـالەبـار هەبـوون و ژمـارەیەکی زۆر وردو هاژیش کە هەموو چاویان لە چاولێکەری بوو.

جا بەو حاڵەش و هەر لەو ماوەدا نووسین و پێدا چوونەوە و تایپی پەڕتووکی "ڕەخنە لەسەر کۆنگرەی سنە" و هەروەها پێدا چوونەوە و چاپ و بڵاو کردنەوەی کتێبەکانی"پەند و پێکەنین، گوڵسروودی گورژی" گوڵپەیامی گورژی"شم هەر بە کارێک لە کارەکانی خۆم دانابوون و زۆر سوپاس بۆ خوای گەورە سەرکەوتووی کردم.

دیارە خۆشت دەزانی کە ئەو ماوە قەیرانی ئابووری پشتی پیاوی دەشکاند، جا بە ڕاستی، چونکە بە دڵێکی بێ کوڵ و خەیاڵێکی خاڵییەوە نەمنووسیوە، سەد لە سەد بێ نەنگ و کەم و کووڕی نییە و نابێ بشبێ. ئیتر لەوانەیە کە هەڵە و چەوت و ناتەواوی زۆر یا کەمی تێدا بن. بەڵام ئەمن ڕاشکاوانە دەیدرکێنم و بێ باکانە ڕایدەگەیەنم:

ئەگەر چاکە و ئەگەر چرووکە، گەر بە هەستە یا زۆر پەستە، ئەگەر خۆشە یا ناخۆشە، زۆر شیرینە یا زۆر تاڵە، کوتییە یا خۆ جندییە، زۆر بەرزە یا زۆر نەوییە، لەوەم چاتر لە لا نییە،چی دیم لە جانتادا نییە، هەر ئەوەندەم زانیاری هەس لەوەم پتر نایە لە دەس، تۆ سلێمان و من مێروولە تۆ شەمی و ئەمن پەپوولە، خۆم لە بلێسە و لە گرداوی لاقێکی کلۆم بۆ هێناوی، بە کورد یش پێت دەدەم بەڵێن پیر و پێشینەی کورد دە ڵێن، کا تێ کە دیاری قەسپ بێ، دەبێ شوند باری ئەسپ[1] بێ، چاوەڕوانی منیش لە تۆ،

---

١ . (دیاری و شوند یاری: هدیه و عطای مهدی الیه. لە کوردی شکاکیدا مەتەڵەیەک باوە کە دەڵێن: (ئەگەر دبا قەسپە شوندیاری حەسپە) واتا ئەگەر دیاری قەسپێک واتا خورمایەک بێ دەبێ پاداشی ئەو دیارییە ئەسپێک بێ. لە کوردی سۆرانیش نموونەی ئەوە هەیە کە دەڵێن (کەمی هێناوە بۆ زۆری، یا کەمی دێنێ بۆ زۆری) بەڵام وشەی (شوندیاری)⇐

موسڵمان و کورد بوونه خۆ، هه تا کو ده مری هه ر کورد به، دلێرو بویر ومەرد به، فێری خەبات و نەبەرد به، روسور به نەقەت ڕو زەرد به، پێش بونه خاکت خاکی به، هەمیشه لەگەڵ چاکی به، لەگەڵ خاوێنی و پاکی به، گورژیش له خوا داوا ئەکا، شەرمەندەی دواڕۆژمان نەکا، دا نمان نەبیته پوش و کا، ڕێی ڕاستیمان لێ وون نەکا، به ولا و بەولامان دا نەدا، بمان باته سەر ڕێی ڕەدا، قەت نەپەرستین چەن خودا، له تەکپه ڕستین لا نەد ا، گه لی خۆما ن له بیر نەکا.

که به ما نای پاداشی د یارییه وشەیەکم له زاراوەی سۆردانی دا، که پڕ به پێستی وی بێ ـهەرچەند زۆر یشی بو گه ڕاوم وهه وڵیشم له دوا داوه نه د یتەوە.)

سەرەتا

سوپاس و پەسن و ستایشی زۆر بۆ خودای گەورە و تاک و تەنیاو بینا و بیسەر و ئاگا و لێزان و هۆزان و راز زان و بۆگ و بەهێز و وەدیهێنەری بوونەوەر و مرێنەری ژینەوەر و ژینەوەری مردەوەر. خودای گەورەی وێژەوان و دێژەوانان و دۆستی دڵسۆزی باوەڕدار و موسڵمانان.

درووود و سلاوی شایان و شیاوی خوای مەزن و پۆگ و زانا وێڕای درووود و سلاوی گەرم و بەتینی ئێمەی لە ننک (سیفر) کەمتر لە سەر گیانی پاکی پێغەمبەری ئیسلام و یار و یاوەرانی و لە سەر گیانی بەسۆ و ژانی زاناکانی ئایینە پیرۆزەکەی بێت.

لە پاشان بە دڵێکی پڕ لە کوڵ و دەرد و پەژارە و دەروونێکی خەمبارەوە کۆیی ئاسایی دەڵێم:

ئەوەی زانایە ناو جەرگی پەلاسە
ئەوەی نادانە نازانێ چ باسە

لە گێڕانەویەکدا ئاوا هاتووە کە لە کاتی کۆچی دوایی پێغەمبەردا هەموو دار و درەخت و شیناوەردێک جگە لە داری سنجوو لە تاوان گەڵای پێوە نەما. گوتیان ئەی سنجوو تۆ چۆنە گەڵایەکت لێ نەوەریوە؟ گوتی: چاو لە دەرونم کەن کە هەمووی سووتاوە و ڕەش هەڵگەڕاوە...

خـوای گەورە لـە قورئـانی پیـرۆزدا دەفەرمـوێ : ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ﴾ ئەی خەڵکینە بێ گومان ئێوەمان دروست کردووە لە نێر و مێیەک واتا ئادەم و حەووا و گێڕاومانن بە چەندین گەل و هۆزو تیرە و دەستە تا یەکتر بناسن و بناسنەوە و ڕێز لە یەکتر بگرن و مافی یەکتر بناسن و هیچکامێکتان مافی هیچ کامێکی دی پێشێل نەکا و بشزانن کە ڕێز و گەورەیی ئێوە تەنیا بە خوا پەرستی و پارێزگارییە. نەک بە دەسەڵاتی زۆر و هێز و ماڵ و سامان و ئەو جۆرە شتانە کە وایە بە پێی یاسا و دەستووری خوا هیچ گەلێک مافی چەوساندنەوەی گەلێکی دیکەی نییە و نابێ خۆشی پێ لە گەلانی دیکە گەورەتر بێ بەڵکە خۆی دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ﴾ واتـا موسـوڵمانان و بـاوەڕداران هەموویـان پێکەوە بران و دیارە برایانیش دڵسۆزی یەکترن و هەرگیز مافی یەکتر پێشێل ناکەن. جا کەوایە ئەی خەڵکینە خۆتان ئیسلاح کەن و بەرژەوەندی بکەن لە نێوان برایانی خۆتان و هەرچی بە قازانجی وانە بیکەن و ئەنجامی بدەن و دژایەتی و دووبەرەکایەتی و نەیارییەتی لە نێو خۆتان رەگبڕ کەن.

بەڵام بە داخی گرانەوە هەر برا موسڵمانەکانی گەلی کورد بە پێچەوانەی هەموو یاسایەکی یەزدانی و مرۆڤایەتی هەر حاشا لە بوونیشی دەکەن هەتا دەگا بە ناسین و پێ لێنانی مافی رەوای! یان ڕێز بۆ دانانی!!

جا بۆیە هۆنەری کورد هێمن دەڵێ:

شـیوەنی مـن شـینی کـوردی بێبەشـە
ئەو گەلەی حاشـا دەکەن لێـی و هەشـە

شـــــیوەنی مـــــن شـــــیوەنی ئینـــــسانییە
بـــــانگی ئـــــازادی و گـــــرووی یەکـــــسانییە

ئەوەیە یەکە زانایـانی ئیـسلام نـاس و یەکخواپەرسـتی وەکـوو مامۆسـتای کـوردی کـۆیی کاتێـک ئەو هەمـوو جیـاوازی و لادان لە ڕەداو ڕاستەقینەیان چـاو پـێ کەوتـووە و ئەو هەمـوو بـێ خـوایی و خواری و خەراپکارییەیان دیتووە بە جارێ دڵیان وە کوڵ هـاتووە و هاواریـــان لـــێ بەرز بـــۆتەوە و بەســـەر نەیـــارانی خۆیانـــدا قیژاندوویانەو تێیان ڕاخوڕیون کە لە ئیسلام لایـان داوە و یاسـای مرۆڤایەتیشیان پێشێل کردووە. ئیسلام هەموو موسڵمانان بە بـرای یەک دادەنێ و دەڵێ نـابێ یەکتـر وەچەوسێنن. ئەوەتـا مامۆسـتای کۆیی لە داخان و لە تاوان و لە رزەتان نازانێ چ بکا و ناچـار روو دە کوردەکان دەکا و پێیان دەڵێ:

مـــــن یەخەی خـــــۆم لە بـــــۆیە دائەدڕم
ئێـــــوە نـــــابن بە هـــــیچ و مـــــن دەمـــــرم
دەبـــــێ مـــــن کەیفـــــی چـــــیم بە دنیـــــا بـــــێ
قەومـــــی مـــــن وا رەزیـــــل و ریـــــسوا بـــــێ
بـــــێکەس و بێـــــدەر و فەقیـــــر و هەژار
بـــــێ ســـــەر و ســـــەرفراز و بـــــێ ســـــەردار
ئەوەی رێـــــگەی لە کوردەکـــــان گـــــۆڕی
لەعنەتـــــی خـــــوا لە ئەلـــــحەد و گـــــۆڕی
رەببـــــی هەرکەس کە دوژمنـــــی کـــــورد بـــــێ
چـــــاوی بـــــا دەرپەڕێ و ملـــــی ورد بـــــێ
میللەتـــــی کـــــورد فەقیـــــر و بەســـــتەزمانی
بە قـــــسەی ئەو کەســـــانە چـــــۆن خەڵەتـــــان

هەروەهـا لـە دڵێکـی پـڕ دەرد و پەژارە و داخ و کەسـەرەوە و بە هەناسە ساردییەوە دەڵێ:

هەتـــا دەمـــرم لە بـــۆ کـــوردان دەنـــاڵم
عیلاجیـــان چـــۆن بـــکەم هـــاوار بە مـــاڵم؟
فەقیـــــر و جاهیـــــل و نەخوێنـــــدەوارن
لە لای نەوعـــی بەشـــەر بـــێ قەدرو خـــوارن

یـان کاتێـک کە دەبینـێ گەلێـک شـتی پڕوپووچیـان لـە ئـایینی پێغەمـبەر زیـاد کـردووە و دامودەزگـایەکی پـان و بەریـن و بەرفراوانیان بە نێوی شێخ و شێخایەتی و تەریقەت ساز کردووە کە لە بنـی ڕا دژی ئیـسلام و یاسـاکانی پێـشکەوتن خـوازی ئیسلامیشە، ڕوو لـە هەمو پەیڕەوانی پێغەمبەر دەکاو بانگ رادێڵێ و دەڵێ:

وەرن ئەی ئـــوممەتی خیـــر البـــریە
لە پـــاش تەقـــدیمی ئـــیخلاس و تەحیـــیە
بە عـــیلم و عەقـــڵ و هـــۆش و فیکـــر و عیرفـــان
بە قەولـــی مـــستەفا و ئایـــاتی قورئـــان
بـــزانن ئەو قـــسانە پـــاکی پـــووچن
ئەگەر خوامـــان هەبـــێ ئەقتـــاب لە بـــۆ چـــن؟!
بە قەولـــی جـــاهیلان خۆتـــان مەگـــۆڕن
بە چـــاوی دڵ لە دنیـــایە بنـــۆڕن

مامۆستای بەڕێزمان دڵی گەورە وبەرینـی ئەوەنـدە لە کـوڵ و لە جۆش بـووە کە وەک مەنجەڵـی سـەرگرەپێچەی تەنـدووری نێڵدراو هەر زڵقـی داوە و قژقـژ کوڵیـوە و راسـتە کە زۆریـنەی هـاواری بـۆ

گەلی هەژار و زۆر لێکراوی کورد بووە بەڵام هەرگیز زۆر لێکراوانی دیکەشی فەرامۆش نەکردووە و هاواری ئیسلامیشی بە گوێی هەمووواندا داوە.

ئەو لە دژی هەموو جۆرە پڕوپووچ پەرستی و خەرافات و درۆ و دوو روویەک راپەڕیوە. بێ گومان ئەگەر بلیمەت و هۆزانە دڵسۆزەکانی وەک ئەو بەڕێزە و دەیان و سەدانی وەک بەڕێز موفتی زەهاوی و شێخ مەعرووفی نۆدێیی و.. نەبان و بەو جۆرە لە دژی ئەو پڕوپووچ پەرستییەی کەوا بە نێوی تەریقەت و شێخایەتی لە وڵاتی کوردستاندا بڵاویان کردۆتەوە رانەپەڕیبان، رەنگ بو ئێستا ئێمە کوردستانمان ئاوا بە تەکپەرست (موحد) نەدیتبایە و یا هەر بە یەکجاری لە ڕێبازی ئیسلام لا دەدرا، یان شێتکیان بە نێوی ئیسلام بە گەرووی کورددا دەکرد، کە هیچ مافێکی بە ئیسلامەوە نەبایە.

خودا پاداشی ئەو کەڵە پیاوو با شقە مەلایانە بداتەوە، کە وەک شێر لە بەرابەر هەموو جۆرە خورافات و ناڕە وایی وپڕوپووچ پەرستییەک دا ڕاوەستان و وە کیو چەقین ملیان دەبەر ملی نا و چۆکیان پێ دادان و نەیانهێشت بە تەواوی ڕیشە لەو وڵاتە پیرۆزە دابکوتێ.

ئەگەر چی نەیاران و دوژمنانی ئەم ئاینە پیرۆ زەو تە پرەشانی ئەو گەل و هۆزە بەهەمو هێز وتوانایی خۆیان وەخۆ کەوتوون و ئەو پەڕی خەبا ت وتێکوشانی خۆیان لەو ڕێگە نا پیروزەدا بەئەو پەڕی خۆی گەیاندووە و هەمو زلهێزەچە وسێنەر و خویمژو گەل خورەکانێش پشتیوانی هەمەلایەنەیان لێ کردون، بەڵام بەفەر مودەی ڕیزادر سەعدی شیرازی:

چە غم دیوار امت را کە باشد چون تو پشتیبان
چە باک از مو ج بحران را کە باشد نوح کشتیبان

ڕاستی تا کەڵـە پیـاوان و باشـقە مەلایـانی وەک مەلای کویەمـان هەبن هەرگیز مەترسی ئەو چەقڵ و گورگانەمان لەدڵدا نابی، بەڵام بە هەزاران داخی گرانەوە ئەوڕۆ گەلێک کوڵکە مەلا ی وامان

خوابە زیادیـان نەکـا کـە لـەبەر نەزانـی خۆیـان پێیـان وایـە جە نابی شێخ کلیلی بەهەشتیی لە گیرفانی دایەوبۆ هەر کەس کە خـۆی خوشی بوی وپتر پوڵ ومالْ و شتی بۆ هێنابی(واتا چـاکتری بـۆ کەر بیێ) دەرکە کە هەڵدە گری و هەبەپیلی دەژ وریی داوی.

مامۆستا گوتەنی:

مـەلایـەکیـــان هەیـــە سـنــــدانی لـێـــدا
نـەخـوێنـــد وو ئەحەمەق و گـــەوج و نـەزانـــە
نــە وەکــو کــەر گــەر ئـەخوا دا یم لەدی دا
بەریـشی پـان دەلێـی مامـــی جـــوا نـــــە
ئەو یـش بـو بـو شـێخ وەکـو کەلبـی موعەللـە م
بـــەدەم کەروێـشکی بـــو دەگـــری لـە لا نـــە
ئەلـــێ تـوبە بـکەن لای شـێخ بـە گـو رجـــی
قییـــامەت ڕادەبـــێ هـــــەر بەو زووانـــــــە

پێشەکی

شــتێکی سروشــتییە و زانایــان و بە تــایبەتی مێژووزانــان قەبووڵیانە و دەیسەلمێنن کە هەر گەلێکی ئاگای لە ڕابردووی خۆی نەبێ بە داهاتووی خۆشی هیوادار نابێ.

ڕابـردوو ئـاوێنەیەکی بـاڵانوێنە بـۆ ئێستا و داهـاتوو، نەنـگ و ناتەواوییەکــان نیــشان دەدا و دەیانخــاتە ڕوو و خــاڵە لاواز و بەهێزەکــان دەس نیــشان دەکــا. هەر وەک کە ئــاوێنە نەنــگ و ناتەواوی و نالەباری و ناڕێکوپێکییەکان بۆ کابرا دەردەخات.

جا ئێمەی گەلـی کوردی هەژاریـش ئەگەر ئاوڕێـک لە ڕابـردووی خۆمـان بـدەینەوە و لاپەڕە زێـڕین و ڕەنگاوییەکـانی مێـژووی گەلە بەش خوراو و خەباتکارەکەمان بخوێنینەوە و چاوێک بخشێنین بە دێڕەکانی دیرۆکـی نەتەوە چەوسێنراوەکەماندا، بۆمـان دەردەکەوێ کە گەلی هەژاری کوردمان لەگەڵ ئەو هەموو ستەمە چەند قـاتییەش کە لە سـەری بـووە و، تــا ئێـستا لانــی کەم بە پێــنج دەوڵەتــی ســتەمکارو دڕنــــدە کوتاویــــانە و ســــەرکوتیان کــــردووە و چەوساندوویانەتەوە و ویستوویانە بە تەواوی نیخەپەستی بـکەن و ئیتر بە هیچ جۆرێـک نەیانهێـشتووە سـەر هەڵبێنـێ، بەڵام بە هەق توانیـویەتی نەک هەر تەنیـا سـەری خـۆی ڕابگـرێ و بەس، بەڵـکە توانیویەتی شان بە شانی گەلانـی ئـازاد و زینـدوو و پێـشکەوتووی جیهــان کــاروانی خەبــات بئــاژوێنێ و بیگەیەنێــتە گۆڕەپــانی شارستانییەت و پێشکەوتن و زانست و زانیـاری و لە بەستێنەکانی وێژەیی، مێژوویی، هۆنەری، ئایینی، ڕامیاری، هـونەری و هـونەر پەروەری هتددا ڕقە و قینە و ململانەی لەگەڵ گەلە ئازاد و ڕزگـار و

خـودا پێـداوەکانی جیهـان کـردووە و لەو بەزێـنە(مـسابقە)شـدا گەلێکیانی بەزاندووە و لە هەورازی ڕێباز و ڕەوەز و رازی ژیـان بە جێی هێشتوون و زۆریـشیان هەر نەیـانتوانیوە تۆزیـشی بـشکێنن و گەلێکیـشیان بە لەقە لەق و هـانکە هانـک لە قەدی پـا لا پاڵیـان داوەتەوە و زۆریـــشیان بە شـــەکەڤۆیی خۆیـــان گەیانـــدۆتێ یـــا نەگەیاندۆتێ.

جـا لە ڕاستیدا ئەو هەمـوو شـانازییە گەورە کە بـۆ گەلەکەمـان تاپۆ کراوە تا ئێستا و بگـرە ئێـستاشی لەگەڵ بـێ هەمـووی هەر لە قـوژبنی ئەو کـۆنە حـوجرانە، ئەو فێـرگە ئاییینیـانە، ئەو زانکـۆ خۆماڵییانە، ئەو زانستگا خەڵکییانە هەڵقولیوە کە بە وردکە نـانی ئیشک و بێ پێخۆری هەژار و دەستەنگەکانی گەلی موسڵمانی کورد ڕاگیراون، کە گەلانی دیکەی جیهان لەو زانکۆ خەڵکییـانە بێبەش و بەهــرەن و ئیتــر ئەوانە تـــایبەتی نەتەوەی موســڵمانی کـــوردن. هەرچەند لە سەدەی بیستەمدا شێوە و چۆنیەتی ئەو حـوجرانە زۆر پێویـستە بگـۆڕدرێ و بخـرێتە سـەر بـارێکی پێشکەوتووانەی تـر و باشتر و لەبارتر، چونکە ئەو شێوە و چۆنیەتییە لەگەڵ ئەو چاخە بووز ناخوا، بەڵام ئـێمە دەبـێ مەمنـوونی ئەو کەسـانە بـین کە ئەو ڕێیەیـان لە پێـشدا بـۆ گەلەکەمـان کێـشاوە و ئیتـر یـاخوا هەزاران دروود و بەزەیـی و ڕەحمەتـی خـوایی لەسـەر گیـانی پاکیـان بـێ و خوای گەورە و خـاوەن بەزەیی بیانخاتە بەر بـارانی بەزە و مێهـر و درووودی خۆی، پێغەمبەری مەزنیش دەفەرموێ: (من سنّ سنةً حـسنةً فله أجرها و أجر من عمل بها الى يوم القيامة)، هەرکەس شـوێنێکی باش بۆ خەڵکی بکێشێ بە قەد خێری خۆی و هەمـوو ئەو کەسـانەی کاری لەسەر دەکەن خێری هەیە هەتا رۆژی پەسڵانێ...

بێ گومان ئەو فێرگە ئایینیانە کە پەروەرشگای لاوان و گەنجانی فەقێن لەسەر تاسەری کوردستانی گەورەدا بوونەتە هۆی سەرەکی و بنەڕەتی راگیر بوون و راوەستانی رایەڵ و پۆی تەونی گەل و پەرە پێدانی ئایینی پیرۆزی ئیسلام لەو وڵاتەدا.

بۆ پایەدار بوون و ڕاوەستانی هەر گەلێک هۆشیاری و ژیریی و بێداری و لێزانی و ڕامیاری ئەندامانی ئەو گەلە پێویستە و لاوانی کرچ و کاڵی گەلیش بۆ گەیشتن بەو پلە و پایە لە هەر بابەت و بەستێنێک و لە هەر لایەنێکی کۆمەڵایەتییەوە پێویستیان بە ڕێنوێنی و ڕابەرایەتی و شارەزایەتی هەیە، کە ئەو ڕابەرو ڕێنوێن و شارەزایانەش لە نێو کورداندا تەنیا و تەنیا لەو کۆنە حجرانەدا پێگەیشتوون.

دەتوانین بۆ نموونە هێما(اشارە) بە دەیان و سەدانی وەک مامۆستا ابن الحاجب، ابن قوتەیبە دینەوەری، سوهرەوەردی، ابن خلکان، ابن الحاج، مەلا عبدالله بێتوشی، یوسفی ئەسەم، شنۆیی، شکاکی کوردی و هەروەها دەیان وەک شێخ سەعیدی پیران، شێخ مەحموودی نەمر، شێخ عەبدولسەلام بارزانی، کاک ئەحمەدی شێخ، مەلا عەبدولقادری گەیلانی و قازی محەمەدی پێشەوا و مەلا مستەفای بارزانی و مەلا ئاوارە و هتد بکەین.

سەردەمێک بووە، کە لە تەواوی ئەو کوردستانە پان و بەرین و بەربڵاوەدا نە فێرگە و خوێندنگەیەک هەبووە و نە زانکۆ و زانستگاو نە میرییە چەپەڵکانی دەسەڵاتداریش ویستوویانە لاوانی کوردەواری فێری زانست و زانیاری و خوێندن و خوێندەواری ببن و نە هێشتووشیانە!!

خۆ ئاغاوات و دەرەبەگ و شێخ و خەلیفە و کوێخا و گزیریش هەر یەکەی لەبەر خۆیەوە لەمپەرێکی گەورە و ڕێگرێکی بەدەسەڵات بووە لە سەر ئەو ڕێگا پیرۆزە. ئەوە لە لایەک و لە لای تریش

ئەگەر سەرنجێک بدەینە حاڵ و ژیواری کوردی هەژار کە بە درێژایی مێژوو و بە پێنج دەوڵەتی گەورە و بێ بەزە بە سەریاندا داوە و چەوساندوویانەتەوە و تەنانەت رێگەی خوێندنیان بە زمانەکەی خۆشی هەر پێ جا نەداوە بۆمان دەردەکەوێ کە هەم گەلی کورد گەلێکی نەبەز و تێکۆشەر و خۆڕاگرە و هەم مەلاکانیش دەوری سەرەکی خۆیان لە مەیدانی خەبات و خۆڕاگریدا دیتووە و رۆڵی خۆیان بازی کردووە کە تا ئێستا نەیانهێشتووە ئەو گەلە بێ سەواد و نەخوێندەوارە نەک هەر رامیاری نەیاران شوێن و چەخەری بخاتە سەر و خۆی لە ئامێزی دوژمن باوێ بەڵکە زۆر بە سەرسەختی بەرهەڵست و بەربەرەکانیشی کردووە.

بە ڕاستیش گەلێک کەڵە پیاوی وەک خانی و جەزیری و مەلا سەلیمی دەرسیمی و مەلای کۆیی و حاجی قادری کۆیی و نالی و شێخ مارفی نۆدێی و مەلا خەلیلی گۆڕۆمەری و هتد بێ هەر ئەو چاوەڕوانییەی لێ دەکرێ و بەس.

هەر بۆیە بە ڕاشکاوی و دڵنیاییەکی تەواوە دەڵێم ئەو کۆنە حوجرانە رەگ و ریشەیان لە ناو جەرگ و هەناوی گەلی موسڵمانی کورددایەو گوڵی دڵی خاوەن هەست و بەهێزو پاراوی گەلی کوردن و ئەرکێکی یەکجار زۆریان لە سەر شانی گەلی کورد هەیە و ئیتر هەرگیز هەوڵ و تەقەلای بێ ئایین و خوا نەناسان و نەتەویە بێ نەتەوە و نەتەوە نەناسەکان بۆ بڕاندنەوە و لە ناو بردنی ئەو حوجرانە بە ئاکام ناگا و لە راستیدا سەگ بە ئەستێران وەڕینە.

خۆماڵییانە بوونی ئەو فێرگە خەڵکییانە و هەروەها رەسەنی بوونیان بۆتە هۆی ئەوە کە هیچ رامیارییەکی لاوەکی و هیچ بیر و باوەڕێکی بێگانە پەرستانە و هیچ سۆزێکی کۆنە پەرستانە نەتوانێ لێیان وەژوور بکەوێ و شوێنەواریان لە سەر دابنێ و بەرەو هەستێکی نائیسلامییانە و ناخۆماڵییانە بیان ئاژوێنێ.

جا هەر بۆیە هەموو موسڵمانێکی کوردی تێگەیشتوو بە هەموو هێز و توانایی ئەنیوژەنی و بژۆنی(مادی و معنوی) خۆی بەرگری و پارێزگارییان لێ دەکا و بە گیان و ماڵی خۆی رایاندەگرێ و دەیانپارێزێ، چونکە هیوای ئەوەی پێیانەکە هەزاران شێخ سەعیدو شێخ مەحموود و مەلا سەلیمی دەرسیمی و قازی پێشەوا و مەلا مستەفا بارزانی و ئاوارەی شەڵماشی دیکەشیان لێ سەر هەڵدەنەوەو بێنەوە مەیدانی خەبات و تێکۆشان و ئەوگەلە موسڵمانە بەپلە وپایەیەکی جیهانی و پەسڵانی بگەیەنن و پێشیان کەون و لە هەورازی ژیان وەسەریان خەن.

ئەگەر ئەورۆ گەلی کورد لەکوردستانی دابەشکراودا بەو حاڵە شپرزەیەشیەوە لەگەڵ گەورەترین و زیندووترین و هۆشیارترین و پێشکەوتووترین گەلانی جیهان بەزێنە ململانە دەکاو هەمووشیان دەبەزێنێ و دەوەستێنێ و بە ڕێژە(نسبة)ی خۆی هیچیان تۆزیشی ناشکێنن!!

ئەگەر ئەورۆ ئەو کوردە هەژارە بەو هەموو هەژارییەشیەوە ئاڵای خەبات و وێژەی لە سەر لوتکەی هەرە بەرزی شارستانییەت و مرۆڤایەتی هەڵداوە و بە شنەی شەماڵی شانازی رۆژ و شەو دەشەکێتەوە و بە کوردی و بە کورتی ئەگەر ئەمڕۆ کورد ماوە و خاوەنی بوونە، هەمووی هەر لە سایەی ئەو حوجرە قوڕینە و ئەو زانکۆ گڵینانە و ئەو فێرگە شڕانەوەیە کە دەتوانین بڵێین کانگای هەژاری و نەداری و چاوگەی دابینی (قناعة) و پاکی و پارێزگاری و خوا پەرستین.

ئەو حوجرە شڕانە ئەگەرچی بە رواڵەت زۆر چکۆڵە و خاپوور بوون و زۆرتر وەک کەلاوە دەچن نەک فێرگە و زانکۆ، بەڵام لە راستیدا کەڵە پیاو و زانای وەها گەورە و مەزنیان لێ هاتوونەتە دەرێ کە زۆر بەرزتر و باڵاتر و مەزنترن لە پسپۆڕانی پێگەیشتووی

زانکـۆ و زانــستگاکانی پێــشکەوتووترین وڵاتــانی ســەرکەوتووی جیهانی شارستانییەت و زانیاری.

ئەگەر بە چــاوێکی ڕەدا بینــانە تەماشــای مێــژووی رامیــاری، ئابووری، فەرهەنگی، وێژەیی، سوپایی، وەرزێڕی و تەنانەت بگرە پیشەسازی و ئەنـدازیاری و مەرەنگۆری و هتدی کـوردی بـکەی بـۆ چەند و چۆن دەیـسەلمێنی و قەبـووڵی دەکەی کە سـەرەتای هەمـوو ئەو هەودایـانە هەر لە حـوجرەی فەقێیـان ڕا هـاتووە و ئیتـر هەر کانگــای گەرم و پــڕ ئەوینــی حــوجرە قوڕینەکــانە کە تایبەتـدارە (مختـص)ەکـانی هەمـوو ئەو رشـتە زانیارییـانەی لە باوەشـی پـڕ میهـری زانیارییــانەی خۆیـدا پێگەیانـدووە و بە چـاکی پەروەردەی کردووە.

لە کوردستاندا گەلێـک جـێگەی وەک کـۆیە و قەڵاچـواڵان بـنکە و پێگەی زانست و زانیاری بوون و بە هۆی هەبوونی حوجرە و مەلا و فەقێی زۆرەوە لە جیهاندا وەکوو کـۆتەراز و حـەوتەوانەی ئاسمانێ درەوشـانەوە و وەک ئەسـتێرە گەشـەکانی کاکێـشانەکان پڕشـنگیان هاویــشتووە و شــۆقیان وە هەمــوو لایەک داوە و هەر چــوار لای خۆیان بە تیرێژ و رووناکیی خۆیان رۆشن کردۆتەوە.

فەڕ و فیک و پیت و بەرەکەتی ئەو حـوجرانە ئەوەنـدە زۆر بـووە کە ئەگەرچی شاگرد و قوتابییەکان کەمیان خوێندووە بەڵام زۆریـان زانیــوە. ڕەدا بڵێــین و لە هەق دەر نەچــین کــورد و کوردســتان و تۆرەمەی کورد بـۆ هەتـا هەتـایە وامـداری ئەو کـۆنە حـوجرانەیە و لەوەتـا ئیـسلامی پیـرۆز هـاتۆتە کوردسـتان و کـورد داواخـوازانە ئـامێزی بـۆ گرتـۆتەوە ئەو فێـرگە خۆماڵییـانە کە بە وردکە نـان و یارمەتی هەژارانەی کورد راگیراون گەورەترین پایەگا و بنکەی بـڵاو کردنەوەی ئەو ئایینە پیرۆزە بوون. ڕاستی هەروەکـوو ئامـاژەی بـۆ

کرا ئەو کۆنە حوجرانە کە هەتا سەدەی بسیتەمیش هەر رابەرایەتی گەلی کوردیان بە ئەستۆوە بووە و توانیویانە زۆر بە جوانی ڕێی پڕ لە کەند و کۆسپی خەباتی پێ ببڕن و جگە لە رامیاری و بیر و باوەڕی ئیسلامی و خۆماڵییانە هیچ جۆرە رامیاری و بیر و باوەڕێکی دیکەیان وە خۆ نەگرتووە و بێ گومان تازەش وەخۆی ناگرن، چونکە راست و درۆ و رەوا و ناڕەوا وا پێکەوە کۆ نابنەوە و ئیتر بێجگە لە دڵسۆزی و خاوێنی و پاکی و چاکی چی دیکە قبووڵ ناکەن. چونکە ئەوان کانگا و چاوگە و سەرچاوەی راستی و پاکی و بێگەردی و دڵسۆزی و ئایین و ئەوینن. جا هەر بۆیەش هەر لاوێکی کە لەم حوجرانەدا پێ بگاو پەروەردە بکرێ و مێشکی بە زانیارییە بەنرخەکانی ئایینی ئاو بدرێ و فێر کردن و راهێنان و بار هێنانەکانی لە دڵدا جێ گرتوو بێ لە هەموو کەس خۆماڵیتر، خاکیتر، خۆجێیی (محلی)تر و بێ خەیانەتتر، بێ مەترسی و بێ زیانترە و هەرگیز ناتوانێ بۆ ماڵی دنیا و پلە و پایە و ڕێزی رواڵەتی خیانەت بە خەڵک و ئایین و مرۆڤایەتی بکات و بە هەق دەتوانین بڵێین کە دڵسۆزی خەڵک و کۆیلەی پاکی خودایە.

ئەوەتا دەبینین، کە هەزاران زانای دڵسۆز و پایەبەرزی وەک مەلا عبدالرحمن پێنجوێنی، مەلا عەلی قزڵجی، مەلا ابن الصلاح شارەزووری، ابن الحاجبی سنجوەیی، مەلا یوسفی ئەصەمی سۆرانی بریسوەیی، مەلا عەبدولکەریمی بەرزنجی، مەلا ئەحمەدی گۆرانی، مەلا ئەحمەدی خانی، مەلای جزیری، مەلا عبدالرحمی مولوی تاوەگۆزی، مەلا شێخ عومەری قەرەداغی، ابن الحاجبی جێشانەیی، مەلا یەحیای مەزووری، مەلا عبداللە دم شکاو (پاراستی وەستا خاڵەیی)، مەلا حسێن پاراستی وەستا خاڵەیی، مەلا سلێمانی پاراستی وەستا خاڵەیی، مە محەمەدی پاراستی

وەستا خاڵەیی، مەلا خلیلی گۆڕۆمەری، مەلا رەسووڵی کەرمنداری، مەلا محەمەدی گرژاڵی، مەلا گچکەی هەولێری، حاجی مەلا قادری کۆیی، مەلا محەمەد کۆیی جەلیزادە، مەلا سەرداری سەرگەڵەیی، مەلا محەمەدئەمینی قەرەداغی، مەلا محەمەدئەمینی بێژوەیی (شێخەمین)، مەلا محەمەدئەمینی ماجیدی کوردی، مەلا شێخ مەحموودی زەنگنەیی، مەلا مەحموودی کۆیی، مەلا مەحموودی بێخود، مەلا خدری نالی، مەلا محەمەد قەسیمی سنەیی، شێخ خالیدی کوردی مەدینەیی، مەلا جەلالی گوڵ عەنبەری، مەلا شێخ مارفی نۆدێی، کاکە ئەحمەدی شێخ، شێخ مەحموودی نەمر، مەلا محەمەد سەلیمی ئەردەڵانی، مەلا محەمەد شەریفی شاهۆیی، مەلا محەمەدی کوڕی محەمەدی شارەزووی، مەلا محەمەد ابوالوفا تاج العارفین، مەلا سەعیدی تەختی مەریوانی، فرج الله زکی الکردی، مەلا حسێن مەجدی گەورکی، مەلا کەریم شاریکەندی، مەلا قاسمی کوردی، مەلا محەمەد قەسیمی عەللامە، مەلا عومەری سەردەشتی واشەمزینی، مەلا ئەحمەدی جەریحی واشەمزینی، مەلا عەلی ئامێدی، مەلا علی کرماشانی، مەلا عەلی سیف الدین ئامێدی، مەلا عەلی جەزەری، مەلا عەبدوڵلا چزمانی، مەلا محەمەدی مەردۆخی کوردستانی، مەلا احمد ابن الرسول و هەزاران مەلای دیکەش کە بە هەق هەموویان جێگەی شانازی تەواوی گەلانی موسڵمانی جیهانن و گەلی کوردیش پێیانەوە دەنازێ لەو کۆنە حوجرانە سەریان هەڵداوە و هەموویان کۆرپەی نازی باوەشی گەرمی دایکی حوجرە قوڕینەکانن و لەوێدا پێگەیون و تێگەیون و خەڵکیشیان تێگەیاندوەو پێگەیاندووە و ئیتر هەر یەکەی بۆتە ئەستێرەیەکی پڕشنگدار و لە ئاسمانی فەرهەنگ و وێژەی کورد و ئایینی پیرۆزی ئیسلامدا وەک گەلاوێژی بەیانان پڕشنگ داوێت و دەدرەوشێتەوە.

هەر کام لەو زانا بەرزانەی کە لەو کۆنە حوجرانەدا پێگەیون وەک چرایەکی بەهێزی تیشکەهاوێژە و لە تاریکستانی نەزانیدا کە خەڵک بە شۆق و رووناکی وی رێگای ژیان و خەبات و تێکۆشانی خۆیان بۆ جیهان و پەسڵان دۆزیوەتەوە.

جا دیارە یەکێک لەو هەزاران ئەستێرە پڕشنگدارانە و چرا تیشکە هاوێژانە و لەو زانا و دانا بەناوبانگانەی خاکی پاک و پیرۆزی کوردستانی خۆشەویست، بەڕێز مامۆستای هێژا و زانا و دانا و هۆزان و پیتۆڵ و پسپۆڕی کورد جەنابی مامۆستا مەلا محەمەدی ئەفەندیی کۆیی جەلیزادەیە.

یا خودا خودای مەزن لە میهر و بەزەیی خۆی وەک ڕێژنە بارانی بەهاری بە سەریدا برژێنێ و لە پەنای میهر و بەزەیی بێ پایانی خۆی لە بەهەشتی بەریندا نیشتەجێی بفەرموون. ئامین

زۆرم پێ خۆش بوو، کە لە بارەی ژیان و خەبات و تێکۆشانی هەر یەک لەو بلیمەتە بەرز و بەڕێز و پسپۆڕ و پیتۆڵە تێکۆشەرە و ئیسلام ناسە کوردانەدا پەڕتووکێکی گەورە و تەواو بنووسم و توێژکارییەکی چاک سەبارەت بە ژیان و خەبات و تێکۆشا نە کەیانەوە بکەم. بەڵام بە داخەوە نە ئەو هێز و توانینەم هەیە و نە بە هیچ جۆرێکیش بۆم دەلوێ جا هەر بۆیە داوام لە برایانی کوردی موسڵمانی پێنووس بە دەس ئەوەیە کە هەر کەس لە بارەی یەک یا چەند کەس لەوان بە پێی توانا توێژکاری و لێکۆڵینەوەیەکی زانایانە بکا تا سەرەنجام ببینە خاوەنی کەلەپوورێکی زۆر و پڕبایەخ و بەکەڵکی مێژوویی.

ڕاستی ئەوە ئەرکێکی گەورەی سە رشانی هەموانەکە نەهێلێن بەهیچ کلۆجێک شوێنەواری پڕ بایەخی زانایان و پسپورانی دلسو زمان بەهەدەر بڕوا و جۆگە تەکەیان کوێر بێتەوە.

ژیواری کوردەواری

گەلـی موسـڵمانی کـورد تـا دوای شـەڕەکانی یەکەم و دووهەمـی جیهانی و تا ئەو چاخی شوومی نەگبەتی و دەورانـی بەدبەختیـیەی دوایی لەهیچ چاخێکدا وەک ئێستا لێقەوماوو دەستەوستان و لاوازو بـێ هێـز و زەبـوون و خـانە خەراب و چـیلاز نەبـووە و کەم و زۆر خاوەنی سەربەخۆیی خۆی هەر بووە و لە گۆشە وکەنار و ناوەندی کوردسـتانی گەورەدا دەوڵەت و میـری سـەربەخۆ و ئـازاد و ئـازای زۆری بە پێـی بـڕگە گەلـی چـاخی پێـک هێنـاون وەک مەلای گەورە دەفەرموێ:

لەمەو پــێش میللەتــێ بــوون چوســت و چــالاک
لەمەو پــــێش دەوڵەتێکــــی ســــەربەخۆ بــــوون

ئەوەتا دەبینین کە لە پێش ئیسلامدا گەورەترین میریـی و هێـزی جیهانی وەک دەوڵەتی ماد و زنجیـرەی پادشـایانی مـاد و دەوڵەتـی ساسانی و زنجیـرەی پادشـایانی ساسـانی لەو گەلە و لە نەتەوەی ئەم گەلە بـوون. لە دوای ئیـسلام و موسـڵمان بوونیـشی دیـارە کە دەیـان دەوڵەت و زنجیـرە پادشـای وەک میرانـی سۆران و میـران و پادشـایانی بابـان و دەوڵەتـی میـری کـۆرەی ڕەوانـدز و کۆمـاری کوردسـتان و دەوڵەتـی سـەربەخۆی شـێخ مەحمـوودی نەمری پێـک هێنـاوە و خـزمەت و ڕاژەی گەل و نەتەوەو ویـژەو مێـژووی خـۆی کـردووە و پیـاوانە لە مەیـدانی خەباتـا ڕاوەسـتاوە و رایەڵ و پـۆی تەونی گەلی ڕاگرتووە و بـێ گومـان ئەگەر نەشیتوانیبێ لە گەلانـی دیـکە چـاکتر بێـتەوە و پێـشیان لـێ وەبـڕێ شـان بە شـانی وان لە

مەیدانی بەزێنەدا ڕۆیشتووە و وەک وان هەر هاتۆتەوە.

بەڵام بێ گومان دەبێ ئەو راستییە قەبووڵ بکەین، کە ئەو دوو شەڕە گەورانەی جیهانی هەر چەند بۆ گەلێک لە گەلانی ژێر چەپۆکە و بن دەستەی جیهان، بوون بە مایەی خێرو بەرەکەت و کەڵک و فەڕ و لە سایەی ئەو دوو شەڕە جیهانییەدا توانیان بە ئاوات و ئامانجی خۆیان بگەن و ئازادی و سەربەخۆیی خۆیان وەدەس بێنن، بەڵام بە داخەوە هەردووک ئەو شەڕە جیهانییە بۆ کوردی هەژار، بوون بە مایەی بەدبەختی و ماڵ وێرانی و ئەوەی هەشمانبوو لە دەسمان چوو و بە هۆگەلێکی تایبەتی کە لێرەدا نامانهەوێ قامکیان بۆ رادێرین نەمانتوانی هیچ جۆرە کەڵکێک لەو دوو ئاژاوە گەورە وەربگرین بەڵکە بێگانەکان توانیان کەڵکی باش بۆ خۆیان لە ئێمە وەربگرن!! بە گژ ئەم لا و ئەو لایاندا کردین و بە بەڵێنی گەلی درۆ و پووچ و بێ نێوەرۆک بە خوێناوی ئێمە شەواویان لە بێستانی ئاواتی گڵاوی خۆیان نا و لاشەی بریندار و لەشی خوێناوی و تیمار نەکراوی ئێمەیان لە مەیدانی شەڕدا بەجێهێشت. ئەوان بە هەموو شتێک گەیشتن و ئێمەش هەموو شتێکمان لە دەس دا!! خەڵک بوو بە شا و ئێمەش لە شایەتی را بووینە گەدا! وڵاتیان کردینە شەڕگە و لە سەر سینگی خوێناوی ئێمە شەڕی نارەوای خۆیان دەس پێکرد و بەڵام بەوەش هەر رانەوەستان دوای دامرکانی بڵێسەی ئاوری شەڕی شووم و شەرماوەر تاوانێکی دیکەی گەورەتریان لەگەڵ ئێمەی هەژار و رێ لێ ونبوو کرد.ئێمە کە لەو کاتەدا بەڕاستی سەر لێ شێواو و مات و سەرگەردان بووین لە هەموو ئەندام و جەستە و وەجەکانمان خوێن بە خوڕ دەهات و هەڵدەچۆڕا و هێشتا گوللە و سەرەرمب و پەیکانی دوژمنانی لاوەکیمان لەجەرگ و هەناوی خۆمان دەرنەهێنابۆوە و

لە راستیدا دۆست و دوژمنی خۆمان لەبەر پەرێشانی نەدەناسی و نەماندەزانی ئاوڕ وە کێهە لایەی بدەین و بە گڤ کێهە دوژمنەدا بێینەوە، لە ماڵی خۆشمان وەدەریانناین و وڵاتەکەیان لێ داگیر کردین و کوردستانیان وەکو گۆشتی سەر چەپەرێ بەش بەش کرد و کێ دەستی وێ راگەیی بەشە کوردی خۆی برد و رۆیی!! کوردستان کرا بە پێنج پارچە و لە نێوان پێنج میری چەپەڵی دراوسێدا دابەش کرا و بە هەر پێنجیان دەستیان دە خنخنۆکەی کورد نا و خنکاندیان!! و ئیتر نیخە پەستیان کرد. جا ئا بەو شێوە ئەرکی داروسێیەتی خۆیان بە جێ هێنا و ئیتر بەو جۆرە دەستی یارمەتییان بۆئەو دراوسێیەی خۆیان درێژ کرد!! ئاوا دەبێ دراوسێیەتی!!

هیچ گومان لەوەدا نییە کە هەر ئەو پێنجە نیزیک بوون و دەستیان وێڕا دەگەیشت دەنا لانی کەم بەشە کوردیان بە چوار پێنجێکی دیکەش هەر دەدا. بەوەش هەر رانەوەستان و هەر وەک باسمان کرد لە مەو بەر دەزگاگەل و ئامرازگەلی سەرکوتکەر و چەوسێنەری وەکوو ئاغاوەت و کوێخا و گزیر و تەریقەتی مێشک تالانکەر و بیری ئازادی کوژ و ئاوری ئەوین کوژێنەوە و ئۆرگانگەلی سەر شێوێنەر و لە رێ لادەری وەکوو شێخ و مێخ و تەکیە و خانەقا یان لە نێو ئەو گەلە هەژار و دابەش کراوەدا دروست کرد و ئا بەو شێوە لە رێبازی راستی ئیسلامەتیش هەر لایان دا و بە تەواوی رێگەی راستییان لێ ون کرد!!

جا ئیتر ئەمجا بە کەیفی خۆیان توانییان سواری ملمان بن و بمانچەوسێننەوە و خوێنمان بمژن، کە ئەوەش خوو و خدەی هەمیشەگی چەوسێنەرە و هەرگیز نایهەوێ و بەڵکە ناشهێڵێ چەوساوەکەی هۆشیار و ژیر بێ و داوی جۆراوجۆری بۆ دادەنێ و

دانی ڕەنگاوڕەنگی بۆ بە سەرەوە دەکا. مەلی بێچارە ئاگای لە نەخشە فێڵاوییەکانی راوچی نییە دەنا قەت بە داوییەوە نابێ. من لێرەدا بە پێویستی دەزانم کە سوپاسی زۆر و شایانی خۆم ئاراستەی ئەو نووسەر و هۆنەرە کوردانە بکەم کە دان و داوی دوژمن بۆ گەلەکەیان لێک جیا دەکەنەوە و بۆ ڕێبازی ڕاستەقینە ڕێنوێنییان دەکەن و قەت کەمتەرخەم و بێ لایەن و بێ هەڵوێست نین و بە باشی ئەرک و سپاردەی خۆیان بە جێ دێنن. ئەوەتا دەبینین کە مامۆستای کۆیی بۆئەو کورد و کوردستانە چ دیلانێک دەگێڕێ و چۆن مستی پڕ لە ڕق لە دەمی نەیاران و فێڵبازان و چەوسێنەرانی گەلەکەی رادەکێشێ! یان دەبینین کە ئەحمەد موختار بەگی جاف چۆن لە تاوی کوردستانی دابەش کراو شین دەگێڕێ و ناڵەی دڵی کوردستانی گەورە پڕ ئەکا!! بەڵێ ئەو بەڕێزە دەڵێ:

دێتە گوێم دەنگێک بە ئاە و شیوەن و گریانەوە
ناڵەیی دڵمە لە حەسرەت خاکی کوردستانەوە
لانەواز و بێکەس و مەزڵوومن ئێستا قەومی کورد
گاە بە دەستی تورکەکان و گاە بە دەست ئێرانەوە
ڕاستە گەر ناوی عەداڵەت بۆچی مندالانی کورد
وێڵ و سەرگەردان بسووڕێنەو بە سەر کێوانەوە؟
ئەو قەرار و مەجلیسەی وا خەڵک ئەڵێن بۆ کورد ئەبێ
هەر قسەی رووتە وقسەش ناچێتە ناو گیرفانەوە
ئەورۆ با وا بێ بەڵام ڕۆژێ ئەبێ ئەولادی کورد
بێنەوە مەیدان بە عیلم و سەنعەت و عیرفانەوە
نەوجەوانانی وەتەن تەوحیدی ئەکەن ئەو میللەتە
هەر لە کرماشان هەتا ورمێ و سنە و بۆکانەوە
ڕێک ئەخەن وەزعییەتی وان و جزیرە سەر بەسەر

عەقــرەوو زاخــۆ ئەبەســتن ڕێــک بە قەد بۆتــانەوە
خــانەقین و مەنــدەلی و خــاکی لوڕســتان یەک بە یەک
وەک وەســا ئەیــدوورن بە لای مەنتــیقەی بابــانەوە
پاش قڕانی دوژمنان دەس پێ ئەکەن تەعمیری موڵک
ڕێــگەی ئاســن ئەچێــتە شــاخی هەورامــانەوە
کێــو و کەژ ئەبێــتە بــاخ و جــادە و قەســرە ڕێ
بــۆ تەماشــای دەســتە دەســتە دێــن لە ئینگلیــستانەوە

بەڵێ لەو پارچە هەڵبەستەدا کاک ئەحمەد موختار جاف گوێی لە ناڵە ناڵی دڵی خۆیەتی کە بۆ گەلی کورد و خاکی پاکی کوردستان دەناڵێنێ و هەر وا لە دڵی خۆشیدا ڕایناگرێ و کەس نەزانێ چی لە دڵــدایە و چ ڕووی داوە و چ قەومــاوە. بەڵــکە یەک بە خــۆی هاواردەکاو دەڵێ بێ ناز و ستەم لێکراوو و هەژار و چەوساوەیە، ئێستاکە گەلی کورد بە دەستی ئێران و تورکانی تۆڕانی، بۆیەش هەر ئەو دوانە هەڵــدەدا، چــونکە ئەو کــاتی هەر ئەو دوو دەوڵەتە بوون کە کوردیان دەچەوساندەوە و کوردی بێچارە لە نێوانی ئەو دووانەدا دابەش کرابوو و سوورییە و عێراق لە ژێر دەسەڵاتی تورک تۆڕانیەکان و کوردەکانی قەفقازیش لە ژێر دەسەڵاتی ئێراندا بوون.

ئەمجــا دەڵــێ ئەگەر ڕاستە و دادوەرییــەک لە گۆڕێــدایە بــۆچی منداڵی کورد لە هەموو شتێک بێبەشن و وێڵ و سەرگەردان لە سەر کێو و چۆڵ و بیابان دەسووڕێنەوە و بێ کارو ئیش و بێ خوێندن و خوێندنگەن؟!

دیــارە بــاوەڕیش بە وادە وبەڵێنیەکــانی ئەم لا و ئەو لا نــاکــا و دەزانێ کە ئەوانە هەر بۆ قازانجی خۆیان و بـۆ فریـو دانـی کـوردان ئەو جـۆرە وادە و بەڵێنیــانە دەدەن کە ئەوەش هەر قــسەی ڕووتە و

قسەش ناچێتە ناو گیرفانەوە. جا دیارە کە نموونەش بۆ ئەو داوایە یەکجار زۆرە.

هەر لە شـەڕی دووهەمـی جیهانیـدا وادەی سـەربەخۆییان بە کـوردان دا و بە درۆ و دەلەسـانە پتـر لە ٤٠٠٠٠٠ لاوی خـاوی دڵ گەرمـی کوردیـان بە کوشـت دا و کردیـانە دەسـتەچیلەی شـەڕ و تەنانەت لاشەی بێ گیانیشیان لە شەڕگەکان هەڵنەگیرایەوە و بستە گۆڕێکیشیان پێ ڕەوا نەدیتن!!

ئەمجـا پـاش ئەو هەمـوو دەردە دڵ و پەژارە هەڵڕشـتنە، هـۆی بنەڕەتـی و سـەرەکی ئەو ژیـوارە نالەبـارە کە پێـی وایە هەر نەخوێنـدەواری و نەزانـین و دوور بـوون لە پیـشەسازییە، دەس نیشان دەکا و بە هەژاری و بێ دەسەڵاتییەوە، بەڵام بە دڵێکی پڕ لە هیـواوە دەڵـێ: ئەوڕۆ بـا وابـێ چـونکە لاوانـی کـورد هەمـوو نەخوێندەوار و نەزانـن بەڵام بـێ گومـان ڕۆژێـک دەبـێ کە نەتەوەی کوردو گەنج و لاوە دڵگەرمەکانی ئەوگەلە فێری زانست و زانیاری و رامیـاری و پیـشەسازی و دەوڵەتـداری ببن و ئەمجـا کە خۆیـان بە چەکی زانست و زانیاری و پیشەسازی تەیار کرد بێنەوە مەیـدان و ریزەکـانی گەل یەک بـخەن و پـتەو بـکەن و تەنـانەت نەخـشەی جوگرافی و سنوورە دەستکردەکانیش هەڵوەشێننەوە و دوای ئەوە دوژمنـانی گەل و نیـشتمانیان لە وڵاتـدا نەهێـشت دەس دەکەن بە ئاوەدانکاری و ڕێکوپێکی وڵات. بە جۆرێکی وا تەنانەت ڕێگەی ئاسن دەبەنە سەر کێو و شاخە حەستەمەکانیش و ئیتر:

کێـو و کەژ ئەبێـتە بـاخ و جـادە و قەسـرە ڕێ
بـۆ تەماشـای دەسـتە دەسـتە دێـن لە ئینگلیـستانەوە

جـا ئەمجـا دەیـهەوێ خەڵکـی کـورد لەو خەوە گـران و سـەنگینە زیان هێنەرە بێدار بکاتەوە و رووبیان تێدەکا و دەڵێ:

لە خەو هەڵـسن درەنـگە میللەتـی کـورد خەو زەرەرتـانە
هەمــوو تــاریخی عــالەم شــاهیدی فەزڵ و هونەرتــانە
دەسا تێکۆشن ئەی قەومی نەجیب و بێکەس و مەزڵووم
بە گورجی قەتعی کەن ئەم رێگە دوورەی وا لە بەرتانە
بخـوێنن چـونکە خوێنـدن بـۆ دیفـاعی تیغـی دوژمنتـان
هەمــوو ئــان و زەمــانێ عەینــی قەڵغــان و ســوپەرتانە
بە خــۆڕایی لە دەســتی بەرمەدەن ئەم خــاکە شــیرینە
کە تۆزی وەک جەواهیـر، سـورمە و کـوحلی بەسـەرتانە
بە سـەر خاکـا ئەگەر نـازیش بـکەن حەقتـانە کـوردینە
تەماشــا ســێبەری ئەم شــاخ و کێــوانە لە ســەرتانە
بە بـێ قەدری بە سـەریا رامەبـوورن حـورمەتی بگـرن
گــوڵاڵە ســوورەی ئەم ســەحرایە خوێنــاوی جگەرتــانە
دەمــێکە ئەم وڵاتە وا ئەســیری پەنجەیــی جەهــلە
لە ســایەی عــیلمەوە ئەمــڕۆ ئیتــر نــۆبەی زەفەرتــانە
زمانی حاڵی ئەحـمەد هەر ئەڵـێ وریان بـن ئەی خەڵـکە
بــزانن بەردی ئەم شــاخانە ئەڵمــاس و گوهەرتــانە

کۆیە لە کوردستاندا

شاری کۆیە شارێکی قنجیلانە و جوان و کۆن و لەمێژینەی کوردستانی باشوورە کە لە نێوان شارەکانی ڕانیە، سولەیمانی، دوکان یا دەربەندیخان، شەقلاوە و زاخۆدا هەڵکەوتووە.

شاری کۆیە لە دەشتی پڕ پیت و بەرەکەتی پان و بەرینی کۆیەدا لە داوێنی کێوی بەناوبانگی هەیبەت سوڵتاندا لە چەندین سەد ساڵی لەمەو بەر ساز کراوە و شاری کۆیە ٦٢٥ مەتر و کێوی هەیبەت سوڵتان ١٠٩٢ مەتر لە رووبەری دەریا بەرزترە.

چۆمی کەڵوێ کە لە زنجیرە کێوی قەندیل و کانییە خوای و سێڵوێ ڕا سەرچاوە دەگرێ و دەشتی لاجان بە زۆری و کەڵوێ بە کەمی، پاراو دەکا و لە باشووری شاری قەڵادزێ و رۆژهەڵاتی رانیە تێدەپەڕێ و دەربەندیخان دەگرێتەوە کە لەوێ بەربەندێکی چاکی لەبەر ساز کراوە و بەنداوی گەیوەتە قەڵادزێ. ئەمجا لەوێش تێدەپەڕێ تا دگاتە تەقتەق و باشوور و باشووری رۆژهەڵاتی شاری کۆیە دەگرێتەوە. بەڵام بۆ دەشتی پان و بەرین و وشکارۆی کۆیە هیچ قازانجێکی نییە چونکە لەو مەڵبەندە نە بەربەند و کاناڵ کێشی کراوە و نە هیچ جۆرە گۆڕانکارییەکیشی تێد ئەنجام دراوە. ئەو چۆمە گەورە لە کوردستانی رۆژهەڵات بە رۆژئاوای شارۆچکەی رەبەت و رۆژهەڵاتی سەردەشتێدا تێدەپەڕێ بەڵام بۆ ئەو مەڵبەندش قازانجێکی ئەوتۆی نییە و لە دەشتی کەڵوێ خەڵک وا لە تینوان دەخنکێ و ئەویش بە هاشەهاش و کولاوکوڵ دێت و تێدەپەڕێ!!

لە باکووری شاری کۆیە کێوی "ئاواگرد" هەڵکەوتووەکە لە پشتی ئەو کێوە گوندی "شیواشانە" دێی مەلا عەبدوڵڵای دووهەمە.

لە داوێنی کێوی هەیبەت سوڵتان هاوینە هەواری چنارۆکە کە جێگایەکی زۆر خۆش لە چاو دەشتی کۆیە، شاری کۆیە جێگایەکی فێنکتر و کوێستانترە کە مامۆستای کۆیی خوا لێخۆشبوو گۆیا لە هاویناندا خۆی و فەقێکانی چوونەتە وێ و تا پاییزێ هەر لەوێ خەریکی وانە وێژی و نووسەری و بە هونەری خۆیەوە خەریک بووە، خۆشی لەو هۆنراوەدا هێمایەک بەوە دەکا و دەڵێ:

لە تەک شـــاخی ســـەفین و کێـــوی کۆســـرەت
هەزار جـــێگەی هەیە مانەنـــــدی جەنـــنەت
ســـــەری حـــاجی قەڵا و ســـۆلی چنـــارۆک
بە بـــێ وێـــنەن لەگەڵ شـــویتی حەمـــامۆک

شاری کۆیە یەکێکە لە شارە هەرە کۆنەکانی کوردستانی گەورە و دەکرێ بە لانکەی زانست و زانیاری و شارستانییەت لە پێنووس بدرێ و لە دەورانی دوای ئیسلامدا هەمیشە مەکۆی زانایان و مەلا و گەورە پیاو و مزگەوتو حوجرە و فێرگەی ئایینی بووە و گەلێکی زانا و دانای کەم وێنەی لێ هەڵکەوتووە و وەک پۆلە ئەستێرەی کۆ کە لە نێو ئەستێرەکانی ئاسمانێدا دەدرەوشێتەوە لە نێو شارەکانی دیکەی کوردستاندا دیار بووە.

کـــۆ لە کوردســـتان و کـــۆ لە ئـــا ســـمان
ســـــە رگـــوڵی ئەســـــتێرەکان و شـــــارەکان
هە ر بـــــژی ئەی شـــــاری کـــۆیە بـــۆو گەلە
چەنـــــد مەلای گەورە و بەڕێـــــزت پێگەیـــــان
بـــــا بکـــــا شـــــانازی کوردســـــتان هەمـــــوو
بەو کـــــــوڕانەی پێتگەیانـــــــدوون ئەتـــــــوو

بـــۆ گەلــــی بەدبەخــــت و لێقەومـــاوی کـــورد
بـــــوونە رێنـــــوێنی رێبـــــازت مـــــوو بە مـــــوو
شـــــارەکەی حـــــاجی و مەلای گەورە و دلێـــــر
شـــــاری کـــــوردانی نەبەرد و نەڕڕە شـــــێر
تـــــۆ جـــــێگەی شـــــانازی هـــــۆزی ئاریـــــای
ئەی وڵاتـــــی پـــــڕ لە پیـــــت و خێـــــر و بێـــــر
گـــــورزی کوردســـــتان هەمـــــوو وەک گەوهەرە
پـــــڕ لە چـــــاوە و کـــــانە، پـــــڕ داری بە رە
رۆڵە یە ک لە م خـــــاک و ئـــــاوە پـــــێ بـگـــــا

راز زان و زار دار و رابەره

مامۆستاش لەبارەی شاری کۆیەدا دەفەرمۆێ:

لەشـــەکراو ی بـــە بەفـــر ی خوشـــتره لام
قـــسه وگـــو فتـــار ی لا وی بەفـــری قـــه نـــد ی
ئەوەنـــدەم شـــاری کـــو یـــە لا عـــە ز یـــزه
بەدور و لەعلـــــی نـــــا دەم ورد کـــــە بەردی
لـــە د نیـــادا چ شـــار نـــاگەن بەکۆیـــــە
بەرو بـــار و بە دەشـــت وکێـــو و گـــــرد ی
کـــە پـــشکو ت بـــاغ و راغ و دار و بـــــا ری
کـــە تـــێکەڵ بـــو کلـــو کـــی ســـو رو زەردی
هەوا کەی خۆشـــه ؛ ئـــا وی ســـا ف و خۆشـــی
بـــەعـــەیـــــنی (جنـــة الخلـــد)ه لەعـــــەردی

رێزدا شێخ ڕەزای تاله بانیش دەفەرمۆێ:

شـاری کـو یـە کە لەبا لـەب لە بتی نو ش لە بـە
گەر فەلەک لی بگەری مەنبەعی عەیش و تەره بـە

شـاری کـۆیه هەروەک بێشکەی زانایـانی ئـایینی و مەلا چـاک و نووسەرو هۆنەران بووه، هەروەهاش لانکەی پیـاوی گەوره گەوره و خۆش سروشت و پیاو ماقووڵ و راژەکارانی گەل و نیشتمان بووه و زۆری پیـاوی بـاش و بەخـزمەت لـێ هەڵکەوتـوون کە دەتـوانین بە چەند دانەیەک لەوانە ئاماژه بکەین بۆ نموونه حەماغای کۆیه.

حەماغا پیاوێکی زۆر دەوڵەمەند و خۆش ڕەوش و نان خۆش و میوان دۆست بووە. ئەو پیاوە زۆر موسڵمان و ئایینداری و خوا پەرست بووە لە تەواوی ناوچەکەدا بە نانخۆش و دەس ئاوەڵا بەناوبانگ بووە و ئاوازەی میوانداری و سەخیایەتی وی لە هەرێمەکەدا زۆر لە سەر زاران بووە.

ئەو کاتی وڵاتی کوردەواری بەتایبەتی باشووری کوردستان لە ژێر چەکمەی ڕەقی تۆرانیەکان بووە و، چونکە بیروڕاشیان سەبارەت بە کورد قەت باش نەبووە، وڵاتەکە تا ڕادەیەکی زۆر هەرەج و مەرەج بووە هەر کەس دەستی ڕۆیبایە ستەمی لەوانی دیکە دەکرد و دەوڵەتیش لێی نەدەپرسییەوە و کاری پێی نەبوو. تیرەی شێخ بوزەینی، کە لەوبەری زێیە نیشتەجێ بوون تەمایان دە دێهاتی کۆیە دەکرد و لە چۆمی دەپەڕینەوە و پەلاماریان دەهێناو خەڵکیان تاڵان دەکرد و تەنانەت لە ناو شاری کۆیەش دەسدرێژییان بۆ خەڵک دەکرد.

حەماغا ناچار لێیان ڕاپەڕی و شەڕێکی زۆری لەگەڵ کردن و دوای کوشتە و زامارێکی زۆر لە سەر جێی خۆیان دانیشاندنەوە و بە یەکجاری تەمبێی کردن.

هەر جووتیارێک چووبا لای و داوای گاجووت و ئامرازی وەرزێری لێ کردبایە دەیدایە و ئەگەر نەشیبووبایە بۆی دەکڕی.ماڵەکەی میوانخانەی مشەخت و ڕێبواران بوو و هەر کەس هەرچەندی لەوێ مابایەوە کەس لێی نەدەپرسی و هەموو ڕۆژێ جیرەی خۆی وەردەگرت.

دەڵێن کابرایەک لەوێ میوان دەبێ و لەو ماوەدا ئەسپەکەی دەتۆپێ و ئەویش هەموو ڕۆژێ هەروەک جاران دەچێ ئالیک و تفاق وەردەگرێ و دەیبا لە بازاڕی دەیفرۆشێ تا بەو پوولە ئەسپێک

دەکرێتەوە و ئەمجا سوار دەبێ و دەڕوا.

حەماغا چەند ساڵێکیش لە لایەن دەوڵەتەوە لە بەغدایە زیندانی کراوە. لەو ماوەدا لە زیندانیش هەروەک لە کۆیە دیوەخانی هەبووەو گەلێکی خزمەت بە زیندانییە هەژار و رووت و نەدارەکان کردووە و زۆر بە پۆلیس و کاربەدەستانی زیندان هەر بە ماڵی وی بەڕێ دەچوون. کاتێک لە زیندان ئازاد بووە تەواوی کەلوپەل و ئامرازی چێشتخانەکە و هەرچی لەویدا پێی بووە هەمووی داوە بە زیندان و زیندانییەکان.

کوردێکی زۆر کورد و موسڵمان و بەخشەر و بەخیرەت بووە. ستەم و تۆبزی لە کەس قەبووڵ نەکردووە و لە بەخشەریشدا نموونەی نەبووە لە دەورانی خۆیدا.

حەماغای کۆیە

یەکێک لە پیاو ماقولان وگەورەپیاوو دەوڵەمەندە دەست و دل ئاوالآکانی شاری کۆیە یە، کە بە نا نخۆشی ومیوانکر و پیاوەتی زۆر بەناوبانگ بووە و ئێستا ش هەر لەبیر نەچۆتەوە بۆ هەمو خەڵکی هەریمەکە بۆتەویردی زمان و مەتەڵ لە کوردەواری دا.

مزگەوتەکانی شاری کۆیە

کۆیە هەر لە کۆنەوە کۆکەرەوەی زانست و زانیاری و مەکۆی مەردانی مەرد و کورد و جێگەی بنکە ئاینییەکان بووە و هەمیشە پڕ بووە لەفێرگە و حوجرەو مزگەوت و رازاوەوە بە کۆڕی وانە وێژی و وانە خوێن و وانە وێژان بووە. لە شارێکی ئاوا چووکەدا چەندین مزگەوت و حوجرەی تێدا بووە. ئەو مەلا و زانایانەی کە لە کۆیەدا هەڵکەوتوون و پێگەیون هەر یەکەی ئەستێرەیەکی درەوشاوە و پڕشنگدار بووە لە ئاسمانی وێژەی ئیسلامدا.

ئەگەرچی ئەوڕۆ دنیاش گۆڕانێکی زۆری بەسەردا هاتووە بەڵام ئێستاش کۆیە هەر مەکۆی مەلا و فەقێ و بنکە ئاینییەکانە و چەندین مزگەوتی جوان ورازاوەی تێدایە کە بریتین لە:

١ـ مزگەوتی گەورەی کۆیە: ئەو مزگەوتە پیرۆزە مزگەوتێکی گەلێک جوان و رێکوپێکە و لە سەر شێوە و بیچمی "کابە"ی پیرۆز دروست کراوە و لە ناوەڕاستی شار و لە گەڕەکی بەفری قەندیدا هەڵکەوتووە.

گەڕەکی بەفری قەندی هەر ئەو گەڕەکەیە کە مامۆستای کۆیی خۆی لەبارەی قسە خۆشی و زمان شیرینی لاوەکانیدا دەفەرموێ:

لە شەکراوی بە بەفری خۆشترە لام
قسە و گوفتاری لاوی بەفری قەندی

وەک دەڵێن لە هیچ یەک لە وڵاتانی ئیسلامیدا جگە لە کابەی پیرۆز هیچ مزگەوتێک بەو شێوە و بیچمە نییە، مزگەوتی گەورەی کۆیە نەبێ.

لە ساڵی١٢٦٠ی کۆچی مانگی واتا١٦٧ ساڵ لە مەو بەر دروست کراوە. لە ژووری مزگەوتەکەدا گومبەدێکی گەورە هەیە کە لە هەر دوو لای ویش دوازدە گومبەدی چووکە هەن. خودی ژوورەکەی شەش سەد گەزی چوار گۆشەیە.

بێجگە لە خودی مزگەوتەکە ١٠ هۆدەی لێ دروست کراوە کە یەکیان هی وانەوێژ و یەکیان هی پێشنوێژ و هەشتیان هی فەقێیانن.

بەڕێز مەلا مەحموودی هۆمەر گومبەدی ناسراو بە مفتی کە هاوچەرخی بەڕێز مفتی زەهاوی بووە یەکەم پێشنوێژ و وتاربێژ و وانەوێژی ئەو مزگەوتە پیرۆزە بووە. دوای کۆچی دوایی مەلا مەحموودی بەڕێز حاجی مەلا ئەسعەدی جەلیزادە لە جێگەی ئەو ئەرک و سپاردەی رامیاری و ئایینی بەجێ هێناوە. دوای کۆچی دوایی ویش، حاجی مەلا عەبدوڵلای کوڕی لە جێگەی وی دانیشتووە. ئەمجا دوای حاجی مەلا عەبدوڵلا، مەلا محەمەد ئەفەندی کوڕی کە بە مەلای گەورە ناوبانگی دەرکردووە و ئەو پەرتووکەی ئێمەش لەبارەی وی دایە، هاتۆتە سەر ئەو مزگەوتە و لە تەمەنێکی زۆر کەمدا بۆتە پێشنوێژ و وتاربێژ و وانەوێژی ئەو مزگەوتە و ئەمجا هەر لەوێڕا ناوبانگی بە تەواوی جیهانی ئیسلامدا بڵاو بۆتەوە. ئەو مزگەوتە بەڕێز، حاجی مەلا بەکراغای حەوێزی دروستی کردووە. وەستای لە موسڵ و حەڵەبیڕا بۆ هێناوە و لە هەر لایەکەوە کەرەسەی بۆ خڕ کردۆتەوە و لە کاتی دروست کردنیدا ساڵێکی تەواو هەر بەردە مەرمەڕەکانییان بۆ تەشوێ تاش کردووەو بڕیوە و ئەمجا ساڵی دواتر، دەستیان بە دروست کردنی کردووە. لە سەر بەردێکی گەورە بەستە هەڵبەستێکی فارسی سەبارەت بەو مزگەوتە نووسراوە کە هەوەڵەکەی ئەو تاکەیە کە دەڵێ:

تا گنبد این جامع اعلا شده بر پا
صد ناز کند کوی برین قبه خضرا

دوایەکەشی ئەم تاکەیە کە دەڵێ:

از همـــــت ملابکـــــر ایـــــن مـــــسجد ممتـــــاز
در ســـال هـــزار و دوصـــد وشـــصت شـــد انـــشا[1]

٢ـ مزگەوتی گەرمووک: ئەو مزگەوتەش هەر لە گەڕەکی بەفری قەندی لە بەرکۆنیانی کەس نازانێ کێ دروستی کردووە. بێجگە لە خودی مزگەوتەکە دوو هەیوان و دوو حوجرەی فەقێیانی هەیە و گۆیا بۆیەش بە مزگەوتی گەرمووک ناو براوە لە کاتی خۆیدا لە حەوشـەی مزگەوتـدا کەرێـزەیەک هەبـووە کە لە بـن عەردیـدا رۆیشتووە و زستانان هەتا هەوای ساردتر ببێ ئەو گەرمتر بووە. تا ئێستا چەندین جار نوێ کراوەتەوە لە لایەن خێرخوازانی شاری کۆیەوە. ئەو کەرێزەش لە ساڵی ١٩٧٩ لە لایەن یانەی ئەوقافەوە پڕ کراوەتەوە.

---

١ ـ تەواوی هەڵبەستەکە ئەوەیە:

تـــا گنبـــد ایـــن جـــامع اعـــلا شـــده بـــر پـــا
عـــالم زوجـــودش بنـــشاط که گـــویی
از منبـــر و محـــراب و درش نیـــز یقـــین اســـت آینـــد
هـــرکس که درو جمـــعه گـــذارد به شـــرایط
دانـــد به هـــرکه بـــود اهـــل ســـعادت
فرمـــود بمـــن از ســـر تعلـــیم سروشـــتی
طـــالع بـــشمر مهمـــل ایـــن بیـــت و یکـــی فـــرد
از همـــت ملابکـــر ایـــن مـــسجد ممتـــاز
صـــد نـــاز کنـــد بـــراین قـــبه خـــضرا
هـــستند بـــه زیـــر شـــجر ســـدره و طـــوبا

٣ـ مزگەوتـی خـادم الـسجادە: ئەوەش هەر لە گەڕەکـی بەفـری قەنـدی مامۆسـتای کـۆیيە و ئەو مـزگەوتە، پیـرۆزە یادگـاریکی بەنرخی عبدالرحمن پاشای بابانە کە لە ساڵی ١٢٢٥ی کۆچی مانگی دروسـتی کـردووە و مەلا ئەسـعەد ئەفەنـدی خـادم الـسجادەی کە مەلایەکـی باشـی ئەو سەردەمە بـووە کـردۆتە مەلای ئەو مـزگەوتە گۆیـا مەلا سـەعدی ئەفەنـدی بـۆیە پێیـان گوتـووە خـادم الـسجادە چونکە بەرماڵی پێغەمبەری مەزنیﷺ لە لا بـووە. دە یەکـی داهـاتی دەشتی کۆیە و گوندی "مەلا زیاد"یان بۆ ئەو مزگەوتە هێناوەتەوە.

دوای مەلا سەعد مەلا محەمەد ئەفەنـدی کـوڕی و دوای ویـش مەلا ئەمـین ئەفەنـدی نەوەی لە جـێگەی دانیـشتوون. لە دەروانـی مەلا ئەمـین ئەفەندیـدا سـوڵتان عبدالحمیـدی تـورک بەرمـاڵەکەی لـێ ئەستاندوون و بە تکا و رجایەکی یەکجار زۆر داونیەتەوە و ئەویش بەو مەرجەی، کە لە کەرکـووکێ مزگەوتێکـی بۆدروسـت بـکەن و بیبەنە وێ.

٤ـ مزگەوتـی پەلـک: ئەو مـزگەوتەش کە هەر لە گەڕەکـی بەفـری قەنـدی هەڵکەوتـووە، لە بەر کـۆنی بـڕواری ساز کرانـی بـۆ کەس ڕوون نییە،بەڵام فەقێ جەردیس ناوێک لە ساڵی ١٢٧٤ کۆچی مانگی تازەی کردۆتەوە. جگە لە خودی مزگەوتەکە هەیوان و حەوشەیەکی زۆر خـۆش و سـێ حـوجرەی فەقێیـان و یەک حـوجرەی مەلای وانەبێـژی هەیە. ئەو چـوار شـیعرە فارسـیە لە سـەر دەروازەی مزگەوتەکە نووسراون:

دوش کـردم سـوال از هـاتف
جـای ذکـر و بنـاي بـیهمتـا
تـاج افـلاک در ربـود سـرود

بـــــر فلـــــک ســــود قبـــــه مـــــسجد
کیـــــست آیـــــا نهـــــاده ایـــــن تأســـــیس؟
منـــــشأ زهـــــد و مبـــــدأ تـــــدریس
بیـــــت تـــــاریخ او بـــــه تقـــــدیس
بـــــه اعـــــلاي دیـــــن فقـــــه جـــــرجیس

٥- مزگەوتی حاجی مەلا عومەر ئەفەندی: ئەو مزگەوتەش هەر لە گەڕەکی بەفری قەندییە. حاجی مەلا عومەری کوڕی جەردیسی داروغە لە ساڵی ١٢٨٠ی کۆچی مانگی لە پەنا ماڵی خۆیان دروستی کردووە.

ماوەیەک حاجی مەلا ئەسعەد ئەفەندی کوڕی حاجی مەلا عومەر لە سەر ئەو مزگەوتە بووە و هەر بۆیەش ناوی کەوتۆتە سەر و بە مزگەوتی حاجی مەلا عومەری ئەفەندی نێو براوە. دوای ئەوە کە ئەم مەلایە لە گەڕەکی بەفری قەندی رۆیشتووە گەڕەکی قەڵاتێ، حاجی مەلا رەسووڵی بێتووشی کە لە ساڵی ١٩١٩ زایینیی کۆچی دوایی کردوە بۆتە پێشنوێژ و وانەوێژی ئەو مزگەوتە.

٦- مزگەوتی حەتک: مزگەوتی حەتکیش هەر لە گەڕەکی بەفری قەندیدا هەڵکەوتووە کە مزگەوتێکی بڕێک چووکەڵە و زۆر جوان و خشپیلانەیە ئەو مزگەوتە زۆر کۆنە و بەروارەکەی نازانرێ و بۆ کەس روون نییە و کەس نازانێ کەنگێ و کێ دروستی کردووە.

دوو حوجرەی فەقێیانی هەیە کە مامۆستای وانەوێژیش هەر لە یەکێک لەواندا وانە ئەڵێتەوە. لە ساڵی ١٣١٧ی کۆچی مانگی لە لایەن حاجی عەبدوڵڵای حاجی مستەفا رەبەن تازە کراوەتەوە و نوێ کاری تێدا کراوە.

تا ئێستا گەلێک مەلای وەک مەلا لەتیف ئیسماعیل، مەلا سەلیم سەعید ئاکرەیی، مەلا خرناڵ، مەلا سولەیمان بێتواتەیی، مەلا سولەیمان مەلا ئیبراهیم و هتد بوون بە پێشنوێژ و وانەوێژی ئەو مزگەوتە پیرۆزە.[1]

٧ـ مزگەوتی بیرۆکە: بە داخەوە ئێستا ئەو مزگەوتە نەماوە، کە رووبەڕووی مزگەوتی حاجی مەلا عومەر لە گەڕەکی بەفری قەندی بووە.

گۆیا کاتێک لەمزگەوتی حاجی مەلا عومەر جێی نوێژکەران نەبۆتەوە، روویان لە مزگەوتی بیرۆکە کردووە چونکە زۆر لێک نزیک بوون. ئەو مزگەوتە زۆرتەواو و رێکوپێک بووە و حوجرەی فەقێیانیشی بە تەواوی هەبووە و تەنانەت جێگەی سوختە و موستەعیدانی لێک جیا بووە و بە جێگەی سوختەکانیان گوتووە سوختەخانە. تەنانەت پێش ساڵی ١٢٣٧ کۆچی مانگی لەو مزگەوتەش هەر نوێژی هەینی کراوە.

٨ـ مزگەوتی مەلا هۆمەر مەولوودی چاوڕەشی خەسرەوی: ئەو

[1] ـ ئەم چوار هۆنراوە فارسییە بە خەتێکی زۆر خۆش لە سەر بەردێکی مەڕمەڕ نووسراون و لە سەر دەروازەی مزگەوتەکە دراوە:

کرد تعمیر حاج عبدالله
نقد بسیار از ممر حلال
شرف چو بیت عتیق
یکی را گفتم جوهر این تاریخ
مسجد کهنه ازر یاعاری
کرد و ندید دشواری
جای تدریس و علم و بیداری
(باد مقبول حضرت باری)

مـــزگەوتەش هەر لە گەڕەکـــی بەفـــری قەنـــدی بـــووە ئێـــستا شوێنەواریـشی نەمـاوە. مەلا مەولـوود خـۆی دروسـتی کردبـوو هەر خۆشی وانەی ئایینی لەوێدا بە فەقێیان کوتووە و دیـارە حـوجرەی فەقێیانیشی هەبووە.

ئەو مزگەوتە تا ئێستا لێیان دواوین هەموویان هەر ئـی گەڕەکـی بەفری قەندی بوون.

٩ــ مزگەوتـــی ئـــازادی: ئەو مـزگەوتە لە گەڕەکـی ئـازادییە و بە یـارمەتی و یاریـدەی پـارەی خەڵکـی ئەو گەڕەکە دروسـت کـراوە. مزگەوتێکی زۆر خۆش و لەبار و ڕێکوپێکە و خودی مـزگەوتەکە زۆر گەورە و تەواوە و هەیوانێکی لە پێشەوە هەیە.

١٠ـ مزگەوتی حـاجی بەکر دلێر: ئەو مزگەوتە بەڕێز حـاجی بەکـر دلێـر، لە گەڕەکـی بـایزئـاغـا دروسـتی کـردووە و حەوشـەیەکی زۆر گەورە و خۆشی هەیە جێگای کۆڕی پرسە و سەرەخۆشـی لێـرەدا لە مزگەوتـێ جیـایە. لە سـاڵی ١٩٧٩ی زایینـی تەواو بـووە و دەرکەی کراوەتەوە.

١١ـ مزگەوتی ئەوقـاف: ئەو مـزگەوتەش لە سـاڵی ١٩٨٢ی زایینـی یانەی ئەوقاف لە ڕێگـای حەمـامۆک لە لایەن میـرییەوە دەستی بە دروســت کردنـــی ئەو مـــزگەوتە کـــردووە، کە ئێـــستا تەواو بـــووە و یەکێکە لە مزگەوتە تازەکانی شاری کۆیە.

١٢ـ مزگەوتی حـاجی سدیق: بەڕێز حـاجی سـدیق حەمەد عەبـدوڵڵا زەمینـەکەی لە گەڕەکـی قەڵاتـێ کڕیـوە و هەر بە پـارەی خۆشـی لە ساڵی ١٩٨٠ زایینیدا دروسـتی کـردووە و ئەو مـزگەوتە کـۆڵەکەی لە بەردانین و لە بنـیڕا بێ کۆڵەکەیە و هەیوانێـک و یەک دوو هـۆدەی هەیە.

١٣ـ مزگەوتی ڕەشە: ئەو مزگەوتەش یەکجار کۆن و لەمێژینەیە و لە بەر کۆنیـانی بەرواری دروسـت کردنـی بـۆ کەس نـازانرێ و لە گەڕەکـی قەلاتـێ هەڵکەوتـووە. بەڵام لە سـاڵی ١٢٠٧ کـۆچی مـانگی حاجی ئەحمەدی وەتمانی تازەی کردۆتەوە. حەوشێکی گەورە و دوو حـوجرەی فەقێیـان و یەک حـوجرەی مەلای وانەوێـژی هەیە کە لە حەوشەکەدا مێرگێکی خۆشی تێدایە.

١٤ـ مزگەوتی سـەرباغ: لە کـۆیە گردێـک هەیە پێـی دەڵـێن گـردی جوولەکـان ولە پێـشدا مـاڵی لـێ نەبـوون، بەڵام لە سـاڵی ١٩٥٧ زایینی ئەو گردەش هەر کرا بە شار و پتر لە ٣٠٠ ماڵی لێ ساز کرا.

ئەمجا بەڕێز حاجی محەمەد حاجی عەبدوڵلا دوو پـارچە زەمینـی لەوێ کڕی و لە سـاڵی ١٩٥٨ بە پـوولی خـۆی مزگەوتێکـی خـۆش و باشـی لـێ دروسـت کـرد و حـوجرەی فەقـێ و مەلا و حەوزی ئـاو و حەوشە و حەسارێکی باشی بۆ دروست کردن و، بەڕێز مەلا محێدین یەکەم پێشنوێژ و وانەوێژی ئەو مزگەوتە بووە.

١٥ــــ مزگەوتــــی قــــامیش: ئەو مــــزگەوتەش هەر زۆر کــــۆن و لەمێژینەیەو بەرواری دروست کرانەکەی وە بیری هیچ کەس نـایەت بەڵام لە سـاڵی ١٢٢٦ی کـۆچی مـانگی بەڕێـز حـاجی مەلا شـێخ ئەحـــمەدی کـوڕی مەلا شـێخ ئەبـووبەکری نەقـشبەندی تـازەی کردۆتەوە. ئەمجا لە ساڵی ١٣٠٤ی کۆچی مانگیش دووبارە لە لایەن بەڕێز حاجی مەحموود حـاجی محەمەدئەمین حاڵخۆشییەوە تـازە کراوەتەوە. ئەو مزگەوتە پیـرۆزە بـریتییە لە خـودی مـزگەوتەکە و یەک حـوجرەی فەقێیـان و یەک حـوجرەی وانەوێـژی و یەکـی پێشنوێژی و حەوشە و حەوزو ئاودەسخانە.

١٦ــــ مزگەوتــــی حــــاجی مەلا ئەســــعەد: ئەو مــــزگەوتەش هەر مزگەوتێکـی زۆر کـۆن و لەمێـژینەیە و بەرواری دروسـت کرانـی

نازانرێ. بەڵام لە ساڵی ۱۲۱۱ی کۆچی مانگی بەڕێز عبدالرحمن پاشای بابان بۆ بەڕێز مەلا عبدالرحمن کاکی جەلی تازەی کردۆتەوە و پووڵێکی زۆری لێ خەرج کردووە.

ئەو مزگەوتە پێنج حوجرەی فەقێیانی هەیە. دوای ئەوە کە عبدالرحمن پاشای بابان تازەی کردەوە و مەلا عبدالرحمنی لە سەر دانا دوای ویش مەلا عبدالله کوڕی و ئەمجا حاجی مەلا ئەسعەدی کوڕی وی یەک لە دوای یەک مەلایەتییان تێدا کردووە.

۱۷ـ مزگەوتی کۆنە جومعە: ئەو مزگەوتەش یەکێکە لە مزگەوتە هەرە کۆن و لەمێژینەکانی شاری کۆیە کە لە گەڕەکی "هەواو" هەڵکەوتووە. دەڵێن هەنتەشی عبدلله کوڕی هەنتەشی عومەر دروستی کردوە و هەر بۆیەش هەر بەو بۆنەوە بە مزگەوتی "ابن العمر"یش نێوی دەبرێ و هەروەها مزگەوتی عەولا و عومەرانیشی پێ دەڵێن تا کاتێکی کە مزگەوتی گەورە دروست کراوە نوێژی هەینی هەر لەوێ کراوە.

جا لە ساڵی ۱۲٦۰ی کۆچی، کە مزگەوتی مانگی گەورە ساز کراوەو نوێژی هەینییان بردۆتە ئەوێ و ئەوێش نێوی کۆنە جومعەی بە سەردا براوە.

چەندین مەلای گەورە و هەڵکەوتووی وەک مەلا پیرۆتی وەتمانی، مەلا خدری هەورامی، مەلا عوسمانی حەمەبتە، مەلا ئەحمەدی باڵەکی (مەلا شەلە)، مەلا عبدالرحیمی ژێ، مەلا تەها مەلا عبدالرحیم لەو مزگەوتە مەلایەتییان کردووە.

۱۸ـ مزگەوتی مەلا جامی: ئەو مزگەوتە پیرۆزە کە ساڵی ۱۱۷۲ی کۆچی مانگی دروست کراوە لە گەڕەکی بایزاغا هەڵکەوتووە و لە ساڵی ۱۳۳۰ کۆچی مانگی لە لایەن بەڕێز حاجی ئیسماعیل حاجی

بـاپیرەوە تـازە کـراوەتەوە تـا ئێـستا چەنـدین مەلای بەڕێـزی کوردەواری لەسەر ئەو مـزگەوتە مەلایەتییان کـردووە. بـۆ نمـوونە بەڕێزان فەقێ حوسەینی کوڕی مەلا مستەفا، مەلا مەحموودی کـوڕی فەقێ حوسـەین، مەلا ئەحـمەد و مەلا سـادقی کـوڕی و مەلا... مەلا زاهیر. بەڕێز مەلا زاهیر مەلا حامیـد کە خـاوەنێ کتێـب و نـامیلکەی زۆری چـاپ کـراو و چـاپ نەکـراو و هـۆنراوەی کـوردی و فارسـی و عەرەبیـیە و مــن خــۆم لە زســتانی ١٣٤٦ی هەتــاوی لەگەڵ مەلا محەمەدئەمین پوورشێخە زەرگەتەنی کە ئێستا مەلای گـوندی ئەمبـێ لە نـاوچەی مەرگەوەڕی ورمێـیە لە خـزمەت ئەو مامۆسـتا بەڕێـزە دەمانخوێنـد و هەر یەکەی نـامیلکەیەکی چـووکەی عەرەبیـشی بە نێوی قـانون اسـلام کە تـازەی چـاپ کردبـوو داینـێ و هێـشتا هەر ماومەو دوای ئەوە کە لەوێ ڕۆیشتین چووینە گوندی کانی وەتمانی نــاوچەی خەلەکــان و مــاوەیەک مــاینەوە و پاشــان چــووینە سولەیمانییە و لەوێشەوە هاتینە گونـدی دەشتێوی پـژدەرێ و مەلا محەمەدئەمـین زۆر بە سـەختی نەخـۆش کەوت و زۆر بە نـاڕەحەتی هێنامانەوە سەردەشتێ.

مـزگەوتەکە زۆر جـوانکیلانە و خۆشـە و حـوجرەیەکی خۆشـی فەقێیـان و حـوجرەیەکی وانەوێژیـشی هەیە. حەوز و ئاودەسـت و حەوشــە و حەســارەکەی زۆر جــوان و ڕێکوپێــک بــوون. دارە خورمـایەکی قەد ئەسـتووری دە حەوشـەکەیدا بـوو بەڵام خورمـای نەدەگرتن. لە سەر دەروازەکەی نووسراوە: (فادخلوها بسلام آمنین).

١٩ــ مزگەوتـی مفتـی: ئەو مـزگەوتەش هەر لە گەڕەکـی بـایزاغـا هەڵکەوتوە کە لە سـاڵی ١١٧٦ی کـۆچی مـانگی لە لایەن بەڕێـز مەلا یۆسـف زاهیـدەوە دروسـت کـراوە و مـاوەی چـل سـاڵ هەر خـۆی مەلایەتییەکەی کردووە، ئەمجا مەلا محەمەد کوڕی کە بە ابن الزاهد

بەناوبانگ بووە ماوەی شێست ساڵی تەواو واتا بە هەر دووکیان سەد ساڵی مەلای ئەو مزگەوتە بوون.

لەدوای ویش مەلا محەمەد ساڵحی کوڕی کە مفتی شاری کۆیە بووە لە سەری دانیشتووە و بە نێوی وی نێو براوە. لە ساڵی ۱۲۸۲ مانگی بەڕێز ئۆمەری بەکری کە ئێستا گۆڕەکەی لە بەر هەیوانی مزگەوتێیە و بە پارەی خۆی تازەی کردۆتەوە. ئەو مزگەوتە سێ حوجرەی فەقێیانیشی هەیە.

۲۰ـ مزگەوتی بایزاغا: ئەو مزگەوتە لە گەڕەکی بایزاغایە واتا باپیرە گەورەی عبدالرزاق ئاغا و بە پارەی خۆی دروستی کردووە. لە ساڵی ۱۰۱۵ مانگیدا دو سێ خانووشی لە وەختی خۆیدا بۆ کڕیوە کە یەکیان بۆ مەلای وانەبێژ و یەکیان بۆ مەلای پێشنوێژ و ئەوی دیشی بۆ بە کرێ داوە.

ئەو مزگەوتەش هەر وەک ئەوانی تر حوجرەی وانەوێژ و فەقێیانی هەیە. مامۆستا نالی لەو مزگەوتە وانەی ئایینی خوێندووە. دەڵێن پێش ئەوەی مامۆستاکەی وانەی پێ بڵێ لە لای هێندێک کەس دەیدرکێنێ کە ناوێرێ وانەی پێ بڵێ، چونکە دەڵێ بۆ هۆنەری هاوتای نییە و ئەگەر بۆ زانیاریش هەر وا بێ کاری من نییە وانەی پێ بڵێم.

ئەو پێنج هۆنراوە فارسییانە لە سەر بەردێکی مەڕمەڕ هەڵقەندراون و لە سەر دەروازەی مزگەوتەکە دراوە کە دەڵێ:

طرازنده جامع بی‌مثال
ز ایجاد آن پیش آن نامدار
شد باني ثاني حاج حسین
دنانیر و درهم بسي صرف کرد

خـــرد گفـــت تـــأریخش آن بـــی‌نظیـــر
بـــه قـــدر علـــم بـــود هـــر فرخنـــده فـــال
بـــه رضـــوان جنـــت نمـــود ارتحـــال
چـــو همـــت بلنـــد اســـت و نیکـــو خـــصال
بـــه تعمیـــر تـــره حـــشر کـــرد اشـــتغال
مکـــان معـــلا چه جنـــت مثـــال

٢١ــ مزگەوتـی منـارە: ئەو مـزگەوتە لە گەڕەکـی قەڵاتـێ بەر لە سـاڵی ١٠٥٤ی کـۆچی مـانگی دروسـت کـراوە و ئەو کـاتی کە ئەو مـزگەوتە لە بنـاری گەڕەکـی قەڵاتـێ دروسـت کـراوە شـارەکە هەر هەتاوێ بووە و هەر بۆیەش مزگەوتی بناریش نێو براوە.

لە ساڵی ١١٨٣ی کۆچی مانگی کەسێک بە نێوی ذبیح الله تـازەی کردۆتەوە لە تەواوی مزگەوتەکانی کۆیە هەر ئەو مـزگەوتە منـارەی هەبـووە هەر بـۆیەش بە مزگەوتـی منـارە بەنێوبـانگە. بـێجگە لە خودی مزگەوتەکە حەوشە و باخچەیەکی خـۆش و هەیـوان و چەنـد حوجرەی فەقێیان و هەروەها حوجرەی مەلاشی هەیە.

بەڕێـزان مەلا ئەبـووبەکر و مەلا حـسێن و مەلا سـاڵح کە هەر سـێکیان نەوەی بـاپیر فەقـێ ئەحـمەدی دایە خەجـێن یەک لە دوای یەک مەلایەتییان لەو مزگەوتەدا کردووە و فەقێیان راگرتوون. دوای وان مەلا عەلـی بـاداوەیی کە فەقێـی جەنـابی مەلای گەورە بـووە و هەروەهـا دەیـان مەلای دیـکەش لەو مـزگەوتە پێـشنوێژی و وانەوێژییان کردووە.

٢٢ــ مزگەوتـی مەحمووداغـا: ئەو مـزگەوتەش هەر لە گەڕەکـی قەڵاتێ هەڵکەوتـووە و لە پێشدا نێوی مزگەوتـی خـالیداغا بـووە، بەڵام لە سـاڵی ١٢٧٢ بەڕێـز مەحمووداغـای غەفـووری تـازەی

کردۆتەوە. لە پێشدا مەلا حسێن ناوێک لە سەری بووە و دوایی مەلا سالحی جەلی بۆ ماوەی پەنجا ساڵ مەلایەتی و وانەوێژی ئەو مزگەوتەی کردووە. ئەو مزگەوتە حەوشەیەکی زۆر گەورە و حوجرەی فەقێیان و یەک حوجرەی مەلای هەیە.

ئەو مزگەوتانەش هەر نەماون:

١ـ مزگەوتی بیرۆکە ٢ـ مزگەوتی قۆشخانە ٣ـ مزگەوتی مەلا ئۆمەری مەولوود چاوڕەشی خەسرەوی ٤ـ مزگەوتی سوور.

شاری کۆیە ئێستا پتر لە بسیت هەزار ماڵ دەبێ و سەر بە پارێزگاری هەولێرە. هێندێک لە شەقامەکانی بریتین لە:

١ـ شەقامی حاجی قادر ٢ـ شەقامی حەمامۆک ٣ـ شەقامی سەرباخ ٤ـ شەقامی ئیسکان ٤ـ شەقامی جەمعییە ٦ـ شەقامی ئازادی ٧ـ شەقامی جەوهەراوا ٨ـ شەقامی هەرمووتە.

گەڕەکەکانی کۆیە بریتین لە: ١ـ گەڕەکی بایزاغا ٢ـ گەڕەکی قەڵا ٣ـ گەڕەکی بەفری قەندی کە لە پشتی گەڕەکی قەڵایەیە ٤ـ گەڕەکی گردی کە رووبەڕووی بەنزینخانەکەیە ٥ـ گەڕەکی ئازادی ٦ـ گەڕەکی ئیسکان ٧ـ گەڕەکی جواهیراوا.

گوندەکانی نزیکی شاری کۆیە بریتین لە: گوندی فەقێیان و گوندی کافرۆشی لە رۆژهەڵاتی باکوور و گوندی کفرەدۆڵ و بامورتکان و ئاودەڵۆک و شەوگێڕ لە رۆژهەڵاتی باشووری گوندەکانی شێواشۆک و شێلە و بایزاغا و باوەقۆپ و شێخەڕوان و پیرەڵ لە رۆژئاوا.

لە باکووری شاری کۆیە ناوچەی باواجانییە کە بریتییە لە گوندەکانی کرۆژ، سماقوڕی سێنان و سماقوڕی سەرچاوەو سماقوڕی

گەلی و ئیران و نازەنین و گوندی جەلی و کونە فلوسەو سکتان.
هەرێمی کۆیە سێ ناوچەیە: ١ـ بەرکۆیە ٢ـ پشکۆیە ٣ـ سماقوڕی.
جا ئەو شارە بچکۆلانە جوانکیلانەی کوردستان وەک زۆربەی شارەکانی دیکەی ئەو هەرێمە بێشکە و پەروەرشگای دەیان پیاوی زانا و هەڵکەوتوو و دەیان بلیمەت و پسپۆڕی وەک مەلای کۆیی، مەلا عەبدوڵلا جەلیزادە و باب و باپیرانی مەلای گەورەی کۆیی و دەیان هۆزانی هەڵکەوتووی گەورە و بلیمەت و پیتۆڵ و پسپۆڕ و هۆزان و لێزانی بەرزی وەک مەلا ئەحمەدی کوڕی مەلا جامی، مەلا عەبدوڵلای ئەوەڵ کوڕی مەلا محەمەدی مەلازادە، مەلا عەبدوڵلای دووهەم جەلی کوڕی مەلا عبدالرحمن جەلی، مەلا عەبدوڵلای سێیەم کوڕی حاجی مەلا ئەسعەدی جەلی، مەلا عبدالرحمن جەلی، شێخ سەعدی کوڕی مەلا خدری پیرمکائیلی، مەلا ئەحمەد عومەری گونبەدی، مەلا محەمەد قازی و هەروەها لانکەی چەندین هۆنەری باهونەری وەک حاجی مەلا قادری کۆیی و هۆنەری هەست ناسکی بیر تیژی وەک شێرکۆ کۆیی کە دەڵێ:

یاری من کەیفی لە لایە دەفعی دەرد و خەم دەکا
چاو لە وێنەی ئاسکە کێوی عاشقان ماتەم دەکا

وشەی "کۆ" لە فەرهەنگی کوردیدا واتا خڕ، خڕ بوونەوە، کۆ بوونەوە، خڕ بووە، کۆ بووە، پۆل و پێڕ. لە زاراوەی ئەستێرەوانی کوردیشدا پۆلە ئەستێرەیەکی کە لە لای رۆژهەڵاتەوە دەردەکەوێ و بە شوێن ویشدا پۆلێکی دیکە کە پێک هاتووە لە شەش ئەستێرە و سێیان پێکەوە و سێشیان پێکەوەن بە نێوی تەرازوو هەڵدێن. پێڕە ئەستێرەی کۆ و پۆلە ئەستێرەی تەرازوو لە ئاسمانا دیارن و ئەدرەوشێنەوە و خەڵک لە چاخەکانی رابردوودا وەخت و کاتی خۆیان پێ دیاری کردوون.

راستی هەرچەندە رەنگە لە کاتی نێو نانی شاری کۆیەدا ئەوەیان مەبەست نەبووبێ، بەڵام بە هەڵکەوت وا هاتووە کە شاری وەک کۆیە پۆلە ئەستێرەی کۆیە بە هۆی هەڵکەوتنی زانایانی زۆر و پسپۆڕ و هۆزانی هەڵکەوتووی بێ وێنە لەم شارە و دەوروبەری ئەم شارەدا لە ئاسمانی فەرهەنگ و وێژە و مێژووی کورد و کوردەواریدا وەکو کۆ دەدرەوشێتەوە.

شاری کۆیە هەر وەک زانایانی گەورە گەورە و کەم وێنەی تێدا هەڵکەوتوون گەلێکیش پیاوی گەورە و دەس ئاواڵە و نان خۆش و بە خزمەت و تێکۆشەر لە رێی ئیسلامەوە تێدا هەڵکەوتوون کە بە راستی جێگەی سوپاس و ڕێزن.

خەڵکی شاری کۆیە و هەرێمی کۆیە تێکڕا جگە لە ژمارەیەک خەڵکی گوندی هەرمووتە و هێندێک لە دانیشتووانی گەڕەکی قەڵای شاری کۆیە کورد و موسڵمانن و لە سەر رێچکە مەزەبی شافیعین.

شاری کۆیە ئێستا خاوەنی دوو زانکۆی بازرگانی و کشتوکاڵ و یەک خەستەخانەی گەورەی میری بە نێوی خەستەخانەی کۆیەیە. ئەو کاتەی من لەوێ بووم زانکۆیەکی چووکەی ئایینیشی لێ هەبوو بەڵام وەک دەڵێن ئێستا نەماوە. مامۆستای کۆیی خۆی دەفەرموێ کە وا دیارە لە ماتەمی کەسێکدا گوتوویەتی:

تەماشـــا بـــاخ و راخـــی شـــارەکەی کـــۆ
لە ماتەمـــدا قـــوڕی داوە وە ســـەر خـــۆ

لە کۆیەدا بێ گومان دەیان مەلا و زانای گەورە و بەڕێزی وەک بەڕێز مامۆستا بەرکۆیی هەڵکەوتووە کە بە داخەوە یا هەر نێو و

نێوبانگیان نەماوە یا ئەگەر مابێش بە عەرەب لە پێنووس دراون و تەنانەت لە نێوکەشیاندا هەر گۆڕانکاری کراوە! نموونەش نووسەری کتێبی"الاظهار"ە لە زانیاری نحودا، کە نێوبانگی بەرکۆیی واتا خەڵکی ناوچەی بەرکۆیە، بووە و گۆڕیویانە و کردوویانەتە "بُركَوِي" کە دەخوێندرێتەوە "بوڕکەوی" و تەنانەت لە سەر کتێبەکەشی هەر نووسراوە "الاظهار للبركوى"!!

گوندەکانی خۆرئاوای کۆیە بریتین لە:

١ـ قەسرو خراپە: خەڵکی ئەو گوندە کە نیزیکەی ٤٠ــ٥٠ ماڵێکە و پیشەیان وەرزێڕی و ئاژەڵدارییە و ٢٠ کیلۆمەتر لە شاری کۆیە دوورە.

٢٢ـ سێوسەن: کە بە ناو ژنێک بە سۆسن نێونراوە و ١٠ کیلۆمەتر لە کۆیەوە دوورە

٣ـ ئاودەلوک: نیزیکەی ١٢ کیلۆمەتر لە شاری کۆیە دوورە.

٤ـ سوێڕەوە: ئەو گوندە، ٨ کیلۆمەتر لە شاری کۆیە دوورە و حەشیمەتەکەی ڕەوندن.

٥ــ قەیسەری سەرێ و قەیسەری خوارێ کە دوو گوندن و ٥ کیلۆمەتر لە شاری کۆیە دوورن.

٦ـ ئەسکی کۆیە: ئەو گوندە تەنیا یەک کیلۆمەتر لەکۆیە دوورە و بیست و پێنج ماڵێکە و بە ئاژەڵداری و وەرزێڕییەوە خەریکن.

٧ــ حەمە بایزان: ئەو گوندەش هەر تەنیا یەک کیلۆمەتر لە شاری کۆیە دوورە و هەژنۆدە ماڵێکە و بە دەغڵ و دان و ئاژەڵدارییەوە خەریکن.

٨ـ هەواوان: ئەو گوندە نیزیکەی ١٥ ماڵە و خەریکی ئاژەڵداری و وەرزێـــڕین و تەنیـــا یەک کیلـــۆمەتر لە شـــاری کـــۆیە دوورە و گەڕەکێکیش لە شاری کۆیەیە.

٩ـ کافرۆشان: گوندێکی نێزیکەی ٢٠ ماڵی بووە و ئێستا نەماوە و کاتی خۆی کایان فرۆشتووە و لە دێڕا هێناویانەتە شار.

١٠ـــ خەرابە: ئەو گونـــدە ٣ کیلـــۆمەتر لە شـــاری کـــۆیە دوورە نێزیکەی ١٢٠ مـاڵێکە و مـوچە و مەزراکـانی هەمـوو بەراون و رەز و باخ و میوەجاتی زۆری هەیە.

گوندەکانی خۆرئاوای کۆیە بریتین لە:

١ـ گۆپتەپە: ئەم گوندە نێزیکەی ٦٠ ماڵ دەبێ و لە قەراخـی ئەو بیرێکی نەوتی لێیە، بەڵام تا ئێستا کەڵکی لێ وەرنەگیراوە

٢ـ گوزرەیی: ئەو گونـدە ئاقـاری لە ئاقـاری گـۆپتەپەیە و پێـشی چـۆڵ بـووە و ئێـستا ئـاوەدان کـراوەتەوە. ئەو دێـیە شـوێنەوارێکی کۆنـی بە نێو (غەریبشا) لێیە.

٣ـــ تەکەوڵ: ئەو گونـــدەش هەر چـــۆڵ بـــووە ولە ١٩٥٧ زاییـنـــی ئاوەدان کراوەتەوە و نیزیکەی ١٣ ماڵ دەبێ.

٤ـ شیواشۆک: شیواشـۆک دووانە، یەکیـان نەوتـی لێـیە و ئەوی تریشیان بە نێوی شیواشۆکی کوردان بەناوبانگە.

٥ـــ شـاخە پیـسکە: ئەوەش هەر گونـدێکە لە نێزیـک کـۆیە لە خۆرئاوای شار هەڵکەوتووە

٦ـ کێلە سپی: ئەو گوندە کاکە زیادی کـۆیە بە سـەری ڕاگەیـوە و نیزیکە ١٥ ماڵێک بووە.

٧ـ کانی دەربەند: ئەو گوندەش لە پێشدا چۆڵ کرابوو ئێستا ئاوەدان کراوەتە و ٢٠ ماڵێک دەبێ

٨ـ بانە قەڵات: کە ئەویش دوو گوندن بانە قەڵاتی کوردان و بانە قەڵاتی سەیدان

٩ـ شێخەڕوان یان شێخەسوان: ئەو گوندەش ١٥ ماڵێک بووە و ئێستا نەماوە و لە خۆرئاوای شاری کۆیە هەڵکەوتووە.

بنەچەکەی مامۆستا کۆیی

مامۆستای بەڕێزی کۆیی ناوی محەمەدە و کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلا کوڕی حاجی مەلا ئەسعەد کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلای دووهەم کوڕی حاجی مەلا عەبدوڕەحمان کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلای یەکەم ناسراو بە مەلا عەبدوڵلا مەلازادەیە.

بە داخەوە زۆر گەڕام بەڵام ژیاننامەی هەموو ئەو مەلا گەورە و بەڕێزانەی بنەماڵەی مامۆستای کۆییم دەس نەکەوت. جا هەر بۆیە بە ناچاری ئەوانەی دەستم کەوتوون نووسیومن و ئەوانەش کە دەستم نەکەوتوون جێگای بەتاڵم بۆ داناون کە بەو شێوەی خوارەوەن:

١ـ مەلا عەبدوڵلای ئەووەڵ: ئەو مەلا عەبدوڵلایە کە بە مەلا عەبدوڵلای ئەووەڵ بەناوبانگە کوڕی مەلا محەمەدی مەلازادە کوڕی مەلا برایم کوڕی مەلا حسێن کوڕی مەلا براییم کوڕی مەلا حەسەن کوڕی مەلا ئەبووبەکری جەلیـیە کە ئەو مەلا ئەبووبەکرە باپیرە گەورە و سەر زنجیرەی زانایانی جەلییەکانە.

مامۆستا مەلا کەریم لە پەڕتووکی "علماءنا في خدمة العلم و الدين"دا دەنووسێ کە گۆیا بەڕێز مەسعوود محەمەد پیاوێکی مێژووزانەو لە بنەماڵەی زانایانی جەلییە دەڵێ ئێمە هیچ لەحاڵ و ژیـواری مەلا عەبدوڵلای ئەووەڵ نازانین جگە لەوەندەی کە ئەو نەوەی مەلا محەمەدی مەلازادە بووە.

دیارە کە مەلا محەمەدی مەلازادەش هەوەڵ کەسێکە لەو بنەماڵە بەڕێزە لە گوندی گەلاسی ناوچەی پژدەرێ را کۆچی کردووە بۆ ناوچەی رانیە و لە گوندی شیواشان پشتی کێوی ئاواگردی

باکووری شاری کۆیە نیشتەجێ بووە و دەستی کردووە بە وانە وێژی و پێشنوێژی و راگەیاندنی یاساکانی ئایینی پیرۆزی ئیسلام.

گوندی شیواشان گوندێکی زۆر خۆش و دڵگر و خۆش ئاو و هەوایە و کەوتۆتە نێوانی شارەکانی رانیە و کۆیە لە پشتی کێوی ئاواگرد بە دیوی رانیەدا. مامۆستا مەلا کەریم نووسیویەتی کە ئێمە نازانین کەنگێ و لە کوێ کوڕەکەی مەلا محەمەدی مەلازادە واتا مەلا عەبدوڵلای ئەووەڵ لە دایک بووە؟ ئایا لە گوندی گەڵاس و پێش کۆچ کردنی یا لە گوندی شیواشان و دوای کۆچ کردنەکەی؟

بەڵام مەلا عەبدوڵلا زانایەکی گەورە و هەڵکەوتوو لە ریزی زانایانی بەرزی کوردەواری بووە و لە سەر پێ و شوێنی باب و باپیرانی خۆی رۆیشتووە و وانەی فەقێیانی گوتووە و حوجرە و مزگەوتی رازاندۆتەوە. ئەو زانا بەرزە لە دەوروبەری ساڵی ۱۱۵۰ کۆچی مانگی کۆچی دوایی کردووە و بە گوێرەی هێندێک لێکدانەوە ئەو لە ساڵی ۱۱۸۰ کۆچی دوایی کردووە.

۲- حاجی مەلا عبدالرحمن: کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلای هەوەڵ کوڕی مەلا محەمەدی مەلازادەیەو. ئەو پیاوە بەڕێزە یەکێک لە زانایانی هەرە بەرز و وانەوێژان (مدرسین)ی لە زەبر و خواناسانی راستەقینەی کوردستان بووە.

مەلا عەبدولرەحمان کە یەکێکە لە سەر زنجیرەی خانەدانی ئایینی و بنەماڵەی زانیاریی جەلی لە شاری کۆیسنجاق، لەگەڵ خوا لێ خۆشبوو عبدالرحمن پاشای بابان دۆستایەتی نزیکی هەبووە و فێرگەکەشی هەر لە ژێر چاوەدێری وی و بە ئەرکی دەوڵەتی لە لایەن ئەو پادشا موسڵمانە کوردەوە بەڕێوە براوە. ئەو پیاوە خودایییە لە ساڵی ۱۲۲۸ کۆچی مانگیدا کۆچی دوایی کردووە.

بەڕێز مەلا محەمەدی مەلازادە باپیری حاجی مەلا عبدالرحمن جلی دانیشتووی گوندی شیواشان واتا شیوی ئاشان یا دۆڵی ئاشان کە لە پشتی کێوی "ئاواگرد"ی پشتی کۆیەیە، کوڕی مەلا برایم کوڕی مەلا حەسەن کوڕی مەلا برایم کوڕی مەلا حەسەن کوڕی مەلا ئەبووبەکرە کە ئەو بەڕێزانە هەموویان خەڵکی گوندی گەڵاسی ناوچەی پژدەرن.

گەڵاس گوندێکی خۆش ئاو و هەوا و خاون باغات و مووچە و مەزرای جوان و شاخاوییە لە بناری پژدەرێ و ئێستا وەک هەموو گوندەکانی دەوروبەری خۆی بە هۆی بەعسییەکان وێران کراوە و کەسی لێ نەماوە، بەڵام ئێستا زۆرتر بە "بی گەڵاس" بەناوبانگە.

وا دیارە کە بە هۆی ئەوەی کە باپیرانی مامۆستای کۆیی مەلا بوون و مەلاش لە کوردستاندا قەت نیشتەجێی یەکجاری نەبووە و هەمیشە باری لە سەر پشتی وڵاخی بووە و لەم دێیە بۆ ئەو دێیە رۆیشتووە ئەوانیش هەر وەک مەلای دیکە لەم هاتوچۆیە بێبەش و بەهرە نەبوون و هەر بۆیە دەبینین کە پێشێ جێی نیشتەجێ بوونیان گەڵاس بووە دوایە بۆتە شیواشان.

جا بەڕێز جەنابی حاجی مەلا عبدالرحمن جەلی لە گوندی شیواشانە لە دەوروبەری ساڵەکانی ۱۱۴۰ کۆچی مانگی لە دایک بووە و هەر لە ماڵی خۆیان کە بە راستی ماڵی ئایین و زانیاری بووە دەستی بە خوێندن کردووە و قورئانی پیرۆز و پەرتووکە ردەڵەکانی باو لە نێو مەلا و فەقێکانی کوردستاندا تەواو کردووە و ئەمجار رۆیشتۆتە نێو فەقێیان و پاش ماوەیەک کە بۆتە فەقێیەکی تەواو و ژیکەڵە چۆتە خزمەت مەلا سەیید خدری حەیدەری کە زانایەکی کەم وێنە بووە و لە خزمەتی دامەزراوە و تا تەواو کردنی دەورەی فەقێیەتی هەر لە خزمەتی ماوەتەوە و ئیجازەشی هەر لە خزمەت ویدا وەرگرتووە.

دوای تەواو بـوونی دەورانـی فەقێیەتـی و ئیجـازەی مەلایەتـی وەرگرتنی چۆتە گوندی جەلی لە داوێنی کێوی ئاواگرد لە بـاکووری شـاری کـۆیە و دەسـتی کـردووە بە مەلایەتـی و رێنـوێنی خەڵـک و وانەوێـژی و بـڵاو کـردنەوەی یاسـاکانی پیـرۆزی ئیـسلام و وەک هەمـــوو مەلایەکـــی دیـــکەی کـــوردەواری بە هەژاری و نەداری و تەنگدەسـتی رایبـواردووە و بە یـارمەتی خەڵکـی هەژار و دێ نـشین فەقێی راگرتوون و بە خێوی کردوون.

کاتێک کە عبدالرحمن پاشای بابان شاری کۆیەی گرت و خستییە ژێـر دەسـتی خـۆی ئـاڵوگورِ و گۆرِانکـارییەکی بەرچـاوی لە شـاردا وەدی هێناو زۆر کاری گەورەی ئەنجـام دان کە یەکێکیـان ئەوە بـوو کە دەستووری ساز کردنی مزگەوت و فێرگەی دا و فێرگەیەکی باشـی لەو شـارەدا دروسـت کـرد و فەرمـانی دا مەلا عبـدالرحمن جەلـی لە گوندی جەلی رِا بهێننە کۆیە و بەو شێوە مامۆستاش فەرمانی شای ئەنجام دا و هاتە کۆیەو بوو بە پێشنوێژو وانەوێژی ئەومزگەوتە و ئەو فێرگەی کە عبدالرحمن پاشا دروستی کردبوون.

ئەمجـا لەوە بەو لا خـۆی و فەقێکـانی بە مـووچەی میـری بەرِێ دەچوون. شا رِێز و حورمەتێکی یەکجـار زۆری بـۆ مەلا عبـدالرحمن جەلی دادەنا و چاکەی زۆری لەگەڵ دەکرد و پـشتیوانی بـێ دریغـی خۆی لـێ دەردەبرِی و بەو جۆرە خوای گەورە هێنـدەی دیـشی گەورە کـرد و پـلە وپـایەی لە نێـو خەڵکـدا بەرز و بەرزتـر بـۆوە، تـا سەرەنجام ئەو مامۆستا بەرِێزە بوو بە مامۆستای گشتی و فتـوادەر بۆ هەموو شار و دەوروبەری و خەڵـک لە هەمـوو لایەک را دەهـاتن بۆ لای و گرێ پووچکەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و پێسیرەکانی ئایینی خۆیان لای ئەو شیتەڵ دەکرد.

ئەو زانـا بەڕێـزە لەگەڵ ئەوەش کە نووسـەرێکی دەس ڕەنگـین بـووە بەڵام بە شـێوەی کتێـب جـگە لە: ١ــ نـامیلکەیەک لەبـارەی چەسپاندنی بوونی خودادا (اثبات وجود الواجب) ٢ـ ڕاڤە (شـرح)ێـک لە سەر نامیلکەی ژمێرامە (رسالە حساب بها الدین عاملی) کە وەک مامۆستا مەلا کەریمی مدرس نووسیویەتی بە ڕاستی زۆر شتی دیکە وی ون بووە و یان هیچی دیکەی نییە یان هەیبووە و نەماوە، بەڵام زۆرتر هەر خەریکی پەراوێز و کۆبە لێنانی کتێبەکانی دیکە بـووە و بە ڕاستی لەو بـارەدا دەستێکی بـاڵای هەبـووە و بـۆ خـۆش کردنـی پەرتووکەکانی پێشینیان کەم وێنە بـووە و بـۆ نمـوونە کـۆبەی لەو کتێبانە ناوە:

١ـ شرح ملا جامی ٢ـ شرح کمال الدین ٣ـ شرح ملا عبـدالله یـزدی ٤ـ جلال المنطق ٥ـ شرح العقائـد النفسیة ٦ــ مختـصر المعـانی ٧ــ المطول ٨ـ شرح جمع الجوامع ٩ـ المنهج المکیة فـی شـرح القـصیدة الهمزیة ١٠ـ شرح فتح المبین ١١ـ أشکال التأسیس فـی الهندسـە ١٢ــ تفسیر البیضاوی ١٣ـ تحفة المحتاج.

دیارە ئەو پەراوێزانە هەموویان بە شێوەی (مدون) لە سەرێڕا تا خوارێ هەر کامە وەک یەک کتێب نووسراون و بەڵام بە داخەوە تـا ئێستا هیچیان چاپ نەکراون و دەستی خەڵکیان پێ ڕانەگەیوە.

جـا ئەو بەڕێـزە دوای نێـزیکەی حەفتـا و حەوت سـاڵ ژیـان و خەبات و خزمەت و تێکۆشان لە ساڵی ١٢١٧ی کۆچی مانگیدا کـۆچی دوایـی کـردووە. ئەو حـاجی مەلا عبـدالرحمن بە مەلای کـاکیش هەر بەناوبانگ بووە. دوای خـۆی فێرگە و مزگەوت و کـار و پیـشەکەی خـۆی بـۆ کـوڕەکەی خـۆی حـاجی مەلا عبـدالله بەجـێ هێـشتووە و ئەویـش بە جـوانی و بە چـاکی ئەرک و سـپاردەی خـۆی بە جـێ هێناوەو دەستی کردووە بە مەلایەتی و وانەوێژی.

لە نمـــوونەی هەڵکەوتـــوو و بلیمەتـــی بەڕێـــز حـــاجی مەلا عەبدوڕەحمان دەگێڕنەوە کە کاتێک لە خزمەتی باوکی خۆی حـاجی مەلا عەبدوڵلای هەوەڵ دا دەچێتە حەجێ بە هۆی ئەوەی بابی بڕێک پیرو هان دەبێ بەرگی مەلایەتی دادەنێ و بە جلوبەرگـی کوردییەوە لە خزمەت باوکیدا دەبـێ بۆ ئەوەی، چـونکە بـابی جـاری وا دەبـێ پێویستی بە لە کۆڵ کردن و خزمەتی زیادە دەبێ وا بە باش دەزانـێ کە بە بەرگی کوردییەوە خزمەتی بابی خۆی بکات و لـە کۆڵـی کا تا نیشانیش بدا کە کوڕی کورد چۆن خزمەتگـوزار و ڕاژەکـاری بـاوکی خۆیەتی.

لە شاری ریازێ وەک گەلێک لە زانایانی جیهانی ئیسلام دەچێتە ماڵی مفتی و لەوێ بە هـۆی ئەوە کە هیچیـان نمـوودێکی ئەوتۆیـان نابێ لە خـوارەوەی هەموویـان دادەنیـشن و ئەو شـەوە کە چەنـدین زانـای گەورەی جیهـانی ئیـسلام لەوێ دەبـن و کێـشەیان لە سـەر جێگایەکی کتێبی توحفە دەبێ و هیچیان نایزانن مفتی دەڵـێ وام پـێ باشـە ئەو مەسـەلەیە بنووسـین و بینێـرین بـۆ شـاری کـۆیە بـۆ بنەمـاڵەی جەلیزادەکـان رەنـگە ئەوان بتـوانن لەو گـرێ پـووچکە رەهامان کەن و ئەو مەسەلەمان بۆ شی بکەنەوە.

حاجی مەلا عەبدوڵلا کە ئەو مەسـەلەی گـوێ لـێ دەبـێ بە مفتـی دەڵێ لەو کوڕەی من بپرسنەوە بۆتـان حەل دەکا. مفتی کە زۆری پێ سەیر دەبێ و زۆریشی پێ خۆش دەبێ مەسەلەکەی لەو بنەوپـاڵەوە بـۆ حەل بکـرێ. دەڵـێ: ئەتـۆ کێـی؟ عەرزی دەکـا مـن یەکـێکم لە هەمـوو جەلیزادەکـان کەمترم. بەڵـێ پەڕاوی تـوحفە وە پـێش مەلا عەبـدوڕەحمانی رانـک و چـۆخە دە بەر دەنـێن و ئەویـش هەر لە دووڕا دەڵێ قوربان ئەوە بۆیە لێتـان تێک چـووە چـونکە خەبەری موبتەدایەکتان لێ ون بـووە و نەتانـدۆزیوەتەوە کە دوو سێ لاپەڕە

دووره و لە فڵان دێڕی فـلان رووپەڕەیە و تـوحفەش شتی وای زۆر تێدایە.

جا تەماشا دەکەن قسەکەی مەلا عەبـدوڕەحمان دروستە و زۆری ڕێز بۆ دادەنێن و لە گەڵ باوکی دەیانبەنە لای سەرەوە و ناهێڵن تا کـاتی گەڕانەوەیـان لەویٚ بـڕۆن. بەڵـیٚ حـاجی مەلا عەبـدوڕەحمان لەویٚ بە تەواوی گەلانـی موسـڵمانی نیـشان دا کە کـورد زانیـاری ئیـسلامییان لە هەمـوو کەس پتـرە و لە هەمـوو کەسـیش پتـر دە خزمەت باوکی خۆیان دان.

٣ـ حاجی مەلا عەبدوڵلای دووهەم:

ئەو حـاجی مەلا عەبـدوڵلایە کـوڕی حـاجی مەلا عەبـدوڕەحمانی کـــاکی جەلیـــیە و یەکـــێکە لە هەرە پیـــاوە مـــاقووڵ و زانـــا بەناوبانگەکـانی شـاری کـۆیە، وانەوێژێکـی خوانـاس و هـۆزانێکی هەڵکەوتوو و پیاوێکی بەسام و شەرم لیٚ کراو و نەبەز و خـۆڕاگر و قاییم و قۆڵ بووە.

ئەو پیـاوە بەڕێـزە تەواوی خوێنـدنەکەی هەر لە خـزمەت بـاوکی بەڕێـزی خـۆی "حـاجی مەلا عەبـدوڕەحمانی کـاکی جەلـی" بـووە و هەمـووی لە لای وی خوێنـدووە. دوای ئەوەی کە لە سـاڵی ١٢١٧ی کـۆچی مـانگی بـاوکی بەڕێـزی کـۆچی دوایـی کـرد و حـاجی مەلا عەبـدوڵلا لە جێـی بـابی دانیـشت و دەسـتی کـرد بە وانەوێـژی و پێشنوێژی و خەڵک ڕێنوێنی کردن بۆ ڕێبازی پاکی ئیسلام، گەلێک فەقـیٚ لە سـەر دەسـتی پێگەیـون و خزمەتێکـی باشـی بە خەڵـک و ئایینی پیرۆزی ئیسلام کردووە.

بەرواری لە دایـک بـوونی ئەو پیـاوە گەورەمـان بە داخەوە بـۆ روون نەبۆوە. بەڵام وا دەردەکەویٚ کە لە بەینـی سـاڵەکانی ١١٩٣ و

١٢٠٠ لە شاری کۆیە لە دایک بووبێ چونکە لە١١١٧ کە لە جێگای بابی دانیشتووە و دەستی کردووە بە وانەوێژی و مەلایەتی، دیارە خوێندنەکەشی تەواو کردووە و لانی کەم دەبێ لە نێوانی ١٧ تا ٢٠ ساڵەیدا بووبێ.

ئەو بەڕێزە تا ساڵەکانی ١٢٤٦ و ١٢٤٧ ئەو هەمووە ئەرکە گرانەی بە ئەستۆوە بووە و بە چاکیش بەڕێوەی بردووە و ئیتر لە یەکێک لەو دوو ساڵەدا کە بە جوانی روون نییە کۆچی دوایی کردووە. خوا لێی خۆش بێ و جێگەی بەهەشتی بەرین بێ.
یادگارێکی کە لە دوای خۆی بۆ خەڵکی موسڵمانی بە جێ هێشتووە بریتییە لە:

١ـ وسیلة الوصول الی ساحة عنایة الرسول، کە لە بارەی ژیاننامە(سیرە)ی پێغەمبەری خوادا) بە هەڵبەست نووسیویەتی.

٢ـ کۆبە و پەراوێزی رێکوپێک لەسەر قسطلانی شرح بخاری.

٣ـ پەراوێز لەسەر پەرتووکی انسان العیون.

٤ـ پەراوێز لەسەر کتێبی جامع الاصول ابن اثیر.

٥ـ نامیلکەیەک لەبارەی دروست نەبوونی خێر کردنی کەسێک کە ئەو وامانەی لەسەر نێی بە قەدەر سامانەکەی بن.

٦ـ کتێبێک لەسەر شێوەی الاتقان فی علوم القرآن للشیخ جلال الدین السیوطی و لە بارەی زانیارییەکانی قورئان دایە.

٤ـ حاجی مەلا عەبدوڵلای سێهەم:

حاجی مەلا عەبدوڵلای سێهەم جەلیزادە کۆیی سەرۆکی زانایانی کوردستان کوڕی حاجی مەلا ئەسعەد کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلای دووهەم کوڕی حاجی مەلا عەبدوڕەحمان جەلی کوڕی حاجی مەلا

عەبدوڵلای هەوەڵە (یا خوا خوا لێیان خۆش بێ).

ئەو زانا مەزنە لە بەینی ساڵەکانی ١٢٥٠ تا ١٢٦٠ لە شاری کۆیە هاتۆتە سەر دنیایە و هەر لە ماڵی خۆیان کە بە راستی جێگەی زانست و زانیاری و فێر کردن و بارهێنان بووە پەروەردە کراوە و دەورانی سەرەتایی خوێندن و قورئانی پیرۆز و کتێبە وردەڵەکانی لە خزمەت باوکی بەڕێزی خۆی تەواو کردوون.

ئەوجا نێرراوەتە حوجرەکەی خۆیان ئەو فێرگە گەورەی کە لە لایەن پادشایانی کوردی موسڵمانی بابانییەوە پیتاکی تەواوی پێ دەدرا و مەلا و زاناکانی جەلیزادەی کۆیی بە هاوکاری گەلێک لە زاناکانی دیکە بەڕێوەیان دەبرد و پەروەردگایەکی گەورەی مەلا و فەقێکانی کوردستان بووە.

مەلا عەبدوڵلا لە تافی لاوەتیدا فەقێیەکی زۆر زیرەک و بیر تیژو خاوەن سەلیقە بوو و زۆر زوو بوو بە گەنجێکی لێهاتوو و هەڵکەتوو و تەواوی زانیارییەکانی ژیرامەیی و گێڕاوەیی (عقلی و نقلی) خوێندوون و تێیاندا بۆتە مامۆستا. ئەو لە وێژە و فەرهەنگی عەرەبیدا دەستێکی باڵای هەبووەو بیرو هەوای نیشتمان پەروەری و کۆمەڵایەتی و رامیاری لە کەللەیدا زۆر بووە. بە فەقێیەتی بۆ خوێندن لەگەڵ حاجی قادری کۆیی چۆتە ناوچەی باڵەکایەتی و لە خزمەت چەندین زانای بەرز و بەڕێزی وەک مەلا محەمەدی خەتتی، مەلا شێخ تەهای سوورە شوری، مەلا محەمەدی کوڕی کاک عەبدوڵلا کە هەرسێکیان لە بنەماڵەی بەڕێزی زانایانی وەتمانی باڵەکایەتین خوێندوویەتی و کەڵکی وەرگرتووە.

ئەو پیاوە بەڕێزە هەروەک هێمای پێکرا لە گەڵ حاجی قادری کۆیی هاوچەرخ بووە و حاجی قادر لە نامەیەکدا کە بە هەڵبەست

بۆی نووسیوە و دوای چەندین ساڵ ئەو سەفەرەی بیر دێنێتەوە کە وێکڕا چوونە باڵەکایەتی و ئەو دەم، حاجی قادر پێخواس بووە و لە بەر دەردی هەژاری وەک هەموو فەقێیەکی کوردەواری تام و چێژەی ژیواری زۆر دژواری فەقێیەتی چێژتووە و بە هەڤاڵەکەی خۆی دەڵێ:

حاجی قادر ئەو کاتی کە ئەو نامە بۆ حاجی مەلا عەبدوڵڵا دەنێرێ خۆی لە ئەستەمبوڵ دەبێ و حاجی مەلا عەبدوڵڵاش لە کۆیە.

ئەو زانا بەرزە کوردە هەر وەک زانایەکی کەم وێنە و بلیمەت بووە هۆنەر و هەڵبەستەرێکی خاوەن هەست و بیر ناسکیش بووەو هۆنراوەی زۆری بە زمانەکانی کوردی، فارسی و عەرەبی نووسیوە.

بەڕێز بابا مەردووخی رووحانی (شیوا) ـ خوا پاداشی بداتەوە ـ نموونەی لە هۆنراوەی کوردی وفارسییەکانی وی هێناوە و ئێمەش بۆ نموونە کەڵکیان لێ وەردەگرین.

نموونەی هۆنراوەی کوردی حاجی مەلا عەبدوڵڵا جەلیزادە کۆیی:

ئەوەش نموونەی هۆنراوەی فارسییە تی:

رزاق رزق بخشد پس تن چرا نهی
در زیر منت دونان برای نان
گر عارفی چرا عمل جاهلان کنی
ور جاهلی نشسته چرا جای عارفان
چون مال ظل زائل و اقبال لابقا است
دل را به حق گذار و گذر از این و آن
دامان عزم و کمر همت استوار

دیـــــوانەوار خــــود را بە دیـــــار عمـــــر رســـــان
ســـــر را فـــــرو نیـــــاور، بهـــــر نـــــان بە کـــــس
از حــــق طلـــــب اعـــــانە هـــــو الحـــــی مـــــستعان

حاجی مەلا عەبدوڵڵای سێهەم پیاوێکی گەلێک ئازا و بەکار و نەیار بەزێن و دوژمن تۆقێن بووە. زۆر کەس ویستوویانە لە شاری کۆیە وەدەری نێن و ئەمجا بە کەیفی خۆیان خەڵکی شار و دەوروبەری بچەوسێننەوە و بە ئارەزووی خۆیان و بۆ کەڵک و قازانجی خۆیان هەڵیانسوورێنن بەڵام حاجی مەلا عەبدوڵڵا بە توندی لە بەرابەریاندا راوەستاوە و هەموو نەخشەکانی وانی کردۆتە بڵقی سەر ئاویێ.

لەو دوو هەڵبەستەی شێخ رەزای تاڵەبانی کە لە گەڵ وی هاوچەرخ و دۆست بووە و لە بارەی ویدا نووسیویەتی ئەو مەبەستە بە جوانی خۆی دەنوێنێ و دەردەکەوێ کە دەڵێ:

حـــــاجی عەبـــــدوڵڵا لە ئـــــادەم فیلتـــــرە
بـــــا وجـــــوودی روتـــــبەی پێغەمـــــبەری
ئەو بە ســـــەد شـــــەیتان لە کـــــۆیە دەرنەچـــــوو
ئەم بە یەک شـــــەیتان لە جەنـــــنەت دەرپەڕی

ئەو هۆنەرە هەستیارە بە جوانی رایدەگەیەنێ کە ئەوانەی نەیاری حاجی مەلا عەبدوڵڵان نەک هەر تەنیا لە سەر هەق و ڕەدا نین و بەس بەڵکە هەر شەیتان و شۆڤاریشن و کارەکەیان کاریکی شەیتانی و دژی گەلی و دژی خواییە.

وێنەی شێخ ڕەزا

شـێخ ڕەزای تاڵەبـانی کەرکـووکی، کە وەک گـوترا دۆسـتێکی نێزیکی حاجی مەلا عەبدوڵڵا بووە لە پارچە هەڵبەستێکی چووکەی فارسیدا هۆنراوەی خۆی و زانیاری ئەو پێک هەڵدەسەنگێنێ و دەڵێ هۆنراوەی من و زانیـاری تۆ بە هەمـوو وڵاتـدا بـڵاو بـوونەتەوە و هەمـوو کەس لێـی روونە کە چ ئەنـدازەن و هـیچ کەس نـاتوانێ نەیارییان بکات.

بەڵێ شێخ ڕەزا پێی هەڵـدەڵێ و رادەگەیەنـێ، کە ئەو لە هەمـوو نەنگێـک بە دوورە و ئەگەر نەنگێکـی هەبـێ ئەوەیە، کە گۆشـتی زانایان ژاراوییەو هەموو کەس ناتوانێ گۆشتیان بخوا چونکە ئەوان

وەک نەزانان نین هەر کەس گۆشتیان بخوا ژارخواردوو دەبێ و پێی دەمرێ، جا بەو جۆرە لە بارەی ویدا دەڵێ:

عیـــب در ذات تـــو ای کـــان کـــرم معـــدوم اســـت
مگـــر ایـــن عیـــب که لحـــم علمـــا مـــسموم اســـت
شـــعر مـــن از هـــمه ســـو در هـــمه کـــشور جـــاری
علـم تـو در هـمه جـا بـر هـمه کـس معلـوم اسـت
مـــــی‌رود شـــــعر مـــــن و علـــــم جهـــــانگیر شـــــما
هـــر دو بـــی فایـــده تـــا جـــای اقامـــت روم اســـت
نـــامه بنـــویس به هـــر نـــوع دلـــت مـــی‌خواهـــد
همـــــه ســـــحر اســـــت اگـــر نثر اگر منظوم است

بەڵێ شێخ رەزای رەحمەتی خوا لێی خۆش بێ لێرەدا ئاماژە بەو مەتەڵە کوردییە دەکا کە دەڵێ (بەرد لە جێی خۆ بەسەنگە) بێگومان کاتێک هەڵقەنرا بەولاو لایاندا فڕێ دەدرێ و خلۆر دەبێتەوە جا دەڵێ: من و تۆش چۆن لە وڵات و زێدی خۆمان هەڵقەنراوین و، تا ئەو کاتە جێگای مانەوەمان ڕۆم بێ و لە ژێر سێبەری شوومی تورکاندا بین، هۆنراوە زانیارییەکەمان هەر بەفیڕۆ دەڕوا، چونکە نەیار هەرگیز سەرکەوتن و پێشڕەفتی ئێمەی ناوێ حاجی مەلا عەبدوڵڵای سێهەم دوای تەواو کردنی دەورانی فەقێیەتی و ودەمی مەلایەتی وەرگرتنی لە باوکی بەڕێزی وەکوو جێ نشینێک بۆ بابی دەستی کرد بە وانەوێژی و تەواوی کاروبارەکانی باوکی ئەنجام دەدان و باوکیشی چاوەدێری دەکرد ولە ژێر چاوەدێری ئەودا خەریکی ئەنجام دانی ئەرک و سپاردەی خۆی بووە. جا ئا بەو جۆرە توانی دەسەڵات و توانایەکی گەورە و تەواو لەم کارەدا وەدەس بێنێ و بە جوانی لە کڵ دەربێ.

لە ساڵی ١٢٨٠ کۆچی مانگیدا لە خزمەت باوکیدا چۆتە حەجێ و دوای ئەنجام دانی ڕێوڕەسمی حەج لە مەککە حاجی مەلا ئەسعەدی باوکی کۆچیی دوایی دەکا و لە گۆڕستانی "المصلی" بە خاک دەسپێردرێ و حاجی مەلا عەبدوڵلا دوای مردنی باوکی بە تەنیا دەگەڕێتەوە بۆ کوردستان و ماوەی یەک ساڵی تەواو دەخایەنێ تا دەگاتەوە نیشتمانی خۆی کۆیسنجاق.

کاتێک کە گەیشتۆتەوە کۆیە خەڵک و مەلاکان پێشوازییەکی گەرمیان لێ کردووە و ئەمجا بە شێوەی ڕەسمی و یەکجاری لە جێی باوکی دانیشتووە و هەموو ئەرکەکانی خۆی و باوکی وە ئەستۆی خۆی گرتووە و ئەنجامی داوە.

لە ساڵی ١٢٩٢ مانگی سەفەرێکی چەند ڕۆژەی بۆ بەغدایە کردوەو چۆتە خزمەت زانای ناودار و بلیمەت و بێوێنەی کورد مفتی زەهاوی و خۆی پێ ناساندووە. مفتی کاتێک کە لە زیرەکی و هۆشیاری و پلە و پایەی زانیاری حاجی مەلا عەبدوڵلا ئاگادار دەبێ ڕێزێکی زۆری لێ دەگرێ و بە دیداری زۆر خۆشحاڵ دەبێ و بە دۆستایەتی و هاوکاری لەگەڵ کردنی دڵ خۆش دەبێ.

ئەو سەفەرەی حاجی مەلا عەبدوڵلا بە ڕێکەوت لەگەڵ سەفەری بەڕێز جەنابی کاکەحمەدی شێخ کوڕی هۆزانی کورد شێخ مارفی نۆدێی هاوکات دەبێ. ئەو دووانە لە بەغدایە چەندین جار پێکەوە دیدار و ڕا گۆڕینەوە دەکەن و پەیمان و بەڵێنی دۆستایەتی لەگەڵ یەکتری نوێ دەکەنەوە. هەروەها مەلا عەبدوڵلا لەگەڵ گەلێک لە پیاوە گەورەکانی شاری بەغدا ئاشنایەتی و دۆستایەتی پەیدا دەکاو هەموویان ڕێزێکی یەکجار زۆری لێ دەگرن. بەتایبەتی لەگەڵ بەڕێز محەمەد ئەفەندی جەمیلزادە دیدار دەکا و دەبنە دۆستی یەکترو

جەمیلزادە نرخ و ڕێزێکی زۆری بۆ دادەنێ و زۆر خۆشی لێی دێ و لە لای پیاو ماقووڵانی شاری بەغدایە زۆری بە چاکی باس دەکا و دەیناسێنێ و بەو شێوە حاجی مەلا عەبدوڵلا لە شاری بەغدایەشدا نێوبانگی زۆر پەیدا دەکا و دەناسرێ و هەروەها ئەویش خەڵک دەناسێ.

دوای گەڕانەوەی لە بەغدایە زۆری پێ نەچوو کە شەڕ لە نێوان دەوڵەتی عوسمانیو رووسیای قەیسەریدا ڕاگەیێنرا و هەر لە هەمان ساڵی ١٢٩٢دا شەڕ دەستی پێکرا و گەلێک لە هۆز و خێڵە کوردەکانیش هەستی ئایینی هانی دان بۆ ئەوەی کە پشتیوانی لە دەوڵەتی عوسمانی بکەن و بەو جۆرە ئەوانیش چوونە ناو شەڕەکەو کوشتارێکی زۆریشیان لێکرا.

حاجی مەلا عەبدوڵلاش وەک فەرماندەیێکی لێزان و سەربازێکی فیداکاری ئیسلام هاتە مەیدان و جۆرێک چووە ناو جەرگەی شەڕەکەوە کە هەتا شەڕ تەواو نەبوو نەگەڕایەوە و ئەوپەڕی دلێری خۆی نیشان دا. جا ئەو کاتە دەورانی فەرماندەیی سمایل پاشای عوسمانی بوو مەلا عەبدوڵلا لەو سەفەرەدا چەندین جار دیدار و کۆبوونەوەی لەگەڵ کرد و دۆستایەتی لە نێوانیاندا پتەوتر بوو. بنەماڵەی جەلییەکان چەندین پارچە زەمین و زەوی و زار و گوندیان لە دەوروبەری کۆیە هەبووە کە دەوڵەتی عوسمانی پێش ئەو شەڕە لێی داگیر کردبوون بەڵام دوای ئەو شەڕە بە هۆی ئەو سەرکەوتن و دلێرییانە کە حاجی مەلا عەبدوڵلا خۆی نیشانی دان، دەوڵەت مانگانەیەکی باشی کە بریتی بوو لە یەک هەزار قرۆشی عوسمانی بۆ خۆی و بنەماڵەکەی بڕییەوە. بەڵام زەمینەکان و گوندەکانی هەر نەدانەوە. کە بە ڕای من چاک بوو نەیدانەوە دەنا بێ گومان زەبرێکی شوێن دانەر لە سەر کەسایەتی و

فیداكارییەكانی ئەو پیاوە گەورە دەبوو. لەوانەشە كە خودی حاجی مەلا عەبدوڵڵا هەر داواشی نەكردبێ و لە بنیڕا وە گوێی شای هەڵنەهێنابێ. چونكە لەوانەبوو خەڵك بڵێن هەر بۆ ئەوە ئەو هەموو دلێریەی لە خۆی نیشان داوە تا مڵكە داگیر كراوەكانی بدەنەوە.

دوای دامركانی شەڕی نێوان عوسمانی و رووس ناكۆكی لە نێوان عوسمانی و ئێراندا پەیدا بوو. بۆ لە ناو بردنی ئەو ناكۆكییە، دەوڵەت حاجی مەلا عەبدوڵڵای بە نوێنەری لە گەڵ عەبدوڵڵا پاشای رەواندزی ناردە ئێران بۆ وتوویژ لەگەڵ كاربەدەستانی دەوڵەتی ئێران. ئەوان چوون و زۆر بە سەركەوتویی گەڕانەوە و حاجی مەلا عەبدوڵڵا هەر كە گەیشتەوە كۆیە میدالیەی دەرەجە سێی مەجیدی پێشكەش كرا. ئەو وتوویژەی كە لە گەڵ نوێنەرانی دەوڵەتی ئێران كردی لە شاری مەهاباد بوو.

ئەوزانا بەرزە بەهۆی زانیاری زۆری خۆی و لێزانی وكارامەیی و هەروەها بە هۆی لێهاتوویی و لێوەشاوەیی و ئازایەتی و نەبەزی و تێكۆشەری و خەباتگێڕی خۆیەوە تا ما رۆژ لەگەڵ رۆژ بەرەو سەركەوتن دەچوو و ڕێز و حورمەتێكی لە نێو خەڵكدا پتر دەبوو و پلە و پایەی پتر پێ هەڵا دەچوو و دەستی لە وانەوێژی و راگەیاندنی ئایینی پیرۆزی ئیسلام شل نەكرد تا دەورانێك كە دیتی وا یەكێكی زۆر لە خۆی ئازاتر، زاناتر، وریاتر، لێزانتر، دڵسۆزتر، هۆشیارتر، نەبەزتر، كۆڵنەدەرتر وا پێ گەیوە و هاتۆتە مەیدانی خەبات و تێكۆشان و دەتوانێ جێگەی ئەو پڕ كاتەوە. جا تۆ خودا دەبێ كێ لە هەموو ئاكارێكدا لەو پاڵەوانە قارەمانە هۆزانە بلیمەت و پسپۆڕە باڵاتر بێ؟

بێ گۆمان ناکرێ و نابێ و نالوێ و ناشێ کە ئەو کەسە جگە لە مەلا محەمەدی کوڕی، کەسێکی تر بێ. جا کاتێک کە وەهای دیت و زانی کە مەلا محەمەدی کوڕی کەسێکە کە دەتوانێ لە جێی وی دانیشێ و لەویش باشتر ئەرکەکان بە جێ بێنێ تەواوی کاروباری مەلایەتی و وانەوێژی حەواڵە بەوی کرد و لە جێگای خۆی داینا و ئەمجا خۆی خەریکی موتاڵا کردن و خوا پەرستی و چاوەدێری کاروباری کوڕە هەڵکەوتووەکەی بوو.

حاجی مەلا عەبدوڵڵا بە هۆی ئەوەی، کە لە دەورانی فەقێیەتیدا لە گەڵ کاکەحمەدی شێخ و شێخ عەلی ئەفەندی لە فێرگەی حاجی مەلا ئەسعەدی باوکی وێکڕا خوێندبوویان زۆری هۆگری بەو دوو پیاوە گەورەوە هەبوو دۆستایەتی و نێزیکی زۆریان پێکەوە هەبووە. ئەوانە لە دەورانی ژیانیاندا هەمیشە پێکەوە پێوەندییان هەبووە و نامەیان بۆ یەکتر نووسیوە، کە مامۆستا مەلا کەریم مودەڕڕیس - خوا پاداشی باشی بداتەوە - هێندێک لەو نامانەی لە کتێبی یادی مەردانداندا تۆمار کردوون.

وەک هێمای بۆ کرا حاجی مەلا عەبدوڵڵا پیشەی وانەوێژی و پێشنوێژی حەواڵە بە مەلا محەمەدی کوڕی کرد کە دیارە ئەو کارەی لە ساڵی ١٣١٨ی کۆچی مانگیدا کردووە و دوای ئەوەش تەنیا هەشت ساڵان ژیاوە و لە ساڵی ١٣٢٦دا دوای نیزیکەی ٧٦ ساڵ ژیانی پڕ لە شانازی و پڕ لە خەبات و تێکۆشانی مەردانە کۆچی دوایی کردووە. یا خوا بەر بارانی بەزەیی و میهر و دروودی خوا بکەوێ.

جارێک حاجی مەلا عەبدوڵڵا لە ڕێگوزەرێکدا ڕێی دەکەوێتە پژدەرو لەلای شێخ قادری سندۆڵان میوان دەبێ. شێخ هەر کە هەواڵی هاتنی حاجی مەلا عەبدوڵڵای پێ دەگا بە خۆی و تەواوی

دەرویشەکانییەوە بە پیرییەوە دەچێ و لە گەڕانەوەدا بۆ نێو گوندی سندۆڵان دەرویشەکان بە فەرمانی شێخ دەس دەکەن بە دەفە لێدان و جەزم بوون و هـای و هـۆی. حـاجی مەلا عەبـدوڵڵا کە سـواری گوێـدرێژێک دەبـێ و گوێـدرێژەکە بەو دەفە و بەزم و هەرایەی دەرویشان چۆڵاغ دەبێ و دەسڵەمێتەوە و بەو لا و لایاندا دەردەپەڕێ شێخ دەیـهەوێ تەنـانەت کەڵـک لەوەش وەربگـرێ و دەڵـێ جەنـابی مەلای دەفە لێدان و گوتن و زیکـری دەرویـشەکان ئەوەنـدە بەسۆزە تەماشا کە چ شوێنەوارێکی لە سەر کەرەکەی تۆ دانـاوە؟! تەمـاشـا چۆن ئەویـش هەر جەزم بـووە؟! حـاجی مەلا عەبدوڵڵاش کە دیـارە لەو جـۆرە کەسـانە نەبـووە هەروا بە ئاسـانی و زووبەزوو هەڵخەڵەتێ دەڵێ: نەخێر یا شێخ کەرەکەی من خۆی نەقشبەندییەو کەیفی بە قادریان نایەت؟ بۆیە وا دەکا.

جا با ئەوەش بزانین دوو رچە (طریقت)ی قـادری و نەقـشبەندی هەر ئەو دوو رچەن کە مەلای گەورە لە بارەی واندا دەڵێ:

تەریـــــــقەی قـــــــادری و نەقـــــــشبەندی
بە بـــــای دا رەونەق و ئـــــــاهەنگی کـــــــوردی

بەڵـێ جەنـابی مەلا عەبـدوڵڵا کە هەم لە فەقێیەتیـدا و هەم لە مەلایەتیـدا ناوبـانگی زیرەکـی و پیتـۆڵی و پـسپۆڕی وەک هەوای ئازادی لە کوردستان گەڕابووە سەرەتای خوێنـدنەکەی لە خزمەتـی باوکی بەڕێز و خۆشەویستی دەس پێ کرد و هەر لە خزمەت ویـشی تەواو کـرد و سـەرەنجام دوای مـاوەیەک گەڕان بـۆ کـۆ کـردنەوەی زانیـاری گەڕاوەتەوە لای بـاوکی و لە حـوجرە پیـرۆزەکەی خۆیـان ئـارامی گرتـووە و هەر لەوێ و لە هەڵـسووڕێنەر و وانەوێـژی ئەو فێرگە بەناوبانگە ودەمی مەلایەتی وەرگرتووە.

بەڕێز حاجی مەلا عەبدوڵڵا دوای ئەوەی کە لە حوجرە پیرۆز و مبارەکەکەی خۆیان لە کۆیەدا ماوەیەکی باش ماوەتەوە و وانەی زانیارییە ئیسلامییەکانی خوێندووە و تا رادەیەکی زۆر لە زانیاریدا خۆی تەییار و ئامادە کردوە و ئەمجا وەک هەموو فەقێیەکی هەژاری کوردستان لە ماڵی خۆیان وەدەر کەوتووە و بەو لا و لایاندا رۆیشتووە و بۆ خڕ کردنەوەی زانیاری ئێرە و ئەوێی کردووە. لە هەر خەرمانێک خەرمانلۆغەیەکی وەرگرتووە و لە هەر باغێک گوڵێک و لە هەر بێستانەی چڵێکی چنیوە. لە خزمەتی گەلێک لە مەلا بەرز و بەڕێزەکانی کوردستان وانەی زانیاری ژیرامەیی و گێڕراوەیی (عقلی و نقلی) خوێندووە و لە هەر بلیمەت و پسپۆڕێک کەڵکێکی وەرگرتووە. لەو هەموو گەڕان و هەڵخولانەدا جارێک لە گەڵ حاجی مەلا قادری کۆیی دەچێتە ناوچەی باڵەکایەتی و لەو هەرێمی جوان و دڵڕفێن و لەو کوێستانە خۆش ئاو و هەوایەی نیشتمانی پیرۆزی کورد لە لای چەند کەس لە مەلا گەورەکان کەڵکی زۆری زانیاری وەرگرتووە.

بۆ نموونە لە خزمەت زانای بەڕێز مەلا محەممەدی کوڕی کاک عەبدوڵڵای شێخ وەتمانی و مەلا شێخ تەهای سوورەشوری و مەلا محەممەدی خەتێ مەلای دەرباری محەممەد پاشای رەواندزی وانەی خوێندووە و بە ئامادەگی و تەیاری و پۆشتەیی تەواوەوە گەڕاوەتەوە بۆ کۆیە. باوکی ئەو بەڕێزە جەنابی حاجی مەلا ئەسعەدی جەلی کە بۆ دووهەم جار دەچێتە حەج چونکە زۆر پیر و زورهان دەبێ لە گەڵ خۆی دەیبا و ئەویش لەوێ زۆر خزمەتی باوکی بەڕێزی دەکا و لە هەر جێیەک پێویست بووبێ لە کۆڵی دەکاو بە کۆڵی دەیگێڕێ. هەروەک لەمەو بەر باسمان کرد.

دوای تەواو بوونی حەج و رێوڕەسمی حەج و دیدار و وتووێژ لەگەڵ زانایانی عەرەبستان لە مەککەی پیرۆز نەخۆش دەکەوێ و

هەر لەوێش کۆچی دوایی دەکا حاجی مەلا عەبدوڵڵا هەر لەوێ دەینێژێ و خۆی بە تەنیا دەگەڕێتەوە بۆ کوردستان و بۆ کۆیە، لە لایەن مەلا و فەقێ و زانا بەرزەکان و هەموو تاقم و توێژەکانی خەڵکی کۆیەوە پێشوازییەکی چاکی لێ دەکرێ.

ئەو بەڕێزە سەبارەت بەو کۆچە دڵتەزێنەی باوکی لە یەکێک لە بیرەوەرییەکانی خۆیدا ئاوای نووسیوە:

"توفي والدي يوم الجمعة آخر شهر ربيع الثاني من سنة الف و مأتين و تسع و ثمانين في مكة المكرمة عصر يوم الجمعة، و صلى عليه ضحوة يوم السبت بالملتزم الشريف و دفن في جنة المصلى في شعبه النور قرب قبر الشيخ ابن حجر رحمهما الله تعالى"

راستی حاجی مەلا عەبدوڵڵا یەکێک بووە لە کەڵە پیاوە هەڵکەوتوو و قارەمانەکانی کەم وێنە و بێ لینگەی کوردستان و جا ئیتر بێ گومان جێی خۆیەتی کە کوڕی وەک مەلای گەورەی کۆیی کە بە کوڵی دڵی خۆی کوردستانی گەورەی وە جۆش هێناوە، لە پاش بێ و ئیتر کوردانی کۆن و پیر و پێشینیانمان جوانیان فەرمووە کە " گیا لە سەر پنجی خۆی دەڕوێتەوە".

ناسنامەی مەلای کۆیی

پسپۆڕی دڵسۆزی گەلی کورد، بلیمەتی هۆزانی موسڵمانی کوردستان، پێشەنگی هۆشیارانی گەلی بەڵا لێدراوی کورد و سەردەستەی دڵ بێدارانی کوردەواری و موسڵمانی دڵ پڕ باوەری قورئانی تەک پەرەستی خوداویستی خۆشەویستی یەزدانی مامۆستا مەلا محەمەدی کۆیی جەلیزادە و دڵسۆزترین کەسی کوردە کە بۆ کورد و کوردستان دڵی وە کوڵ هاتووە.

بەڕێز مامۆستا کۆیی ناوی پیرۆزی محەمەد و نازناوی جەلیزادەو ناوبانگی کۆیی و مەلای گەورە و پیشەی مەلایەتی و لە بنەماڵەی بەڕێزی ئایینی و زانیاری جەلییەکانە.

ئەو هۆزانە لێزانە و ئەو زانا بێ وێنەیە کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلای سێهەم کوڕی حاجی مەلا ئەسعەد کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلای دووهەم کوڕی حاجی مەلا عەبدوڕەحمان کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلای هەوەڵ کوڕی مەلا محەمەدی مەلازادە کوڕی مەلا برایيم کوڕی مەلا حەسەن کوڕی مەلا برایيم کوڕی مەلا حسێن کوڕی مەلا ئەبووبەکری جەلییە. کە وەک باس کرا لە بنیڕا خەڵکی گوندی گەڵاسی پژدەرن. ئەو زانا بەرزە پیاوێکی گەلێک زاناو دانا و تێگەیشتوو و لێزان و سەردەرچوو لە کاروباری جیهان و رامیاری و هەموو زانیارییەکانی باو لە دەورانی خۆیدا بووە.

بێ گومان بە راشکاوی دەتوانین بڵێین، کە لە نێو هاوچەرخانی خۆیدا بێ لینگە بووە و لانی کەم لە مەردایەتی و کوردایەتی و راستی و پاکی و چاکی و دڵسۆزیدا نموونە و هاوتای دەس نەکەوتووە. بەڵام من ئەوەش زۆر زۆر بە گرینگ و سەیر و سەمەرە نازانم چونکە کەسێک لەو بنەماڵە گەورە کە سەرچاوەی فێر و

زانیاری لە کوردستاندا بووە بێتە دەرێ و پێ بگا هەر دەبێ وا بێ و ئیتر ئەو ڕێگەی خۆی بڕیویە و ئەرکی خۆی بەجێ هێناوە و لە سەر پنجی خۆی ڕواوەتەوە و ئیتر کورد گوتەنی گیا لە سەر پنجی خۆی دەڕوێتەوە، خوای گەورەش دەفەرموێ: (و البلد الطيب يخرج نباته باذن ربه و الذي خبث لا يخرج إلأ نكداً) زەوی چاک و بەهێز و خاوێن بە ودم و فەرمانی خوا، بە جۆرێک، کە (يعجب الزّراع نباته) شیناوەردەکەی جووتێر سەرسام دەکا، دەڕوێنێ و ئەوەش کە خەراپە و زەوییەکی بێ هێز و پیسە و بەرهەمێکی خەراپ و کەم نەبێ نییەتی. بەڵام من ئەوە بە سەیر دەزانم جۆرە کەسانێک هەن کە لەو جۆرە بنەماڵانەش هەڵکەوتوون بەڵام نەک هەر نەبوونەتە جۆرە پیاوێکی ئاوا بەڵکە دروست بە پێچەوانەی چاوەڕوانی لێکران لە کڵ دەرهاتوون و دڕکن لە جێی گوڵ ڕواون.

مامۆستای کۆیی پیاوێکی زۆر پیتۆڵ و خۆناس و خواناس و گەلناس و وریا و ژیر و دڵسۆزێکی ڕاستەقینەی ئایینی پیرۆزی ئیسلام و خەمخۆرێکی گەلی کورد و ڕۆڵەیەکی هەڵکەوتووی کوردستانی دابەش کراو و بەدبەخت و فێڵ لێکراو بووە. ئەو هۆنەر بووە، هونەرمەند بووە، زانا بووە، مەلا بووە، رامیار بووە، وانەوێژ بووە، پێشنوێژ بووە، وتاربێژ بووە، نووسەر بووە، وێژەوان بووە، دێژەوان (فقيه) بووە، راڤەدەر (مفسر) بووە، ڕاست وێژ و دڵسۆز و خەمخۆر بووە، کوڕێکی مەرد و مەردێکی کورد و نەترس بووە، بزوێنەری هەستی دڵان و ڕاپەڕێنەری خەولێکەوتووان بووە.

بۆ ئەوەی خۆم پێی هەڵنەڵێم تا نەڵێن هەستی نەتەوایەتی و هاوبیری و باوەڕی هانی داوە بۆو ڕانان و پێهەڵگوتنە، دەقی وێژامەی عەرەبی مامۆستا مەلا کەریمی مودەڕیس لە بارەی ئەو کەڵە پیاوەدا دێنم و دوایەش وەریدەگێڕمەوە سەر کوردی. ئەو

بەڕێزە لە بارەی مامۆستا کۆییدا ئاوای نووسیوە کە دەڵێ:

کان لصاحب الترجمة دور عجيب فى الحركة العلمية و توجيه الطلاب بل توجيه المسلمين كافة الى اليقظة و الاعتماد على النفس، و التوجه الى معالى الامور و الوحدة و الاعتصام، و الابتعاد عن الاختلاف و الخرافيات،و فى الواقع كان احد الاجدين فى العلم و الفضل و الغيرة و الشهامة و الجسارة الادبية و قوة القلم، و فلاحة البيان، و صراحة اللسان، و لو لا بعض الموانع لاستفاد الناس منه ما لايستفاد بكثير من الزمان، فكان يختار لعلماء الدين الترأس و الاستقلال بتوجيه المسلمين، و اخذ الزمام الامور المهمة، و الحركة نحو الامام فى كافة الشئون الدينية و الاجتماعية و السبق على سائر الناس.

فتخرج من تربيته فوج من العلماء الغيارى الذين لايخافون فى الله لومة لائم و كذلك كان له آراء قيمة فى شئون التعليم و التدريس و رعاية الايام و الزمان، و لكن ليس التدبير كل شىء فان التقدير قد يضحك على التدبير.

كتاب (علماءنا فى خدمة العلم و الدين) ص ٥٣٥.

واتا:

ناوبراو خاوەنی ئەو باسە دەورێکی سەرسام هێنەری هەبوو لە بزووتنەوەی زانیاری و هۆشیار کردنەوەی فەقێکان و بەڵکە گشتی موسڵمانن و راپەڕاندنیان لە خەوی بێ ئاگایی و باوەڕ کردن بە خۆو وڕوپێ لە کارگەلی گەورە و گرینگ کردنیان و یەکیەتی و یەکگرتن و لێکتر نەپچڕان و دووری کردن و بێزار بوونیان لە ناکۆکی و دوو بەرەکایەتی و شتی پڕوپووچ و خەرافات و باوەڕ هەبوون بە بێجگە لە راستەقینە و راستییەکان.

لە راستیدا ئەو لەزانیاری و ڕێزو گەورەیی و هونەر و پیاوەتی و خیرەت و نەترسی و ئازایەتی و ئاگاداری و وێژەیی و هێزی قەڵەمدا و هەروەها لە رەوانیی بەیان و راست بێژی و رەوانبێژی و راستەوخۆیی زمان و بێ پێچ و پەناییدا بە یەکەمی یەکەمان (هەڵبژاردەی هەڵبژێراوان)و بێ وێنە و نموونە و هاوتا بووە و ئەگەر لەبەر هێندێک لەمپەڕ و بەرگر نەبایە خەڵک کەڵکێکی وەهایان لێ وەردەگرت کە ئەو کەڵک و قازانجە بە ماوەیەکی یەکجار زۆریش وەرنەگیرێ.

ئەو بەڕێزە هەمیشە بۆ زانایانی ئایینی ئەوەی پەسند ئەکرد و پێی چاک بوو کە سەرۆک و سەربەخۆ بن و لە بێدار کردنەوەی موسڵماناندا گۆی لە مستی کەس نەبن و هەروەها لە کارە گەورە و گرینگەکان و بزووتنەوەی بەرەو پێش چوون و تەواوی کاروبارە ئایینی و کۆمەڵایەتی و رامیارییەکاندا دەبێ ئەوان (مەلاکان) جڵەوی کار و رۆڵی فەرمان وە دەست خۆیان بگرن و نەهێڵن بکەوێتە دەس نەزان و بێ ئاگاو لەخوا نەترس و خەیانەتکاران و، دەبێ لە گش کارو بارێکدا لەهەموو خەڵک پێش کەون و هەرگیزنابێ چاولێکەر و لاساکەرەوەی ئەم و ئەو بن. بەڵکە بە پێچەوانە مەلاکان دەبێ لە سەر هێڵ و ڕێبازی ڕاست و دروست و رامیاری راستەقینەی ئیسلام بتوانن خەڵک بە دوای خۆیاندا بکێشن.

جا ئا لە سەر ئەو بیر و باوەڕە ژمارەیەکی زۆر لە زانایانی خاوەن بیر و باوەڕ بە خۆ و لێهاتووی وا کە لە سەر خوا و لە رێی خوادا لە لۆمەی لۆمەکەران ناترسن، لە فێر کردن و بارهێنانەکانی وی کەڵکیان وەرگرت و لە فێرگەی ئەودا پێگەیشتن و هەر یەکەی بوو بە موجاهید و خەباتگێڕێک لە رێی خوادا.

هەروەها ئەو بلیمەتە کەم وێنەیە بە بیروباوەڕێکی تایبەتی و پتەو و دروستی لە بارەی کاروباری فێر کردن وبارهێنان وسەبارەت

بەوانەویێژی و بە فیرۆ نەدانی کات وچاخ و رۆژگاری بەنرخ و تەمەنی پڕبایەخ هەبوو. بەڵام هەموو شتێک بریتی نییە لە راوێژ و تەگبیر و زۆر جاران چارەنووس بە تەگبیر پێدەکەنێ.

پەڕتووکی زانایانی ئێمە لە خزمەت زانیاری و ئاییندا (بە کەمێک روون کردنەوەوە)

مەلای دڵسووتاو و دەروون هەڵقرچاوی کورد کە بڵێسەی ئاوری دەروونی بە قەرای بڵێسەی ئاوری نەوتی باباگوڕگوڕ بووە کە بیری لەوە کردۆتەوە وا نەوتی کەرکووک دەڕوا بۆ ئەورووپا و فەڕەنسەو ئینگلیس پێی حاوانەتەوە بەڵام کوردی بێچارەش ئەوەندەی نادەنێ کە تەنانەت دە فتیلەشی کات و شەو لە بەری دانیشێ ئاهی دەروونی هەڵکێشا و هەناسەی بۆسۆداری دووکەڵی لێ بەرز بۆتەوەو دەستەکانی خۆی گوشیون و پەژارەی دەروونی خۆی دەربڕیوە و گوتوویەتی:

نەوتی باباگوڕگوڕی چۆن دەچێ بۆ پاریسێ
ئاوری حەسرەتۆمەندی لە دەروونم داییسێ

دوای ویش عەبدوڵلا پەشێو دەڵێ:

مناڵەکان، مناڵەکان!
ئەی برسییە ژین تاڵەکان
لە سەر لوتکەی باباگوڕگوڕ
نزیک تاقگەی سەرەوژووری زێڕینی گڕ
گڵکۆیەکی بچکۆلەم دی لێی نووسرابوو
ئا لێرەدا مناڵێکی چاو بزی کورد
لە برسان مرد!!

هە روە پەشیو لە پارچەیەکی چوکەلەی دیکەی خوی دا دەلی :

منالەکان ! منالەکا ن! ئەی برسییە ژین تالەکان!
دەزگیرانم کوترێکی دیا ر بەکرە ؛ بۆ گواستنەوەی ڕۆژ ئەمیرم پهرپە ڕدری
قەدی چیام قەف قەف برِ ی ؛ کعە لە دەرگای سنورم دا؛ تفی دەمی پوستال ڕەشیک ها ت
سواغی دا ناو چاوانم !!

جا کاتێک کە دیتوویەتی گەلەکەی وی لە چاو هەموو گەلانی جیهان کراوەتە سێ چوار پارچە و هەر پارچەش دراوە بە دەوڵەتێکی وا کە هیچ بەزەیەکی پێیدا نایەت و ئاواش پاش کەوتوو لە هەموو مافێکی خوا پێدراوی خۆی بێبەش کراوە و بە تەواوی ڕێگەی ژیانی لێ گیراوە و سەرەڕای ئەوەش کراوەتە دەیان و سەدان قۆڵ و دەستە و هەر قۆڵەش وەک مێگەلێکی بێ سەر و زمان و بێ شوان و خودان وەبەر کۆلکە شێخێک یان کۆلکە خەلیفەیەکی خوا نەناس و لە خوا نەترس کراوە و ئەوانیش هەر بە کەیفی خۆیان بە نێوی ئایین و تەریقەت دەیانچەوسێننەوە و دەیانڕووتێننەوە و کەڵکی خۆیانیان لێ وەردەگرن، هەروەها کە دیتوویەتی کە ئەو خەڵکە نەزان و نەخۆێندەوارەش لە بەر نەزانی و نەخوێندەواری و بێ ئاگایی خۆیان لە ئایین و ژیان و بوون و هەروەها ئەحوالی گەلان و جیهان پێیان وایە بەرنامەی ئایین و ژیان و دەستووری خودا دەبێ ئاوا بێ و ئیتر ئەوەیە دانان (تقدیر)ی خوایە کە ئەوان دەبێ هەر نۆکەری ئەم و ئەو بن و هەر ڕۆژە لە بەر دەرکی کەسێک هەڵتووتەکێن و بە پرچی درێژی ژنانەوە بچن بۆ بەر دەرکی تەکیەو خانەقا و لە باتی هەموو پێشکەوتن سەرکەوتنێک بە هولەهول سەر هەڵوەشێنن و گابۆڕی بکەن.

ئەوە لە لایەک ولایەکیش هێندێک لە مەلاکانی ئەو سەردەمی و بگرە ئێستاش لەگەڵ بێ ئەگەرچی بە خەیاڵ دەبێ بەرنامە و یاساو رێسای خوای گەورە کە بۆ گەلانی جیهانی داناوە و بە هۆی پێغەمبەران و باڵوێزەکانی خۆی لە سەر زەوی پێی راگەیاندوون زۆر باش بزانن و ئاگاداری تەوایان لە قورئانی پیرۆز هەبێ و خۆ هەر کەسیش ئاگای لە قورئان هەبێ هەرگیز شتی پڕوپووچ (خرافات) قبووڵ ناکا بەڵام یا لە ترسان یا لە برسان یا لە بەر بەرژەوەندییەکی تایبەتی و کاتی و خۆیەتی کڕ و مات و بێدەنگن و نایێڵن و نایدرکێنن و یا بۆ قازانجێکی تایبەتی نەزان ئاسا رەگەڵ وان دەکەون و بەو شێوە خەیانەت بە گەل و نیشتمان و ئایینی پێشکەوتنخوازی ئیسلام و قورئانی پیرۆز و رێبازی محەمەد دەکەن.

لەپارچە هۆنراوەیەکی کورت و جوان و پڕ واتادا ئاهو نالە دەردەبڕێ و هەناسەیەکی قووڵ هەڵدەکێشێ و دەڵێ:

هەتا دەمرم لە بۆ کوردان دەناڵم
عیلاجیان چۆن بکەم هاوار بە ماڵم
فەقیر و جاهیل و نەخوێندەوارن
لە لای نەوعی بەشەر بێ قەدر و خوارن
کەسێ قەدری لە لای خزمان نەمێنێ
لە لای بێگانە قەدری چی دەمێنێ
لەگەڵ یەک بەد رەوشت و بەد نیهادن
لە بۆیە وا کەساس و نامرادن
لە عیلم و مەعریفەت دوورن بە کوللی
خەیاڵی خاون لایان فیکری میللی
حەسوودن بۆیە بازاڕیان کەسادە
نەزانن بۆیە تاعەتیان فەسادە

لە سـەر عەردی ئەوی کـوردی زمـان بـێ
لە لای وایە ئەبـێ سـووک و نەزان بـێ
ئەبـێ حەمبـاڵ و گـاوان و شـوان بـێ
ئەبـێ زەببـاڵ و کەنـاس و سـەپان بـێ
ئەبـێ هەر ریـش دریـژ و پـان و لـوول بـێ
ئەبـێ هەر عـاجز و گـرژ و مەلـوول بـێ
ئەبـێ هەر بەنـدەی عـورب و عەجەم بـێ
ئەبـێ بـێ عـیلم و ئـیملا و قەڵەم بـێ
ئەوەنـدە بێهـۆش و بـێ دیـن و نەزانە
کە لای وایە خـودای وی ریـش پـانە!!
مەلاکـانیش لە حەقیـان زۆر خەیـانن
ئەوانـیش هەر دەڵێـی گەوج و نەزانـن!!

راستی مامۆستا حەقیەتی ئاوا بە مەلاکان دەڵێ، چونکە کەی مەلا دەبێ لە ڕێگەی پێغەمبەرلا بدا و چۆن ئەوەش ڕێگەی پێغەمبەرە! کە ئەوان دەیکەن، وەک مامۆستا دەفەرموێ:

لە بـاتی باسـی دیـن و روکنـی ئیمـان
مەلا بۆیـان دەخـوێنێ مەدحـی شـێخان؟
ئەڵـێ شـێخێ هەیە خـاوەن کەرامەت
تکاتـان بـۆ ئەکـا رۆژی قیـامەت؟
شـەو و رۆژێ بە زیکـری خـوا خەریـکە
دیـارە زۆر لە خـزمەت خـوا نـزیکە
گەلـێ جـاران دەچێـتە فەوقـی عەرشـی
ئەگەر حەز کـا لە لای خـوا دائەنیـشی
خولاسـە چەنـد خورافـاتێکی دیـکە

مەلا نەقڵـــــی دەکـــا بەو فـــاک و فـــیکە
عەوامـــی قـــورِ بەســـەر وەک وا ئەزانـــن
جەنـــابی شـــێخ بە خزمـــی خـــوا ئەزانـــن
خـــسووسەن گەر ئەڵـــێن یـــا غەوســـی ئەعـــزەم[1]
ئەوانەی شـــــــێخیان لا خـــــــــودایە
حیـــــسابی وان لە ســـــەر تەوقـــــی مەلایە
مەلا تـــۆ بـــا ســـی خوایـــا ن بـــۆ بـــفە ر مـــوو
وەهـــا بـــا شـــە لە بـــۆ وان و لە بـــۆ تـــوو

جا ئا لێرەدا سەبارەت بە مەلا و ئەرکەکانی وی و پلە وپایە و خۆدۆڕاندنی ویدا پێم خۆش بوو باسێکی کورتەڵە بکەم بەڵام وام بە باش زانی تەنیا ئەو پارچە هۆنراوەی خۆم کە لەو بارەوە چەند ساڵ لەمەو بەر دامناوە و بڵاوم کردۆتەوە بیهێنم کە ئەوە دەقەکەیەتی:

پەیام بۆ مەلا

مەلا تـــــــۆ رابەری خەڵکـــــــی جیهـــــــانی
کە تـــــــۆ میراتگـــــــری پێغەمبەرانـــــــی٢

[1] ـ غەوسی ئەعزەم هەمان شێخ عەبدولقادری گەیلانییە کە گڵکۆیەکەی لە شاری بەغدایە و لەمەولا باسەکەی دێت. بەڵام با لێرەدا ئەوەندە بزانین ئەو شێخانە چۆن نێو و نێوبانگی زلەزلەی وەک غەوسی ئەعزەم، شێخ المشایخ، مرشد عام، پیر طریقت و هتد بۆ خۆیان دادەنێن کە هەموویان فریودەر و راکێشەری خەڵکی سادە و ساویلکە و هەژارن.

٢ـ بەرێز ناوداری کورد، موفتی زەهاوی دەفەرموێ:

ترکیب ملا چو در ازل از الم است   بیچارە نصیب او همە درد و غم است.
شادی بە دلش چگونە صورت بندد   چـون قلب کنی حاصل قلبش الم است

هەروەها هۆنەرێکی دیکەش لەبارەی مەلادا دەڵێ:

ئەتـــــۆ رازداری یەزدانــــــی لە دنیـــــا
گـــــوڵی ئـــــایین و ویژدانـــــی لە دنیـــــا
ئەتـــۆ دڵـــــسۆزی گـــش خەڵکـــی هەژاری
لە جێــــــی پێغەمـــــبەری گەورە و بەکـــــاری
ئەتـــــۆ مەردی خـــــودا و ئـــــاواتی خەڵکـــــی
لە بـــۆ گـــش خەڵکـــی هەر قـــازانج و کەڵکـــی
ئەتـــــۆ ئەرکـــــت لە دنیـــــادا گەلـــــێکە
هەبـــوونی تـــۆ وەکـــوو بـــوونی گەلـــێکە
نەمـــانی تـــۆش نەمـــانی خەڵـــکە گـــشتی
دەبـــا بمـــرێ گەلـــێ تـــۆ بـــدا لە مـــشتی
مەلا بـــێ تـــۆ جیهـــان تاریـــک و پەســـتە
لە لای هەر کەس کە خـــاوەن بیـــر و هەســـتە
ســـپاردەی تـــۆ وەکـــی پێغەمـــبەرانە
وەکـــــــی پیـــــــاوانی گەورە و رابەرانە
ئەتـــۆ بەرپرســـی خـــۆش کردنـــی جیهـــانی
ئەتـــــۆی گەر راز و رێنـــــوێنی دەزانـــــی
ئەتـــــۆی فەرمانـــــدە و ســـــەرداری مەردان
ئەتـــــۆی رازداری هـــــۆزانی موســـــڵمان
ئەتـــــۆ پـــــایەت رەدایە و راســـــتەقینە
رێـــــگەت ئـــــایینە رێبـــــازت ئەوینـــــە
بـــــرای دڵـــــسۆز و ســـــەرداری بەهێـــــزی

دردی بـیافرید خدا نـــام او مـــــلا — بــد تر گمان نبرم از او در جهان بلا
ماهیتش مـلالت‌است و ترکیبش از الم — این نکته هویدا و واضح است و برملا
گـــــر مـــلا و جمله بلا در مجلس — رونـــد داخل، شوند محترم الا مــلا

له نێــــو خەڵکـــــی موســـــڵمانا بەڕێـــــزی
ئــــۆ مامۆســــتای گیـــانی و زۆر بە کـــاری
لە ئەســــتۆی تــــۆیە گــــشت ئامۆژگــــاری
ئەتــــۆ راهێـــــنەری پیــــر و منـــــاڵی
ئەتــۆی لە خــوا و لە بــوون و ژیــن حــاڵی
لە بـــۆ پێغەمـــبەری تـــۆ جـــێ نـــشینی
دەبـــێ تـــۆ دوور و نێزیکـــت ببینـــی
ســـپاردەی تــــۆ وەکــــی پێغەمــــبەرانە
وەکـــــی پیــــــاوانی گەورە و رابەرانە
بەڵام ئەی داخەکەم نەختێـــک بە خاســـی
وەکـــوو پێویـــستە هەرگیـــز خـــۆت نەناســـی
ئەتـــۆ بەو رێـــزە گەورە و پـــایە بەرزە
بە داخـــی گـــرانەوە مانەنـــدی هەرزە
لە مەیـــدانی خەباتـــا تێـــشکاوی
لە کـــار و پیـــشەکەتدا کـــاکە خـــاوی!!
ئەتـــۆ نەتزانـــی خـــۆت کێـــی و چ کـــارەی
لە بـــۆیەش تووشـــی ســـەد دەرد و پەژارەی
بە دەســـتی خـــۆت کەســـێکت خـــستە پـــێش خـــۆ
کە بە دزی بـــــڕیەوە ئەو لاقەکەی تـــــۆ
ئەتـــۆ ئاغـــا بـــووی و خـــۆت کـــردە نـــۆکەر
لە ژووری ژووریڕا فـــــــڕێ درایە بەر دەر
لە ســـەرداری وەســـا تـــۆ بـــوویە ســـیپاڵ
دەجـــا هەڵـــکە لە گەڵ ئەو ژینـــی وا تـــاڵ
ســـپاردەی تــــۆ وەکــــی پێغەمــــبەرانە
وەکـــــی پیــــــاوانی گەورە و رابەرانە

به فەرمـــــانی پێغەمـــــبەر جـــێ نـــــشینی
دەبـــوو چـــۆن جـــا تـــۆ پـــایەی خـــۆت نەبینـــی؟!
مەلا مەردی خـــــودا به خـــــۆت بناســـــه
که تـــۆ چـــا بـــی هەمـــوو ئەو خەڵـــکه خاســـه
ئەگەر تـــــۆ خـــــۆت هەبـــــی دنیـــــا به تـــــۆیه
ئەتـــــۆ نیـــــی بـــــۆیه دنیـــــا رەنـــــجەڕۆیه
که تـــــۆ ئـــــایینی راســـــتی بڵێـــــی به خەڵکـــــی
وەکـــــوو داری بەری و هەر پیـــــت و کەڵکـــــی
که رێـــی راســـتی وە پـــێش خەڵکـــی کەوی تـــۆ
ئەوەی خـــوا دەیـــهەوێ بـــێ ســـۆ هەوی تـــۆ
ئەگەر مەردی خـــوا بـــی و بـــۆ خـــودا بـــی
دەبـــێ بـــێ ســـۆ له ناڕاســـتی جـــودا بـــی
ئەتـــۆ نـــابێ مەرایـــی بـــکەی له بـــۆ کەس
دەبـــێ گـــش بـــۆ تـــۆ ببـــنه چـــاو و گـــوێ و دەس
ســـــپاردەی تـــــۆ وەکـــــی پێغەمـــــبەرانه
وەکـــــــــی پیـــــــــاوانی گەوره و رابەرانه
مەلا مەردی خـــــودا به بـــــۆ خـــــودا به
له نـــــامەردی و له نـــــامەردان جـــــودا به
مەدۆڕێ زیـــــانی دۆڕانـــــــت نەمـــــانه
وه دووی قورئـــــان کەوه و دوور به له مـــــانه
خەبـــاتی تـــۆ له بـــۆ خەڵکـــی بەکەڵـــکه
تلاســـانت له رێ مـــل شـــکانی خەڵـــکه
که رات چـــاک و دڵـــت پـــڕ هەســـت و پـــاکه
مەلایەتیـــــیه مەکه بـــــۆ ژینـــــێ کـــــاکه
مەلایەتیـــــیه بـــــکه بـــــۆ راگەیانـــــدن

بـــۆ ئیـــسلام بە بنـــی دنیـــا گەیانـــدن
ئەگەر مەردی خـــودای و بڕێـــک بە هۆشـــی
نەکەی زانیـــاری و ئـــایین فرۆشـــی
کە ئایینـــت فرۆشـــت مانەنـــدی کـــاڵا
کراســـی ترســـەنۆکیت بـــڕا بە بـــاڵا
ســـپاردەی تـــۆ وەکـــی پێغەمـــبەرانە
وەکـــــی پیـــــاوانی گەورە و رابەرانە
کە چـــوویە دەرکـــی شـــێخ وێـــنەی موریـــدان
لە نـــاو دڵتـــا نەمـــا ئـــایین و ویـــژدان
کە چـــوویە مـــاڵی زۆردار بـــۆ مەرایـــی
مەلا نـــی و پەســـتی، نـــابی بـــۆ مەلایـــی
کە جیاوازیـــت لە نێـــوان خەڵکـــی ئیـــسلام
ئەتـــۆ دانـــا ئیتـــر بـــزانە ســـەرەنجام
لە دەســـتت داوە تـــۆ ئـــایینی یەزدان
نە ژیریـــت هەس نە ئـــایین و نە ویـــژدان
مەلا بـــی تـــۆ دەبـــێ قورئـــان بزانـــی
بە بـــێ قورئـــان مەلا نـــی، پیـــاوی نـــانی
خەباتـــت بـــۆ خـــودا و بەرنـــامە قورئـــان
لە تـــۆ کـــۆوە دەبـــن خەڵکـــی موســـڵمان
ئەگەر تـــۆ جێگـــری پێغەمـــبەران بـــی
گەلێـــک شـــەرمە کە چەشـــنی نـــۆکەران بـــی
ســـپاردەی تـــۆ وەکـــی پێغەمـــبەرانە
وەکـــــی پیـــــاوانی گەورە و رابەرانە
مەلا هەســـتە وەکـــوو مەردانـــی ئـــازا
بە جـــوببە و شـــاقەل و شـــۆرەت مەنـــازە

مەنـــــازە قەت بە ریـــــشوە و شـــــاڵ و ریـــــشت
بنـــــازە تـــــۆ بە پیـــــشە و کـــــار و ئیـــــشت
مەلایـــــی و زانیـــــاری نـــــازی تـــــۆیە
پێغەمـــــبەر هـــــاودەم و هـــــاوڕازی تـــــۆیە
لە خـــــوار پێغەمـــــبەرا هەر تـــــۆی لە دنیـــــا
بـــــۆ کـــــارێکی زلە هـــــاتوویە دنیـــــا
مەلا کۆڵـــــت گـــــرانە و تـــــرتە رێـــــگەت
دڵـــــی تەنگـــــی موســـــڵمانانە جـــــێگەت
مەلا تـــــۆ نەچـــــیە دەرکـــــی شـــــێخ و پیـــــران
لە بـــــاتی وان بچـــــۆرە مـــــاڵی بیـــــران
ئەڕۆی رێـــــیەک کە پێغەمـــــبەر نەچـــــووبێ
نەتبـــــێ خـــــوویەک کەوا بـــــۆ وی نەبـــــووبێ
ســـــپاردەی تـــــۆ وەکـــــی پێغەمـــــبەرانە
وەکـــــی پیـــــاوانی گەورە و رابەرانە
مەلا تـــــۆ بـــــۆ مەلات خۆشـــــناوی بـــــۆچی؟
بە خـــــۆت نـــــاڵێی کە ئەو هـــــیچ نیـــــیە ئەتـــــۆ چـــــی؟
بەڕاســـــتی بێـــــت و گەر هەر دووک مەلا بـــــن
وەکـــــوو پێغەمـــــبەران هەر بـــــۆ خـــــودا بـــــن
بـــــۆ یەکتـــــر هێـــــز و پـــــشت و دەســـــت و چـــــاون
بەڵام ئەی داخەکەم هێـــــشتاکە خـــــاون
نەیـــــاری خـــــوا و خۆتـــــان بـــــۆتە یـــــاروو
لە دەســـــتوو داوە ســـــا دار و نەداروو
رێـــــگەو ون کـــــرد لە خەڵـــــک و هەم لە خۆتـــــان
چـــــرا هەڵبێـــــنە ســـــا چـــــی مـــــاوە بۆتـــــان؟
مەلا مەردی خـــــودا بە بەســـــیەتی بەس

له بـــارەی نـــاکۆکی گـــوێ مەگـــره بـــۆ کەس
خـــــوا فەرمـــــوویه ئـــــایەی (واعتـــــصموا)
دەبـــــا یەک بـــــین مـــــن و تـــــوو
دەمـــــێکه گـــــورزی هـــــاواری له تـــــۆیه
مەلا بـــــزانه خـــــودا کـــــاری به تـــــۆیه
ســــپاردەی تـــۆ وەکـــی پێغەمـــبەرانه
وەکــــــی پیــــــاوانی گەوره و رابەرانه

ئەگەر دیوانی هۆنراوەکانی مامۆستای کۆیی (دیاری مەلای کۆیی) بەوردی بخوێنینەوە و چاوێک بە دێرە زێڕینەکانیدا بیگرین بۆمـان دەردەکەوێ کە ئەو بەڕێـزە چ ئەنـدازە لە ژیـان و بـوون و جیهـان حاڵی بووە و ویستوویەتی خەڵکیش وەکوو خۆی حاڵی بکا و چۆن دەردی ئـایین و گەلەکەی بە هەمـوو ئەنـدام و جەسـتەی خەسـتەی خـۆی چەشـتووە و هەسـتی بە نـاتەواوی و نـاڕێکوپێکی کـردووە و هەروەها چۆن چۆتە بـنج و بنـاوانی کـارەوە و وەک مەرەنگۆزێکی لێـزان و پزیـشکێکی زۆر حـاڵی و بە شـێوەی نـوێ کەوتـۆتە بەربەرەکـانێ لەگەڵ مـاک و هـۆی دەرد و نەخۆشـی، نەک لەگەڵ دەردەکە، و بەربەرەکـانێ لەگەڵ هۆکـار(علـة) کـردووە نەک لە گەڵ خودی کار (معلول).

ئیتر بە تەواوی ئاگادار بووە لە ژیواری کوردەواری و زانیویەتی کە هەموو نەکبەتی و بەدبەختـی و مـاڵ وێرانـی و دواکەوتـوویيەکی گەلی کورد لەنەزانی و ناکۆکی ونەخوێندەواری و دووبەرەکایەتی و چەنـدە دەسـتەگی و قـۆڵ قـۆڵ بـوون و لێـک داپچـڕانەدایە و هـۆی ئەوانەش هەموویـــان هەر هەبـــوونی شـــێخ و ئاغـــا و دەرەبەگ و چڵپاوخۆرانی بێگانە و بێگانە پەرەستەکانن و بەتایبەتی شێخەکانی

بە لەمپەرێکی زۆر گەورە زانیوە لە سەر رێگەی ژیان و پێشکەوتن لە کوردستاندا.

چونکە ئەو خوا لێ خۆشبووە زانایەکی وا بووە کە سەرەڕای ئەوەی کە زانیویەتی ئەوانە کەوا خۆیان بە نێوی ئایین بە سەر خەڵکدا سەپاندووە نەک هەر ئایینی نین و بەرنامەکەیان ئایینی نییە، بەڵکە هێندێکیان بە تەواوی دژی ئایینیشن و لە ماکا دڕکی ئایین و چەقڵی چاوی ئیسلامن. چونکە تا دووسەد ساڵ دوای پێغەمبەر هەر نەبوون.

بەڵام بۆ زانینی ئەو مەبەستە لێکۆڵینەوە و موتالایەکی زۆر وردو سەرنجدەرانەی دەوێ. ئاسنێکی رووکێش کراو بە زێڕ، تا رووکێشەکەی لە سەر لا نەبەی نازانی کە زێڕ نییە. جا مەگەر زێڕینگەرێکی وەکوو مامۆستا کۆیی هەڵکەوێ و خۆی ئاسا بە چاوی دڵ لە دنیایە بنۆڕێ و بزانێ کە لە بن ئەم رووکێشە چ هەیە. خۆم جارێکی لە گەڵ مەلایەکی مریددا کەوتمە قسە لە بارەی شێخایەتیدا، دوای کێشە و هەڵلایەکی زۆر پێم گوت ئەرێ کاکە ئاخر وەکوو خۆمان دەزانین ئێمە چوار بەڵگەی دێژەیی (دلیل شرعی)مان هەیە و بە هۆی ئەو چوار بەڵگانە دەتوانین بزانین داخوا هەر شتێکی کە مەبەستمانە ئایینییە یان نا، کە بریتین لە (کتاب، سنە، قیاس، اجماع) واتا کتێب (قورئان)، رەوشی پێغەمبەر(و قیاس یانی هەڵسەنگاندنی شتێک کە ئێستا هەیە و پێشوو نەبووە بە شتێک کە پێشێ هەبووە دە شتێکدا کە تێیدا هاوبەشن بۆ نموونە وەک ئەوە کە ئێستا ویسکی هەیە و پێشێ نەبووە، بمانهەوێ بزانین داخوا فەرمانی دێژە (حکم شرع) لەبارەی ویدا چییە، تەماشا دەکەین کە ویسکی مەستکەرە، لە چاخی پێغەمبەریشدا(ئارەق هەبووە و مەستەکەرە و حەرامە، کەواتە

ویسکی چونکە مەستکەرە حەرامە. ئەوی تریش کۆبوونەوەی زانایان واتا هەر شتێک زانایانی ئایینی لە سەر رێککەوتن فەرمانی خوا و دێژەی پیرۆزی ئیسلامە.

جا ئەتۆ شێخایەتیم بۆ بە کێهەیان دەچەسپێنی؟ ماوەیەکی دە بیر کردنەوە راچوو، سەری بەردایەوە و پاش ماوەیەک سەری هەڵبڕی و گوتی: بە (اجماع). گوتم: کامە اجماعە؟ ئەوەی کە ئێستا ئێمە دوو کەسین و یەکمان نەیار و یەکمان هاوکاریەتی؟ پاش ماوەیەک گوتی: جا ئێمە هیچ نین و حیسابمان لە سەر ناکرێ. گوتم: ئەگەر واش بێ ئێمە ئەوەمان بە میرات لە پێشینیانی خۆمان وەرگرتووە و لە کۆنەوە هەروا یەک نەیار و یەک هاوکاری بووە. وەرە با بگەڕێینەوە سەر قورئان و رەوشتی پێغەمبەر، ئیتر گورژی گوتەنی:

دەبا من پێت بڵێم کاکە بە کوردی
شتی وا پەست ئەرێ کێ فێری کردی
لە قورئانا نە شێخم دی نە دەروێش
هەموو چەند جاری لێکداوە بە وردی
نە سۆفیم دی نە تەکیە و خانەقام دی
نە بارونە و دیاری و بارەگام دی
نە کەزیە و پرچ و زەرگ و دمبەک و دەف
نە شاڵ و منتەشا و جووبە و عەبام دی
ئەگەر پێویستە شێخ بۆ ئایینی خوا
بڵێ پێم شێخی گش پێغەمبەران کوا؟
محەمەدخۆی و یار و یاوەرانی
بە گشتیان شێخێکیان بیوایە دەبوا
ئەگەر ئێمە موسڵمانین بە قورئان

به قورئـــــان وا نیــــــیه دەســــــتووری یەزدان
وە لا نیـــــین مــــــزگەوت بـــــۆ خانەگایــــان
دژی فەرمــــانی خـــوا و دەســـتووری قورئـــان

بەڵێ خـوای گەورە بە دڵـی ئەو پیـاوە گەورەی سرووش (الـهـام) کـردووە کە تـا ئەم حـاڵە راوەسـتاو نە بـێ و ئەو گەلە هەروەهـا ناپێگەیشتوو و ناتەواو نەبێ و لاشی موسەوگەرە کە بۆ چارەی هەر دەردێک بەبەرەکـانی دەبـێ لەگەڵ هـۆی بنەڕەتـی دەردەکە بکـرێ و دڵــۆپە لە ســەربانیڕا و جــۆگە لە بنــاوانیڕا ئیــشک نەکـرێ لە خواریڕا خۆ ماندوو کردن بێ کەڵکە.

جـا هەر بـۆیە دێنـێ لە پـارچە هـۆنراوەیەکی دوور و درێـژدا دەردەکانی کۆمەڵی کوردەواری دیاری دەکات و دەیانخاتە بەرچـاوی خـاوەن چاوەکـان و بۆیـان دەست نیـشان دەکـا کە ئەو دەردانە لە چـیڕا پەیـدا بـوون و مـاکی بنەڕەتـی وان چییە. تـا خەڵـک خـۆی هۆشیار بێتەوە و خۆی بۆ چارەی دەردی خۆی تەکان لە خۆی بداو راپەڕێ، چونکە راستە کە:

به غمخـــــوارگی جــــــز ســــــر انگـــــشت مـــــن
نخــــارد کـــس انـــدر جهــــان، پـــشت مـــن ---- یـــا
خم شود از بار منت پشت من   تابخا رد پشت من انگشت من

ئەو زۆر بە چاکی ئاگادار بـووە و زانیـویەتی کە هەمـوو شـێخ و مێخ و تەریقەت و مەریقەت و تەکیە و مەکیە و ئەو فێڵ و فوتەی کە لە کوردسـتاندا سـەریان هەڵـداوە و لە ژومـارە نـایەن، بە پێـی نەخشەیەکی دژی ئیسلامیانە و دەرەکی (خارجی)بۆ لێک هەڵبڕین و لێکتـر نـامۆ کردنـی موسـڵمانان و بەتـایبەتی بـۆ لە نـاو بردنـی

یەکیەتی و برایەتی موسڵمانانی کورد دروست کراون و هەرگیز لە یاسای ئیسلامدا جێگایەکیان نییە و بە هیچ جۆرێک لە گەڵ ئیسلام بۆز ناخۆن و بنەمایەکی ئیسلامییان نییە. بەڵام بە جۆرێکیشیان لەگەڵ ئیسلام جۆش داون کە بەڕاستی جودا کردنەوەیان کارێکی سادە و ئاسان نییە.

لە دەورانی خودی پێغەمبەری مەزن و یارانی وەفاداریشیدا و تەنانەت بگرە چاخی چوار پێشەوای (مذهب)ی سوننیشدا ئایینی پیرۆزی ئیسلام هیچ پێویستییەکی بەوانە نییە و رەنگە شتێکی تایبەتی کوردستانیش بن یان لە وڵاتانی دیکەی دواکەوتووی وەک کوردستانیشدا هەبن بەڵام لە گەلانی ژیر و هۆشیاردا نەیانتوانیوە رەخنە بکەن.

جا مامۆستای خوا لێخۆشبوو کاتێک ئاوا هۆشیارانە لە شتەکە حاڵی دەبێ و دەردەکان دەدۆزێتەوە و دەرمانەکانیش دەناسێ و، بەڵام هەرچی دەشکات و دەشکرێنێ هیچی لە دەس نایە، دوای هەڵکێشانی یەک دوو هەناسەی ساردی بۆسۆدار ئاوا دەفەرموێ:

هەتا شێخێک لە کوردستان بمێنێ
ئومێدی زیندەکانیت پێ نەمێنێ
تەریقەی قادری و نەقشبەندی
بە بای دا رەونەق و ئاهەنگی کوردی
هەموویان بوونە سۆفی و پیر و دەروێش
بە بەرماڵ و سەبیحە و رشتە و رێش
هەموو بێ ئیش و بێکار و تەوەزەل
ورگ پان و مل ئەستوور و سەلک زل
لە وان و ئەرزەڕۆم تا حەددی جافان
تەوەلا بوون لە عەقڵ و علیم و عیرفان

بەوێ شـــــۆڵ و بەوێ عەقــــــڵ و تەمیــــــزێ
مــــوحەققەق قەومـــــی کـــورد نـــاییتە ریـــزێ

ماموٚستای وردبین و زانا و دانا بە چاوی خۆی دەبینێ کە گەلی کورد لە پێشکەوتن و سەرکەوتندا تۆزی هیچ کامێک لە گەلانی جیهان ناشکێنێ وپیاوە گەورەکانی ئەو گەلەش لە باتی هەموو پێشکەوتن و سەرکەوتنێکی رامیاری هەر قۆڵەی وە دوای شێخێک و هەر دەستەی وە دوای خەلیفەیەک کەوتوون و پێشیان وا بووە کە ئایین بریتییە لە ریش و پرچ و سەر و کەزی و مل بادان و هوولەهوول و های و هووی و دەف و دمبەگ و بەو جۆرەش رۆژ لە گەڵ رۆژ پتر لە ئایینی خوا دوور دەکەونەوە و لێی دەبن بە بێگانە، جا هەر بۆیە بە هەناسە ساردی و بێ هیواییەوە دەفەرموێ:

بە ریــــشی پـــان و پرچـــی پـــڕ لە ئەســـپێ
بنـــاخەی کـــاری کـــوردان چـــۆن دەچەســـپێ؟
بە کەشــــکۆڵ و ســــواڵ و فەقـــــر و زیلــــلەت
مەحـــــاڵە کـــاکی خــــۆم تەشـــــکیلی دەوڵەت
هەمـــوو بـــێ هــۆش و بـــێ گــۆش و نەزانــــن
ئیــــدارەی ملــــک و مـــیللەت چـــۆن ئەزانـــن؟
ئومێـــــدو قەت نەبــــێ کـــورد بێـــتە دەوڵەت
لە بەدبەختـــــی ئەوێـــستا بـــــوونە ســـێ لەت

جا ئەمجار برێک لە حاڵ و ژیواری کوردەواری ورد دەبێتەوە و کە دەبینێ هێندێک ئەو لە داخان خەریکە دیق ئەکەن و هێندێکیش هەر ئاگایان لە هیچ نییە و بە خەیاڵیشیاندا نایەت و بە قسەی شێخ و مێخان وەها لە رێگە لادراون کە هەر پێیان وایە پێنج و دوو

ڕۆژێکی دیکە ناخایەنێ کە شیرازەی جیهان لێک دەترازێ و هیچ شتێک لە حاڵی خۆی نامێنێ و بە یەکجاری پەسڵان ڕادەبێ و ئیتر ئەوە ویستی خوایە و هەوڵ بۆ ئاڵوگۆڕ کردنی بێ کەڵکە و بێ ئاکامە و دەبێ بەوە قاییل و دابین بن و خۆشیان هەڵاوەسن هەر ئەوەیە.

لە مەرجێکا کە خوای گەورە ئەفەرمێ: (ان الله لایغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم) واتا: خوا حاڵ و ژیواری هیچ گەلو هۆزێک ناگۆڕێ و ئاڵوگۆڕی تێدا وەدی‌ناهێنێ هەتا ئەوان خۆیان ڕانەپەڕن و بۆ ئاڵوگۆڕ کردنی حاڵ و ژیواری خۆیان تەکان لە خۆیان نەدەن. جا هەر بۆیە مامۆستا چاوەکانی بە مۆلەق دەوەستێ و سەرێک با دەدا و دوایە بە خەم و پەژارەی زۆرەوە دەفەرموێ:

ئەوەی زانایە ناو جەرگی پەلاسە
ئەوی نادانە نازانێ چ باسە
جەنابی شێخ ئەڵێ ئاخر زەمانە
قیامەت ڕادەبێ هەر بەو زووانە
ئیرادەی خوایە ئێوە هەروەها بن
وەکوو هاڕووت و ماڕووت بن سەرەو بن
لە بەر قەولی پیر و پووچی ئەمانە
لە دەس کوردا نەما غەیری هەمانە
لە بەر تەزویری وان شێخانی بەدبەخت
گەلی کورد نابنە ساحەب ڕابەت و تەخت

وەک دەبینین مامۆستای بلیمەت و زانامان خوا لێی خۆش بێ جێی خۆیەتی کە تەواوی بەدبەختی و بێبەشی گەلی کورد لە شێخەکان دەزانێ و پێی وایە لەت لەت کرانی کوردستانیش هەر لە

سایەی سەری وان رایە کە یاخوا سایەیان لە سەر کورد و کوردستان کەم بێتەوە و ببڕێتەوە و هەر نەمێنێ.

بەڕاستی ئەو چاوبەستانە وەهایان چاوی خەڵکی هەژار و نەخوێندەواری کورد بەستووە کە بە هیچ کلۆجێک ڕێگەی خۆی نادۆزێتەوە و سەر دەر ناکا. جا مامۆستا کاتێک دەبینێ گەلانی ژێر چەپۆکەی جیهان وا یەک لە دوای یەک ئازاد دەبن و لە ژێر باری چەوسانەوە دێنە دەرێ و سەربەخۆیی خۆیان وەدەس دێنن، بەڵام کوردەکان وەها بە قسەی پڕوپووچی شێخەکان بە فریو چوون و خەڵەتاون کە بە هیچ جۆرێک بیر لە داهاتووی خۆیان ناکەنەوە دەپرسێ و دەڵێ:

لە بەر چی کاری خەڵکی وا درووستە
ئەگەر هیندوزە گەر ئاگر پەرستە
ئەگەر لازە، ئەگەر رۆمە، ئەگەر جوو
لە ژێر نیری ئەم و ئەو پاکی دەرچوو
بڵێ یا شێخ قیامەت لێوە رابوو
بە جەهل و تەمبەڵی ماڵمان خەرا بوو
ئەگەر راستە ئەڵێی دنیا خەراوە
لە بۆ چتە ئەم هەموو جووت و بەراوە؟
ئەگەر دنیا خەرا بێ بەو نێزیکە
جەنابت بۆچ بە دنیا وا خەریکە؟

ئەمجا دوای گونجاندنی ئەو مەبەستە پڕ بایەخەی پێشێ هەر لەو پارچە هەڵبەستە درێژەدا دێتە سەر ئەو مەبەستە کە پیاوی موسڵمان نابێ پەست و ترسەنۆک و حیز و خوێڕی بێ، بەڵکە دەبێ خاوەن خیرەت و پیاوەتی و مەردایەتی بێ و وریا و تێکۆشەر و

ئازاو نەبەز بێ و جیهان و پەسڵان وەک یەک بگرێ و بزانێ کە بە فەقیرۆکەیی و مردەلۆخەیی و هەژاری و بێهێزی هیچ کارێک ناڕواتە پێش و پیاو دەبێ هەوڵ بدا و تێکۆشێ بۆ بەرەو پێش بردنی ڕەوڕەوەی ژیان چونکە هیچ کاتێک هیچ شتێک بۆ کەس نابارێ و بێڕەنج و زەحمەت هیچ کەس هیچی دەس ناکەوێ و بە مەتەڵەی کوردی هەر دەستی ماندوو لە سەر زگی تێرە.

هەر وەک خوای گەورەش دەفەرموێ: (لیس للانسان الا ما سعی) نییە هیچ شتێک بۆ مرۆڤ ئەوە نەبێ کە هەوڵی بۆ بدا و "سعدی"یش لەو بارەوە دەڵێ:

نابرده رنج گنج میسر نمی‌شود
مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد

جا مامۆستا دەس پێ دەکا و خیرەت وەبەر کوردان دەنێ و تانووتیان لێ دەدا و بە تەشەران دایاندەگرێ و دەڵێ: بۆچی کاری خەڵکی ئاوا دروست و ڕێکوپێکە، تەنانەت جوولەکە و هیندی و ئاگرپەرست یش هەموویان لە ژێر نیری خەڵک ڕزگاریان بووە و کەس نەماوە لەو حاڵەدا، کورد نەبێ؟! بەڵێ ئەوڕۆکە گەورەترین گەلی ژێر چەپۆکەی جیهان کوردە و نێزیکەی پەنجا میلیۆن کەسە و لە هەموو مافێکی سەرەتاییش هەر بێبەشە.

مامۆستا لە ڕێی ئایینییەوە ئامۆژگارییەکی دڵسۆزانەیان دەکا و دەفەرموێ:

وەکوو شێر وەرنە مەیدانی جەرارەت
بە خیرەت بن بە خیرەت بن بە خیرەت
پیاوی ترسەنۆک وەک پووشکە سووکە
ژنی بێوە بە کورکە و نووکە نووکە

سـەحابەی رەش کەوا قەبـری دیـارە
مەسـافەی سـێ سـەعات دووری لە شـارە
سـەحابەی مـستەفا گەر ترسـەنۆک بـان
چ ئیـشیان بـوو لە تورکـستان و ئێـران؟
نەکەن خـۆفێ نەکەن ترسـێ هـیچ کەس
بە غەیـری پادشـای دەوواری ئەقـدەس
دەبـێ بـێشـک و شـوبهە وا نەزانـی
بە تەحقیـری حەیـاتە زینـدەگانی
ئەوەی دنیـای نەبـێ دینـی زەعـیفە
مەلا بـێ یـانە شـێخ یـا خـۆ خەلـیفە
مەداری دیـن و دنیـا هەر غینـایە
بڵـێ الفقـر فخـری ئیفتیـرایە

مەبەستی مامۆستا لێرەدا ئەوەیە کە جۆرە باوەڕێکی پیرێژنانە لە ناو خەڵکدا بڵاو بۆتەوە کە دەڵێن موسڵمان دەبێ بە هەموو شتێک قایل و دابین بێ و دەبێ لە خۆشگوزەرانی دووری بکا و موسڵمانان دەبێ بە هەژاری دابین بن، چونکە پێغەمبەر(شانازی بە هەژارییەوە کردووە و فەرمووشیەتی (هەژاری شانازی منە). جا مامۆستاش- خوا لێی خۆش بێ- ئەوەی بە درۆ دەزانێ و دەفەرموێ ئەی موسڵمان بڵێ "الفقر فخری" ئیفتیرایە و بە زمانی پێغەمبەرەوە هەڵبەستراوە و ئەو، هەرگیز وای نەفەرمووە. بەڵێ دابینی شتێکی چاکە و رەوشی پێغەمبەرانە، بەڵام هەرگیز بریتی نییە لە هەوڵ نەدان بۆ ژیان.

هەروەها دوای چەند هۆنراوەی جوان لەبارەی یەکیەتی و بەرنامەی دەوڵەتی کە خوا یار بێ لە جێی خۆیدا دەیانهێنین و باسیان لێ دەکەین. ئەو بەڕێزە روو دەکاتە موسڵمانانی کورد و بە

شێوەیەکی لێزانانە ئامۆژگارییان دەکا و دە گوێیان دەسریوێنێ و پێیان دەڵێ کە بۆ ئەوەی نازەکانی خوا بە فیڕۆ نەڕۆن و کەڵکیان لێ وەربگیرێ، دەبێ فێری پیشەسازی ببن و تەمەنی پڕبایەخی خۆیان بە فیڕۆ نەدەن و نەچنە تەکیە و خانەگاکان و فێری درۆ و دەلەسە و فێڵ و فوت و خواری و دووڕوویی نەبن، چونکە ئەو خانەگایانە گورڕی گوتەنی:

ئەوانە گـــــازینۆی ڕێبـــــواری خـــــاون
تەڵەن بـــۆ کـــوردی بەدبەخـــت دانـــراون

وەک دەفەرموێ:

هەتـــاکوو نەبـــنە خاوەنـــدی ســـەنایع
هەمـــوو ئەنعـــامی خـــوا ئەڕوا بە زایـــع
بە خـــۆڕایی ئەچـــێ عـــومری عەزیزتـــان
بە هـــاوین و بەهـــار و پـــاییز و زســـتان
مەچـــوونە خانەقـــا و چـــایی‌خانـــان
هومێـــدم وایە ببـــنە خـــانی خانـــان
ئەگەر خـــواهیش ئەکەن خـــوا لێـــو بـــێ ڕازی
مەچـــوونە تەکیەکـــان بـــۆ حـــوققە بـــازی
قومـــاری قەت مەکەن ئێـــوە و خوداتـــان
دەنـــا بەر بـــا دەبـــێ مـــاڵ و موناتـــان
بەجـــێ بێـــنن ئەوەی واجـــب کـــرایە
بەوێ نەوعـــێ کە مەتلـــووبی خـــوایە
ئەگەر بـــاب جـــاهیلە بـــا کـــوڕ مەلا بـــێ
لە ئەحـــواڵی ئـــومەم بـــا شـــارەزا بـــێ

بەرنامەی مامۆستا کۆیی بۆ کوردان

مامۆستا کۆیی لەوچەند تاکە هۆنراوەی خۆیدابەرنامەی گشتی و رامیاری و ئابووری و فەرهەنگی و سوپایی بۆ کوردان دیاری دەکاو رێبازێکی گشتی بۆ گەلە زۆر لێکراوەکەی دەس نیشان دەکاو دەفەرموێ:

ئەگەر عیـــزت دەوێ هەســـتە بە هـــیممەت
بە فکـــر و ســـەبر و تەدبیـــر و کیاســـەت
ئەبـــێ مـــیللەت هەمـــوو یەک بـــن لە گەڵ یەک
لە ئەربـــابی قەڵەم تـــا خـــاوەنی چەک
ئەگەر کوردێـــک ئیهـــانەت کەن لە بەســـرە
هەمـــوو بێـــنە خـــرۆش و جـــۆش و نەعـــرە
هەتـــا حەقـــی نەســـێنن رانەوەســـتن
لە بەر بـــێ ئیتتیفـــاقی خـــوار و پەســـتن
خەزێنێکـــو هەبـــێ مـــاڵی عمـــوومی
وەکـــوو جـــوو و ئەرمەنـــی و داشـــناک و روومـــی
لە روپـــیە و ئـــانە و چارێـــک و غـــازی
بە کەڵکـــو دێ لە رۆژی پەنـــجە بـــازی
فـــرێ دەن مەنتەشـــا و بەرمـــاڵ و کەشـــکۆڵ
تەرک کەن تەپـــڵ و رەقـــس و خـــزمەت و شـــۆڵ
تفەنـــگ و تـــۆپ و تەیـــارە پەیـــا کەن
بە عەزمـــی دیـــن و دنیـــا روو لە خـــوا کەن
وەکـــوو شـــێر وەرنە مەیـــدانی جەرارەت
بە خیـــرەت بـــن بە خیـــرەت بـــن بە خیـــرەت
پیـــاوی ترســـەنۆک وەک پووشـــکە ســـووکە
زنـــی بێـــوە بە کـــورکە و نـــووکە نـــووکە

راستی ئەوەی کە ئەو لەم چەند تاکە هۆنراوەدا رایگەیاندووە و وەک پێشڕەوێکی دڵسۆز و میهرەبان و هەمیشەیی وەپێش کوردان کەوتووە ئەوەندە جوان و رێکوپێک و تەواوە کە دەڵێی لە راوێژگەو جڤاتی رامیاران و ژیر و بەبیرانی کۆنەکار و کارکوشتەی گەلانی جیهاندا نەخشەی بۆ کێشراوە و داڕێژراوەو بەرنامەیان بۆ دادەنێ و رێگایان پێشان دەدا. پەیڕە و پڕۆگرامیان بۆ دەنووسێ و نەخشەی رامیاری و کۆمەڵایەتییان بۆ دەکێشێ.

بەڵێ مامۆستای گەورەمان راست دەفەرموێ کەسێک، کە گەورەیی و سەروەری بۆ خۆی بوێ دەبێ خاوەنی ورەی بەرز و بیرو هەستی ئازادی و سەربەستی و ئۆقرە و خۆڕاگری و راوێژو نەخشەی جوان ولێهاتوویی و لێوەشاوەیی بێ.

ئەمجا هەر گەلێک بیهەوێ رزگار و سەربەخۆ بێ، دەبێ هەموویان تەبا و یەکگرتوو بن و بۆ دین و دنیای خۆیان روو لە خوای گەورە بکەن. ئەو گەلە دەبێ یەکسان و بێ چین و توێژ و تاقم بێ. هەر گەلێک هیوای بە مانەوە و سەربەستی خۆی هەبێ دەبێ رێگەی تاقم و توێژ و گرووپ و دەستەجات نەدا و ماوەی چینایەتی لە بەین هەڵبگرێ و کۆمەڵ، کۆمەڵێکی یەکسانی بێ، ئەو گەلانەی کە ماوەی چینایەتییان داوە و تاقم و توێژی زۆریان لە ناو خۆیاندا دروست کردوون مێژوو نیشانی داوە کە هەر بەرەو بڕانەوە و لە ناو چوون رۆیشتوون، سەرەڕای ئەوەش دەرمانی هەموو دەردێکی رامیاری هەر یەکیەتی و یەکگرتنە. بەڵێ مامۆستا جوانی فەرمووە کە دەڵێ:

ئەبێ میللەت هەموو یەک بن لە گەڵ یەک
لە ئەربابی قەڵەم تا خاوەنی چەک
ئەگەر کوردێک ئیهانەت کەن لە بەسرە

هەمـــــوو بێـــــنە خـــــرۆش و جـــــۆش و نەعـــــرە
هەتـــــا حەقـــــی نەســـــێنن ڕانەوەســـــتن
لە بەر بـــــێ ئیتتیفـــــاقی خـــــوار و پەســـــتن

بەڕاستیش هەر وایە، دەبێ گەل هەمووی یەک بێ و یەکگرتوو و یەکتر خۆشەویست بێ و ئەگەر تەماشا کەین بۆمان روون و ئاشکرا دەبێ کە گەل هەر وەکوو مەل خاوەنی دوو باڵە، باڵی رامیاری و باڵی سوپایی؛ و هەر دەوڵەتێکیش هەر بەو دوو باڵەوە راوەستاوەو هێـزی سـوپایی و رامیـارین کە دەوڵەت و میریـی هەر وڵات و نیشتمانێکیان لێ پێک دێ و دەبێ هەر کاتێ ئەو دووانە پێکەوە یەک نەبـن دەوڵەت و هێـزی گەل لە بەر یەک هەڵدەوەشـێ. هەردووکیان بۆسەروەری و سەربەخۆیی گەل و نیشتمان پێویستن و هەرگیز مەل بە باڵێک نافڕێ.

جا مامۆستای زانا و رامیاری راستەقینەمان دەفەرموێ دەبێ خەڵک وەها پێکەوە یەک بن و وەها لە سەر یەک وە جواب بێن کە ئەگەر کوردێک تەنانەت لە دەرەوەی کوردستان و لە جێیەکی وەک بەسرە سووکایەتی پێ بکرێ و زۆری و ستەمێکی لێ بکرێ دەبێ تەواوی کوردی دنیا بێنە جۆش و خرۆش و بە سەر دوژمندا بگورێنن و بە جارێ بیتۆقێنن و هەتا مافی ئەو کوردە زۆر لێکراوە نەستێنن و تۆڵەی نەکەنەوە دەبێ رانەوەستن و هۆنەری کورد گوتەنی:

هەر کەس نەیبـــێ بیـــری تـــۆڵە
لە بـــابی خـــۆی نیـــیە، زۆڵە

خۆ ئێوە ئەی کوردینە هەر تەنیا لە بەر بێیەکیەتی و یەک نەبوونتان ئاوا رەزیل و زەبوون و ژێر چەپۆکەی هەموو کەسن، دەنا گەلی ئاوا رەشید و وریا و ئازا و نەبەز و ئاوا قارەمان و

پاڵەوان لە کوێ هەیە، لە کوردستان نەبێ؟! ئێوە خۆ کۆنترین و ئازاترین گەلانی جیهانن و بە بڕوای هێندێک لە راڤەدەرانی قورئانی پیرۆز ئەو ئایەتە کە دەفەرموێ: (ستدعون الی قوم اولی بأس شدید) واتا لەوە بە دوا بانگ دەکرێن بۆ شەڕ کردن لەگەڵ گەلێکی خاوەنەن زەبروزەنگی زۆر، لە بارەی ئێوەی کورددا هاتۆتە خوارەوە.

ئێوە دەبێ بزانن کە بە یەکیەتی هەموو شتێکتان بۆ دەکرێ، بەڵام بە بێ یەکیەتی هیچتان بۆ ناکرێ. خوای گەورە دەفەرموێ: (و اعتصموا بحبل الله جمیعا و لا تفرقوا) دەس بگرن بە رشتەی پەیمانی خوا و لێک هەڵمەبڕێن. پێغەمبەری مەزنیش دەفەرموێ: (انما یأکل الذئب من الغنم القاسیه) واتا گورگ تەنیا هەر ئەو مەڕەی دەخوا کە هەڵبڕابێ و لە مێگەلەکەی جیا دەبێتەوە و هەڵدەبڕێ. جا ئەی کوردینە ئێوە بۆچی وا دەکەن و هەتا کەنگێ یەک ناگرن و یەک نابن و خۆ ئەوا وەختە لە داخان مامۆستای گەورەمان هاواری بگەیەنێتە پەرپەڕۆچکەی دە رۆژێ.

هەروەها حاجی قادریش بێزاری خۆی لەو یەک نەبوونەتان دەردەبڕێ و دەڵێ:

ئیتتیفاقە دڵبەرێکی بێ کەدەر
حاجی ئەنواعی لیباسی کردە بەر
بێ جیاز و مارەیی دەیدا بە شوو
لەو هەموو کوردانە داخوازێک نەبوو!!

بەڕاستی شتێکی سەیرە کە دڵبەرێکی ئاوا جوان و نازەنین و پەسند و باش و لەبار و پڕمایە ئاوا بە ئاسانی بێ جیاز و بەرگ و زێڕ و مارەیی بیدەن و کەس داواکاری نەبێ!! نانا، داوتەڵەب و خوازبێنیکەری زۆرە و هەموو کەس ملی خۆی بۆ دەشکێنێ بەڵام

هەروەک بەڕێز حاجی قادر دەفەرموێ هەر لە کوردان کەس نایهەوێ چونکە نایناسن و نازانن کە چەندە باش و بایەخدارە.

یەکێک لە هۆیەکانی تێکچوونی دوامین دەوڵەتی بەهێزی کوردی ساسانی کە بە دەستی بە توانای بەڵام بێچەکی سەربازانی ئیسلام لە بەر یەک هەڵوەشا، هەبوونی ماوەی زۆری چینایەتی بوو. کۆمەڵی ئەو کاتی ئێران بریتی بوو لە چینەکانی:

١ـ نەجیبزادە و پیاو ماقووڵان و سەرانی وڵات و ئاغاوەت
٢ـ چینی نووسەران و فەرهەنگیان
٣ـ چینی سوپاییەکان
٤ـ کارگەران و کرێکاران و پیشەوەران و وردکە چینەکانی دیکە.

ڕژێمی چینایەتی ئەوەندە توند و سەخت بوو، کە هیچ کەس نەیدەتوانی لە چینێکڕا بچێتە چینێکی دیکە وە، جا بە تایبەتی چینی پایین هەرگیزاو هەرگیز سەرکەوتنی نەبوو. دیارە لە وەها ڕژێمێکدا هەمیشە چینی خوارەوە بۆ بەرەو سەر چوون هەوڵ دەدا و دەیهەوێ لە چەوسانەوە ڕزگاری بێ و ئیتر هەر کاتێک بۆی هەڵکەوێ و دەرفەت وەدەس بێنێ رادەپەڕێ و ئاوری رق و قینی خۆی بە سەر چینی چەوسێنەردا هەڵدەڕێژێ و بە کڵوکەوە ئاگری دەداو دایدەپڵۆغێنێ و ئیتر بێگومان بەرخ هەر لەبن سەوەدا نابێ و رۆژێ شاخی پەیدا دەبێ و خۆشی زل دەبێ و قۆچ لێ بدا.

دیارە لە وەها کۆمەڵێکدا هەرگیز ئاسایش و ئارامی و لە یەکتر ئەمین بوون و متمانە بە یەکتر لە ئارادا نییە. جا هەر بۆیە جەنابی مامۆستا بە گەلی کورد فەرمان دەدا وەک ڕابەرێکی راستەقینە و دڵسۆزێکی ئەو گەلە کە دەبێ هەموویان یەک بن و یەک تاقم و یەک توێژ بن و ڕژێمی چینایەتییان لە نێودا نەبێ و دەبێ یەکیەتییەکەشیان ئەوەندە توند و پتەو و قایم و قۆڵ بێ کە

ئەگەر لە بەسرەش کە وڵاتی کوردستانیش نییە، سووکایەتی بەکوردێک بکرێ، کوردان دەبێ هەموو خوێنیان بێتە جۆش و خرۆش و هەتا مافی ئەو کوردە نەستێنن و تۆڵەی نەکەنەوە رانەوەستن، چونکە

هەر کەس نەیبێ بیری تۆڵە
لە بابی خۆی نییە، زۆڵە

سەرەڕای ئەوەش، کە دەبێ ئاوا یەکگرتوو بن وەکوو هەموو گەلانی دیکەی دنیایە کە خاوەنی دەوڵەت و میریی خۆیانن و سەربەخۆن دەبێ خەزێنێکی ماڵی گشتییان هەبێ، چونکە دەوڵەت پێویستی بە خەرج و پیتاک هەیە و لە خۆڕا هەڵناسووڕێ و بەڕێوە ناچێ بەڵکە ئەو خەرج و پیتاکە هەمووی لەو خەزێنە گشتییەی ئەدرێ. کە ئەوەش هەمان (بیت المال)ی ئیسلامی واتا خەزێنەی گشتییە کە ئەو خەزێنە هەموو تاک(واحد)ێکی دراوی وڵاتەکەی تێدایە کە بە کەڵکو دێ و لە رۆژی تێگیران و پەنجەبازی و شەڕ و شۆڕدا. لەو تاکە هۆنراوەی مامۆستا کە دەفەرموێ:

ئەبێ میللەت هەموو یەک بن لە گەڵ یەک
لە ئەربابی قەڵەم تا خاوەنی چەک

ئامـاژەیەکی زۆر گرینگ هەیە بۆ ئەوە کە هیچ دامودەزگایە میریی، بە بێهێزی یاسا دانەری و هێزی بەڕێوەبەری یاسا کە هێزی دادگەری و دادپەروەری ناکرێ هەر بشبێ.

جا دیارە ئەربابی قەڵەم بریتییە لە کۆڕی یاسا نووس یان کۆڕی راوێژگەری گەلی و خاوەن چەکیش هێزی بەڕێوەبەری یاسای دانراو و لە راوێژگەی گەلی دایە و لەو نیوە شیعرەشدا کە دەڵێ

هەتـا هەقـی نەسـێنن رانەوەسـتن ئامـاژە بە هێـزی دادگەری (قـوە قضائیە) دەکا کە هەموو دەوڵەتێک لەو سێ هێزە پێک دێت.

ئەو جار دێتە سەر ئەو مەبەستە گرینگە کە شێخەکان لە بـاتی هەمـــوو زانیـــاری و رامیـــاری و پیـــشەسازی و پێـــشکەوتنێک کوردەکانیـــان فێـــری تەپـڵ و دەف و دمـــبەگ و زەرگ وەشـــاندن و بەرمـــاڵ بە شـــاندا دان و کەشـــکۆڵ هەڵگـــرتن کـــردووە. کە دیـــارە ئەوانەش لە رۆژی مەیدانداریـــدا هـــیچ و لە هیچـــیش کەمتـــرن و بەرنامەی جیهان و سروشت و فێر و رامیاری هەر شتەی بـۆ شـتێکی داناوە. و ئیتر لە کاتی شەڕە تۆپ و شەڕە تفەنگ و شەڕە تەیارەدا دەرویێـــشی بـــێمێـــشک بە تەپـــڵ و دەف وزەرگ و مەنتەشـــا و کەشـکۆڵەوە چـی لە دەس دێ؟! کە بـێ گونـــان هـــیچ. جـا بـۆیە دەفەرموێ:

فـــرێ دەن مەنتەشـــا و بەرمـــاڵ و کەشـــکۆڵ
تەرک کەن تەپـــڵ و رەقـــس و خـــزمەت و شـــۆڵ
تفەنـــــگ و تـــــۆپ و تەیـــــارە پەیـــــا کەن
بە عەزمـــــی دیـــــن و دنیـــــا روو لە خـــــوا کەن
وەکـــــوو شـــــێر وەرنە مەیـــــدانی جەرارەت
بە خیـــرەت بـــن بە خیـــرەت بـــن بە خیـــرەت
پیـــاوی ترســـەنۆک وەک پووشـــکە ســـووکە
ژنـــی بێـــوە بە کـــورکە و نـــووکە نـــووکە

هەر لەو بەستە هەڵبەستەیدا ئاماژە دەکا بۆ یـارانی پێغەمـبەر و بە کـوردان دەڵـێ: ئەرێ ئێـوە ئەی کـوردانی موسـڵمان! ئەگەر موسـڵمانن بـۆچی چـاو لە یـارانی پێغەمـبەر نـاکەن؟ خـۆ ئەوان سەرمەشق و ئۆلگووی خەڵکن، موسڵمانن دەبـێ هەمیشە رەفتـاری ئەو پیـاوە گەورانە رەچـاو بـکەن، ئەوان هەرگیـز ترسـەنۆک و

بێخیرەت نەبوون، ژیانی بە سووکی و بە ڕەزیلییان قەت قەبووڵ نەکردووە. ئەوان بە شانازی و سەربەرزی ژیاون، جا هەر ئەو ئازادی وشانازی و سەربەرزی و خیرەت و پیاوەتی و بیر و باوەڕە پتەوە بوو کە بۆ ماوەیەکی زۆر کەم ئەوانی گەیاند بە پلەی هەرە بەرزی ماقووڵی و سەروەری و سەرداری هەموو جیهانی ئیسلام و تەواوی دژمنەکانیش لە ترسی وان نەترەیان چوو و ئیتر خۆشیان بوونە گەورەترین هێزی جیهان.

خۆ ئێوەخۆتان زۆر پێ موسڵمانەو موسڵمانیش دەبێ بەخیرەت و نەبەز بێ و هەرگیز نابێ خوێڕی و ترسەنۆک بێ، چونکە:

پیاوی ترسەنۆک وەک پووشکە سووکە
ژنی بێوە بە کورکە و نووکە،

مامۆستا خوا لێی خۆش بێ، خۆشی پیاوێکی زۆر بەخیرەت و نەترس و نەبەز و خاوەن باوەڕ بووە.

ئەگێڕنەوە: جارێک مامۆستا نوێنەری کۆڕی گەلی دانەرانی عێراق (مجلس ملي مؤسسان عراق) دەبێ و دیارە دەوڵەتی کاتیی ئەو کاتی عێراقیش خەڵک زۆر لێی نەقاییل دەبێ و سەرەنجام لە خۆ پیشاندانێکی گەورەدا پەلامار دەبەنە سەر ساختومانی کۆڕەکە و نوێنەرەکان جگە لە مامۆستا هەر یەکەی بە لایەکدا رادەکەن و خۆیان دەشێرنەوە. بەڵام بە هۆی ئەوە کە مامۆستا نوێنەری خەڵکی و خۆشەویستی خەڵک دەبێ هیچ کەس کاری پێی نابێ و کەس خۆی تێناگەیەنێ. پاش بڵاوە کردنی خەڵکەکە نوێنەرەکان وەک مشک هەر یەکەی سەر لە کونێک دەردێنێ و دێنەوە لای مامۆستا و پێی دەڵێن: ئەرێ قوربان ئەتۆ بۆچی نەترسای؟

بەڕاستی ئێمە زۆر ترساین، کوڕە خۆ هەر زراومان چوو. ئەویش دەفەرموێ: ئەمن بە سێ بەڵگەی گەورە دەبوو نەترسم و هەڵنەیەم: یەکەم من موسڵمانم و موسڵمان قەت نابێ ترسەنۆک بێ. دووهەم کوردم و کوردیش لە هەموو گەلێکی دنیا بەخیرەتتر و ئازاترە. سێهەم من زانام و هەر کەسیش زانا بێ دەبێ نموونەی خیرەت و ئازایەتی بێ.

بەڵێ جا ئەوەیە کە دەفەرموێ:

سەحابەی رەش کەوا قەبری دیارە
مەسافەی سێ سەعات دووری لە شارە
سەحابەی مستەفا گەر ترسەنۆک بانر
چ ئیشیان بوو لە کوردستان و ئێران؟

ئەمجا دژی بیرو باوەڕی حیزانەی ئەو کەسانە،کە پێیان وایە ئەوەی موسڵمانەیان ئەوەی کوردی موسڵمانە هەر دەبێ بە زەبوونی و رەزیلی و بە سووک و چرووکی و ملکزی و ژێر دەستەیی و ژێر چەپۆکەیی بژی.!! روو دە هەر موسڵمانێکی دەکا و دەفەرموێ:

دەبێ بێشک و شوبهە وا نەزانی
بە تەحقیری حەیاتە زیندەگانی
ئەوەی دنیای نەبێ دینی زەعیفە
مەلا بێ یانە شێخ یا خۆ خەلیفە

هەروەها هەڵدەکوتێتە سەر بیر و باوەڕی نەزانانەی ئەو کەسانە کە بە نێوی دین دنیایان وەلاناوە، یان لە چۆڵگە و ئەشکەوتاندا

دەژین، بە بێ هەموو پێداویستییەکی ژین یان وەک نەزانان بەوە قاییل و دابینن کە بەشەکەی وانیش هەر خەڵک بیخوات لە مەرجێکا کە خوای گەورە خۆی لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێ: (و لا تنس نصیبک من الدنیا) واتا بەشی خۆت لە جیهاندا فەرامۆش مەکە، چونکە خوا بەشی بۆ داناوی و تۆ خۆت ناتهەوێ و یا نازانی بتهەوێ.

جا ئەوانەی بە نێوی دین وا فریو دراون کە پێیان وایە دین ئەوەیە کە تۆ لە دنیا بێبەش بی و هەموو کەس هەر فێڵت لێ بکا و بەشت بخوا و ئیتر هیچ بیر لەوەی ناکەنەوە کە بێبەش وەک بێ بەشە، روو رەشیشە. چونکە هەر کەس نەتوانێ داکۆکی لە ماف و بەشی خۆی بکا لە پەسلاندا بەرپرس و بەرگروانە و خوای گەورەش دەفەرموێ: (قل من حرم زینه الله التی اخرج لعباده و الطیبات من الرزق) بڵێ ئەرێ کێ حەرام و قەدەغەی کردوە ئەو جوانی و ناز و خۆشییانە کە خوا بۆ بەندەکانی خۆی دروستی کردوون و هەروەها رۆزییە پاکەکانیش. گەلێکن ئایەتی تری لەو چەشنە و هەروەها لەو بارەوە فەرموودەی جوانی پێغەمبەری مەزنیش زۆرن بۆ نموونە پێغەمبەرلە فەرموودەیەکدا دەفەرموێ: (لیس الرجل رجل الدنیا و لا الرجل رجل الآخره بل الرجل رجلهما) واتا پیاو ئەوە نیە کە هەر پیاوی دنیایە بێ و پیاو ئەوەش نییە هەر پیاوی پەسلان بێ، بەڵکە پیاو ئەوەیە کە پیاوی دنیا و پەسلان بێ و وەک یەک بۆ هەر دوو لا تێبکۆشێ.

جا مامۆستای بەرێزمان خوا لێی خۆش بێ، کاتێک دەبینێ راستەقینەی کار ئەوەیە کە خوا و پێغەبمەری خوا نیشانی دەدەن و شێخە دنیا خۆرەکانیش لای دنیایەیان لە مریدە کەرەکانیان بریوەتەوە و کۆلکە مەلا نەزانەکانیش بە دمبەگی ون هەڵدەپەرن و

هێندێک بێ باوەڕێش بە چاکی بۆ خۆیان کەڵکی لێ وەردەگرن روو بە هەموویان دەفەرموێ:

ئەوەی دنیـــــای نەبـــــێ دینـــــی زەعـــــیفە
مەلا بـــێ یـــانە شـــێخ یـــا خـــۆ خەلـــیفە
مەداری دیـــــــن و دنیـــــــا هەر غینـــــــایە
بڵـــــــێ "الفقـــــــر فخـــــــری" ئیفتیـــــــرایە

بەڵـێ گەلێـک قسەی ئـاوای وەک ئەوە کە دەڵـێ نەداری مـایەی شانازی منە بە زمانی پێغەمبەری خۆشەویستەوە هەڵبەستراوە کە بەڕاسـتی بە هـیچ جۆرێـک لەگەڵ ژیـری و لـۆجیکی ئیـسلامیدا نـاگونجێن و نەیـارییەکی تەواویـان هەیە و پـێکەوە دژ و نـاکۆکن. چـونکە لە تەواوی دێـژە و وێـژەی پیـرۆزی ئیـسلامدا ئامـاژەیەکی چـووکەڵەش بـۆ ئەو مەبەسـتە کە نەداری جـێگەی شـانازی بـێ نـابینرێ بەڵـێ ئەوە هەیە کە پیـاو دەبـێ بە نەداری دابـین بـێ و کاتێک کە هەژار و نەدار و دەستەنگ بـوو نـابێ هەڵبچـێ و لە رێ لادا و لە کـــوورە دەر بچـــێ، بەڵام ئەو وتە ســـاختەگییە دەڵـــێ پێغەمبەر شانازی بەوەوە دەکا کە دەستەنگ و هەژار و نەدار بێ!! ئاخر نەدار چی لە دەسێ دێ؟ تا جێی شانازی بێ؟

جـا موسـڵمانی سـادە و سـاویلکە و سـاکار کاتێـک بزانـێ کە پێغەمبەر شانازی بەوەوە دەکا هەرگیز بۆ دەوڵەمەند بـوون و دەس رۆیشتن تێناکۆشـێ و سـەرەنجام وای لـێ دێ کە دەبێـتە سـەرباری کـۆمەڵ و ملـۆزمی گەل و ئیتـر دەبـێ بە خێـری خەڵکی بژیـو ئیتـر کاتێـک کە ئەوەش مـایەی شـانازی پێغەمـبەری خـوا و رابەری گەورەی گەل بێ دەبێ خەڵک پتر شانازی پێوە بکەن و سـەرەنجام وای لـێ دێ کە گەل و کۆمەڵ بەو شانازییە بێ جێیەوە بە یەکجـاری

دەبەتڵێ. جا ئیتر وای بە حاڵی ئەو گەلە کە بە هەژاری و نەدارییەوە بنازێ کە بێ گومان دەبێ بۆ نۆکەریش ئامادە بێ.

بە کوردی دەوڵەمەندی هەموو شتێکە و نەداری هیچ شتێک نییە، جا بۆیە مامۆستا دەفەرموێ:

مەداری دیـــــن و دنیــــا هەر غینـــــایە
بڵــــێ "الفقـــــر فخـــــری" ئیفتیـــــرایە

واتا ئەوەی ئایین و جیهانی لەسەر دەسوڕێ هەر ماڵ و سامان و دەوڵەمەنـدییە و ئەوەش کە دەڵـێن پێغەمبەرفەرمـوویەتی نەداری هـۆی شـانازی مـنە بوختـانە کە بەو پێغەمـبەرە بەڕێـزەی دەکەن. حاشـا قەت پێغەمـبەر شتی وای نەفەرمووە و ناشیفەرموێ. بەڵـێ هەژار و نەدار نابێ لە نێو کۆمەڵێکدا گول بکرێ و وەدەر بنرێ و دەبێ ئەوپەڕی ڕێزیشی لـێ بگیرێ، بەڵام هەرگیز مـایەی شـانازی نییە و نابێ بە هیچ کلۆجێک هەوڵی بـۆ بـدرێ. خـوای گەورە بـۆیە زەکـاتی دانـاوە کە هەژارەکـانیش بگەیەنێـتە ریـزی دەوڵەمەنـد و دەسڕۆیشتووەکان.

دووبـارە ڕوو لەکـوردانی چەوسـاوە و لێقەومـاو و مـاڵوێران دەکاو، پێیـان دەڵـێ: ئێوە ئەی برایـانی کـوردم! ئەگەر دەتـانهەوێ گەورە بـبن و ببـنە خـاوەنی مـافی خـوا پێداو و بەڵام زەوت کـراوی خۆتـان ولە نێـو گەلانـا ئێـوەش دەرکەون و شـوێنەوارێکتان ببـێ، دەبێ لەگەڵ چەند دوژمنـی گەورە بەشـەڕ بێن و چەنـدین کۆسـپ و لەمپەری گرینگ و گەورە و سەخت و حەستەم لە سەر ڕێـی خۆتـان لابەرن کە دیـارە ئەوەش بە دەسـتی بەتـاڵ نـاکرێ و دەبـێ خۆتـان تەیار کەن و ئامرازی شەڕ و کەرەسەی جەنگی پەیـدا بـکەن و ئەگەر ئەو کـارەی نەکەن دەبـێ هەوای گەورەیـی و بە مـافی خـۆ گەیـین و

وەدەس هێنانی چارەنووسی خۆتان لە سەر دەرکەن. چونکە لە دنیادا هیچ کارێک بە بێ ئامراز و کەرەسە ناکرێ و بەرنامەی گشتی سروشتی و رەوشی خوا (سنة الله ش هەر لە سەر بنچینەی پێویستی ئامراز بۆ کار و ئاکام وەرگرتن لە کار دامەزراوە. جا هەر بۆیە پێمان دەفەرموێ:

هەوای گەورەیی دەرکەن لە نێو سەر
بە بێ تۆپ و تفەنگ و ماڵ و عەسکەر
موحەققەق تا قیامەت نابنە بەگلگ
هاوان و تۆپ نەبن یان ئون ئێکی لگ
بە غەوواس و بە پاپۆڕ و زریبلی
بە باڵۆن و بە دوونخەی زربلی
لە دونیا هەر چی بێ کوردی موحەققەر
بە بێ پارە لە بۆت نابێ مویەسەر

مامۆستای پایەبەرز و بەڕێزمان کە خۆی ئاگاداری تەواوی بە سەر زانیارییەکانی سروشتی (علوم طبیعی)دا هەبووە و زۆر چاکیش زانیویەتی کە لە دەروونی عەردیدا چ ئەندازە کلن و سەرچاوە و کانگای سفنگەل(مواد)ی جۆراوجۆری تێدایە بەتایبەتی زەمینی پڕ پیت و پیرۆزی کوردستان و خۆ دەرهێنانی ئەو کانگایانەش بە بێ زانینی زانیارییە سروشتییەکان بە تایبەتی زانیاری (فیزیک و شیمی) ناگونجێ و ناکرێ کەڵکیان لێ وەربگیرێ.

جا بەو حاڵەش هێندێک مەلای نەزان و نەخوێندەوار لە بەر نەزانی و گەوجی خۆیان خوێندنی ئەو زانیارییانە لە موسڵمانان قەدەغە و حەرام دەکەن و پێیان وایە ئەوەیە دێژە و شەریعەتی ئیسلام. بەڵێ ئەوان کوردیان ئاوا فێر کرد و بار هێنا و بە ڕێی

چەوت و هەڵەدا ئاژاندوویان تا سەرەنجام وای لێ هات کە خەڵک خەریکی فێر بوونی زانیارییەکانی سروشتی و پیشەسازی و پێش خستنی وڵات و گەل و نیشتمانی خۆی بووە و ئێمەی کوردی نەزانیش هەر خەریکی تەپڵ و دەف و زەرگ و دمبەگ و شتی تری لەو چەشنە بووین و بە قسەی شێخ و مێخان بەو لا و لایاندا هەڵپەڕین و داپەڕین و بە جارێ هەموو شتێکمان لە دەس چوو و ئیتر لە دەس کوردا نەما غەیری هەمانە!!

بەڵام بێگانە هاتن و لە وڵاتی پڕ پیت و کانی ئێمەدا پاروویان دە رۆنی کەوت و گاسنیان گەیشتە خەزێنە، بەڵام ئێمە لە بەر ئەوەی کە ئەو زانیارییەمان نەدەزانین و خۆمان خەریک نەبووین، ئەو کانگا و سەرچاوە بەنرخانەی خۆمان دەرێنین، دەم لە پووش و دەس بەتاڵ و چاو لە دەس ماینەوە و ئێستاش کە ئێستایە چاومان لەوەیە کە ئەوان لە سامانی بێپایانی خۆمان خێرێکمان پێ بکەن و بە پیاوەتی خۆیان و خێری دایک و بابیان شتێکمان بدەنێ!!

جا هەر لەو پێوەدانەدا من لە ساڵانی رابردوودا پارچە هۆنراوەیەکم بە نێوی "تەشەر" نووسیوە کە پێم وایە بێ جێ نییە لێرەدا بیکەمە نێوئاخنی مەبەستەکە:

تەشەر

لاوی کورد ئەی بۆت نەمێنم پاڵەوانی تەمبەڵی
خەڵک ئەوا سەرکەوتە سەرگۆی مانگ و تۆش هەر ماتەڵی
دەرکی فێرگەت داخراوە و واڵە دەرکی مەیکەدە
پێت خەنی بووم ئافەریم، ئاوایە کاری ئەم سەدە؟!
زانینت هەر بۆتە خەون و خوێندنت گاڵتە و گەمە

دەتــــهەوێ گەل ســــەربخەی کــــاکە بە هەویــــای ئەمە
رۆژی رزگــــاری هەڵات و تیــــشکی هاویــــشتە جیهــــان
بێبەشــی تــۆ ئەی بــراکەم چــونکە بــێ بیــری و نەزان
کێــیە لەم دنیــایەدا بــێجگە لە تــۆ وا پەســت بــێ
کێــیە ئــاوا پێنەگەیــشتوو دوورە بیــر و هەســت بــێ؟
لاوی کــورد هێنــدەت لــێ قەڵــسم وا لە داخــت دیــق ئەکەم
هێنــد دەروون گوشــراو و دڵــتەنگم خەریــکە جیــق ئەکەم
لاوی خەڵکــی دەشــتە تاقیگــا و دەســی رادێ بە کــار
دەســــتی لاوی کــــورد بەڵام ئەی داخەکەم رادێ بە دار
هەر کەســێ بەردات رێــگەی راســت و لارێ رێ کەوێ
قەت نیــیە بگــاتە ســەری شــار و قەتــیش ســەرناکەوێ
لاوی کــورد ئیــسلامە ریگــا بــۆ گەلانــی هۆشــیار
هەر گەلێکــی بگــرێ رێــی ئیــسلام دەبێــتن بەختیــار
خــۆی دەکــا ئامــادەتر دژمــن دژی تــۆ و تــۆش کەچــی
کــاری گەورەت بــۆتە قومــار و بەرەو پەســتی دەچــی
قیــتە قیتــی گوێچکەبــان و قولینچــک و بــن دەرک و ســەراو
کــاری گەورە و گرینگــی تــۆیە دیــارە کــارت کــرد تەواو
پەنــجەکەت خــاراوی دەســکەللا و جــگ و مێــشێنەیە
ئــافەریم بــۆو کــارە باشــەت کــارەکەت بــێ وێــنەیە
لاوی خەڵکــی هەر خەریکــی کۆشــشە و هەوڵ و خەبــات
تــۆش خەریکــی تەمبەڵــی خــۆتی هەژار و پەســت ولات
تــۆ لە بــاتی پیــشە و پژگــاڵ و هەوڵ و تێکۆشــان
هەڵدەویــستی ســا لە ســەر کــووچە و شــەقام و گوێچکەبــان
پیــشەسازی خەڵکــی جیهــانی وەهــا پــێش خــستووە
هەر گەلێکــی پیــشە نــازانێ گەلــێکە نوســتووە

لاوی کـــورد ئیـــسلامە ڕێـــگەی تـــۆ ئەگەرکـــوو تێـــبگەی
گەر لە ئیـسلام لا بـدەی جـا پـێم بڵـێ بە کـوێ دەگەی؟
چـۆن نەنـاڵم، چـۆن نەگـریەم، چـۆن نەبـم مـات و پەژار
چـــۆن لە تـــاوی تـــۆی نەزان فرمێـــسکم هەڵنەڕێژنەخـــوار
لاوی خەڵـک خـزمەت بە خەڵکی خـۆی دەکـا ڕۆژ و شـەوێ
لاوی کـــوردی نـــازانێ داخـــم، بـــۆچ ئەژیـــت و چـــی ئەوێ؟
لاوی خەڵکـــی مێـــشکی ڕوونـــی بیـــر لە کاکێـــشان ئەکـــا
پـــرچن و چڵکـــن ســـەری کـــوردان هەمیـــشە ژان ئەکـــا
ئەم گەلەی تـــۆ بـــۆیە لێـــی قەومـــوە کـــاکە کـــوردەکەم
چونکە تۆی هەر نیت و بەو شێوەش هەبی چت لێ بکەم
هەر گەلێـــک لاوی نەبـــن وریـــا و بەکـــار و خوێنـــدەوار
ئەو گەلە هەر پەســـــت و پەککەوتە و هەژارە و نابەکـــــار
ئەو خـــودایە بـــۆیە داینـــاوە جیهـــان تـــا تێـــی بـــگەی
گەر لە جیهـــان و لە خـــۆت حـــاڵی نەبـــی بە کـــوێ دەگەی
کـــاری لاوی خەڵـــکە فـــڕۆکە، بریـــسکە، بێـــتەل، ڕادوێـــن
کـــــاری لاوی کـــــوردەواریش پـــــشکیلانە و گـــــۆرەوێن
لاوی خەڵک ئەفڕێ بە کەشتی و دەشتە سەر کورەی زوحەل
تـۆش خەریکـی هەمزەلـی، حەڵـوا و حبـۆکە و حیـنگە شـەل
خەڵک بە هـۆی زانـین لە گڵ دەردێنـێ سـەدها زێـڕ و زێـو
تۆش دەژی وەک دیل، زەبوون، برسی، هەژار، بێ کار و نێو
لاوی خەڵکـــی دەچـــتە زانـــستگا و خەریکـــی خوێنـــدنە
لاوی کـــوردیش هەر خەریکـــی پـــشکیلە و کەڵـــلاو بـــنە
لاوی خەڵـــک یـــاری بە ئـــامرازی پیـــشە و کـــارە و ئەتـــۆش
گوڵینـگ و دەسـحێب و زریـزەت هەڵدەسـووڕێنی لە جـۆش
لاوی کـــورد بەســـیە لە حـــاڵی خـــۆت وەرە بیـــرێ وەکە

تــۆ گـــرێ‌پـــووچکەی زیانـــت گـــش بە قورئـــانێ وە کە
هەســـتە وەک مەردی دە مەیـــدانێ لە پەســـتی لابـــدە
نـــووکەکەی پێنووســـی بیـــری تیـــژ بە ژیـــری دابـــدە
گـــورزی هەر بـــۆیە لە داخـــی لاوی کـــورد وا دیـــق ئەکـــا
هەرچـــی پێـــی بڵێـــی وا مەکە و وا نـــابێ ئەو هەر وا دەکـــا

جـا مامۆسـتای گەورە و گرانمـان کاتێـک کە بیـری لەو حـاڵە کـردۆتەوە و زۆر چـاکیش زانیـویەتی کە خـاکی پـاکی کوردسـتان چییەو چەندە بە فەڕ و کەڵکە و چۆن پڕە لە کانگـاگەلی سفنگەلی جۆراوجۆری وەکوو نەوت و قیر و گاز و زێڕ و زێوو ئاسن و مس و قەڵایی و قورقوشم و فافۆن تانووت لە کوردان دەدات و دەفەرموێ:

وڵاتێکتـــــان هەیە پـــــڕ کـــــان و مەعـــــدەن
بە بێـــــڵ و پـــــێمەڕە دوو قـــــۆرتی لـــــێ دەن
دەزانـــــن نـــــاوی عەردی چـــــی تێـــــدایە
وەلـــــێ مەرقـــــوومی ئەمـــــری کیمیـــــایە
هەتـــــا ئەو عـــــیلمە زۆر چـــــاکی نەخـــــوێنن
دەبـــــێ هەر پـــــاقلە و ســـــڵقان بچێـــــنن
مەلای نـــــادان بە عینـــــوانی شـــــەریعەت
حەرامـــــی کـــــرد لە تـــــۆ عیلمـــــی تەبـــــیعەت
لەبـــــۆیە هەرچـــــی لەو خـــــاکە بەدەر کەوت
لە زێـــــڕ و زێـــــو و تـــــوج و پـــــاقر و نەوت
هەمـــــووی کەوتـــــۆتە ژێـــــر دەســـــتی فەرەنگـــــان
چیـــــا و چـــــۆلان دەنـــــۆڕن وەک پڵنگـــــان
بیـــــانۆڕن چیایـــــان چـــــۆن دەکـــــۆڵن
هەتـــــا کەی ئێـــــوە هەر بەرمـــــاڵ بەکـــــۆڵن

ئەمجا ئاماژە بۆ ئەوە دەکا کە خوای گەورە کوردستانی بە جۆرێک دروست کردووە کە سەرەڕای کان و کانگا و سەرچاوە جۆراوجۆرەکانی ژێر زەوی لەسەر زەویش گەلێک شتی وای تێدا دروست کردووە کە زۆر جێگای دیکەی جیهان لێی بێبەشن. وەک ئەوە خوا گەلێک جێگای کوردستانی کردۆتە جەنگەڵ و لێڕەوارو پڕ دار و درەخت و نزاری پڕ بەر و خاوەن سێبەر و هەموو بەرەکانیشی بەکەڵکن. یان کوێستانەکانی کردۆتە نواڵ و بانوو و لاپاڵ و گوێبنیبەڵێن و کەتیرەی جەوت و شفرەی لێ پەیدا دەبێ.

بەڵام لەبەرئەوە کە ئەو شتانە خۆشیان کەمن و بەهرەشیان هەر کەمە و دەبێ بە رەنجی شان خڕ کرێنەوە و هەر کاری ژن و منداڵ و پاڵە و کارگەری رەنجبەری کوردەوارین.

رۆژئاواییەکانی نەوت هەڵمژ خۆیان لەو جۆرە شتانە خەسار نەکردووە و دوای ئەوانە نەکەوتوون و هەر بۆ کوردان ماونەتەوە و ئیتر ئێمەی کورد هەر ئەوانەمان لە دەسدا ماوە و بەس، و خۆ ئەگەر ئەوانەش هەروەکوو گەنجینەکانی دیکە لە دەس بدەین ئیتر بە یەکجاری دەس بەتاڵ و لە سەر ماڵی خۆمان بێ ماڵ و لە ساڵدا بێ حاڵ دەبین.

جا هەر بۆیە مامۆستای بەهەشتیمان ئامۆژگاریمان دەکا و دەفەرموێ:

خوری و مازوو و کەتیرە و جەوت و گەڵوان
وەکوو سێچکە و گلێخە و رۆن و قەزوان
دەخیلوو بم نەکەن بیدەن لە دەستوو
وە ئیللا وا بزانن رۆحوو دەرچوو
هەتاکوو نەبنە خاوەندی سەنایع

هەمـــــوو ئەنعـــــامی خـــــوا دەڕوا بە زایـــــع
بە خـــــۆڕایی دەچـــــێ عـــــومری عەزیزتـــــان
بە هـــــاوین و بەهـــــار و پـــــاییز و زســـــتان

هەروەک رابرا من لە پارچە هەڵبەستی تەشەردا گوتوومە:

پیـــشەسازی خەڵکـی جیهـانی وەهـا پـێش خـستووە
هەر گەلێکـــی پیـــشە نـــازانێ گەلـــێکە نوســـتووە

زۆر جوانە فەرموودەی مامۆستا کە دەفەرموێ هەتاکوو ئێوەش نەبنە خاوەنی پیشە و پیشەسازی هەموو ئەو ناز و نازیارییانەی کە خوداوەندی گەورە لە خاکی ئێوەدا بۆی داناون بە زایە دەچن و بە هۆی ئەوە کە ناوانن و نازانن کەڵکیان لێ وەرگرن هەروەها لە جێی خۆیاندا دەمێننەوە، یان خەسار دەبن!!

سەرەڕای ئەوەش ئێوە هەر هەمیشە بێکارن و بە هاوین و بەهارو پاییز وزستانێ تەمەنی پڕ بایەختان بە خۆڕایی دەڕوا چونکە هەر وا ناچارن بە بێکاری بیگوزەرێنن و جێگەی داخ و خەفەتە کە کووچە و کۆڵان و شەقام و بن دیوارەکان پڕپڕن لە لاو و گەنج و مێرمنداڵ لە کوردستاندا بەڵام مزگەوت و فێرگە و کارگایەکان چۆڵ و هۆڵن و حوجرەکان پەپوویان لێ دەخوێنێ!! خەڵک لە خاکی تۆ دەردێنێ هەزاران زێڕ و زێو و تۆش ئەوە حاڵتە!! ئەرێ جا کاکی خۆم دەتهەوێ تا کەی ئاوا بمێنی و تا کەی دەستی خۆت لە بن باری خەڵک دەرناهێنی؟!

تەکیە و خانەقا لە روانگەی مامۆستاوە

مامۆستای بەڕێز و بەرزمان، رووناکبیرێکی وەها بووە کە لە شەوی رەش و پڕ تەم و تەڵەمی رۆژگاری پڕ لە ئاشووبدا داوی رەشی دوژمن و نەیارانی گەلەکەی خۆی دیتووە و تەڵە و پەڵەی لێک جیا کردۆتەوە. دەڵێی وەکوو مەلێکی دووربین و تیژ باڵێکی وەها بووە کە دانە و داوی لێک جیا کردۆتەوە و هەرگیز لێی تێکەڵ نەبوون و قەت و قەت بۆ دانە بە داوی دوژمنەوە نەبووە.

ئەو خوا لێی خۆش بێ، زۆر چاک زانیویەتی کە ئەو تەکیەو خانەقایانەی کە وا لە وڵاتی کوردستانی بەڵا لێدراودا بە نێوی ئایین و بە قسە بۆ ئایین و بە رواڵەت بۆ راژەی گەل و ئایین ساز کراون، هەموویان دژی ئایینی ئیسلام و کەڵەن لە مزگەوتی ئیسلامی هاتوون و ئیتر تەنیا بۆ ئەوە ساز کراون کە شێخ و سیخوڕ و بێگانە پەرستەکان لەوێدا کۆ ببنەوە و موسڵمانانیش هێندێک لە مزگەوتێ بگێڕنەوە و جۆرێکیان بار بێنن کە ببنە دژ و نەیاری مەلا و مزگەوت. بەڵام دژایەتییەکی نهێنی و فێڵبازانە و حیزانە نەک دژایەتی ئاشکرا و پیاوانە، لە سەرتاسەری ئەو کوردستانە پان و بەرینەدا بە درێژایی مێژوو لە هەر جێیەکی خەڵکی حاڵی و مەلای زانا و هۆشیار ببێ ئەو جاسووسانە خەڵکەکەیان بە لەونێک لە دژی مەلا راست کردۆتەوە و بە گژیاندا کردووە...

جا نابێ ئەوەش فەرامۆش بکرێ کە بەڕاستی تەکیە و خانەقا نموونەی مزگەوتی زیان (مسجد الضرار)ن و لاسا کردنەوەی ئەبوو عامیری دووڕوویە کە لە مەدینە رایکرد و لە دواییدا دەستووری بە

پەیڕەوەکانی خۆی دا کە بۆ کۆبوونەوە و نەخشە کێشان و بۆسە نانەوە بۆ پێغەمبەر جێگایەک ساز بکەن و بچنە لای محەمەد و بڵێن ئێمە مزگەوتێکمان ساز کردووە و بۆ پیرۆزی و دەرگا هەڵگرتنی وەرە نوێژێکی تێدا بکە. دیارە مەبەستیشیان ئەوە بوو، کە ئەگەر تەشریفی هێنا لەوێدا لە داوی بخەن و بیکوژن.

بەڵێ لەو کاتەدا کەوا پێغەمبەر ئامادە بوو کە بڕوا بۆ غەزای تەبووک چوونە خزمەتی و داوایان لێ کرد و ئەویش فەرمووی ئێستا ئێمە لە سەر سەفەرین، ئەگەر خوا بیکا با بگەڕێینەوە. بەڵام لە گەڕانەوەدا خوا نیگای بۆ نارد و فەرمووی:

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ ۖ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾﴾

واتا ئەوانەی ئەوتۆکە مزگەوتێکیان ساز کرد بۆ زیان گەیاندن بە موسڵمانان و بۆ کوفر و گاورییەتی و بۆ پەرتەوازە و بڵاو کردنی باوەڕداران و بۆ بۆسە و کەمین دانان بۆ پێغەمبەری خوا کەسانێک بوون کە لەمەو بەر لە گەڵ خوا و پێغەمبەری خوادا بە شەڕ هاتن و سوێند دەخۆن کە ئێمە لەو کارەدا جگە لە چاکە مەبەستێکی دیکەمان نییە!! خوا گەواهی ئەدا کە ئەوان درۆ دەکەن

(تۆ ئەی محەمەد) هەرگیز نوێژ دەو مزگەوتەدا مەکە و مەچۆ تێی و تێیدا رامەوەستە. بێگومان مزگەوتێکیان کە لە هەوەڵی‌ڕا لە سەر پاکی و پارێزگاری (مزگەوتی قوبا کە لەوێش نێزیکە) دامەزراوە شایان‌ترە، کە بچیە ناوی و نوێژی تێدا بکەی، چونکە مزگەوتی خوایە و بۆ خوا دروست کراوە و پیاوانێکی پاک و پیرۆزی تێدان کە پاکی و چاکی خۆیان پێ خۆشە و هەوڵی بۆ دەدەن و خوداش پاکانی خۆش دەوێن. ئایا ساختومانی ئەوانە، کە بناغەی کاری خۆیان لە سەر پاکی و خاوێنی و ترس لە خوا و پارێزگاری و باوەڕو بە هیوای رەزامەندی خودا داناوە چاکترە، یان ساختومانی ئەوانە، کە درۆزن و دووڕوو و بێباوەڕ و خوانەناسن و هەلپەرستن و هەمیشە هەر بە دوای فێڵ و تەڵەکە و داو و تەڵەدا دەگەڕێن، بەڵام لە بەر بەدبەختی و نەزانی خۆیان نازانن کەوا ئەوان بناغەی خانووە کاول و تێکشکاو و نێزیک بە رووخانەکەی خۆیان لە سەر لێوی کەندالی چۆمی خالی کە نێزیکە بڕووخێتە ناو کلی دۆزەخەوە، داناوە. دیارە ئەوانە ستەمکارن و خواش ستەمکارانی خۆش ناوێن و هاوکارییان ناکا. ئەو ساختومانە هەر مایەی دوودڵی و گومانە لە دڵی واندا و دوودڵی و گومان لە دڵی وان دەرناکا مەگەر دڵیان پارچە پارچە ببێ و خواش زانا و لێزانەو هەر خۆی دەزانێ چ دەکا.

جا لەو سێ ئایەتە پیرۆزە بۆمان دەردەکەوێ، کە مزگەوت بۆ خودایە و دەبێ هەر بیرو باوەڕی خوایی تێدا رابگەیەنرێ و نابێ بە هیچ جۆرێک بۆ کاروباری دژی خوایی کەڵکی لێ وەربگیرێ. و هەروەها مزگەوت جێگەی کۆ بوونەوە و لێک نزیک بوونەوەی موسڵمانانە و موسڵمانان هەموویان هەتا مزگەوتەکە دەیبا دەبێ لەوێدا کۆ ببنەوە و هەتا ئەو کاتەی کە خەڵک لە مزگەوتی

هەبوودا جێیان دەبێتەوە دروست و ڕەوا نییە مزگەوتێکی دیکە ساز بکەن بەڵام کاتێک لەو مزگەوتەدا کە ئێستا هەیانە جێیان نەدەبۆوە بۆ نوێژێ کردن یان بۆ کۆڕ و کۆبوونەوەی رامیاری و کۆمەڵایەتی دەتوانن مزگەوتی دیکە ساز بکەن یان هەر ئەو مزگەوتە گەورە بکەنەوە.

بە پێی بەرنامەی ئایینی ئیسلام بۆ نوێژی هەینی کە کۆبوونەوەیەکی گەورەتر لە نوێژەکانی دیکەیە خەڵکی شار یان دێ هەموویان دەبێ لە یەک مزگەوت کۆ ببنەوە جا مەگەر جێیان نەبێتەوە کە ئەودەم بە شێوەی کاتی و بۆ ماوەیەکی کەم هەتا مزگەوتی هەینی گەورە دەکەنەوە دروستە کە لە پتر لە یەک جێی بکرێ و ئەگەر ئەو گونجانە (امکان) نەبوو کە مزگەوتی هەینی وەها گەورە بکرێتەوە کە جێگەی تەواوی نوێژکەرانی شار یان دێ ببێ ئەوە دەتوانن لە چەندین جێگەدا بە پێی پێویست نوێژی هەینی بکەن. ئەگەرچی هێندێک کەسی بەرچاوتەنگ بەرگری لەو کارە دەکەن کە بەڕاستی زۆر ناڕەوایە و دژی بەرنامەی خودا و دێژەی ئیسلام و بەرژەوەندی موسڵمانانە.

بەڵام بە داخەوە ئێستا لە گەلێک شاری کوردستان مزگەوت ئەوەندە زۆرن کە ئی وایان تێدایە درۆ نابێ بڵێین لە پێنج فەڕزی نوێژی ڕۆژێدا پێنج کەسی ناچێتێ و سەرەڕای ئەوەش لە حەوشەی هێندێک مزگەوتاندا خانەگایەکیشیان ساز کردووە و مریدە بێمێشکەکان لە مزگەوتی دەگێڕنەوە و دەیانبەنە ژووری خانەگایەکە و بە کەیفی خۆیان قسەیان بۆ دەکەن و پەروەردەیان دەکەن!! کە هەر بە هیچ جۆرێک لەگەڵ دێژە و شەرعی ئیسلامدا ناگونجێ و ئیتر بەڕاستی ئەو خانەگایانە هەمان مزگەوتی زیان و کەمینگا و هۆی لێکپچڕان و هەڵبڕانی موسڵمانان و بنکەی بڵاو

کردنەوەی بیر و رای ناخواییانەن و لەڕاستیدا ئەرکی موسڵمانان لە بەرابەر ئەو مزگەوتە زیانانەدا هەر ئەرکە پێغەمبەرە کە لەگەڵ مزگەوتی زیانی دووڕووەکانی مەدینە ئەنجامی دا کە ئەوە بوو رووخاندی و دار و پەردووەکەشی سووتاند و کردی بە دەستەچیلەی ئاور و کردیە مستێک خۆڵەمێش و بە بایدا کرد و خەڵووزەکانیشی خستە زبڵدانی مێژووەوە.

جا کە وایە مامۆستای خوا لێخۆشبوومان بۆیە هێرشیان دەکاتە سەر و دەیەهەوێ موسڵمانان لەو جۆرە جێگانە، کە دووکانی دەسبڕی و جێگای مێشک تالان کردن و چەوساندنەوەی بیر و باوەڕ و تالان کردنی هەستی ئیسلامی و ئازادی خوازی و سەنگەری نهێنی دنیاخۆران و خەڵک فریودەرانن، بگێڕێتەوە و بیانباتە مزگەوتی خودایی و لە دوای مەلای دڵسۆزی گەل روویان پێ دە خودای گەورا بکا و ئیتر بێباکانە دەفەرموێ:

خانەقا و تەکیە

مەچـــــونە خانەقـــــا و چـــــایی‌خانـــــان
هیـــــوام وایە کە ببـــــنە خـــــانی خانـــــانر
ئەگەر خـــــواهیش ئەکەن خـــــوا لێـــــو بـــــێ رازی
مەچـــــوونە تەکیەکـــــان بـــــۆ حـــــوققەب
{کە جـــــێگەی حوققەبـــــازی و فێـــــڵ و فـــــووتن
مەکـــــۆی بـــــێ‌ئاییـنـــــانی لات و لـــــووتن
دژن بـــــۆ ئـــــایینی خـــــوا و شـــــەریعەت
سیاســـــەت خـــــانەن بـــــۆ هەر دوو تەریـــــقەت
قومـــــارگەی سیاســـــەتی مەکارەکـــــانن

به نێـــوی دیـــــن تەڵەن بــــۆ کوردەکـــــانن}
قومــــــاریَ قەت مەکەن ئێـــــوە و خوداتــــــان
دەنـــــا بەربــــاد ئەبــــیَ مــــاڵ و موناتــــان
بەجـــــیَ بێـــــنن ئەوەی واجـــــب کـــــرایە
بەویَ نەوعـــــــیَ کە مەتڵـــــــووبی خـــــوایە
ئەگەر بــــاب جــــاهیلە بــــا کــــورِ مەلا بــــیَ
لە ئەحـــــواڵی ئــــومەم بــــا شــــارەزا بــــیَ
ســـیاحەت کەن بچـــن بــــۆ چـــین و ژاپـــوون
ئەمێـــــستا چـــین لە پێـــشانیش چلـــۆن بـــوون
چ ناوێکیــــــان نەبــــــوو بەیــــــنەلخەلایــــق
ئەمێـــــستا بــــۆچی بــــوونە شەمــــسی شــــاریق
لەگەڵ رووســــــــێکی وا زۆر و بە قـــــــــووەت
شــــەڕی کــــرد و چلــــۆنیش وا بە ســــەر کەوت
چ زەهراوێکــــــــی دایە دوببــــــــی ئەکــــــبەر
شــــکاندی ســــەتوەتی ســــوڵتان و قەیــــسەر
لە دونیــــادا دەبــــیَ هەر کــــوردی بــــیَفەڕ
نەبێــــــتە خــــاوەنی دەیهــــــیم و ئەفــــسەر
لە ژێـــر کەوتـــوو و رەزیلـــی کـــوللی مـــیللەت
بەڵای لــــــیَ دا ژیــــــانی وا بە زیلــــــلەت
نەمانخوێنـــــــد و نەمانــــــدیت و نەمانبیــــــست
عەلەمـــــداریَ لە نێــــو کــــوردان هەڵــــستێت
ئەتــــۆ ئەی مــــامە کــــوردە پێــــست بڵــــێم چیــــت؟
کەڵاش خــــوار و کــــراس دڕیــــا و کەوا چیــــت
هەتــــا دەمــــری بە خــــواری رادەبــــوێری
بە بــــیَبەختــــی و بە بــــیَدەســـتی و فەقیــــری

به گیـــان و دڵ له رەببـــی خـــۆت دەخـــوازی
زگـــت پــــر بــــێ له ئەســـتوک و پیــــازی
به کــــوردی پێـــت بڵـــێم کـــارت شــــلۆقه
دوای چـــی کەوتـــوویی بەم گـــورگه لــــۆقه
گرینـــــی مــــن له بــــۆ تــــۆیه وەئـــیللا
تەمــــاعم پێـــت نیــــیه حاشــــا و کەلـــــلا
ئەتــــۆ چۆنێـــــک دەژی مــــــن هەر مەلامه
ئیتـــــر بەســــیه بــــــرا، خەتمــــی کەلامه

هەر وەهـا هـۆنراوە جـوانەکەی بەرێـز حـاجی قـادری کۆییـشمان وەبیر دیته وەکه دەفەرموێ:

شکـــلی تەکیەوخــا نــه قــای شــێخەکا ن
وا قـــیعەن ره نگینــه ئـــەمما بــو ریــا ن
لەو هەمــــو شـــێخ ومریـــدانەی ریــــــا
فەردێکـــی ناچێتــه مزگەوتـــی خـــــو دا

ئەوەی راسته ئەوەیه، که مامۆستای گەورەمان بەدبەختـی گەلـی کـورد و دواکەوتـوویی کوردسـتان و دوورکەوتـنەوەی خەڵـک له ئیسلامی راستەقینه هەمووی هەر له شێخ و شێخایەتی و تەکیه و خانەقا دەزانێ و که بەڕاستیش هەروایه. جا به تـایبەتی له چـاخی ئێستادا که خەڵک ئەوا به هۆی زانست و زانیـاری و پیـشەسازی له کورەی مانگیش تێپەڕیون و دەچنه سەر کورەی زوحەل گەیوونەته تلۆفکی داری ژیـان و به لـووتکەی هەره بەرزی پێشکەوتن گەیـون، بەڵام کـوردی بێچـاره و مـاڵ وێـران ئێـستاش هەر پێـی وایه ئـایین بریتییه لەمرید بازاڕی شێخ و شێخایەتی به ئایین دەزانێ و

لای وایه خوای گەوره لەبەر دەستی شێخ و مێخان دایه و هەرچی شێخ به باشی نەزانی خوا هەر ناتوانێ به لاشیدا بچێ هەر وەها ئێستاش له باتی خوا، شێخ دەپەرستێ و له باتی مزگەوت دەچێته خانەگا و له باتی مەلا هەر کۆلکه خەلیفەیەک به دڵسۆزی خۆی دەزانێ!!

مامۆستا بیر لەوه دەکاتەوه که وڵاتی ژاپۆن و چین هیچیان نه به ژمارەی حەشیمەت و نه به پێوانەی زەوی ناگەنه کوردستان بەڵام له سایەی خیرەتی خەڵک و زانیاری و پیشەسازی و یەکیەتی خۆیانەوه ئێستاکه دەڵێی رۆژی رووناکن و دەبینن که ژاپۆن چلۆن دەوڵەتی رووسیای شکاندو لەمەیدانی شەڕدا بەزاندی و وه لەرزەی خست.

ئەدی ئێوه ئەی کوردینه بۆچی ئاوا له پاش و دواکەوتووی کشتی خەڵکن؟ بۆچی له هەموو کەس رەزیلتر و زەبوون و لاوازترن؟ بۆچی ئاوا خوێڕی و بێکارەن؟ وڵاتی ئێوه له زۆربەی وڵاتانی جیهان دەوڵەمەندتر و پڕچاوه و کانترە، ئاوی زۆره، زەمینی کێڵان و کشتوکاڵی زۆره، نەوتی زۆره، گازی زۆره، زێڕ و جیوه و مس و فافۆنی زۆره کەچی تۆ ئەی کوردی ماڵوێران زگت تێر نییه له ئەستووک و نان و پیازیش و خەڵک و له سەر خوانی تۆ تێر و تەسەله و خۆشت ئەوا له برسان دەمری!!

بۆ دەبێ وا بی و ئیتر هەتا کەنگێ هەر ئاوا دەبی؟ بۆچی له نێو کوردان دەبێ ئاڵا هەڵگرێک که پێشەنگی کاروانی خەبات بێ، پەیدا نەبێ؟ هەتا کەنگێ لەبەر دەستەنگی و نەداری کەڵاشی خوارو خێچ و کراسی دڕاوی پینه لێدراو و کەوای چیت و میتتان لەبەردا بێ؟ دەبێ ئێوه هەتا کەنگێ نەتوانن کەڵک له خاکی خۆتان وەربگرن؟ ئەو

هەژاری و نەدارییە هەتا کەی؟ بڕۆن ڕاپەڕن و تەکان لە خۆتان بدەن و وەکوو مەردانی خوا وەرنە مەیدانی تێکۆشان.

خودا خۆی دەفەرمێ: (ان اللە لایغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم) بەڕاستی خوا حاڵ و ژیوای هیچ گەل و هۆزێک ئاڵوگۆڕ ناکا هەتاکوو ئەوان خۆیان حاڵ و ژیواری خۆیان نەگۆڕن و ئاڵوگۆڕ لە ژیان و شێوەی بەڕێچوونی خۆیاندا وەدی نەهێنن.. واتا بەرنامەی خوا ئەوە نییە کە شۆڕش بۆ خەڵک بکا بەڵکە دەبێ خەڵک خۆیان هەوڵ بدەن و تێبکۆشن و خواش بە مەرجی پێکهاتنی هەلومەرجی پێویست بۆ سەرکەوتن سەرکەوتوویان دەکا.

کەوایە ئێوە دەبێ ڕاپەڕن، شۆڕش بکەن، دژمنانی ناوخۆ و لاوەکی ڕاماڵن و سەربەخۆیی خۆتان وەدەس بێنن.نابێ چیدیکە سەر دابخەن. سەرشۆڕی کاری مەردان نییە. ئەمن ئەی کاکی کوردم ئەو گریان و داد و هاوارەم بۆ تۆیە و دەمهەوێ ئەتۆ ببیە پیا و بێیە ریزی گەلانی دنیا و وەکوو خەڵکی جیهان بژی و ئیتر بە هیچ جۆرێک مەبەستم خۆم نییە و ئەتۆ هەرچییەک بی و هەر چۆنێک بژی من هەر مەلام و لەوە زیاتر نابم و تازە بە بەژنێم بڕاوە و شانازیشی پێوە دەکەم.

جا وادیارە مامۆستا مەلایەتی بەکارێکی گەورەو گرینگ دادەنێ و تەنانەت ئەو کاتەش کە کورد ببنە دەوڵەت و میری سەربەخۆشیان ببێ ئەو هەر دەس لە مەلایەتی هەڵناگرێ بۆ گارێکی دیکە و هەروا درێژە بە مەلایەتییەکەی خۆی دەدات.

هەر چەندە فەرموودەی مامۆستا ئەوەندە بەهێز و پێزە کە پێویستی بە هیچ جۆرە پاڵپشتێک نییە و بۆ ئەوەی دەبێ هەموو هەڵبەستەکانی لە لایەن هەموو کوردێکەوە لەبەر بکرێن و لە سەر

پەڕەی دڵــی هەر کوردێـک بنووسـرێن، بەڵام بـۆ بە هێـز کردنــی هۆنراوەکانی خۆم بە هی مامۆسـتا بە پێویـستی دەزانـم ئەو پـارچە هۆنراوە.

تەکیە و خانەقا

وەرە مەردانە تـــۆ پـــێم بێـــژە کـــاکە
چیـــیە قـــازانج و چـــاکە و کەڵـــک و فەڕیـــان
لەوانـــــدا کـــام مەلا و پـــسپۆڕ و زانـــا
ســــەری هەڵـــــدا و ببێـــــتە رابەری گەل
ئەوان کە بـــــۆ موســـــڵمانان بەکەڵکـــــن
لەویـــــدا کـــــام بەنێـــــو ئەنـــــدازیارە
وەیـــــا کە رابەرێکـــــی راســـــتەقینە
ئەدی کـــوا کـــامە ئیـــسلامناســـە چـــاکە
لە کـــوێ بینـــراوە دڵـــسۆزێکی ئیـــسلام
ئەدی کـــێ دی مەرەنگـــوزێکی دڵـــسۆز
وەیـــا کـــام پیـــاوی ئـــایینزانـــی راســـتی
بڵـــێ کەنگـــێ بـــووە پیـــاوێکی زۆر ژیـــر
پەیـــا بـــووبێ لە ئەم دەزگـــا بەریـــنە
بـــرا ئەو جێـــیە جـــێگەی تەمـــبەڵانە
جـــێگەی شـــێخانە، جـــێگەی دەروێـــشانە
جـــێگەی تـــاڵانی مێـــشکوەهەســـت و هۆشـــە
جـــــێگەی راز و نیـــــازی ســـــیخوڕانە
بـــــنکەی شـــــۆقارەکانی دوژمنـــــانە

لەوێـــــدا هەســـــتی پێـــــشکەوتن کـــــوژاوە
هەرچـــی کەڵکـــی هەبـــێ بـــۆ گەل و ئەوانـــە
ئەوەی قـــــازانجی بـــــۆ ئیـــــسلام هەبێـــــتن
هەرچەنـــــدی خانەقـــــا و تەکـــــیەی بە نـــــاوە
ئەوەی قـــــازانجی بـــــۆ ئیـــــسلام بـــــێ دوورە
ئەوانە گـــــشتی مزگەوتـــــی زیـــــانن
لە قورئانیـــــشا خـــــوا پێـــــی داوی دەســـــتوور
کەوایە جـــــا تـــــۆ ئەی مەردی موســـــڵمان
مەچـــــۆ ناویـــــان کە ناوەنـــــدی خـــــراپین
تەڵە و داون بـــــۆ ســـــاویلکە و نەزانـــــان
ئەوانە گـــــازینۆی ڕێبـــــواری خـــــاون
لە بـــــۆ ناشـــــارەزا کاروانـــــسەرانە
بەڵام ڕێبـــــوارێکی بزانـــــی بەڕێـــــیە
مەڵـــــێ فیـــــسار مەلا و زانـــــاش لەوێـــــیە
کەســـــێ ئـــــایینی یەزدانـــــی بزانـــــێ
لە تەیکەکـــــێ هەبـــــێ یـــــاری نەیـــــارە
ئەوانە دانـــــی ســـــەر داوی نەیـــــارن
ئەوان چێـــــشتەو چەقـــــالتەی داوو تەپـــــکەن
ئەوان بـــــۆ ژیـــــانی خۆشـــــی ئەو جیهـــــانە
دەنـــــا جـــــا چـــــۆن مەلا و زانـــــا لەوێـــــیە
بەوانە قەت مەڵـــــێ زانـــــا و مەلا تـــــۆ
ئەوانە ســـــیخوڕی لاوەکیەکـــــانن
ئەوەی زانـــــا و موســـــوڵمانی بەهەســـــتە
لە مزگەوتـــــێ مەلا خۆشـــــە وتـــــاری
وتەی قورئـــــان و دێـــــژەی خـــــوا ئەبێـــــژێ

ڕێـــگەی پەســـل/ن و دنیـــا و ئـــایین و ژیـــان
کەوایە تـــــۆ بچـــــۆ مزگەوتـــــی یەزدان
ئەوانەی بـــــێ درۆ دڵـــــسۆزی خەڵکـــــن
مەلان و حـــــوجرە و مـــــزگەوتە جێیـــــان
نە شـــێخی ســـیخوڕ و پیـــسخۆر و پەســـتە
موســـوڵمانان دەبـــێ هۆشـــیار و ژیـــر بـــن
بـــزانن دوژمنـــی ئـــایینی خۆیـــان
مەلا و مـــزگەوت وقورئـــان و خودایـــان
دەزانـــن مـــرگ و تەکـــیە و شـــێخ و دەورێـــش
ئەوەی بـــۆ نیـــشتمان و ئـــایین و گەل
گەلێکـــیش هەن پزیـــشک و مەردی جوتیـــار
لە بازرگـــان و پـــاڵە و کاربەدەســـتان
بەڵام راســـتی ئەوەی بـــێ درۆ و گـــرێیە
لە تەکـــیە و شـــێخ نیـــیە پیـــستر لە جیهـــان
ئەوەی گەر بیـــری زێـــد و ئـــایینی بـــێ
مەلای زانـــا و بە بیـــر و هەســـت و هۆشـــە
لە تەکـــیە و خانەقـــا چیـــت دیـــوە چـــاکە؟
لە بـــۆ ئـــایین گەلـــێکە زیـــان و زەرِیـــان
وەیـــا کـــام بلـــیمەت و پیتـــۆڵ و دانـــا
وەیـــا خـــۆ کەنگـــێ بـــۆ گەل بـــوونە جێـــی هەل
دژی خـــوا و ئـــایین و ویـــژدان و خەڵکـــن
گەیـــشتی بـــوو گەلەی ئـــاوا هەزارە
لەوێ هـــات بـــۆو گەل و قورئـــان و دیـــنە؟
لە تەکـــیەی پێکەیـــی پـــێم بێـــژە کـــاکە
لە تەکـــیە پێبگـــا و چـــا بـــێ ســـەرەنجام

له تەکـــیه و خانەقـــا پەیـــدا بـــێ بـــۆ هـــۆز؟
بڵـــێ کـــێ دی له ئەم تەکـــیه هەڵـــستێ
بە هەســـــت و هۆشـــیار، دڵڕوون و پڕبیـــــر
لەبـــــۆ ئیـــــسلام و ئەو قورئـــــان و دیـــــنه
جـــێگەی ناڕاســـت و پـــیس و گەنـــدەڵانه
دووکـــــانی بیرکـــــڕ و ئاوەزفرۆشـــــانه
جـــــێگەی راوی دراو و نـــــان و دۆشـــــه
نه جێـــــی ئـــــایین و مەردان و کـــــوڕانه
جـــــێگەی راوی دڵـــــی پیـــــاو و ژنـــــانه
چـــــرای ژیـــــری بە یەکجـــــاری کـــــوژاوه
دژن پێـــــی جـــــا بـــــرای کـــــوردم بـــــزانه
نیـــــیه هەرگیـــــز لەوێـــــدا دەس کەوێـــــتن
دژی مزگەوتـــــــــــی یەزدان نـــــــــــبراوه
له تەکـــیه و خانەقـــا، لـــێم روون و ســـووره
دژ یەکبـــــوونی خەڵـــــک و هەم ژیـــــانن
له مزگەوتـــێ زیـــان هەرگیـــز مەچـــۆ زوور
هەچـــی تەکـــیەی هەیه دووری بـــکه لێیـــان
دەکەن تـــاڵانی مێـــشک و بیـــر و ئـــایین
بـــــۆ بێچـــــاره و هەژار و ناتەوانـــــان
تەڵەن بـــۆ کـــوردی بەدبەخـــت دانـــراون
بـــــرا ئەو دەردە دەردێکـــــی گـــــرانه
چلـــۆن بـــاری دەخـــا لەو جـــۆره جێـــیه؟
مەلا و زانـــــا له فێـــــرگه نیـــــشتەجێیه
نیـــیه مزگەوتـــێ بـــۆ تەکـــیەی وەلا نـــێ
دژی خەڵکـــــــــی موســـــــــوڵمانی هەزاره

لەبـــۆ فریـــودانی خەڵکـــی دەس بە کـــارن
دەبـــێ بـــۆ دوژمنـــی خەڵکـــی ئەوە بـــکەن
لەســـــەر تەپـــکەی نەیـــاران بـــوونە دانە
فێـــرگە و زانکـــۆیە بـــۆ زانـــایە جێـــیە
بڵـــێ فریوخـــۆر و فریـــودەر رەنـــجەڕۆ خـــۆ
موســـــڵمانان دەبـــێ زۆر چـــاک بـــزانن
لە تەکـــــیە دوورە، مزگەوتـــــی مەبەســـــتە
موســـــــولمانان دەکـــــا ئامۆژگـــــاری
وتـــاری پـــوختە بـــۆ گەل هەڵـــــدەڕێژێ
دەدا نیـــــشانی خەڵکـــــانی موســـــوڵمان
مەچـــۆ تەکـــیە، مەچـــۆ تەکـــیە بـــرا گیـــان
بـــــۆ ئـــــایین و وڵات و گەل بەکەڵکـــــن
بە وردکەی خەڵکـــی دابـــین بـــوون لە دێیـــان
نە دەروێـــش و خەلـــیفەی بـــێ مەبەســـتە
هەمـــوو وەک گـــورژی دڵ پڕهەســـت وبیـــر بـــن
بـــــزانن کێـــــیە دڵـــــسۆزە لەبۆیـــــان
وەلا نـــــانێن لە بـــــۆ دەرد و بەلایـــــان
گەل و ئیـــــسلامەتی نـــــابەن بەرەو پـــــێش
بە کەڵـــــکە و هەر مەلاشـــــە هێـــــنەری هەل
گەلێـــــک ئەنـــــدازیار و پیـــــاوی هۆشـــــیار
گەلێکیـــان دەچـــنە ریـــزی دڵ بە هەســـتان
بە درۆ و بە گـــریە شـــێخ ئەو قـــسە بە جێـــیە
نیـــــیە کەرتـــــر لە دەروێـــــش و مریـــــدان
نەیـــاری گـــش نەیـــار و خـــایینی بـــێ
نە شـــــێخی خـــــایین و هەم گەلفرۆشـــــە

ڕاستی ئەو بنکە و بنیاتانەی،کە بە نێوی ئایین و دین دانراون و جگە لە حوجرە و مزگەوت هیچیان ئایینی نین و سنوورێکی خواییان لە سەر نییە و تەنانەت زۆریشیان دژی ئایین و نەیاری دینن. بەڵام مزگەوت شتێکی وایە کە پێغەمبەر درووودی خوای لەسەر بێ لە ڕێگوزەرە مێژووییەکەی خۆیدا هەوەڵین کارێکی کردی ساز کردنی مزگەوت بوو لە چەند جێگەی قورئانیشدا باسی کراوە بەڵام تەکیە و خانەقا لە تەواوی دەورانی پێغەمبەر و یارانیدا شتێک بەو نێوە نەبوو، هەتا پتر لە ٢٠٠–٣٠٠ ساڵیش دوای کۆچی پێغەمبەر وەها شتێک هەر نەبووە. جا هەر بۆیە بە پێویستم زانی ئەو پارچە هەڵبەستەی خۆم بە نێوی مزگەوت لێرەدا بنووسم:

مزگەوت

مزگەوت ئەی فێرگەکەی قورئان و دین
ئەی پەیام بەخشی بە خۆشی دوایی ژین
مزگەوت ئەی ماڵی یەزدانی مەزن
سەنگەری گش ئەو کەسانەی نابەزن
گازینۆی رازاوەی سەر ڕێی خەبات
تۆ قەڵاتی قەت نەڕووخی بۆ وڵات
پایەگا و مەیدانی مەردانی خودا
خۆزگە بەو مەردەی لە تۆ نابێ جودا
تۆ مەکۆی مەردانی پڕ ئاواتی خۆ
دەرکە ئاواڵەی تەواوی کاتی تۆ
مزگەوت ئەی بنکەیی یەکسانی ژین
مزگەوت ئەی لابەری گش تویژ و چین

رازگەی رازدار و بـــــاوەڕ دارەکـــــان
ئەی مەکـــۆی گـــش دڵـــتەر و دڵـــدارەکان
مـــــزگەوت ئەی جـــێگەی راز و نیـــاز
رازگەی دڵـــــداری ژیـــــری دڵ بە ڕاز
ســـەنگەری ئـــازادی خـــوازانی دلێـــر
پایەگـــای مەردی موســـڵمانی بـــوێر
مزگـــوت تـــۆ لانـــی شـــێرانی خـــودای
تـــۆ لە پـــۆز و فیـــز و نـــامەردی جـــودای
ئەی قەڵاتـــی قەت نەڕووخـــی دینـــی گەل
ئەی هیـــواگەی خەڵکـــی ژیـــر و دووره هەل
مـــزگەوت ئەی بیچمـــی تـــۆ جـــوانترین دیـــمەن
تێکـــدەری بـــازاڕی شـــوومی ئەهـــریمەن
تـــۆلە جیهانـــا گەلێـــک پیـــرۆزی خـــۆ
نیـــازگەی مەردانـــی ژیـــری هـــۆزی تـــۆ
مەردی شۆڕشـــگێڕ و خـــوایی و قارەمـــان
هەر لە نـــاو تـــۆدا دەکـــا راوێژەکـــان
ئەی پەنـــاگەی گـــش رەهەنـــدەی ژیـــن تـــاڵ
ئـــاهورامۆزدای مەزن تـــۆی مـــاڵی مـــاڵ
چـــی مـــشەخت و بـــێپەنـــایە و رێبـــوار
تـــۆی پەنـــای ئەی مـــاڵی خـــوای پەروەردگـــار
هەر لە مزگەوتـــا ســـــەری زۆرداره گەر
دەچـــتە جـــێ پێـــی پیـــاوی لات و دەربەدەر
هەر لە مزگەوتـــایە ژینـــــی یەک هەوا
خەڵـــک بێـــدارن لە رۆژو و هەم لە شـــەوا
هەر لەوێـــیە خەڵـــک هەموویـــان وەک یەکـــن
دڵ و دەروون و رەنـــگ و روویـــان وەک یەکـــن

هەر لە وێـــــیە گەر هەمـــــوو یەک رووگەنە
گــش لە دەرکـــی یەک کەس و یەک جـــێگەنە
شـــان بە شـــانی گـــش هەژار و هەم نەدار
رادەوەســــتن ئـــاڵی (ظـــالم) و ســـەرمایەدار
مـــزگەوت بـــوو دەســـکری پێغەمـــبەری
خـــۆی دروســـتی کـــرد لە کـــاتی کـــۆچەری
ئەو بـــوو مزگەوتێـــی قوبـــا رازانـــدەوە
تـــۆوی دوا رۆژێـــی لەوێ بـــوو چانـــدەوە
هەر لە مزگەوتـــایە کەس جێـــی خـــۆی نیـــیە
جـێش لە کەس بگـرێ لەوێ کەس بـۆی نیـیە
مـزگەوت هـی گـش کەسـە و هـی کەس نیـیە
هەرچـی نـوێژێ بـکەی لەوێ قەت بەس نیـیە
جێـــی بە چۆکـــا هـــاتنە و کڕنـــوۆش و نـــوێژ
جێـــی کەســـێکە بـــۆ خـــودا فرمێـــسک رێـــژ
مـــزگەوت نـــابێ لە بـــۆ شـــۆخی و قومـــار
جێـــی خەبـــاتی خـــوایییە، نەک ئـــیش و کـــار
جێگەیـــە بۆ هـــەر کەسێکی خواپەرســـــــــت
روو لە خـــوا کـــا تـــاکوو لێـــی دەبـــڕێ بڕســـت
جێـــی کەســـێکە خـــوای لە خـــۆی خۆشـــتر دەوێ
بـــۆ رەزامەنـــدی خـــوا نەنـــوێ شـــەوێ
ســـــەنگەری کێـــــشکی خوداناســـــانە هەم
جێـــی کەســـێکە کەم دەخـــوا و دەنوێـــت کەم
جـــــــێگەی وانە و وتـــــــاری رابەرە
رابەرێکـــــی جێگـــــری پێغەمـــــبەرە
ئەو مەلایەی دۆســـــت و دڵـــــسۆزی گەلە
هەوڵ و تێکۆشـــانی ئەو گـــش بـــۆ هەلە

ئەو مەلایەی ڕێـــــگەی پێغەمـــــبەری
گرتـووە قەت نـابێ گەمـژە (ابـلە) و سەرسـەری
مـــــزگەوت زانکـــــۆیەکی یەزدانیـــــیە
چـــــاوگە و کانگـــــایەکی ویـــــژدانییە
فێرگەیێکـــــی زانیـــــاری خـــــوایی‌یە
ڕێـــزی لـــێ نەگـــری لەبـــۆت ریـــسوایی‌یە
مـــزگەوت یـــانەی مەلای زۆر باشـــە بـــاش
بـــۆ ئەوێ نـــابێ ئیتـــر گەنـــد و گەلاش
ئەم وتەش پڕپـــــڕ لە ڕێتـــــۆنییە و لە راز
قەل نیـــیە بـــۆی بچێـــتە جێـــی شـــاهێن و بـــاز
مـــــزگەوت ئەی یـــــانەی پێغەمـــــبەران
ڕێـــز و نـــازی تـــۆ لە ســـەر چـــاوە و ســـەران
مـــزگەوت هەرچەنـــدە تێـــت رامێـــنم مـــن
مـــزگەوت هەرچەنـــدی پێـــت هەڵخـــوێنم مـــن
زۆر کەمە و هەر مـــــاوە زۆر و زۆرتـــــری
چـــون لە جیهانـــدا لە گـــش جـــێ چـــاترێ
هەر کەســـێ ڕێـــزت نەزانـــێ مـــزگەوت
مـــاڵ وێـــرانە و وایە، وەک دە قـــوڕێ کەوت
ئەو کەســـەی هەر بـــۆ ژیـــانی تـــۆی بـــوێ
تەپڕەشـــی تـــۆ بـــێ و لە تـــۆدا نەســـرەوێ
ئەو کەســـەش هەر خـــۆی بە تـــۆ بکـــاتن بەخێـــو
چەنـــدی گەورەش بـــێ بە چەشـــنی شـــاخ و کێـــو
ئەو کەســـــەش گەر وا لەبەر رازە هەڵـــــێ
هەر نەمێنـــێ کـــاکی گـــورزی وا دەڵـــێ

مەهاباد ڕەزبەری ٢٧٠٣ کوردی (مهر ١٣٨٢)

هیواداری مەلای کۆیی

دڵی پان و بەرین و پڕ لە هەست و بیر و باوەڕی مامۆستای کۆیی هەر لەو کاتەدا کە تژی دەرد و پەژارە و داخ و خەم و خەفەت بوو و لە تاوی گەل و نیشتمانە دابەشکراوەکەی دەسووتا و دەسژاو ناڵەی دڵی بە کوڵی کوورەی دەروونی نێڵ دەدا و تاو لە دوای تاوێ مەشخەڵی ئاوری ئەوینی پاکی خاکی چاکی کوردستان و هیوا و تاسە و ئارەزووی بووژانەوەی گەلە چەوساوەکەی بڵێسەی دەدا و تین و تەوژم و دووکەڵە شینکەی وڵات و نیشتمانی کوردی دەدایە ژێر تیشک و تینی خۆی و تەنانەت جاری واش دەبوو کە خۆی لە داخان و لە تاوان و لە بەر خەم و پەژارەی زۆر یێخەی خۆی دادەڕی و بێزاری خۆی لەم ژیوارە نالەبارە دەردەبڕی و بێکەیفی و بێشادی خۆی رادەگەیاند و دەیفەرموو:

مـــــن یەخەی خــــــۆم لە بـــــــۆیە دائەدڕم
ئێـــــوە نـــــابن بە هـــــیچ و مـــــن دەمـــــرم
دەبـــێ مـــــن کەیفـــی چـــیم بە دنیـــا بـــێ
قەومــــــی مــــــن وا رەزیــــــل و ریـــسوا بـــێ
ئـــــەوەی زانایـــــە نـــــاو جەرگـــــی پەلا ســـــە
ئەوەی نـــــا دانـــــە نـــــازانی چ باســــــــــە

راستی دڵـی بەکوڵی مامۆستا ئەگەرچی هەمیشە زامار و پڕ لە ناسۆر و دەردو کەسەر بووە پڕپریش لە هیوا و هومێد و تاسە و ئارەزوو و چاوەڕوانی دوارۆژی سەرکەوتن بووە، ئەو هەرگیز پێی وا نەبووە کە دەبێ هەتا هەتایە گەلی کورد هەر ژێر چەپۆکە و ستەم لێکراو بێ و قەت سەرنەکەوێ.

مامۆستا قەت دەستی لە هومێدێ بەر نەداوە و هێمن گوتەنی:

دەســــــــــتم لە هومێـــــــــــدێ بەر نەداوە
چـــــــاوم لە پـــــــسانی بەنـــــــــد و داوە

هەر بە هیـوای پـس پـس بـوونی داوی دوژمـن و رزگـاری بـوونی گەلەکەی لە یەخـسیرخانەی نەیـاران بـووە و هەمیـشە چـاوی بڕیوەتە ئاسۆی هیوا. ئەو بەڕێزە هەژار گوتەنی:

زانیـویەتی کە: بە رخ هـــە ر بـن سـە وە نـا بـێ
رۆژێ دێ شـــــــاخی پـــــە یــــدا بــــێ

ئیتـر هەروا شل و کـول نـامێنێ، ئەو کـوردە پەڵـولەی دوێنـێ و سـەرەنجام وا تونـد دەبـێ کە هەر کەس بـیهەوێ بە نـاڕەوا بیخـوا ددانی بشکێنێ.

بە کـوردی و بە کـورتی کوردەکـانیش ببـنە خـاوەنی دەوڵەت و میریی سەربەخۆ و وەکوو گەلانی دیکەی دنیـا بە بێتەل و تەلەفـون (بیسیم و تلفن) یەکتر بانگ بکەن و هەر لەو کاتەشدا زەلـزەلە دە نێو ملکی کەیخوسرەو کە یەکێک لە داگیرکەرانـی کوردستان بـووە بخەن و هەموو وڵاتی خۆیان بێننەوە ژێر دەسـتی خۆیـان کە دیـارە ئەوەش بۆ خودای گەورە کارێکی زۆر ئاسان و سادە و بەسێنەییە و ڕەوش و بەرنامەی خـوا واتـا (سنة اللـه) هەر وا هـاتووە کە پـاش مـاوەیەک رەزیلـی و زەبـوونی و لێقەومـاوی نـۆرەی خۆشـبەختی و کامەرانی و دوای ناخۆشی، خۆشی و دوای تەنگانە فەرحـانە و دوای برسییەتی تێری و دوای خەم و پەژارە شادی و دڵخۆشییە و خـواش خۆی دەفەرموێ: (ان مع العسر یسرا ان مع العسر یسرا) بـێگومـان

لەگەڵ هەر ناخۆشییەک خۆشی و لەگەڵ هەر خۆشییەک ناخۆشی هەیە.

ان مـــع العـــسری کە یـــسرش قفاســـت
شـــاد بـــر آنـــم کە کـــلام خداســـت

جا ئەوەیە کە مامۆستا دەفەرموێ:

هیواداری

زۆر بـــــــووە بەرخەکـــــــی لەڕ و لاواز
بـــۆتە خەرتێکـــی دونـــگ زەلام و قەڵەو
یـــا منـــاڵێکی ســـیس و مردەلـــۆخە
بـــوویتە مەردێکـــی گـــورج و گـــۆڵ و پـــتەو
گەلێـــک مـــیللەت وەهـــا ســـەرکەوتن
کە نـــایەتە خەیـــاڵ و وەهـــم و خەو
بـــۆیە ئومێـــد ئەکەم لە لـــوتفی خـــودا
خـــالقی مانـــگ و رۆژ و شـــەو
کوردەکـــانیش بکـــاتە ســـاحەبی جـــاه
(ســـنة الـــله فـــی الـــذین خلـــوا)
تەلەفـــۆنێ بخـــاتە نێـــو کـــوردان
بـــانگی یەکتـــر بـــکەن بە دەنگـــی هەلەو
هەوهەوی میـــــرەوان لە مەیـــــدانێ
زەلـــزەلە بـــداتە مـــوڵکی کەیخوســـرەو
بێـــتە ژێـــر دەســـتی میللەتـــی کـــوردی
هەر لە بـــاتومەوە هەتـــاکو دەهـــلەو

بە نەزەر تـــــــۆ خـــــــودایە ئاســـــــانە
بـــــاز و شـــــاهێن هەڵـــــێن لە ترســـــی کەو

• باتوم بەندەرێکی رۆژئـاوای یەکیەتـی کۆمارەکـانی شـۆڕەوی پێشوو بوو کە لـە سەر لێواری دەریـای رەش هەڵکەوتـووە و ئێـستا نێزیکەی یەکسەد هەزار کەس حەشیمەتی هەیە. رەوگە و نـاوەنـدی بەڕێ کردنی نەوت و رەژی بەردە لە شۆڕەویڕا بۆ ئۆرووپایە.

• دەهـلـەو: نێـوی یەکێـک لە وڵاتـانی گەورەی ئیـسلامییە لە بــاکووری هیندووســـتانێ. پـــایتەختی ئەو وڵاتەیە و دهلـــی نەو و دهلـی‌شـی هەر پێدەگوترێ. نێوانی ئەو دوو جێگـایە کە یەکیـان لە رۆژهەڵات و یەکیان لە رۆژئاوای کوردستان هەڵکەوتووە، نێـزیکەی ســێ هەزار و سێــسەد و شێــست میلیــۆن کیلــۆمەتری تەواوە لە رۆژئـــاواڕا بـــۆ رۆژهەڵات بـــریتییە لە وڵاتەکـــانی گورجـــستان، دەریـــاچەی خەزەر، ئێـران، ئەفغانــستان، پاکــستان، جـــامو و کەشمیر

بەڵێ مامۆستا لێرەدا هەر بە کوردستان راناوەستێ و ئیتر وڵاتی خۆی پـانو بەریـنتـر دەکـا و لـە دەریـای رەشـەوە بەرەو رۆژهەڵات سوپای کورد پارێزی خۆی دەئاژوێنێ و دەیبـا تـا دیهلـی پـێ داگیر دەکـا، نـاهێڵێ پـشوو بـدا و ئیتـر لەوێـشەوە روون نیـیە داخـوا بەنگلادیـش و بیـرمە و لائـوس و تایلەنـد و ویتنـام و کـامبوجیش وەبەر خۆی دەدا و لە دەریای چین دەپەڕێتەوە فیلیپین و مـالزی و ئەندۆنەزیش هەر تاپۆ دەکا یان نا.

بەڵام لەو کارە گرینگ و حەستەمەشدا پشتیوانی هەر خـودایە و بەس، و پێی وایە ئەگەر خودا بیهەوێ کارێکی زۆر سـادە و ئاسـانە چونکە خودا خۆی دەفەرموێ: (کم من فئـة قلیلـة غلبـت فئـة کثیـرة

باذن اللـه) چەنـدەها دەستەجاتی چووکەڵە چووکەڵە بە یـارمەتی خـوا زاڵ بـوون بە سـەر دەسـتەجاتی زۆر و بەهێـزدا. جـا بـۆیە دەفەرموێ:

بە نەزەر تـــــۆ خـــــودایە ئاســـــانە
بـــاز و شــــاهێن هەڵـــێن لە ترســـی کەو
کوردەکـــانیش بکـــاتە ســـاحەبی جـــاه
(ســـنة الـــلە فـــی الـــذین خلـــوا)

دیـارە مامۆسـتا زۆری پـێ خـۆش بـووە و ویـستوویەتی کە ئەمپەڕاتـۆری گەورە و بەهێـزی ئیـسلامی کـوردی دەورانـی مـاد و ساسانی یان ئیمپراتۆری ئیسلامی کوردی سەلاحەددینی ئەییـووبی زیندوو کاتەوە.

جـا مـن لێـرەدا بە پێویـستی دەزانـم کە لە گەڵ گیـانی پـاکی مامۆستای خۆشەویست بدوێم و بڵێم:

ئەرێ خۆشەویستەکەم! تۆ کە هێندە دڵسۆزی گەلەکەت بـووی و دڵیشت لێواو لێوی تاسە و ئـارەزوو و هیـوا و ئـاوات و ئامـانجی بەرز بەرز بـووە بـۆ کوردسـتان و کوردەکـان، چـۆن بـوو بـۆ ئەو مەبەستە وەخۆ نەکەوتی؟! دە خۆت رانەدی یـان دە گەلەکەت؟! یـان هەر دەتـهەویست شۆڕش و ئاڵوگۆڕێکی فەرهەنگی بکەی و لە کوشت و کوشتار و خوێنڕێژی بەدوور بی؟

بیرو باوەڕی جاهیلانی خەڵەتاو و مامۆستا کۆیی

بیروباوەڕی ناڕاست و نارەوای نەزانان کە وەک چەقە پێیەوە دەنووسێن و بە هیچ جۆرێک دەستی لێ بەر نادەن و لەو لاڕێیە بە هیچ ڕێزان و لێزانێکی نایەنەوە سەر ڕێیە، ئەوەندەی زەرەر و زیان بۆ گەل و کۆمەڵ و ئایین و نیشتمان هەیە، کە هەر خوا خۆی دەزانێ و بەس، ئیتر بێگومان گرچووبڕترین زەبریش لەو ڕێیەوە وە گەلەکەی گەل دەکەوێ و ئەکرێ بڵێین ئازارە باریکەیەکی پیس و سەختە، کە کۆمەڵ ئەوەندە لاواز و چیلاز دەکا کە هەتا سنووری لە ناو چوونی دەبا یان وەک نەخۆشی شێرپەنجە (سرطان) لە کۆڵی نابێتەوە تا لە ناخێی ڕادەکا.

جا دیارە کە ئەو بیروباوەڕەش هەر شێخ و خەلیفە و گەندەڵە مەلاکان لە دڵی ئەو خەڵکە نەزان و نەخوێندەوارەیدا وەدی دێنن. چونکە ئەوان بە خەیاڵ ڕێبەر و ڕێنوێن و ڕازدار و هۆشیار و چاوساخی ئەو خەڵکەن و دەبێ دڵسۆزی خەڵک بن، بەڵام وای بە حاڵی ئەو خەڵکە کە ئەو جۆرە کەسانە ڕێنوێن و ڕابەر و چاوساخیان بن و عەرەبیش گوتەنی: (اذا كان الغراب دليل قوم فيهديهم الى الضلال) هەر کاتێ قەل، ڕابەری هەر هۆزێک بێ گومڕایان دەکا، یان کورد گوتەنی: (سەرچۆپی بە دەس گاوە بێ، شایی بۆ لای کادێن دەبا)، یان (کەر پێش قەتار بێ، کاروان دە قوڕێ دەمێنێ) بێگومان ئەوانە بەتایبەتی هێندێکیان وەکوو ئەو ڕێویە وان کە کردیان بە مەزنی دەعبا وردەڵەکان لە جەنگەڵ و هەموویانی بە گورگێگ بە خواردن دان کە خۆی لە گەڵی هاوپەیمان بوو کەمێک لە بەرماوەکەی خۆی دەدایە! واتا بۆیە بەرماوێک

ئەوانی بە دژمن بە خواردن دەدا. بۆ دەسرۆکەیەک قەیسەرییەک ئاور دەدا.

ئەو خەڵکە جا بە تایبەتی خەڵکی نەخوێندەوار و چەوساوەی کورد نەزانو بێئاگا و هەژار و چاو بەستراون و لە فێڵ و فووتی ئەو فێڵبازانە ئاگادار نین و پێیان وایە کە جەنابی شێخ بارانیان بۆ دەبارێنێ و هەر بە چووکەترین فەرمان وەک خوای گەورە هەرچی بیهەوێ ئەنجامی دەدا و هەموو دنیای لە بەر دەستایە و لە زەوییەوە تا ئاسمان و لە ئەستێرەکانەوە تا وردەڵەترین بوونەوەری سەر زەوی بوون و نەبوون و مان و نەمانی هەر بە دەستی پیری تەریقەتە و بەس.

ئەگەر وەک چاخی ئێستای خۆشمان کە دیارە ئەو کاتیش هەر وا بووە و رەنگە لە پێش ماموستاشدا هەر وا بووبێ مەلایەکی زانا و رووناکبیر و ئاگادار لە ئایینی خوا بێت و بڵێ نابێ وا بێ و ئەوەی کە ئێوە ئەی خەڵکینە بە نێوی ئایین دەیکەن دژی ئایینە و گاوریەتی و ئاواڵ بۆ خوا دانان و لە رێی راستی ئیسلام دەرچوونە هەزار نێو و ناتۆرە و شتی وای بۆ ساز دەکەن کە بێچارە خۆی هەر ئاگاشی لێ نییە و پێی دەڵێن (کەڵبەش و وەهابی) و سەحابی بە هەر رەنگێک بێ لە بەر چاوی خەڵکی سووک و بێبایەخ دەکەن و رێز و پایەی ئایینی و کۆمەڵایەتی بۆ ناهێڵنەوە دیارە ئەوانە کە ئەو جۆرە کارانە دەکەن لە خۆیانڕا نییە و تەنیا بە هێز و نەخشەی خۆیان نییە بەڵکە هەر وەک گوتوویانە: سەگ بە هێزی کلک ئێسقان ئەشکێنێ، ئەوانیش هێزیان لە جێیەکی دیکەڕایە. سەیری لە هەموو سەیران سەیرتر ئەوەیە کە هەر رژێمێک بە هەر جۆرە بیر و باوەڕێکەوە لەسەر کار بێ ئەوان لە گەڵین و ئەویش پشتیوانی وانە!! دەڵێی سەد ساڵە پێکەوە بران کە بەڕاستی جێگەی سەرنج و تێرامانە.

جا ئە لێرەدایە کە مامۆستای بلیمەت و هەڵکەوتوومان خوا لێی خۆش بێو پاداشی باشی بداتەوە هەموویان لە شێخدا دێنێتە بەر چاو و رووی تێدەکاو پێی دەڵێ: هەی ئەوەو ئەمە و فلان و فیسار

ئەتۆ کەی ئەوەی کە ئێستا لە سایەی بیر و رای نەزانان و چاو بەستراوانەوە هەی، دەبێ ئەتۆ بۆچی خۆت کردۆتە پاپای نەسرانییان و خێوی خاوەن ماڵ و خاوەنی دەسەڵاتی خوایی؟

مەگەر ئایینی پاکی ئیسلام وەکوو ئایینی گۆڕدراوی مەسیحییە کە پاپ گوناح و تاوانی خەڵکی ببەخشێ؟ مەگەر جەنابی شێخیش پاپە و ئێمەش مەسیحین؟ یا جەنابی شێخ ئاخوندە کە فتوا دەدا و دەڵێ هەرکەس سیغە بکا و دوای کاری وا مەلە بکا لە هەر تنۆکە ئاوێکی مەلەکەی٧٠٠٠٠ فریشتە ساز دەکرێ و ئەو هەموو فریشتانە هەتا ڕۆژی پەسڵان بۆ ئەو دەپاڕێنەوە و نزای بۆ دەکەن؟ ئاخر توخوا ئەو فێڵ و فووت و چاو بەستنە تا کەی؟!

یان خەڵک بنێرێتە دۆزەخ و یا بەهەشتێ و دەیان کاری ناڕەوای دیکەی دژی ئیسلامی لەو چەشنەش؟

مامۆستا موفتی زەهاویش خوا لێی خۆش بێ دەفەرموێ:

شیخا تو که در عالم یکتا خردی
این رتبه ز دستار بدست آوردی
حیف است که او دور سر تو گردد
بایستی که تو دور سر او گردی

وەهابیگەری لە روانگەی مامۆستا کۆیی‌یەوە

پێویستە لێرەدا کەمێک باسی وەهابیەت کە ئێستاکە تەواوی مەلاکانی جیهانی ئیسلام و بە تایبەتی مەلاکانی کوردستان پێیەوە گیرۆدە بوون و نەیارانی تەکپەرستی و لایەنگرانی پڕوپووچ پەرستیش، مەلا و موسڵمانە هۆشیار و ژیرەکان بەو نێوە بەد نێو دەکەن و ئەو بەرچەسپەیان لێدەدەن بکەین.

محەمەدی کوڕی عەبدولوەهاب کوڕی سولەیمان کە لە ساڵی١١١١ی کۆچی لە دایک بووەو لە ساڵی ١٢٠٧ی کۆچی کۆچی دوایی کردووە و خەڵکی گوندی عوبەینەی نەجدی عەرەبستان و لە پەیڕەوانی پێشەوای بەڕێز ئەحمەدی کوڕی حەمبەڵە، یەکێکە لە زانایانی بەرز و هەڵکەوتووی ئیسلام و تەکپەرستێکی راستەقینە و خواناسێکی خۆناس و زانایەکی بەبڕشت و خاوەن باوەڕێکی بەخێرەت و هەڵکەوتوو و بلیمەتێکی هۆشیار بووە.

ئەو بلیمەتە گەورە لە دژی پڕوپووچ پەرستی راپەڕی و خەباتێکی خەست و خوێناوی وشێلگیرانەی لە دژی خواگەلی پووشاڵی کە دەسکردی نەیارانی ئیسلام و دژی خوداوەندی میری مەزن و پاک و تاک و بێهاوتا بوون، دەس پێ کرد و تا رادەیەکی زۆریش سەرکەوتوو بوو، بەتایبەت لە وڵاتی عەرەبستاندا.

ئەو بە تایبەتی دژ و نەیاری هەموو جۆرە ئاکارێک بوو کە بۆنی ئاواڵ دانان(شرک)ی لێ هاتبایە. بە هەموو هێز و توانای خۆی بەربەرەنی لەگەڵ بیر و باوەڕی نەزانانە و پڕوپووچ پەرستی و ئاواڵ دانان بۆ خوا دەکرد، بەڵام هەرگیزاو هەرگیز داوای ئەوەی نەکرد کە وەک سەرمەزەبێک پەیڕەوی لێ بکرێ و قەتیش خۆی وا

نیـشان نەدا و خـۆی بەو جـۆرە نەناسـاند و قەت نەیگـوت مـن پێشەوایەکم و پەیڕەویم لێ بکەن. چونکە ئەو خۆی پەیڕەو و شوێن کەوتووی پێشەوایەکی گەورەی ئیسلام بوو و ئیتر هەرگیز خۆی پـێ لەوی پتـر نەبـوو و بە شـانازییەوە دەیگـوت من پەیـڕەوی پێشەوا ئەحمەد کوڕی حەنبەلم.

نەیارانی ئیسلام ئەویان بە پیاوێکی دژی یاسـای خـوا و نەیـاری بنەمـاڵەی پێغەمـبەر و سـەرمەزهەبێکی بـێمەزهەب و پێـشەوایەکی لەخۆبـایی و کەڕ و گونـگ و لە ڕێ لادەر بە موسـڵمانانی سـادە و سـاویلکە و بـێئـاگـا ناسـاند و هەر کەس بیـر و ڕا و بۆچوونەکـانی ئەوی قەبووڵ بکا بە نۆکەری بێگانە و ناموسڵمان و لە ڕێ دەرچوو تاوانباری دادەنێن.

جا بە تایبەتی لە وڵاتی کوردستانی بەڵا لێدرا و شێخ زەدە و ڕێ لـێ ون کـراودا هەر مەلا و قوتـابی و خوێنـدکار و ڕۆشـنبیرێکی کە دژی پڕپووچ پەرستی و شێخ و شـێخایەتی و نەیـاری ئـاواڵ دانەری بێ، مـۆری وەهـابیگەری لە نێوچـاوانی دەدەن و هەر وەک گوتمـان ئیتـر وەهابیگەرییـان دروسـت بە نـوختەی بەرانـبەری ئیـسلام بە خەڵـک نیـشان داوە و قۆڵێکیـشیان کـردوونەتە سۆفی و ئیتـر بەو جۆرە لە بەرابەر یەکتریانـد ڕاگرتـوون و ئەوانیـان تێـک بەرداون و خۆشیان سەیران دەکەن!! زیان بە هەر لایەک بگا بە قازانجی وانە.

بە تایبەتی لە هێندێک لە شار و ناوچەکـانی کوردسـتاندا مەلا و خەڵکـی کـوردی موسـڵمانیان بەو دوو نێـوە وەک ئـاگر بە گیـانی یەکەوە ناوە!! کە بەڕاستی جێگەی داخ و پەژارەیە چـونکە ئیـسلامی ڕاستەقینە کە خوا بۆ پێغەمبەری ناردووە بریتی نییە لە هـیچ یەک لەو نێو و ناتۆرانە و هەر لە بنیڕا ئەو شتانەشی قەبووڵ نییە.

زۆر جاران تەنانەت بە خودی خۆشمیان گوتووە "وەهابی" یان فەقێکانمیان بەو نێوە بە خەیاڵی خۆیان بەدنێو کردووە!! جا منیش زۆر جاران بە فەقێکانی خۆمم گوتووە ئێوە کە پێڕەوی پێشەوا شافعین بڵێن خۆ ئێمە تەنانەت پەیڕەوی لە پێشەواکەی محەمەدی کوڕی عەبدولوەهاب (ئەحمەد کوڕی حەنبەڵ)یش هەر ناکەین تا دەگا بە خۆی، بەڵام ئێمە مرۆڤین و خوای گەورە بیر و ژیری پێداوینو چاکە و خراپە لێک جیا دەکەینەوە و هەر قسە و بیروڕایەکی چاک و پەسەند بە دڵ قەبووڵ دەکەین و پەیڕەویشی لێ دەکەین و خەراپەکەشی ئی هەر لایەک بێ فڕێی دەدەین و وەلای دەنێین، خوای گەورەش خۆی دەفەرموێ: (فَبشر عبادي الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه) جا تۆ مژدە بدە بەو بەندانەی من کە گوێ بۆ قسە و وتار رادەگرن و پەیڕەوی لە چاکەکەی دەکەن.

بەڵێ بەڕاستی جێی داخە، کە هەر مەلا و موسڵمانێکی رووناکبیر بۆ دامودەزگاکانی میرییە دەسەڵاتدارەکان لە وڵات و نیشتمانی ئیسلامیدا بە وەهابی لە پێنووس دەدەن و ئیتر هیچ بیر لەوە ناکەنەوە کە تەنانەت خودی محەمەدی کوڕی عەبدولوەهابیش خۆی وەهابی نەبووە، بەو مانایەی کە ئەوان دەیڵێن. رادەی بێئاگایی، یان خەڵک پێ شێت بوونی ئەوانە بە ئەو جێیە گەیشتووە کە تەنانەت ئەو زانا و بلیمەتانەش کە زۆریش لە پێش محەمەدی کوڕی عەبدولوەهابدا ژیاون بەڵام وەک وی یا پتر لەوی رووناکبیر بوون هەر بە وەهابی دادەنێن!

بۆ نموونە: بەڕێز شیخ الاسلام احمد بن تیمیە حرانی کە ٤٥٠ ساڵی تەواوی لە پێش محەمەدی کوڕی عەبدولوەهابدا ژیاوە دەڵێن وەهابی بووە؟! لە مەرجێکدا دەبێ ئەو ابن تیمیەیی بووبێ نە ئەم وەهابی. چونکە ابن تیمیە لە ساڵی ٦١١ کۆچی مانگیدا لە گوندی

حەڕڕانـی وڵاتـی سـوریا لـه دایـک بـووەو گەلێکـی خـزمەت و ڕاژەی ئایینی پیرۆزی ئیسلام کردووە و ئاسەوارێکی گەلێک بە نرخـی لـه پاش خۆی بە جێ هێشتووە.

ئێتـر ئەوان کاریـان بەوەی نیـیه داخـوا لـه پێـشدا بـووە یـان لـه دوایه، بە هەر کەس کـوێر کـوێرانه نەڕوا و شـت بە بـێ بەڵـگە قەبـووڵ نەکـا و قورئـان بکـاتە بەرنـامەیی دەڵـێن وەهـابی! وەک دەفەرموێ :

مــه لا گــەر بــێ و بلــێ نــابی وهــا بــی
دەڵــــێن ئەفاســــقە بوتـــــە وەهــــا بــــی
وەهابیـــــشیان بە جــــۆرێ کـــــردووە تەڵقـــــین
وەهــــابی یــــانی بــــێئــــایین و دیـــــن

جـا مامۆسـتای کـوڕی کـوردی کۆییمـان کاتێـک کە ئەو ژیـوارە نالەبـارە بە چـاوی خـۆی دەبینـێ و لەوانەشـە هەزاران جـار ئەو مۆرەیان لە نێوچاوانی خۆشی دابێ و بە وەهابییان ناساندبێ، پـڕ بە دڵ تـووڕە دەبـێ و خەفەت لەوانە دەخـوا، کە ئەو جۆرە نێـو و ناتۆرانە بۆ موسڵمانان و بە تایبەتی بۆ مەلاکان هەڵدەبەستن و بەو شێوە خەڵکی موسڵمان لە یەکتر دڕدۆنـگ دەکەن و تەنـانەت بە گژ یەکتریاندا دەکەن.

جـــا ئەوەیە کە دەفەرمـــوێ ئەگەر مەلاکە ئەرکـــی ســـەر شـــانی خـۆیەتی لە بەرابەر ئەو جۆرە بیـر و بـاوەڕە پەسـت و نـاڕەوایەدا ڕاست بێتەوە و لە دژی پڕوپووچ پەرستی و ئـاواڵ بـۆ خـوا دانـان ڕابپەڕێ، پێی دەڵێن ئەوە وەهابییە و چونکە وەهابی سـاز کـراوی دەسـتی دژمنانیـشیان ئەوەنـدە بە شـتێکی خەراپ و نـاحەز و دژی ئیسلامی بە خەڵک نیشان داوە، مەلای بێچارە لە بەر چاوی خەڵک

سووک دەکەن. بی گومان دەستیکی پیسی نگریسی چەپەڵ وخە یانە تکارانە لە بن پەردەیەکی رەشی تەپرەشانە هەیە، کە ئا بەو جورە مەلای دڵسوزی گەل لەبەر چاوی گەل سوک دەکا. هەزاران نیو نتکەی نام لە مەلا هەڵ دەدا . بە وەهابی و کەلبەش ومفتەخورو ملوزم وسەرباری گەلی لە پینوس دەدا جا ئەوەیە مامۆستاوە زالەدی و دلەگەورەکەی دیسان وەکوڵ دیتەوە و هەڵدەچی و دەڵی:

مەلا گەر بــێ و بڵــێ نــابێ وەهــا بــێ
دەڵـــێن ئەو فاســـقە بـــۆتە وەهـــابی

جا بۆیە جێی داخ و خەمە کە تەنانەت زاناکانیش هێندێکیان بەو سازە هەڵدەپەڕن و نەزانانە خۆیان دەهاوێنە ناو ئەم گێژاوە بەڵێ مامۆستای خوا لێ خۆشبوومان لە بارەی باوەڕی جاهیلان و نەخوێندەوارانی فریودراو و خەڵەتێنراودا ئاوا دەفەرموێ:

باوەڕی جاهیلانی نەخوێندەوار

ئەڵـــێن بـــاران بە ئەمـــری شـــێخ ئەبـــاری
بە ئەمـــری (کـــن فکـــان) وەک ئەمـــری بـــاری
خولاســـــە کـــــافەیی زەڕڕاتــــــی عــــــالەم
چ ئەفـــــلاک و چ ئەمـــــلاک و چ ئەنـــــجەم
بە ئەمـــــری حەزرەتـــــی شـــــێخە دەوامـــــی
حەیـــــات و مەوت و تەرتیـــــب و نیزامـــــی
مەلا گەر بـــێ و بڵـــێ نـــابێ وەهـــا بـــێ
دەڵـــێن ئەو فاســـقە بـــۆتە وەهـــابی
وەهابیـــــشیان بە جـــــۆرێ کـــــردووە تەڵقـــــین
وەهـــابی یەعنـــی بـــێئیمـــان و بـــێدیـــن

جا ئەو جار دوای ئەو روون کردنەوە جوانە و دەرخستنی باوەڕی ناڕەوا و نابەجێی نەزانان و ناڵە و دەردە دڵ لەو حاڵە روو دەکاتە خودی شێخ کە لە ماکا هەر ئەو کار تێکدەر و هۆی بنەڕەتی دواکەوتنی موسڵمانان و باوەڕی ناڕەوای وان و بەردی بناخەی ناکۆکی و دووبەرەکی و خوێنمژی ناوخۆی گەلی کوردە و بە توندی تێیڕادەخوڕێ و قسەی ڕەقی پێ دەڵێ و دەفەرموێ:

ئەرێ ئەی شـــێخە پیـــسەی بـــۆری چڵکـــن
ئەرێ ئەی زگ هەمـــانەی غـــازی بـــۆگەن
ئەتـــۆ دەوواری چەرخـــی بـــێســـتوونی
ئیـــرادەی تـــۆیە نیـــزام و شـــوئوونی؟؟
ئەرێ ئەی شـــێخە کـــۆرەی خـــواری مەخـــزووم
ئەتـــۆی نایـــب مەنـــابی حەیـــی قەیـــووم؟؟
ئەتـــۆ ئەی پێـــستەخۆرەی لینـــگ گـــاوی
لەگەڵ زەڕڕاتـــــی عـــــالەم تـــــێکەڵاوی؟!
ئەتـــۆ مومتـــازی رزقـــی مـــار و مـــووری
ئەتـــۆ ئینـــشا کونەنـــدەی نـــار و نـــووری؟!
بە حـــوکمی تـــۆ ئەبـــێ عەفـــوی گوناحـــان
وەکـــوو پـــاپی نەســـارا خێـــوی غـــوفران!
هەمـــوو عـــالەم لە ژێـــر فەرمـــانی تـــۆیە!
حەیـــاتی تـــۆش بە مـــستێک ئـــاردەجۆیە!؟
ئەوی عەفـــوی بـــکەی جـــێگەی نەعـــیمە
ئەوی عەفـــوی نەکەی مەئـــوای جەحـــیمە!

ئەمجا دێتە سەر ئەوە کە بە ئاشکرا رادەگەیەنێ کە هەموو شتێک هەر بە دەس خوایە و هەر موڵک و ماڵێک هەر ئی خودایە و شێخ و

مێخ و هێتم و مێتم (قطب و مطب) لە بنیڕا لە بەرنامەی خوادا نییەو ئیتر ئیسلام پێویستی بەو دووکان و بازاڕاە نییە و ئەو دووکان و بازاڕە شلۆق و پڕحەشیمەتە، داهاتەکەی بە هیچ جۆرێک بۆ ئیسلام و موسڵمانان نییە و بەڵکە پاریس و لەندەن و واشەنگتۆنی لێ پاراو دەبێ!! پارە و پووڵی موسڵمانان لە وڵاتانی ئیسلامی کۆ دەکرێتەوە و بۆ ئێرە و ئەوێ بەڕێ دەکرێ!! جا بۆیە دەفەرموێ:

ئەگەر ملـــکە هەمـــووی ملکـــی خـــودایە
ئەگەر شـــێخە ئەگەر قـــوتبە هەبـــایە
ئیـــرادە وقـــودرەتی خـــودای مـــن تەواوە
چ حاجەتمـــان بە شـــێخ رایـــی کـــراوە؟
بە ئەقتـــاب و بە ئەوتـــاد و بە ئەقـــوال
نەبـــوویە ئادیـــسۆن، ئەی مەردی بەقڤـــال
لە عـــیلم و ئیختیراعـــا چـــی بە دەر خـــست
بنـــۆڕە میللەتـــی خـــۆی کـــوو وەســـەر خـــست؟
بە عیلمـــی کیمیـــا و قـــووەتی نـــوور
بە تەییـــارە و بە زەبلـــین و بە پـــاپوور
چلـــۆن قـــوتبی فەقیریـــان پـــێ نیـــشان کـــرد
پـــرۆژەی شـــێخ ئەفەندیـــشیان عەیـــان کـــرد
موســـڵمانان لە چنـــگ وان کـــورد زەلیـــل بـــوون
دەفەرمـــوو شـــێخە شـــێتەی گێـــژی مەجنـــوون
بـــزانم تـــۆ ئەوێـــستا چـــت لە دەســـت دێ؟
لە بەحـــر و بەڕ و چـــۆڵ و شـــار و لادێ؟
ئـــاخر تـــۆ چـــی دەکەی تۆخـــوا بـــۆ مـــیللەت؟
بـــۆ مـــیللەت هەر ئەتـــۆی باعیـــسی زیلـــلەت

ئەتــۆ خــۆ میللەتــی خــۆت بەدبەخــت کــرد
ئەوی هەیبـــوو ئەوا گــــش گـــاوران بـــرد

دوای ئەو هەموو دەردە دڵ و دەربڕینی کوڵ و پەژارە و بێزاری و دەربڕین لەو بیر و باوەڕە پووچ و بێنرخ و ناڕەوا و تانەو تەشەرو لۆمە و لەقەمە لە موسڵمانان لە سەر هەبوونی ئەو جۆرە باوەڕە و بە سەردا هاتن و سەرکۆنەی شێخە ستەمکارەکان ڕوو دەکاتە ئۆممەتی خەیرولبەرڕیە(خیر البریە)و پەیڕەوانی هەنتەشی محەمەدو دەڵێ ئاخر خۆ ئەی پەیڕەوانی باشترین بوونەوەرو چاکترین پیاوی خودا. دوای دروود و سڵاو و دڵپاکی و خۆشەویستی پێشکەش کردن ئەمن بە دڵسۆزی پێتان دەڵێم کە:

ئەو قسانەی دەگوێی ئێوەیان هاویشتوە و ئەو جۆرە بیر و باوەڕە ناڕاستەی باوەڕ بوون بە شێخ و پیر و تەکیە و خانەگا و ئەو جۆرە شتانە هەم لە ڕوانگەی زانیاری و ژیری و هۆش و بیرەوە و هەم لە ڕوانگەی خواناسییەوە و هەم لەڕوانگەی قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەری مەزنەوە، پووچ و بێکەڵک و بێپایەن و لە ئیسلام بە دوورن و لە دوایە لە دین زیاد کراون و پێغەمبەری مەزنیش دەفەرموێ: (من احدث فی امرنا هذا ما لیس فیه فهو ردّ) هەرکەس لە ئایینی ئێمە شتێک زیاد بکا لێی قەبووڵ ناکرێ.

ئاخر ئێمە ئەگەر خودامان هەبێ ئەوهێتم و مێتمانەمان بۆچین و کەڵکی چییان هەیە؟ مەگەر خودا ناتوانێ کاری خۆی بکا هەتا ئەوانە کۆمەگی بکەن؟ مەگەر خوا دوورە و ئاکای لە ئێمە نییە هەتا ئەوانە هەواڵی ئێمەی پێ ڕاگەیەنن؟ مەگەر خوا بێمیهرو بەزەیییە لەگەڵ بەندەکانی خۆی، هەتا ئەوانە هانی بدەن و داوای لێ بکەن تا بە میهرەبانی لە گەڵمان بجووڵێتەوە؟ مەگەر خودا ستەمکارێکی خاوەن زێفە کە دەبێ پارتی و مارتی بۆ ساز بکرێ؟ دەنا کەس

ناپارێزێ . و هەموو کەس وەبەر رق و قینی خۆی دەدات

ئێـوەی ئەی ئـۆممەتی خیـر البـریە بە قـسەی نەزانـان خۆتـان مەگۆڕن و بە چاوی دڵ و تێگەیشتن بڕواننە جیهان و رازو رێئۆنی و فەلسەفە (حكمت)ی بـوون و ژیـان بـزانن و ئیتـر تێـبگەن کە هەر لە ژێر زەمینیڕا هەتاکوو دەگـاتە گۆیە جۆراوجۆرەکـانی ئاسـمان، چ دوور و چ نێزیـک، بە هەمـوو چەنـد و چـۆنێکیەوە و بەو ژیـواری دژوار و سەخت و سەر سووڕهێنەرییەوە، بـێجگە لە خـودا بە دەس کێیە و ئاخر یە کێ هەڵدەسووڕێنرێ؟!

ئەوانەی کە بە لای ئێـوەوە هەڵـسووڕێنەری کاروبـارن و پێتـان وایە هەمـوو کارێـک هەر بە دەس ئەوانە و لە بەر نەزانـی خۆتـان لێیـان دەپـاڕێنەوە و هانایـان دەبەنە بەر و پەنایـان بـۆ دێـنن و هاواریـان لـێ دەکەن و پێتـان وایە لە هەمـوو حاڵەتێکدا ئامـادە و ئاگادارن، لە لای خوای میری مەزن لە مێرووڵەش کەمترن (و الذين تدعونهم من دونه لايستطيعون نصركم و لا انفسهم ينـصرون) ئـاخر کەسێک باوەڕی بە خودا و هێـز و توانـایی خـودا هەبـێ ئەو جـۆرە بیرو باوەڕەی کە ئێوە هەتانە چۆن دەچێتە دڵی؟ ئیتر بەو جـۆرەیە کە دەفەرموێ:

وەرن ئەی ئـــوممەتی خەیـــرولبەرریە
لە پـــاش تەقـــدیمی ئـــیخلاس و تەحیـــیە
بە عـــیلم و عەقـــڵ و هـــۆش و فکـــر و عیرفـــان
بە قەولـــــی مـــستەفا و ئایـــاتی قورئـــان
بـــزانن ئەو قـــسانە پـــاکی پـــووچن
ئەگەر خوامـــان هەبـــێ، ئەقتـــاب بـــۆ چـــن؟

لە رێکخستنی شێخ و مریدایەتیدا بەرنامە وەهایە کە جیهـان پـڕ هێتم (قطب)و هەر هێتمەی کۆمەڵە مریـدێکی لە دەورە هـاڵاون و ئەو

هێتمانە جیهانیان بۆو خەڵکە راگیر و راوەستاو کردووە و ئەگەر ئەوان نەبن دنیا بە چاو لەسەریەک نانێک تێکدەڕووخێ جا ماموٚستا دەفەرموێ: وەرن ئەی پەیڕەوانی باشترین بەندەی خوا دوای درود و سلاو با شتێکتان پێ بڵێم کە ئەویش ئەوەیە: هەم لە رووی زانست و زانیاری و ژیری و بیر و هۆش و خواناسییەوە و هەمیش لە رووی فەرموودەکانی پێغەمبەر و ئایەت و دیاردەکانی قورئانی پیرۆزەوە ئەو جۆرە بیر و باوەڕە و ئەو جۆرە شتانە پاکیان پووچن و بایەخێکیان نییە. بزانن ئەو قسانە هەموویان پووچ و بێمایەن ئاخر ئێمە ئەگەر خوامان هەبێ ئەو هێتم و مێتمانەمان بۆ چین؟

به قەولـــــی جـــــاهیلان خۆتـــــان مەگـــــۆڕن
به چـــــاوی دڵ لە دنیـــــایە بنـــــۆڕن
لە ژێـــــر ئەرزێ هەتـــــاکوو زوور و ژێـــــروو
لە مانـــــگ و رۆژ هەتـــــاکوو مـــــار و مێـــــروو
به کەمـــــم و کەیـــــف و وەزع و چەنـــــد و چـــــوونی
به ئەتـــــوارو به ئەدوار و ســـــکوونی
گەلاوێـــــژ چەفـــــتە، زەلـــــلام چەنـــــدە دوورە
ســـــوها تـــــاریکە یـــــا خـــــۆ زۆر بە نـــــوورە
هەیـــــا چـــــۆنە لە چـــــی تەرکیـــــب کـــــرایە
نیزامـــــی ئەو گەڕانە چـــــۆن درایە؟
به چـــــی ئەگەڕێ و بە کـــــێ ئەکـــــرێ ئیـــــدارە
لە بـــــۆ کـــــێ دێـــــتە تەعـــــداد و ژومـــــارە؟
بەغەیـــــرەز قـــــوردرەتی دەوواری جەبـــــار
بەغەیـــــرەز پادشـــــاهی خەلـــــلاق و قەهـــــار
به قـــــوتبێکی زەعیـــــف و ناتوانـــــا

ئیـــــدارەی چــــۆن دەبـــێ ئەی مەردی دانـــــا
ئەوەی لای ئێـــــــــوە دەوواری ئومـــــــــــوورن
لە بەر دەســـــتی خـــــوا کەمتـــــر لە مـــــوورن
کەســـێ ئیمـــــانی بە خـــــودا و قـــــودرەتی بـــێ
چلـــــۆن ئەو ئیعتیقـــــادەی دەچـــــتە قەلبـــــێ؟

ماموٚستا دەفەرموێ: ئێوە ئەی پەیڕەوانی پێغەمبەری مەزن! ئێوە هەرگیز بەقسەی نەزانان خۆتان مەگۆڕن و بە چاوی دڵ تەماشای جیهان و خوستان بکەن ولە ژێر زەوی و هەموو کەلێن و قوژبن و ژێرووکە و هەمـوو بـوونەوەر و پەلەوەرێکـی تێیـدایە و ئەمجـا گۆیەکـانی ئاسـمانی وەکـوو مانـگ و رۆژ و ئەسـتێرەکانی دیـکە تەماشا بکەن و بڕوانن ئەو نەزم و نیزامە چۆن دروست کراوە و چۆن رێکوپێک کراوە و بزانن گەلاوێژ چۆن و چەفت و خوار و لاپانە و چۆنیش دەدرەوشێتەوە و زەللامیش کە کورەیەکی گەورەیە لەم حەوا و گێشوشە دوورەدا و چەندیش لێرانە دوورە؟ وە بڕوانن سوها کە ئەویش هەر کورەیەکی دیکەی ئاسمانییە چۆن پڕ شۆق و رووناکە یاخۆ زۆر تاریک و بێشۆقە، هەیا وێ دەچێ ئەویش بە زاراوەی ماموٚستا یا هەر زاراوەیەکی دیکە کە ئەو زانیویەتی ئەستێرەیەکی ئاسمانی لەم گێشوشە بێ بڕانەوە (فضای لایتناهی)یەدا بێ و یا بە مانای هەیاران بێ واتا هەیاران جارێک لە خۆتان بپرسن ئاخر ئەو شتانە هەموویا، یا ئەو هەموو کورانەی ناو ئەو هەموو کاکێشانەی ناو ئەم گێشوشە بێپایان و بڕانەوە لە چین و چۆن ساز کراون و کێ سازی کردوون و سفنگەلی پێکهێنەر (مواد تشکیل دهندە)ی وان لە چییە؟

ئاخر ئەو هەمـوو کاکێشانە، کە هەر کامەی پێک هاتووە لە میلیاردها میلیار گۆ و ئەستێرەی گەورە و گچکە و هەر یەکەش بۆ

خۆی خاوەنی ڕێکخراوە (منظومە)یەکە و هەر یەکەی دوو جۆرە گەڕان و خولدانی هەیە. خولدان بە دەوری خۆیدا کە دەتوانین بەوەی بڵێین خۆخولی یا مامە خولە (حرکت وقعی) وە گەڕان بە دەوری ماکەکەی خۆیدا کە ئەوەش گەڕان و خولدانی عەودالّی (حرکت انتقالی)یە و قورئانی پیرۆزیش دەفەرموێ (کل فی فلک یسبحون) واتا هەموو ئەو ئەستێرە گەورە و گچکانەی ناو ئەم گێشوشە بێسەروبنە لە چەرخەی خۆیاندا لە حاڵەتی مەلە کردندا ئەگەڕان و خولدان دان.

دەیجا ئێوە ئەی پەیڕەوانی باشترین بەندەی خودا سرنج بدەن و تێیڕامێنن و بزانن ڕێکخستنی ئەم جیهان و خوستانە بە دەستی کێ کراوە؟ ئایا وەک هێندێکتان نەزانانە بیر دەکەنەوە یا هەر بیریش ناکەنەوە و لە مێشکیان هاویشتوون بە هێتم (قطب)ێکی چیلاز و لاواز و بێهێز وەک شێخەکانی ئێوە دەگرێ و هەڵدەسووڕێ؟ یان کەسێک دەیگێڕێ و هەڵیدەسووڕێنێ کە هەمووی ئەوانەی بە دەستی هێز و توانای لە ئەژمار نەهاتووی خۆی بە بێ کەرەسە دروست کردووە؟

کوڕە خۆ ئەوانەی ئێوە پێتان وایە هەڵسووڕێنەر و بگێڕی کار و بارن و دنیا لە بەر دەستیاندا وەکوو دەسرۆکەیەک وایە تەنانەت خۆشیان لە بەر دەستی خوادا هەر لە مێرووله سوورکەیەکیش کەمترن جا ئەوەیە کە دەفەرموێ:

هەیا چۆنە لە چی تەرکیب کرایە
نیزامی ئەو گەڕانە چۆن درایە؟
بە چی ئەگەڕێ و بە کێ ئەکرێ ئیدارە
لە بۆ کێ دێتە تەعداد و ژومارە؟
بەغەیرەز قوردرەتی دەوواری جەببار
بەغەیرەز پادشاهی خەلاق و قەهھار

بە قـــــوتبێکی زەعیـــــــف و ناتوانـــــــا
ئیـــــدارەی چـــۆن دەبــــێ ئەی مەردی دانـــا
ئەوەی لای ئێــــــــوە دەوواری ئومـــــــــوورن
لە بەر دەســــتی خـــــوا کەمتــــر لە مــــوورن
کەســـێ ئیمـــانی بە خـــودا و قـــودرەتی بــێ
چلــــۆن ئەو ئیعتیقـــــادەی دەچــــتە قەلبــــێ؟

بەڵێ مامۆستای زانا و خوا ناسمان دەفەرموێ:

ئەو جۆرە بیرو باوەڕە باوەڕی نەزانان و خوا نەناسانە و هەر کەس باوەڕی بە خوا و هێزو وزەی خوا هەبێ و بەڕاستی خواناس بێ، چۆن ئەو جۆرە بیرو باوەڕە دەچێتە ناو دڵی؟

بەڵام راستی کاری مەردی خاوەن باوەڕو قارەمانی مەیدنی تەکپەرستی و خواناسییە، کە گش هێتم و مێتم و خوا گەلی پۆشاڵی و ساختەگی بە نووک شەق رابماڵێ و توڕیان دا و بیانهاوێتە زبڵدانی مێژووەوە.

من خۆم لە هاوینی ساڵی ٢٦٩٠ی کوردی رێکەوتی ١٣٦٩ی هەتاوی لە کاتێکدا کە مەلای گوندی خەلیفەلیانی ناوچەی سندووسی نەغەدە بوون لەبارەی تەکپەرستیدا ئەو سروودەی خوارەوەم نووسیوە و پێم خۆشە لێرەیدا بگونجێنم. کە ئەوە دەقەکەیەتی:

سروودی تەکپەرەستی

هەی ئەڵــڵا ئەڵــڵا ئەڵــڵا بــاوەڕم پێــتە وەڵــڵا
دروشـــــمی ســــــەرەکیمە لا الە الا الـــــــلە
تەنیـا تـۆ دەپەرسـتم تـۆی مـایەی بیـر و هەسـتم

بــوون و ژیــتن لە تــۆڕا، بە تــۆ پەرســتی مەســتم
هەر تــۆی یەزدانــی زانــا، بەهێــز و پــوگ و توانــا
تەنیــا تــۆی فریــاکەوتوو، هەر بــۆ تــۆش دێــنم هانــا
کێل و گۆڕ و شێخ و پیر، ئاغا و کوێخا و بەگ و میر
هەمووم بۆ تۆ وەلا نان ئەی بەخشەری ژیری و بیر
هەســت و بــوون و ویــژدانم، گیــان و مــاڵ و سامانم
لە رێــی تۆدا بەخــت ئەکەم ئەی بژیــو بەخــشی گیانم
گــــش خــــواگەلی پوشــــاڵی بــــێ نێــــوەرک و خــــاڵی
بە نووکی شەق تێم هەڵدان هەرکە لێیان بووم حاڵی
بتگەلــی زینــدوو و مــردوو، ئێــستا هەبــوو رابــردوو
بتخــانە و بتــساز گــشتی، فــڕێم دا شــتی خــوا نەکــردوو
موســــڵمانم موســــڵمان، بــــاوەڕم پێــــتە یەزدان
خەبــاتگێڕم، تێکۆشــەر، لە رێــی تــۆدا وەک مەردان
کــوردم و لە رێــی تــۆدا، بەخــت ئەکەم گیــان و بــوونم
بــۆ تــۆیە تێکۆشــانم، بــۆ تــۆیە هــات و چــوونم
هەر کەس تــۆ نەپەرستێ، هەر تــۆ نەبــێ مەبەســتی
بــێ نــرخە بــوون و مــانی، هەر دەڕوا بەرەو پەســتی
هەر کەس لە رێــی تــۆ لا دا، ژینــی دەڕوا بە بــادا
بەدبەخــتە لە پەســڵانا، کــێ دینــی بە دنیــادا
مــن بــاوەڕم وەهــایە، چــی هەیە هــی خــودایە
بەرگــروان و بەرپرســە هەر کەس لە دنیــادایە
ئەی خوای بە هێز و تینم، چاوگەی هەست و ئەوینم
هەر بــۆ رەزامەنــدی تــۆ تێکۆشــەرێکی دیــنم
بڕیــارە تــاکوو مــاوم، تــاکوو دەبیــنن چــاوم
بــۆ رازەی ئــایینی تــۆ، هەســتاو و راوەســتاوم

سـا مەرجە کـورەی زەوی، ئـاو و بەژ بەرز و نەوی
لە بتگەل خاوێن وەکەم، روون بێ وەک ئاوی شەوی
رزگـار کەم مرۆڤـایەتی لە بەنـدی بەندایەتی
بـۆ بتگەلـی جۆراوجـۆر، کە نـابن بـۆ خـوایەتی
سـا دەبـێ ئـایین گـشتی، خـڕ و پتـوون و مـشتی
هەمـووی هەر بـۆ خـودا بێ، مـرۆڤ گشتی سروشـتی
گـورزی تـۆ دەبـێ هەسـتی، دژی ملهـوڕ پەرسـتی
بـکەویە سـەر رێـی ئـازادی رێـگەی خـودا پەرسـتی

روون کردنەوەیەک

ماموستای بەڕێزمان بە هەمو هێزی زانیاری و ئەنبووژەنی خۆی لە دژی بازاڕی شێخ و شێخایەتی راپەڕیوە و بە هەر ئامێر و ئامرازێکی کە بۆی لوابێ بەربەرەکانی کردووە. ئەو بلیمەتە پسپۆڕە قورئان زانێکی کەموێنە و ئیسلامناسێکی بێهاوتا بووە، کەوایە بە هیچ جۆرێک ناکرێ و ناگونجێ و ژیری و ئاوازە نایگرێ کە ئەو هیچ شێخێکی قەبووڵ کردبێ و بێگومان لەگەڵ ئەو بازاڕە بوزی نەخواردووە.

ئێمە دەزانین کە گەورەترین، گرینگترین و رێکوپێکترین تەریقەت لە وڵاتی کوردەواری تەریقەتی قادری و تەریقەتی نەقشبەندین و ئەویش لە پێش هەمواندا ئەو دووانە بە دوژمنی سەرەکی ئیسلام و گەلی کورد دەزانێ و دەڵێ:

تەریـــــــقەی قـــــــادری و نەقـــــــشبەندی
بە بـــــــای دا رەونەق و ئـــــــاهەنگی کـــــــوردی

یا لە جێگایەکی دیدا بە سادەترین زمان و بێگرێ و گۆڵترین زاراوە هەموو شێخێک بە خەراپ و دژی ژین دەزانێ و دەفەرموێ:

هەتـــــا شـــــێخێک لە کوردســـــتان بمێنـــــێ
ئومێـــــدی زینـــــدەکانیت پـــــێ نەمێنـــــێ

نـــاکرێ بڵێـــین هێنـــدێک لە شـــێخەکانی قەبـــووڵ کـــردووە و هێندێکیانی وەلا ناوە. چونکە فەرموودەکانی ئەوەنـدە بێتـوێکڵن و ئەوەندە سادە و رەوانـن کە هەمـوو کەس بە ئاسـانی لێیـان حاڵی

دەبێ و لە مەبەستەکەیان تێدەگا و بەڕاستی هیچ گرێپووچکەیەک لە وتارە شیرینەکانیدا نییە. هەروەها روونی و رەوانی زاراوە و قسە لە رووی ئەو بەڕێزە و جوانی قسە و خیرەت و هێزی زانیاری یەکجار زۆری وی زۆر لەوە باڵاتر بووە کە رووپامایی و دووڕوویی بکا یان لە رووی کەسێک دابمێنێ.

رەوش و بەرنامەی وی هەر ئەوەیە کە لە هۆنراوەکانیدا فەرموویەتی و لە نووسراوەکانیدا نووسیویەتی و ئەویش بە هیچ جۆرێک ئەوەیان لێ دەرناکەوێ کە مامۆستا هێندێک لە شێخەکانی پێ چاک ببێ. بەڵام ئەو هەرگیز دژ و نەیاری دۆستەکانی (اولیاء)ی خوا نەبووە، چونکە قورئان قەبووڵیان دەکا و دەفەرموێ: (ألا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یحزنون) واتا هۆشیار بە و دەبێ بزانی کە دۆستانی خوا لە رۆژی پەسڵاندا هیچ ترسێکیان لە سەر نییە و هیچ خەم و پەژارەیەکیش نییە بۆوان.
بەڵام هیچ گومانیش لەوەدا نییە کە شێخ و وەلی زەوی تا ئاسمان لێک دوورن و وەکوو زێو و زەوی وان. چا هەر بەو بەڵگە و پەرتۆیانە ئەو پارچە هۆنراوەی کە روو دەکاتە خەلیفەی شێخ عومەر و پێی دەڵێ ئەتۆ وا و وای و بەڵام شێخ عومەر شێخێکی وا پاک و چاک بووە

من بەئی مامۆستای نازانم و لام وایە کە بۆیان هەڵبەستووە و بە زمانی ویەوە دایانناوە، بۆ ئەوەی کە بە موسڵمانانی کوردەواری بسەلمێنن کە بەڵێ مامۆستای کۆییش دژ و نەیاری هەموو شێخێک نەبووە و ئەوەتا چۆن بە شێخ عومەرێک هەڵدەڵێ دیارە مەبەستیشیان ئەوەیە کە بە هەر جۆرێک بێ بیچەسپێنن کە بابە شێخ هەموویان خەراپ نین و شێخی باشیش هەیە و مامۆستادا قەبووڵیەتی، بەڵام بە هیچ جۆرێک لە گەڵ بیر و

باوەڕی مامۆستدا نایەتەوە و ناگونجێ و من قەت لەو باوەڕەدا نیم کە ئەو بەڕێزە شتێک بڵێ دژ و نەیاری بیر و باوەڕی راستەقینەی خۆی بێ. بە هیچ جۆرێکیش پیاو بۆی قەبووڵ ناکرێ کە تەنانەت حاجی مەلا عەبدوڵڵای باوکیشی مریدی هیچ شێخێک بووبێ.

بیر و رای مامۆستا لەمەڕ شێخ وشێخایەتی هەر ئەوەیە کە گوتمان و بەس. بیروڕای وی هەرگیز لەرزۆک و بگۆڕ نەبووە و باوەڕی پۆلایینی ویش قەت ئەوەی قەبووڵ ناکا کە لە جێیەک بە هەموو هێز و توانای خۆی بە گژ شتێکدا بچێ و لە جێیەکیش لەبەر بەرژەوەندی کاتی یان ... پێی هەڵبڵێ. بەڵام نازانم مامۆستا (گیو) چۆن بێ‌لێکۆڵینەوە چاپی کردووە و بۆچی هیچ لێکۆڵینەوەیەکی لەسەر نەکردووە.

جا بۆ ئەوەی خوێنەرانی خۆشەویست خۆیان داوەری بکەن، منیش ئەو پارچە هۆنراوەی وەک خۆی دەهێنمەوەو دادگەرییەکەی دەدەمە دەستی وان.

بۆ خەلیفەیەکی ناخەلەف

تــــۆ خەلــــیفەی جەنــــابی شــــێخ عــــومەری؟
ئەدی مــــردووت مــــرێ بــــۆچ هێنــــدە کەری؟
شــــێخ عــــومەر زاتێکــــی زۆر مــــونەووەر بــــوو
خــــادمی شــــەرع و عیلمــــی ئەنــــوەر بــــوو
تــــۆ لەبــــۆ هێنــــدە پــــیس و بەد رەوشــــی
ئەحــــمەق و جاهیــــل و کەر و وەحــــشی
غەیــــری ریــــشی درێــــژ و بــــێ‌خەبەری
چــــت زیــــاد کــــرد لە هیممەتــــی عــــومەری
لە تەریــــقەت بە غەیــــری پــــووچ خەیــــاڵی
لە ســــواری بە هــــیچ نەبــــووی حــــاڵی

شـــــەوق و زەوق و تەریـــــــقەی نەقـــــشی
ســـــەفوەتی چـــی بە روحـــــی تـــۆ بەخـــشی؟
غەیـــــــری ژن گـــــــان و بێـــــوەژن هێنـــــان
یـــا بە دوو نـــانی کـــــۆیی وەکـــــی دوونـــــان

بەڵێ بۆدامودەزگای شێخ وشێخایەتی سووک کردنی خەلیفەیەکی کەم و نـۆکەرمەنیش و گەورە کردنـی شـێخێک شـتێکی ئاسـایی و ئاســان و خــودی رامیارییەکەشـیان هەر وایە. مەگەر نـابینن کە دەوڵەتێک کەسێک یا چەند کەس هان دەدا بۆ ئەنجام دانـی کارێک کە دژی یاسای مرۆڤایەتی یا نێونەتەوایەتییە، هەر کاتێک ئاشکرا بوو حاشایان لێ دەکا و دەڵێ بە هـیچ جۆرێک وابەستە بە ئـێمە نین! ئەگەر نەخشەکەشیان سەرکەوت، دەیانکاتە قارەمان

راسـتی رامیـاری زۆرلەوە قـووڵترە کە هەرئاواسـادە بیـری لـێ بکەینەوە، بۆ دامودەزگای پان و بەرینـی شـێخایەتی یـان تەنـانەت بگرە تەریقەتێکیش فیدا کردنی چەنـد دەروێش و خەلـیفەی گەوج و نەزان هەر هـیچ نیـیە. ئەویـش جـا بە تـایبەتی کە تێـی رامێنـی هەرچەند لە باری کێش و تـۆن وە هەڵبەسـتەکە تەواو نییە، بەڵام زۆر زیرەکانە گوتراوە. نە شێخ عـومەر کە بە تەواوی ناسـێنراوە و نە خەلیفەکەش کەس دەزانێ کێیە!! سەرەڕای ئەوەش زۆر بـێتـام و چێـــژ و بـــۆن و بەرامەیە و تەرازووی سروشـــتی مامۆســـتا نایخوێنێتەوە. چونکە بێگومان مامۆستا هەرگیز لەو جۆرە کەسانە نەبووە کە شتێکی٢٠٠-٣٠٠ساڵ دوای پێغەمـبەر پەیـدا بـووبێ و لە دین زیاد کرابێ، ئەویش بۆی جیا نەکرێتەوەو بە نێوی دین قبووڵی بکا،جا کەوایە مـن بە راشکاوی دەڵـێم زۆر زۆر وێـدەچێ لە بنـیڕا ئەوپارچە هەڵبەسته بۆ مەبەستێکی تـایبەتی بە زمـانی مامۆسـتاوە هەڵبەسترابێ یا لانیکەم دەس تێوەردانێکی زۆری تێدا کرابێ.

ئامۆژگاری

هەرچەنـد تەواوی وتە و فەرمـوودە و هۆنراوەکـانی مامۆسـتا هەموویـان هەر ئامۆژگـارییەکی وان کە دەبـیّ بە ئـاوی زێڕیـان بنووسییەوە، بەڵام لە چاو هەموو هەڵبەستەکانی ئەو بەستەی ناو ناوە ئامۆژگاری.

لام وایە ئەو نێوەی بۆیە بۆ ئەو پارچە هەڵبەستەی هەڵبژاردووە چونکە ئەو پارچەیە تایبەتی بە لادێوە هەیە و لە پەیوەندی لەگەڵ ژیـواری نالەبـار و نائـامواری دیّنشینە هەژارو فێـڵ لێکراوەکانـدا دایناوە کە لە پێشدا چۆنیەتی حـاڵ و ژیـواری وان بە چـاکی روون دەکاتەوە و بە جوانی باسی ئەوەی دەکـا کە لە دێدا کەسی بێکـار نییە و هەر کەسە خەریکی کارێکی تایبەتییە

سـەرەڕای ئەوەش خەڵکـی لادیّ زۆربەیـان نەخوێنـدەوار و بـیّ ئاگان و زۆر سادەو ساکارو بیّفێڵ و فووتن،چونکە خۆیـان پـاک و بیّفێڵن وا دەزانن کە هەموو کەس هەروەک خۆیانە، جا بە تایبەتی ئەو شـێخ و مێخـانە کە نێـوی رابەرایەتـی ئـایینی و دڵـسۆزی گەلیشیان لە سەر خۆیان داناوە. چونکە خەڵکی دێهاتی کوردستان هەمـوو موسـڵمانن، بەڵام موسـڵمانی نائاگـا و ناهۆشـیار و چـاو بەستراو. ئەوانە کە لایەنـی ئایینیـان بە خۆیـانەوە گرتـووە و جـا هەستی ئایینی خەڵکیش هەموو هەستێکی وە بن خـۆی داوە زۆر بە چاکی و بە ئاسانی توانیویانە خەڵـک بە تـایبەتی خەڵکـی سادە و ساکار و ساویلکە بۆ لای خۆیـان راکێش و بە کەیفـی خۆیـان و بـۆ قازانجی خۆیان مێشکیان ئاو بدەن و وەکاریان بخەن.

جا لێرەدا ئەوەی کە بتوانیّ ئەو خەڵکە هەژار و ریّ لیّ ون کراوە رێنوێنی بکا و بیانخـاتەوە سـەر رێـی راستەقینە، بە رواڵەت و لە

نهێنیــشدا هەر مەلایە و بەس. بەڵام کە تەماشــا دەکــا ئەویــش نەخوێنـدەوارێکی بـێسـەواد و نائاگـا و فریـو خـواردووە، هەر بە رواڵەت مەلایە و لەبەرگی مەلایەتیـدا نـوێنەرێکی شـێخە، تووک و نزای لێ دەکا و بێزاری خۆی لێ دەردەبڕێ و دەیـداتە بەر تـوانج و پلار و بە خەڵک رادەگەیەنێ کە ئەوە راگەیەنەرێکی شێخە و ئەوەی ئەو دەیڵێ و ئەو دەیکا کاری نەزانێکی بە کرێ گیراوە و بەس. وە ئەو مەلایەش کە ئەوە ئاکاری بێ هەر ئەوەیە کە دەفەرموێ:

ئەویــش بــۆ شــێخ وەکــوو کەلبــی مــوعەللەم
بە دەم کەروێـــــشکی بـــــۆ دەگـــــرێ لە لانە

ئەوجــاردێتە سـەر کـردەوە ورەفتــاری شـێخ لە دێـدا ئیتـردوای ئەوهەمـوو هــای و هـۆی ئەو هەمـوو تـێکەڵ بـوونی ژن و پیـاوە لە نیـوەی دوایــی شــەودا ئەو جـار مەلای نــامەلا و نەخوێنـدەواری خــۆفرۆش دەڵــێ: ئەی خەڵکیــنە! یــارمەتی کــۆ کەنەوە. بە بــێ خۆخوراندن وبە گورجی وخێرا و ئازایانە و هەرچی لە دەستتان دێ درێخی مەکەن، جا دوای رۆیشتنی جەنابی شێخ یەکێکی ژیر و زاناو تێگەیشتوو هاوار دەکا و بە خەڵک دەڵێ:

ئەی خەڵکینە! ئێوە لە فێڵی فێڵکەران شـارەزا نـین و ئاگاتــان لە فێڵ و فووت و راو و رووتی ئەو فێڵبــازانە نییە، بەڵام مـن گومـانم لەوەیـدا هەیە، کە ئــاوات و ئامــانجی ئەو شـێخانە هەر وا رووت کــردن و تــاڵان و چەوســاندنەوەی خەڵــکە و بەس. ئیتــر ئەوانە هەموویان لە لایەن دەزگای کوفرەوە رابەرایەتی دەکرێن و رێبازیان بۆ دیاری دەکرێ و خانەگاکانیشیان وەک روون و ئاشکرایە و وەک دەڵێن و دەیگێڕنەوە تەڵە و تۆڕن بۆ فریو دانی سادە و سـاویلکە و ژن و منداڵی خەڵکی هەژار و نەخوێندەوار.

جا مامۆستا بەو جۆرە ئەو مەسەلە ناڕوون و نائاشکرایە بۆ دێنشینە هەژار و چاو بەستراوەکان روون دەکاتەوە و ئامۆژگارییان دەکا کە وە دوای ئەو فێڵبازە چاو بەستانە نەکەون و چیدیکە فریو نەخۆن. چونکە ئەوانە سەرەڕای ئەوەی کە هەر لە لەوەڕ و خۆقەڵەو کردن و ماڵ کۆ کردنەوە دەگەڕێن، سیخوڕ و وابەستەی ئەم لاو ئەولاشن و خۆیان لە سەر ئێوە ئاوا دابەستووەو مامۆستا کۆیی گوتەنی: بە ناوی دین باش دەلەوەڕێن!!

خۆ ئایین هەر بە هیچ جۆرێک پێویستی بە شێخ و مێخ نییە و ئیتر ئەو بازاڕە بازاڕێکی رەشە بۆ لێک بڵاو کردنی موسڵمانان و لاواز کردنی ئیسلام دانراوە. ئەوەی قازانجی زۆر لەو بازاڕە وە دەس دێنێ شێخە سیخوڕەکانن و لەوانیش بالاتر ئاغاکانی وانن!!

چونکە لە لایەک لەو جێیەی کە خۆیان دەزانن کوێیە سیخوڕانەی خۆیان وەردەگرن و لە لایەکیش بە کەیفی خۆیان لە سەر ورگی ئەو خەڵکە هەژارە دەلەوەڕێن، چونکە لە خواش ناترسن بە کەیفی خۆیان ناموسی وان لەککەدار دەکەن. خۆ ئیتر لە ژنەگەلی خوا نەناس و بێئاگا لە ئایینیش گەڕێ کە چۆن خۆیان دە تۆڕی ئەو راوچییانە داوێن و وا دەزانن کە شێخ هەموو شتێکی هەر رەوایە و بە فەرمانی خوا وا دەکا و ئیتر هەموو جێیەکی متفەڕکە!!

خۆم لە کۆڕی شێخێکیدا دانیشتبووم کە قسەی خۆشی بۆ دانیشتووەکان دەگێڕانەوە پێشێ خەریک بوو لەبەر من بسڵەمێتەوەو نەیانڵێ، بەڵام پێیان گوت: قەیدی ناکا و خۆ ئەویش ئەو قسانەی پێ خۆشە و ناشیانگێڕێتەوە، کوڕی چاکە و وەک خۆمانە!! (خوا نەکا وا بم) جا ئەویش دەستی پێ کرد و گوتی: لە کاتی ئیرشادی خۆمدا رۆژێک دیتم ژنێکی زۆر جوان و لەبار و تەڕو تۆڵ زیز ببوو هاتبووە خانەگایەکەی ئێمە. هەر کە دووراو دوور

چاوم پێی کەوت کرمی سەرم بزووت و لە دەروێشێکم پرسی ئەوە چییە؟ گوتی قوربان ژنی فیسارە مریدەی خۆمان لە فلانە گوندی لە مێردەکەی زویر بووە و سەری خۆی هەڵگرتووە و هاتۆتە ئێرە. جا ئیتر چاوەڕوانی هیممەت و بەرەکەتی ئەو خانەدانەیە. منیش هەر ئەوم ناردە لای و گوتم پێی بڵێ کە بە هیچ جۆرێک لە چەنگی حاجی شێخ سەیید رزگارت نابێ و ئاوا دەفەرموێ. ئیتر سەرەنجام پاشی چەند رۆژان مێردەکەی کە بە دوایدا هات و دەستی کرد بە پاڕانەوە و لالانەوە و دەردی دڵ کردن منیش کە زۆرم پێ ناخۆش بوو بیباتەوە ناچار پێم گوت رۆڵەم ئەو ژنەی تۆ زۆر کەر و بێئەقڵە، دەبێ جارێ ماوەیەک لێرە بێت، نسحەتی بکەم و ئا بەو جۆرە چەند جاری دیکەش هات و بە دەستی بەتاڵ ناردمەوە و چەند مانگێک ژنەم نەناردەوە لای مێردەکەی.

جا من ئەوەم لە زمانی خودی شێخ بیستووە بۆیە دەیگێڕمەوە و ئیتر ئەگەر خوا بکا درۆش بێ هەر هۆبالەکەی بە ئەستۆی خۆیەتی. دەنا لەو بارەوە داستانی جۆراوجۆر ئەوەندە زۆرن، کە چەندین پەڕتووک و نامیلکەی ئاواش ناتوانن خڕکەرەوەی تەنانەت نیوێکیشیان بن.

بەڵێ جا ئەوەیە مامۆستای دڵسۆزمان باوکانە ئامۆژگاریمان دەکا و دەفەرموێ:

ئامۆژگاری

قسێکت بۆ دەکەم چاکی بزانە
قەبووڵی کە بە بێ عوزر و بەهانە
لە سەر زار و زمانان گەرچی سووکە
لە میزانی حەقیقەت زۆر گرانە

بە خێـــری خـــۆت بە خەڵکـــی ڕاگەیێـــنە
هەتـــا زاهیـــر بـــێ ئەو ســـیڕڕی نیهـــانە
هەتـــاکوو ئەهلـــی شـــار و دەشـــت و لادێ
خەبەردار بـــــن لە ئەحـــــواڵی ئەوانە
بۆخـــۆت ئەحـــواڵی لادێ چـــاک ئەزانـــی
یەکـــێ جووتیـــار، یەکێکـــی بەرخەوانە
فـــلان ئـــاودێرە، ئەویـــان عەرد ئەکێڵـــێ
شـــوانە ئەو، ئەویتریـــان ســـەپانە
خەریکـــی کـــارو بـــار و جـــووت و شـــوانین
لە فێڵـــــی فـــــێڵکەران ناشـــــارەزانە
مەلایەکیـــان هەیە ســـــندانی لـــــێ دا
نەخوێنـــــدەوار و ئەحـــــمەق و گەوج و نەزانە
وەکـــوو کەر گەڕ ئەخـــوا دایـــم لە دێـــدا
بە ریـــشی پـــان دەڵێـــی مـــالمی جـــووانە
ئەویـــش بـــۆ شـــێخ وەکـــوو کەلبـــی مـــوعەللەم
بە دەم کەروێـــشکی بـــۆ دەگـــرێ لە لانە
ئەڵـــێ تـــۆبە بـــکەن لای شـــێخ بە گـــورجی
قیـــــامەت ڕائەبـــــێ هەر بەو زووانە
دە زوو چێـــشتێ لە بـــۆ شـــێخی دروســـت کەن
پـــــڵاو، ســـــاوار و شـــــلکێنە و کەلانە
بە مـــام کوێخـــا بڵـــێن ئەســـپابی ڕێـــک بـــێ
لە بـــۆ شـــێخ شـــەو کە دێـــتە دیوەخـــانە
کە نیزیـــک ســـاعەتی دوو بـــوو هەتـــا دە
لە بـــۆ نێـــران بەســـە، نـــۆرەی ژنـــانە
ژنـــی کوێخـــا و ئەهـــالی دێـــنە جەزبە

ئیتـــــر هــــــاوار و گریـــــان و فوغـــــانە
لە پـــاش ئەو هـــای و هـــۆی و تێکوتـــانە
دەڵــــێ ئەی قەوم و گەل، کـــۆ کەن ئیعـــانە
مریـــشک و هــــێلکە و چویـــشتر و کـــاوڕ
کەرە و دانـــــدۆک و ســـــاوار و هەمـــانە
گـــوریس و ســـیپەک و نـــاودۆک و مەشـــکە
جەواڵ و تــــوورەکە و تیــــرۆک و خـــانە
هەمـــووی حـــازر بـــکەن بـــێ خـــۆ خورانـــدن
دە خێـــــرا بـــن بە چوســــتی و عـــاقڵانە
بە هەر نەوعــــێ کە شــــێخ تەشــــریفی رۆیـــی
یەکـــــی عاقـــڵ هەڵئەســــتێ لەو میـــانە
ئەڵـــێ ئەی قەوم و گەل، ئێـــوە بەڵەد نـــین
لە کەیـــد و فێـــڵ و نەیرەنـــگ و فـــسانە
لە لام مەعلـــووم بـــووە بـــێشـــک شـــوبهە
بە ئاســــار و بە ئەتـــوار و نیـــشانە
ئەهەممـــی مەقـــسەدی شـــێخی زەمـــانە
لـە دنـیا ئـالـیـکـە و هـەم نـان و گـانـە
هەمـــوو تەزویـــر و کەیـــد و مەکـــری شـــێخان
لە لایەن کـــوفرەوە دەکـــرێ نیـــشانە
ئیتـــر گـــش خانەقـــای شـــێخانی شـــەیتان
وەکـــوو مەشـــهوورە گۆیـــا خانەگـــانە
موســـڵمانی نەزانـــی بـــێســـیوادیش
لە لایـــان وایە گەر مـــاڵی خـــودانە

شێخ عەبدولکەریم

مامۆستای بەهەشتیمان زۆر چاک دەزانێ کە شێخگەل و دەزگای شێخایەتی لە بنیڕا چین و بۆ چی دامەزراون و ئیتر ئەوەی کە بە تەواوی مەبەستیان نەبێ هەر ئاییینی پیرۆزی ئیسلام و بەڕێوە بردنی یاساکانی و سەر لێ شێواندنی موسڵمانان و بڕبڕ بوونیانەو بەس.

چا هەر بۆیە هەر دەمێک بۆیان هەڵکەوێ و بۆیان بلوێ هەر بۆ ڕابواردن و خۆشگوزەرانی خۆیان هەموو یاسا و ڕێسایەک دەدەنە ژێر پێ و پێی ڕێ دەخەن.

داستان و بەسەرهاتی یەکجار زۆر لەو بارەوە دەگێڕنەوە کە هەموویان نیشان‌دەری ئەوەن کە لە بن ئەو نیوەکا سەدا کەسەیەکی گەورە هەیە و لە بن ئەو پەردە چکۆلەدا دنیایەک شێردراوەتەوە و هەر کاتێک ئەو نیوەکا سەلا ببرێ و ئەو پەردە چکۆلە لابدرێ، دنیایەکی سەیرو سەر سووڕهێنەر دەردەکەوێ!

چا وەهاشیان خۆ نیشانی خەڵکی نەزان و بێئاگا داوە کە بە قسەی خودی مامۆستا،

مەلا گەر بێ و بلێ نابێ وەها بی
ئەڵێن ئەم فاسقە بۆتە وەهابی

ئیتر ماسکی وەهابیگەری لە نێوچاوانی دەدەن و هەر بەو دەردە گرانەش مامۆستا گوتەنی:

ئەوەی زانایە ناو جەرگی پەلاسە
ئەوەی نادانە نازانێ چ باسە

دەگێڕنەوە شێخێک گۆیا پتر لە دە ملوێن کەس مریدی دەبن خزمەتکارێکی تایبەتی دەبێ لە لای خەڵک بانگی دەکا ئافتاوە و لەگەنانی بۆ بێنێ تا دەستنوێژێ هەڵبگرێ، بەڵام گۆیا کاتێک، کە کەس دیار نابێ پێی دەڵێ: لایان بە دەستنوێژی چی؟

نازانم ئەو چیرۆکە تا کوێ راستە، بەڵام دەڵێن خودی خزمەتکارەکە گێڕاویەتەوە!! وەک دەڵێن هەر ئەو شێخە کە تەمەنی لە دەوری ٧٠–٨٠ ساڵیدا دەبێ یەکێک لە مریدەکانی کچێکی ١٤ ساڵانەی بێئەندازە جوانی دەبێ و ئەویش داوای لێ دەکا، کە بیداتێ. مریدەکە لە خۆشیان ترێ دە ترێ راناوەستێ و گورجێ پێشکەشی دەکا. بەڵام بۆ قایل کردنی کچەکە هەموو دەست و پێوەندەکان دەکەونە کار و کچەش، کە قەت چاوی بەو شێخە گەورەو بە قەوت و بەنێوبانگە نەکەوتووە بەڵێنی نادا و سەرەنجام دەڵێ ئەگەر هەر وایە بچن وێنەیەکی شێخم بۆ بێنن، ئەگەر خۆشم نیشان نادا، با چاوم بە وێنەکەی بکەوێ.

ئەوانیش دەچن و وێنەیەکی تەمەنی سی ساڵی شێخی بۆ دەبەن، کە دیارە جەنابی شێخیش لە تافی لاویدا گەلێک بە دیمەن و جوان دەبێ. بەڵێ کچە وێنەکە وەردەگرێ و، کە دیارە زۆر جوان ولاو دێتە بەر چاوی بەڵێنییان پێ دەدا و زۆر، یا کەمی پێ دەچێ کچە بۆ شێخی دەگوێزنەوە و شەوێ هەوەڵ، کە زاوا دەچێتە لای بووکێ، بووک وا دەزانێ، کە ئەوە خەزوورەیەتی و باسکی ماچ دەکا و بە مامە مامەوە لای سەرووی دەخا و ئەویش دەڵێ ئاخر خۆ وا نییەو من مامی تۆ نیم و بەڵکە من مێردی تۆم و تۆ لە من مارە کراوی

بووکیش وێنەی سی ساڵییەکەی لە گیرفانی دەردێنێ و دەڵێ ئاغا من شووم بەو کەسە کردووە نەک بە پیرێکی وەک تۆ. وەک من

بیستم چەند ساڵان ئەو کچە لە ماڵی شێخی بە کچی مایەوە و شێخی نامەردی هەر دانەهێشتە خۆ و ئەویش هەر دەستی لێ بەرنەدا!!

گومان لەوەدا نییە کە ئەو جۆرە داستانانە ئەگەر ١٠٠% راست نەبن چەند لە سەدێکیان راستە و لە خۆڕا هەڵنەبەستراون. راستی ئەوانە وێڕای سیخوڕی بۆ ئەو لا و ئە لا یا وەرگرتنی کرێی کاریان بە زۆر و زەوەندی لە نێو ئەو خەڵکە هەژارەشدا هەر بە کەیفی خۆیان لە هەر بارێکەوە رایانبواردووە. وەک کابرا گوتەنی: تووتنی مفت و ئاغای کەریان بۆ هەڵکەوتووە و بە کەیفی خۆیان لێی خوڕن.

گەلێک لە شێخەکان خانەگای ژنانیان هەبووە و گۆیا ئەو خانەگایانەش جیاوازییەکی وایان لەگەڵ حەرەمسەرای شایانی ستەمکار نەبووە و ئەگەر وردیش بیری لێ بکەینەوە هەر دروست وان و بێجیاوازین ئەوانە خۆیان دە بن باڵی دۆستانی خوا (اولیاء الله)دا شاردۆتەوە و بە داخەوە زۆر کەسی نەزان و بێئاگاش پێیان وایە ئەوانە دۆستی خودان و دیسانیش بە داخەوە زۆر کەسیش هەمووان رەپێچەک دەدەن و بەربەرەکانی هەمووان دەکەن و جیاوازی لە نێوان شێخ و دۆستی خوادا دانێنن!!

من بە گوێی خۆم لە شێخێکی زۆر گەورەم بیست کە وتاری بۆ خەڵک دەدا ناوی ستەمکارترین دەسەڵاتداری رۆژگاری وڵاتی برد و گوتی ئەگەر لێم بپرسن تۆ چ کارەی، دەڵێم هەر خۆم و خودی شاهەنشا دەزانین و بە هیچ کەسی دی پێوەندی نییە.

جا کە جار جارە ئەو رازانە ئاشکرا دەکەن پیاو هێندەی پێ خۆشە و دەبێ زۆریان لێ مەمنوون بێ ئەگەر لە پتەشیان دەربچێ هەر زۆرە. کە وێدەچێ ئەو پارچە هەڵبەستەی مامۆستای

بەڕێزیشمان هەر شتێک بۆ لەو شتانە و ئیتر بۆلێکۆڵینەوە و تویژینەوە هۆنراوەکەی مامۆستا دێنین کە دەفەرموێ:

مەمنوونی شێخ عەبدولکەریم

هەمـــوو مەمنـــوونی شـــێخ عەبـــدولکەریمین
کە ســـیرڕی ئەم تەریـــقەی ئاشـــکرا کـــرد
حیجـــابی بەینـــی نێـــر و مێـــی فـــڕێ دا
هەرامە و هینـــی پێکـــدی ئاشـــنا کـــرد
لە خەڵوەتخـــانەیی بەزمـــی مریـــدان
بە پێـی خـۆی دانـس و هەڵپەڕکێـی پەیـا کـرد
بە ئەفـــسوون و فـــسانەی ســـۆفی تۆفیـــق
هەزار مێـــرد و ژنـــی لێکـــدی جیـــا کـــرد
نەزۆکـــێ گەر بە ئـــیخلاس روو لەوێ کـــا
دەبینـــین شـــێخ کـــوڕێکی پـــێ عەتـــا کـــرد
ڕەواجـــی دا بە دەســـتووری ئیبـــاحی
کتێبـــی شـــەرع و عیلمـــی بـــێبەهـــا کـــرد
تەیـــاتڕۆیێکی وای دانـــا لە عـــالەم
تەوەللایـــان لە دینـــی مـــستەفا کـــرد
گەلێـــک مـــاوە لە ئەســـراری تەریقـــی
بەڵام جـــارێ بەوەنـــدەم ئیکتیفـــا کـــرد

بەڕاستی هۆنراوەکانی مامۆستا - خوای گەورە لە بەهەشتی بەریندا نیشتەجێی بکا - هەموویان نموونە و ئاوێنەیەکی بالانوێنی کارەساتگەلی جۆراوجۆرن و بە هەر تاکە هەڵبەستێکی ئاماژە بۆ

رووداوێکی سەیر و سەر سووڕهێنەر دەکا کە لەوانەیە وێنەی وان لە رۆژگارانی دوای مامۆستاشدا دووپات بێتەوە ولە هەر رۆژگارێکدا بە جۆرێک شتەهایەکیان لێ روو بدات.

لەو ساڵانەی دواییدا شێخێک پەیدا بوو خۆی بە نووشتە و گشتەک بەڕێ دەبرد و بەتایبەتی سەروکاری وەک دەڵێن لەگەڵ نەزۆک هەبوو. وەک دەڵێن بۆ پەیدانی بوونی منداڵ نووشتەی لە نێوکی ژنەکە دەنووسی و دەشڵێن بازاڕیشی زۆر گەرم بوو.

دەڵێن جارێک لە خەڵوەتخانەی مریداندا ژنێک گەرم داهاتبوو و جەزبەی گرتبوو و بە هیچ جۆرێک وە خۆ نەدەهاتەوە و هەرچی لەگەڵیان کرد هەر بێسوود بوو و نەهاتەوە سەرخۆ! ئاخری گوتیان بابە، با دەروێش عەوڵا ناوێک بیباتەوە ماڵێ، دەروێش عەوڵاش لە رێییە شەیتان چوو دە کڵیشەوەیە و تووشی کارێکی کرد کە نەدەبوو تووش ببێ. ئەمجا لە شەوەکانی دیکەی بەزمی مریداندا ئەو ژنە لە باتی زیکر و ئەوراد، هەر دەیگوت دەروێش عەوڵا بمباتەوە، وەک شەوی دیم لێ بکاتەوە.

دەیان و سەدان و هەزاران شتی دیکەی لەوچەشن ووێنەش هەن و روویان داوە و شتی زۆر سەیر و سەر سووڕهێنەریان تێدایە. بەڵام هەر شتە لە جێی خۆی جوانە و هەر شتێک نابێ بۆ هەر جێیەک، دەنا ئەو جۆرە شتە باوشکێنە(خارق العادە)انە زۆرن!!

دەگێڕنەوە کە لە مەڵبەندی موکریان شێخێک دەبێ و مریدێکی دەبێ، کە ژنێکی زۆر جوانی دەبێ و رۆژێک خۆی و ژنەکەی دەچنە خزمەت شێخ و شێخیش شەیتان دەچێتە کەللەیەوە و فریوێ دەخوا. بە مریدەکەی دەڵێ پێم خۆشە خێزانت ماوەیەک لێرە بەجێ بێڵی شێخ ژن پێی خۆشە ئەویش دەڵێ بە چاوان.

پاش ماوەیەک دەچێ ژنە دێنێتەوە و ئەویش هەرچی لە شێخی دیتووە ورد بۆی دەگێڕێتەوە مریدەش دوایە ماینێک زین دەکاو دەچێتەوە لای شێخ و دەڵێ قوربان بە سەدەقەی سەرت بم خێزانەکەم لە تاوی شێخ ژنێ وەک شێتانی لێ هاتووە و هەر هاواری شێخ ژنیەتی و ئێستا دەبێ هەر چۆنێک بێ چەند ڕۆژێکان لە گەڵم بنێری ئەویش بە سەر زاریدا دێ و دەڵێ باشە و مریدەش خێرا شێخ ژن سواری ماینەکەی دەکا و دەیباتەوە ماڵی خۆیان و دوای ئەوەی لێی وەڕەز دەبێ دەیباتەوە و ڕوو لە شێخی دەکا و دەڵێ: بە خوا جەنابی شێخ تۆ چت کردووە منیش هەروا. جا بیڵێی دەیڵێم، مەیڵێ نایڵێم.

بیڵێ و دەیڵێم، مەیڵێ و نایڵێم

دەڵێن جارێک مریدێک هێندە کەر بوو
لە کەر کەرتر لە بۆ شێخ بارەبەر بوو
لە لای شێخ بوو تەواوی هەست و خوستی
خاو و خێزان و ماڵی داب‌وە دەستی
ئەوەندەی باوەڕ و متمانە پێ بوو
بۆ گش فەرمانێکی چاوی لە رێ بوو
لە بۆ شێخ ئەو نەبوو خاوەن سەر و ماڵ
لە بۆ وی شێخ برا بوو، باب و هەم کاڵ
ژنێکی بوو لەبار و شۆخ و شیرین
گوڵێک بوو چەشنی سملی ناوی پەرژین
وەکوو شێخ ژن جوان و شۆخ و ناسک
رەزا سووک و خەرامان، چەشنی ئاسک

جەنـــابی شـــێخ دەیویـــست دەســـتی بیگـــاتێ
کە بەڵـــــکە لانـــــی کەم شـــــتێکی بـــــداتێ
گـــــوتی بە مریـــــدە خێزانـــــت بنێـــــرە
تـــا تـــۆبەی پـــێ بـــکەم لێـــرانە خێـــرە
لە تەکیەیــــــدا لەگەڵ گــــــش ئەو ژنــــــانە
بمێنـــــــێ چەن شـــــــەو و رۆژ لێرەکـــــانە
گـــــوتی قوربـــــان بە چـــــاوان ســـــا کەوایە
هە ر ئەورۆ ئەیهێـــــنم تـــــۆ قـــــسە ت رەوایە
ژنەی هێنـــــا و مریـــــدە چـــــۆوە مـــــاڵێ
دەجـــا بـــا شـــێخی تەپـــرەش تێـــی بهـــاڵێ
شـــــەو و رۆژێ بە تـــــۆبە و تـــــۆبە دادان
ژنەی هێنـــــا بـــــۆ ســـــەر حەولان و ئامـــــان
ژنە دەیگـــــوت ئەرێ ئەی مـــــاڵ ئـــــاوا
لەگەڵ مـــن چـــۆن دەکەی تـــۆ کـــاری ئـــاوا؟
دەیگـــوت هەی بـــێ ئەمەگ لە ژیـــان دووری
ئەمـــن خـــۆ تێـــدەکەم هێنـــدێک لە نـــووری
ئەتـــۆ بـــۆچ هێنـــدە ســـپلە و پـــێ نەزانـــی
دەبـــوو چـــۆن تـــۆ بە چـــاکەی مـــن نەزانـــی؟
بـــۆ ژنەش نـــاخۆش ســـا ئەم هەوایە
دەیگـــوت ئیختیـــارت هەس یـــا شـــێخ کەوایە
هەتـــا ویـــستی بە کەیفـــی خـــۆی لەگەڵ کـــرد
لەلای پەروەردگـــار ئـــابڕووی نەبـــووی بـــرد
بە کۆڵێـــک تـــۆبەوە جـــا نـــاردیەوە مـــاڵ
لە گەڵ مێـــردی کەری دەدوا بە ســـەد حـــاڵ
بەرز بـــوو لـــووتی و دەعـــیە و دەمـــاری

لەگـــش ئاکـــارێکی تـــاوان ئەبـــاری
گـــوتی مێـــرد ئەی ژنە تـــۆ بـــۆچی ئـــاوای
چ قەومـــــاوە لە ســـــەر مـــــن وا بەداوای؟
لە مـــاڵی شـــێخ پـــێم بێـــژە چ فێـــر بـــووی؟
لەوێ چـت دی و لە سـەر مـن بـۆچی نێـر بـووی؟
گـوتی شـێخمان ئەوەنـدی تـێ کـردووم نـوور
کە لە پیـــاوی وەکـــی تـــۆ دوور بـــووم دوور
زمـــانی خـــۆی گەســـت ئەو کـــابرا هەژارە
کە چـــۆن پەیـــدا بکـــا بـــۆو کـــارە چـــارە
لە دڵـــــدا دەیگـــــوت بە خـــوا وا دیـــــارە
کە شـــێخ خـــاین بە خـــوا و خەڵکـــی هەژارە
بە دەسـتی خـۆم ئەمـن چـیم کـرد لەگەڵ خـۆم
بەڵام ئەو قـــسانە تـــا کەنگـــێ، دەبـــا بـــڕۆم
لە مـــاین ســـوار بـــوو یەکـــسەر چـــۆوە لای پیـــر
دەســـی مـــاچ کـــرد گـــوتی ئەی پیـــری زۆر ژیـــر
خێزانـــــی مـــــن لەتـــــاو خێـــــزانەکەی تـــــۆ
لە تـــــاوی شـــــێخ ژنە لێـــــزانەکەی تـــــۆ
وەکـــــوو شـــــێتانی لێهـــــاتووە بە قوربـــــان
منـــیش چـــارەم نیـــیە و ئیتـــر لە تـــاوان
لە دووی شـــێخ ژن ئەوا هـــاتوومە ئێـــــرە
لە گەڵمـــــا شـــــێخ ژنـــــی گەورە بنێـــــرە
بە خێـــری خـــۆت بـــا چەن رۆژی لە لا بـــێ
ئیتـــر بـــا دژمنـــان ماڵیـــان خەرا بـــێ
گـــوتی باشـــە بـــڕۆ بیـــبە کە خێـــرە
لەگەڵ ویـــشا ژنەکەت بێـــرەوە ئێـــرە

دەبــێ خـــۆم زۆرتـــری کـــارێ لەســـەر کەم
هەتـــا ئەو شـــێتی و مێتیـــیەی لـــێ بەدەر کەم
گـــوتی قوربـــان ئەمـــر فەرمـــوو بە چـــاوان
هەرچـــی تـــۆ پـــێم بڵێـــی هێـــزی هەنـــاوان
دەڵـــێن جـــا مریـــدە ژنەی ســـوار مـــایینێ کـــرد
لە دێـــی دەرخـــست بەرەو ئـــاوایی خـــۆی بـــرد
هەتـــاکوو گەیـــنە مـــاڵی گـــۆیە چەن جـــار
لەگەڵ ئەو شـــۆخەدا کـــردی هەمـــان کـــار
کە شـــێخ کردبـــووی لە گەڵ ئـــی وی کەوایە
مریـــدەش لێـــی دا لە بـــۆ شـــێخ ئەو هەوایە
دەڵـــێن وەک شـــێخ بە کەیفـــی خـــۆی لەگەڵ کـــرد
ئەویـــش ئـــابڕووی بە چەشـــنی شـــێخەکەی بـــرد
لەلای خـــۆی هێـــشتیەوە تـــا مەیلـــی لـــێ بـــوو
وەیـــا هێنـــدەی کە خێزانـــی لەوێ بـــوو
لە پاشـــان بـــردیەوە و فەرمـــووی بە قەڵـــسی
تـــۆ ئەی شـــێخە مرۆڤـــی یـــانە وەڵـــسی
خـــۆ مـــن ناموســـی خـــۆم نـــابوو لە دەســـتت
ئەوا چیـــت کـــرد ئەرێ نەفـــرین لە هەســـتت
تـــۆ ئـــابڕووی خـــۆت و منـــت بـــۆچی وەهـــا بـــرد
ئەوا نـــامەردی نـــاکەس چیـــت لە خـــۆ کـــرد؟
وەفـــات بـــۆ مریـــدەکانی خـــۆت وەهـــایە
ویـــژدان و دیـــن و ناموســـت هەوایە؟
نە تـــۆم شـــێخی و نە مـــن مریـــدم لەمەو لا
کە تـــۆ زیانـــت هەمـــوو زیـــانە بە مەولا
چ پارســـەنگێکت تـــۆ نـــابۆ تەرازووم

ئەوم هەڵگــــرت بە هێـــزی دەســـــت و بـــــازووم
لەبــــۆم خـــستییە تەرازوە ســــەرکەرەی خـــۆت
چـــت بـــۆ چانـــدم، منـــیش چانـــدوومەوە بـــۆت
ئەوەی تـــۆ کـــردت ئەمنـــیش هەر ئەوەم کـــرد
ئەتـــۆ چـــت بـــرد منـــیش هەر ئەو شـــتەم بـــرد
بە ئەڕبەی خــــــۆت لە بــــــۆم پێــــــواویە وام
چێـشتی منـیش وەک ئـی تـۆ بـێ تـامە بـێ تـام
جـا پێـت خۆشـە نە تـۆ دەنـگ و نە مـن دەنـگ
دەنـــا وا نـــاکەی هەســـتە بێـــرە بـــۆ جەنـــگ
بیڵـــێ و دەیڵـــێم و مەیڵـــێ و نـــایڵێم قەت
ئیتـــر حاشـــا لە خـــۆت و هەم لە چـــاکەت
مەگەر تـــــۆ خانەگـــــاکەت خانەگـــــانە
تەڵە و داوی کەران و هەم ژنـــــــــــــانە؟
زەلامــــــی مفـــــتە خــــــۆری مــــــل بەرازی
مەگەر تـــــۆ هەر بە ژن گـــــانێ دەنـــــازی؟
ئیتـــــر ســـــا مەرجە لەم لاوە هەتـــــا هەم
ئەوەی شـــێخە لە دنیـــا رووی تـــێ نـــاکەم
هەزار نەفـــــرین لە شــــێخ و خانەگـــــای وا
لە دەزگـــــا و تەکـــــیە و هەم بارەگـــــای وا
وتـی شـێخ سـا نە تـۆ دەنـگ و نە مـن دەنـگ
دەخیلـت بـم نە تـۆ جە نـگ و نە مـن جە نـگ

سەرماوەزی ١٣٧٧ مەهاباد

گەلـــێکن لەو نمونانــە و لەراســتی دا ئەو داســتان و بەســەرها تانەی شێخەکان ئەوەندە زورن، کـە پیـاو نـاتوانی دەرسـەدیکی کـە میشیان لی تۆمار بکات.

جا هەر بۆیە من نام هەوی ئەبا سە لەزمانی خومرا زور دریـــژە پی بدەم و وەدوای بکەوم، چونکە رێزدار مامۆستای کۆیی ئە وەنـدە زانایا نەو بی پەروا هەڵمەتـی شیرانە یـان دەباتـە سـە ر ودەیـا ن کوتی کە رەنگە زور پـــێویستی خو زەحمە تــدانی ئی دیکە نەبی.

یەخە دادڕینی مامۆستا

لە کۆنەوە لە کوردەواریدا باو بووە کەسێک کە لە کەسێک بێزار بووبێ بۆ ئەوەی کە نیشانی بدا نایهەوێت و لێی بێزارە لە بەرابەریدا یەخەی خۆی دادڕیوە و مەبەستی ئەوە بووە، کە ئەو کەسە راستی و رەدا قەبووڵ ناکا.

جا مامۆستای خوا لێخۆشبوومان کە لە ژیواری نالەباری کوردەواری بێزار بووە و زۆر پێی ناڕەحەت و دەردۆمەند بووە و بە کوردەکانیشی گوتووە من زۆر بۆ ئێوە پەرۆش و دڵ بە سۆم، سەرەنجام گەیوەتە ئەو ڕادەیە، کە یەخەی خۆی دادەڕێ و هاوار دەکاو دەڵێ:

مـــــن یەخەی خـــــۆم لە بـــــۆیە دائەدڕم
ئێـــــوە نـــــابن بە هـــــیچ و مـــــن دەمـــــرم
دەبـــــێ مـــــن کەیفـــــی چـــــیم بە دنیـــــا بـــــێ
قەومـــــی مـــــن وا رەزیـــــل و ریـــــسوا بـــــێ

ئەمجا بە خەم و پەژارەیەکی زۆرەوە لە خۆی دەپرسێ و دەڵێ من چۆن دڵم بە دنیا خۆش و چ کەیفێکم بە دنیا بێ، کە گەلەکەم ئاوا زەبوون و بێهێز و ژێر چەپۆکە و زۆر لێکراو بێ؟

گەلی من گەلێکی هەژار و رووت و نەدار و بێسەرو سەرفیرازی و رووت و رەجاڵ وبێکەس و بێدەروو و بێهەموو جۆرە جلوبەرگ بێ ئیتر بەو حاڵە من چۆن دڵم بە دنیا خۆش بێ. بەڵێ دەڵێ:

بـــــێکەس و بێـــــدەر و فەقیـــــر و هەژار
بـــــێ ســـــەر و ســـــەرفراز و بـــــێ ســـــەردار

کـــوردەگەل ئەمـــڕۆ وەک کەوی بـــرا بـــران
لە نێـــو ســـێ دەوڵەتـــان دابەش کـــران
خۆشـــیان ئەوەنـــدە نـــارێکوپێکن
لە بەر بەدبەختـــی دژمنـــی یـــێکن

ئەمجـا دەکەوێـتە سـەر تـووک و نـزا و، لە خـوای گەورە دەپـاڕێتەوەو داوای لـێ دەکـا کە ئەو کەسـەی رێـگەی لە کـوردان تێـکداوە و بەرەو هەڵـدێرگەی بـردوون و رێبـازی راسـتی لـێ ون کردوون لە بەزەیی و میهری خۆی بێبەشی بکـا و تـۆڵەی کـوردانی لێوەکا، چـونکە کـورد لە خـۆڕا دژمنـی کەس نییە و لە گەڵ کەس بەشەڕ نایەت وەک ئەو هۆنراوەی من کە دەڵێم:

کـورد لە خـۆڕا دژمنـی کێـیە لەسـەر مـافی نەبـێ؟
دژمنی کـورد ئەی خـودا گڕوێ و دزێو و گڕ بـکەی

ئیتر هەر لە سەر خـاک و زێدی خـۆی ولە سـەر مـافی خـۆی لە هەر چـوار پێـنج لاوە دمیـان لە گیـانی نـاوە و دەیخـۆن و دەیکرۆسـنەوە و هەناسـەیەکی سـارد لە دەروونـی پـڕ لە سـۆزی هەڵدەکێشێ و دەڵێ:

ئەی وەتەن، لاوەکـــانی خـــوێن شـــیرین
ئەو دوعـــایەی دەکەم، بڵـــێن ئـــامین
رەببـــی هەر کەس کە دژمنـــی کـــورد بـــێ
چـــاوی بـــا دەرپەڕێ و ملـــی ورد بـــێ
ئەوی رێـــگەی لە کوردەکـــان گـــۆڕی
لەعنەتـــی خـــودا لە ئەڵـــحەد و گـــۆڕی
خـــوایە هەرکەس کە خـــوێنی کـــورد ئەمـــژی
کـــوێر و مـــادور بێـــت ئەوەنـــدێکی ئەژی

یادی بەخێر خوا لێخۆشبوو میرزا حوسێنی فەقێزادە خەڵکی سەرچناری چۆمی مەجیدخان بۆی گێڕامەوە فەرمووی: ئەو چوار تاکە هۆنراوەی مامۆستامان لە گۆڤاری هەڵاڵەدا نووسیبوو. جا هەر کاتێک تووشی یەکتر دەبووین پێش سڵاو و چاک و خۆشی، یا ئەو، یا من، ئەو هۆنراوانەمان دەخوێندەوە.

ئەمجا سکاڵاکەی خۆی لە لای خوای گەورە سەبارەت بە ستەم لێکراوی گەلەکەی درێژە پێ دەدا و بە جوانی ژیواری نائاسوواری کوردەواری لە پارچە هەڵبەستێکی چووکەدا دەداتە بەر تیشکی چرای بەزەیی و خەمخۆری و بە جوانی روونی دەکاتەوە و زۆر بە پەرۆشەوە دەفەرموێ:

میللەتی کورد فەقیر و بەستەزمانی
بە قسەی ئەو کەسانە چۆن خەڵەتان
وا ئەزانن کە عونسوری کوردی
بە زەلیلی بژیت و نامەردی
ئەوی کوردە چ گەورە چ سیغەر
ئێشەکی تورکە و گوێدرێژی قەجەر
ئەوی کوردە لە نەسلی بابادەم
دەبێ بارکێشی رۆم بێ و عەبدی عەجەم
کوردینە ئێمە هەتا کەی وا بین
نۆکەری خەڵک و بێبەش بین لە ژین؟!

بۆ جارێکی دیکە رووده لاوە کوردەکان دەکاتەوە و دەردی دڵی دەردەبڕێ و بە پەرۆشەوە دەیاندوێنێ و دەڵێ نازانم قوڕی کام جێگاتان بۆ بگرمەوە و یان قوڕی کام جێتان بۆ وە سەر کەم؟ یا قوڕی کام جێتان وەسەر کەم؟ بۆ لە دەس دانی فلان وفیسار.

خـۆ بـۆ برایـانی شۆڕشـگێڕی جزیـرو بۆتـانێ کەوا بە داخەوە شۆڕشـەکەیان لە گەڵ شـکان رووبەڕوو بـوو و سـەرنەکەوت، قـوڕ پێوان پێویستە و دەبێ هەموومان خۆمانیان بۆ لە خـم دەیـن و بـۆ ئـازیزانی وان و ئەرزەڕۆمـێ هەرچـی خمـی دنیـایە دەبـێ بەسـەر خۆمانیدا کەین. بەو جۆرە دەڵێ:

قـــوڕی کـــام جـــێ بگـــرمەوە بۆتـــان
بـــۆ برایـــانی جزیـــر و بۆتـــان
خـــومی دنیـــا بکەیـــن بە ســـەر خۆمـــان
بـــــۆ عەزیزانـــــی ئەرزەڕۆم و وان

ئەمجـا دەکەوێـتە سـەرکۆنەی کـوردان و بە سـەریاندا دێـتەوە و دڵسۆزانە سەرکۆنەیان دەکا و دەڵێ ئەنگۆ هەرچەندە هۆزێکی زۆرو خاوەنی مێژوویەکی روون و رابردوویەکی باشـن، چ سـوود؟ چـونکە ئێوە هۆزی خۆخۆرن و هەر بۆیەش هیچتان لە دەس نایەت و ئێـوە کە پێتان وایە کورد زینـدوو و هۆشـیارن، مـن لام وایە ئەو قسە وا نییە، چونکە وا بە چاوی خۆم دەبینم کە زیندوو و هۆشیار و بێدار نین. بەڵکە مردوون و بە تەواوی ژێرچەپۆکە و ژێردەستەی هەمـوو کەسن و ئەمجا دەڵێ خوایە ئەو گەلە ژیـر و هۆشـیارەی جـاران کە دنیا لە ژێر پێیدا دەلەرزی بۆچی وای لێ هات؟ کە دەفەرموێ:

ئێـــــوە هەرچەنـــــد قەومێکـــــی زۆرن
فایـــــدەی چـــــی قەومـــــی خۆخـــــۆرن؟
وا دەزانـــــن کە کـــــوردگەل زینـــــدوون
مـــن ئەبیـــنم عەلەلعومـــووم مـــردوون
وا وە ژێـــر کەوتـــوون بە بـــێ دەســـتەڵات
رەبیـــی ئەو قەومە بـــۆچی وای بەســـەر هـــات
مـــاد و ساســـان کـــورد بـــوون و ســـەلاحەددین

ئێـــــوە بەو حـــــاڵە قەت مەڵـــــێن کـــــوردین
خـــۆ قەومـــــی وا ســـەرکەوتوو نەبـــوو لە دنیـــادا
چ بـــــوو ئەو هەمـــــوو هێـــــزەی بە بـــــا دا؟!

دوای ئەو هەموو سکاڵا و داد و هات و هاوار و ئەو هەموو دەردی دڵ دەربــڕین و کــوڵی دەروون هەڵڕشــتنە ئامــاژە بە مێــژووی کـوردەواری دەکـا و دەڵـێ ئـاخر خـودا بە ئەو هـۆزە بەهێزە کە لە دەورانی سەلاحەددینی ئەیبووبیدا هەموو دنیای ئیسلامی و جیهـانی موسـڵمانەتی لە ژێـر دەسـتیدا بـوو بە سـەری رادەگەیـشت و بە جوانیش رابەرایەتـی دەکرد و، تـا مـاوەیەک سەد و پەنجـا سـاڵی تەواو هەموو نیشتمانی موسڵمانەتی بە رابەرایەتـی سـەلاحەددین و کوڕەکانی وی، کە کوردێکی هۆزی شوانکارە بوو بەڕێوە دەبرا ئیتر هەمـوو گاورەکـانیش لە ترسـانیان نێوکیـان چووبـوو و نەترەیـان نەمـابوو. پـێش ئیـسلامیش دەوڵەتەکـانی مـاد و ساسـانی چەنـدە بەهێز بوون؟!.

بەڕێــز جەنــابی شــێخ رەزای تاڵەبــانی لەو بــارەوە پــارچە هەڵبەستێکی کورت و زۆر جـوانی هەیە کە لەوێدا ئامـاژە بە چەنـد رووداوی مێژوویـــی زۆر گەورە دەکـــا. یەکەم رێکــوپێکی و دەوڵەتـــی بەهێزی سەربەخۆی بابـان، دووهەم خەم و پەژارە خـواردن بـۆ ئەو کاتە، سێهەم گیران و رزگار کردنـی شـاری بەغـدا بە هـۆی سـوپای بەهێزی سولەیمان پاشای بابان و هەروەها ئاماژە بۆسەلاحەدین و رۆژگاری وی و ترس ولەرزی فەڕەنگییەکان لە سەلاحەدین و شپرزە کردنی لەشکری والی (سنة) لە لایەن عەبدوڵڵا پاشای بابانەوە، کە دەڵێ:

لـــە بیـــرم دێ ســـولەیمانی کـــە دارولمـــولکی بابـــان بـــوو
نە مەحکوومی عەجەم، نـە سوخرەکێشی ئالی عوسمان بـوو
لەبەر قـاپی سـەرا سـەفیان دەبەسـت شـێخ و مەلا و زاهیـد

مەتافی کەعبە بۆ ئەربابی حاجەت گردی سەیوان بوو
لەبەر تابووری عەسکەر ڕێ نەبوو بۆ مەجلیسی پاشا
سەدای مۆزیقەوو نەققارە تا ئەیوانی کەیوان بوو
دریغ بۆ ئەو زەمانە، ئەو دەمە ، ئەو عەسرە ، ئەو ڕۆژە
کە مەیدانی جریدبازی لە دەوری کانی ئاسکان بوو
بە زەربی حەملەیێ بەغدایی تەسخیر کرد و تێی هەڵدا
سولەیمانی زەمان ـ ڕاستت ئەوێ ـ باوکی سولەیمان بوو
عەرەب! ئینکاری فەزڵی ئێوە ناکەم ئەفزەڵن ، ئەمما
سەلاحەددین کە دنیای گرت لە زومرەی کوردی بابان بوو
قوبووری پڕ لە نووری ئالی بابان پڕ لە ڕەحمەت بێ
کە بارانی کەفی ئیحسانیان وەک هەوری نیسان بوو
کە عەبدوڵلاە پاشا لەشکری والیی سنەی شڕکرد
ڕەزا ئەو وەختە عومری پێنج و شەش تیفلی دەبستان بوو

ڕوون کردنەوەیەک لە سەر هۆنراوەی شێخ ڕەزا

شێخ ڕەزا لەو تاکە هۆنراوەیدا دەڵێ:

بە زەبری حەملەیێ بەغدای تەسخیر کرد و تێی هەڵدا
سولەیمانی زەمان، راستت دەوێ باوکی سولەیمان بوو

ڕوون نییە مەبەستی کامە سولەیمانی زەمانە کەوا باوکی سولەیمانە؟ و بەغداشی تاپۆ کردووە و هێناویەتە ژێر ڕکێفی خۆی، چونکە لە پاشایانی بابان تەنیا دوو کەس شەڕیان لەگەڵ بەغدا کردووە: یەکیان سولەیمان پاشای بابانە کە لە ساڵی ١١٧٥ کۆچی مانگیدا بە سوپایەکی زۆرەوە بە مەبەستی داگیر کردنی بەغدایە وەڕێ کەوت و لەو لاشەوە سوپای بەغدایە بەرەو پیری هات و لە دەروبەری شاری کفری پێک گەیشتن و دوای شەڕ و پێکدا

دانێکی زۆر، سولەیمان پاشا هەڵات و رایکرد بۆ دیوی ئێران و پەنای بردە بەر پاشای گەورەی کورد کەریم خانی زەند و ئەویش داینا لە جێگەی عەلی خانی کوڕی خۆی و کردی بە فەرمانڕەوای ئەردەڵان. سولەیمان پاشاش بە ماوەیەکی زۆر کەم بازنەی فەرمانڕەوایەتی خۆی گوشاد کردەوە و ناوچەکانی زەهاو و کفری و رانیەشی هێنایە ژێر دەسەڵاتی خۆی.

دووهەمیان مەحموود پاشای دووهەم کوڕی بەڕێز عەبدوڕەحمان پاشای بابانە کە داستانی ویش بەو جۆرەیە: ئەسعەد پاشای والی بەغدایە دەیهەوێ ئەوی لەسەر کار لابەرێ و لەو سەروبەندەشدا داوودبەگ کە لە نێزیکانی والی بووە بەخەیانەت تاوانبار دەکرێ و لە ترسی گیانی خۆی بەغدا بە جێ دێڵێ و هەڵدێ و پەنا بۆ مەحموود پاشا دێنێ. ئەسعەد پاشا چەندین جار داوا لە مەحموود پاشا دەکا کە داوود بەگی بداتەوە تا بە سزای خۆی بگەیەنێ. ئەویش هەرگیز ئەو کارە ناکا، زۆریش تووڕە دەبێ و دەڵێ ئەوە دژی خووخدەی مرۆڤایەتییە. جەنابی والیش زۆر هەڕەشەی لێ دەکامەحموود پاشا لە ئەوپەڕی بێموبالاتیدا خۆی بۆ پەلامار دانی بەغدایە ئامادە دەکا. بە خۆی و داوودبەگ و دوازدە هەزار مەردی جەنگییەوە رێگەی بەغدایە دەگرێتە بەر. لەو سەردەمەشدا بە هۆی کەم بارانی و وشکەساڵی وڵاتی بابان تووشی قاتی وقڕی دێ و ئەویش ناچار لە کفریڕا دەیهەوێ بگەڕێتەوە. شازادە محەمەد حسێن میرزا کە پێی دەزانێ لە نامەیەکدا زۆر سەرزەنشی دەکا و دەڵێ ئەگەر لە بێکەرەسەیی و تفاق دەترسی ئەوا بە ئەندازەی پێویستم هەموو شتێک بۆ ناردی. ئیتر مەحموود پاشاش دووبارە وەڕێ دەکەوێتەوە و دەڕوا بەغدایە گەمارۆ دەدات و پاش ماوەیەک شارەکە دەگرێ و ئەسعەد پاشاش دەکوژێ.

جا دیارە ئەویش نە خۆی سولەیمانە و نە باوکیشی سولەیمان بووە، بەڵام وا دەردەکەوێ کە مەبەستی ئەوەیە سولەیمانی چاخی خۆی بووە و مەحموود پاشای وەک سولەیمانی پێغەمبەری مەزن چوواندووە.

بەڵێ هەر وەک هۆنەری پایەبەرزی کورد شێخ رەزای تاڵەبانی دەڵێ دنیاو بەتایبەتی جیهانی رۆژئاوا کە وا ئێستا بە هۆی پیشەسازی و یەکیەتی خۆی ئاغایەتی بە سەر هەموو جیهاندا دەکا لە ژێر سێبەری سەربازە گیانباز و پێشمەرگە لە مەرگ نەترساوەکانی کورددا دەلەرزێ. ئەورۆ بۆچی ئاوای بە سەر هاتووە و بەدبەختترینی گەلانی جیهانە و دیل و یەخسیری دەستی ئەم و ئەوە و سەرەڕای هەموو شتێکیش وڵاتەکەی دابەش کراوە و هیچی بە دەستەوە نەماوە و لە سەر ئەو حاڵەشڕا یەکتر ئەکوژن و خوێنی یەکتر ئەمژن و شیر و شمشیر لە یەک دەسوون و خەنجەریان بە خوێنی یەکتر سوور دەکەن و جا ئیتر هەر بۆیەش ئەگەر بە زگێک تێر بن، بە دووان برسین ئیتر بەو شێوەیە کە دەڵێ:

پاشی سوڵتان سەلاحی ئەیووبی
زۆر نەچوو بوو بە دەوری مەنکووبی
چ عەشیرەت چ ئەهلی شارستان
لە هەموو توول و عەرزی کوردستان
بوونە یەخسیر و نۆکەری ئەم و ئەو
باری خەڵکی دەبەن بە رۆژ و بە شەو
لە سەر ئەو حاڵەش یەکتری ئەکوژن
خوێنی یەکتر میسالی شیر ئەمژن
دەرحەقی یەک ئەوەندە زۆر ئەوەڕن

کەلەکەی یەک بە شـــیر و رمـــب ئەبـــڕن
بە زگێـــک تێـــر و بە دوو زگـــان برســـی
هـــیچ لە چـــاکە و خـــراپە ناپرســـی
جاهیـــل و بـــێکەمـــاڵ و شـــەرمی حـــوزوور
ئەبـــغەزی خەڵکـــی خـــوا فەقیـــر و فەخـــوور

لەو پارچە هەڵبەستەدا مامۆستای بەڕێز و خۆشەویست جارێک لە داخی ئەوەی کە هەموو کەس بۆتە کەس و کورد هەر لە جێی خۆی ماوەتەوە و هیچی بە هیچ نەکردووە و بە هیچ پلە و پایەیەک نەگەیشتووە یەخەی خۆی لە سەرێڕا هەتا خوارێ دادەڕێ و بەرۆکی ئاواڵە دەکا و سینە مواوییە پڕ لە هەست و زانیارییە جوانەکەی کە بە بیر و باوەڕ ئاخنراوە وەدەردەخا و ناهومێدانە دەڵـێ ئەمن دەمرم و بەڵام هێشتا ئێوە بە هیچ کوێ ناگەن لە ناکاوێک ئەمجا باسی هەژاری و لێقەوماوی گەلەکەی دەکا و هەر لەپڕ لەو کاتەدا ڕوو دەکاتە لاوانی نیشتمان و خودی نیشتمان و دەڵـێ ئەمن تکا و نزایەک دەکەم ئێوەش لە خوای گەورە داوای قەبووڵ بوونی بکەن.

دوای ئەنجام دانی ئەو کارە و پاڕانەوەیەکی زۆر بەجێ و باش کە لە خودی پاڕانەوەکەشدا سزای ستەمکاران دیاری دەکا و لە یەزدانی مەزنی دەوێ کە چی و چییان بە سەر بێنێ، باس لە هەژاری و رووتی و بەدبەختی و رەجاڵی و بێدەسەڵاتی و ستەم لێکراوی گەلەکەی دووبارە دێنێتەوە پێش و خۆی و هەموو لاوەکانی بۆ لە خەم دەدا و قوڕی بە سەر خۆیدا دەکا و دەس دەکا بە تانە و تەشەر و لۆمە و لەقەمێکی زۆر بەجێ و پێشیان دەڵێ ئێوە پێتان وایە کە بەو حاڵە زیندوون و من وا دەزانم بە تێکڕا هەمووتان

مردوون، چونکە زیندوو، تەکان و جووڵانەوە و بزووتن و راپەڕینی هەیە و بەڵام خۆ ئێوە ئەو ستەم و زۆر و زیفەتـان لـێ دەکرێ هەر دەنگێ ناکەن! تەکانێک لە خۆتان نادەن!

ئەمجا دوای بیر هێنانەوەی مێژووی دەورانـی تررووسکەدار و پڕ لە شـانازی و رابـردووی روونـاکی و سـەروەری و گەورەیـی بۆیـان باسی ئەوە دەکا کە لە چوارچێوەی وڵاتـی پـان و بەریـن و دوور و درێژی کوردستان سەرکوت کراون و دیل و یەخسیرن و لەناو کۆت و زنجیـرن و هەموویـان لەو ژیـوارە نالەبـارەدا چ دێهـاتی و چ شارستـانی وەک یەک و هاوبەشـن، بەو حـاڵەش یەکتـر دەکوژن و پێکەوە ناتەبا و نالێک و نامۆن کە بەڕاستی شـەرم و شـوورەیی و نەنگە و مایەی خەجاڵەتی و رووزەردییە و دەرحەقـی یەکتـر قـسەی خەراپ دەکەن و دووبارە باس لە هەژاری و بەدبەختـی گەلـی کـورد دەکاتەوە.

جـا دوای ئەوانە هەموویـان دەڵـێ سـەلاحەددینیش کـورد بـوو و ئێوەش کوردن!! بەڕاستی حەیـفە ئێـوەش بە خۆتـان بڵـێن ئـێمەش کوردین!! کورد دەبێ وەک سەلاحەدین بێ نەک وەکوو ئێـوە. ئەمجـا بە کورد هەڵدەڵێ و تـاریفی کوردان دەکا و دەڵـێ ئەگەر حەز ئەکەی بزانی کوردایەتی چییە پێت ئەڵـێم کـوردایەتی بـریتییە لە ژیـری و ژیرۆمەندی و چوستو چالاکی و ئازایەتی و مەردایەتی و جوامێری و ئیتـر هەر گەلــی کــوردە کە لە پیـاوەتی خیــرەت و شــەرافەت و مەردایەتــی و ســەخاوەت دا لە ســەرەوەی هەمــوو گەلانــی دیـکەی جیهانە و پێشەبڕی لە هەمووان کردووە.

کـوردان خووخـدە و رەوشـیان وەهـایە کە لاوەکانیـان ڕێـز و حورمەت بۆماک و ئەسڵی خۆ واتا بۆدایک و بابی خۆیان دادەنێن و پیرەکان دڵسۆز و ئامۆژگاری کەری لاوەکانن.

بە واتـایەکی دیـکە لاوەکـان ڕێـز و قەدری ئەسـڵی خۆیـان، کە خەبات و شۆڕشە دەگرن و دەسبەرداری نابن و خۆی لە سەر بەخت دەکەن و دیارە کە لاوەکان نەمان و خۆیان لە ڕێی خەبات و شۆڕشا لە نـاو بـرد پیرەکـان بـێ خزمەتکـار و ڕاژەوان دەمێنـنەوە و بە زەبـوونی و هەژاری دەژیـن و واش قەیـدی ناکـا و هەر دووک لایـان بەو کارە قایل و دابینن،کە واتە باپیرەکان بێ خزمەتکار بمێننەوەو لە زیللەتا بمرین.

جا هەموو لاوەکانی کورد لە سەر ئەو ئەسڵە دەڕۆن، بەتـایبەتی تازە پێگەیشتووانی فێرگەی کۆیە لەوانـی دیـکە پتـر دەبـنە پشت و پەنـای گەلـی خۆیـان و سـەرباز و پێـشمەرگەی بەوەفـا و بەوەجـی گەلی کوردی زۆر لێکراو دەبـن. بـێگومـان فێرگەیەکـی کەڵە پیـاو و بلیمەتی وەک وی فێرگەوانی بێ هەر ئەو چاوەڕوانییەی لێ دەکرێ.

لە دوایی ڕوو لە لاوەکـان دەکـاتەوە و پێیـان دەڵـێ ئێـوە ڕۆڵەی جگەرگۆشـە و جەرگ و هەنـاوی مـنن و ئێـوە بینـایی و ڕووناکـایی گلێنەی چاومن و هیـوا و هومێدی مـنن و تەمەنـی خۆتـان بە فیـڕۆ مەدەن، هەروا بە هەوانـتە بە بایـدا مەکەن. بەڵـکە تێکۆشـن بـۆ زانیـاری و فێـر بـوون و ئەمجـا بـۆ ئـازایەتی و مەردایەتـی و کوردایەتی.

جا مامۆستای زانـاو هێـژا کە ئەو هەمـوو مەبەسـتانەی لە یەک پارچە هەڵبەسـتدا کـۆ کـردۆتەوە، پیـاو کە تێـی دەفکرێ لە لایەک دەڵێ ڕەنگە مامۆستا لێرەدا ئەوەندە پەرێشان و نـاڕەحەت و دڵ پـڕ قین و ڕق و پەژارە بووبێ کە بە تەواوی ئەسپی سەرکێشی بیـر و زەینـی بەربـووبێ و جـڵەوی لە دەسـتی خۆیـدا نەمـابێ بـۆیە وا کەوتۆتە سەر قسە پڕژاندن و هەر مەبەستەی لە جێیەکی هێناوە.

بەڵام لە لایەکیش کە بڕێک بە وردی لێی دەڕوانی و لێی ورد دەبینەوە ئەوەندە ژیرانە و زانیارییانە ئەو مەبەستانەی ئاوێتەی یەکتر کردوون کە هەرگیزاو هەرگیز پیاو بیری بۆ ئەوەی ناچێ بیرو زەینی مامۆستا پەرێشانی رێی بەرێتێ.

جا کەوایە دەبێ بڵێین ئەوە هەمان شتێکە کە لە زاراوەی زانیاری خۆش خوێنی (بلاغە)دا پێی دەگوترێ کەڵەکەی واتا (تداعی معانی). جا بەو جۆرە کە باس کرا مامۆستای خۆشەویست لە کۆتایی ئەو پارچە هەڵبەستە دوور و درێژەدا دەفەرموێ:

حەیــــفە بــــۆ خیرەتــــی ســـــەلاحەددین
ئەو کەســــانە بڵێــــین ئــــێمەش کــــوردین
حەز ئەکەی پێـــت بڵـــێم چییـــە کـــوردی
عـــــاقڵی و چـــــاپوکی و جەوانـــــمەردی
عونـــسوورێکی لە فەوقـــی جەمعـــی ئـــومەم
ســــــــاحەبی حەزم و رەزم و بەزم و کەرەم
لاوەکـــــان قەدری ئەســـــڵی خـــــۆ ئەگـــــرن
پیرەکـــــان بـــــا لە زیللەتـــــا بمـــــرن
خاســــــە نەوباوەکـــــانی مەکتەبـــــی کـــــۆ
دەبـــــنە پـــــشت و پەنـــــاهی میللەتـــــی تـــــۆ
ئێـــــوە ئەولاد و جەرگ و هەنـــــاوی مـــــنن
ئێـــــوە نـــــووری گلێـــــنەی چـــــاوی مـــــنن
عـــــومری خۆتـــــان مەبەن بە خـــــۆڕایی
تـــــێ بکۆشـــــن بە عـــــیلم و ئـــــازایی

کورتەیەک لەژیانی سەرداری موسلمانی کورد سەلاحەددینی ئەییوبی

شورەسواری کورد سەلاحەددینی ئەییوبی

پێم خۆشە لێرەدا کەمێک باسی سەلاحەددینی ئەییوبی، رۆڵەی هەڵکەوتووی کورد بکەم و تا رادەیەکی زۆر کەم لەو قارەمانە موسڵمانە کوردە بدوێم.

ئەو بەڕێزە کوڕی کوردێک بە نێوی نەجمەدین ئەییووب کوڕی شادی کوڕی مەروانە. لە تیرەی "رەوادی" لە شاری "دوێن" پێتەختی میری شەداد لە ناوچەی ئارانی ئازەربایجاندا نیشتەجێ بوون. رەوادی لکێکە لە تیرەی هەزبانی.

لە سەردەمی سەلجووقییەکان ناوچەکەیان لە لایان وانەوە داگیر دەکرێ و زۆریان پەڕیوەی ئەندەران دەبن. شادی باپیری سەلاحەدینیش بە هۆی ئەوە کە دۆستایەتی لەگەڵ والی بەغدا موجاهیدەدین بیهروزدا هەبووە، بیهروز کەسێکی بە دوای ویدا ناردو بردی بۆ لای خۆی و ئەمجا سوڵتان مەسعوود هەرێمی تکریتی بە ملکایەتی دا بە موجاهیدەدین. ئەویش دۆستی بەڕێزی خۆی شادی لە سەر دانا و قەڵاتی تکریتی دەبەر دەستی وی نا.

جا بەو جۆرە شادی لەوێ ماوەتەوە تا کۆچی دوایی کردووە. دوای کۆچی شادی کوڕە گەورەکەی نەجمەدین ئەییووب لە جێی وی دانراوە و نەجمەدین شێرکۆی براشی کراوەتە راوێژگەر و هاوکار و یاریدەدەری.

ڕۆژێـک ئەفـسەرێکی قەڵاتـی تکریـت تەمـایە لە ژنێـک دەکـاو ژنەکەش پەنـا دەبـاتە بەر شـێرکۆ و ئەویـش نایکـاتە نـامەردی ئەفسەرەکە دەکوژێ. موجاهیـدەدین بیهروزیش لە سەر ئەو کـارە شێرکۆ لە وەکیل دەخا و داوایان لێ دەکا کە تکریت بەجێ بێڵن.

بەڵێ نەجمەدین و شێرکۆ ناچاردەبن بەشەو تکریت بەجێ بێڵن و بڕۆن بۆ لای عیمادەدین زەنگی لە موسڵ. جـا دروست لەو شـەوەدا کە ئەوان خەریـک بـوون باروبنەیـان دەپێچـاوە و هەڵـدەهاتن لە تکریت، بەڕێز سەلاحەدین لە دایک بوو و ناچار بوون مەلۆتکەی نەبووژاوە و ئیشک نەکراوە بپێچنەوە و بەرەو موسڵ وەڕێ کەون و لە ڕێکەوتـی سـاڵی ٥٣٢ی کـۆچی (١١٣٧زایینـی) بـاب و مـامی سەلاحەدین لە سەر شەڕەف و مەردانەگی کۆچیان کرد و سەلاحەدین ئەو مەلۆتکە بێتاوانەش لە سەر شەڕافەت و پیاوەتی باب و مام و بنەماڵەی خۆی لە هەوەڵین سات و کاتی ژیانیدا کەوتە کۆچ و هەڵاتن و ڕەوین.

ڕاستی جـێگەی سـەرنجە، کە سـەلاحەددین لە هەوەڵـین سـاتی ژیانیـدا لە سـەر شـەرافەت و مەردایەتـی و ئـایین و ئیـسلامەتی ناچاری کۆچ کردن و ڕەوین بووە.

بەڕێز عیمادەدینی زەنگـی پێشوازییەکی شایان و گەرمیـان لـێ دەکا و زۆریان بەخێردێنێ، چونکە لە ڕاستیدا ئەوانیش جـارێکی عیمادەدینیـان لە کوژران ڕزگـار کردبـوو. کاتێـک لە سـاڵی ١١٢٥ی زایینیـدا لەگەڵ سـەلجووقییەکان بە شـەڕ هـات و پێیـان نەوێـرا و شکانێکی گەورەی بەسەردا هات ئەو هەڵمەتی بردە سـەر بەغدایە و بە خەراپـی ناچـار بە هەڵاتـن و پاشەکشە بـوو و ناچـار دەبـوو بە تکریتـدا تێبـپەڕێ و بەو جـۆرە کەوتە بەر دەسـتی نەحمەدەدیـن ئەییوب و ئەسەدەدین شێرکۆ.

ئەوانیش هەروەک خووخدەی هەمیشەیی کوردان چاکەیان لەگەڵ کرد و ڕێگەی دەرباز بوونیان بۆ پانتاو کرد و تا گەیشتەوە موسڵ هاوکاری پێویستیان کرد.

پاش ماوەیەک عیمادەدین، نەجمەدین ئەییووب دەکا بە والی شاری بەعلەبەک. سەلاحەدین دەورانی منداڵی خۆی لەو شارە تێپەڕ کردووە و لەو ماوەدا خوێندنی سەرەتایی و قورئان و هێندێک لە کتێبە زانیارییەکانی خوێندووە و تا رادەیەکی تەواویش فێری جەنگ و جیهاد و خەباتکاری بووە و سەری لە رامیاریش دەرهێناوە.

لەو ماوەدا بە هۆی پیلانێکی ناجوامێرانە عیمادەدین شەهید دەکرێ و نوورەدین مەحموودی کوڕی لە شامێ لە جێی وی دادەندرێ. نەجمەدین و ئەسەدەدینیش دەچنە لای و پشتیوانی خۆیانی لێ دەردەبڕن. نوورەدین مەحموود، شێرکۆی کردە فەرماندەی سوپا و فەرمانداری شاری (صیموس) نەجمەدین بە قازانجی یەکێک لە کوڕەکانی عیمادەدین وازی لە فەرمانڕەوایەتی شاری بەعلەبەک هێنا و داوای کرد کە ڕێگەی بدرێ لە دیمەشقدا نیشتەجێ ببێ بەو کردەوە،ئەوەندە لەلای نوورەدین خۆشەویست و ڕێزدار ببوو کە جگە لەوی هیچ کەس بە بێ ودمی خۆی نەیدەتوانی بچێتە لای نوورەدین.

سەلاحەدین وەک فەقێیەک و خوێندکارێکی ئایینی دەستی پێ بە خوێندن کراوە و لە قوژبنی حوجرە و فێرگە ئایینییەکان و ناو ژووری مزگەوتاندا خوێندنی خۆی درێژە پێداوە.

لە خزمەت چەندین زانای وەک ئەبووتاهیری سەلەفی، ئەبوو تاهیری کوڕی عەوف، شێخ قوتبەدین نەیشابووری و عەبدوڵلا ئەلنەحوی وانەی قورئان و حەدیسی خوێندووە. لە زانیاری دێژە

(فقه)دا دەستێکی باڵای هەبووە و خۆی دیژەوانێکی بەرزی خاوەن را بـووە. تەواوی قورئـانی پیـرۆزی لەبەر بـووە. زۆریـش حەزی لە هەڵبەست و هۆنراوە کردووە.

یەکێـک لە مامۆسـتاکانی سـەلاحەددین، عەبدوڵڵا کـوڕی ئەبـوو عەسرونە کە زانایەکی بەناوبانگی ئەو سەردەمی جیهـانی ئیسلام و سەرۆکی دادگەران (قاضی القضاه) بووە جەزیـرەییە بـووە. کاتێـک ئەو پیاوە گەورە پیرو کوێر بووەو سەلاحەدین وەک کوڕێکی چاک و شاگردێکی بەئەمەگ دەیباتە لای خۆی و تا مردن خزمەتی دەکا.

سـەلاحەددین کاتێـک کە لە سـاڵی ٥٦٤ کـۆچی (١١٦٩زایینـی) شێرکۆی مـامی کە ئەو کـاتە وەزیـری مەلیـک (عضد) بـوو، تەنیـا دوای دوو مانگ وەزیری کۆچی دوایی کرد، ئەو کـرا بە وەزیـر و لە جێی مامی خۆشەویستی خۆی دانرا. ئەو کاتە تەمەنی ۳۲ ساڵ بوو. دەستی کرد بە ئـاوەدان کـاری و رێکوپێـک کردنـی شیرازەی وڵات و گەلێـک نەخۆشـخانە و خوێنـدنگای دروسـت کـرد و تەنـانەت دوو فێرگەی گەورەی بە نێـوی (الناصریە و الکـاملیە) بـۆ موسڵمانانی شافعی مەزهەب ساز کـردووە و سـەرەنجام تەواوی وڵاتـی میـسر و ئەم لا و لاش کەوتە ژێر دەستی. بەهـائەدین قەرەقـوش کە پیـاوێکی کـوردی ئـازا و نەبەز و لێـزان و دۆسـتی دڵـسۆزی خـۆی بـووە کردوویەتە فەرماندەی کۆشک و تەلاری خەلافەت.

لە ساڵی ٥٦٧ی کۆچی مانگی (١١٧١زایینی) مەلیک عاضید کۆچی دوایـی کـرد و کۆتـایی بە خەلافەتـی زنجیـرەی فاتیمیـان هـات. سەلاحەددین کە لە لایەن نوورەدینی زەنگییەوە هاتبوو بۆ کۆمەک و هاوکاری مەلیک عاضید، دوای مردنـی ئەو لە جـێگەکەی دانیـشت و بەڵام سـەربەخۆیی خـۆی رانەگەیانـد و هەر بە نێـوی نـوورەدینەوە سکەی لێدا و لە مزگەوتەکاندا بە نێوی وی وتـار ئەدرا.

لەو ماوەدا سوڵتان سەلاحەدین ڕۆژ لەدوای ڕۆژ پتر بەهێز دەبوو کارو باری وڵاتی میسر ڕێکوپێکتر دەکرد، بەڵام نورەددین نەخۆش کەوت و لەڕێکەوتی۱۱ی شەواڵی٥٦٩ کۆچیدا کۆچی دوایی کرد.

ئەمجا سەلاحەدین وەخۆ کەوت و بە سوپا ڕێکوپێکەکەی خۆی دەستی کرد بە ئازاد کردنی وڵات و شارەکانی ئیسلامی و لە ماوەیەکی کەمدا توانی تەواوی تەرابلوسی ڕۆژئاوا و قابس و تونس و شام و باکووری عێراق هەتا دەگاتەوە موسڵ بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە و ئەمجا یەمەنیشی ڕزگار کرد و تورانشای برای کردە فەرمانڕەوای ئەوێ.

لە ڕۆژی هەینی ۲۷ی ڕەجەبی ساڵی ٥٧٣ی کۆچی مانگیدا شاری قودسی ڕزگار کرد و یەکەمین نوێژی هەینی بە پێشنوێژی قازی محیّدین زەکی بە نێوی سەلاحەدینەوە خوێندرا و بەڕێوە برا.

دوای ئەوە سەلاحەدین ڕۆژ لە دوای ڕۆژ سەرکەوتنی گەورە و گەورەتری وەدەس دەخست و سەرەنجام بوو بە خەلیفەیەکی هەرە گەورەی ئیسلامی و تا دوا هەناسەی ژیانی پڕ لە شانازی لە ڕێی ئیسلام و سەرکەوتنی ئیسلامدا تاوێک تکی نەدا.

ئەو بەڕێزە پیرۆزە هەڵکەوتووەی کورد لە ڕۆژی چوارشەممە۲۷ی سەفەری ٥٨٩ی کۆچی مانگی چاوە جوانەکانی لە سەرێک داناون و بە داخەوە هەڵینەهێناونەوە.

ئەو هۆنراوەم لە هۆنەرێکی ئازەری بە نێوی بەیتوڵلا جەعفەری بیست کە دەڵێ:

بدی از دشمن و خوبی ز کرد است
بدان را خزی و سرکوبی ز کرد است
به دست کرد قدس آزاد گردید

صـــــلاح الـــــدين ايـــــوبی ز كـــــرد اســـــت
تـــــرا گـــــرد دلاور خـــــواهم ای كـــــرد
تـــــرا عـــــازم به ســـــنگر خـــــواهم ای كـــــرد
ز نـــــسل تـــــو پـــــی آزادی قـــــدس
صـــــلاح الـــــدين ديگـــــر خـــــواهم ای كـــــرد

هـۆنەری پـایە بەرز و دڵـسووتاوی کـوردیش مامۆسـتا قـانیع دەفەرموێ:

تـۆ نەمـردووی ئەی سـەلاحەددینی ئەییـووبی لەقەب
هەربژی ئەی فەخری کورد و حاکمی موڵکی عەرەب
تـاکوو تـۆ بـووی لاوەکـانی کوردسـتانم دەرئەچـوون
بـۆ زەکاتی میسر و شام و خەرجـی بـازاڕی حەڵەب

بۆ ئاگاداری و هۆشیاری لاوان

مامۆستای هێژا و خوانـاس و خـزمخـواز و تەکپەرسـت و هەق مەبەست، کاتێک کە دەبینێ جگە لە خورافات و پڕوپووچ پەرستی و خەیاڵی خاو و خەونی هاتەران چیـدیکە لە نێو کوردانـدا نـیە و بە قـسەی گەنـدەڵە شـێخ و کـۆلکە مەلایـان باوەڕیـان بە شـتی وەک جرجاڵ و کەرە گوێ پانەکەی پەیدا کـردووە و پێیـان وایە کە عیـسا وا لـە عاسـمانانە و نەمـردووە و دوایە دێـتەوە خـوارێ و جەنـابی مەهدیش کە گۆیا چەند سەد ساڵە وا لە چاڵاوی قووڵی سامەڕادا مـاوەتەوە و لەوێـدا دەژی، سـەر لەو چـاڵاوە دەردێنـێ و لە گەڵیـا دەبێ بە هاوکار و وێکڕا دەچـن بـۆ مەیـدانی خەبـات و تێکۆشـان و دنیایە پانتاو دەکەن و تا ئەو کاتی دەبێ خەڵک دەس لە سەر دەس دابنێن و بێدەنگ دانیـشن، چـونکە ئەوان جەنـگ لە گەڵ جرجـاڵ و عەبدی سۆفیان دەکەن و ئیتر ئەو دەم دنیا دەبێتە دنیای ئیـسلام و برایەتی و ئاشتی و گورگ و مەڕ پێکەوە ئاوێ دەخۆنەوە و مشک و پشیلە لە کونێکدا دەژین. جـا ئەگەر وابـێ کـورد و کـورد خـۆرانیش دەس لە ناو دەس پیاسە دەکەن!!

جا بۆ ئەو بیـر و بـاوەڕە دوور لە ئیـسلامییەش چیهـا داسـتان و بەیت و بالۆرە و بە قسەی خۆیان حەدیسیشیان ساز کردووە و(قال النبی و قولە و حدثنا و عن و عـن)ی زۆریـان لەو بـارەوە بـۆ تێـک خستوونەتەوەو بە خەون و خەیاڵ هەموو ڕێگەیەکـی پێـشکەوتن و ناسینی ئیسلامی ڕاستەقینەیان لێ گرتوون و زانیاری و پیشەسازی لە نێو کورداندا بۆتە شتێکی بێنرخ و بایەخ و سووک و چـرووک و نەزانراوو و نەناسراو و بێبایخ و بێباوە!!

جـا بە تـایبەتی زانیارییەکـانی فیزیکـی و کیمیـاوی کە لە رووی وانڕا هەموو جۆرە ئاوێتە و ئالیاژ و پیشەسازییەک دەزانـرێ و بە کورتی بڵێین هۆی پێشکەوتنی هەر گەل و هۆزێکە و.. جـا لە بـاتی هەموو فێر و زانست و زانیارییەک دەفە لێدان و دمبەگ و دەهـۆڵ و زوڕنا و هەڵپەڕین و سەما یـان فێری کـوردان کـردووە. کە دیـارە ئاکام و بەرهەمی ئەو دامودەزگایەش هەر ئەوە بـووە و هەر ئەوەش دەبێ و نابێ هیچ چاوەڕوانییەکی دیکەی لێ بگرێ.

زۆر سـەیر و سـەر سووڕهێنەرە، کە سـەدان سـاڵە ئەو جـۆرە بەرنامانە لە گوڕێدان و جگە لە دوورکەوتنەوە لە زانین و زانست و ئـایینی راسـتەقینە و هـونەر و پیـشەسازی بەرهەم و ئاکـامێکی دیکەیان نەبووە کەچی نازانم خەڵک بۆچی وا پێیەوە نووسـاون و دوای دەکەون؟

مامۆستای دڵ بە کوڵ و دەروون پڕ تـاسە لەو پارچە هەڵبەستەی خۆیدا ئاماژە بۆ ئەوە دەکا کە شیر لە گوانی ئاژەڵ و مەمکی مرۆڤدا کە لەو ئـاوە، کە دەیخـۆنەوە و لە خـواردەمەنییەک کە دەیخـۆن، پەیدا دەبێ و هەروەها پەنیر،کە لە شیرەو بەهۆی هەوێن دەمەیێ و ژاژی یا شیریژ کە ئەویـش هەر لە شیرە و دوای ئەوە کە رۆنەکەی لێ گیراو کوڵێنرایەوە، دەگیرێ، یان دۆشـاو، کە لە ئـاوی تـرێ و ئاوێتەی گلی سپی پەیدا دەبێ و یـا کـاردوی تیـژ کە وەکـوو کێـردی تیژ وایە، تیژاییەکەی بەترشی دەڕوا هەروەها هەزاران شتی سـادەو سـاکاری دیـکەش ئاکـامی زانیـاری کیمیـاییە و بەڵام ئێـوە لەو زانیارییە بێبەش و بەهرمن.

ئەمجا ئاماژە دەکا بۆ ئەوە کە لە پێشدا زانیـارییەکی زۆرگەورە لە نێو کوردان هەبووە بەڵام بە قسەی پڕوپووچی شێخ و شـۆڤاران لە دەسـتیان داو لەبـاتی هەمـوو زانیـاری و پیـشەسازی و نـاسینی

خـواو ئایـاتی خـوا دەف و دمبەگ لێـدەدەن و سـەما و هەڵپەڕکـێ دەکەن.

ڕیزدارماۆسـتا گیـوی موکریـانی دەفەرمـۆێ: مەلای گەورەنەک تەنها بەسەر زانیارییە کۆن ونوێیەکاندا ئاگادار بووە و بەس بەڵکو بەسـەر پێشکەوتنی زانیـازی یـە کۆمەلایەتیـە پیشکەوتووەکانیـشدا شارەزا و لایەنگیریشیان بووە و لەناو وانەکان(درس)یـشی داباسـی زانیارییە کانی کۆن و تازەی دەکرد

وەک رون ولەبەرچـاوە ئەو زانـا زۆر زانایـە و ئەم د انـا بـێ هاوتایە سەرۆکی زانایانی کوردستان، موفتی کۆیـە ؛ قـازی کۆیـە ؛ مەلای گەورەوگەورەی زانایـان بـووە. لەسـاڵی ١٣٣٤زایینـی بۆتـە نوینەری هەریمـی موسل و یەکەم هەنگـاوی ئەوە بـووە، کە داوای چارەسـەری مەسـەلەی کـوردی کـردووە و دوهەم داوای لەدەوڵەتـی نـاوە نـدی ئەوە بـووە، کـە لەشـاری کۆیـە فیرگەیەکـی گەورە بکریتەوەو خۆشی پارچە زەمینیکی باشی لە پەنامزگەوتی گەورە بۆ ئەو فیرگەیـە پیـشکەش کـردووە و هەر لەویـش ئەوفیرگەیـە سازکراوە.

دیسان مامۆستا گیو دە لاپەرەی ٨٠ واتا دوامین لاپەڕە لە دیـاری مە لای کۆیی د ا دەفەرموی : چەند جار پەخش کردنـی ئەم دیوانـە، کـە پـڕە لـە ئاموژگـاری ڕاست و پـاکترین بیـرو بـاوەری ئاسـمانی زانایـە کیوانـاو دارو گەورە و سـەر بڵینـد ودڵـسوزی کـورد و کوردسـتان؛ بەمایـە یبەخـتەوەری خۆمـای دەزانـم وشـانازی پیوەدەکەم.

دوبارە مامۆستا گیوی موکریانی لە فەرهەنگی مەهاباد، لاپەڕەی ٧٧١ و ٧٧٢ دەگێـڕێتەوە کە ئەحـمەدی کـوڕی نەبەتـی لە پەڕتـووکی "شوق المستهام فی معرفه رموز الاقلام"دا لە ساڵی ٢٤١ کۆچیـدا

نووسیویەتی و دەڵێ لە بەغدا چاوم بە سێ بەرگ کتێبی کوردی کەوت (کە دیارە لەمەڕ زانیارییەکانی جۆراوجۆری رۆژەوە بوون) و ئێستاش لە شامی دوو بەرگم لەوانە هەر لە لایە و یەکیان باسی پەروەردە کردن و چەقاندنی دارە خورمایان دەکا و ئەوی دیشیان لەبارەی دۆزینەوەی ئاو لە ژێر زەوی و جێگای ئیشکارۆ دەکا و ئەوانم وەرگێڕاونە سەر زمانی عەرەبی بۆ ئەوەی هەموو کەس کەڵکیان لێ وەرگرێ.

هەروەها مامۆستا گیودە لاپەڕەی ۷۷۳ی فەرهەنگی مەهابادد ا دەڵێ: لە دەورانی حەججاجی کوڕی یۆسفدا تەواوی دیوانەکانی میری لە ژێر چاوەدێری کوردێکدا بوو کە ناوی زادان فەڕوخ بوو. ژێردەستی نووسەرەکانیش سالحی کوڕی عەبدوڕەحمان ناوێک بوو.

لە رووی ئەوەوە کە سالح لە لای حەججاجی ڕێزی لێ نەدەگیراو پێشی شەرم بوو، کە لە ژێر دەستی زادان فەڕوخیدا بژی دەماری توند بوو. رۆژێکی بە زادانی گوت ئەمیر بۆیە ڕێزم ناگرێ چونکە بە هۆی تۆوە دەمناسێ و ناشمهەوێ بگەمە پایەیەکی کە لە تۆ بەرزتر بێ و پێشت بکەوم.

بە کورتی بڵێین زادان فەڕوخ کە پیاوێکی کوردی نیشتمانپەروەر بوو پێی گوت دڵی خۆت بەو جۆرە شتانەوە سەخڵەت مەکە، خۆ ئەمیر پتر بە من ئاتاجە تا من بەو، چونکە تەواو ئەو یاسا و نامەو نامیلکانە کە لەبارەی کاروباری دەوڵەتین بە کوردین و هەر من دەتوانم بەو جۆرە لە رووی کوردییەکەوە بە عەرەبی کاری دەوڵەت هەڵسووڕێنم.

سالح گوتی ئەوەی تۆ دەیکەی منیش دەتوانم و تەنانەت لە دەستم دێ، هەمووشیان وەرگێڕمە سەر زمانی عەرەبی و ئیتر دوای

تاقی کردنەوەیەکی چووکەڵە زادان فەڕوخ ئەو کارەی لێ قەدەغە کرد و پێی گوت نابێ وەها کارێک بکات، بەڵام ئەو قسەیە بە گوێی حەجاجی دەگاتەوە و ئەویش کە دیارە دژمنێکی سەرەکی گەلی کورد بووە لە شەڕێکدا بە نێوی شەڕی (ابن اشعث) زادان فەڕوخیان بە کوشت دا و ئەمجا ساڵحیان لە جێگەی وی دانا و دەستووری پێدا کە هەموو دەفتەر و یاسا و نامە و نامیلکە رەسمییەکانی دەوڵەت لە کوردییەوە وەرگێڕێتە سەر عەرەبی. لە دواییدا مەردان شای کوڕی زادان فەڕوخ گەلێک هەوڵ و تەقەلای لە گەڵ ساڵح دا کە پەشیمانی کاتەوە و بەر لەو کارەی بگرێ، بەڵام ناتوانێ لە هەر لایەکی نیشتمانی گەورەی کوردەوە کوردەکان هەوڵیان داوە بۆ بەرگری کردنی ئەو کارە و بە داخەوە نەیانتوانیوە.

زێڕینگەرێک لە شاری سەردەشتێڕا دەچێتە لای و داوای لێدەکا کە لە لای حەجاج بڵێ ناتوانم ئەوکارە بکەم وئیترئەوەندەی کە حەجاج لە ماوەی بیست ساڵاندا دەتداتێ من سەد ئەوەندەت دەدەمێ و هەر ئێستاش باتمانێکت زێڕی بێخڵتە پێشکەش دەکەم.

بەڵام هەمووئەو هەوڵ و تەقەلایانە بێکەڵک بوون و هیچیان بە ئاکام نەگەیون.

جا لێرەدا مەبەستم لە ئاماژەی مامۆستایە کە د ە فەرموێ کورد هەرئاوا نەزان نەبووە وبەڵکە زانیارییەکی گەورەیان لە نێو بووە و بە قسەی پڕوپووچ هەموویان لە کیس چووە.

ئەوەتا دەبینین لە ساڵی ٢٤١ی کۆچیدا ئەحمەدی نەبەتی چ دەڵێ لە بارەی زانیاری کوردان داویان دوای ویش لە دەورانی حەجاجی کوڕی یوسفدا تەنانەت هەموو یاسا ورێسا ودام و دەستووروبگرە سکە لێدانیش هەربە زمانی کوردی بووە و ئیتر دەیان و سەدان نموونەی تریش لەم چەشن ووێنەیە هەن.

جا پاشان مامۆستا روو لە گەلی کورد دەکا و دەڵێ:

بــە خــوا زۆر حــەیـفــە، حــەیف و مــوخــ ابـــن
مـــیلـــلەتـــی کـــورد ان هـــەتـا کـەی وا بن؟
جـــە هـالـــە ت بـــروا دە ورە ی عـــیرفـانــە
کـــونـــە بـــا بـــروا نـــورە ی کـــورانــە
ئـــە ی لاوی کـــوردی نـــوری دو چـــاوم
قـــووە تـــی د لـم و جـــە رگ وهـــە نـاوم
بـــاوانـــی بـــاوم نـــە و خـــاوان مـــە کـتـە ب
بـــە عـــە قـل وعـیرفـــان ، بـــە عیلم وئـە دە ب
بـــە ئـــە خــلاقـی چــاک ، بـــە د یـــن وئیمان
بـــــە ریـــک وپـیـکـــی وە کـــــو بـــرایـــــان
لـــە گـــە ل یـــەکـتـــری وە ک رو ح وبـــەدەن
ئیمتیـــزاج بکـــە ن بـــو عیـــززی وە تـــە ن

وەک دەبینین بێزاری خۆی لە نەزانی دەردەبڕێ و دەڵێ با نەزانی بڕوا و ئێستا نۆرەی زانیاری ورۆڵەی زانا و ئازایە. کە دەبی بەهێز وووزەی زانیاری هەمو پیسیر و ئاستەنگێک شیتەڵ بکا.

جەهـــالەت بـــڕوا، نـــۆرەی عیرفـــانە
کـــۆنە بـــا بـــڕوا نـــۆرەی کـــوڕانە

پاشان جارێکی دیکەش روو لە لاوانی کورد دەکاتەوە و دوای خۆ نێزیک کردنەوە و دوای ئەوەی کە بە بینایی چاوی خۆیان دادەنێ و بە هێـــزی دڵ و جەرگ و هەنـــاوی خۆیـــان لە پێنـــووس دەدا رێوشوێنێکی باش و جوان و موسڵمانانەیان بۆ دادەمەزرێنێ و پێیان دەڵێ کە دەبێ ئێوە ژیرانە و زانایانە و خواناسانە و بە

ئەدەب و شێواز و خووخدەیەکی زۆر چاک و رەوشێکی زۆر پاک و هەبێ و بەدین و ئیمان وبیر و باوەڕ بن و بە رێکوپێکی و وەک برایان زۆر بە تەبایی یەک بگرن و پشتیوانی یەکتر بن و دەست لە ناو دەست و قەوەت لە خوا بۆ سەربەرزی و سەربەخۆیی نیشتمان تێکۆشن. ئەمجا پێیان دەڵێ ئێوە بۆ وڵات هەمووتان رۆڵەی پشت و جگەرگۆشەن، یا خوای گەورە سەرکەوتووتان کا.

لای من ئێوە لەگەڵ مەسعوودی کوڕم جیاوازیتان نییە و بە قەرا ویم خۆش دەوێن و من کە جیاوازی لە نێوان کوڕ و برازاکانمدا دانانێم و مەجید و سەلاح کە برازامن و مەسعوود کوڕمە و ئێوەش وەکوو وان چاو لێ دەکەم باوەڕم پێ بکەن کە دڵم بۆ ئێوە شپرێوی حاڵی ئێوە لەبەر نەزانی و لە دەسدانی زانیاری بە کوڵە. ئیتر بەو جۆرە ئەو جارەش کوڵی دڵی خۆی دەردەبڕێ و دەڵێ:

بۆ ئاگاداری و هۆشیاری لاوان

هەســـــتە پـــــێش کەوە ئەی لاوی کـــــوردی
ئاگـــــات لە خـــــۆ بـــــێ کـــــاروان رابـــــردی
بە نـــــووری عـــــیلم رێگـــــا بە دەر خە
بە زۆری باســـــک کـــــارێ بە ســـــەر خە
میـــــسالی عـــــیلم بفـــــڕە وەک تەیـــــران
بە هێـــــزی عـــــیلم هەڕۆ بـــــن بەحـــــران
عیلمـــــی حیکـــــایەت گەر کەڵکـــــی هەبـــــا
دەبـــــوایە دنیـــــا هەمـــــوو بـــــۆ مە بـــــا
عیلمـــــی کیمیـــــات گەر نەخوێنـــــدووە
بە خـــــوا نـــــازانی خـــــوا چـــــی کـــــردووە؟
ئـــــێمە پابەنـــــدی وەهـــــم و خەیـــــاڵین

ئـــــێمە خەریکـــــی کەری جرجـــــاڵین
عیلمـــــی ســـــەنایع لای ئـــــێمە نیـــــیە
گەر چـــــشتێک هەیە ئەویـــــش قەولیـــــیە
پەنیـــــر و ژاژی شـــــیر و هەم لـــــۆرک
نەتـــــیجەی عیلمـــــی کیمیـــــایە بـــــێشـــک
بە گڵـــــی ســـــپی و بە ئـــــاوی تـــــرێ
دۆشـــــاوی شـــــیرین چـــــۆن دروســـــت دەکـــــرێ
کـــــاردۆی وەکـــــوو کێـــــرد زبانـــــت دەبـــــڕێ
بە ترشـــــی و ســـــماق ژەهـــــری چـــــۆن دەبـــــڕێ
عیلمێکـــــی گەورە لە نێـــــو کـــــوردا بـــــوو
بە قـــــسەی پڕوپـــــووچ لە کیـــــسمان چـــــوو
بە دەف و دمـــــبەگ، بە رەقـــــس و ســـــەما
عـــــیلم و مەعـــــریفەت لای کـــــوردان نەمـــــا
بە خـــــوا زۆر حەیـــــف، حەیـــــف و موخـــــابن
میللەتـــــی کـــــوردان هەتـــــا کەی وا بـــــن
جەهـــــالەت بـــــڕوا دەورەی عیرفـــــانە
کـــــۆنە بـــــا بـــــڕوا نـــــۆرەی کـــــوڕانە
ئەی لاوی کـــــوردی نـــــووری دوو چـــــاوم
قـــــووەتی دڵـــــم، جەرگ و هەنـــــاوم
بـــــاوانی بـــــابم، نەوخـــــاوان مەکـــــتەب
بە عەقـــــڵ و عیرفـــــان، بە عـــــیلم و ئەدەب
بە ئەخلاقـــــی چـــــاک، بە دیـــــن و ئیمـــــان
بە ڕێکـــــوپێکی وەکـــــوو برایـــــان
لەگەڵ یەکتـــــری وەک روح و بەدەن
ئیمتیـــــزاج بـــــکەن بـــــۆ عیـــــزی وەتەن

ئێــــــوە بـــــۆ مەوتەن ئەولادی ســـــولبی
خــــودا تۆفیقتــــان بــــدا یــــا رەببـــــی
هـــیچ فەرقـــو نـــاکەم لە گەڵ مەســـعوودی
خـــوا بوپـــاریزێ لە چنـــگ حەســـوودی
مەجیـــد و ســـەلاح لای مـــن وەک ئێـــوەن
ئێـــوەش بـــرازان پـــێم بـــاوەڕ بـــکەن

ماموٚستای خوٚشەویست لێرەدا پێمان دەفەرموێ کە زانیاری و زانست کۆمەڵی مروٚڤ سەردەخا و مروٚڤ بە هۆی زانیاری بەتایبەتی زانیاری سروشتی دەتوانێ بفڕێ وەک مەل و بڕواتە سەرێ و کوراتی ئاسمانێ بخاتە ژێر پێی خۆی و هەروەها بچێتە ژێر دەریایان و بنی ئەقیانووسەکان راو بکا.

ئەمجا پێمان دەڵێ: خۆ ئێمە لە بەیت و بالۆرە و داستان دا دەستێکی باڵامان هەیە و بێوێنە و نموونەین لە سەر رووی زەمین، جا ئەگەر ئەوە کەڵکی هەبایە دەبوو تەواوی دنیا هی ئێمە بایە، ئەدی بۆچی هیچمان نییە؟ ئێمە هەر خەریکی وەهم و خەیاڵ و بەیت وباو و دەمەتەقە و داستان و حیکایەتین و خۆمان بە بیری کەری جرجاڵییەوە خەریک دەکەین و بە شتی پڕوپووچەوە مێشکی خۆمان داغان کردووە و ئیش و پژگاڵ و پیشەسازیمان وەلا ناوە و هیچمان لە نێو نەماوە و ئەوەی ماویشە هەر قسەیە و بەس، خۆ ئیتر قسەش ناچێتە ناو گیرفانەوە!

شۆڕەژن

داســتانی شــۆڕەژن کە مامۆســتای دڵــسۆزمان بە هــۆنراوە دەریهێنــاوە یەکـێکە لەو هەزاران داسـتان و بەســەرهاتانە کە لەو بـارەوە لە رۆژگـارانی رابـردوودا روویـان داوە و بە جـوانی رووی دزێوی ژوورەوەی شێخەکان دەردەخەن.

مامۆستا قانعیش ـ خوا لێی خـۆش بێ ـ داسـتانێکی چـووکەڵەی لەو بارەوە بە هۆنراوە دەرهێناوە:

دەروێش

دوێنـێ دەروێـشێ وتـی کەف بەدەف و دەف بەتەرەب
دەبە دەب دەب!! دەبــــە دەب دەب!! دەبە دەب دەب
وتــم ئەی ئەحمەقــی ئاشــوفتە وڵات چــۆڵە وتــی:
دەبە دەب دەب!! دەبــــە دەب دەب!! دەبە دەب دەب
هەرچـی هەوڵـم لەگەڵ ئەو ئەحــمەقە دا هەر ئەیـوت
دەبە دەب دەب !! دەبـــە دەب دەب!! دەبە دەب دەب
وتــم وا چــاکە لە فیکــری خــۆیەوە بــۆی دەربـێم
بە مــــرووری گەلـــێ ئەییـــام لە نــاو بەم دەبە دەب
دەفم هەڵگرت و بەحەی حەی دەسی شێخم ماچ کرد
وتـــم لێـــدەن بە عومـــوومی لە مقـــامی دەبە دەب
مـن و دەروێـش و ژن و شـێخ هەمـوو تـێکەڵ بـووین
شێخ لە فکری رەپی سوورو مـن و دەروێش دەبە دەب

قانیعا بەسیە موحەققەق بە دووسەد وەک من و تۆ
تەرک ناکەن بە یەکێ بەزم و مقامی دەبە دەب

جا بەهەر حاڵ مامۆستا گیو لە بارەی داستانی شۆڕەژندا ئاوا دەنووسێ: «ئەو هەڵبەستە بەو بۆنەوە دانراوە کە شێخێک دەیەویست بچێ بۆ حەجێ و پارەشی نابێ. مریدێکی دەوڵەمەندی خۆی پارەی تەواوی دەداتێ. خێزانی مریدەکەش زۆری لە مێردەکەی دەکا کە بە خۆی و کچە عازەبەکەیەوە لەگەڵ شێخیان بخات بۆ حەجێ. چونکە جێی ترس نییە و پیاوی خودایە. کابراش ناچار دەبێ پارەی هەر سێکیان دەدا بە شێخی و ڕەوانەیان دەکات.

ئیتر حەزرەتی شێخ هەر لە موسڵەوە شەیتان دەچێتە کڵێشەیەوەو تا دەگەڕێتەوە هەردووکیان ئاوس دەبن!! شێخی ناپاک دایک و کچەکە ڕەوانە دەکاتەوە و بۆ خۆشی خۆی لە تەویلەی ماڵی مەلای ئەفەندی دەهاوێو تا چەند ڕۆژان نایەتە دەرەوە. بەهەشتی مەلا ئەفەندیش لە بەر دەرکییەوە بانگی دەکاتە دەرەوە و تفێکی لە چارەی دەکات و دەفەرموێ: سەگباب تۆ ناموسی ئایینی ئیسلامت برد، لەبەر ئەوەی کە پەنات بۆ ئێرە هێناوە بە دەس دەوڵەتێتەوە نادەم. بەڵام بڕۆ هەر لە ئێستاوە لێرە نەمێنی»

وا دیارە ئەو کابرا کەر و هەژار و خۆشباوەڕە ناوی "عەلی فەتحی" بووبێ و بۆیە مامۆستا دەفەرموێ ڕوو بە شۆڕەژنێ بە چ ڕوو دەچییەوە لای ئالییەفەتی؟ واتا ئەی شۆڕەژن ئەتۆ و کچەکەت کاتێ وەڕێ کەوتن بۆ حەجێ دوو کەس بوون، بەڵام ئێستا چوارن!! ئەو دوانەی دێت لە کوێ هێناون و بەو حاڵە چۆن دەچییەوە لای عەلی فەتحی مێردت؟

پێغەمبەر دەفەرموێ: (لا ایمان لمن لا امانە لە) واتا باوەڕی نییە ئەو کەسەی لە ئەمانەتدا ئەمین و بەختەمام نەبێ.

جا بۆیە شێخی وا پاک دووی بۆ مریدەکەی کردوون بە چوار!! وا دیارە شێخەکان ئاوا ئەمینداری خەڵکن!! ئەرێ لالۆ ئەم خەڵکە خەفتگە کەی ئەغیار ئەبێتۆ؟! تۆخوا ئەمانە کەی هەست وە زامگەلی خۆیان ئەکەن؟!

شۆڕەژن

شـــــۆڕەژن مــــن لە هەوەڵ پــــێم نەگـــــوتی
ئـــــاخری حەزرەتـــــی شـــێخ تێــــت دەکـــوتی
دێـــــتە یـــــادت کە بە شـــــەو دەردەپەڕی
ســـــەری رووت ســــینەی رووت پـــــای پەتـــــی
وەکـــــــوو مـــــــاینی بەتەڵەب دادەوەشــــــای
لات نەبـــــوو ســــــەبر و قەرار و رەحەتـــــی
عـــاقیبەت کەوتیـــــیە ژێـــــر حەملەیـــــی شـــێخ
بە دووســــــەد حــــیلە و مەکـــــرد و دەوەتـــــی
کـــــو بە ئەفـــــسانەی شــــێخ هەڵخەڵەتـــــای
بە چ روو دەچیـــــــیەوە لای ئـــــــاڵییەفەتی؟!

وەڵامی شۆڕەژن

شـــــێخ هومێــــدێکی وەهــــای دابــــوو بە مـــــن
هەر لە بـــــۆیە ســــــەری خــــۆم خــــستە پەتـــــی
بـــــۆ ڕەزامەنــــــدی خــــوا کەوتــــــمە دووی
دەمپەرســــــت مـــــن شــــەو و ڕۆژ میــــسلی بتـــــی
ئەوی دیــــــم و پەشــــیمانیش بــــــووم
ئێــــــستەکەش مــــاوە خــــودا و مەرحەمەتـــــی

لای لایەی دایک

ئەمجـارە مامۆستـای مەزن و دڵ پـڕ لە کوڵ، کـوڵی دڵـی پڕ لە سۆی خـۆی بە شـێوەیەکی تـرو بە جـۆرێکی دیـکە دەردەبـڕێ و لە قاڵبێکی دیکەدا ئامۆژگاری هەژارانی کوردەواری دەکا.

ئەوەی ڕاسـتە مامۆسـتای دڵـسۆزی گەل لە تەواوی هـۆنراوە و هەڵبەسـت و ئامۆژگارییەکانیـدا تەنیـا دوو شـتی گەورە و گرینگـی مەبەســـتە کە بـــریتین لە موســـڵمانەتی و کـــوردایەتی و واش دەردەکەوێ کە هەردووکیانی یەک لە یەکی پتر مەبەسـتە و بە هـیچ جۆرێک لێکیان جیا ناکاتەوە.

بەڵام وەک مەرەنگـوێزێکی لێـزان و چـاک (دکتـر حـاذق) کە بە جۆرگەلـی جۆراوجـۆر دەرمـان دەرخـواردی نەخۆشـەکەی خـۆی دەدا ئەو دوو مەبەسـتە گـرینگە بە شـرینقەی هەڵبەسـت و هـۆنراوە لە مێشکی پیر و لاوانی کورد دەچزێنێ (تەزریق دەکا).

هیچ هۆنراوەیەک و هیچ نووسراوەیەکی مامۆستا نییە کە ئەو دوو شتانەی لێ نەخوێنرێتەوە، بەڵام هێندێکیان وەک هەوری بەهاری لێی هەڵدەڕژێن و هێندێکیان بە غوڕڕەم و هێندێکیان بە خوناوە. ئەوەش نیشانەی ئەوەیە کە مامۆستای بەڕێزمان کەسێک بووە کە زۆر بە چاکی لە قورئانی گەیشتووە و ئیسلامی راستەقینەی ناسیوە و بە هەموو هەست و ویژدانی خۆی تامی خۆشی ئایینی خوای چێشتووە و زانیویە کە خودی خۆشی لە جیهان و هەبووندا چییە و لە جیهانی ئیسلامدا کێیە و لە کوێیە و لەوێ دەبێ چۆن بێ و چۆن بژی و چی بکا و سەرەنجام چۆن بمرێ.

ئەو بەڕێزە کەسێک نەبووە کە بەو لا و لایانەوە بەسترابێتەوە و خەتیان پێ دابێ و بە دوای خۆیاندا کێشابێ. بەڵکە بە پێچەوانە، پیاوێکی موسڵمانی زانای کوردی دڵ پڕ بیر و باوەڕی سەربەخۆی خزمخوازی خۆویستی خواپەرەستی نەترس و نەبەز بووە و لە دەورانی خۆیدا لە خۆی کوردتر و موسڵمانتر و زاناتر کەم بووە.

بۆ ئەو دوو مەبەستە بە هەموو هێزو توانای زانیاری و رامیاری خۆیەوە تێکۆشاوە و خەباتی کردووە و هەوڵی داوە و لە هەر شێوەیەک کەڵکی وەرگرتووە. ویستوویەتی راستەقینە بۆ خەڵک روون کاتەوە و لە دەوری ئەو دوو مەبەستە گرینگە گەلی کورد گرد کاتەوە. ئەوەتا دەبینین جارێک هیواداری دەردەبڕێ و ئاواتەخوازی دەکا و دەڵێ:

بۆیە ئومێد ئەکەم لە لوتفی خودا
خالقی خۆر و مانگ و رۆژ و شەو
کوردەکانیش بکاتە ساحەبی جاه
(سنة الله في الذين خلوا)

یان ئاخان هەڵدەکێشێ و ناڵە دەکا بۆ ژیانەوەی گەل و دەڵێ:

هەتــــا دەمــــرم لە بـــۆ کـــوردان دەنـــاڵم
عیلاجیـــان چـــۆن بـــکەم هـــاوار بە مـــاڵم
لە عـــیلم و مەعـــریفەت دوورن بە کـــوللی
خەیـــاڵی خـــاوە لایـــان فیکـــری میللـــی
لە بـــاتی باســـی دیـــن و روکنـــی ئیمـــان
مەلا بۆیـــان دەخـــوێنێ مەدحـــی شـــێخان؟

یان لە پارچە هەڵبەستی قازانجی شێخەکانماندا دەڵێ:

هەتـــا شـــێخێک لە کوردســـتان بمێنـــێ
ئومێـــدی زینـــدەکانیت پـــێ نەمێنـــێ
تەریـــقەی قـــادری و نەقـــشبەندی
بە بـــای دا رەونەق و ئـــاهەنگی کـــوردی
لە وان و ئەرزەڕۆم تـــا حەددی جافـــان
تەوەلـــلا بـــوون لە عەقـــڵ و علـــیم و عیرفـــان

یان لە پارچە هەڵبەستی باوەڕی جاهیلانەدا دەڵێ:

وەرن ئەی ئـــوممەتی خیـــر البـــریە
لە پـــاش تەقـــدیمی ئـــیخلاس و تەحیـــیە
بە عـــیلم و عەقـــڵ و هـــۆش و فیکـــر و عیرفـــان
بە قەولـــی مـــستەفا و ئایـــاتی قوڕئـــان
بـــزانن ئەو قـــسانە پـــاکی پـــووچن
ئەگەر خوامـــان هەبـــێ ئەقتـــاب لە بـــۆ چـــن؟
کەســـێ ئیمـــانی بە خـــوا و قـــودرەتی بـــێ
چلـــۆن ئەو ئیعتیقـــادەی دەچـــتە قەلبـــێ؟!

هەروەهـا لـه تەواوی هۆنراوەکانیـدا نمـوونەی زەق و زینـدوو و ئاشکرا هەیە و بەڵگە زۆرە بۆ ئەو دوو مەبەستە جوان و چاک و گەورە و پیرۆزە. جا بە تایبەتی لەو پارچە هەڵبەستەی (لای لایەی دایـک)دا کە چەنـد جـوان و بەجێیە لـه کاتێکدا کە هێشتا کوڕەکە منداڵێکی ساوای شیرەخۆرەی سەر پشتی لانکێیە و مێشکی پاک و خاوێنی بە هیچ شتێک هاڵۆز و تێکەڵاو نەبووە و هەر وا بە پاکی ماوەتەوە و بەو دوو شتە پیرۆزە دەزرینگێنێتەوە و ئاوی دەدا و زاخاوی دەکا و دەڵێ:

لای لای رۆڵەکەم بە روح خزمەتـــــــــــت دەکەم
تـا خزمەتـی مەفـتەن کەی، بە ئـازایی و چـابوکی
ئومێــــدم وایە لاوە ئەتـــۆش هەروەکـــوو کـــاوە
لە بــۆ کـــوردان هەڵـــبکەی رایەتـــی ئەتـــابوکی
کـــوڵی گریـــانم هەســـتا دیـــن و دنیامـــان فەوتـــا
رووهـــان لە حەق وەرگێـــڕا لە بـــۆ شـــێخ و مامۆســـتا
لاوە بـــۆ خـــاتری خـــودا نەکەی هەڵبخەڵەتێـــی
دەنـــا وەڵـــلا و بـــیللا بە جـــارێکی دەفەوتێـــی

جا مامۆستای دڵ بە کوڵ ئەو جارەش کوڵی دڵـی پڕ لـه هیـوای خۆی لە لای لای کردنی دایک بۆ کوڕەکەی خـۆی دەردەبڕێ و ئەو راستەقینەیەشـمان لـه هەوەڵە پـێ دەڵـێ کە هەوەڵـین شـتێک کەوا دەچێتە گوێی منداڵەوە قسەی دایکە و دایک دەتوانێ منداڵەکەی هەر جۆرێک بیهەوێ رابێنـێ. یەکەمـین مامۆسـتای منـاڵ دایـکە و تەنیـا دایکێک دایکی چاکە کە مامۆستای چاک بێ.

دایـک یەکەم خەمخـۆر و راهێـنەر و یەکەم هـاودەم و هەوەڵـین دوێنەرو یەکەم هاوکارو هاودەنگی منداڵە. ئەو منداڵە مێشکی پاک و

روون و خـاوێن و بـێگەردە و وەک قـاقەزێکی سـپی وایە کە هـیچ شتێکی لەسـەر نەنووسرابێ و هەوەڵـین نووسـەر بە کەیفـی خـۆی دەتوانێ لێی بنووسێ و پڕی بکاتەوە.

هەر منداڵێک کە بێ بیر و باوەڕە، خوا نەناسە، بەد رەوشە لە پـێش هەمـوو کەسـدا دایکـی بەرپرسـە و دوایە بـاوکی و لە پـلەی سێهەمدا مامۆسـتاکەی. جـا بـێگومـان ئەگەر چـاکیش بـێ هەر بەو رێژەیە هونەرەکەی هەر بۆ ئەو سیانەیە.

دایـک دەبـێ منـداڵێکی بـاش و بە شـێواز و خـاوەن رەوش دوای حەوت سـاڵەی تەحـویلی بـاوکی بـدا و بـاوکیش دوای کـار لە سـەر کـردن و راهێنـان و بارهێنـانێکی چـاک بینێـرێتە لای مامۆسـتا تـا مامۆستا بتوانێ پیاوێکی باش و زانا و دانا و مەردێکی بەکەڵک لەو منداڵە دەربێنێ، بۆیە مامۆستای خۆشەویستمان دەفەرموێ:

ئەووەڵ چـشتێ دەچێـتە گـوێی منـداڵ لە نـاو لانکـێ
گەر چـــاکە و گەر خەراپە لای لایـــی دایکـــێ

مامۆستا خۆی یەکەم کەسە لە کوردانـدا کە لەو بارەوە هۆنراوەی هۆنیوەتەوە و هەڵبەستی هەڵتراشیوە. بەڵام دوای خۆی گەلێک لە هـۆنەرانی کـورد بە دوایـدا رۆیـشتوون و لاسـایان کـردۆتەوە، بـۆ نموونە برایم ئەحـمەد، هەژار، سوارە کە ئـی هەموویـان لە جێـی خۆیـدا بەنـرخە، بەڵام لە راسـتیدا ئـی مامۆسـتا لە ئـی هەمـووان گرینگتر و بەوەجتـرە و ئەوەش رچەیەکە کە ئەو کەڵە پیـاوە خـۆی لە هەوەڵەوە بە تەنـێ شـکاندوویەتی. ئیتـر ئەوەش لای لایەکەی مامۆستا.

لای لایی دایک

ئەووەڵ چـشتێ دەچێـتە گـوێی منـداڵ لە نـاو لانکـێ
گەر چـــاکە و گەر خەراپە لای لایـــی دایکـــێ
لای لای رۆڵەکەم بە روح خزمەتـــــــت دەکەم
تـــا خزمەتـــی مەفـــتەن کەی بە ئـــازایی و چـاپوکێ
ئومێــــدم وایە لاوە ئەتـــۆش هەروەکـــوو کـــاوە
لە بـــۆ کـــوردان هەڵـــبکەی رایەتـــی ئەتـــابوکی
ئەوەی بە دڵ و بە گیـــان خزمەتـــی مەفـــتەن نەکـــا
لە ســەر جـێگە و رێـگەی خـۆی دژمنـی دەری دەکـا
لاوژەم لای لایـــێ ئەتـــۆش هەروەکـــوو دایـــێ
ئەوشـــۆکە خەوت نـــایێ لە خەفەتـــێ دنیـــایێ
ئەی رۆڵەی موســـــڵمانم، لە نەتەوەی کـــــوردانم
زۆرم هیــــوا بە تـــۆیە رزگـــار کەی نیـــشتمانم
تۆش وەک دایکی هەژارت وەکوو گش کەس و کارت
بێـــزاری لە ژێـــر دەســـتی و لە دژمنـــی زۆردارت
منـــیش ئەوا ئەگـــریەم رۆڵە لە بـــۆ قەومـــی تـــۆ
هەمـــوو جەرگ و هەنـــاوم ئەوا هـــاتە ســـفت و ســـۆ
کـــوڵی گریـــانم هەســـتا دیـــن و دنیامـــان فەوتـــا
رووممـان لە هەق وەرگێـڕا بە قـسەی شـێخ و مامۆسـتا
کـــۆلکە مەلای نەزان و شـــێخی بـــێخەبەز لە خـــوا
چـــی مەعـــدەنی ولاتە هەمـــووی لە کـــیس ئـــێمە دا
روومـان کـردە زەویـان و بـووینە دەروێـش و سـۆفی
بـــۆیە ئێـــستێکە دژمـــن وەک ســـەگ هەڵمانـــدەگلۆفی
بە قـــسەی وانـــی حیلەبـــاز رۆڵە ئـــێمە تێکەوتـــین
لە بـــۆ قـــووتی لایەمـــووت خەریکـــی بەڕڕ و جەوتـــین
رۆڵە بـــۆ خـــاتری خـــودا نەکەی هەڵبخەڵەتێـــی
دەنـــا وەڵـــلا و بـــیللا بە جـــارێکی دەفەوتێـــی

عیسا لە ئاسمان مەهدی لە ناوبیر

باوە و دەنگۆیە لە نێو خەڵکی موسڵماندا کەوا هەنتەشی عیسای کوڕی مریەم لە ئاسمانانە و مەهدیش پێشەوای چاوەڕوان کراوی شیعان لە ناو چاڵاوی سامەڕەدا خۆی شاردۆتەوە، یەک لە بەرزو یەک لە نەوی، ئەم لە عەرد و ئەو لە ئاسمان هۆی مشت و مڕی زانایانن!

جا دیارە ئەوانە هەر یەکەی لەبەر هۆیەکی تایبەتی ئەوەیان بە سەر هاتوە و بەڕاستیش ئەو دوو مەسەلە هەردووکیان جێگای ناکۆکی و چەند بەرەکی و مشتومڕێکی زۆری زانایانی ئایینی ئیسلامن. هێندێکیان دەڵێن عیسا بە جەستە و گیانی خۆیەوە خوای گەورە بردوویەتەوە ئاسمانان و هێندێکیشان دەڵێن نەخێر، هەر بە گیان چۆتەوە ئاسمانان نەک بە جەستە. هێندێکیش دەڵێن، نەخێر، هەر نەچۆتە ئاسمانان، بەڵکە وەک هەر کەس مردووە. وە ئەمەش کە خوا دەفەرموێ: (انی متوفیک و رافعک إليّ) خۆی بەڵگەیە بۆ ئەو داوایە و بە چاکی دەیچەسپێنێ.

هەروەها لە مەڕ مەهدیش هەر زانایان ناکۆکی زۆریان لە نێوان دایە. هێندێکیان بە تایبەتی شیعەکان دەڵێن لە چەند سەد ساڵ لەمەو بەرەوە لە چاڵاوی سامەڕای عێراقێدا خۆی شاردۆتەوە و لە ترسی دوژمنان. جا بە قسەی هێندێکیان هەتا دنیا پڕ پڕ نەبێ لە ستەم و زێف و گوناح و تاوان، نایەتە دەرەوە. بە قسەی هێندێکانیش هەتا دنیا لە خەراپکاری پاک نەبێتەوە نایەتە دەرەوە.

جا بە قسەی هێندێکیان لە دواییدا عیسا لە ئاسمانان دێتە خوارەوە و مەهدیش لە ناو بیر دێتە دەرەوە و دەس وە دەستی یەک دەدەن و لە دژی جرجاڵ شەڕ دەکەن و بە یەکجاری دنیایە پانتاو دەکەن و جرجاڵ کە لە پێشدا هەموو خەڵکی فریو داوە و بە نان و ئاو هەموویانی وە دوای خۆی داوە دەکوژن و ئیترئەو کاتی گورگ و مەڕ پێکەوە ئاوێ دەخۆنەوە و زیان بە یەکتر ناگەیەنن و چەوسێنەر و چەوساوەش دەبنە دۆست و دڵسۆزی یەک!!

بەڵام بەشێکی زۆر لە زانایانی بەرزی ئیسلامی لە مەڕ مەسەلەی مەهدی سەرسەختییەکی زۆریان نیشان داوە و بە گشتی بەرهەڵستی ئەکەن و دەڵێن: هەر نەبووە و نەبێ و بەڵگە و پەڕتۆی زۆریشی لەسەر دێننەوە.

بەڵام لەبارەی هەنتەشی عیسادا هیچ کەس بەرهەڵستی ئەوتۆی ناکا و بەو شێوەی نەیاری نین و تەنیا ناکۆکییان لەوەدایە هێندێکیان وەک باس کرا دەڵێن خوای گەورە ئەوی مراندووە و گیانەکەی بردۆتەوە لای خۆی وەک هەموو پێغەمبەرانی دیکە.

جا ئەو قسەیە، کە چاکتر بە دڵەوە دەنووسێ و ئەقڵ دەیگرێ بەڵگەی یەکجار زۆر ژیرانەی لەسەرە. دەبێ ئەوەش قەبووڵ کەین کە بردنەوەی هەنتەشی عیسا بۆ ئاسمانان چ بە گیان و جەستە و چ بە گیانی رووت، بۆ گیانی گیانان کارێکی زۆر زۆر سادە و ئاسانە و بە هەر لایەکیان بێ زیانێک بە مەسەلەکە ناگەیەنێ و بەشێکیش نییە لە باوەڕی ئیسلامی.

بەڵام گرینگ ئەوەیە کە ئێمەی موسڵمان هەموو ئایەتەکانی خەبات (جیهاد) وفەرمان بە خەباتمان فەرامۆش کردوون و هەموو جۆرە ستەم و زێف و زۆرێک قەبووڵ دەکەین و مۆری نەنگ و شوورەییمان لە نێو چاوانی خۆمان داوە و بە تەمای ئەوەین کە

عیسا لە ئاسمانان بێتەوە خوار و مەهدی لە ناو بیر بێتەوە دەر و تۆڵەمان بۆ بستێنن!! بەڕاستی شتێکی سەیرە!!

پێمان وایە کە هەتا ئەو کاتی ئێمە هەر دەبێ ژێر چەپۆکە و ژێر دەستە و ستەمکێش بین و هەموو جۆرە ستەم و زێف و زوڵمێک قەبووڵ کەین!!

ئەوا چەندین سەدەش رابردووە و هەر نەهاتن و چاوەڕوانی بێجێی ئێمەیان نەهێنایە جێ!! چونکە ئەگەر واش بێ و ئەوان ئەو کارەی بکەن بەپێی ئەو گێڕاو (روایت)انە کە باسیان دەکەن دوای وان دنیا زۆری نامێنێ کە تێکدەچێ و ئیتر لە پەسڵان (قیامت) نێزیک دەبێتەوە. با ئەوەشمان لە بیر نەچێ کە هیچ ئایەتێک لە قورئانی پیرۆزدا باسی هاتنەوەی وان ناکا و ئەوەش کە باسیان دەکا هەر گێڕاوەیە و بەس. بەڵێ قورئان باسی هەنتەشی عیسا دەکا و راڤەدەران (مفسران)ی قورئانیش بیروڕای خۆیان دەربڕیوە.

جا مامۆستاش کاتێک کە دەبینێ وا موسڵمانان لە سەدەی بیستەما هەر وا بە خەون و خەیاڵ دەژین و لە جیهانی خەیاڵ پڵاوی نەکوڵاودا بە جارێ سەرگەردانن و لەباتی ئەوەی کە خۆیان وەخۆ کەون و کاروباری خۆیان راپەڕێنن وەک کابرای خەوتوو لە بن دارە قەیسییەکە کە نەیدەتوانی هەستێ و بچێتە سەر دار و یا لکی دارەکە بگرێ و رایوەشێنێ و ئیتر بە کەیفی خۆی بخوا هەر دەیگوت (زردآلو بیا تو گلو) واتا قەیسی وەرە ناو زارم، هەتا دەنکە قەیسییەک هەڵوەری و وە چاوی کەوت و کوێری کرد؛ بەتەمان عیسا و مەهدی بێن و کارێکیان بۆ بکەن و ئیتر لە بیریان نییە کە خودا دەفەرموێ: (ان الله لایغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم) بەڕاستی و بێگومان خوا ئاڵوگۆڕ لە حاڵ و ژیواری هیچ کەسدا وەدی ناهێنێ هەتا خۆیان وە خۆ نەکەون و شۆڕش نەکەن و ژیواری نائامواری خۆیان بە کەیفی خۆیان نەگۆڕن.

کۆمەڵی شێخ و خەلیفە و دەروێشانیش بە شار و گوندەکانی وڵاتی ئیسلامی و بەتایبەتی کوردستاندا دەخولێنەوە و بە نێوی ئایین دەلەوەڕێن و خەڵکی هەژار و سادە و ساویلکە دەچەوسێننەوە؛ بۆیە مامۆستا لەو بەستە هەڵبەستی چووکەڵەی شەش تاکیدا دنیایەک دەردی دڵ و کوڵی دەروون و داخ و خەفەت هەڵدەڕێژێ و دەڵێ: ئێمەی موسڵمان هەر بە تەمای ئەوەین کە عیسا لە ئاسمانێڕا بێتە خوارێ و مەهدی لە ناو بیری بێتە دەرێ و کارێک بۆ ئێمە بکەن کەچی ئەوان هەر نەهاتن و حاڵی ئێمەش ئاوا شلۆق و نالەبار و ئیتر ئاوا بەدبەختی رۆژگارین!!

خوای گەورەش دەفەرموێ: (لیس للانسان الا ما سعی) واتا مرۆڤ بە هەوڵ و کۆشش و خەباتی خۆی نەبێ هیچ شتێکی دەس ناکەوێ.

عیسا لە ئاسمان، مەهدی لە ناو بیر

عیسا لە ئاسمان مەهدی لە ناو بیر
حاڵمان شلۆقە یاران چ تەدبیر؟
نە ئەو دێتە خوار، نە ئەم دێتە دەر
جرجاڵیش زۆرن گشتی سواری کەر
لە دێ و لە شاران سەربەست ئەگەڕێن
بە ناوی دینی باش دەلەوەڕێن
ریش پان و درێژ، مل قەوی، شان کۆم
دوور بن لە دینی وەک 'حسایە' و 'ناحۆم'
دوویان دەکەون پیرێژن و منداڵ
بە غار و سەما بە جەزبە و بە حاڵ

پیرێــــژنە کــــۆنەی قــــوون قالــــب بەتــــاڵ
دوای جرجــــاڵ دەچــــێ وەک مــــاینی بەفــــاڵ

جا هەربۆیە لە جێیەکی دیکەدا دەڵێ:

بە ئومێــدی ئیمــامین یەعنــی حەیــدەری کەڕڕار
یــا خــۆ حەزرەتــی عیــسا لە ئاســمان بێــتە خــوار
یــا نە مەهــدی مــوختەفی لە نــاو چــاڵێ بێــتە دەر
بە قــووەتی ویــلایەت دنیــا بــکە موســەخخەر

یان لە بەستەیەکی دیکەدا هەڵمەت دەباتە سەر ئەو بیر و باوەڕە ناڕێکوپێک و نەچەسپاوە و بە سەر سووڕمانەوە دەڵێ:

عیــــسا دێــــتە خــــوار ئیمــــڕۆ و ســــبەینێ
ئــــیش و کــــاری تــــۆ هەمــــوو پێــــک دێنــــێ
لای مەلا وایە هەر کە مەهــــــــدی هــــــــات
خەڵاتــــــی بــــــۆ دێ جــــــوببە بە قەڵات
وا چــــــاوەنۆڕی مەهــــــدی بێــــــتە دەر
خــــۆ هەر نەهــــاتیش جەرگــــت هــــاتە دەر
ڕەببیــــــی مامۆســــــتا هەر وا بنــــــاڵی
حەشــــری تــــۆ بــــکەن دەگەڵ جرجــــاڵی
ئەم بــــاس و خواســــە هــــیچ کەڵکــــی نیــــیە
ئیمــــڕۆ بنــــۆڕە حــــاڵی تــــۆ چیــــیە؟
حەزرەتــــی عیــــسا چــــی کــــرد لە بــــۆ خــــۆ
کە هــــاتە خــــوارێ چــــی دەکــــا بــــۆ تــــۆ؟

مەسەلەی عیسا لە روانگەی زانایانی ئیسلامەوە

مەسەلەی مان و نەمانی هەنتەشی عیسا شتێکە کە لە کۆنەوە زانایانی ئسلام تێیدا ناکۆکن و لە سەری مشتومڕیانە، هەروەک باس کرا.
هێندێکیان دەڵێن خوای گەورە ئەوی هەر ئاوا بە جەستە و بە گیانەوە بردۆتەوە ئاسمانان بۆ لای خۆی. هێندێکیشیان دەڵێن خوای گەورە مراندوویەتی و گیانەکەی بردۆتەوە لای خۆی. جا هەر کامێکیان بێ، بۆ خوا کارێکی زۆر ئاسان و سادەیە.

بەڵام لە رواڵەتی ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزدا وا دەردەکەوێ کە ئەو بەڕێزە مرێندراوە و ئێستا نەماوەو کاتێکیش کە دێتە خوارێ بۆ خوای زۆر سادەیە زیندووی بکاتەوە.

خوا لە سوڕەتی ئالی عیمران ئایەتی ٥٤دا دەفەرموێ: (اذ قال الله یا عیسی انی متوفیک و رافعک الی و مطهرک من الذین کفروا) ئەی عیسا ئەمن مرێنەری تۆم و بەرزکەرەوەتم بۆ لای خۆم و خاوێنکەرەوە و رزگاریدەری تۆم لەوەی کە کافرەکان بۆت هەڵدەبەستن و لەو داوانە کە بۆت دادەنێنەوە.
بەڕێز دوکتور ئەحمەدی شەرباسی لە پەڕتووکی (یسألونک فی الدین و الحیاە) بەرگی ٦ لاپەڕی ٣٤٩دا دەڵێ: (و معنی هذا ان عیسی قد توفی و مات. هذا ما یفهمه القارئ الخالی الذهن من الاقوال و الروایات لانه هو المتبادر من العبارە و ایدته الشواهد من الآیات) مانای ئەوەش ئەویەە کە بەڕاستی عیسا نەماوە و مردووە. ئەوەش شتێکە کە خوێنەری بیر و مێشک بەتاڵ لە قسە و باس و گێڕراوە تێیدەگا و دێتە دە مێشکییەوە، چونکە هەر ئەوە دەفامرێتەوە لەو وێژامە قورئانییە.

بەڕێز شەهید سەیید قوتب لە تەفسیرە بەناوبانگەکەی خۆی (في ظلال القرآن)دا دەفەرموێ: (لقد ارادوا صلب عيسى و قتله و اراد الله ان يتوفاه و ان يرفعه اليه و ان يطهره من مخالطه الذين كفروا و البقاء بينهم و هم رجس و دنس فاما كيف كانت وفاته و كيف كان دفعه فهى امور غيبيه تدخل فى المتشابهات التى لايعلم تأويلها الا الله و لا طائل وراء البحث فيها لا في العقيده و لا فى الشريعة و الذين يجرون ورائها و يجعلونها ماده للجدل ينتهى بهم الحال الى المراء و الى التخليط و الى التعقيد دون ما جزم بحقيقته و دون ما راحة بال في امر موكول الى علم الله) جلد ١، ص ٤٠٣

واتا کافرەکان ویستیان عیسا هەڵاوەسن و بیکوژن. خوداش ویستی بیمرێنێ و بەرزی بکاتەوە بۆ لای خۆی و بیفڕێنێ و رزگاری بکات لە تێکەڵاوی. ئەوانەی ئەوتۆ کە کافرەکان بوون و لە مانەوە لە نێویاندا کە هەموو پیس و پۆخڵ بوون. بەڵام داخوا مردنەکە و بەرز کردنەوەکەی چۆناوچۆن بووە، ئەوە کاروبارێکی نهێنی و لە وەک یەکچووەکان (متشابهات)ی ئەوتۆیە کە خوای گەورە نەبێ کەس ناتوانێ لێکیان بکاتەوە و هیچ قازانجێکیش دە باس لێ کردنیاندا نییە. نە دە بیر و باوەڕ و نە دە شەریعەت و یاسادا. ئەو کەسانەش، کە وە دوای ئەوانە دەکەون و دەیانکەنە هۆی کێشە و بەرە تووشی سو و گومان و سەر لێشێوان و گرێپووچکە دەبن و بە هیچ راستەقینەیەک ناگەن و قەت ناگەن بە ئارامی و سووکنای دڵ لە کاروبارێکدا کە دەبێ هەر حەواڵە بە خوا بکرێ و بەس. چونکە قەبووڵ کردنی کارێکیش هەر پێوەندی بە خواوەیە بۆ قەبووڵکەرانی هەبوون و تاک و تەنیا و هێز و زانایی و دانایی و هۆزانی و لێزانی خوا کارێکی زۆر ئاسانە.

بەڕێـز زانـای بە ناوبـانگی بیـر تـازە مامۆسـتا ئەحـمەدی نەوئەندیش لە تەفسیرە جوانەکەی خۆیدا (نو اندیش) بەرگی یەکەم لاپەڕەی ١٥٣دا دەفەرموێ: (جملة "متوفیک و رافعک إليّ" دلالـت دارد کە حضرت عیسی قبض روح شدە و وفـات نمـودەو روح او بە مقـام اعلـی رسیدە. پس اخبـاری کە دلالـت برحیـات و عـدم فـوت او دارد مخدوش الدلالە و مخدوش السند و مجعول است)

هەروەهـا بەڕێـز مـستەفای مەراغـی لە بەرگـی ١ لاپەڕەی ١٦٩ (تفسیر المراغی)دا دەفەرموێ: (و حدیث الرفع و النزول آخر الزمـان حدیث آحاد یتعلق بامر اعتقادی و الامور الاعتقادیە لا یؤخذ فیها الا بالدلیل القاطع من قرآن و حدیث متواترو لا یوجد هنا واحد منهمـا) واتا باسی بەرز کرانەوەی بە گیـان و جەستەی هەنتەشـی عیـسا و هـاتنە خـوارەوەی ئەو لە دوامـین چاخـا تەنیـا بە حەدیـسی ئاحـاد چەسپێندراوە و بەس، کە دیارە ئەوەش شتێکە پێوەنـدی بە بیـر و باوەڕەوە هەیە و کاروباری بیر و باوەڕیش دەبێ تەنیا لە بەڵـگە و پەڕتـۆی بـێگومـان و پـتەو (قطعـی) کە بـڕیتییە لە قورئـان یـا فەرموودەی موتەواتر وەربگیرێن، خۆ حاڵیش وایە هیچ یەک لەوان لێرەدا نییە. هەر لە پێش ئەوەشدا دەفەرموێ (ان التوفی هو الاماتة العادیة و ان الرفع بعدە للـروح و لا غـرابە فـی خطـاب الـشخص و ارادە روحە فالروح هی حقیقە الانسان و الجـسد کـالثوب المـستعار یزیـد و یـنقص و یتغیـر) بەڕاسـتی "تـوفی" هەر هەمـان مرانـدنی ئاساییە و بەرز کردنەوەش لە دوایە بۆ گیانە و هیچ سەیریش نییە ڕوو لە مـرۆڤ بکـرێ و مەبەسـتیش گیـانی وی بـێ، چـونکە ڕاستەقینەی مرۆڤ هەر گیانە و جەستە وەکوو بەرگی وی وایە زیاد دەکا و کەم دەکا و ئاڵوگۆڕی بەسەردا دێ.

خوای گەورە لە سورەی نیساءدا دەفەرموێ: ﴿ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا

صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُۚ مَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا ٱتِّبَاعَ ٱلظَّنِّۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًۢا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيْهِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾ ئەویان نەکوشت و هەڵیان‌ناوەسی، چونکە دەستیان ویی‌ڕا نەگەیشت و نەیانتوانی، بەڵام لێان تێک‌چوو هاوڕێیەکەی خۆیان خوا هێنایە سەر دیمەنی هەنتەشی عیسا و ئەمیان لە باتی وی کوشت. بەڕاستی ئەوانەی ئەوتۆ کە دووبەرەکی و ناکۆکییان ساز کرد بەڕاستی لە گومان دان لە بارەی عیسادا و هیچ زانیارییەکیان لەبارەی ویدا نییە و تەنیا پەیڕەوی دەکەن لە گومان و بە یەقینی ئەویان نەکوشت. بەڵکو خوا ئەوی بەرز کردەوە بۆ لای خۆی و خواش بەڕاستی بەهێز و توانا و لێزانە.

بەڕێز ڕەشید رەزا شاگردی شێخ محەمەد عەبدۆ لە بەرگی ٣ تەفسیری المنار لاپەڕەی ٣١٦دا دەڵێ: «و التوفی فی اللغه اخذ الشیء وافیا تاما و من ثم استعمل بمعنی الامانه. قال الله تعالی یتوفی الانفس حین موتها و قال قل یتوفاکم ملک الموت الذی وکل بکم فالمتبادر فی الآیه انی ممتک و جاعلک بعد الموت فی مکان رفیع عندی کمال قال فی ادریس(و رفعناه مکانا علیا» واتا: وشەی "توفی" دە فەرهەنگدا بریتییە لە گرتن و تەواو کردنی شتی و نەهێشتنەوە و بڕاندنەوە، هەر بۆیەش بە مانای مراندن بە کار براوە. خواش دەفەرموێ: «خوا نەفسەکان دەگرێ و تەواو دەکا لە کاتی مردنیاندا» و دەفەرموێ: «تۆ بڵێ دەتانگرێ و تەواوتان دەکا فریشتەی مەرگ نەوەی ئەوتۆ کە بۆتان دیاری کراوە» جا ئەوەی لەو ئایەتە پیرۆزە دەردەکەوێ ئەوەیە کە ئەمن مرێنەری تۆ و دانەری تۆم لە جێگایەکی بەرز و بڵیند لە لای خۆم، هەروەک لە بارەی ئیدریسدا ـ درووودی خوای لە سەر بێ ـ دەفەرموێ: ئەومان بەرز کردەوە بۆ جێگایەکی بڵیند.

ئەوە بیر و ڕای ژمارەیەکی زۆرە سەبارەت بە هەنتەشی عیسا و مان و نەمانی وی، بەڵام دەبێ ئەوەش بگوترێ کە ژمارەیەکی یەکجار زۆریش لە ڕاڤەدەرانی قورئانی پیرۆز ڕایان لە سەر ئەوەیە کە ئەو بەڕێزە هەر وا ماوە و ئێستا لە ئاسمانانە بە جەستە و گیانەوە خوا ئەوی بردۆتەوە لای خۆی. کە لەو دیوەی مەسەلەکە پرسیارگەلێکی زۆری بێوەڵام هەڵدەستێ. هەر بۆیە ئەو بیروڕایە بۆ زۆران قەبووڵ ناکرێ و بە پەسندی نازانن، چونکە پیاو هەر چەندە دەکا نازانێ چ ڕاز و ڕیئۆنییەک (حکمت) لە هێشتا هەرمانی حەزرەتی عیسا و خدر دایە کە دیارە بۆ خواش هەموو کارێک ئاسانە، دەتوانێ بیهێڵێتەوە و دەشتوانێ بیمرێنێ و هەر کاتێک ویستی وەیژێنێ و ئەگەر ویستیشی دەتوانێ بیکاتە هۆی سەرکەوتنی حەق و ڕاستی و ئایینی پاکی ئیسلام.

جا مامۆستای بەڕێز و دڵسۆزی گەلمان پێمان دەڵێ: ئەرێ ئەو هەموو مشتومڕ و کێشە و هەرایە کە لە سەر عیسا و مەهدی ساز کراوە چ قازانجێکی بۆ ئێمە هەیە؟ هەتا کەی ئێمە هەر وە دوای ئەو جۆرە شتانە بکەوین! کە ئەگەر هەزاران ساڵی دیش لە دوویان بڕۆین بە هیچ ئاکامێک ناگەین و بۆمان ساخ نابنەوە!!

چونکە هیچ بەڵگەیەکی قورئانی و فەرموودەی بە تەواتور گەیشتووی پێغەمبەری لە سەر نییە و هەر چەندی وە دوای بکەوین لە بیروڕا دەربڕینی خۆمان بەو لاوە چیدیکەمان لەو بارەوە لە دەس نایە. خۆ هەتا پتریش بیروڕایان دەرببڕین پتر سەرمان لێ دەشێوێ و مەسەلەکەمان لێ هاڵۆزتر دەبێ، چۆن بیروڕا هەمیشە جۆراوجۆرن.

بەڵێ، مامۆستا دەفەرموێ ئەو جۆرە هیوا و هومێدانە هیچ قازانجێکیان بۆ ئێمە نییە، جگە لەوە کە خەڵکی موسڵمان بەرەو تەمبەڵی و سستی و لە خەبات سارد بوونەوە ڕادەکێشن!!

ئاخر خوا دەفەرموێ تۆ هیچت دەس ناکەوێ بە هەوڵ و تێکۆشانی خۆت نەبێ. خوا حاڵ و ژیواری هیچ گەل و هۆزێک ناگۆڕێ، هەتا خۆیان رانەپەڕن و حاڵ و ژیواری خۆیان نەگۆڕن. کەچی موسڵمانانی سادە و ساویلکەش هەر بە تەمای ئەم و ئەون کەجا هەر بۆیە دەفەرموێ:

ئەم باس‌و خواسە هیچ کەڵکی نییە
ئیمڕۆ بنوارە حاڵی تۆ چییە؟

خەڵک لە پیشەسازی و زانیاری دا وەها پێشکەوتوون کە تەنانەت بە گۆی زەویش دابین نابن و ئێستا وا دەڕۆن بۆ سەر گۆیەکانی دیکەی ئاسمان.

ئەی هەزار رەحمەت لە گۆڕەکەی کە دەفەرموێ:

ئێمە پابەندی وەهم و خەیاڵین
ئێمە خەریکی کەری جرجاڵین
حەزرەتی عیسا چی کرد لە بۆ خۆ
کە هاتە خوارێ چی دەکا بۆ تۆ؟

رێزدار عەللامە سەعدەدینی تەفتازانی سەبارەت بە مەهدی نهێنی لە لاپەڕەی ۲۳٦ پەڕتووکی شرح العقائددا دەڵێ: (و انت خبیر بان اختفاء الامام و عدمه سواء فی عدم حصول الاغراض المطلوبه من وجود الامام. وان خوفه من الاعداء لایوجب منه الاختفاء بحیث لا یوجد منه الا الاسم. بل غایه الامر ان یوجب اختفاء دعوی الامانة کما فی حق آبائه الذین کانوا ظاهرین علی الناس و لا یدعون الامامه. و ایضا فعند فساد الزمان و اختلاف الآراء و استیلاء الظلمه، احتیاج الناس الی الامام اشد و انقیادهم الیه اسهل).

یانی خۆت زۆر چاک دەزانی کە خۆ شاردنەوە و نەبوونی پێشەوا هەر دووکیـان هەر وەک یەکـن، نەهـاتنی ئامـانجە پێویـستەکانی خەڵکدا لە هەبوونی پێشەوا، بەڕاستی ترس ویش لە دژمنانی نـابێ ببێتە هۆی ئەوە کە خۆی لەبەر چاوی خەڵک ون بکـا ، یـان خـۆی بـشاریتەوە بە جۆرێـک، کە نێـوەکەی نەبـێ نەمێنـێ، بەکـڵە ئەوپەڕەکەی ئەوەیە کە ببێتە هۆی شاردنەوە و دەرنەخستنی بـانگی پێـشەوایەتییەکەی و بەس، هەر وەک بـاب و بـاپیرانی خـۆی کە ئەوان لە بەر چاوی خەڵک دیار بوون، بەڵام داوای پێشەوایەتییان نەدەکـرد. سـەرەڕای ئەوەش دە کـاتی خەراپـی چـاخ و نەبـاری و دژایەتی بیرورِا و زاڵ بوونی ستەمکاراندا خەڵک پتـر پێویـستیان بە پێشەوا هەیە و هەروەها چاکتریش بۆی ملکەچ دەبن و زۆر ئاسانتر وە دوای دەکەون.

بەڕێز راڤەوانـی بەناوبانـگ جەنـابی مامۆسـتا سـەعید حەووا لە بەرگـی ٢لاپەڕە ١٢٣٢ راڤە بەناوبـانگەکەی خۆیـدا کە (الاسـاس فـی التفسیر)ی ناوە دەفەرموێ:

(فـي نـزول عیـسی(فـی آخـر الزمـان اجمـاع الامـة المـسلمة، و النصاری کذلک یرون ذلک، و فی کتب الیهود لا یـشعر به وقـد ورد اکثر من سبعین حدیثا عن رسول الـله(فـي شـأن نـزوله، و حـوالی اکثر من اربعین اثرا عـن الـصجابة فـي ذلـک، و قـد الـف فـي ذلـک عبدالحی اللکنوی کتابه "التواتر الـصریح فـی نـزول المـسیح" فمـن انکر قضیه نزوله یکفر) واتا لە هـاتنە خـوارەوەی هەنتەشـی عیـسا گومـان نیـیە و کۆبـوونەوە و یەکیەتـی گەلـی موسـڵمانی لە سـەر هەیە، فەلە و مەسیحییەکانیش ئەو مەبەستە هەر وا دەبیـنن و هەر بەو جۆرە لێی دەڕوانن. لە کتێبەکانی جوولەکەکانیشدا شتێکی هەر وەک ئەوەی هەیە و هەر ئەوە دەگەیەنـێ. بەڕاسـتی پتـر لە حەفتـا

فەرمـوودەی پێغەمـبەری مەزنـیشﷺ لەبـارەی هـاتنەوە خـواری هەنتەشی عیسادا گوتراوە. هەروەها پتر لە چل شوێنەواری یارانی پێغەمـبەریش هەر لەو بـارەوە هـاتووە. بەڕێـز عبـدالحی الکنـوی کتێبی خۆی "التواتر الصریح فی نـزول المـسیح" هەر لەو بـارەوە ناو ناوە، هەر کەس دوژمنایەتی و نەیاری ئەو مەبەستە بکات پێـی کافر دەبێت و لە دین وەردەگەڕێ.

زانای بەرز و بەڕێز و خواناس، عەللامە ئەحمەد نەوئەندیش دە لاپەڕەی ٢٦١ بەرگـی ١ راڤە جـوانەکەی خـۆی (تفـسیر نـو انـدیش)دا دەڵێ: و در این آیات بیان کرده که حضرت عیسی را یهود نکشتند و بـدار نیاویختنـد و ایـن که فرمـوده خداونـد او را بـالا بـرده بـسوی خودش، توهم نشود که خدا مکان داود و عیسی را بدانجا برده است بلکه مقصود ارتفاع مکان اوست و مقصود اینست که خدا او را بجای برد یعنی به عالم آخرت که کسی را در آنجا امر و نهی نیـست بلـکه فقط امر او نافذ است و لذا فرموده الیه، چنانکه میگوییم: انـا لـله وانا الیه راجعون.

هەروەها لە لاپەڕەی ٣٢٠ هەر ئەو بەرگەی راڤەکەیا ئەفەرمێ: (در اینکه نصاری در حوایج خود توجه به عیسی خیـالی خـود مـیکننـد شـکی نیـست. آیـا ندیـدەای که در تمـام کلیـساها و در تمـام بیمارستانهای امریکا و اروپا شفای امراض را از عیسی میخواهند؟ و همین معنی است که خدا عتاب میکند به عیسی که آیا تـو گفـتەای در حوایج خود به تو توجه کنند و تو را الـه بدانند؟

حضرت عیسی با کمال عجز و انکسار عرض میکند: من نگفتەام و این چنین کفری سزاوار نیست زیرا من از امت خود بیخبر بودم پس از رحلت از دنیـا چه رسـد به ایـنکه سمیع و بـصیر حـوایج ایـشان باشم و این معنی به خوبی از آیه پس از این آیه روشن است. یکجـا

میگوید رب من ورب شما یکی است. یعنی من رب و ارباب شما نیستم و بمن رجوع نکنید. یکجا هم میگوید "فلما توفیتنی کنت انت الرقیب علیهم و انت علی کل شیء شهید" یعنی من که عیسی باشم مراقب احوال ایشان نیستم و فقط خدا مراقب حال همه و همه جا حاضر و ناظر است نه من.)

ئیسلامناسی بەڕێز مامۆستا محەمەد فەرید وەجدی لە بەرگی ١٠ کتێبی "دائره المعارف القرن العشرین" لاپەڕەی ٤٨٠دا دوای ئەوەی کە چەند حەدیسێکی کە بە نێوی پێغەمبەرەوە بڵاو کراونەتەوە دەهێنێ سەبارەت بە مەهدی چاوەڕوان کراو دەڵێ:

(هذا ما ورد من الاحادیث فی المهدی المنتظر، و الناظرون فیها من اولی الابصار لا یجدون فی صدورهم حرجا من تنزیه رسول الله من قولها، فان فیها من الغلو و الخبط فی التواریخ و الاغراق فی المبالغه و الجهل بأمور الناس و البعد عن سنن الله المعروفه ما یشعر المطالع الاول وهلة انها احادیث موضوعه تعهد وضعها رجال من اهل الزیغ و المشایعین لبعض اهل الدعوه من ظلبه الخلافة بلاد العرب او المغرب)

واتا ئەوە شتێکە کە لەبارەی مەهدی چاوەڕوان کراوا هاتووە، خوێنەرانی بینا و زانا هەرگیز لە دڵی خۆیاندا هیچ جۆرە نیگەرانییەک نابینن لەمەڕ دوور خستنەوەی پێغەمبەری خوا لە گوتنی ئەو جۆرە حەدیسانە و ئیتر خێرا دەقی پێدا دێنن کە ئەوانە هەرگیز فەرموودەی پێغەمبەری خودا(نین چونکە بەڕاستی دەواندایە لە زێدەڕۆیی و لێدان وپێشێل کردنی مێژووەکان و گۆڕینی ڕووداوەکان و ڕۆچوون دە زێدەڕۆیی و نەزانی و بێئاگایی لە سروشت و کاروباری خەڵک و دوور کەوتنەوە لە ڕەوشگەلی ناسراوی خوایی، شتێکی ئەوتۆ کە هەست و ویژدانە بێدار و

هۆشیارەکان هەر بە هەوەڵین دیتن لێی تێدەگەن و چاک دەزانن کە ئەو حەدیسانە هەرگیز هی پێغەمبەری خوا نین و بەڵکە گشتیان هەڵتراشرا و ساختەگەین.

بە ئەنقەست کەسانێک ئەوانەیان هەڵتاشیون و سازیان کردوون کە لادەر لە رێی راست و دوور کەوتووەوە لە راستەقینەکانن، یان پەیرەو و دواکەوتوون و گوێ لە مستی کەسانێکن کە خۆیان داوتەڵەبی مەزنییەتی و جێنشینی و سەرۆکایەتی لە وڵاتانی عەرەبی یان رۆژئاوایی‌دان.

پاشان دوا بە دوای ئەوە دە لاپەڕەی ٤٨١ی هەر هەمان کتێبدا دەفەرموێ: (فان تعجب من ذلک فأعجب منه من یعتقد ان رسول اللهو هو المؤید بالوحی یقول "ان ملک بختنصر سبع مأة سنة!! و انت تعلم ان ملک بختنصر البابلی لم یزد علی ثمانی و اربعین سنة" زد علی ذلک ان بعض تلک الاحادیث تذکر دولة القباصرة بالقسطنطنیة عند خروج المهدی علی ما کانت علیها حالتهما فی عصر الوضاعین للاحادیث مع علمک بان دولة قیاصرة القسطنطنیة انقرضت من لدن القرن الخامس عشرللمیلاد و لیس بها کنیسة تحتوی علی ما جبه قیصر فیها من اموال بیت المقدس!!

و ان اضفت الی ذلک کله ما ورد من تلک الاحادیث من ان سلیمان بنی بیت المقدس بالذهب و الفضة و الیواقیت و الاحجار الکریمة. تحققت ان واضعی هذا الکلام تعمدوا الحط من شأن الاسلام. و قد ضعف کثیر من ائمة المسلمین احادیث المهدی و اعتبروها مما لایجوز النظر فیه. و اننا انما اوردناها مجتمعة لتکون بمرأی من کل باحث فی هذا الامر حتی لا یجرأ بعض الغلاة علی التضلیل بها علی الناس).

بەڵێ مامۆستا فەرید وەجدی لەو بارەوە دەفەرموێ: جا ئەگەر تۆ ئەوەت پێ سەیر بێ، سەیرتر لەوەش ئەو کەسەیە کە بەڕاستی پێی وایە پێغەمبەری خوا کە دیارە هەمیشە بە نیگای خوایی بەهێز کراوە و لە هەر کاتێکدا سرۆش و نیگای خودایی هاوڕێ و پشتیوانی بووە فەرموویەتی:"پادشایەتی بەختونەسر حەوت سەد ساڵ بووە" تۆش زۆر باش دەزانی، کە پادشایەتی ئەو لەچل و هەشت (٤٨) ساڵ پتر نەبووە.

جا لەوەش هەر پتر بڕۆ و لێی زیاد بکە کە هێندێک لەو حەدیسانە باسی دەوڵەتی قەیسەرەکان لە قوستەنتەنیە دەکەن و دەڵێن ئەو دەوڵەتە لە کاتی ئاشکرا بونی مەهدیدا هەر لە سەر هەمان حاڵەتی خۆی واتا حاڵەتی هەڵتراشران و ساز کرانی ئەوان حەدیسانە دەبێ و دەمێنێتەوە!!

خۆ تۆ خۆشت زۆر چاک دەزانی کە دەوڵەتی قەیسەرەکانی قوستەنتەنییە لە سەدەی پازدەهەمی زایینی بە تەواوی براوەتەوە و کۆتایی پێ هاتووە و بە یەکجاری لە بەر یەک هەڵوەشاوە و خۆ ئیتر هەر نەماوە. تەنانەت لەو شارەدا یەک دانە کلیساشی تێدا نەماوە کە ئەوەی قەیسەرێکیش لە سامانی بەیتولمەقدەسڕا هێناویەتی تێیدا مابێ.

ئەگەر ڕەگەڵ هەمووی ئەوانە بخەی شتێک لەو حەدیسانە کە دەڵێن (سولەیمان "بيت المقدس"ی دروست کردووە لە زێڕ و زیو و یاقووتکەلی جۆراوجۆر و بەردە بەنرخ وپیرۆزەکان) بە چاکی بۆت روون دەبێتەوە و قەبوولی دەکەی کە دانەرانی ئەو حەدیسانە و رێکخەرانی ئەو جۆرە قسانە بەڕاستی مەبەستیان هێنانە خوارەوەی پلە و پایە و ڕێز و شکۆی ئیسلام و موسڵمانانەو دەیانهەوێ بەو

جۆرە شتە پڕوپووچ و بێنرخانە ئابڕووی ئیسلام و موسڵمانان بەرن!!

بێگومان گەلێک لە پێشەوایانی موسڵمانان و زانایانی ئیسلامناس و دڵسۆزی گەل تەواوی ئەو حەدیسانە کە لە بارەی مەهدی دان زۆر بە لاوازیان داناون و لەو جۆرە شتانەیان ژماردوون، کە تەنانەت هەر خوێندنەوەشیان و چاو لێ کردنیشیان هەر دروست نییە!!

ئێمەش کە ئەوانەمان هەموو بە کۆمەڵ هێناون و تۆمارمان کردوون بێگومان تەنیا مەبەستمان هەر ئەوەیە کە هەموو ئەو جۆرە کەسانەی دەیانهەوێ لەو بارەوە لێکۆڵینەوە و تویژینەوە بکەن دەستیان وێیان رابگات و بتوانن وردەکارییان لە سەر بکەن و بۆ خەڵکی بێئاگا بە جوانی شییان بکەنەوە و لە رووی زانیارییەوە بڕواننە مەسەلەکە. تا خیرەت نەکەن هێندێک لەو جۆرە کەسانە و ئەو ستەمکارە لە ڕێ دەرچووانەی کەوا ئامانجیان گومڕا کردنی خەڵکە، بە هۆی ئەو جۆرە بە نێو حەدیسانە موسڵمانان لە رێی راستی ئیسلامی راستەقینەی سەرەتای ئیسلام لا بدەن و بە یەکجاری سەر شێواو و گومڕایان بکەن.

گەلێک مەلای نەزانی واشمان هەیە کە هەر بێ لێکۆڵینەوە ئەو جۆرە وتانە قەبووڵ دەکا و تەنانەت ئەگەر لاوێکی روون و وریا و ئاگاداریش نەیاری بکات زۆر بە توندی بە گژیدا دێتەوە و بگرە بە ناحەزیشی بە خەڵک دەناسێنێ و پێی دەڵێ وەهابی بەڵام موسڵمانان و بەتایبەتی مەلاکان ئەو رۆژگارە دەبێ زۆر زۆر لەوەی وریاتر و زاناتر بن کە نەیاران و دژمنانی زانا و دۆستانی نەزان هەر شتێکیان پێ قەبووڵ بکەن.

ئەوڕۆ رۆژی زانست و زانیاری و سەرکەوتن و پێشکەوتنە نەک رۆژی چاوبەستن وچاوبەستران وفێڵ لێکران.

تەڵاق

مامۆستای دڵسۆزوهۆشیاروامیارمان کە بە هەموو هەست و ویژدانی خۆیەوە دەردە جۆراوجۆرە سەختە کەمەرشکێنەکانی کۆمەڵی هەژاری دەردەداری کوردەواری وکوردستانی بەڵا لێدراوی هەست پێ کردووە و دەرمانیشی لە لێزانی خۆی بۆدیونەتەوە و زۆردڵسۆزانە دەردەکانی بۆ هاوڕەگەزانی خۆی دەست نیشان کردوون و دەرمانەکانیشی بەزمانێکی زۆرسادەپێ گوتوون.

جا ئەو جار لەو پارچە هەڵبەستەیدا دەردێکی دیکەی کوژەرولە ناوبەری کۆمەڵایەتیمان پێ دەڵێ و دەرمانەکانیشی نیشان دەدا. ئەودەردە کۆمەڵایەتییە کە دەردێکی تەنینەوەی تەکییە و سەرەنجام سەردەکێشێ بۆدەردێکی رامیاری کۆمەڵایەتی ولە ئاکا ماچارە نەکراوو بێدەرمان لە کوردستانی بەڵا لێدراوی خۆماندا باوە کە بە سەد داووناووبەزم و هەراو تەنانەت جاری واش هەیە، کە بە سەد گوناح وتاوان ولە رێ لادان، باوکان ژنێ بۆکوڕان دەهێنن یان کوڕان هەرخۆیان هەڵیاندەگرن و دەیانڕەوێنن. بەڵام بە داخەوە زۆری پێ ناچێ کە لە یەکتردەکەونە بڕوبیانووویەڵپ گرتن وبەهانە لە یەکتردۆزینەوە کە رەنگە دایک و باب یان کەسوکاری دیکەی هەردووک لایانیش، بەتایبەتی داکیان لەو بارەوە بێچەخەرو شوێنەوارنەبن.

بەڵام راستی شوێن و چەخەری دایک وباب هەرلەو جێیەڕایە کە منداڵەکانی خۆیان باش نەعاملاندووە و رایان نەهێناون بە تایبەتی یاسا و دەستووراتی ئایینیان پێ نەگوتوون و لە بوون ومان و واتای ژیانیان حاڵی نەکردوون، تەنانەت نازانن، کە ئامانجی بەرزی زەماوەندیش چییە. هەرلایان وایە ئەوکارە بۆهێندێک

رابواردن و هەوەس‌بازی و هەواخوازییە . خودیارە ئەگەر واش بێ دوای ماوەیەک رەنگە لێک وەڕەز ببن، یان هەرنەبێ هێندێک سارد ببنەوە کە ئەودەم دیارە یان لێک جیا دەبنەوە و بە یەکجاری دەس لێک هەڵدەگرن یان ژیانێکی بێ‌تام وسارد وسڕیان دەبێ و سەرەنجام هەرمنداڵێکی کە لەوانیش پەیدا دەبێ ناتەواو و ناپوختەو ناکامڵە وبەد ڕەنگ وچیلازولووت باریک ودەم بە لیک و چڵمن وقرخن وبێ‌هەست وبیروهۆش وناتەواوە ولانی کەم یەک دوویەکی لەو دەردانە بە ملیەوە.

جا ئەو جۆرە ژنانە، کە بە پشتیوانەیەکی کەمی ژیری و بیرو هۆش و خووخدەی جوانی کارزانی ودەس رەنگینییەوە دەچنە ماڵە مێردان، کە بێ گومان ئەوە خەیانەتێکە دایک و بابیان پێیان دەکەن هەمیشە هەر هەناسە سارد و بەدبەخت و دەربەدەرونەحەساوە و ماندوو و دڵ نابەجێ و بێ‌هێلانەی ژیانن و لەو ماڵەشدا بێ پشتیوان و بێ دۆست و دەرکراو و دڵ هەڵقەنراو و ناخۆشەویست و نا لەبەر چاون، لە پێش هەموو ئەندامێکی ئەو ماڵەدا لەوانەیە تەنانەت مێردەکانی خۆشیان هەر نەیانهەوێن کە ئیتر ئەودەم بەدبەختی وان مسۆگەرە و تەڵاق درانیان لە رێ دایە و ئەو کات لەوانەیە چەند منداڵێکی هەژاری بێچارەش بە خۆیەوە تووشی هەناسە ساردی بکەن!!

بەڵام بە پێچەوانە ژنێکی کە خاوەنی بیروباوەڕێکی جوان و خوداییانە بێ وخۆشی ژیرۆمەندو تێگەیشتو و لێزان و میهرەبان و زمان شیرین و رەزا سووک وهەڵسووڕ و کارزان ودەس رەنگین و لە خوا ترس و خواناس و خۆناس و خەڵک ناس بێ و ڕێزی هەر کەس بە پێی پێویست و بە ڕێژە(نسبة)ی خۆی بگرێ و ئامانجی هەر خۆشی و رابواردنێکی کاتی نەبێ و بە داهاتووی خۆی و ماڵی

مێردەکەی هیودارا بێ، نەک هەر تەنیا خۆی لە خۆشی و کامەرانیدا دەبێ و هیچ کەند و کۆسپێکی نایەتە ڕێ، بەڵکە دەتوانێ ئەو ماڵەش بکاتە چاوگەی ئەوین و مەکۆی خۆشی و شادی و نموونەیەکی بەهەشتی بەرین. کە بە داخەوە زۆر کەمن ئەو جۆرە ژنانە!!

جا چونکە لە گەڵ مێردەکەشی یەکتریان زۆرخۆش دەوێ و تەنانەت کاری ژن ومێردایەتیش هەرلە ڕووی ئەوینەوە ئەنجام دەدەن بێگومان ئاکامی زۆر چاکی دەبێ.

ئەوژن ومێردانەی کە یەکتریان خۆش ناوێ، یان زۆر پێکەوە گەرم و گوڕ نین و لە سەر بناغەیەکی ئەویندارانەوە زەماوەندیان نەکردووە، ڕەنگە کاری ژن ومێردایەتیش هەر لە ڕووی ئەوینەوە ئەنجام نەدەن، کە ئەو دەمیش ڕەنگە ئاکامی ئەو کارە منداڵێکی تەواو و جوان چاک و لەبار و ژیرو زیرەک و هۆشیار نەبێ یا هەرلە بنیڕا منداڵێکی فەلەج، یا ناتەواو بێ یا لە باریک لە بارەکان نا تە واوی ونا پوختە یی تێدابی.

جا ئا لێرەدایە، کە دایکان وباوکان دەبێ هۆشیاربن وخەیانەت بە ئەمانەت نەکەن ومنداڵەکانیان جابە تایبەتی کچەکان زۆر جوان رابێنن و دوای راهێنان و بارهێنانێکی چاک ومرۆڤدۆستانە و موسڵمانانە ئەمجا فێری هەرشتێکی پێویستیشیان بکەن ئیتر دەبێ بارهێنان وراهێنان بکەنە بەردی بناخەی فێرکردن.

پێغەمبەری خۆشەویستمانﷺ دەفەرموێ: (لا ایمان لمن لا امانة له) واتا هەر کەس ئەمینداری و بەختەمامەتی نەبێ باوەڕی نییە. ئەمینداری بەردی بناخەی دیواری ئیمانداریيە.

جا هەر بۆیە لێرەدا عەرزی دایک وبابەکان دەکەم تکایە ئاگاتان لە منداڵەکانتان بێ کە ئەمانەتی یەزدانین بە لای ئێوەوە و

بەتـایبەتی باشـیان بـار بێـنن وهۆشـیاربن ئەو کچـانە کە مـاڵی کابرایەکی بێگانە یاخزمی ئێوەن وخـوای گەورە بـۆی لە لای ئێوە دانـــاون بە خووخــدە وبیروبـــاوڕە وبارهێنـــان وفێـــر کرانێکـــی تەواووجوانەوە بیاندەنەوە بە خاوەنەکانیان.

هەرلە بیـرمە جـارێکی بـاوکی بەڕێـز و خۆشەویـستم یـاخوا بە بەزەیی خوای گەورە شاد بێ، بۆی گێـڕامەوە و فەرمووی (دوو بـرا هەبـوون بە نێـوی عەبـدوڵڵا و مەلا حەسـەنی حەمە قـوتەی، کە بە هــۆی ئەوە مەلا حەســەن فەقێــی بــابم بــوو و زۆری لە لای بــابم خوێنـدبوو تـێکەڵاوی بنەماڵەییمـان هەبـوو، مەلا حەسـەن کە بـرا چووکە بوو بە کاک عەبدوڵڵا دەڵێ: دەبێ فیسارە کچەم بـۆ بێنـی و ئەویــش دەڵــێ جــگە لەوی هەر کەس بڵێـی بـۆت دێـنم، بەڵام مەلا حەسەن مانی دەگرێ و دەڵێ: جگە لەوی کەسم ناوێ. کاک عەوڵا کە هەر قایل نابێ سەرەنجام مەلا، ئایـشێ هەڵـدەگرێ و بە پێـی دابـی هەرێم مەسلەت دەکرێ.

بابم فەرمووی پاش نێزیکەی ٢٨ ساڵ لە کـاک عەبـدوڵڵام پرسـی ئەرێ مەلاژن چۆنە و ئەتۆ لەگەڵ براژنـت چـۆنی؟ گـوتی عـومەر بە حەزرەتـی عـومەر مـاوەی ٢٨ سـاڵە لێـی لە بەهـانەم و دەمـهەوێ جارێک لێی تووڕە بم، بەڵام هێشتا بەهانەم دەس نەکەوتووە).

منیش خۆم ئەو ژنەم لە کـاتی پیریـدا دیتبـوو، کە لە نـاوچەکەدا بەناوبانگ بوو. خوای گەورە پاداشی ویش و هەموو ژنە باشـەکان بداتەوە و ژنە خەراپەکانیش چاک بکات. جا لیـرەدا پـیم وایـە بـی جی نییە، کە ئەو دو پارچە هەڵبەستەی، کـە لەبـارەی ژنـی ژیـرو ژنی کەردا نوسیومن بگونجینم، کە بەوشیوەی خوارەوەن:

ژنی ژیر

وەرە بـــوت بـــا س بکـــە م ژینـــی بـــە خوشـــی
ژیـــا نـــی د ور لـــە دە رد و هەم رو شـــی
ژیـــانی پـــر لـــە شـــادی و شـــادما نـــی
ژیـــا نـــی پـــر ئـــە ویـــن وکـــامـــە رانـــی
ژیانیکـــــە لەگەڵ یـــاری کـــــە ژیـــرە
ژنـێکـــی گـــە ر دڵـــی پڕهـــۆش و بـیـــرە
ژنێکـــــی وا دڵـــــی پـــــڕپڕ لەهەستـــــە
دەرونـــــی پـــڕ لـــە ئـــاوات و مـەبـەستـــە
ژنـــــی ئـــــاوا ژنـــــی ژیـــــرەژنی ژیـــــر
ژنـــی ژیـــر پـــشتیـوانە وشـیـرە هـــەم تیـــر
چەکـــی شـــانە لـــە مەیـــدانی خەبـــا تـــا
دنـــە هـــەستە لـــە چـوارچیـــوەی وڵاتـــا
ژنـــــی ژیـــــر مـــــاڵ وســـــامانی جیهانـــــە
هـەویـــنی زینـدەگـــی و ئـــاوی ژیـــا نـــە
ژنـــــی ژیـــــر چـــــاکترینی هەرچـــی چاکـــە
بـــی هەمتـــایە ولـــە ئەود نـیـایـــە تـاکـــە
رونـــــاکی حەوش ومـــــال ودەرک وبانـــــە
بزویـــنیی هـــە ستە رامـــاڵی خـەمـانـــە
لەبـــو مێـــردی وەکـــو شـــورەوقە لایـــە
مـەتـــاڵ ولـەمـپـــەری د ەرد و بەلایـــە
رە زا ســـوکو خـــوین شـــیرین و پاکـــە
لـــە هەرباریکـــە وە تـــو بیـــژی چـــا کـــە
زەی گـــش کـــات لەســـەردولێوی قەنـــدە

بـــە وێـــنەی بولـــبولی مەســـتە بەخە نـــدە
ئەگەردیـــت ودە چـــی وەک بریـــسکە وایـــە
لەنـــا ومـــا لیـــشا هە روینـــە ی چـرایـــە
بهەدیـــــمەن هەرگوڵـــە وریحانـــە بـــونی
نییـــە قەت بێتـــە بە رچـــا وت بەمونـــی
لەگەڵ گـــش کەس بەروخوشـــی وبەگەرمـــی
دەئاخـــیوی بـــە روخوشـــیو بەنەرمـــی
ژنـــی ژیـــرد ینـــە ، ویژدانـــە ، ژیانـــە
ژنـــی ژیـــر دەوڵـــە ت و ماڵـــی جیهانـــە
بومـــاڵ و میـــردی خـــوی هێنـــد تێدەکوشـــی
هەمونـــە نگیـــک و رازیـــک دا دە پوشـــی
ژنـــی ژیـــررە مـــزورازی زینـــدە گـــانی
وەکـــو پیویـــستە بەوچـــە شـــنەی دەزانـــی
تـــریفەی مانگـــە ئەســـتیرەی بەیانـــە
شـــەپولی نـــادڵی دەر یـــا یەکـــا نـــە
گڵـــو پیکـــە لە مـــالا شـــوقی ســـوکە
هـــە میـــشە هەر بـــەوینە ی تـــازە بوکـــە
لە دنیـــاداچ شـــت چـــاترلەوی نـــین
شـــیرین ورونـــە هەروەک راوی هەنگویـــن
وەنەوشـــــە وسویـــــسن ودەســـــکی
ریحانـــە شـــەمامە یدەســـتی مەردی میهـــرە بانـــە
کلـــوکی ســـورە لیمویە،بـــە هییـــە
ئیتـــر ئەوجێیـــە خوشـــە ئەو لەوییـــە
نـــە باتـــە نوقلـــە هـــە م قـــە ندوگـــە زویـــە
چ شـــتی لـــە و چـاترە گـــە ربـــە دلـــی تویـــە

ژنـــی ژیرئـــاوی بـــارانی بـــه هـــاره
زمـــان شـیـریـنـــه تـــه ر د ه ســـته بـه كـاره
ژنـــی ژیـــر چـــه شـــنی دوكـــانی گولانـــه
هــه تــوان ومـــه لـحـــه مـی زامـی دلا نـــه
ژنـــی ژیـــرره حمـــه ت ونـــازی خودایـــه
لـه هـه رچـی پـه ستی یـه دوره وجـود ایـه
شـــنه ی بایـــه نمـــه ی بـــارانی ورد ه
لـــه ســه ر چـــومی خـــورینی ژیـانـــی پـــرده
بـــو زامـــی دل وه كـــو یـــه ســـاته وایـــه
ژنـــی وا ریـــزی زوری پـــی ره وایـــه
ژنـــی ژیرهیـــزی ده ســـت بینـــایی چـــاوه
وزه ی ئـــه ژنـویـــه هـــه م هیـــزی هـــه نـا وه
ژنـــی ژیـــر ســـملی پـــه رژینـــی گولانـــه
وه كـــو خونچـــه ی نـــه پـشكو تـــو ی چـلانـــه
ژنـــی زیرچـــه شـــنی حـــوری ناوبـــه هـــه شـتـه
هـــه قـــالی پیاولـــه مـــال وكیـــووده شـــته
ژیـــان بـــی وی هـــه موهـــه رزانـــی روتـــه
لـه كـه كـره ش تـا لتـره هـه رژه قـــنه موتـــه
بـه چـه شـنی ژینـی گـورژی ده ردومـــه رگـه
هـهموی هـه رخـوارد نـــه وه ی خـوینـاوجـه
رگـــه

مەهاباد مانگی بەفرانباری سالی ٢٧٠٣ كوردی

ژنی کەر

وه ره بـــــوت بيـــــزم رازيـــــكى نيهانـــــى
لــــه بــوت بـد ويـــم لــه ده ريــكى جيهانـــــى
هـــه لـــى ريـــز م لـــه لات ئـــه ود ه رود ا خـــه
د لـــم پـــر پرلـــه ئيـــش وئـــو ف وئـا خـــه
گـــه لـــيكم چـــه شـــتووه ئـــه وده رده تالـــــه
كـــه ژينـــم گـــشتى ژانـــه وئـــا ه ونالـــه
بـــه لـــى يـــه كجـــارگران وســـه خـــت وتوشـــه
ئـــه وه ى ئـــه وده رده ى ليبـــى ژيـــانى پوشـــه
ئيترخوزگـــه بـــه وه ى قـــه ت توشـــى نايـــه
ژنـــى كـــه ر،هـــه رژنـــى ژنـــى ژيـــرى لـــه لايـــه
گـه لـى كـس وک منـى بـه دبـه خـت وبـى فـه ر
ژيانـــــى پــــرله ژانــــه ومـــالى پـــر شــــه ر
لــــه ســـايه ى هاوژيـــانى زوركـــه روپــــه ســـت
زمانـــد ارونـــه زان وگـــه وج وبـــى هـــه ســـت
چ ناخوشــــــترين ت خــــــه ســــــاركه ر
ئيترهاوارلــــه ده ســـت وزمـــانى ژنـــى كـــه ر
ملوزمــــــه ، ميملــــــه ، وه ک درک ودالــــــه
لـــه گـــوينـــى تالتـــره ، وينـــه ى گـــوژ الـــــه
زمـــــانى هـــــه روه كـــــو دريـــــشوكه مــــــاره
بـــو مـــا ل وميـــردى هـــه م خوشـــى ، نـــه يـــاره
ئـــه وه نـــده هـــيچ نـــه زان ويـــه ســـت وپوچـــه
تـــــه واوى ژيـــانـــــى هـــــه رتـــاوان وسوچـــــه

قــسه ی گــش هـــه روه کوگوللـــه ی تفـــه نگـــه
هـــه میــشه مالـــه کـــه ی هـــه رپرلـــه جـــه نگــــه
بوخــــوی گوناحبـــاره میردیـــشی وه کوخـــوی
ده کاگوناحـــبا ر ئـــه وه نـــدی بلـــویتن بـــوی
د ژی شــادی ونـــه یـــاری خوشـــی یـــه ئـــه و
لــه جیــشد ا هـــه رشـــه ری ســازه هـــه موشـــه و
بـــه شـــوخیش بـــی دوینـــی شـــه ر لـــه گـــوره
هــــه میــــشه لــیوولـــوت ولـیچـــی شـــو ره
وه کــــو گــــونی قــــوره گـــــه منــــدالی زورن
کـه مورکـه ی جـه رگـی پیـاوی خـه م نـه خـورن
بـــه مـــونی هـــه روه کومـــه یمـــونی قـــه لـــسه
ده بـی شـه رکـه ی لـه گـه لیـا بیـژی هـه لـسه
هـــه رخـــوی داری ده داتـــه ده ســتی میـــردی
لـــه بوشــــه رده ســوی هــــه رســاتوروکیردی
د ه ریـــز یـــت و د ه پرژینـــی شـــتی مــــا ل
لــه مــال زیــزه بــه روژ ومانــگ و هــه م ســال
ئـه تـو هـه رچـی هـه تـه بیـده یتـی هیـشتا
ده لـی چـیم دیـوه لیـت وچیـیم لـه مـشتـا ؟!
شــه ووروژ هـــه رخـــه ریکـــی قــاچ وقوچـــه
گــه رانـــی نـــا وشـــه قــام وشــار وکوچـــه
بـــــه لاییـــــکه ژنـــــی کـــــــه ر
چ ده رد یـــکی گرانـــه ود ار ی بـــی بـــه ر
ژنــی کــه ر چــه شــنی شــیری کــه کــره تالــه
رونــــاکی هــــــه رنیـــــیه وتــــاریکی
مـا لــــــه درند یکه به چه شنی گورگ وورچـه
رو گـــرز وتـــا ل و تـــرش ومـــون مـرچـــه

ژیــان شــیوینه ؛ مــال تیکـــد ه ر ره زا تـــال
د و پــشک وهــه زد یهــا یــه ومــاری نــاوما ل
خـــه مـــی مـــالیی نییـــه وزوریـــش نـــه زانـــه
نـــه کابانـــه و نـــه بـــوکی دیـــوه خانـــــه
نـــه هـــاو رازه نـــه هـــاو ده رده نـــه هـــاوژین
گـــه لیـــک تفتـــه گـــه لیـــک تالـــه نـــه شـــیرین
ئـــه گـــه رشـــوی بـــه دبـــه خـــت روژتـــا ئیـــواری
بـــد ابـــا ی بـــا لـــی بـــی ورچـــا ن لـــه کـــاری
لـــه بـــه رچـــاوی نییـــه وهـــه ر هـــا تـــه وه مـــال
ژیـــانی ســـه د ئـــه وه نـــده ی دیـــش ده کـــا تـــال
ده لـــی توخـــوت ده روی بوکـــه یـــف وخوشـــی
منـــیش لیـــره م لـــه نـــاو ده روپـــه روشـــی
کـــه میوانـــت هـــه بـــو ده یکاتـــه هـــه لـــلا
بـــه هـــه رچـی بلیـی هـه یـه ؟ ئیـــژی نـــه وه لـــلا
ده کاشـــه رمـــه نـــده تـــوشماننـــه نـــدی میـــوان
ده قـــیژ یـــنی هـــه تـــا ده تـــکا پـــه شیـــوان
ده لیـی خوایـــه ئـــه مـــن ئـــه وقـــسه م لـــه بـــوکرد
کـــه ئـــابروی خـــوم لـــه لای میوانـــه کـــه م بـــرد
ژیـــان نـازانـــی تـرسیـــشی لـــه یـــه زد ان
نییـــه وناشزانـــی واتـــای د یـــن وویـــز دان
بـــه لایـــه ، ده رد ه ، ســـند انـــه لـــه مـــا لـــی
زمـــا نـــی دریـــژ ی و ی قـــه ت چـــا کـــه نـــالی
ئـــه گـــه ر گـــو رزده کـــا هـــاوار لـــه ده ســـتی
ژنـــی کـــه ر کـــه س نـــه لـــی: بـــی بیروهـــه ســـتی

مانگی خەزەلوەریسالی ٢٧٠٢ کوردی – شاری مەهاباد

دەبێ ئەوەش بزانین خوا بە بەهەشتی بەرین هەڵدەڵێ بە تێدا بوونی ژنی جوان وچاک وپاک وخاوەن شێوازوخووخدەی بەرز و دەفەرموێ ژنە بەهەشتییەکان ئاوا و ئاوان!!

بێگومان هەر بنەماڵەیەکی دایکی چاکی تێدا بێ ژیانی ئەو بنەماڵە خۆش بێ لیوەییە و منداڵی چاکی تێدا پەروەردە دەکرێن و هەر گەل و هۆزێک ژنەکانیان چاک وپاکداوێن و ژیر و هۆشیار بن لاوەکانیشیان هەروەها بار دێن و سەرەنجام ئەو کۆمەڵە کۆمەڵێکی چاک و خودایی دەبێ و لەژیان و خەبات و تێکۆشانا سەرکەوتوو و سەربەرز دەبێ و دەتوانێ بگاتە هەموو ئاواتێکی خۆی.

بەڵام با شەرم بکەن و خەجاڵەت ببنەوە ئەو دایک و باوکانەی کە لە باتی خووخدەی باش و بیر وباوەڕی خوداییانەو بار هێنان و فێر کردنی موسڵمانانە کچەکانیان بە مۆدی رۆژی ئۆروپایی و رۆژئاوایی و ئەلمۆدەی گاوری و خوا نەناسی و رەنگ و رەنگ کاری و سورا و سپیاو رووت دەکەنەوە و دەڕازێننەوە و وەکوو بووکە شووشەیەک دەیاندەن بە شوو، ئەویش بە هەزاران فێڵ و مەکر نازو نووزە و مارە بڕانەیەکی سەخت و زۆر و کەمەر شکێن و خەرج و پیتاکێکی ماڵ وێرانکەرەوە دەچنە ماڵی مێردی و شانازیشی پێوە دەکەن. داب و مۆدی موسڵمانەتی و کوردایەتییان وەلا ناوەو داب و نەریتی گاورانیان رەچاو کردووە!! کە بە داخەوە زۆر جاران ئاکامێکی زۆر چاکی نابێ و وەک مامۆستا دەڵێ دەبینی بووکی ساڵێ دەریدەکەن لە ماڵێ.

من خۆم گومانم لەوەیدا نییە، کە لە چاخی مامۆستا هەرگیز ئەو هەموو داب و نەریتە گڵاوانە و ئەو هەموو مۆدە و مۆدەکاری و ئەو هەموو خەرجە بێجێیانە و ئەو هەموو مارە بڕانە زۆرانە هیچیان نەبوون و ئەو دەم وەک دابی کوردی رەسەن زۆر بە سادە و

ساکاری و بە ئاسانی کچیان بە شوو داوە و کچەش زۆر بەڕێز و حورمەت و رووسوورییەوە چۆتە ماڵە مێردی جا هەر وەک دیارە ماموستای بەڕێز گلەیی لەو بارەوە نییە، چونکە ئەو دەم ئەوە نەبووە بەڵام گلەیی گەورەی لە خووخدەی کچەکانە کە ناتوانن خۆیان لە گەڵ ماڵی مێردەکەیان رێک خەن وخۆیان لە گەڵ کەشوهەوای ئەو ماڵە کە بۆ وان ماڵ ومزڵێکی تزەیە جۆر دەربێنن.

بەڵام لە چاخی ئەودا ئەوە هەبووە، کە بە هۆی ئەوەی، کە کچەکانیان بە ئی خۆیان نەزانیون زۆریان لەگەڵ بێ موبالات بوون هێندەیان گوێ نەداونەتێ و زۆرچاکیان رانەهێناون وبە باشییان پەروەردە نەکردوون و تەنانەت تا دەورانی خودی ماموستا هەر نەشیاننادرونەتە فێرگە و پێیان نەخوێندوون و ماموستا خۆی یەکەم کەسە لە کوردستاندا کچی خۆی ناردۆتە فێرگە و ئەو رچەی بۆ خەڵکی کورد شکاندووە.

جا بۆیە دەفەرموێ:

دەرحەق ژنان بێباکن، بۆیە بێ داکی چاکن
سەیری حاڵی خۆ ناکەن وەک دڕکن لە ناو عەردان

ماموستا ئەوەمان بە جوانی بۆ روون دەکاتەوە کە بارهێنانی منداڵی لە پێشدا لە سەر دایکە و دەبێ زۆر بە چاکی باری بێنێ و خووخدەی باشی بکا و ئەگەر خۆشی چاک نەبێ و لە بنیڕا چاک بار نەهێنرابێ، ناتوانێ منداڵەکەی بە چاکی بار بێنێ و پەروەردەی بکات.

بەڵێ دایک ماموستای سروشتییەو پەیدابوونی منداڵ لەوێڕایە و لە بارەی ئەنبووژەنی و بژۆنی(مادی و معنوی)یەوە منداڵ لکێکە لە داری دایک و دەبێ هەر لەویشڕا پێ بگات ئەگەر دایک چاک نەبێ و

منداڵەکەی چـاک ڕانەهێنـابێ دووسـەد فەرمـوودەی پێغەمـبەرﷺ شوێنێک لە سەر منداڵەکە دانانێ و سەعدیش ـ خوا لێی خۆش بێ ـ دەڵێ:

پرتـو نیکـان نگیـرد هـر کە بنیـادش بـد اسـت
تربیـت نااهـل را چـون گردکـان بـر گنبـد اسـت

واتا ڕەنـگ و خـووی چاکـان هەڵنـاگرێ هەر کەس کە بنـاغەکەی خەراپە ڕاهێنانی ناکەس وەک گوێز لە گومبەد هەڵاویشتن وایە، کە هەرچەندی تێیهەڵاوێی دێتەوە خوارێ و نایگیرێتەوە.

ئەو جـار دوای ئەوەی کە بـاوێکی نالەبـاری کـوردەواری لە قـاو دەدا و بە نـاحەزی نیـشان دەدا و بە خەراپـی دەنـوێنێ کە ئەویـش زەماوەندی ناپەسەندی هێندێک لە بنەماڵە کوردەکـانە و بە کـورتی دوای ماوەیەک لە بەر یەک هەڵوەشانەوەی ئەو زەماوەنـدەیە دێـتە سەر باسێکی دێژەیی (شرعی) و بۆمان باسی ئەوەی دەکا، کە بە بێ عوزرێکی قبووڵ و بێگوناح و تـاوان بە هـیچ جۆرێـک ژن تەڵاق دان دروست نییە و تەنـانەت پێغەمـبەر ﷺ دەفەرمـوێ: (ابغـض الحـلال عند الله الطلاق) ناخۆشەویستترین حەڵاڵ بە لای خـوداوە تەڵاق و ژن بەردانە.

جا مامۆستا بە توندی ئەو کارە مەحکووم دەکا و بە ناپەسـەندی نیشان دەداو دەڵـێ دەبینـی جاری وایە بـووکی یەک سـاڵە لەمـاڵی مێردی وەدەردەنرێ و تەنانەت ڕووتیشی دەکەنەوەو هەموو بەرگ و جل و خشڵ و زێڕ و زیوەر یشی لێ دەکەنەوە و بە توێی دەسماڵ و بە کەوشـــێکی ڕووت، کە ئەوەش کـــارێکی زۆر نامرۆڤـــانە و ناموسڵمانانەیە وەدەری دەنێن!!

ئـاخر زۆر شـتێکی سـەیرە خـۆ ژن ئەگەر ژن بـێ وەکـو گـوڵێکی جوانی بۆن خۆش وایە، کە بۆن و بەرامەکەی ئەو مـاڵە کە تێیـدایە پڕ دەکا بەڵام لە کوردەواریدا ئەو گوڵە جـوان و نـازەنینە هەروا لە خۆڕا و بێ هیچ بەڵگەیەکی دێژەیی لک و پۆپی دەشکێنن و پەڕپەڕی دەکەن و هەڵیدەکێشن و فڕێی دەدەنە دەرەوە!!

جا بۆیە دەفەرموێ: ژنیش لە ژیاندا هەروەکوو پیـاوە و ئەویـش هەروەک پیاو چاو لادانی لە سەرە و فەرمانی خوا بـۆ هەردووکیـان وەکـوو یەکە و جیاوازییەکیـان نیـیە مەگەر لە هێنـدێک مەسـەلەی تایبەتیـدا. بەتـایبەتی ئەرک و بەرپرسـیەتی ژن گەلێـک گەورە و گرینگە چونکە ئەو دایکەو دایکیش هەر وەک گوترا ئەرکی بارهێنانی منداڵی لە سەر شـانە کە بەڕاسـتی ئەرکێکـی زۆر سـەخت و دژوار و گرینگ و گەورە و گرانە.

جـا مامۆسـتا دەفەرمـوێ ئەرکـی ژن گەلێـک گەورە و گـرینگە و دەزانی ئەو ئەرکە گەورەش چییە منـداڵ بـوون و پەروەردە کـردنە و بارهێنانی منداڵەکەش بێگومان ئەرکێکی گەلێـک گەورە و گرینـگ و سەخت و دژوار و لە راستیدا بناخە و بنچینەی رەوش و خووخـدەی خەڵک و گەل و کـۆمەڵ هەمـان راهێنـان و بارهێنـانی منـداڵە کە لە لایەن دایکەوەیە، جا هەر بۆیەش لەو بارەوە دەفەرموێ:

ئەووەڵ چـشتێ دەچێـتە گـوێی منـداڵ لە نـاو لانکـێ
گەر چــــاکە و گەر خەراپە لای لایـــــی دایکــــێ

بەڵێ مێشک و دڵی پاک وبێ گەردی منداڵ وەکو قاقەزێکی سپی و بێ پەڵەیە کە هیچ شتێکی تێدا نەنووسرابێ و هەوەڵین نووسەریش لە سەر ئەو قاقەزە پاکە دایکە و هەرچی لێی بنووسێ دەمێنێتەوە،

زانیاری و فێر کردنی کاتی منداڵی وەکوو نەخشە کێشان لە سەر بەردییە و زۆر بە زەحمەت دەشۆرێتەوە.

ئەگەر کەسێک بیهەوێ کەسێک بە کەیفی خۆی رابێنێ دەبێ لە پێشدا تەواوی راهێنانەکانی، کە لە دەورانی منداڵی و وەرگرتووە و لە چوارچێوەی ژیانی فێری بووە لە دڵ و مێشکی وی بشواتەوە جا ئەو جار بە کەیفی خۆی لە سەری بنووسێ کە ئەوەش زۆر بە زەحمەتە و شووشتنەوەی بە یەکجاری هەر ناگونجێ و لە توانای کەم کەسدایە. تەنانەت جاری واش دەبێ کە کابرا هەر تێیدا سەرکەوتوو نابێ و شکستی دەخوا و رەنج بە خەسار و زەحمەت بە فیرۆ دەبێ.

جا ئەگەر کەمێک لەو پارچە هەڵبەستەی مامۆستا ورد ببینەوە بۆمان دەردەکەوێ، کە چەندین باس و مەبەستی گرینگ و پڕ واتا و جوانی زۆر لێزانانە کۆ کردوونەتەوە و چۆن سەرەتای وتاری بە ئایەتی قورئان دەس پێ دەکا و پێمان دەڵێ کە ئەگەر موسڵمانین دەبێ بە پێی قورئان رەفتار بکەین.

تەڵاق

خودا فەرموویە لە قورئان (الطلاق مرتان
فامساک بمعروف او تسریح باحسان
بڵێن بە قەومی کوردان دەستی من و دامێنیان
عەیبە بە حەقی قورئان ژن هێنان و تەڵاق دان
ژن زینەتی دنیایە ئەمانەتی خودایە
حەبیبی مستەفایە قەڵاتن لە بۆ مێردان
ژن ئەگەر بە حورمەت بێ، بێزیللەت و زەحمەت بێ

به تەربـیـه و خـزمەت بـێ، دڵگوشـاد و لێـو خەنـدان
کـوڕی دەبـێ وەکـوو شـێر ئاقـڵ و دانـا و دلێـر
به دڵ غەنـی به چـاو تێـر، سـەردار و مەردی مەیـدان
ژنێکـی دەربەدەر بـێ، دڵ پـڕ غەم و کەدەر بـێ
ڕەزیل و دەس‌بەسەر بێ، وەک مەحبووس لە ناو زیندان
دەبـێ ئەولادی کـوو بـێ؟ بێ‌ڕەوت و هەم بێ‌ڕوو بـێ
مێشکی وەکـوو کەدوو بـێ، ترسـەنۆک وەک یەهـوودان
زەرد و زەعیـف و باریـک، گـوێ گـران و چـاو تاریـک
لووت بەچڵم و دەم بەلیک،سارد و سووک و سـەرگەردان
ئێـوەی ئەی گەلـی کـوردان ئەی هەزارانـی نەزان
ئەی بێئاگایـان لە ژیـان لە ڕێـگەی راسـتی قورئـان
دەرحەق ژنـان بـێ‌بـاکن، بـۆیە بـێ داکـی چـاکن
سـەیری حـاڵی خـۆ نـاکەن وەک دڕکـن لە نـاو عەردان
کـێ دایکـی چـاکی نەبـێ هەر بـێ تەربـیەت دەبـێ
دواکەوتـووی کـوللی عـالەم بێـبەش لە هەر دوو جیهـان
تەربـیـه لە لای داکە داک چـابێ ئەولاد چـاکە
بـاب لە ئەسـڵا بـێ بـاکە فەرقەکـی ناکـا چەنـدان
داک مامۆسـتای فیتـریه پەیـدا بوونـت لەویـیه
به مـادی و مەعنەویـیه خەراپە لە ڕێـی لا دان
کە داکـی چـاکی نەبـی دووسـەد حەدیـسی نەبـی
چلـۆن تەئـسیری دەبـی وەک پـف لە پوتـک و سـندان
دۆڵ و زوڕنـا و هەڵـپەڕین ژنـێ بـۆ کوڕمـان دێنـین
زۆر پـێ نـاچێ دەبینـین شـەڕ و شـۆڕ و تێکهەڵـدان
ئەووەڵ خەزوور و خەسـوو تێدەکۆشـن دوو بە دوو
به دزی یـان ڕووبەڕوو لێکیـان دەکەن به فەنـدان

رۆڵە ژنـــت تەڵاق دە بـــۆت دەهێـــنم هەتـــا دە
لە کچـــانی بەگـــزادە، بیکەیـــنە خەنەبەنـــدان
دەبینـــی بـــووکی ســـاڵێ دەری دەکەن لە مـــاڵێ
بە تـــای ســـۆل و دەســـماڵێ بـــێئـاوێنە و بـــێ کلـــدان
لە شـــەریعەتی رەســـووڵ بـــێعـــوزرێکی زۆر مەقبـــووڵ
حەرامە قەتعـــی مەوســـوول، گونـــاهە دەس لێـــک بەردان
ژنـــیش وەک مـــوزەککەرە، عەیـــنەن ئەویـــش بەشـــەرە
چـــاو لادانـــی لە ســـەرە، هەر دوو لە یەک حـــوکم دان
وەزیـــفەی زۆر گەورەیە دەزانـــی ئەویـــش چەیە؟
منـــداڵ بـــوون و تەربـــیە بێمەســـخەرە و جـــوێن پـــێ دان
ژنـــان قەت تەڵاق مەدەن، لە گەڵ یەک مـــومتەزیج بـــن
وەکـــوو رۆح لەگەڵ بەدەن، بە ئـــولفەت و دڵـــشادان

پارچە پەخشانێک سەبارەت بە نەخشی ژن

پیاو هەر دەڵێی شەتاوێکی رەوان و گەرم و کوڵهاتەیە کە لە رەوگەی خۆیدا هەمیشە هەر دەڕوا و شەپۆلان داوێ و زڵقان دەدا و بێ‌ڕاوەستان، زۆر بە توندی دەهووشێنێ و مۆنج و پێلان دەدات و بە غورڕەم بەرەو ئامانجێکی نادیار بە کوڵە کوڵ هەر دەڕوا و دەهاژێنێ، گەلێک لەکوڵ و زۆر لە جۆش و خرۆشە و راناوەستێ و هەدا نادا و داناسەکنێ و دانامەزرێ و ئیتر تاوێکیش تک نادا.

وەک شێرێکی سەرگڕە پێچەی تەندوورێکی نێڵ دراوە، کەفێ دەکاو هەڵدەچێت و زڵقان دەدا و پڕنچکان داوێ. یا ئاسنێکی داخی داخی سوورەوە بووی ناو کوورەیە و پرنجکی ئاوری لێ دەبنەوە و گش تیەن(حجم)ی ئاوری رووتە.وەک سۆبەیەکی داخراوی نێڵ دراوەو مەڵبەندێکی گەرم دەکا دانامرکێ و ناکوژێتەوەو هەرێمێکی وە کوڵ دێنێ.هەروەک شێرێکی توورەیەو دێت و دەچێ و دەلرفێنێ و دەگرمێنێ و دەهاژێنێ دار و بەرد لێک رادەکێشێ و مەڵبەندێکی دەهەژێنێ و کام جێگایە زۆر حەستەمە و قەت نەڕووخە و قایم و قۆڵە و بڕبەندیش کاری لێ ناکا تێکی دەدا و دەیڕووخێنێ و دەیڕمێنێ و لەبەر یەکی هەڵدەوەشێنێ و بە یەکجاری کڵێسی دەکاو دەیکاتە کەلاوەیەکی وا کوندە بەبوو لێی بخوێنێ.

بێ‌گومان دەبێ کەسێک هەبێ وەیلاوێنێ و دەستێکی میهرەبانانەی پڕ ئەوینی بەسەر سەریدا بهێنێ دەنا دنیا وێران دەکا ئاور و ئاسن تێکەڵ دەکاو دار و بەرد لێک رادەکێشێ، خەو لە چاوان حەرام دەکا، جووڵانەوەی هەموو زیانە و رەوشی وێرانکەرییە.

دیارە روون و ئاشكرایە و شتێكی گەلێك سروشتییە كە هەوێنی ئەو شیرە لە جۆشە و دامركێنەری ئەو ئاورە بەتینە و هەروەها سارد كەرەوەی ئەو ئاسنە سوورەوە بووە وئارام كەرەوەی ئەو شێرە كەفپژێنە و هێدی كەرەوەی ئەوسۆبە نێڵ دراوە هەرژنەوتەنیا ژنە وبەس، ئیترهەر ئەوە كە بتوانێ بیهێنێتەوە سەرژیواروحاڵەتێكی ئاسایی ولەوهەمورق وقین و تووڕەییە بیگێڕێتەوە

بەڵێ بەڕاستی ژن هەوێنی شیرو دامركێنەری تەندووری نێڵ دراوو سارد كەرەوەی ئاسنی قاڵ و لاوێنەرەی شێری تووڕەو تۆسن رق هەڵستاوی پیاوە و بێگومان پیاو هەرلە پەنای ژندا ئارام دەگرێ وهەربە هۆی ژن ئۆقرە دەگرێ و هەر بە هۆی وی و هەر لە گەڵ وی تامێ لە ژیانی خۆی دەكا و چاك تێدەگا تام وبۆن و بەرامەی ژین چییە، ژیانی بە ژنەوە ژیانە، دەنا دەرد و كوڵ و ژانە، ژین بە ژن لە ژان دەردەچێ وهەر ژنیشە كە ژیانی پیاودەكاتە دەرد و ژان و ژەقنەمووت. جا ئەو حاڵەش كە ئاوایە دیاردە و نیشانەی خودایە و خۆشی لە قورئانی پیرۆزدا ئاوا ئەفەرمێ: ﴿ وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا ﴾ روم:٣٠. لە دیاردە و نیشانەكانی خوایە ئەوە كە دروستی كردووە بۆ ئێوە هەر لە خۆتان و لە چەشنی خۆتان هاوتا(ژن)انێك، تا لە پەنای واندا ئارام بگرن و بحەسێنەوە.

بەڵێ ژن هۆی ئارام گرتنی پیاوە و هۆی ئارامش و حەسانەوە و تێكدان و هەدادانیەتی. ژن ئەگەر ژن بێ و ژان نەبێ، گوڵی دەستەچنی پیاوە، چەپكە و دەسكەی ریحانەیە، شادی هێن و خەفەت بەرە و شیرین كەری زیندەگانی و تاڵی رەوێن و دژی دەردو كوڵ و خەمە. ژین و ژیان، مان و هەبوون، بێداری و خەو، لاوی و

پیری و ماڵ و سامان، دنیا و پەسڵان هەمووی هەر بە ژنەوە نەخشینە و هەر تەنیا بە ژنەوە رەنگینە. ژن مەڵحەم و هەتوان گش زام و برینێکی ناو دڵی پڕ کوڵی پیاوە، دەرمانی دەرد و ناسۆرە، هێمنی شەوی بێچرپە و پرتە و رووناکایی رۆژی روونە.

ژن هەسانە لە بۆ مێرد و ئامرازی تورنجی پیاو سوینە، ژن خونچەیە و گجولەی داری بەریەیە، گوانی ئاژەڵی ئاوسە و داوەستاوی هیوا و هومێدی ساوایە، ژن بۆن وبەرامەی گیابەند و خاو تروسکەی گوڵ و بسکی بەڕەزا و بیزایە، ژن نەسرین و نەستەرەنە و شەوبۆ و شللێر و شەشپەڕە، شەمامەی بەردەستی پیاوە بۆ رامووسین و هەڵمیسین شەو و رۆژ لە دەستی دایە، ژن گوڵێکی زۆر نەخشین و ژن رێحانەی ناو پەرژینە، ژن لە گوڵەباغ، دەنکی هەنار، دوڕ و مەرجان، گەوهەر، یاقووت، لە نەقیمی ئەنگوستیلەی قامکی چووکەی بووکی سەنگین و رووسووری تازە و یەکشەوەش جوانترە، لەبارترە، دڵگرترە، بەرچاوترە و زۆر چاترە، ژن گوڵێکی نەشمیلانە و خشتیلانە و رەزا سووک و خوێن شیرین و دڵڕفێن و هەست بزوێنە، ژن شەوچرای دیوەخانی گەورە پیاو و مێرخاسانی رۆژگاری تازە و کۆنە، وەکوو هەوری بەهارانەو خوناوەی ژین دەبارێنێ، شەواوی بێستانی تینووی تیەنی پیاوی تەمەنداری تامەزرۆیە.

ژن تام و بۆی تون بەتونی چێشتە خۆشکەی دەستی کابانی قازاخە،گرشە و ورشەی ئەستێران و پێلی مانگ و تیشکی رۆژ و مەندی ئاوی دەریای قووڵ و هەوای هاوینی کوێستانە، ژن ئەوینی راستەقینە و ئیشتیاو ئارەزوو و ئامانجی بەرزی پیاوی هیواداره،رازی دڵی دڵداران و ئەوینی ئەویندارান و هەستی مێشکی هۆشیاران و بیری روونی خاوەن بیری گەلێک ژیری کەمێک پیرە.

ژن دیمەنی چیا و چیمەن و قنەی کەو و رەوتی کۆتر و دەنگی زوڵاڵی تاڤگەیە و ئاهەنگی شمشاڵی شوانی کێوەکانی کوردستانە.

ژن فاز یا نۆڵی بریسکەیە و بێ وی هیچ گڵۆپێک نایسێ، ژن گەرمایی ماڵی سارد و سڕی پیاوی رووتە و شەوقی ماڵە و بە تەنیا نیوەی جیهانە، ژن بۆ پیاوی جلوبەرگە و داپۆشەری لەشی رووتی پیاوی لەش پڕ لە کەوەنە و شێرەروەی نەنگەکانەو شوورەییەکان دادەپۆشێ.

ژن وەکوو شانەی هەنگوینی شڵخە و پوورەی یەکساڵەیە، ژن وەک خامە یا توێ شیر و مەیرەو پەنیری تازەیە،ژن رۆنی زەنگ و کەرەیە،ژن لە هەویر نەرمترە،لە جوانی جوانتر و لە گەرمایی گەرمترو لە خودی تین بە تینتر و لە ئەوین پڕ ئەوینترە، لە شیرنایی شیرینتر و لە خودی تام بە تامتر و لە هێمنی هێمنتر و لە دایک و باب دڵسۆزتر و لە کوڕ و برا پشتیوانترە.

گەورەترین نازی خودایە و رۆژی گیانە و ژیری و بیر و هەستی پیاوە و خواش ئەوی بۆ پیاو داناوە، خۆشەویستی پێغەمبەری گەورەمانە و ئەمانەت و دیاری خودایە، پێغەمبەریشﷺ پێی هەڵدەڵێ و لە بارەیدا دەفەرموێ: (الدنیا متاع و خیر متاعها المرأة الصالحة) جیهان هەمووی هەر سامانە و چاکترینی ئەو سامانەش ژنی چاک و میهرەبانە

ژن شادییە، رزگارییە، خۆشییە هەم ئازادییە، ژن خۆراکی هەزار تامە و گوڵی هەزار رەنگ و سەدان بۆن و بەرامەیە.

بەڵام سەد داخ و مەخابن، هەزاران جار بە داخەوە ژنان زۆر کەمیان وا چاکن، کەمیان خاوەن ئەو شێوازەن، خووخدەی هەمووان وا نییە، هەموویان بەو رەوش و رەفتارە نین، ژنی وایە

زۆر بەدفەڕ و زۆر زماندار و بەدڕەوش و بەد کردارە، زمانی تیژ و درێژو بەدی وەک درێشوکەی ماری گانگیّ بەو لاو لایاندا دەیگێڕیّ و سام دەنوێنیّ و خۆی رادەنیّ، لە خووخدەی باش بێبەشە و روو هەڵماڵاو و رووڕەشە، وەک دووپشک و هۆڵەپەزە، دڕندە وەک گورگ و ورچ، لە خەزرین و مانگرتنا نە مالۆس و نە یەکانە دەسکانیشی لە دوا ناکەن، چڵکن، قرژن، مۆن و مرچ، وەک نەخۆشی شێرپەنجەی مێشک و خوێن وایە و بە یەکجاری پیاو سیس دەکا.

وەک ئازارە باریکەیە و هەر ژەقنەمووت و سندانە، گوژاڵ و کەکرە نایگەنیّ و لە تاڵە گەزەش تاڵترە، وەکوو درووی دڕوو دوک وایە و لە کەنگر و کیفار دڕترە، ئۆقرە و ئارامی پیاو کوژە و زیانی بۆ ئایینیش زۆرە، وەک گەردەلوول و گێژەڵووکەی چلەی جستانەو ئارامی و هێمنایەتی ماڵ و حاڵان رادەماڵیّ و زیان لە خۆشی و کەس و کار و ماڵە مێردان دەشێوێنیّ. کرێوە و تۆفان و باکوتە و پیاوی لە سەرمان دەکوژیّ، گەرمای هاوین وسەموونە و مێشکی مرۆڤ وە کوڵ دێنیّ، تووڕە و تۆسن و قەڵس و قۆڵە و بزەی نایەتە سەر لێو و بەزەی بە خۆشیدا نایە، هەر هەوایەکی دەزانیّ و ئەویش هەوای دژایەتی و نەیارییە، هەر ببزوێ زیانێک دەدا و ماڵ کاولکەر و دەس ڕەشە، زۆری واش هەن پیس و پۆخڵ و قوون قولەتێن و داوێن پیسن، پیسکێر و بێز هەڵستێنن، ڕێزی هیچ کەسێک نازانن و لە خوا نەترسو بێدینن، بێویژدانن، بێئایینن، مێرد نەناس، ژیان نەزان و ناخاوێنن، لە ماڵە مێرداندا دژ و زۆر نەبان و زۆر نامۆنە. ژنی وا هەیە هەر بەڵایە، بەدبەختییە و لە ماڵێدایە، هەرچی دەیکا بە شەڕ دەیکا، و ئاشتی لە جانتادا نییە، وای بە رۆژێک ژنی ئاوا بڕوا بە بووکی بۆ زاوا و ببێتە کابانی

مـاڵان، بـۆ بەدبەختـی کـابرای مێردی ببێـتە دایکـی منـداڵان، دوور نەڕۆین گورژی گوتەنی: ژنی ئاوا یاخوا خـودا، بە دوژمنـی منیـشی نەدا.

جا هۆنەری کورد جەنـابی مـوفتی پێنجـوێنی لەو بـارەوە پـارچە هەڵبەستێکی زۆر جوانی هەیە کە بۆ رازاندنەوەی مەبەستەکە دێرەدا دەیگونجێنین.

ژنی باش

گەر خـودا بـی دا بـە چـاکی دەوڵەتـی شـاهانە ژن
نیعمەتێکـە وەک بەهەشـت و هـاودەمی پیاوانـە ژن
بـۆ دڵێکـی بـێخەم و شەخـسێکی بـێدەرد و ئەلەم
گەوهەرێکـی شـەو چراغـی ژوورو بەر هەیوانـە ژن
گەر کەم و کوڕیـت لـە ماڵیـشا هەبـێ باکـت نەبـێ
بـۆ کەم و کـوڕی تـرازوی کـۆمەڵی خێزانـە ژن
ژن لەلای پیـاوی نەزان و سەرسـەری نرخـی نـییە
بـۆ ژیـانی کـۆمەڵیی باشـتر لـە میـر و خانـە ژن
بۆ سوپاسی باسی چـاکی چی بەیـان‌کەم هەر کەمە
جووت و ئاش و نان و بەرگ و باغچە و بێستانە ژن
باعیـسی ئـارامی قەڵـب و مەرهەمـی دەرد و بـرین
بـۆ هەمـوو دەردێ دەوا بەخـشێکە وەک لوقمانـە ژن
دەوڵەتێکـی پـڕ لـە شـەوق و زەوقـە دایـم بۆ بەشـەر
نیعمەتێکـی خۆشەویـستی و بـێسـەر و سـامانە ژن
کەی گـوڵ و گـوڵزاری باخـاتی ئیرەم وەک ئەو ئەبێ
بـاخی سـاحێب زینـنەت و پـڕ لوئلـوء و مەرجانـە ژن

بۆ کەسێ نووری سولەیمانی لە قەلبا بێ یەقین
پایە مەحکەم کردنی هەق، دین و هەم ئیمانە ژن
زۆرتری عەیشی بەهەشتی (حوری العین) کچن
لەززەت و خۆشی بەیانی لەناو قورئانە ژن
بێتو گەر موڵکی کەماڵ و گەنجی حوسنی یەک کەوێ
گەر دووسەد گەنجی لەسەر دانێی ئەڵێم هەرزانە ژن

ژنی خەراپ

گەر خودا نەیدا بە چاکی دوژمنی ئینسانە ژن
مار و دووپشک و پڵنگی شاخی هەورامانە ژن
گەر گلۆپی دوو سەدیش هەڵکەی لە ماڵ و مەتبەقا
دووکەڵی حەوش و حەسار و ژوور و بەرهەیوانە ژن
تۆ "دە" پەیدا کەی لە رۆژا ئەو بە "سێ" داناکەوێ
هەر خەریکی قاووچ و قوچ و بردن و تاڵانە ژن
گەر نەخۆشینت نەبێ سیل داری و دڵ پڕ لە خەم
چۆتە ناو جەرگت بە دایم ئێش و دەرد و ژانە ژن
گەر لەگەڵ ئەودا بەهەشتت پێ بدەن لێی رائەکەی
تا وەکوو مردن عەزیزم دەردی بێ دەرمانە ژن
گەرچی شێوەی شۆخوشەنگ و دوورکوژ و پڕعیشوە بێ
تۆ لەبەر چاو و دڵت شێوەی وەکوو شەیتانە ژن
بۆ خراپی ئەو قەڵەم ئەشکێ و زمانیش کوڵ ئەبێ
قابیزیش رازی نەبێ هەر ئیشی گیان کێشانە ژن
هەر بژی "موفتی" کە وا دیم لەرێی راستی ئەڕۆی
هەر بڵێ تا مردنت دەرد و بەڵای ئینسانە ژن

مامۆستاو گاندی، یا کورد و هیندی

ماهاتما گاندی، کە پیتۆڵ و خەباتگێڕێکی گەورەی هیندووستانێ بووە و لە نێوانی ساڵەکانی ١٨٦٩ و ١٩٤٨دا ژیاوە و ماوەی بیست ساڵی رەبەق بۆ رزگاری کردنی وڵاتی هیندوستان لە چنگی داگیرکەرانی ئینگلیس خەباتی شێلگیرانە و هێمنانەی رامیاری خۆی درێژە پێداوە و بە هەموو هێز و توانای خۆی بۆ ئەو کارە تێکۆشاوە و، تا دوا هەناسەی ژیانی پڕ لە شانازی لە خەباتی نەتەوایەتی رانەوەستاوە.

لە ساڵی١٩١٤گەڕایەوە بۆ وڵات و نیشتمانی خۆی و سەرکردایەتی بزووتنەوەی نیشتمانی هیندی لە ئەستۆی خۆی گرت و رابەرایەتی هێمنانەی گەلی هیندی، تا رزگار بوونی یەکجاری هیندوستان لە چەنگی خوێناوی ئینگلیستان کردووە و بۆ ئەو مەبەستە چەندین جار مانی لە خواردن گرت ، تا سەرەنجام لە ساڵی ١٩٤٧ هیندوستانی بە سەربەخۆیی گەیاند، بەڵام لەو رێیەدا گەلێکی سەختی تووش هاتن و گەلێک بۆئەو گەلە ماندو و مجرۆ و برسی و تینوو و گەلێکیش شەکەت و لە پەژارەدا بوو، تاڵی و سوێرییەکی یەکجار زۆری لەو رێیەدا چەشت و هەمیشە هەر هەناسە سارد و ماندوو بوو، مامۆستا ئاسا تا مردنی نەحەسایەوە.

جا مامۆستای گەورەش، کە دەتوانم بڵێم بۆ گەلی کورد لە گاندیش ماندیتر بووە و لەویش دڵسۆزتر و هەناسە ساردتر بووە خوی وەکوو گاندی دادەنێ و دەڵێ:

منیش هەر وەکوو گاندی هەناسە سارد و ماندی
لە قەومی کورد و هیندی، ئەوی خێر بوو نەماندی

بەڵێ بەڕاستی جێی خۆیەتی کە مامۆستا دەفەرموێ: منیش هەروەها و لە چەشنی ماتما گاندی بۆ گەلەکەم دەردەدار و بە ئازارو خەمبار و پەژار و پەرۆشم و گەلێکیش شەکەڙۆ و بێهیوا و هەروەها ماندوو و هەناسە ساردم.

منیش هەر وەکوو ئەوی خەمبار و بەرۆشدارم. منیش هەر وەکوو وی دڵ پڕ دەرد و پەژارەم، چونکە منیش هەر وەکوو وی دەبینم گەلەکەم برسی و هەژارو زوری لێکراو و رووت و رەجاڵە و ستەمکاران دەیچەوسێننەوە دەیخۆن و دەیبڕێننەوە.

بەڵام من دەڵێم دردی مامۆستا هەزار بەرابەر لە دەردی گاندی دژوارتر بووە و مامۆستاش خۆی زۆر زۆر لە گاندی ماندیتر بووەو مەنجەڵ دڵی پڕ لە کوڵی لە هی گاندی لە جۆشتر بووە.

چونکە گاند لەگەڵ یەک دەوڵەتی زۆردار رووبەڕوو بووە، بەڵام شەشسەد ملوێن هیندووزی بە پشتێوە بووە و وێڕای وی خەباتیان کردووە و تەنانەت لە قسەشی دەرنەچوون و هەرچی ئەو فەرمانی دابێ هەموویان خێرا بەڕێوەیان بردووە و خەیانەتکاریشیان لە نێودا نەبووە و هەموویان هەر دڵسۆز بوون.

بەڵام مامۆستای هەناسە سارد و ماندووی کوردستان لە گەڵ سێ دەوڵەتی زۆرداری وەک ئێران و عوسمانی و ئینگلیس پێوە بووە و کوردستانەکەی وییان کردۆتە سێ پارچە و کەسیش گوێی نەداوەتە هات و هاوار و ناڵە ناڵ و گریان و زاریی دڵسۆزانەی و بە داخەوە ئاە و هەناسەکەشی کەسی نەگرتووە و هەرچەندی لە بەر خوداش هەڵباوێشکاوە تووک و نزاکانی گیرا نەبوون.

کوردەکان لە باتی ئەوەی وەکوو هیندییەکان، کە پیاوانە کەوتنە دوای گاندی دڵسۆز و رابەری راستەقینەی خۆیان و زێد و نیشتمانەکەی خۆیان رزگار کرد و داگیرکەر و چەوسێنەریان بە

چۆکدا هێنا و لە وڵات بە جارێکی راویان نا، بکەونە شوێن مامۆستای لێزان و دڵسۆز و هۆزان و خەمخۆری کورد و کوردستان، بوون بە سەدان قۆڵ و هەر قۆڵەی کەوتنە داوی شێخێکی خەیانەتکار و لە باتی ئایین و رامیاری روویان لە تەریقەت کرد و گەل و نیشتمان و ئایین و خوایان لە بیر چۆوە!! چاکیان بە خەراپ گۆڕییەوە و دەس بەتاڵ و رەنج بە خەسار و ماڵ وێران و هەڵوەدا بوون!! خوایەکی گەورە و تاک و تەنیایان کردە سەدان خوا و شەریعەتیان دا بە تەریقەت و ئیتر تەریقەتیش ئەوەیە، کە دەیبینین.

من خۆم هیچ گومانم لەوەدا نییە، کە ئەگەر ئەودەم کوردەکان لە هەر سێک پارچەی ئەودەمی کوردستان راپەڕیبان و مامۆستای گەورەیان کردبا بە رابەری خۆیان و خەباتێکی خواییان دەست پێ کردبایە، سەرکەوتنیان لە سەرکەوتنی هیندییەکان مسۆگەرتر دەبوو. هەر لەو دیارییە چووکەڵەی خۆیدا، کە بە تیەن (حجم) زۆر بچووکە، بەڵام لە راستیدا جیهانێکە لە چەند جێیاندا بەرنامە و نەخشەی ئەوەندە جوان و بەجێ و رامیارییانە بۆ کوردان دادەڕێژێ، کە هیچ رامیار و پسپۆڕێکی رامیاری و سپایی و کۆمەڵایەتی تا ئێستا نەیدیوە و نەیکردووە بەڵام بە داخەوە کوردی بێچارە و هەژار هەرگیز دۆست و دوژمنی خۆی لێک جیا نەکردۆتەوە و خۆی هاویشتۆتە باوەش هەر دوژمنێکی خۆی یا دوژمنی دۆست نوێن و لە دژی دۆستانی دڵسۆز و خەمخۆری خۆی راپەڕیوە و هەزاران نێوو ناتۆرەی بۆ هەڵبەستوە و ئەگەر یەکێک ویستبێتی ئەو خەڵکە هەژار و سەر لێ‌شێواوە روون بکاتەوە، دەهۆڵی کافریەتی و زوڕنای بێ‌ئاینییان بۆ لێداوە و چەپڵەیان لێ تەقاندووە و بە کەیفی خۆیان ئازاریان داوە و دیارە داگیرکەرانی

کوردستانیش هەر ئەوەیان ویستووەو هەر بۆئەوەشیان هان داون و کۆلکە مەلاو گەندەڵە شێخەکانیش بە دەوریانەوە هەڵپەڕیون. هەر کەس پێی گوتبن وا نابێ و نابێ وا بکەن، خێرا بوونەتە دژ و نەیاری!!

مامۆستاش جوانی هەست بەو مەبەستە کردووە و بە پەرۆشەوەو بە دڵی پڕ لە کوڵەوە ئاماژە بۆ ئەوە دەکا و دەفەرموێ:

مەلا گەر بێ و بڵێ نا بێ وەها بێ
دەڵێن ئەو فاسیقە بۆتە وەهابی
وەهابیشیا بە جۆرێ کردوو تەلقین
وەها بێ یا نی بێ ئا یین وبێ دین

لە مێژیشە کە بەرچەسپی وەهابیەتییان بۆ مەلا زانا و دانا و هۆشیار و ژیرەکانی کوردستان ساز کردووە و ئامادەیە و هەردەم ویستیان بە نێوچاوانیانەوە دەنێن!

جا دوای ئەوەی کە خۆی لە گەڵ گاندی لەتەرازوویەکدا دادەنێ و لە ماندوویەتی و هەناسە ساردیدا خۆی بەوی هەڵدەکێشێ، دێتە سەر باسی ناکۆکی و دووبەرەکایەتی گەلی کورد و لە بەدبەختی و ناڕێکوپێکی و ژیواری کوردەواری دەدوێ و پاشی ئاخ و داخێکی زۆر دەڵێ حەیفە بۆ سەلاحەدینی ئەییووبی و نەوە و کوڕ و کاڵەکانی وی، کە جیهانی ئیسلامییان بۆ ماوەی سەد و پێنج ساڵی تەواو لە بەر دەستیدا بوو هەموو جیهانی کوفر لێی دەترسا ئەو جۆرە کەسانەش کە دوای وین بڵێن ئێمەش هەر وەکوو سەلاحەدین کوردین!! ئیتر بەو شێوە درێژە بە دەردی دڵی خۆی دەدا و کوڵی دڵی هەڵدەڕێژێ و دەفەرموێ:

مەلای کۆیە

ماهاتما گاندی

من و گاندی

منش هەر وەکوو گاندی هەناسە سارد و ماندی
لە قەومی کورد و هیندی هەرچی خێر بوو نەماندی
چەند لە قەومی کوردی تێ دەفکرم بە وردی
بە هیچ وەجهێکی نەمدی ئاساری ئیتتیحادی
قەومیکی وا لە یەک دوور، بێڕابەر و بێ شعوور
تاڵ و تیژ و تفت و سوور، خۆ بە خۆیی ئەعادی
نەبوون و نینە و نابن، مەگەر جاوەیی وا بن
سەد حەیف و سەد موخابن، بۆ سەلاح و ئەولادی
دەرحەقی یەکتر دژمن، خوێنی مێشکی یەک ئەمژن
باب و کوڕ یەکدی ئەکوژن، لە سەر چشتێکی عادی
میللەتی بێهۆش و گۆش، کەڵاش لە پێ، نمەد پۆش

خــواردنی پــۆلکە و بــرۆش، بە کفتەکــی حەشــاندی
مەلایان بێ عیلم و ماڵ، شێخیان بێ کەشف و کەماڵ
ئاغایــان رووت و رەجــاڵ، قــوتەی مــل نێــرکە کــاردی
بــێدەوڵەت و سیاســەت، دوور لە عەقــڵ و کیاســەت
بە دەرد و رەنــج و میحــنەت، نــۆکەرن بــۆ ئەعــادی
دژمـــن پەرســـت و خۆخـــۆر، میللەتێکـــی زۆر و بـــۆر
بــۆ یەکتــر پــواز و هــۆر، بــۆ شــێخ وەکــوو ئەولادی
هونەریان هەر دەف وزەرگ، رووت و رەجاڵ و بێبەرگ
مەکری شێخ بڕیویە جەرگ، کوردگەل هەر ئەو خنکاندی
ئەی کــوردی گێــژ و نەزان، بێــبەش لە خۆشی و ژیــان
مـــاڵوێرانی بەســـتەزمان، مـــاڵی تـــۆ شـــێخ رفانـــدی

روون کردنەوەیەک لەسەر گاندی

رێزدار ماهاتما گاندی پیاوێکی پسپۆر ولێهاتوو و رامیارێکی هەڵکەوتــووی هیندووســتانە کە گەلێکــی هەوڵ داوە و خەبــاتێکی شێلگیرانەی کردووە لە پێناوی رزگار کردنی گەلی ستەم لێکراوی هیندووستاندا.

ئەو بەرێــزە هەر لە رێــگەی رامیــاری و خەبــاتی هێمنــانەوە ویستوویەتی هیندوستانی داگیرکراو لە چەنگی ئینگلیزی داگیرکەر رەهــا بکــا. خەبــاتی ئەو رامیــارە دڵــسۆزە کــارێکی وای کــرد کە شەش‌سەد ملیۆن کەســی ژێر چەپۆکەی ئەودەمی هیندوستانی هەژاند و هەموویان وێڕای گاندی بۆ رزگاری خۆیان و وڵاتی خۆیان یەک دەنگ هاواریان دەکرد.

ئەو خەباتکارە تێکۆشەرە کۆڵنەدەرە کە ماوەی ٧٩ ساڵ لە نێوانی ساڵەکانی ١٨٦٩ و ١٩٤٨دا ژیاوە هەرگیز لە تێکۆشان نەوەستاوە و ماوەی بیست ساڵی ڕەبەق لە خەباتی ڕامیاری و هێمنانەوە تاوێک تکی نەداوە و ساتێک نەسرەوتووە.

گاندی بەڕێز پیاوێکی مافناس بووە و لە ڕیشتەی مافا لە ساڵی ١٨٨٨ تا ١٨٩١ لە شاری لەندەنی خوێندوویەتی و بڕوانامەی وەرگرتووە.

ئەو بەڕێزە هەمیشە لە ڕێی خەباتی هێمنانەوە کردەوە گلاوەکانی دەوڵەتی ئینگلیزی لەقاو داوە و شەرمەزاری کردووە و خەڵکی هەژار و چاو بەستراوی هیندوستانی هۆشیار دەکردەوە و لە حاڵی خۆیانی حاڵی دەکردن.

لە ساڵی ١٩١٤ گەڕاوەتەوە زێدی خۆی و سەرکردایەتی جووڵانەوەی نەتەوایەتی هیندوستانی وەئەستۆی خۆی گرتووە و بانگەوازی ڕزگاریخوازی بەرز کردۆتەوە و بۆ ڕامالین و وەدەرنانی بیانییە بێگانەکانی داگیرکەر لە هیچ هەوڵ و تەقەلایەک نەپرینگاوەتەوە. بەڵام دەستی بۆ چەک نەبردووە و جەنگ و خوێنڕێژی پەسند نەکردووە. زۆریش زیندانی کراوەو چەندین جار مانی لە خواردن گرتووە. سەرەنجام دەوڵەتی ستەمکار و چەوسێنەرەوەی ئینگلیستان بە چۆکدا هێناوە و ناچاری کردووە کە وتوویژی لەگەڵ بکا کە دیارە لەو گفتوگۆیەدا خۆی خاوەنی چەخەرێکی دیار و بەرچاو بووە کە هەر لەو ئاخاوتنەدا هیندوستان بە سەربەخۆیی گەیشت و ئەویش وەک سەرەک شالیاریانی هیندوستان هەڵبژێردرا. دیارە ئەو ڕووداوە گەورە لە ساڵی ١٩٤٧ زایینیدا بووە و شاگردی وەفادار و لێوەشاوەشی جەواهیر لەعل نەهرۆ گەلێکی هاوکاری و هاوبیری کردووە.

گاندی دوای ئەوەی کە هیندوستانی بە سەربەخۆیی گەیاند لە ساڵی ١٩٤٨ ز لە ژووری کلێسادا کابرایەکی بورەهمایی بەرچاو تەنگی وشکە فەلە وەبەر خەنجەرانی دا بە لێدانی ١٨ خەنجەر ١٨ برینی گەورەی دە جەستەی بێتاوانی وی کردن و کۆتایی بە ژیانی پڕ لە شانازی وی هێنا. بەڵام ئەو لەو کاتەدا کەوا خوێن لە هەر ١٨ زامەکەی کفارەی دەکرد لە خوا پاڕایەوە و گوتی: (خوایە گیان کوژەری من نەزانە، بۆیە منی کوشت، خوایە من وا بەخشیم و تۆش بیبەخشە)

مامۆستای گەورە دەفەرموێ:

منیش هەر وەکو گاندی

ئاساری ئیتیحادی لەقەومی کوردو هیندی   ئەوی خیربو نە ماندی !!

منیش دە لێم:

مامۆستای پیرو ماندی هەناسە ساردی کوردی

ئاساری ئیتتیحادی گاندی دیتی تونەت دی

خۆزگەی ئیمامی رازی

هێندێک لە وشکە سۆفی وبێئاگایەکان لە راستەقینەی ئاپینی ئیسلام لایان وایە کە هێزی مرۆڤ بێ چەخەروشوێنەوارە و یترمرۆڤ هیچی لە دەس نایە و هیچی پێ ناکرێ وخۆی هیچ کارە نییە وتەنانەت لە چارەنووسی خۆشیدا هەربێدەوس (اثر) و شوێنەوارە وئیدی دەبێ بە یەکجاری دەس لە کەراسی دەربێنێ و چاوەڕوانی چارەنووس بێ چونکە هەر(جزء اختیار)یشی هەر نییە!!

بە گوێرەی ئەوجۆرە بیروباوەڕانە هەوڵ و تەقەلاوخەبات و تێکۆشانی مرۆڤ بێهوودەیە وخوداخۆی هەرچی بیهەوێ بۆبەندەی خۆی دەیکا و هەرچی نەیهەوێ نایکات. کەوایە خۆ لێرەو لەوێ دانی ناوێ و سەرەڕای ئەوەش زۆر کار هەن هەر بە هیچ جۆرێک لە کێڕ (دایرە)ی هێز و وزەی مرۆڤدا نین وئەگەرزانیاری وپیشەسازیش بگاتە ئەوپەڕی خۆی، مرۆڤی ئاسایی ناتوانێ لەو بارەوە هەنگاوێک هەڵبگرێ.

موسڵمان دەبێ لەجێی خۆی دانیشێ و هیچ کارێکی نەکات و بەتایبەتی لە باری رامیاری وسەربازی،چونکە ئەوالە دوامین چاخداعسا لە ئاسمانێ دێتە خوارێ و مەهدیش لە چاڵاوی قووڵی سامەڕڕا سەر دەردێنێ و ئیترئەودەمی تەواوی کاروباری دنیا رێکوپێک بە رووپیەیەکی دەبێ و هەموو ئیش و کارێکی موسڵمانان پێکدێنن و ئیتر هەتا ئەودەمیش دەبێ هەموو جۆرە چەوسانەوە و ستەمێک قبووڵ بکەین و هەتا زۆر و ستەم و خەراپکاری و زێف و لادان و گوناح و تاوانیش جیهانێ پڕ نەکەن، یا تەواوی دنیا رێکوپێک نەبێ و بەرژەوەندی تەواوی تێدا وەدی نەیەت، ئەوان نایەن.

کەوایە ئێستا قەیدێ ناکا و با ئەورۆ دەوڵەتی ئیسرائیل چەقڵی چاوی موسڵمانان لە ناوچە و لە جەرگەی خاکی ئیسلامدا باڵای بکا بە ئاڵا و خەڵکی موسڵمانی فەفەستین لە سەر خاک و زێدی خۆیان وەدەرنێ و بیانکوژێ و گەورەترین مەترسی بێ بۆ هەموو ئیسلام و بوسنی هەرزەگۆیین لە ژێر چەکمەی رەقی سیربی و کرۆواتییەکاندا بپلیشێتەوە و ژنەکانیان بە زۆر ئابڕوویان ببرێ و ئەریترە بە دەستی ستەمی ئیتیۆپی لە ناو بچێ و کوردستانی بەڵا لێدراو لەوەش پتر بەڵای لێدا و لە دەرەوە و ژوورەوەی نیشتمانی پان و بەرینی ئیسلامیدا خەراپکاری بێپەروا بکرێ و لە دژی ئیسلام و موسڵمانان ئاژاوە بنێنەوە و کۆسۆڤۆییەکان کۆست کەوتوو بکرێن.

سبەو دوویەکی دنیا دەگۆڕێ و عیساومەهدی دێن وجەنابی مامۆستا جبەی هەربە قەڵاتە بۆدێ وهەموخەڵک بە ئاواتی خۆی دەگا وشێخ دەبێتە خەلیفەی خواولە گۆڕەپانی خەیانەتدادەستی درێژتردەبێ!! جا هاتنەوەی هەنتەشی عیسا زانایانی ئیسلامی بەشی زۆریان قبووڵیانە بەڵام ئەگەر بە چاوێکی رەدا بینانە و رامیارییانە چاو لە مەسەلەکە بکەین تێدەگەین کە دژمنانی ئیسلام چەندیان کەڵک لەو جۆرە بیر کردنەوە وەرگرتووە و ئیسلامی پیرۆزیش چەندەی زیان لێ دیوە!!

مامۆستای گەورەش دەفەرموێ بە هۆی ئەوەی کە ئەو جۆرە پێشەوایانەی کە ئاوا بیر دەکەوە و هێزی مرۆڤیان بێدەوس کرد _سلبی تاثیریان لە قودرەتی عەبدی کرد) گەلی ئاوا بەهێزی ئیسلام دیتت هەمووی بە زیندوویی مردولە ناوچو.

سەرتاسەری قورئانێ بگەڕێی چووکەترین ئامـاژەیەکی بۆئەومەبەستە تێدانابینی وئەوەی هەیە چەندوتەیەکی پێغەمبەرە لەوبارەوە کە ئەویش بە تەواوی ناچەسپێ و هەموو زانایانی

ئیسلامناس قبووڵیان نییە. چونکە پتر لە چەندین هەزار حەدیس بە زمان پێغەمبەرەوە هەڵبەستراوە و دەڵێن رەنگە ئەوەش یەکێک لەوانە بێ و تەنانەت گێڕانەوەی گەلقک لەو حەدیسانە بە پیاوە گەورەکانی حەدیسیشەوە دەلکێنن و بۆ نموونە دەڵێن فلانە حەدیس موسلیم یا بوخاری یا ترمزی یا بەیهەقی و دارەقوتنی گێڕاویەتەوە!! کەچی وا دەبێ دە هیچ یەک لە کتێبەکانی واندا نییە. کە ئەوە بۆ کەسێکی لە خوا نەترسێ و شەرمی لێ نەکا و بەرنامە داڕێژی کارێکی زۆر سادە و ئاساییە.

جا مامۆستای زانا و دانامان بۆئەوەی کە ئەوبیروڕایە بە ئاشکراوبە روونی رەت کاتەوە ویان بیروڕای خۆی لە بەرامبەرئەودا دەربڕێ بۆمان باسی زیانەکانی ئەوجۆرە بیروڕایە دەکا وپێمان دەڵێ لە سایەی ئەوجۆرە بیر کردنەوە ئێمە هەمووشتێکمان لە کیسە چۆ دەرێ و کیسەی کافرانی پێ پڕ بووە.

بە سەرسووڕمانەوە دەڵێ جا چۆن ئێمە هەرلە ئێستاڕاکە لەوانەیە نەگەینە نیوەی کاتی دنیا خەرا بوونیش هەر ئەو هەموو ستەم وزێف وزۆرە قەبووڵ بکەین وچاوەڕوان ئەوەی بین کە مەهدی یاعیسا بێن وتۆڵەمان وەکەن؟ بۆ ئەدی خۆمان چ کارەین؟ ئایا خۆمان بەرپرس و بەرگروان (ضامن) نین؟ مەگەر ناکرێ ئێمە ئێستا خۆمان کاری خۆمان بکەین وئەوانیش ئەگەرهاتن خۆیان کاری خۆیان بکەن؟ خۆئەگەرنەشهاتن ئێمە ئیشی خۆمان کردووە!!

ئەگەرچاوێک بە مێژووی چەوسێنەرەوە وکەڵەگاکانی کوفردا بخشێنین بۆمان دەردەکەوێ کە چۆن لە نێوئیسلامدائەوان ئەو جۆرە بیروباوەڕانەیان پەرە پێ داوە وبە هەمووهێزوتوانای خۆیان رایانگەیاندووە.

چـونکە ئەوە بە قـازانجی وانە کە موسـڵمانان لە جێـی خۆیـان دانیشن و دەس لە کەراسی دەربێنن وچاوەڕوانی ئەوەی بن کە پـاش هەزاران یـا ملوێنەهـا سـاڵی دیـکە کە نە ئەوان دەمێـنن ونەو ستەمکارەکان، عەلی و عیسا و مەهدی هەر یەکەی لە جێیەکڕابێن و تۆڵەیان بۆوەستێنن. و دنیایان بۆ پانتاو بکەن. ئیتر بەو شێوە بە فەرموودەی مامۆستا (سلبی تاثیر لە قودرەتی خۆیان بکەن).

بەڵێ جا ئەوەیە، کە مامۆستا دەفەرموێ:

خۆزگەی ئیمامی رازی

خـــۆزی ئیمـــامی رازی لەم عەســـرە زینـــدوو بـــایە
لە ســـــەنعەتی بەشـــــەری تەییـــــارەی بـــــدیبایە
ئەمجـــار ئیمـــانی دێنـــا بە قـــودرەتی بەشـــەری
قەت ئینکـــاری نەدەکـــرد بە تەقلیـــدی ئەشـــعەری
چـونکی سـەلبی تەئـسیریان لە قـودرەتی عەبـدی کـرد
ئـۆممەتی وا بە قـودرەت گـشتی بە زینـدوویی مـرد
پاکیان بە دەف و دمبەگ، بە دوعا و نوشتە و گشتەک
مەحـرووم بـوون لە ئاسـاری سـونعی دەوواری فەلەک
رواە الـــــدار قطنـــــی و حـــــدثنا الترمـــــذی
پـــاکی لە کـــیس ئـــێمە دا لە واپـــۆڕ هەتـــا دەرزی
ئیمـــامی ماتریـــدیش یەعنـــی عەلەمـــولهـــودا
چەنـد لە قـودرەتی هـات رێـگەی لە ئـێمە تێکـدا
ئەوی کە خەڵقی خـوا بـوو لە مەعـدەن و کـان و نەوت
هەمووی لە کیس ئێمە چوو، بە دەستی کافران کەوت
بە ئومێـدی ئیمـامین یەعنـی حەیـدەری کەڕڕار

یـا خـۆ حەزرەتـی عیـسا لە ئاسـمانێ بێـتە خـوار
یـا نە مەهـدی مـوختەفی لە نێـو چـاڵێ بێـتە دەر
بە قــووەتی ویــلایەت دنیــا بکــا موســەخخەر
{یـا نە بە تەمـای شـێخی لە سـەر پـردی سیراتێ
وەتپەڕێنێـــتە ئەو بەر، فریـــات کەوێ بتگـــاتێ
خـۆ گیانیـشمان بێـتە دەر چاومـان پێیـان نـاکەوی
ئەی موسـڵمانی نەزان بـۆ هەر سـەر دەکەی نەوی؟!
ئەوا کـــوفری جیهـــانی بـــڕی رەگـــی حەیاتـــت
هەمـــووی هەڵلوشـــی ئـــاخر زێـــڕ و نەوتـــی وڵاتـــت
تـۆش لێـدە دمـبەگ و دەف، مـشتە و زەرگ هەڵگـرە
بـڕۆ شـەرم کە لە خـوا و خەجـاڵەت بە و بمـرە
چـۆن ئەو هەمـوو مەعـدەنەت ئـاوا ئاسان لە دەس دا؟
خـاکی پـاکی کوردانـت هەمـووی بە دەس دوژمـن دا؟
تـۆ بەو خێـرە و بێـرەتەوە چـۆن پەیـڕەوی یاسـینی
بە خـوا هەر وەک بـێ دنیـای بـێ ئـاخیرەت و دینـی
خـوا فەرمـوویە بەشـی خـۆت هەرگیـز فەرامـۆش مەکە
کوردە تۆش دڵـت بە درۆی ئەو شێخانە خۆش مەکە}

مامۆسـتای بەڕێـز و پـایەبەرزی کـۆیی ئەوەنـدە پیـاوێکی زانـا و دانـاو بە هەسـت و هۆشـیار بـوە کە هـیچ شـتێکی هەر وا سـادە و سـاکار قەبـووڵ نەکـردووە و هە بەوەنـدە کە لێـی نووسـرابێ فـڵانە گێـڕەرەوە یـان فیـسارە زانـایە گێـڕاویەتەوە و یـا گوتـوویەتی نەیخـستۆتە سـەرووی بەرنامەکـانی و نەیکـردۆتە پارسـەنگی تەرازووی ژیـانی و هەر وا بە ئاسـانی دەرخـواردی موسـڵمانانی نەداوە.

زۆر زۆریش لەوە بێزار بووە کە خەڵک ژیری و بیری خۆیان وە کار ناخەن و لێکدانەوە و توێژینەوەیان نییە و هەرچی بە نێوی فەرمـووودەی پێغەمـبەر(بە گەروویانـدا دەکەن قـووتی دەدەن و سەرەنجامیش پێی دەمرن یا پێی تووشی نەخۆشییەکی وەها دەبن کە رەنگە لە مردن کەمتر نەبێ!!

ئەو لە هەموو کوڵە دڵەکانی خۆیا پێمان دەڵێ کوڕینە وریا بن دوژمن زۆر زیرەک و زانایە لە زانیاری فێڵ و تەڵەکەدا، داوی واتان بۆ دادەنێ، کە بە هیچ جۆرێک نایبینن. وەکوو راوچییەکی کۆن و لە مێژینەیە کە هەموو فەند و فێڵێکی راوێ دەزانێت و دان و داو وەها پێکەوە تێکەڵ دەکا و دادەنێتەوە، کە هەرگیز تۆی هەژاری سادە دڵ بۆت لێک ناکرێتەوە و وەک مەلێکی بێئاگا لە فێڵ و فووتی راوچی، کە هەتا ملی بە داوێوە نەبێ نازانێ دان و داو لێک جیا بکاتەوە. تۆی سادە و ساکاریش هۆشیار نابیتەوە!! جا ئیتر ئەو کاتیش چ سوود؟! دوژمن دەیهەوێ ئەگەر بۆی بلوێ راستەوخۆ بیر و باوەڕ و رای خۆی بە سەر تۆدا بسەپێنێ، جا ئەگەر ئەوەی بۆ نەکرا بە هەموو جۆرە فێڵ و فووت و دانە و داوێکەوە دێتە مەیدان و وەکار دەکەوێ.

بۆ نموونە بەهەر لەونێکی بۆی بلوێ تۆ لە رێبازی سەرەکی و راستەقینەی خۆت لا دەدا و هەر نەبێ بیر و باوەڕی خۆییت بۆ رەگەڵ بەرنامەکانی خۆت دەخا و بەو شێوە ورد وردە لە بەرنامەی خۆت دوور دەخاتەوە!! جا چونکە ئایینی پیرۆزی ئیسلامیش زۆر گەورە و گرینگ و پیرۆز و پێشکەوتنخوازە بێگومان دژمنەکانیشی زۆر زانا و زیرەک و فێڵبازن.

تەماشا دەکەی هیچ یەک لە گێڕەوە (راوی)یەکانی فەرمـوودەی پێغەمبەر(نییە کە چەندین قسەی بە درۆیان وە پاڵ نەدابن و

پێیانەوە نەلکاندبن کە بەڵێ فلانە فەرموودەیە لە فیسارە گێڕەوە گێڕراوەتەوە بۆ ئەوەی بە ناوی پێغەمبەری مەزنەوە خەڵکی موسڵمان هەڵدێرن و لە ڕێی خۆی لا بدەن.

جا دەفەرموێ موسڵمانی سادە دڵیش هەموو هێز و توانای خۆمان لەو ڕێیەدا بە خەرج داوە و براندوومانەتەوە لە ئاکاما هەموو جۆرە کار و کۆشش و پیشە و پژگاڵ و پیشەسازییەکمان لە دەس دەرچوو.

خەڵک بە پیشەسازی پێشکەوت و بە سەر هەموو کەند و کۆسپێکی ژیاندا سەرکەوت و دەستیان کرد بە پیشەسازی و وڵات پێشخستن و لە پیشەسازی (صنعت)دا شتی وایان وەدەر خست و بەدیهێنا کە جێگەی سەر سووڕمانە و هەر ڕۆژێکیان بە هەزار ڕۆژ و ساڵێکیان بە هەزار ساڵە، بەڵام ئێمەی موسڵمانی کوردی هەژاری بێچارەش تەنانەت ناتوانین دەرزییە سپیلکەیەکیش دروست کەین و بە کوردی و کورتی:

رواه الدار قطنی و حدثنا الترمذی
پاکی لە کیس ئێمە دا لە پاپۆڕ هەتا دەرزی

روون کردنەوەیەک لە سەر بیروڕای رازی و بەسەرهاتی وی و تیرمیزی و دارە قوتنی و ماتوریدی

١. رازی

پێشەوا فەخرەدینی رازی ناوی محەممەدە وکوڕی عومەری تەبەمی بەکرییە و زانایەکی هەرە بەرز و بەناوبانگی جیهانی ئیسلامە. لە ساڵی ٦٠٦ کۆچی مانگی رێکەوتی ١٢١٠ زایینی لە شاری "رەی" لە باکووری ئێران و باشووری رۆژهەڵاتی تاران لە دایک بووە.

ئەوشارە کە شارێکی زۆر لە مێژینە و کۆنی وڵاتی ئێرانە لە ساڵی ٢١ کۆچی مانگی لە چاخی جێنشینیەتی هەنتەشی عومەر بە فەرماندەیی عورووەی کوڕی زەید ئازاد کراوە و هێنراوەتە ژێر دەسەڵاتی ئیسلامی. ئەو شارە زانگەی هاڕوونەڕەشیدیشە.

مامۆستا رازی ڕێزدار هەر لەو شارەش کۆچی دوایی کردووەو وەک دەڵێن مردنەکەی بەو شێوەیە بووە:

ئەو بەڕێزە ،کە پیاوێکی زۆرزانا و دانا بووە لە زانیاری کیمیاویدا خاوەنی دەستێکی باڵا بووە و دەفرو ئامانی ماڵی خۆیان بە ئاوێتە(آلیاژ)ێکی تایبەتی وەها ساز کردبوون کە هەر خواردەمەنییەکی تێیانڕا لێنرابا، یان تێیان کرابایە تام و بۆن و بەرامەکەی دەگۆڕی و زۆریش خۆش دەکرد. ئەو بەڕێزە لەگەڵ فەرمانڕەوای ئەو شارە زۆر دۆست بووە و رۆژێک بانگهێشتی کردووە بۆ ماڵی خۆیان. خۆراکێکی کە دەو دەفر ئمانانەڕا لێنراوە و تێکراوە تام و بۆنێکی تایبەتی هەبووە و فەرمانڕەوا زۆری پێ خۆش بووە و سەرەنجام داوا لە رازی دەکا، کە ئەو شێولێنەرەی

بداتێ و ئەویش بێ دڵی ناکا. بەڵێ پاشا ئەو ئاشپەزەی دەباتەوە و کەرەسەیەکی زۆری لە بەر دەستی دەنێ و دەڵێ جا چێشتانمان بۆ لێنێ و با تامێ لێ بکەین.

بەڵام هەرچی، کە ئەو کابرایە لێی دەنێ بە هیچ جۆرێکی وەک ئی ماڵی مامۆستای نایەتەوە و بەو شێوە خۆش نابێ. پاشا لێی تووڕە دەبێ و دەڵێ سەت هێندەی ماڵێ مەلات شت لە بەر دەستایە، ئاخر چۆن و بۆچی لەوێ چێشتی ئاوا خۆشت لێدەنان و لێرەش ئاوای؟

ئەویش دەڵێ پاشای بەڕێز هۆی خۆشی چێشتەکانی ماڵی مەلا خودی مەلا بوو نەک من. دەنا من لێرە و لەوێ هەر وەکێکیان لێدەنێم و مامۆستا خۆی هەور و هۆڵەکانی وا ساز کردوون کە خۆراکی خۆش دەکەن.

ناردیان بە دوای رازیدا و لە مەبەستیان حاڵی کرد. ئەویش فەرمووی من لەبەر پڕکاری و کاری زۆری نووسین و کتێب دانان ماوەم نییە لەگەڵتان خەریک بم. بەڵام کتێبێکم لەو بارەوە داناوە و فەرمووون لە رووی ویەوە خەریک بن و قاپ و قاچاغی خۆتان دروست کەن.

کەچی لەبەر نەخوێندەواری خۆیان لە کتێبەکە حاڵی نەبوون و هەرچی کردیان بە ئاکام نەگەیشتن و لە داخان فەرمانڕەوا دەستووری دا هەر بە کتێبەکەی خۆی ئەوەندەیان لە تەپڵی سەری ڕاکێشا هەتا مرد!!

مامۆستارازی ڕاڤەوانێکی بەناوبانگ و گەورەی جیهانی ئیسلام و وەک دەڵێن گەورەترین زانای رۆژگاری خۆی بووە. گەورەترین ڕاڤەی بە نێوی (مفاتیح الغیب) یا (تفسیر کبیر) نووسیوە لە چاخی خۆیدا بە نێوی شێخ الاسلام بەنێوبانگ بووە.

وانە وێژ و ئامۆژگارێکی زۆر چاک و نووسەرێکی کەم وێنە بووە. گەلێک کتێبی لە زانیارییەکانی ژیرامەیی و گێڕاوەیی (عقلی و نقلی)دا نووسیوە کە بڕێکیان بریتین لە:

١. راڤەی مەزن (تفسیر کبیر یا مفاتیح الغیب) ٢. المحصول فی الفقه ٣. فضائل الصحابة ٤. الاربعین فی اصول الدین ٥. ابطال القیاس ٦. الهندسة ٧. الملل و النحل ٨. لب الاسارات ٩. طب الکبیرو دەیان کتێبی دیکەش.

ئەو مامۆستا بەڕێزە کە ئاگادارییەکی تەواو و گش گری بەسەر هەموو زانیارییەکانیدا هەبووە بێگومان لەو جۆرە کەسانە بووە کە دەبوو ڕێگەی راست بۆ سەر شێواو و رێ لێ ون بووان وەدۆزن و بیانخەنە سەر ڕێگەی سەرکەوتن و هەرگیز شایان نەبووە کە ئاوەها زانایەک نەریت لە خەڵک دەربێنێ و لاسای ئەم و ئەو بکاتەوە و وە دوای ئی دەدی بکەوێ.

جا بەڕێز مامۆستای کۆییش کە بە تەواوی بەسەر زانیاری و هۆش و گۆش و ژیری و بیری ئەو بلیمەتەدا ئاگادار بووە و زانیویەتی وەها هەڵکەوتووەک دەبێ سەرقافڵەچی بێ و نابێ وەک یەکێکی ئاسایی رەگەڵ کاروان بکەوێ، بەڵام بە هۆی ئەوەی، کە نەریت و لاسا کردنەوە ئەو سەردەمە باو بووە و بە جۆرێکی وەها ئەو جۆرە بیر کردنەوە گشگر (عمومی) بووە، کە تەنانەت زانایەکی وەک رازیش هەر نەیتوانیوە لەم رچە و جۆگەتە خەراپ شکاوە لابدا و خۆی بەخیرەتەوە پێش خەڵکی بکەوێ و رەوگەی راستەقینەی خۆیان نیشان بدا، یان لانی کەم لادەر لەو جۆگەتە بە گاور یان گومڕا نەزانێ بۆ نموونە ئەو بەڕێزە بە نەریت و لاسا کردنەوەی ئەبولحەسەنی ئەشعەری ئیندکێری و دژایەتی ئەوەی

کردووە کە مرۆڤ خۆی خاوەنی هێز و هێندێک دەسەڵاتە و هەموو شتێکی هەر حەواڵە بە قەزا و قەدەر کردووە و بەو جۆرە مرۆڤی بۆ چاوەڕوانی چارەنووس لە قون کوچکی داناوە و بەرەو دەورە بەردینەکانی گێڕاوەتەوە!!

بە پەژارە و خۆزگە و بریایەتی ئاوات دەخوازێ ودەڵێ خۆزگە ئەو زانا بەڕێزە ئێستا زیندوو بووایە و کردەوە و پیشەسازی (صنعت)ی مرۆڤ بۆ نموونە فڕۆکەی دیتبایە و بە چاوی خۆی چاوی بەو هەموو پێشکەوتن و سەرکەوتنەی مرۆڤ کە بە داخەوە موسڵمانەکان لێی بێبەشن بکەوتبایە جا داخوا چۆن بەرگی نەریتی لە بەر خۆی دادەڕنی و باوەڕی دەهێنا و دەیسەلماند کە مرۆڤ هێزو دەسەڵاتی هەیە و ئیتر دەبێ خۆی لە کاروباری خۆیدا تەنانەت بڕیاریش بدا و بیر و بۆچوون و لێکدانەوە و لێکۆڵینەوەشی هەبێ،چونکە چاوەڕوانی چارەنووس بوون و دانیشتن و دەس لە سەر دەس دانان بە هیوای ئاڵوگۆڕی سەرنویشت مرۆڤ بەرەو هەڵدێرگەی تەمبەڵی و تەوەزەلی دەبات و لە هەوڵ و خەبات و تێکۆشان دەیوەستێنێتەوە و سەرەنجام کۆمەڵ بەرەو بەیتوونیو بێبەرهەمی رادەکێشێ و ئیتر وەدیهێنان (تولید) و دەرامەد لە بزووتنەوە دەکەوێ. لە مەرجێکا کە وەدیهێنان هەمیشە دەبێ لە جم و جۆڵ و بزووتنەوەی بەرەو سەر چووندا بێ.

جا ئەو جۆرە بۆچوون و بیر کردنەوەش دژ و نەیاری گەلێک لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزە. چونکە بۆ نموونە خوای گەورە دەفەرموێ: (لیس للانسان الا ما سعی) یان (انا هدیناه السبیل اما شاکرا و اما کفورا) لە جێگایەکی کە مرۆڤ هیچ شتێکی بۆ نەبێ و دەستی نەکەوێ، بە هەوڵ و تەقەلای خۆی نەبێ، گومان لەوەدا نییە کە دەبێ هێزی هەبێ و بتوانێ لەو هێزەش کەڵک وەربگرێ

دەنــا هەوڵ و تەقەلا مانــایەکی نیــیە. وەک ئامرازێــک دەچــێ کە بتدەنێ و بەڵام مافی کەڵک لێ وەرگرتنت لێ بستێننەوە.

هەروەها کاتێک کە مرۆڤ لە سەر دووڕێیانێک راگیـراوە و پێـی گـوتراوە ئەوەیـان رێـگەی خۆشـبەختی و کـامەرانی و ئەمەشـیان رێگەی بەدبەختـی و مـاڵوێـرانییە دەبـێ هێـزی هەبـێ و بتـوانێ بە لایەکیاندا وەڕێ کەوێ و بشتوانێ یەکیان هەڵبژێرێ دەنا رێ نیشان دان و سەر پشک کردنەکەی هیچ واتا و مانـایەکی نیـیە. دەنـا وەک ئەوەی دەچێ دوو کەسی راوچی کەوێک و سمۆرەیەکیان راو کردبوو ئەوەی بە دەســەڵات بەوی دی دەگــوت: کەوت دەوێ هــا ســمۆرە، سمۆرەت دەوێ ها سمۆرە.

جـا بەڕێـز ئەبولحەسـەنی ئەشـعەری کە پیـاوێکی زۆر گەورەی جیهانی ئیسلامە زۆر بە توندی دەستەی "موعتەزیلە" کە پێیان وایە ژیریش لە رێنوێنی مرۆڤدا هەر بێ دەوس و شوێنەوار نییە و مرۆڤ ناکرێ وەک لایەزێکی کە بە چۆمێکیـدا بهێڵـرێ خـۆی بـداتە دەسـتی رووداوگەل(حوادث)، دەکوتێ و دژایەتیان دەکاو لە راستیدا وەهایان لـێ راپەڕیـوە کە بە یەکجـاری لە نـاوی بـردوون و جـگە لە بیـر و باوەڕەکەیان شوێنەوارێکی دیکەیان نەمـاوەتەوە و ئەوڕۆ هـیچکەس نییە بڵێ من موعتەزیلیم.

مامۆسـتای کـۆییش لەو کـارە ناقـایلە و فەخرەدینـی رازیـش سـەرکۆنە دەکـا کە بە نەریت لە ئەبولحەسـەنی ئەشـعەری و لاسا کـردنەوەی وی دژی دەسـتەی مـوعتەزیلە راپەڕیـوە و هەر وەک ئەو بەڕێــزە دەڵــێ مــرۆڤ هــیچ توانــا و هێزێکـی نیـیە و خــۆی لە چارەنووسـی خۆشـیدا هەر بـێدەوس و چەخەرە و دەبـێ دەسـتەو ئەژنۆ دانیشێ و چـاوەڕوانی چـارەنووس و ئـاڵوگـۆڕێکی کە خـۆی هیچ شوێنەوارێکی تێیدا نییە بێ!!

جـا نەیـارانی لایەنگرانـی چەخەری ژیـری و هێـزی مـرۆڤ ئەو فەرموودەی (لا حول و لا قوة الا بـالله) دەکەنە بەڵـگە و خـۆ دیـارە بەو جـۆرەش هەمـوو هـۆ و هۆکـار (علـت و معلـول یـا سـبب و مسبب)ەکان لە کار دەکەون و هەڵدەوەشێنەوە

جا هەر بۆیە مەلای بەڕێزی کۆیی سەری لێ سووڕ دەمێنێ دەڵێ چۆن دەبێ مەلایەکی وەک فەخرەدینی رازی هەر بە لاسا کـردنەوە و بێلێکۆڵینەوە ولێکدانەوە و توێژینەوە کارێک بکا یان شتێک قبووڵ بکات یان رەدی بکاتەوە؟ بەڵێ وایە هیچ هێز و توانـاییەک نییـە بە هۆی خواوە نەبێ و هەموو کەسێک دەبێ ئەوە قبـووڵ بکـا و هێـزی هەموو هێزدارێک لە خواوەیە و چاوگەکەی هەر هێزی بێپایان و لە بن نەهاتووی خودایە. بەڵام دەبێ ئەوەش قبووڵ بکرێ ئەو کەسـەی کە فڕۆکەشی ساز کردووە یا شتێکی لە فڕۆکەش گرینگتـر تەنـانەت بگـرە ئەگەر ئەو کەسـە خـۆی بـاوەڕی بە خـواش هەر نەبـێ هێـز و تواناییەکەی هەر لە خودای مەزنڕایە و بەس. کەواتە (لا حـول و لا قوة الا بـالله= لا حول و لا قوة الا من الله) و پیتە ژێـر گێڕەکـانیش (حروف جر) هێندێکیان بە مانـای هێندێکیان هاتوون و (بـ) بە مانـای (من) دەبێ. ئەوەش هیچ بە مانـای ئەوە نییە کە مرۆڤی بەندەی خوا هیچی لە دەسدا نییە و هیچـی لە دەس نـایە و لە هەمـوو شـتێک و بگـرە لە چارەنووسـی خۆشـیدا هەر ناچـار و بـێدەوس (اثـر) و شوێنەوارە. دەنا ئەگەر وایە چون خوا ئەفەرمێ: (انا هديناه السبيل امـا شـاكرا و امـا كفورا) ئـێمە رێگەمـان بە مـرۆڤ نیـشان داوە جـا ئەویش خۆی کەیفی خۆیەتی و بە کەیفـی خـۆی یـان سپاسگوزار و خواپەرست بێ یان گاور و لە رێ دەرچوو بـێ. راسـتی مانـای ئەوە کە خوا بەندەی لە سەر دووڕێیانێک داناوە و ئازادی کردووە چییە؟

جا هەر بە پێی ئەو ئایەتە پیرۆزە وا دیارە مرۆڤ هێز و توانـای ئەوەی هەیە بە مەیلـی خـۆی یەکێـک لەو دوو رێگـایە هەڵبژێـرێ

ئەگەر هێزی نەبێ پێیدا بڕوا هەڵبژاردنەکە هیچ مانایەکی نابێ و ئەگەر ئیختیاریشی نەبێ هێزیشی هەبێ بێکەڵکە و ئیتر چۆن دەتوانێ هەڵبژاردنەکە بکات؟

ئەوانەش هەر بەرج و بە جێی خۆی تەماشا دەکەی ئەوڕۆ مرۆڤ شتی وای دروست کردووە و هەر بەو هێز و توانا و زانینە کەمەی خۆی کە بەڕاستی جێگەی سەر سووڕمانە، تۆ هەر لە رادوێنەوە بگرە هەتا تەلەفیزیۆن و بۆمی ئاتۆم و فڕۆکەی بالاتر لە دەنگ و ماهوارەگەلی جۆراوجۆر و بگرە هەتا دەگاتە ژێردەریایی و مووشەک و شتی وەک مێشکی کامپیوتێری و هتد.

دەیجا خۆ ئەوانە هەموویان هەر ئاکامی هێز و وزەی مرۆڤن کە لە رووی زانیارییەوە و بە ویستی خۆی دروستی کردوون. بەڵام دەبێ قبووڵ بکرێ کە ئەو ویست (ارادە) و هێزەش وەک فەرموودەکەی پێغەمبەر(دەقی پێدا هێناوە هەر لە خواڕایە و هیچ کەس ناتوانێ خۆی بە خۆی هێز و وزە ببەخشێ. بنەما و چاوگەی هەموو هێزەکان و ماکی گش توانینێکی هەر خوای گەورەیە و بەس. بەڵام ئەو هێز و وزەش کە ئاوا بە مرۆڤ دەگا بێدەوس و چەخەر نییە و ئەگەر بڵێین بێدەوس و شوێنەوارە گەلێک شت و بەرنامەمان لێ هەڵدەوەشێتەوە. هەر بۆیە مامۆستای کۆیی دەفەرموێ:

چونکی سەلبی تەئسیریان لە قودرەتی عەبدی کرد
ئوممەتی وا بە قودرەت گشتی بە زیندوویی مرد

مامۆستا کۆیی دەفەرموێ مەلاکان دەبێ زۆر زۆر وریا و هۆشیارو وردبین بن ودەبێ سەربەخۆوئازادە وتێکۆشەربن وچاولە پێغەمبەرﷺ بکەن، نەریت لەم و ئەو دەرهێنان وچاولێکەری و لاسا

کردنەوە هەرگیز بۆ مەلا نابێ و هەروەها هەموو کەسیش هەر بۆ مەلا نابێ. چونکە مەلا چاوی زەقی گەلە و چاویش ئەگەرخەراپ ببینێ دەبێ چاوساغی بۆ پەیدا بکرێ. ئیتر ناکرێ بە تەمای وی وەڕێ بکەوی! چونکە خۆ ئەو خۆشی ڕێگا نابینێ یا نازانێ. چاوساغ کاتیک بۆ چاوساخ دەبێ، کە خۆی چاو ساخی پیویست نەبی. بەلام بەداخەوە و هەزار مەخابن گەلێک لەمەلاکان خویان لەنەزانە کان خەراپترن . هەربۆیە بەڕاشکاوی دەلێم ئەگەر دەسەلاتی مالی و رامیاریم هەبایە زوربەی ئەو مەلایانەم تیر دەکردو نەم دەهێشت مەلایەتی بکەن وپیم دەگوتن بڕون بە ئاسودەیی لەمالی خوتان دانیشن وزیان بەگەلی هەژار وئیسلامی پیروز مەگەیەنن.

٢ . تیرمیزی

بەڕێز ئەبوو عیسا محەمەدی تیرمیزی پیاویکی گەورەی گێڕەوەی فەرموودەکانی پێغەمبەرەﷺ و لەوریشتەدا یەکێکە لە مرۆڤە هەرە بەرز و دلۆوانەکان کە زۆر زۆر سەرشوناس و بەناوبانگە و گەلێکی فەرموودەی پێغەمبەری مەزنﷺ گێڕاونەتەوە و زۆریشی خڕ کردوونەتەوە.

کێتبێکی گەورەی لە فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ بە نێوی (الجامع الصحیح) پێکەوە ناوە کە تا ئێستا بە نێوی سەحیحی تیرمیزی بەناوبانگە. ئەو بەڕێزە شاگردو فەقێی ئەبوو عەبدیللا محەمەدی بوخاری بووە ولە سالی ٢٧٩ی کۆچی مانگی لە شاری زانگای خۆی تیرمیز، کە شارێکی کۆنە ولە سەر رۆخی ڕووباری بەلخێ کە بە چۆمی جەیحوون بەناوبانگە هەلکەوتووە، کۆچی دوایی کردووە و لە ریکەوتی سالی ٨٢٩ی زایینی ئەو بەڕێزە لە سالی ٢٠٩ کۆچی ریکەوتی ٨٢٤زایینی لە شاری تیرمیز لە دایک بووە.

گەلێک بە عێراق و خوراسان و حیجازدا بۆ خڕ کردنەوەی فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ گەڕاوە. کتێبێکی هەیە بە نێوی(السنن)و یەکێکیش بە نێوی (العلل) و یەکی تر بە نێوی (الشمائل النبویة).

ئەو خوا لێخۆشبووە لە پەڕتووکی(الجامع الصحیح)دا گەلێکی تێبینی و تویژینەوە لە سەر پیاوانی گێڕەرەوەی فەرموودەکان کردووە و ئاگاداری داوە لە سەر جێگاکانی ناکۆکی لە نێوان (ئایینزا)مەزهەبەکاندا.

۳. دارە قوتنی

بەڕێز ئەبولحەسەنی عەلی عومەری دارە قوتنی کە لە ساڵی ۳۸٥ کۆچی مانگی و ۹۹٥ زایینیدا کۆچی دوایی کردووە، یەکێکە لە مرۆڤەکانی گێڕەرەوەی فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ ئەو زانایە خەڵکی گەڕەکی دارە قوتنی شاری بەغدایە بووە و هەر لەوێشدا نیشتەجێ بووە وهەربۆیەش بەو نێوە نێوبانگی دەرکردووە . قورئانی پیرۆزی هەمووله بەربووە وقورئان خوێنێکی زۆرباش و بەنێوبانگ بووە.

شاگردی زانای بەناوبانگی جیهانی ئیسلام "بەغەوی" بووە و گەلێکی لە خزمەت ویدا خوێندووە و هەروەها زۆریش بۆ خوێندن لە عێراق و میسر ماوەتەوە و هەر لە بەغدایەش کۆچی دوایی کردووە.

نووسراوەی زۆرن کە هێندێکیان بریتین لە: ۱ـ السنن ۲ـ المختلف ۳ـ المؤلف.

ئەو بەڕێزە گەلێکی زەحمەت کێشاوە لە پێناوی خڕ کردنەوەی فەرموودەکانی پێغەمبەری مەزنﷺو یەکێکە لە پیاوە گەورەکانی حەدیس.

٤. ماتوریدی

بەڕێز محەمەد ئەبوو مەنسووری سەمەرقەندی ماتوریدی کە بە عەلەمولهوداش هەر بەناوبانگە لە ساڵی ٣٣٣ی کۆچی مانگی و ٩٤٤ زایینیدا کۆچی دوایی کردووە.

ئەو پیاوە بەڕێزە دێژەوان (فقیه)ێکی پەیڕەوی بەڕێز پێشەوا حەنەفی بووە و خۆشی یەکێکە لە پێشەوایان و زانایانی زانیاری بیر و باوەڕ (علم الکلام) لە سەمەرقەندێ لە دایک بووە و هەر لەوێش کۆچی دوایی کردووە.

جا مامۆستاش سەبارەت بەوی دەفەرموێ:

ئیمامی ماتریدیش یەعنی عەلەمولهودا
چەندی لە قودرەتی هات رێگەی لە ئێمە تێکدا

ئاغای عەلەمولهودا گەلێک دژی دەستەی موعتەزیلە بوە و زۆر نەیاری باوەڕی وان بووە وچەندین کتێبی گەورەشی نووسیوە کە هێندێکیان بریتین لە: ١ـ التوحید ٢ـ ماخذ الشرایع ٣ـ شرح الفقه الاکبر. هەروەها چەند پەرتووکی دیکەش.

٥. موعتەزیلە

قۆڵێکن لە موسڵمانان، کە زۆرتر لۆجیک (منطق) وقیاس لەبارەی مەسەلەگەلی بیروباوەڕ(عقاید)دا بەکاردەبەن وکەڵکیان لێ وەردەگرن.

لە بارەی تەکپەرستی (توحید)دا زۆر توند و سەختگیرن و بەتوندی لایەنگری ژیری ومەنتیق وقیاسن و بە هیچ جۆرێک خەرافات ومردە پەرەستییان قەبووڵ نییەو بە سەختی دووری لێ

دەکەن. هەر بۆیەش خەرافات چییەکان بە توندی بەرهەڵستی و نەیاریان دەکەن .

گرینگترین بۆچوونەکانیان بریتین لە:

١. ئەوە کە دەڵێن ئەنجامدەری گوناحی گەورە (کبیرە) نە کافرەو نەموسڵمانە، بەڵکە شتێکە لەومیانەدا.

٢. دەڵێن قورئان کۆن (قدیم) نییە ودروست کراو(مخلوق)ی خودایە و لە کۆنەوە هەر نەبووە. بەڵێ وتاروفەرموودەی خودایە و لەوەشڕا هیچ پێویست نییە وەک خوا کۆن بی وتازە لە کۆن پەیدا دەبێ.

٣. دەڵێن مرۆڤ ئازادی دەسەڵاتی هەیە و خاوەنی ویستی ئازادەو بە هیچ جۆرێک ناچارنییە وکارەکانی کەس پێی ناکا وبەڵکە خۆی بە ویستی خۆی دەیانکا.

جاماتوریدیش زۆرلە دژی وان تێکۆشاوە وبە سەریداداون وبۆرەد کردنەوەی قسە وبیروڕای ئەوان هەوڵی داوە. جاماۆستای کۆییش داکۆکیان لێ دەکا و دەڵێ جەنابی عەلەمولهودا هەرچەندی بۆی لوا ڕێگەی لە ئێمە تێکداولە باتی تەکپەرەستی خستینیە سەر ڕێگەی بەد بەختی .

بەڕای من هەرگیز مامۆستا نەیاری ئەوە نەبووە، کە خەڵک پەیڕەوی لە فەرموودەکانی پێغەمبەری مەزنﷺ بکەن و بەڵکە تەنانەت زۆریشی پێ خۆش بووە و خەڵکیشی بۆ هان داوە. بەڵام فەرمودەی پیغەمبەرﷺ.

ئیتر راستی کێهە جۆرە فەرموودەی ئەوە ؟! بۆخۆی مەسەلەیەکی مەزنە، چونکە دوای پێغەمبەرﷺ جوولەکە و دوو ڕووەکان گەلێکیان شت ساز کردووە و بە نێوی و ییەوە بڵاویان کردۆتەوە، کە ئەو جۆرە حەدیسانە لە نێو زانایانی ئیسلامدا پێیان دەگوترێ

(ئیسرائیلیات)و گەلێک زۆرن ئەوانە و رەنگە دوای ئەو کاتیش نەیارانی زۆر زیرەک و بێویژدانی ئیسلام هەر لەو کارە رانەوەستابن.

بەهەر حاڵ ئێمە دوو دانە پارسەنگی گەورەمان هەیە بۆهەڵسەنگاندنی حەدیس کە بریتین لە قورئان و ژیری. جا هەر حەدیسێک دژایەتی لەگەڵ قورئان یان لەگەڵ ژیریداهەبێ ئەوە دەبێ فڕێ بدرێ وبە حەدیسی نەزانرێ.

بۆیە مامۆستای بەڕێز هاواری لێ بەرز دەبێتەوە ودەڵێ: ئێمە هەموو شتێکمان لە کیس چوو، هەروە دوای ئەوەی کەوتین فلانە کەس وادەگێڕێتەوە و فیسارە کەس دژی وی و ئەمیان ئاوا و ئەوی تریش بەشێوەیەکی دیکە بۆمان نەقڵ دەکا!! تەنانەت ئەو ناکۆکی و دووبەرەکییە بە جۆرێک تەنیویەتەوە و کە گەیوەتە یاساکانی زانیاریش!!

خۆ قورئانیشمان هەروەلا ناوەو ئاگامان لێی نەماوەو نازانین دەڵێ چی و ناشزانین رەوشی بەرزی پێغەمبەر چییە و ئاگاداری بەسەرهاتەکەشی هەر نین. دەنا بێگومان دووچاوری ئەو دەردە گرانەی نەدەبووین. چونکە قورئان هەموو شتێکی روون کردۆتەوە و رەوش و مێژووی پێغەمبەریش گەورەترین پشتیوانەیە.

تووڕە بوونی مامۆستا

بەڕێز مامۆستای خۆشەویستمان دوای ئەوەی، کە ئەو هەموو دادو هاوارو پەند و ئامۆژگارییەی کرد و وەک بولبولی هەزار داستان خوێندی بۆ کورد و کوردستان و مەنجەڵی دڵی پڕ لە کوڵی زڵق زڵق کوڵی و ئاهو نزوولەی ناز و نووزی نازدارانیشی نەشێواند و لە هەوری هەناسەی هەڵمەتووک هەڵستا بەڵام بەو

حاڵەش کەس لێی نەبیت و گوێی نەدایە، تووڕە دەبێ و دەس دەکا بە تانەو تەشەر و بەسەر کوردان دێ و لۆمەیان دەکا بەپەرۆشی و دڵ ناخۆشــییەکی زۆرەوە و بە خەم و داخ و پەژارە و دەردی دڵەوە دەڵێ:

ئەوەیە رێگای ئێوە، کە من پێم گوتن و پێم نیشان دان و بەو جۆرە کە شیاوی یەک رابەری دڵسۆزی گەل بێ رێنوێنیم کردن، جا ئەوە ئێوەن، کە هۆبالەکەی وە ئەستۆی خۆتان دەگرن ئەگەر بە قسەم نەکەن.

بەڕاستی کورد ئەوەندە هەژار و ماڵ وێران و بەدبەختە، کە دۆست و دوژمن و یار و نەیاری خۆی لێک جیا ناکاتەوە!! رێ نیشان دان و رێ لێ ون کردنی پێ یەکە. کەپری بۆ ساز کەی و کەپری لێ بڕووخێنی پێی وەک یەک وایە.

بۆ نموونە مەلا چاکەکان رێبازی پێغەمبەریان نیشان دەدەن و بەرنامەی قورئان و رێبازی رامیاری ئیسلام و سەر کەوتنی یەکجاری و شەقامی پانتاوی ئازادییان شارەزا دەکەن و دەیانخەنە سەر رەوگە (مسیر)ی مەردایەتی و بوێری و دلێری و رێگەی خەباتی خواییان پێ دەڵێن و هەرگیز خەیانەتیان پێ ناکەن، کەچی بە قسەیان ناکەن و وە دوایان ناکەون.

بەڵام شێخەکان بەرەو نەزانی و خەرافات و پڕوپووچ پەرستی و تاریکی و سەر لێ شێواوی دەیانئاژوێنن و جگە لە هەڵپەڕین و داپەڕین و زەرگ و دەف و دمبەگ فێرگەکەیان هیچیدیکەی تێدا نییە، تا فێریان بکەن و جا ئیتر بەو شێوە بە کەیفی خۆیان دەیانچەوسێننەوە و دەیانڕووتێننەوە و ئیتر گرینگترین هونەری وان مارگری و ئاوربازی و برچی ژنانەیە و بەس، کەچی زۆر چاکیان بە قسە دەکەن و وە دواشیان دەکەون کە دیارە و هەموو

کەسیش دەزانێ ڕاست نییە و چاو بەستەکێنەیە کە لە خەڵکی سادەو ساویلکە ئەیکەن تەنانەت ئەگەر ڕاستیش بایە و بنەمایەکی هەبایە کە نیشیەتی بە چ کەڵکێکی گەل و نیشتمان دەهات و ئاخر تاک و کۆمەڵ چ دەردێکیان بەوە دەرمان دەکرێ؟ ئاخو توخوا شەرم و شوورەیی نییە، کە خەڵک وا دەچێتە کورەی مانگ و میریخ و زەحەل و هتد، بەڵام هێندێک لە لاوانی کورد دەبنە دەروێش و سەرهەڵدەسووڕێنن و مل با دەدەن. ئەوانە بە خەیاڵی خۆیان لە بەر چاوی خەڵکی کشگێڕ (معجزه) دەنوێنن کەوا دەتوانن ئەو جۆرە کارانە بکەن لە حاڵێکدا کە خەڵکی سادە و ساویلکە ئەو کارانەیان لە دەس نایەن. بەڵام هێندێک لە زانایانی ئیسلام دەفەرموون ئەو جۆرە کارانە کە ئەوان دەیکەن (ئیستیدراج) واتە شتێکە (مرگ) شەیتان وردە وردە یارمەتییان دەدا تا سەرەنجام بە یەکجاری لە ڕێ لایان دەدا و جا چونکە لە لایەن شەیتانەویە و شەیتانیش خۆی لە ئاورە و ئاورریش کارێ لە ئاوری ناکات ئەوان هەر بۆ لای شتی گەرم دەچن. دەنا ئەگەر ڕاست دەکەن با بۆ ماوەی هەژ نۆ خولەک (دقیقه) سەر دە بن ئاوێ ڕاکەن، داخوا ئاویش هەر کاریان لێ ناکات؟

ئەوە لە لایەک ولە لایەکی دیش کە دیارە و دەبینین و شتێکی زەق و بەرچاوە، کە کاری شێخەکان هەر ڕاو و ڕووت و خەڵک فریو دان و لادان لەڕێی ڕاست و هەتڵە کردن و خەڵەتاندن و چاو بەستن و بەرەو خورافات و پڕوپووچ پەرستنە. ئەوان پێیان سپێردراوە کە خەڵک قۆڵ قۆڵ و دەستە دەستە بکەن و هەتا بۆیان دەکرێ لێکیان بپچڕن و لە مزگەوتی خوا دەریان بکێشن و بیانبەنە قوژبنی خانەگاکانەوە و لەوێدا مێشکیان بەو شتەی کە خۆیان دیانهەوێ و هەوڵی بۆ دەدەن زاخاو بدەن!!

ئەوە شتێک نییە هەر لە خۆڕا و لە خۆوە بگوترێ تەماشا کە هــامفێر و ئەلمــیس بێــڵ کە دوو ســیخوڕی ئینگلیــسن لە نێــو موســڵمانانـدا ئەو نهێنییەیــان بە چــاکی درکانــدووە کە لە لایەن دەوڵەتی ئینگلیستانەوە پێیان سپێردراوە کە لە نێو موسڵماناندا هەتا بۆیان دەکرێ شێخان زۆر کەن و خانەگا و تەکیان ساز بکەن چونکە وا نەبێ موسڵمانان لێک ناپچڕێن و پڕش و بڵاو نابن!!

هەروەها پێیان سپاردوون کە مەلا چاکەکان بە هەر جۆرێک بێ لە بەر چــاوی خەڵــک ســووک بــکەن تــۆمەت و چــاو و ڕاو و پڕوپاگەندەیان بۆ بڵاو بکەنەوە بەڵام کۆلکە مەلا و مەلا مریدەکان بە هەر جۆرێک بێ بەهێز بکەن، خەڵکیان لە دەوری کۆ بکەنەوە و پووڵیان پێ بدەن تا جۆرە کارێکی پێویست ئەنجام بدەن و پلە و پایەیان بۆ پەیدا بکەن، چونکە هەر چەندی ئەوان سەرکەوتوو بن بە قازانجی ئێمەیە و پتر لە ئامانجی خۆمان نێزیک دەبینەوە!!

جــا مامۆســتای بەڕێزمــان کاتێــک ئــاوا دەبینــێ و هەر بە پسپۆڕییەتی خۆشی هەموو شتێکی زانیوە و تێی گەیشتووە بە قەڵسی و تووڕەییەوە چەند قسەی هێندێک ناحەز بە کوردەکان دەڵێ کە جێی خۆشیەتی.

ڕەنگە هێندێک کەس ئەوەیان پێ ناحەزبێ وبە دووری دابنێن کەســایەتییەکی وەک مامۆســتا کە قــسەی ئــاوا ناشــیرینی بە سەرزاریدا بێ و سەرەڕای ئەوەش پێنووسە ڕەنگینەکەی ئالوودە بکات !! ولە سەررووپەڕی دیارییە بەنرخەکەی کە وەک یادگارێکی گەورەی خۆی بۆ ئێمەی بە جێ هێشتووە تۆماربکات!! چونکە لە وەها زانیار و رامیارێکی وەک خۆی بەدوورە!! بەڵام من دەڵێم ئەوە زۆرکارێکی ئاسایی وسادەیە بۆ باوکێک یان برایەکی گەورە و دڵسۆزکە دەگونجێ قسەی سەختیش بە منداڵ یان براچووکەکەی

خۆی بڵێ وتەنانەت جاری وایە لێشی دەدان. چونکە خۆ ئەوبە دژمنایەتی پێی ناڵێ، بەڵکە تووڕە بوونەکەشی هەر تووڕە بوونی دڵسۆزیو میهرەبانییە و بۆ قازانجی وییەتی.

جا مامۆستا هەقیەتی، کە دەڵێ بیدعەتی وا دەکەن نە دیان کردبیەتی و نە جوولەکە و ئیتر ئەوان هەر وەک دیان و جوولەکە ئەهلی بیدعەت و خەراپکاری و شتی پڕوپووچن وەهایان کردووە کە ئەگەر جەنابی شێخ تڕیشی لێ بەر بێ دەڵێن ئەوە کەرامەتە و کەرامەتیشیان کردۆتە زانیاری نهێنی، یا نهێنی زانی (علم غیب)، لە مەرجێکا خوا خۆی دەفەرموێ: (لا یعلم الغیب الا اللە) جگە لە خوا هیچ کەس نهێنی نازانێ. بەڵام ئەوان بە پێچەوانە ئایەتی خوا هەموو شتێکی شێخ بە کەرامەت دادەنێن!!

جا پاشی ئەو هەموو ئاه و ناڵە و تووڕە بوون و تانە و تەشەرە، روو دەکاتە خالیدی شارەزووری کە پیاوێکی زانا و دانا و زۆر هۆشیار و زیرەک بووە بە نێوی مەولانا خالید بەنێوبانگە و ریشەی ڕێچکەی نەخشبەندی لە کوردستاندایە و بە کوردی پێی دەڵێ تۆ کە دڵسۆزی گەلەکەت بووی و مردی هیچت پێ نەکرا و رەنگە منیش بمرم و چم پێ نەکرێ، هەستە و سەر لە گڵکۆکەت بێنە دەرێ و بزانە گەلەکەی تۆ چی بە سەر هاتووە و چۆن لە ڕێی رەدا و راستەقینە لایان داوە؟ چۆن لە باتی یەکیەتی، بڕ بڕ بوون و لێک هەڵبڕاون و هەر قۆڵە رووی لە جێیەک کردووە و لە باتی زانیاری و پیشەسازی و پێشکەوتن، خەریکی پڕوپووچ پەرستی و بیدعەتن و چۆن بازاڕی راو و رووت و چەوساندنەوەی شێخانیان گەرم داهێناوە و بوونەتە مرید و دەروێش و بە چەپەڵ کاری خەریکن؟

جـا هەر بـۆیە ئەو جـارەش کـوڵی دڵــی خــۆی دەردەبـڕێ و بە زمانێکی دیکە و بە هەوایەکی دیکە دەیاندوێنێ و دەڵێ:

ڕێگای ئێوە

تەریقــی وا لایــقە ئەوڕۆ بــۆ قەومــی کــوردان
جـرت و پـرت و هەڵپەڕین لێـک هـاتن و تێکهەڵـدان
(لە باتی عیلم و سەنعەت فێری ڕەقس و سەما بوون
لە ژیـن و دەوڵەت و دیـن بە کـوللی تەوەلـلا بـوون)
کەیفی لێ بێ مـام سۆفی هەر بە یەک دوو سانییە
ســەد هەزار تــڕ بەردەدا مەترەلۆســیش وا نیــیە
حەیـا و ئادابیـان نەمـا غیـرەت و ناموسـیان چـوو
بیـدعەتی ئەوتـۆ دەکەن، نە دیـان کربێتـی نە جـوو
کەرامەتیــان کــردە تــڕ، تڕیــان کــردە کەرامەت
بە لەعنەتــی خــودا بــن لە دنیــا و لە قیــامەت
خالیــدی شــارەزووری ســەر لە قەبــرێ بێــنە دەر
تەماشـا کە قەومـی تـۆ چ دەردێکیـان هـاتە سـەر
دابەشــیان کــرد لە نــاوخۆ وڵات و نیــشتمانی
ئیتــر بــوونە کەڵەگــا لە ســەر ی دژمنــانی
بـوونە سـەد قـۆڵ و دەسـتە بە نێـوی تەریقەتــێ
بەو جـۆرە تەوەلــلا بـوون لە دیــن و شــەریعەتێ
دەف و دمبەگ و مشتە، زەرگ و نوشتە و گشتەک
لە جێی تـۆپ و تەیارەن لە جـێگەی قەڵەم و چەک
وای بە حـاڵی میللەتــێ نەناســێ دۆســت و دوژمـن
دۆستی لە لا دژمـن بێ و دژمنی دۆست بێ لە کن

ڕێــگەی ئێــوە قورئــانە ئەی کــوردانی بە ئیمــان
دووری بـکەن لە تەکیە و دەس هەڵگرن لە شـێخان
ئــاخر ئەوانە کەنگــێ دینیــان فێــری ئێــوە کــرد
لە بەر چــی ئــاوا بــۆ وان لە ڕێبــازا بــوونە پــرد؟!
مەســـــــئوولییەتی ئەوان نەزان هێـــــــشتنەوەتانە
تــاڵانی مڵــک و مــاش و هەر شــتێکی هەتــانە
ئەوان خۆیــان نــۆکەری ئیــستیعماری ئینگلیــسن
خــائین بەو مــیللەتەن و دز و ناپــاک و پیــسن
دەسا کوردە هۆشت بێ، هۆشی خەڵک و خۆشت بێ
تــا کەنگــێ ئەو قورئــانە هەر وا فەرامۆشــت بــێ؟!

هەواڵی کورد و کوردستان

مامۆستای دڵسۆزی گەڵ ئەوجار دێنێ کەسێکی لە بەرابەر خۆیدا دادەنێ و وا دەنوێنێ کە ئەو کەسە دەیهەوێ لە هەواڵ و ژیواری کورد و کوردستان ئاگادار بێ و بزانێ ئەو گەلە گەورە حاڵ و ژیواریان چۆنە و چی دەکەن و چۆن دەژین و ئیتر ئەو کەسە روو دەکاتە مامۆستا و لێی دەپرسێ و دەڵێ لە کوردستان چ باسە؟ هەواڵی کوردەکان چییە؟ زانیاری و ئایین لەو وڵاتە لە چ پلە و پایەیەکدایە؟

ئەویش وڵامی دەداتەوە و دەڵێ ئەگەر هەواڵی کورد و کوردستانم لێ دەپرسی گوێ رابگرە با پێت بڵێم و وەک بولبولی هەزار داستان بۆت بخوێنم: وڵاتێکی چۆڵ و هۆڵ و بێکەس و بێ سەرپەرشت و بێدڵسۆز و گەلێکی رووت و رەجاڵ و برسی و تینوو و هەژار و نەدارە، نە زانیاری و نە زانستی لێیە و نە ئایین و بیر و باوەڕ.

شێخ و شەیتان پێکەوە دەستیان وە دەستی یەک داوە و بە کەیفی خۆیـان ئەو گەلە هەژارە بەرەو هەڵـدێرگە دەبەن. ئەو دوانە بە هاوکاری یەکتر زانست و زانیاری و بیر وباوەڕیان لەم وڵاتە کە لەمەو بەر کانگای بیر و باوەڕ و زانست و زانیاری و پیاوەتی و مەردانەگی بوو رامالی. نە دینیان لێ هێشت و نە ئایین و نە خواپەرستی و بە جارێ کردیانە بازاڕی خۆیان و وەسەر ئاوەڵ بۆ خودا دانان و بت پەرستییان گێڕا و ئیترئەی خۆڵ بە سەرمان خۆ خواشیان هەر لە بیر بردینەوە. تەواوی زانین و هونەرمان بۆتە دمبەگ و دەف و هەڵپەڕین و داپەڕین. مارگرتن و پرچی درێژی ژنانە و ئاوربازی و دار و بەرد و پۆلوو خواردن!!

بەڵام راستی ئەوانە چ دەردێکی گەل دەرمان و چ ناسۆێکی کۆمەڵ تیمار دەکەن؟ چەندین سەدەیە ئەوا ئێمە بەو شێوە دەڕۆین، بە کوێ گەیوین و چمان دەس کەوتووە؟

ئەرێ بۆچی دەبێ ئێمە هۆشیار نەبینەوە و بۆ حالّی خۆمان نەبین؟ ئاخر خۆ ئەو وڵاتە خۆشە و ئەو کوردستانە پیرۆز و پان و بەرینەمان هەر بەو شێوە لە دەس دەرهێنرا و هۆشمان نەبوو داکۆکی و پارێزگاری لێ بکەین. هەر وە دوای شێخ وشۆڤاران کەوتین وهەمووشتێکمان لە بیرچۆوە!! نەچووینە فێرگە بخوێنین و نە بۆخۆمان فێری پیشەیەکیش بووین.

وەک دەفەرموێ:

هەواڵی کورد و کوردستان دەپرسی
وڵاتی چۆڵ و قەومی رووت و برسی
لە سایەی شێخ و شەیتان، عیلم وئیمان
لە نێو کوردان نەماوە، خۆڵ وە سەرمان

جا ئەوجار دێنێ دیمەنە جوانەکانی کوردستان نیشان دەدا و بیچمە سروشتییەکانی نیشتمانی کورد دەخاتە بەرچاووقامک رادەدێرێ بۆشوێنێکی زۆرگرینگی ئەووڵاتە ودەڵێ: هەرلە شاری کۆیەراهەتا دەگاتە مەراغە، کە سنووری تازەی دەسکردی کوردستانە هەمووی هەرئاووەراووباخ وراخ و چیمەنی پڕدیمەنە. تەنانەت هەرلە کێوی بەرزی سەفین وکۆسرەت هەزار جێگەی وای لێیە کە هەردەڵێی لە گوێن بەهەشتی بەرین سازکراوە. خۆ سەری کێوی حاجی قەڵاوتاڤگە و ئاهەڵدێری چنارۆکیش هەر بەڕاستی بێوێنە و نموونەن لە ڕوی زەوی تەنیا هەرلە کوردستان ئەو دیمە نە رازاوەو جوانانە هەن و بەس.

بەڵام خـۆ کـوردی بێچـارە لە بەرئەوەی هەروە دوای شـێخ و شـۆڤارەکان کەوتـن ورووویـان لە پێـشکەوتن و سـەرکەوتن و پیشەسازی وەرگێڕا نەیـانتوانی کەڵکیـان لـێ وەرگـرن . وەک کـە دنیایە کە یان لە کیس چو دەری مەخابنو هەزاران جـار بەداخـە وە دینە کەشیان لێ تێک چوو،چونکە لە پیشەسازی پاش کەوتن گولی ئاواتنیـان نـە پـشکوت و لـە پێشکەوتن بـی بەش بـون وخـۆ ئیتـر گورژی گوتەنی:

پیـشەسازی خەڵکـی جیهـانی وەهـا پـێش خـستووە
هەر گەلێکــی پیــشە نــازانێ گەلــێکە نوســتووە
ئەوگەلەی تـۆ بـۆیەلێی قەومـاوە کاکـە کـوردەکەم
چونکە تۆی هەرنیت وبەوشێوەش هەبی چت لی بکەم

جا هەر بەو شێوە هەموو کانگـا و چـاوە گرینگەکانمـان لە کیس چووو نەیاران و بیانان هاتن و بۆ خۆیـان دەریانهێنـان و کەڵکیـان لێ وەرگرتن. خودی مامۆستای بەڕێزیشمان لەوبارەوە دەفەرموێ:

لەبـــــۆیە هەرچـــــی لەو خــــاکە بە دەرکەوت
لە رادیـــــۆم و لە زێــــــڕ و پــــــاقر و نەوت
هەمـــــووی کەوتە ژێـــــر دەســـــتی فەڕەنگــــان
چیــــا و چـــــۆڵان دەنـــــۆڕن وەک پڵنگــــان
بیــــانۆڕن چیایـــــان چـــــۆن دەکـــــۆڵن
هەتـــا کەی ئێـــوە هەر بەرمـــاڵ بە کـــۆڵن؟!

بەڵێ ئەورێزدارە زۆرهۆشیارە دڵ بریندارە بە هەموو کەیفی خۆی دەگری و هاواردەکـات بـۆئەم کوردسـتانە لە دەس دراوە وهۆکـاری بنەڕەتــی ئەوکــارە نالەبــارەش بە خەڵکــی کــورد دەناســێنێ و

دەفەرموێ: دووکەسن کە ئەو هۆباڵەیان لە ئەستۆیە، یەکیان دژمنی سەرەکی تیرەی مرۆڤە وئەوی دیش دژمنی تایبەتی تیرەی تیرە بەختی کوردە وئیترئاوا دەفەرموێ:

لە سایە ی شیخ وشە یتان عیلم وئیمان
لە نیو کوردان نەماوە خول وەسەرمان

جا ئەمجا دوبارە با دەداتەوە سەر باسی دیمەنە جوانەکانی نیشتمانی کوردە واری ودەڵی:

لە شاری کۆیە هەتا دەچیە مەراغە
هەمووی ئاو و بەراو وباغ و راغە
لە تەک شاخی سەفین و کێوی کۆسرەت
هەزار جێگەی هەیە مانەندی جەنەت
سەری حاجی قەڵا و سۆڵی چنارۆک
بە بێوێنەن لەگەڵ شوێنی حەمامۆک

جا لێرەدا هەردەڵێی لە گەڵ کەسێکی ئینکێریکەر وتوویژدەکا و بە توندی لە بەریەکدا راوەستاون و کابرای رووبەڕووی بەقای پێ ناکا یا دەیهەوێ پتر بیدوێنێ وپترقسەی پێ بکاوپترکەڵکی لێ وەربگرێ. جا ئەویش وتارەکەی خۆی بە سوێند بۆبەهێزدەکا و دەفەرموێ:

سوێندت بۆ دەخۆم بەو خودای بێچوون
بە قسەی شێخۆلکان کورد لە دین دەرچوون
قەسەم بەو خودای دەوواری گەردوون
بە ژەهری شێخان کوردەگەل مردوون
قەسەم بەو خودای خەللاقی کورسی
مامۆستای برسی لە خوا ناترسی

ئەوجار مامۆستا تووڕە دەبێ ودەڵێ ئەو مەلایانەی کە وە دوای شێخان کەوتوون لەوانیش خەراپترن، هەموویان هەرفاسیدن، بەدخوون، بێدین و خوانەناسن، کاری شێخی حیلەباز، فریودانی خەڵکە بە تایبەتی خەڵکی نەزان و ناحاڵی، چونکە هەمیشە هەر ئەو مەلە دەتۆڕی ڕاوچی دەکەوێ، کە زۆرگێلەکە وناهۆشیارە ومە لی زیرە ک و هۆشیار هەرگیز ناکەویتە ناو تۆڕی ڕاوچی.

هەرچەندە گوتوویانە، کە (دەعبای زیرەک بە دندووکێ پێوە دەبێ) بەڵام بێگومان ئەوە لە هەمووجێیەکدا ڕاست نییە وهەمیشە دروست دەرنایە. چونکە دەعبای زیرەک لە خۆی وریایە ودژمنی خۆی دەناسێ، بەڵام هی نازیرەک وحۆل، دۆست ودژمن لێک جیا ناکاتەوە ومریدی کەریش جیاوازی لە نێوانی شێخ و شۆڤاردا دانانێ ونازانێ کە ئەوە گورگە دە پێستی مەڕدایە.

لە مامۆستای ئایینیش قەڵسە کە دەڵێ بە بەرتیل شەرعی دەگۆڕێ و خوای لە بیرنامێنێ کە چاوی بە ماڵی دنیایە کەوت. هەرچەند هەم لە خودی ئەم تاکە هۆنراوەدا وهەم لە هۆنراوەی پێشێدا هەرعوزری بۆمامۆستا هێناوەتەوە کە دەڵێ هۆکاری ئەوکارە خوارە نالەبارەی ئەوە یە کە ئە ومەلاهەژارە، برسییەتی و نەدارییە وەک دەفەرموێ:

قەسەم بەو خودای خەللاقی کورسی
مامۆستای برسی لە خوا ناترسی
مامۆستای فەقیر لارێ دەنوێ
بۆ کوتکە ماستێ شەرعی دەگۆڕێ

بەڵام بەو حاڵەش هەرزۆری لێ تووڕەیە ودەڵێ دەبێ مەلا لە ئاسمان حەستەمترو لە کێو قاییمترولە پۆڵاپتەوترو لە خۆرپڕشنگ هاوێژتربێ. چونکە هەرلە دوای ئەوە لە تاکە هۆنراوەیەکی دیکەدا

دەڵێ ئەوە هەرمەلانەزانەکانن کە ئاوا بێباوەڕولە خوا نەترس و شەرع گۆڕومریدە شێخن، دەنامەلازانا و داناکان هەروەختە لە داخی ئەوانە دیق بکەن وبمرن ئەوەندەیان لێ قەڵسن وەک دەفەرموێ:

قەسەم بەو خودای خەللاقی کورسی
مامۆستای برسی لە خوا ناترسی
مەلا و شێخەکان بێدین و بەدخوون
الا انهم هم المفسدون
شێخی حیلەباز بە فاڵ و نووشتە
سەد پیرێژنان دەبا لە خشتە
مامۆستای فەقیر لاڕێ دەنۆڕێ
بۆ کۆتکە ماشێ شەرعی
مامۆستای زاناش جەرگی پەڵاسە
وەختە دیق بکا بەو باس و خواسە
رەببی شێخەکان کوێر و مادوور بن
ئەو فێڵبازانە لە کوردان دوور بن
ئەو شێخە حیزەی چاو بە فرمێسکە
ئەم های و هوویەی بۆ نیسک و گیسکە
رەببی مامۆستای سەر و مێزەر زل
هەر دەربەدەر بی لە مەئوا و مەنزڵ

مامۆستای گەورە وگرانی کورد لەوچاخیداکە شێخە فریودەرەکان بە هەمووجۆرە مەکروماجەراتێک وهەروەها بە هەمووجۆرە فێڵ و فووتێک هەر خەریکی فریودانی کوردە بێچارەکان بوون وبە درۆ خۆیان پێ بە پیاوی خودا و پارێزگارو لە خواترس ناساندوون، بە

درۆلە بەرچاوی خەڵک فرمێسکی ریاکارانەیان هەڵوەراندووە و وایان نیشان داوە کە ئەوە لە خوادەترسن. جا هەربۆیە دەفەرموێ:

ئەو شێخە حیزەی چاو بە فرمێسکە
ئەم های و هوویەی بۆ نیسک و گیسکە
ئەی شێخی جاهیل زۆر چاک بزانە
خودا عالمی سیرڕ و نیهانە

جا ئەمجاردووبارە با دەداتەوە سەرمەلای نەزان، کە هەروە دوای خەرافات وشتی پرووپووچ ودوورلە راستی دەکەون وئایین و خواپەرستییان کردۆتە مستێک خەیاڵاتی بێمایە ولە راستی و راستەقینەیان دووركردۆتەوەو!! ورێگەی راستی ئایینی پیرۆزی ئیسلامیان لە کوردان تێکداوە وبە هیوای ئەوەی بەڵێ ئەو ڕۆو سبەیەکی عیسا دێتە خوارولە ئاسمان دادەبەزێ ومەهدی لە چاڵاوی سامەڕە دێتە دەرێ وئیترهەربە تەواوی خۆشی ئیشک ناکاتەوە کە وە خۆدەکەون وهەموو کاروبارێکی ئەوخەڵکە پێکدێنن و تەواو ستەمکاران دەکوژن ولە ناودەبەن وستەم لێکراوەکان سەردەخەن وتۆڵەیان دەکەنەوە، هەموو نارێکوپێکییەک رێکوپێک دەکەن و هەمووجۆرە ستەمێک رادەماڵن ووا دەکەن کە گورگ و مەڕپێکەوە ئاوێ دەخۆنەوە وهیچ زیانێکیش بە یەکتر ناگەیەنن!! دنیا وای لێ دێ کە دەبێتە دنیای ئاشتی و برایەتی و خۆشی و شادی و ئازادی و کەس لە کەس ناترسێ وکەسیش زیانی بۆ کەس نابێ وبە کورتی و بە کوردی ئەوبەهەشتە بەرینەی کە خوالە چەندین جێگەی قورئاندا باسی لێ دەکا وپێی هەڵدەڵێ بۆ نموونە دەفەرموێ: (فیها ما تشتهیه الانفس وتلذ الاعین) دەوێدا هەیە هەرچی نەوسەکان پێیان خۆش بێ وبۆ خەڵک خاوەن چێژە (لذت) بێ وهەرچی چاوەکان

خۆشی ولەزەتی لێ بچێژن، ئەوان هەرلەو دنیایەدا بۆو خەڵکەی دادەنێن.

جاکەوایە ئەو هەموو زەحمەت و خەبات و تێکۆشانەی بۆ چییەو ئیتربەو شێوە رێگەی خەبات و هەوڵ و تێکۆشانیان لە خەڵک گرتووە و دەستیان پێ لە کەراسی دەرهێنان و دنیا و هەموو شتێکیان بۆ شێخەکان وئاغاکانی وان لێ ستاندوون، جا مامۆستا لەو جۆرە مەلایانە زۆر بە سەختی و بە توندی قەڵس دەبێ و دەڵێ هەی نەزانینە ئاخر ئێوە بۆچی لە کاتێکدا خۆتان وا لە برسان دەمرن بوونەتە جاشی بەلاش و نۆکەری بێ ئەولا و ئەملای شێخی خاین؟ ئاخر خۆ تۆ تاژی نی؟ کە خۆی ئەوا لە برسان زگ و پشتی پێکەوە نووساون و خۆی خۆشەویست دەکا و دەچێ کەروێشکێ بۆ خەڵکی دەگرێ!!

ئیتر بەو شێوە بە تووڕەیی پێی دەڵێ ئەو باس وخواس وفڵتە فڵتە هیچ قازانج و کەڵکی نییە و ئەتۆ بە تەمای سبەینێ خۆئەوڕۆشت هەرلە دەس داوە. بڕوانە لە حاڵی خۆت وبزانە ئەوڕۆ چۆنی. زانستێک بخوێنە کە بۆ گەل وهۆز و نیشتمانەکەت چاک و بەکەڵک بێ وگەل ونیشتمانەکەت بەهۆی زانیاری سەر بکەون. بە گوتنی وشەی هەڵوا زارت شیرین نابێ (لایعلم الغیب الا الله).

ئەو جۆرە شتانە هەر یەک بەشێکە لە رازگەلی نهێنی وخۆ رازی نهێنیش خوانەبێ کەس نایزانێ. سبەی ودووی وسەد ساڵ وهەزاران ساڵی داهاتوو چ دەبێ و چ روو دەدا، خوا نەبێ کەس نازانێ. عیساو مەهدی ئەوڕۆ لە گۆڕێدا نین وبە تەواویش روون نییە و هەمووکەس نایسەلمێنێ کە دێنەوە. هاتن و نەهاتنی وان بۆتە هۆی کێشە وبەرەومشتومڕی زانایانی ئایینی. یەک دەڵێ دێن و دووش

دەڵێ نایەن. بە هەر حاڵ ئەوان یا دێن یا نایەن. ئەگەر نەهاتن ئەوە هیچ و بەڕێزتان چاوی ڕەشتان کاڵ دەبێتەوە. خۆ ئەگەر هاتیشن ئەوە کاری خۆیان دەکەن و بەرپرسی خۆیان بەجێ دێنن. ئەتۆش ئەوڕۆ هەی و کاری خۆت بکە و بەرپرسییەتی خۆت بەجێ بێنە. تۆ چۆن بە هیوای ئەوەی کە لە داهاتوویەکی نێزیک یا دووردا کەسێک پەیدا دەبێ و تۆڵەت دەستێنێ، مل رادەکێشێ و شانان کۆم دەکەی، هەرکەس هات بە کەیفی خۆی لێت راکێشێ. ئەویش خوابزانێ داخوادێت یانا. کوڕە هەمووشتێک ئەندازەی هەیە، خوا بتگرێ مەلای نامەلا. تۆ ئەگەر مەلا نی و هیچ نازانی، بۆنێوت لە خۆت ناوە مەلا ؟! ئەگەرمەلای وکەمێکت زانیاری ئایینی هەیە، چۆن ئەوجۆرە پڕوپاگەندەت پێ قبوڵ دەکرێ وئیتربەوجۆرە دەفەرموێ:

ئەی مەلای نەفام ئەتۆ بێ و خودا
لە بۆ چی ڕێگەت لە کوردان تێک دا ؟!
عیسا دێتە خوار ئیمڕۆ و سبەینێ
ئیش و کاری تۆ هەموو پێک دێنێ
لای مەلا وایە هەر کە مەهدی هات
خەڵاتی بۆ دێ جووببە بە قەڵات!!
وا چاوەنۆڕە مەهدی بێتە دەر
خۆ هەر نەهاتیش جەرگی هاتە دەر!!
ڕەببی مامۆستا هەر وا بناڵی
حەشری تۆ بکەن لە گەڵ جرجاڵی
ئەم باس و خواسە هیچ فایدەی نییە
ئیمڕۆ بنوارە حاڵی تۆ چییە
عیلمێ بخوێنە بۆ گەلت چا بێ

گەل و مەفتەنـــــت بە عیلمـــــی شـــا بـــێ
هەتـــــاکوو گەلـــــت بە ســــــەر بـــــکەوێ
لە نـــــــاو گەلانــــــا بەدەر بـــــــکەوێ
حەزرەتـــی عیــــسا چـــی کـــرد لە بـــۆ خـــۆ
کە هـــاتە خـــواریێ چـــی دەکـــا بـــۆ تـــۆ؟!

بەڕاستی ئێستاش مەلای ئاوا ناحاڵی وناتێگەیشتوومان کەم نییە.

وەبیرم دێ فەقێ بووم کاتێ(ئاپۆلۆ) چووبۆ کورەی مانگێ، لە نێو مەلاکانی وڵاتی خۆماندابووبە مشتو مڕو قڕە و هەڵلا . یەک دەیگوت راستە و چووە، چونکە ئامرازی فڕینیان هەیە وخودی "ئاپۆلۆ" رەنگە شتێکی وابێ بتوانێ پێی بچنە سەرکورەی مانگێ و خوای گەورەش لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێ: ﴿ يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ إِنِ ٱسۡتَطَعۡتُمۡ أَن تَنفُذُواْ مِنۡ أَقۡطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ فَٱنفُذُواْۚ لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلۡطَٰنٖ ﴾ الرحمن :٣٣، واتا ئەی کۆمەڵی پەری و ئادەمیزادەکان ئەگەردەتوانن بگەڕێن بە بەشەکان وکەلێن وقوژبنەکانی ئاسمانەکان وزەویدا، فەرموون بگەڕێن دیارە ناشتوانن بچن بۆکوراتی ئاسمان وبەشە جۆراوجۆرەکانی زەوی، مەگەربە هۆی ئامرازوتوانایی زانیارییەوە.

جا مەلاکانی تێگەیشتوو دەیانگوت خوا دەفەرموێ ئێوە ناتوانن بچنە ئاسمانەکان وکەلێن وقوژبنەکانی زەوی، مەگەربە هۆی ئامرازو دەسەڵاتی زانیاری. واتاهەرکاتێ ئەومەرجە هاتە جێ دەتوانن، خۆ ئەو مەرجەش شتێکی مەحاڵ ونەگونجاونییە. بەڵام مەلامریدەکان بە هیچ جۆرێک قبووڵیان نەدەکرد و هەرگەمەیان پێی

دەهات. تەنـانەت یەکێک لەوان ڕۆژێـک لە ژووری دێتە دەر لەگەڵ پۆلێک خەڵک و عەبایەکەی بە سەرسەری خۆیدادەدا ودەڵـێ نەوەک ئەوانەی چـوونەتە سـەر کـورەی مـانگێ لەوکـاتەدا کـاری ئاوێیـان هەبێ و بەسەرمدا هەڵی وەرێنن!!

ڕوون کردنەوەیەک لە سەر ژیانی خالیدی شارەزووری

(مەولانـا خالیـد) مامۆسـتای بەریزمـان ێوبـە مەولانـا خالیـد دەفەرموێ:

خالیدی شارە زوری سە رلە قە بری بینە دە ر
بزانـە میللـە تـی تـوج دە ریکیـان هیناسـە ر؟!

خالیدی شارەزووری هەرهەمان مەولاناخالیدی بەنێوبانگە کە لە کوردستانداهەمووکەس نێوی وی بیستووە، ئەوپیاوە لە لای خەڵکی سـادە و سـاویلکە بە گەورەتـرین هیـتم (قطـب) ناسـراه و زۆر زۆر بەڕێز و بەهێزە لە ناو مریدەکانی خۆیدا.جـا مـا مۆستا خـوا لیـی خۆش بی مەبەستی لەوتا کە هونراوە ئەوە یە پیی دەلی خالید تـۆ لەکاتی خۆتدا هیزو توانابیەکی زۆرت هەبو بۆ چی کاریکت بـۆ ئەو کـوردە هەژارە نەکـرد؟! ئیـستاش سـەر لەگلکـۆیەکەت بینـە دەری و بزانــە و ببینــە پاشــی تۆلــە ســایەی تۆوشـیخـانی دیـکەی وەک تۆدژمنانی گەلی توچیان لەگەلی تۆکرد و چییان بەسە رهینا !!

ڕێزدارخالیدی شارەزووری کوڕی ئەحمەدی میکـائیلی جـافە و لە شـــارۆچکەی قەرەداغـــی کوردســـتانی عێـــراق لە پێـــنج فرســـەنگی ڕۆژهەلاتی شاری سولـەیمانییە هەڵکەوتووە لە دایک بـووە، ئەو بە پێی دوو گێڕانەوەی مێژوویی لە ساڵی ١١٩٢ یـا ١١٩٣ کـۆچی مـانگی هــاتۆتە ســەر دنیــایە. خێڵــی میکــائیلی یەکــێکە لە هــۆزە هەرە ڕەسەنەکانی کورد کە لە تۆرەمەی میکائیلە شەشەی جافن.

کاک خالید لە هەوەڵەوە هەر لە گوندی خۆیان واتا قەرەداغ قورئانی پیرۆزوکتێبە وردەڵە سەرەتاییەکانی فارسی وعەرەبی خوێندووە. ئەمجا بۆ درێژەدانی خوێندنەکەی چۆتە ئەولا ولایان و گەلێک شوێنی کوردستان گەڕاوە و لە خزمەت بەڕێزان جەنابی مەلا عەبدولکەریمی بەرزنجی، سەیید عەبدوڕەحیمی بەرزنجی، مەلا محەمەدی تەڕەماری، شێخ عەبدوڵلا خەرپانی، مەلا مەحموودی غەزائی، مەلا عەبدولکەریمی زیارەتی و... خوێندوویەتی و هەروەها ماوەیەکش فەقێی گەورە پیاوی کورد مەلا محەمەدی ئیبنوئادەمی باڵەکی بووە.

مەولانا خالید بە قطب الطریقة، ترجمان الحقیقة، پیری رووحانی، سەر سیلسیلەی تەریقەی نەخشبەندییە، ضیاء الدین وذی الجناحین‌یش هەر بەناوبانگە. ئەوئاغایە هەر وەکو و هەموو فەقێیەکی کورد گەلێک شوێن وجێی کوردەواری بۆخوێندن راو کردووە تا سەرەنجام لە ساڵی ۱۲۱۳ کۆچی مانگی لە خزمەت زانای بەناوبانگی کورد مەلا محەمەدی قەسەمی مەردۆخی لە شاری سنە و دەمی مەلایەتی وەرگرتووە و گەڕاوەتەوە سولەیمانییە ولەوێ لە جێگەی مامۆستایەکەی خۆی بەڕێز مەلا عەبدولکەریمی بەرزنجی کە بە تازەیی کۆچی دوایی کردبوو، دەبێتە وانەبێژ و دەس دەکا بە فەقێ راگرتن.

مەولانا خالید لە ساڵی ۱۲۲۰ کۆچی مانگی چۆتە مەککە و پێویستی حەجی بە جێ هێناوە. وادیارە کە لە رێگوزەری حەجەکەیدا بەرپرسییەتی زۆری هەبووبێ وهەربۆیەش گەلێک شوێنی وڵاتی ئیسلامی گرتۆتەوە ولە چەندشاری وەک حەڵەب، زەهاو، دیاربەکروچەندین شاری فەلەستین لای داوە و بە چاکی ئەو جۆرەی کە پێویست بووە سپاردەی خۆی بەجێ هێناوە و هەر

ئەنـــدازە پێویـــست ببـــێ لە هەر یەک لەو شـــارانە مـــاوەتەوە و کاروباری پێویستی راگەیاندنی خۆی جێبەجێ کردووە.

مەولانا لەو رێگوزەرە (سفر)دا لەگەڵ گەلێک لە سەرانی رێچکەی قـادریش ئاشـنا بـووە و لەگەڵیـان کـۆ بـۆتەوە و راگـۆڕینەوەی کردووەو هەروەها بە درێژی باس و وتووێژی لەگەڵا کـردوون. دوای گەڕانەوەی لە رێگــوزەری حەج لە شـــاری ســـولەیمانییە دەس دەکاتەوە بە وانەوێژی و کاروباری فێر کردن و بارهێنان و راهێنانی شاگردەکانی رێچکەی نەخشی و پێگەیاندنی فەقێیـان تـا سـەرەنجام لە ســاڵی ١٢٢٤ مــانگی لە کاتێکـا کە ســەرگەرمی وانە وتـنەوەی فەقێیان دەبێ لە فێرگەی تایبەتی خۆی کابرایەکی رێبـوارکە تـۆز و خـۆڵی رێگـایەی هەرواڵە سـەر شـان ومـلان دەبـێ لە حـوجرەی وانەوێژی خالید وەژووردەکەوێ ودوای بەخێر هێنـان مەولانـا لێـی دەپرســێ کە چ کــارەی؟ خەڵکــی کــوێی؟ ولامــی دەداتەوە کە مــن هەژارێکی رێبوارم ولە موسڵمانانی هیندوستانم ودەمهەوێ گەشت و گوزاربکەم وولاتانی ئیـسلامی ببیـنم وئەگەرئێـوە رێگەم بـدەن چەن رۆژێکان لێرە دەمێنمەوە تالە خزمەتتان بەهرەوەرببم.

مەولاناش دەڵێ فەرمووڵە خزمەت داین وحـوجرەیەکی دەداتـێ و هەموو کەلوپەلی ژیانی بۆئامادە دەکا وخزمەتێکی یەکجارزۆری پێ دەکا. پاش ماوەیەک مەولانالە میرزارەحیمی عەزیمئابادی دەپرسێ ئەرێ کاکە تۆلەگەڵ کامە تەریـقەتەی نێوانـت خۆشـە؟ مریـدی کـام شێخەی؟ ئەویش دەڵـێ قوربـان مـن لەگەڵ تەریـقەی نەقـشبەندیم و لەگەڵ مریدان وهەوادارنی سەرەک رێچکەی ئەورێبازە شا عەبـدوڵڵا دەهلەویم. جا هەرکە ئەوەی لێ دەبیسێ کاکە خالیـد خێرائەوی دە ئامێز دەگرێ وتوند توندبە خۆیەوە دەگوشێ وسەرورووانی شەلالی ماچـان دەکـات ولە بەرتەوژمــی خۆشــی وشـادی ئاگـای لە خـۆی نامێنێ.

میرزا رەحیم کاتێک کە دە زانی وامەولانا خالید ئامادەگی تەواوی هەیە بۆ رێچکەی نەخشبەندییە وتەنانەت هەرزۆریش پابەندی ئەورێبازەیە وپیری ئەو تەریقەتەی یەکجارزۆرخۆش دەوێ پێی دەڵێ راستی من لە هیندووستانیڕا بەرێز شا عەبدوڵای دەهلەوی ناردوومیە لای تۆکە بەڵکە بە شێوەیەک بتوانم تۆ بنێرم بۆخزمەت ئەوی کە کارێکی زۆرگرینگی پێتە. جا ئەگەرقەبووڵی بفەرمووی هەرچی زووتر خۆت بۆ ئەو رێگوزەرە ئامادە بکە و ئیتر لەوەی پتر دوا کەوتن رەوا نییە. هەرچی زووترە وە رێ بکەوە کە یار چاوەڕێتە.

جا ئیترهەرئەودەمە مەولانا خالیدحوجرە وفێرگە دەپێچێتەوە و پەرتووک وپەڕاو پێکەوە دەنێ و لە هێڵی سنە و کرماشان و هەمەدانەوە رێگەی هیندوستان دەگرێتە بەروبە شارەکانی بوستام و خەرقان وسمنان ونیشابووردا تێدەپەڕێ ولەم سەفەرەدا بەتایبەتی دەچێتە سەر گڵکۆی(ئیمام رەزا) بەتایبەتی مەشهەد ولە سەرگۆڕی ئە بەڕێزە ئیمام رەزا پارچە هەڵبەستێکی گرینگ وبالاَبلێند بە بالاَی ئەو هەڵدەڵێ کە ئاوا دەس پێ دەکات:

این بارگاه کیست که از عرش برتر است؟
وز نور گنبدش همه علم منور است

واتا ئەرێ ئەوە بارەگای کێیە کە لە عەرش واتا کورسی توانایی خواش بەرزترە؟ لە شۆق و رووناکای گومبەدی هەموو جیهان رووناک بووە
(ئەی خوای گەورە و بەتوانا! ئەرێ دەبێ ئەوە چ شتێک بێ کە لە پایەی دەسەلاَت و هێزی تۆ بەرزتر و بالاَتر بێ)؟ بەڵێ کاک خالید لە سولەیمانییەوە بە یەک ساڵی تەواو دەگاتە هیندوستانێ و بە ئاواتی خۆی دەگا.

زۆربە پێویستی دەزانم کە لێرەدا ئەوپرسیارە لە ڕێزدارمەولانا خالید بکەم: ئەرێ توخوا تۆی سوننی چۆنت توانی ئاوا بە گڵکۆیەکی بێگیانی شیعە هەڵبلێی چڵ وچێوو بەردوگڵ، کە لەوێ لە سەرێک دانراوە لە تەختی خوایەتی و هێز و دەسەڵاتی خودای مەزنی بەرزتر و باڵاتر دابنێی؟ خۆ تۆ لە کنە خۆ مەلا بووی و لە مەلا نەزان و ناحاڵییەکانیش نەبووی!! ئاخر چۆن هەموو دنیا بە شۆقی گومبەدی ئەو گڵکۆیە رووناک دەبێ؟ ئەدی چۆن ئەوە شایانی شانی مەلایەکی زانای کوردە کە هەر خۆت دەڵێی:

رشـــــتەای در گــــــردنم افکنـــــــده دوســــــت
مـــیبـــرد هرجـــا کە خـــاطر خـــواه اوســــت

چۆن پیاوی زاناو ڕاناو مریدێکی بێدەسەڵات و چیلاز ولاوازی وادەبێ کە پیرەکەی داوە بەنێکی بهاوێتە ملی وبۆهەرجێیەکی کە بیهەوێ بە دوای خۆیدا رایکێشێ؟

ئەرێ مەگەر خودی برا شیعەکانیش گومبەدی گڵکۆی ئیمام رەزایان ئەوەندە گەورە کردۆتەوە، کە پێیان لە تەختی دەسەڵات و هێزی خوا گەورەتر بێ؟! بەراستی نەنگە بۆمەلایەکی سوننی مەزە ب ئەگەر مەلابی لە خورافات وزیدە رویی دا تەنانەت لە خودی شیعەکانیش هەر پتر هەنگاوی پڕو پوچ پەرستی باوی!!

ئەرێ تۆخواخوا لێخۆشبوو بەڕێزمامۆستا شێخ مارفی نۆدێی هەقی نەبوو کە ئاوابە گژتدا هات وکتێبێکی لە دژی تۆدانا؟ لەوهەمووذژایەتییەی ڕێزدار شێخ مەعرووفی نۆدێی کە بەناڕەوا کردت بە د نێوی دوا ڕۆژ نەبێ چیت پێ برا؟؟

تۆخوا خالید ئەوە شایانی شانی مەلایەکی زانا وحاڵی بوو؟ کوڕە خۆ تۆ بەو هەموو هێزی زۆرومریدی کەرانەوە کە هەتبوون بە ئاسانی دەتتوانی کوردستان رزگار بکەی! بۆ خۆت شەرمەزاری خەڵکی کورد و خوا کرد و نەتکرد؟!

وەک مێژوونووسان دەڵێن گەلێک لە مەلایان وزانایانی ئیسلامی ویستوویانە خالیدلەورێگوزەرە بگێرنەوە وپەشیمانی کەنەوە، بەڵام ئەووەها گەرم داهاتبووکە بە هیچ کلۆجێک چاری نەدەکراوهەروابە ئاسانی سارد نەدەبۆوە. جا هەر بۆیە لە وڵاما هەردەیگوت:

رشتەای بر گردنم افکندە دوست
میبرد هرجا کە خاطر خواە اوست

بەڵێ وا دیارە کاک خالیدی بەڕێز پەتی جەنابی شێخی خستۆتە ملی خۆی و هەر وەک خۆی دەڵێ بۆ هەر جێیەک شێخ بیهەوێ کەمەندکێشی دەکا، هەر بۆیە بە قسەی کەس ناکات و ناگەڕێتەوە و بەرەو دیهلی دەڕوا تا سەرەنجام لە رۆژی ٢٠ مانگی زیلحەججەی ساڵی ١٢٢٤ مانگی دەکاتە وێ و یەکسەر دەچێتە خانەگای بەڕێز شا عەبدوڵڵای دەهلەوی و هەر ئێوارەی ئەو ڕۆژەش بە خزمەت شێخ دەگا و دیدار لە گەڵ شا عەبدوڵڵا دەکات و بەو جۆرە بە گەورەترین ئاوات و ئامانجی دێرینەی خۆی دەگا و ئیتر هەر بە قسەکەی خۆی شا هەر بەو پەتەی کە هاویشتوویەتە ملی رایکێشاوە هەتا ئەو جێیە کە خۆی مەیلی لێ بووە واتا دیهلی!!

جا جەنابی مەولانا لەوێ پێنج مانگی تەواو بە مەشک وسەتڵ هەر ئاوکێشی دەکا ولە ڕێگەی دوورەوە ئاوێ دێنێ بۆخانەگا و مرید گەل و دەروێشانی پێ ئاو دەدا !! شا عەبدوڵڵا هەر کە چاوی

بە مەولانــا خالیــد دەکەوێ زۆر زوولێــی حــاڵی دەبــێ کە پیــاوێکی زیرەک ووریاوبلیمەت و هەڵکەوتوویە وهەموو کارێکی لەدەس دێ و بۆ ئەوەی دەبێ بیکاتە نوێنەری خوی و دەتوانێ پایەگایەکی گەورە بێ لە کوردستان بۆرێچکەی نەخشبەندی وشیاوی ئەوەیە کە ببێتە بنکەیەکی مەزنی ئەو بیروباوەڕە تازەیە. جاهەربۆیە ڕێزێکــی زۆری بـۆ دادەنــێ وگەلێکــی بەخێرهــاتن دەکــات وئەوجــۆرەی کە شیاوی رابەرێکی گەورەیە گرینگی پێ دەداولە گەڵی دەجووڵێتەوە.

کــاک خالیــد مــاوەی ســاڵ و نیوێــک لەوێ لە خزمەتــی شــادا دەمێنێتەوە و دەورە دەبینــێ و ئیتــر زۆر بە چــاکی یاســا و رێســا و داب و دەستووراتی رێچکەی نەخشبەندی فێــر دەبــێ و لەو رێبــازەدا دەبێتە پسپۆڕ و گەورەتــرین نــوێنەری شــا. ئەمجــا شــا عەبــدوڵڵا و نــامەی بـۆ دەنووســێ و هەر بە دەســتی خۆشــی عەبــای بە شــانیدا دەدات و بە ئامادە کراوی پاش ساڵ و نیوێــک دەورەی تــایبەتی پــێ دیــتن بەرەو کوردســـتان بەڕێــی دەکــاتەوە و لە رێوڕەســمی بەڕێ کردنەکەیدا خودی شا عەبدوڵڵا تا بەر دەرکی خانەگایەکە لە گەڵــی دێت، بەڵام مرید و دەروێش و خەلیفە و مەلیفەکــان تــا رێگەی زۆر دوور لەگەڵی دەڕۆن.

مەولانا خالیــد لە ســاڵی ١٢٢٩ مــانگی دەگــاتەوە ســولەیمانییە و ئیتر پاش ماوەیەک دەچێتە بەغدایە و ماوەی پێنج مــانگی تەواو لە گۆشەیەکی گڵکۆی شێخ عەبدولقادری گەیلانــی (غەوس) دەمێنێــتەوە ئەمجــا دێـــتەوە ســـولەیمانییە و دەس دەکـــاتەوە بە کاروبـــاری راگەیاندنی فێر کردنەکانی رێچکەی نەخشبەندی و تەکیە و خــانەگــا دروست دەکا و زۆر شێلگیرانە و بە سەرسەختی تێدەکۆشێ بـۆ بڵاو کردنەوەی ئەم تەریقەتە لە عێراق و کوردستاندا کە تا ئەو دەم جگە لە نێوبــانگ هەبوونێکی ئەوتۆی نەبوو لەو هەرێمەدا.

کاری مەولانا خالید رۆژ لە دوای رۆژپتر لە گەشە کردن و بەرەوپێش چووندا بوو. زانایانی ئیسلامی ومەلا دڵسۆزە باشەکانی کوردستان لە سەرەوەی هەموویان بەڕێز مامۆستا مەلامحەمەدمارفی نودێیی باوکی بەڕێزی گەورە پیاوی کورد کاک ئەحمەدی شێخ و باپیرە گەورەی شێخ مەحموودی نەمر کە لە هەموان پتر هەست بە بەرپرسایەتی دکەن و کاری مەولانا خالید بە بیدعەتێکی زۆر ناپەسەند دەزانن و.. ئیتر بەو شێوە دەکەونە دژایەتی و نەیارییەکی زۆری دەکەن و بەو جۆرە دەیانهەوێ خالیدی ناچار بکەن کە دەس لەو کارە هەڵبگرێ و هیچ شتێک لە ئایینی پیرۆزی ئیسلام زیاد نەکا. چونکە ئەو ئایینە خۆی تەواوە وپێویستی بە لێ زیادکردن نییە. ئەوە نییە خوای گەورە لە دوامین ئایەتی خۆیدا دەفەرموێ: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾واتا: ئەورۆ ئیتر ئەوا ئایینەکەتانم بۆکامڵ کردن و نازی خۆمم بە تەواوی بە ئێوە بەخشی و ئیسلامم بە دین و ئایینی ئێوە هەڵبژاردووە.

بەڵام هەرچی ئەکەن خالیدیان بۆ پەشیمان نابێتەوە و ئەو ڕێبوارەیان لەم ڕێبازە تازە و پڕ لە زیانە بۆ ناگەڕێتەوە!! تا سەرەنجام کار دەگاتە جێگایەک کە بەڕێز مامۆستا شێخ محەمەد مارفی نۆدێیی کتێبێکی چووکەڵە لە دژی مەولانا خالید دەنووسێ و لەو کتێبەدا ئەوی بە گاور و لە ڕێ دەچوو لە پێنووس دەدا و بە درۆزن و خوانەناسی بە خەڵک دەناسێنێ و لە دیباچەی کتێبەکەدا ئاوا دەڵێ:

وضعتها هدية الطلاب   تكفيرة لخالد الكذاب

واتــا ئەم نــامیلکەیەم دانــاوە بە دیــاری لە بــۆ شــاگرد و خوێندکارەکان کە حاڵی وەهایە گاوریەتی و بێدینی خالیدی درۆزن دەردەخا و روون دەکاتەوە.

یەکێک لە رامیارییەکانی شێخەکان ئەوەیە کە بە هەر نرخێک بێ نەیارانی خۆیان لە ناو دەبەن وهەر پەیام و وڵامێکی دژی بەرنامەی خۆیان بێ هەتـا بۆیـان بکرێ دەیبەتلێنن. جـا وا وێدەچێ کە ئەو نامیلکە جوانەی مامۆستا نۆدێییش دوای نەمانی خۆی بەهۆی فێڵ و فووتی شێخەکان بە یەکجاری بەتلابێ چونکە بەتایبەتی پەیڕەوانـی رێچکەی نەخشبەندی بە سەختی دژ و نەیاری مامۆستا بوون.

ئەمجــا کــاتێ کە مەولانــا خالیــد خــۆی لە بەرابەر تەوژمــی رەداوێژی زانایانی وەک نۆدێییدا بۆ راناگیرێ و زۆر خـۆی لەوە بە چیلازتر (ضعیف) دێتە بەرچاو کە بە گژ وەها بلیمەت و پسپۆڕێکدا بێتەوە جـا بە تـایبەتی کە تەنیـاش نەبوو مەحکووم بە بەزیـن و ناچاربە هەڵاتن دەبێ وئیترلە ساڵی ١٢٢٨ مانگی کۆچ دەکا ودەچێتە بەغــدایە و دیــسان دەس دەکــاتەوە بە کاروبــاری رێکخــستن و راگەیاندن و بنکەی بەغدایەیان بەهێز دەکا وماوەی دووساڵی تەواو هەر خەریکــی بڵاوکــردنەوەی رەوش ورێــساویاسای نەخــشبەندی دەبــێ. بەوجــۆرە خەڵکێکــی زۆربــۆلای خــۆی ورێچــکەکەی خــۆی رادەکێشێ.

لەوماوەشداژمارەیەک وشکەمەلا وسادە ورووان ونیزیـکبـین و موسـڵمانی سـاویلکە دەکەونە نێـوبژی وهەرچۆنێـک بـێ مامۆسـتا نـۆدێیی لە کاتێکدا کە زۆری پـێ نـاخۆش دەبـێ ناچـاری دەکەن بە ئاشت بوونەوە لەگەڵ خالیدا، مامۆسـتای گەورە وگـران بە رواڵەت لە بەردڵـی نێـوبژیکەران لەگەڵـی ئاشـت دەبێتەوە، بەڵام لە دڵـدا هەرخۆشی لێی نـایەت، ئەوەش کە لە هێنـدێک کتێبانـدا نووسـراوە

کە گۆیان مامۆستا نۆدێیی لە کردەوەی خۆی پەشیمان بۆتەوە و داوای لێبوردنی لە مەولانا کردووە هیچ بەڵگەیەکی لە سەر نییە و بە هیچ کلۆجێک جێی باوەڕ نییە ولە بنی را درویە وساختە گییە. چونکە لەوبارەوە کەمترین نووسراوەی مامۆستا لە دەسدا نییە. هێندێک کەسیش کە نووسیویانە مامۆستا خۆی قادری بووە بۆیە نەیاری ودژایەتی مەولانای کردووە، بەڵام من راوشکاوی دەڵێم:

ئەوانە لەوداوا بێ پەڕتۆیەیاندا مەبەستیان هەرئەوەیە کە لە ڕێزوهێزو خێرەت وبیروباوەڕی مامۆستا کەم بکەنەوە ودەنا مامۆستا زۆرزۆر لەوە گەورەتروباڵاتربووە کە مریدوپەت بە ملی شێخ ومێخ وهەواداری رێچکە و مێچکەکان بێ وەک مەولانا خالید!! و ئیتر بێگومان قادریشی هەروەک نەخشییان ناخۆش ویستوون و هەربەوپێیە نەیاری وانیش بووە.

مامۆستا هەرگیز هیچی لە موجتەهید وسەرمەزەب ورێچکە شکێنەکانی گەورەی جیهانی ئیسلام کەمتر نەبووە و ئەوەندە نەبێ کە کورد بووە، ئەگەر لە گەڵ مەولاناش ئاشت بۆتەوە هەر لە بەر دڵی ئەو کۆمەڵە نێوبژی کەرە کە هەر خۆشیان نەیاندەزانی بۆچی لە لاوەڕا بۆ ئەو کارە هان دەدرێن و زۆر بە سەختی و پێداگیرانە داوایان لێ دەکرد و گوشاریان دەخستە سەر. خۆ ئاشت بوونەوەکەشی هەرئەوەندە بووە کە وەک جاران بە ئاشکرا لە دژی وی کاری نەدەکرد چونکە ئەو زۆر چاک دەیزانی کە ئاشت بوونەوەی لە گەڵ خالید زەبرێکی گرچووبڕە لە پەیکەری ئیسلام و کوردایەتی وهە روە هالە کەسایەتی خوشی.

بەڵام دیارە، کە ئەوشێخانە زۆر زیرەک و هۆشیارن وزۆرچاک دەزانن بە وەخت کەڵک لە هەل وەربگرن وهەرگیز هەل نادۆڕێنن ودەرفەت لە دەس نادەن، هەروەک دەبینین کە مەولانا خالیدیش لە

کاتی خۆیدا زۆر بە وخت کەڵک لەو کەمە ئاشتییە رواڵەتییەش وەردەگرێ و خێرا دەگەڕێتەوە بۆ سولەیمانییە و تەکیە و خانەگاکانی دووبارە و لە جاران گرینگتر و بەبڕشتتر ئاوەدان دەکاتەوە و زۆر شێلگیرانەتر لە پێشوو خەریکی کاروباری راگەیاندن و رێکخستن دەبێ و رێچکەی نەخشبەندی کە تا ئێستا لە سەرووی دەرکراو و رەتێنراو بوو بە یەکجاری لێی قەدەغە کرابوو ئەمجا بە ئازادی بۆی دەس بە کار دەبێ و رایدەگەیەنێ.

ئەوجارە لە سایەی سەری وشکە مەلاومریدە کەلاوموسڵمانە بێڕامیاری وسادە وساویلکەکانەوە خالیدهاتەوە سولەیمانی وبە ئازادی و بێترس ولەرزخەریکی کاروباری خۆی بوووئیترگەلێکی خەڵکی سادە و ساویلکە و نەزان بۆ لای خۆی راکێشا و بەو جۆرە پایەگایەکی گەورەی بۆ خۆی و بۆ رێچکەکەی پێکهێنا و هێندەی دیشی کوردی هەژاری چاو بەستراو بەرەو پەرێشانی و لێک بڵاو بوون و سەرگەردانی برد و.

بە داخەوە ئێستاش دوای نزیکەی ١٠٠ ساڵی رەبەق هێندێک لە وشکە مەلاو موسڵمانە ناحاڵییەکان هەرحاڵی نەبوون ولە سەرئەورێبازە دەڕۆن. بەڵام موسڵمانە تیژبین و مەلا هۆشیار و دڵدارەکان چاک دەزانن کە مامۆستا شێخ مارفی نۆدێیی لەو دژایەتی و نەیارییەیدا لە گەڵ خالید چ ئامانجێکی پیرۆز و موسڵمانانەی هەبووە و ئەو بەڕێزە چەندە دووربین و تیژهۆش بووە. وە هەروەها دەشزانن کە ئەو بەڕێزە لە ئاشت بوونەوە لەگەڵ خالیدا چ ئەندازە زیانی کردووە و مەلا نەزان و بێرامیارییەکان بە ناچار کردنی بە ئاشت بوونەوە لەگەڵ ئەو چ زەبرێکی گرچووبڕیان لە خاڵیگەی ئیسلام و کوردایەتی داوە و چۆن ئەو بەڕێزەیان شکاندووە؟!

بەڵێ خالید، تا ساڵی ١٢٣٦ مانگی لە سولەیمانییە دەمێنێتەوەو پاشان لە جێی خۆیڕا دەستووری پێ دەدرێ کە سولەیمانییە بە جێ بێڵێ و بچێتەوە بەغدایە، چونکە کاروبارەکانی کوردستان تا ئەندازەیەک ڕێکوپێک کرابوون، بەڵام ئەوانی بەغدایە هەر وا بە نیوەچڵی و ناتەواوی مابوونەوە و لە بەر هێندێک هۆ و پێویستی مێژوویی نەبا نەدەبوو بە جێ بهێڵدرێن.

ئەمجا ئاغای شارەزووری یەکێک لە هەرە پاڵاوتە وپوختە کراوەکانی خۆی بە نێوی شێخ عەبدوڵلای هەرەوی لە سولەیمانییە لە جێگەی خۆی دادەنێ و بەرەو بەغدایە وەڕێ دەکەوێ و ئەو جارەش سێ مانگان لەوێ دەمێنێتەوە و بەو ماوە تا ئەندازەیەک پلە و پایەی خۆێ و رچەی نەخشی پتەوتر دەکا ولەوێوە بە هەموو لایەکدا خەلیفە و مەلیفە و نوێنەرانی خۆی بڵاو دەکاتەوە و لە بەغدایەڕا تیشکە دەهاوێتە هەر چوار لای خۆی و یەکێک لەو نوێنەرانە کەسێک بە نێوی شێخ ئەحمەدی خەتیبی ئەربیلی دەبێ کە دەینێرێتە شاری دیمەشقێ. شێخ ئەحمەد لەوێ زۆر بە چاکی ئەرک و سپاردەی خۆی بە جێ دێنێ و ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی بۆ ئەو ڕێبازە رادەکێشێ و ئیتر ئەو خەڵکە هەر خۆیان داواکاری هاتنی مەولانا خالید بۆ دیمەشقێ دەبن و شێخ ئەحمەد نامەیەکی لەو بارەوە بۆ مەولانا دەنووسێ و مەولاناش هەل لە دەس نادا و خێرا دێتە دیمەشقێ و لە ساڵی ١٢٣٨ مانگی لە گەڵ ژمارەیەکی زۆر لە مرید و پەیڕەوانی خۆی بەرەو دیمەشقێ وەڕێ دەکەوێ و لە لایەن هەواداران و مریدانی زۆر و زەبەندی خۆیەوە لەوێ پێشوازییەکی گەرم و گوڕی لێ دەکرێ و زۆر بە جوانی وەردەگیرێ. ئەمجا لەوێ دەمێنێتەوە و دەس دەکا بە ئەنجام دانی ئەرکەکانی خۆی و خەریکی ڕاگەیاندن و ڕێکخستن دەبێ و بەو جۆرە

پەیڕەوگەلێکی زۆر بۆ ڕێچکەی نەخشبەندی پەیدا دەکا.

لەو ماوەدا کە لە دیمەشقێ دەبێ سەردانی بەیتولموقەددەس دەکا و هەروەها بۆ جاری دووهەمیش دەچێتەوە مەککە و حەج بەجێ دێنێ.

مەولانا خالید دیمەشقی کردۆتە سێهەمین پایەگای خۆی و ئیتر تا دوا هەناسەی ژیانی لەوێ دەمێنێتەوە و خەباتی شێلگیرانەی خۆی درێژە پێ دەدا و تا سەرەنجام لە ڕێکەوتی ١٢ی مانگی زی قەعدەی ساڵی ١٢٤٢ی کۆچی مانگی بە نەخۆشی وەبا کۆچی دوایی کردووە.

مەولانا خالید گەلێکی هۆنراوە و نووسراوە بە زمانەکانی کوردی و فارسی و عەرەبی هەیە. هەروەها چەند کتێبیشی بەو سێ زمانانە داناوە کە پێم وایە هەموویان چاپ و بڵاو کراونەوە.

بە گشتی مەولانا خالید پیاوێکی گەلێک بەڕێز و بەهێز و فەرمانڕەوایەکی بە دەسەڵات و فەرمان ئەنجام دراو بووە لە کوردستاندا. ئەوەندەی لەو وڵاتەدا پەیڕەو هەبوون کە ڕەنگە ئەگەر ویستبای و باوەڕی بە سەربەخۆیی و ئازادی و ڕزگاری گەلەکەی هەبایە هەر بە یەک فەرمان دەیتوانی ئەو کارە بکا و گەورەترین شانازی و سەربەرزی بۆ کورد و کوردستان بچەسپێنێ. بەڵام کەمترین کارێکیشی لەو بارەوە ئەنجام نەداوە، جا هەر بۆیە بەڕێز مامۆستای گەورە لە دوایی ئەو پارچە هۆنراوەی خۆیدا ڕووی تێدەکا و پێی دەفەرموێ: ئەی خالیدی شارەزووری! تۆ خەڵکی شارەزووری ناو جەرگەی کوردستانی و لە دەورانی خۆتدا بە تەواوی گەلەکەی خۆت وەلا نابوو و زۆر کاریشت لەدەس دەهاتن و دەتتوانی بۆو گەل و نیشتمانە گەلێک کاری گەورە ئەنجام بدەی،

بەڵام هیچت نەکرد و بە داخەە گەلی خۆت بۆ خەڵک وەلا نا و بە یەکجاری فەرامۆشت کرد.

بەوجۆرە گلەیی گەل وزێدونیشتمانەکەت هێنایە سەرشانی خۆت. لەباتی ئەوەی کە فەرهەنگی رەسەنی ئیسلامی و کوردی خۆت برەو پێ بدەی، چووی لە رۆژهەڵاتی دوورەوە لە ناوەندی هیندوستانی گاپەرەستڕا جۆرە بیر وباوەڕێکی تایبەتیی لاوەکی زۆرناموێت هێناو لە کوردستان ورۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بڵاوت کردەوە وئیتر تۆش هەروەک پێشینیانی شێخ و مێخت، تا توانیت خەڵکی موسڵمان و جا بەتایبەتی خەڵکی کوردت لێک بڵاو کرد!!

تۆش تا توانیت تۆوی بیدعەت و وەدیهێنراوێکی دیکەت لە کوردستان و رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بڵاو کردەوە و بە دەستی خۆت چاندت! بەو جۆرە تۆش هاتی و شتێکت لە ئایینی پاکی پێغەمبەر(زیاد کرد! ئەی ئافەرین خالید! لە منت نەکەوێ قەت دەبوو وا بکەی؟ چ دەبوو کە ئایینی پاکی پێغەمبەر(هەروەکوو خۆی کە هەیە رابگەیەنی هیچ شتێکی دیکەی رەگەڵ نەخەی؟ ئاخر تۆ خوا ئایینی پیرۆزی ئیسلام لە هەوەڵەوە ئەو جۆرە شتانەی لەگەڵ بوون و تۆ چ ئاتاجییەکی بەو رێچکە و ئانییزا جۆراوجۆرانە هەیە؟

خۆ لە پێش تۆدا خەڵکی کوردەواری هەربە حاڵ نێوی رێچکەی نەخشبەندییان بیستوو وبەس. ئەوە تۆ بووی کە پەت و پێوەندی نەخشبەندیت هاویشتە مل و پێی کوردی هەژاری نەخوێندەواری بێئاگا لە هەموو فێڵ و فووت و لە هەموو داو و تەڵەیەک! تۆ نەزان نەبووی و هەرگیز ئەو کارەت لە رووی نەزانییەوە نەکردووە، تۆ هەموو شتێکت دەزانی و گەلێک زانا و ئاگادار بووی! زۆرم پێ سەیرە ئەی خالید! خۆ تۆ زۆر زانا و ناودار بووی، ئەرێ بۆ وات کرد؟! تۆ خوا هەر لە خۆت دەپرسم ئەو خزمەتەت خەیانەت نەبوو؟

بۆ مەگەر تۆ فەرموودەی پێغەمبەری مەزنتﷺ نەبیستبوو کە فەرموویەتی: (من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد) هەرکەس شتێک لەو ئایینەی ئێمە زیاد بکات ئەو فڕێدراوە و ڕەت کراوەوەیەو قەت لێی قەبووڵ ناکرێ. لە جێیەکی دیکەشدا دەفەرموێ: (من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو و ما احدثه فی النار) هەر کەس شتێک لەو ئایینەی ئێمە زیاد بکا کە لەوی نەبێ ئەوە خۆی و شتە زیاد کراوەکەشی لە دۆزەخدان.

یان دەفەرموێ: (ان اصدق الحدیث کتاب الله و احسن الهدي هدي محمد و شر الامور محدثاتها) بەڕاستی و بێگومان راستترین وتار کتێبی خوایە و جوانترین ڕێنوێنی، ڕێنوێنی محەمەدە و خەراپترینی کاروبارانیش ئەوانەن کە دوای پێغەمبەرﷺ سوەدیهێنراون.

مەگەر ئەو ڕێچکەی نەخشبەندی، کە تۆ لە وڵاتی هیندوستانێ ڕاهێنات بۆ کوردستان لە چاخی شۆق و ڕووناکیدا و لە دەورانی پێغەمبەری مەزندا هەبووە؟ تەنانەت زۆر پتر لە چوارسەد ساڵیش دوای پێغەمبەرﷺ وەدینەهێنراوە؟ هەی لە منت نەکەوێ کاک خالید؟! ئاخر چۆن بوو تۆ بە قسەی مەلا باشەکانی سولەیمانییەت نەکرد و فەرمووده بەنرخەکانی مامۆستای دڵسۆزی کورد شێخ مارفی نۆدێییت نەبیست و پەند و ئامۆژگارییەکانی ئەو بەڕێزەت دە گوێ نەگرتن؟ مەگەر پێت وا نییە کە لە ڕۆژی پەسلاندا لێت دەپرسنەوە؟ دە هەر ئێستاش دوای نیزیکەی سەد ساڵ لە پاش مردنت سەرێک لە گۆڕەکەت دەربێنە و بزانە و بە چاوی خۆت ببینە کە ئاکامی ئەو کارەی تۆ جگە لە دابەش کرانی کوردستان و لەتلەت بوونی جەرگ و هەناوی دایکی نیشتمان و بێبەشی و ماف خوراوی گەلی هەژاری کورد چیدی بووە؟

مەگەر بە رای تۆ خواپەرستی بریتییە لەوە کە وە دوای رێچکە و مێچکان بکەوی و بەو لا و لایاندا بڕۆی؟ دە سەر هەڵێنە و ببینە و زۆر چاک بزانە کە گەلەکەی تۆ چ دەردێکیان بە سەر هاتووە؟

من ناڵێم شا عەبدوڵلای دەهلەوی پیاوێکی کەمە، بەڵکە ئەولە رچە و رێبازی خۆی واتا نەخشبەندیدا گەلێک گەورەیە، بەڵام تۆپێت وابووکە بەڕێز مامۆستا شێخ مارفی نۆدێیی لەوی کەمترە کە هەرلە پەنا خۆشت بووولە خۆشت بوو؟! یا بەڕێز مامۆستا محەمد مفتی فەیزی زەهاوی کە دەفەرموێ:

شیخا که تو در عالم یکتا فردی
این رتبه ز دستار بدست آوردی
حیف است که او دور سر تو گردد
بایستی که تو دور سر او گردی

ئیتر بە تەواوی نەیاری بازاڕی شێخایەتییە وبە هیچ جۆرێک قبوولی ناکا نەزانە؟ زۆر سەیرە ئەو پیاوە گەورانە بە هەڵە نەچوون. هەرگیز، نەدەبوو تۆ بە شتی پڕوپووچ و ترەهات فریو بخۆی. تۆ مەلا بووی وخۆپڕوپووچ پەرستیش بۆمەلایان زۆرنەنگ و ئابڕوو چوونە. دەبوو قورئان بخوێنییەوە و بزانی داخواتاقە و شەیەکیشی لەبارەی پەسند کردنی ئەو بازاڕە تاریک و تنۆک و رەشە تێدایە؟!

ئەگەر پێویستە شێخ بو ئاینی خوا
بلی پێم شیخی گش پیغەمبەران کوا
موحەممەد خوی و یارو یاوەرا نی
بەگشتیان شیخێکیان ببوایە دەبوا

بلـیـــم پێـــت نـــای پـەرســـتم ئـــەو خـــودایە
کـــە هـەوســـاری لـــە دەســـتی شێخـــی دایـــە
ئـەمـــن زەنـــد یقـــەم وئـــاور پـەرســـتم
ئـەگـــەر کـــو خـــوا نـەکـــا خـــواما ن ئەوایـــە
بـــرا ئـــەم دەزگـــا گـــەورە و درێـــژ و پـانـــە
لـــە ئـیـــسلاما نییـەتـــی دیـــاردەو نـیـــشانـە
ئەگەر بـــاوەر دەکەی جـــو ســـا زەگـــشتـــی
نـەفـەرمـانـــی خـــوداو پـیغەمـــبەرا نـــە

روون کردنەوەیەک لەسەر ژیانی مامۆستا شێخ مارفی نۆدێیی

چەند ساڵ لەمەوبەر وتارێکی کورتم لە مەڕ مێژووی ژیانی زانای پایەبەرزی کورد مامۆستا مەلا شێخ مارفی نۆدێییەوە نووسیوە کە لە ژمارە ٤٠ی گۆڤاری سروەدا چاپ و بڵاو کرایەوە. ئێستا لەبەر ئەوەی نامهەوێ زەحمەتی نووسینەوەی دووبارەی ژیاننامەی ئەو بەڕێزە بە خۆم بدەمەوە، هەر خودی ئەو وتارە لێرەشدا دووپاتە دەکەمەوە. کە ئەو دەم ئاوام نووسیبوو:

ئەگەر بە چاوێکی ڕەدا (حـق)بینانە و کەمێک بە ورد بڕوانینە بەستێنەکانی مێژوویی، وێژەیی، ئابووری، ڕامیاری، ئایینی، هونەری، هۆنەری، پسپۆڕی، پیشەسازی، سوپایی، سەربازی، دادپەروەری وکۆمەڵایەتیی هەر گەلێک دەبینین کە لە هەر یەک لەو بەستێنانە کەڵە پیاوانێک ڕاوەستاون و لە سەر لێواری زێی خوڕێنی ژیان چەقیون و شەپۆلە بێئامانەکانی ئەو شەتاوە هار و هاژە خەڵک هەڵلووشەیان زۆر بە سەختی خستۆتە ژێر چاوەدێری خۆیان و بواری ڕزگاری بە گەلەکەیان نیشان دەدەن.

بە چرای زانیاری خۆیان ڕێگا ڕۆشن دەکەن و دەستی خەڵک دەگرن و وەک مەلەوانی چاک لەو زرێبارە خوڕێنە دەیانپەڕێننەوە، ئەوان خوا پاداشیان بداتەوە نەک هەر تەنیا هاوچەرخانی خۆیان لە گێژاوی چۆمی خوڕێنی بێپرد و بەردە بازی ژیان بە هۆی مەلەوانی خۆیان دەپەڕێننەوە و بەس، بەڵکە بۆ تۆرەمە و بەرەی دوا ڕۆژیش ڕێی پڕ کەند و کۆسپ و پل و گیرگە و تۆرەمەی

داهـاتووش بە هـۆی هێـزی کێـشەری زانـستی (قـوه جـاذبە علمـی) خۆیـان بە دوای خۆیانـدا دەکێـشن و دەیـانگەیەننە لـوتکەی هەرە بەرزی و ترۆپک و دوندی کێوی ئاوات و بە نیاز گەیشتن.

جا بە هەق جێی خۆیەتی کە ئەوانە دەبنە جێی شانازی و هۆی سـەربەرزی گەل و گەلـیش هەر بە هـۆی وانەوەیە کە دەتـوانێ خاوەنی ویژە و فەرهەنگ و مێژوویەکی جوان و پڕشنگدار بێ و بە رابردووی خۆیەوە بنازێ. بێگومان گەلی کوردیش هەر وەک هەموو گەلێکـی خـوا پێـداو خـاوەنی رابردوویەکـی پـڕ لە شـانازییە و لە ئاسـمانی هەسـاوی مێـژووی کوردەواریـشدا گەلێـک ئەسـتێرەی پڕشنگدار و شۆق هاوێژ و تیشکە پژێن دەدرەوشێتەوە کە نەک هەر تەنیـا هـۆی شـانازی و سـەربەرزی گەلـی کـوردن و بەس، بەڵـکە تەواوی گەلانی دیکەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بگـرە هەمـوو گەلانـی جیهـانی ئیـسلام پێیـانەوە دەنـازێ و تەنـانەت هێنـدێک لە مێژوونووسە نەتەوەییە بەرچـاو تەنگەکـانیش بـێ هـیچ بەڵـگە و پەڕتـۆیەک ئەوان بە گەورە پیـاوانی نەتەوەی خۆیـان لە قەڵەم دەدەن.

راستی ئەوەندە بەسە بۆ شانازی و سـەربەرزی نەتەوەکەمـان کە دەیـان و بگـرە سـەتان و هەزاران بلـیمەت (نـابغە) و پیتـۆڵ (فیلسوف)ی وەک ئیبنولحاجب و ئیبنو قوتەیبە و ئیبنو خەلەکان و ئیبولحـاج و ئیبنـولخەتیبی ئەربیلـی و ئیبنـی عیـسای هەکـاری و ئیبنـی کـوردی و ئیبنـولفەیراقی و مەلا ئەبـووبەکری میروسـتەمی و مەلا مـحەمەدی فەیـزی زەهـاوی و مەلا عوسـمانی کـوردی، مەلە یۆسـفی ئەسـەمی سـۆرانی بریـسوەیی و مەلا ئەحـمەدی خـانی و جزیری و بێتووشی و مەلا مەحموودی کوردی و مەلا عەلی قزڵجی و قەرەداغی و مەلا عەلی شنۆیی مان لێ هەڵکەوتووە.

ئەوانە نەک هەر لە باری دێژەوانی (فقیهی)و راڤەوانی(مفسری) و وێژەوانــی (ئەدیبــی) بە کەڵــکە لەبــارەی هــونەرگەلی جۆراوجــۆری دیکەشــەوە نمــوونەی دەوران وهەڵکەوتــووی رۆژگــار بــوون و لە تەواوی زانیارییەکـانی ژێرامەیــی و گێڕراوەیــی(عقلــی و نقلــی)یەوە بێهاوتا و کەموێنە بوون، بەڵکە تەنانەت رێنووس و رێزمانیشیان بــۆ گەورەتــرین گەلــی زینــدووی جیهــان واتــا گەلــی عەرەب کە لە ســایەی ئیــسلامەوە نیــزیکە پتــر لە هەزار ســاڵە گەورەتــرین دەسەڵاتدار و زلهێزی دنیا بوون داناوە.

خــۆ ئێــستاش، کە ئێــستایە لەتەواوی فێرگەکــانی ئــایینی کوردستان و هەمــوو جیهــانی ئیسلامیــشدا نووسراوەکانیان بە وانە دەخوێنــدرێن. بەڕاســتی ئەگەر گەلانــی دیــکەی جیهــان شــانازی بە زانایانی رامیــاری خەڵــک پێک وەرکەر و زانایــانی ئــابووری بژێــو هەڵلووش و پسپۆڕانی سازکەری فڕۆکەی تیژتر لە دەنگ و کەشتی هەواقەڵیش و گەمیی ژێر دەریایی غوولپەیکەر و هەروەها زانایــانی تانــک و تــۆپ و مووشــەک و جــۆرگەلی زۆری گــازگەل ســازکەرەوە دەکەن و پێــشیان وایە کە ئەوانە مــایەی ســەرکەوتن و پێــشکەوتنی وانن بێگومان گەلی کــوردیش مــافی خــۆیەتی کە شــانازی بکــات بە هەزاران هەزار زانــای ئــایینی رێگــای ژیــان و پەســڵان نیــشاندەر کە گیان و ژیان و تەمەنی خۆیان بە سەخاوەتەوە لەو پێناوەدا بەخــت کردووە.

بەڕاستی گەلی کوردیش پتر لە هەزار ساڵە بێجگە لە مەلا زانا و داناکان پیاوی مێژوویی دیکەی زۆر لێ هەڵنەکەوتوون و ئیتر تەنیا حــوجرە قوڕینەکــانی کوردســتان بــوون کە هەم بــوونەتە مــایەی شانازی و سەربەرزی گەلی کورد و هەم بە هــۆی بەرهەم و ئاکـامی جوان و زۆر چاکی وانەوە تەواوی جیهانی ئیسلام ئێرەیی بە کوردو

کوردستانەوە برد و جا کەوایە حێی خۆیەتی کە کاکی خوێنەر بە هەر بیر و باوەڕێکەوە کە هەیبێ کەمێک گلەیی لەو کوردە سادە و ساویلکە بکات کە خۆشی بە کورد دەزانێ و کەچێ وێڕای نەیاران و دوژمنانی گەلەکەی مەلا واتا گەورە دڵسۆزی کورد و کوردستانی دەدزێ و ناخۆشی دەوێ و قسەی ناحەزی لە ئاقارا ئەکا و دەیداتە بەر توانج و پلار و تانە و تەشەر و لاتاری پێدا دەدات.

چونکە ئەو ئاغا بەڕێزە نەزانانە یا زانایانە پەلامار دەباتە سەر رابردوو و مێژووی پڕ لە شانازی گەلی خۆی و گیان و کاکڵی گەلەکەی لە بەر پێیاندا بە خەیاڵ دەپڵیشێنێتەوە و لە راستیدا هەر دەڵێی شەرمی بە مێژوو و شانازییەکانی گەلەکەیەتی!!

جا ئەو جار با بێینە سەر مەبەست و بڵێین: بەڕێز جەنابی مامۆستا مەلا شێخ مارفی نۆدێییش هەر یەکێکە لەو هەزاران هەزار زانا و دانا رێنوێنانە کە بەراستی جێگەی شانازی و سەربەرزی گەلی کورد بەتایبەتی و گەلانی جیهانی ئیسلامن بە گشتی.

جا ئەو بلیمەتە هۆزانە کوردە ناوی پیرۆزی مارف (مەعرووف)ەو کوڕی مەلا سەیید مستەفا کوڕی سەیید ئەحمەد کوڕی مەلا سەیید محەمەدە کە بە کبریت احمر (شەمچەی سوور) ناوبانگی دەرکردووە، ئەو کبریتی ئەحمەرە یەکێکە لە مەلا هەرە ناودارەکانی مێژووی کوردەواری و باپیرە گەورەی ئەو بەڕێزە سەیید عیسای بەرزنجی کوڕی بابا عەلی هەمەدانییە.

وەک هەمووومان زۆر چاک دەزانین کە هەمەدان سەردەمێکی پێتەختی میری گەورەی ماد و ناوەندی شارستانییەت و قزگە (مرکز)ی هێزی هەراوی هۆزی کوردان بووە و گەلێک زانا و دانای بەرز و زۆر بەنێوی لێ هەڵکەوتوون کە ئاوازەی زانیاری و جوامێری و پیاو چاکیان بە تەواوی کون و قوژبنی دنیا راگەیشتووە کە یەکێک لەوان ڕێزدار بابا عەلی هەمەدانییە.

ئەو زانا بەرزە، کە یەکێکە لە ناودارانی کوردەواری یەکێکە لە پسپۆڕانی کوردی سەدەی هەشتەمی کۆچی و یەکێک لە کوڕەکانی وی ناوی سەیید عەیسای بەرزنجییە کە بەڕێز مامۆستا شێخ مارفی نۆدێیی بە ۱۳ پشت دەگاتەوە وی. واتا بابا عەلی هەمەدانی باپیرەی چاردەهەمینی مەلا شێخ مارفە و ئیتر خانەدانی سەیدەکانی بەرزنجی، سەید واتا تۆرەمە (نسل)ی فاتیمەی کچی پێغەمبەر(نین و لە ماکا (اصل) کوردی کەڵهوڕن و عەرەبی رەمەکی و پەڕیوە نین!! بەڵام لەبەر وەی کە بنەماڵەیەکی یەکجار زۆر بەڕێز بوون و مەلای باش باشیان لێ هەڵکەوتوون پێیان گوتوونە سەیید، بەڵام مامۆستا مەلا کەریم لە (علماءنا)دا پارچە هەڵبەستێکی لە خودی خۆی دەگێڕێتەوە کە بەو پێیە ئەو بنەماڵە دەچنەوە سەر فاتیمە و ئەگەر وا بێ بنەچەکەیان کورد نییە و عەرەبە و بە هەردووک لادا هەر جێگەی ڕێزن.

مێژوونووسی گەورەی کورد خوا لێخۆشبوو ئەمین زەکی بەگی بەڕێز دەنووسێ: بابا عەلی هەمەدانی برای بلیمەتی کورد بابا تاهیری عوریانی هەمەدانییە. بەڵام هێندێک لە مێژوونووسانی کورد ئەو ڕایەیان پێ رەوا نییە، چونکە بابا تاهیری عوریان لە سەدەی چوارەمی کۆچیدا ژیاوە و بابا عەلی هەمەدانیش لە سەدەی هەشتەمدا و بە وپێیە نیزیکەی چوار سەدساڵیان جیاوازی هەیە.

ئەمین زەکی بەگ

ئەوبلیمەتە خواناسە،ئەوئەستێرە پڕشنگدارەی ئاسمانی ئایین و زانیاری کوردستان لە دەورانی بەڕێز سولەیمان پاشای بە پێنجەمین پادشای بنەماڵەی بەڕێزی بابانی لە ساڵی ١١٦٦ی کوچی مانگی ڕێکەوتی ١٧٥٣ی زایینی لە گوندی نۆدێ لە ناوچەی شارباژێری کوردستانی عێراق لە ٣٣ کیلۆمەتری شاری سولەیمانی لە بنەماڵەیەکی زانیاری ئایینیدا لە دایک بووە و پێگەییوە. دیارە کە وەک زۆربەی زارۆکە هەژارە کوردەکان زەجرو ڕەنجی نەبوونی و بێبەشی چێشتووە. هەر لە دەورانی منداڵیدا قورئانی پیرۆز و هەروەها هێندێک لە کتێبە وردەڵەکان و دەستووری زمانی عەرەبی (صرف و نحو) و زمانی فارسیشی لە خزمەت مەلا مستەفای باوکی بەڕێز و زانای خۆی خوێندووە. ئەمجا بابی هەڵگیرتووە و بردوویەتە قەڵاچواڵان، ناوەندی دەوڵەتی بەهێزی کوردی بابان و لە فێرگەی غەزائییەی ئەو ناوەندە دایمەزراندووە.

فێرگەی غەزائییە فێرگەیەکی گەورەی ئەو سەردەمە بووە و لە لایەن بابانەوە بەڕێ براوە. جا بەڕێز شێخ مەلا مارف ئەودەم لاوێکی کەم تەمەن بەڵام پڕ هیوا بووە و زۆر شێلگیرانە هەوڵی داوەو خەباتی کردووە و تێکۆشاوە و کۆبە کۆ زانیاری لە سینەی پڕ هەستی خۆیدا کۆ کردۆتەوە.

ئەو بەڕێزە لەم زانکۆ گەورەیە ماوەتەوە تا ڕۆژێک کە ئەو دەم تەمەنی تەنیا ١٢ ساڵانە بووە بە شەهید کرانی پادشای گەورەی و موسڵمانی کورد سولەیمان پاشا، شار بە تەواوی شڵەژاوە. ئەو ڕووداوە دڵتەزێنە کە لە ١١٧٨ی کۆچیدا رووی داوە بە تەواوی بۆتە

هۆی پەژارە و پەرۆژشی خەڵکی کوردستان، جا بەتایبەتی مەلا و فەقێ و زانایان و تیپی خوێندکار.

ئەو کارەساتە شوێنەوار و جەخەرێکی وەهای لە سەر ڕێزدار نۆدێیی دانا کە ئیتر ویستی لەمەولا لە پێتەختی میری و ناوەندی رامیاری بگوێزێتەوەو بڕواتە گۆشەو قەراغان بۆئەوەی بێ باکانە و دوور لە هەرا و هووریا درێژە بە خوێندنەکەی بدات. جا هەر بۆیەش لەوێ رۆیشت و چووە گوندی هەزارمێرد لە نیزیکەی ٢٥ کیلۆمەتری رۆژئاوای شاری سولەیمانییە ولەوێ لە خزمەت زانای کەم وێنەی کورد مەلا محەمەدی ئیبنولحاج ماوەی چوار ساڵ مایەوە و لەو ماوەیەدا کتێبەکانی سیوتی حیسام کاتی عەبدولای یەزدی موختەسەر و لمەعانی شەرحولعەقایدی نەسەفی و چەندین کتێبی دیکەی زانیاری و دێژەیی (فقهی) خوێندووە و هەروەها چەندین کتێب و نامیلکەی زۆر جوان و باشی بە هۆنراوە و ویژامە (شعر و نثر) داناوە و بۆ مامۆستای بەڕێز و خۆشەویستی خۆی خوێندۆتەوە و ئەگەر پێویستیش بووبێ مامۆستا بۆی ڕێکوپێک کردووە.

لەو کاتەدا کە نۆدێی لە گوندی هەزارمێرد بوو پسپۆڕی بێهاوتای کورد مەلا عەبدوڵڵای بێتووشی کە وانەوێژێکی باڵادەستی شاری ئیحساریە بوو هەوای گەل و نیشتمانەکەی دێتەوە کەللەی و بەرەو بێتووش لە ناوچەی ئالانی سەردەشت دەگەڕێتەوە و پاش ماوەیەک لە وێڕا دەچێتە سەردانی مامۆستی دڵسۆز و خۆشەویستی خۆی مەلا محەمەدی ئیبنولحاج.

کاتێ کە شێخ مارف ئەو هەلە گەورەی بۆ هەڵدەکەوێ داوا لە مامۆستا دەکا کە قبووڵ بفەرمێ ئەو چەند رۆژانەی وا بێتووشی لە هەزارمێرد دەمێنێتەوە لە حوجرەکەی وی بێ و ئەو شانازی ئامادە

بوون لە خزمەت بێتووشیدا دەس کەوێ. مامۆستاش چونکە دەزانێ کە نۆدێی دەیهەوێ کەڵک لە بێتووشی وەربگرێ و لە خزمەتیدا بەهرەمەند بێ قبووڵی دەکا.

نۆدێی لەو ماوە کەمەدا گەلێک شتی تازە لەبێتووشی فێر دەبێ و هێندێک لەنووسراوەکانی خۆی بۆدەخوێنێتەوە. جا بەڕێز مامۆستا بێتووشی هەر کە دەزانێ ئەو فەقێیە خاوەنی بیرێکی زۆر وردو هۆشێکی هۆشیارانەیە ئەوەی پێی وا بووە پێویستە پێی دەڵێ و زۆریش هانی دەدات بۆ نووسینی پەڕتووکان، هەم بە هۆنراوە و هەم بە رێژامە و ئیتر بێگومان نۆدێییش هەر لە وەها دەرفەتێک دەگەڕا کە وا بە بێزەحمەتی خۆی خوای گەورە بۆی رەخساندبوو.

رێزدار نۆدێی پاش چوار ساڵ وانە خوێندن لە خزمەت مامۆستای گەورە و گرانی ڕێزدار ئیبنولحاجدا دەگەڕێتەوە بۆ قەڵاچواڵان و لە خزمەت بەڕێز مەلا محەمەدی غەزائی دادەمەزرێ و لەوێ دەمێنێتەوە تا ساڵی ١١٩٩کۆچی و ١٧٨٤ زایینی کە ئەودەم ئیبراهیم پاشای کوڕی ئەحمەد پاشای بەبە دەستی کرد بە دروست کردنی شاری سولەیمانییە و بە ماوەی یەک ساڵ واتا لە ساڵی ١٢٠٠ کۆچی و ١٧٨٥ زایینی تەواوی کرد و ناوەندی میری گەورەی بابانی گوێزتەوە بۆ ئەوێ و ئیتر فێرگەکەش بە نۆدێییەوە وێڕای تەواوی یانە (ادارە)کانی میری هێندرانە شاری تازە ساز کراوی سولەیمانی.

جا ئەمجا نۆدێی تازە مەلاش لەو تازە فێرگەی ئەو تازە شارە بوو بە تازە مامۆستا و لە مزگەوتی گەورەی وێدا دەستی کرد بە وانەوێژی و دەیان و سەدان فەقێی لەو فێرگەیەدا پەروەردە کردووەو بۆ گەل و نیشتمانەکەی پێی گەیاندوون و بە دوو دەستی ڕێزەوە پێشکەشی کردوون بە کۆمەڵە دوا کەوتووەکەی کورد.

فێرگەی گەورەی قەڵاچوالآن کاتێ کە گوێزرایەوە سولەیمانییە، پاش ماوەیەک شێخ مارفی نۆدێی دەبێتە سەرپەرستی هەموو یا بەشێکی و ئیتر بە هۆی لێزانی و دڵسۆزی وی و وانەوێژ و کارگێڕەکانی لە ماوەیەکی نە چەندان زۆردا بوو بە یەکەم زانکۆی وڵاتی کوردەواری و هەروەها مەکۆی زانست و زانیاری و گەورەترین پەروەرشگای فەقێ و مەلا لە کوردستاندا و ئەمجا چەندین ساڵ دواتر فێرگەی گەورەی ئیسلامی کە سەتان بلیمەت و پسپۆڕی وەک ڕێزدار مەلا شێخ حوسێنی قازی و مەلا شێخ مەحموودی بەرزنجی و مەلا محەمەد فەیزی زەهاوی و بابە ڕەسووڵ و مەلا سەید محەمەدی بەرزنجی (سناء الدین) پێگەیاندوون و تەحویلی کۆمەڵی کوردەواری داون.

بەڕێز مەلا شێخ مارفی نۆدێی تیشکی بێ‌پسانەوە ورۆژی قەت ئاوا نەبووی کورد خوێندەوارییەکی بەرزی بە زمانەکانی فارسی و عەرەبی و کوردی هەبووە وبە هەریەک لەو سێ زمانانە هۆنراوە و پەخشانی زۆرو زەبەندی نووسیوە. ئەوبەڕێزە نۆوە (انشا)یەکی بێ‌وێنەی هەبووە وخاوەنی دەستێکی دەروشاوە بووە لە نۆوە نووسیندا. گەلێکی پەڕتووکی گەورە و گچکە ونامیلکە بە هۆنراوە و پەخشان داناوە، کە هێندێکیان چاپ وبڵاو کراونەتەوە و هێندێکیشان هەر ماونەتەوە وزۆربە داخەوە ڕەنگە تەنانەت هێندێکیان هەر نەشمابن وبە فێڵ ومەکری نەیارانی خۆی وگەل و ئایینەکەی بە یەکجاری بەتلێنرابن.

ئەو بەڕێزە چەندین چەکامە(قصیده)، پێنج خشتەکی(مخمس)، چوارینە(رباعی)، سێ خشتەکی(مثلث)، تێهەڵکێش(ترجیع‌بند)، بەستە (قطعە) هۆنراوەی بەوسێ زمانە هەیە.

فەرهەنگۆکی ئەحمەدییەی بەڕاستی یەکێکە لە شاکارە بەرزەکانی کە هێناویەتی وشە عەرەبییەکانی بە وشەی کوردی ئاجڤە (ترجمە) کردوون وبە هۆنراوە دەریهێناون.

مامۆستای باس لێکراومان خوا لێی خۆش بێ، هۆنەرێکی وەها باڵادەست وبەتوانابووە کە هەرچی ویستبێتی توانیویەتی بە هۆنراوە دەریبێنێ ودە قالبی هەڵبەستدا دایبڕێژێ. تەنانەت زۆربەی هەرە زۆری ئەوزانیارییانەی کەوالە نێو مەلاوفەقێیانی ئیسلامیداباون ودەخوێنرێن کردوونیەتە هەڵبەست وبۆئەوەی فەقێکان بە ئاسانی بتوانن لە بەریان بکەن، بە شێوەی هۆنراوە لە سەرڕا دایڕشتوونەتەوە. بێگومان ئەو شاکارییانەی ئەو کردوونی تا چاخی خۆی لە هیچ وڵاتێکی ئیسلامیدا نەکراون.

سەرەڕای ئەوەش نۆدێی بەڕێز لە تەواوی زانیارییە ئیسلامییەکان وەک (نحو، صرف، لغة، معانی، بیان، بدیع، عروض، آداب، کلام، شرع، حدیث، علم الحدیث، تفسیر، فرایض، بحث و مناظرە، هندسە، جبر و مقابلە، تجوید، فلکیات)دا مامۆستایەکی راهێنەر و نووسەرێکی داهێنەر و هۆنەرێکی باهونەر بووە و لەتەواوی ئەو زانیارییانەدا کتێب و نووسراوەی زۆرجوان و بەکەڵکی هەیە کە هێندێک لە کتێب و نووسراوەکانی بریتین لە:

١) تنقیح العبارات فی توضیح الاستعارات بە هۆنراوەی عەرەبی
٢) الفرائد فی العقائد بە هۆنراوەی عەرەبی.
٣) الجواهر النفید فی قواعد التجوید.
٤) شرح منظومە تنقیح العبارات.
٥) الشامل للعوامل بە هۆنراوە.
٦) الاحمدیە فی ترجمە اللغة العربیة باللغةالکردیة بە هۆنراوەی کوردی و عەرەبی.

٧) كفاية الطالب فى نظم كافية ابن الحاجب بە هۆنراوەی عەرەبی.
٨) منظومه اى شده فى مديح حضرت خاتم الانبياء بە هۆنراوەی فارسی.
٩) توصيف المبانى فى نظم تصريف الزنجانى بە هۆنراوەی عەرەبی.
١٠) قطر العارض فى علم الفرائض، بە هۆنراوەی عەرەبی.
١١) كشف الغامض فى شرح قطر العارض.
١٢) فتح الرؤوف فى معانى الحروف.
١٣) التصريف بابواب التعريف.
١٤) نظم آداب البحث فى علم الآداب بە هۆنراوە.
١٥) فتح المجيد فى قواعد التجويد.
١٦) عقد الدرر نظم نخبة الفكر بە هۆنراوە.
١٧) فتح الرحمن فى علمى المعانى و البيان بە هۆنراوە.
١٨) سلم الوصول الى علم الاصول بە هۆنراوە.
١٩) عمل الصياغة فى علم البلاغة بە هۆنراوە.
٢٠) الروضة الغنى فى الدعاء باسماء الله الحسنى.
٢١) غيث الربيع فى علم البديع بە هۆنراوە.
٢٢) نظم العروض فى علم العروض بە هۆنراوە.
٢٣) تنوير الضمير فى الصلوات المشتلمة على اسماء البشير بە هۆنراوە.
٢٤) روض الزهر فى مناقب آل سيد البشر بە هۆنراوە.
٢٥) الجوهرالاسنى فى الصلوات المشتملة على اسماء الله الحسنى.
٢٦) تنوير البصائرفى التحريز عن الكبائر.

٢٧) شرح الصدر بذكر اهل البدر به هۆنراوه.
٢٨) الفتح الالهى فى الصلاة المشتملة على المناهى.
٢٩) كشف الاسف فى الصلاة على سيد اهل الشرف.
٣٠) عقد الجوهر فى الصلاة و السلام المنفعة فى يوم الحشر.
٣١) ازهار الخمائل فى الصلوة المشتملة على الفضائل و الشمائل.
٣٢) راحة الارواح فى الصلوات و التحيات على حبيب الملك الفتاح.
٣٣) ايضاح المجة و اقامة الحجة.
٣٤) البرهان الجلى فى مناقب الامام على.
٣٥) كشف البأساء باذكار الصباح و المساء.
٣٦) الاغراب فى قواعد الاعراب به هۆنراوه.
٣٧) تنوير القلوب فى مدح حبيب علام الغيوب.
٣٨) اوثق العرى فى الصلاة و السلام على خير الورى به هۆنراوه.
٣٩) السراج الوهاج فى مديح صاحب المعراج.
٤٠) فتح الرزاق فى اذكار دفع الاملاق.
٤١) تنوير العقول فى احاديث الرسول.
٤٢) ويلة الوصول على علم الاصول.
٤٣) فتح الموفق فى علم المنطق.
٤٤) نظم الرسالة العضدية فى علم الوضع.
٤٥) زاد المعاد فى مسائل الاعتقاد الفريدة فى العقيدة.

گەورە پیاوی ئایینی کورد بەڕێز مامۆستا شێخ مارفی نۆدێی دەریای بێبنج و بناوانی زانیاری و شەتاوی مەندی خواناسی

یەکەمین کەسە لە جیهاندادوای مەلا ئەحمەدی خانی کە رچەی نووسینی فەرهەنگی کوردی بە دانانی پەرتووکی ئەحمەدی بۆهەمووکوردێکی خوێن پاک کێشاوە وبە نووکی پێنووسی زمان لوسی پڕنووسی پیرۆزی خۆی سەرمەشقی بۆداداوە کە بەڕاستی جێی ڕێزوشانازییە کە تا ئێستاپترلە ٢٠٠ ساڵە فەقێی تەواوی کوردستانی سۆرانی بە وانە دەیخوێنن هەروەک فەرهەنگۆکی نەوبەهاری بەڕێزمەلائەحمەدی خانی لە زاراوەی کرمانجیدا. کە بە راستی هە ردوکیان جیگە ی شانا زی وپە سن وسوپاسن.

مامۆستا شێخ مارف بە پێچەوانەی ئەوەی کە نێوی شێخی لە سەربووە هەروەک گەلێک لە پیاوچاکانی کوردستان وتەواوی شێخە بەڕێزەکانی بەرزنجی ونەهری وشەمزینی هەرگیزشێخایەتی نەکردووە وقەت تەکیە و خانەقای رانەگرتووە بەڵکە بە هەمووهێزوتوانای خۆی فێرگە وزانکۆی ئاوەدان کردوونەتەوە و رازاندوونیەتەوە وکاروباری مزگەوتی ئیسلامی واتا ماڵی خوای بەڕێوە بردووە. هەمیشە هەرخەریکی وانەوێژی وپێگەیاندنی فەقێ و مەلاوزانایانی بەرزی ئیسلامی بووە وتەواوی تەمەنی پڕبایەخی خۆی بە موتاڵاووانەوێژی ودانانی کتێب ونامیلکە وهۆندنەوەی هۆنراوە وخۆش کردنی کتێبەکنی پێشینیان وراگەیاندنی ئیسلام وقورئانەوەی بە سەربردووە. چاوی لە ماڵی کەس نەبووە وخۆی نەکردۆتە ملۆزم (انگل) وسەرباری خەڵک، خۆی لە فێرگە وانەوێژی کردووە لە میری بابان مووچەی وەرگرتووە وخۆی وخاوخێزانی خۆی پێ ژیاندووە. جا نەک هەر ئەو بە تەنێ بەڵکە تەواوی وێژەوانەکانی دیکەی ئەو فێرگەیە و هەموو فەقێکان و تەواوی کارگێڕانی فێرگە و مزگەوتەکانی دیکەی هەموو کوردستنی سەربەخۆش مووچە و بەراتیان لە میری وەرگرتووە. شێخ مارف

کەسێکە کە لەوی پیاوێکی وەک کاکەحمەدی شێخ کە گەورەترین مەلای کوردستان وگرینگترین خواناسی چەرخی ١٣ی جیهانی ئیسلامە پەیدا بووە ولە سەردەستی پێگەیوە.

کاکەحمەدی شێخیش خوای گەورە پلە وپایەی بەرزوبەرزترکات، مەلایەکی کوردە کە باپیرەی دووهەمی بەڕێز کەڵە پیاوی کورد شێخ مەحموودی حەفیدزادەیە، شێخ مەحموودی نەمر، شێخ مەحموودی بەرزنجی، مەلیکی کوردستانە کە بە هەق جێگای سەربەرزی و شانازی هەموو کوردێکی موسڵمانە لە دنیاداوگەورەترین سەرداری کوردە لە کوردستندا (بە یاری خوای گەورە نیازم وایە لە بارەی ویدا کتێبێکی سەربەخۆ بنووسم، ئەگەر یەزدانی مەزن یارمەتیم بدات).

کاکەحمەدی شێخ کە مامۆستا مەلا شێخ مارفی بابی کتێبی ئەحمەدییەی بۆ وی داناوە و بە نێوی ویشی نێو لێناوە لە ساڵی ١٢٠٧ (١٧٩٣زایینی) لە شارە جوانکیلانەکەی سولەیمانی هاتۆتە دنیایە. جا کاکەحمەد تەنیا کوڕێکی هەبووە بە نێوی محەمەد کە ئەویش ٧ کوڕی هەبوون کە یەکێکیان نێوی شێخ سەعیدە و ئەویش چوار کوڕی هەبوون کە یەکێکیان بەڕێز و پایە بەرز حەنابی شێخ مەلیک مەحموودی نەمرە و بۆیەش پێی دەڵێن حەفیدزادە واتا نەوەزادە، چونکە کوڕی نەوەی شێخ مارف واتا شێخ سەعیدی کوڕی کاکەحمەدی شێخی کوڕی شێخ مارفە.

شێخ مەحموودی نەمری خوا لێخۆشبوو کە یادی وی هەرگیزاو هەرگیز لە دڵی هەر کوردێکی خاوەن هەست و ویژداندا نامرێ، لە ساڵی ١٢٩٨ (١٨٨١ زایینی) لە شاری سولەیمانی لە دایک بووە و لە ١٣٣٦ (١٩١٩ زایینی) لە تەمەنی ٣٨ ساڵیدا بە پشتیوانی کوردە ئێرانییەکانی هەورامان و مەریوان و دانیشتوانی ناوچەکانی

باکووری سولەیمانی لە دژی داگیرکەرانی ئینگلیزی دەستی دایە شۆڕشێکی مەزن و بە زوویی شاری سولەیمانی و دەوروبەری ئازاد کرد و کردی بە بنکەی فەرماندەری و پێتەختی دەوڵەتە پیرۆز و تازە پێ گرتووە کوردییەکەی خۆی.

ئەو بەڕێزە، کە بە درێژی هەر لەو کتێبەشدا باسم لێ کردووە یەکەم کەس بووە کە دوای سەقام گیر بوونی هێزی ئیمپراتۆریەتی کوفری بەریتانیا لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە سەر ئیسلام و مافی مرۆڤ بەتایبەتی مرۆڤی کورد لەگەڵ گەورەترین هێزی جیهاندا بە شەڕ هات و هەر بۆ خۆی و بە ژمارەیەکی زۆر کەم لە چاو هێزی دوژمن، لە کوردە قارەمانە دڵ پڕ لە باوەڕکانەوە بە گژ وەها دڕندەیەکی خەتەرنکدا چوو. بە هەق توانیشی کە گەلێک جیاڤک (امتیاز)ی گەورە بۆ کوردستان بەتایبەتی و بۆ هەموو عێراق بە گشتی وەدەس بێنێ.

سەرەڕای ئەوەش کاتێ کە زانی دەوڵەتی تورکی رەگەزپەرەستی عوسمانیش هەر دوژمنی گەورەی گەلانی ناتورکە، لەگەڵ ئەویش هەر بە شەڕ هاتووە و بە گژ ئەو دێوەزمەشدا هەر هاتۆتەوە. بەڕاستی ئەو کەڵە پیاوە گەورەترین رابەر و دڵسۆزترین رێنوێن و رێزانترین رێ نیشاندەر بووە، هەرچی لە توانایدا بوو دەبوو بیکات بۆ کورد و بۆ ئیسلامی پیرۆز، کردی و ئەنجامی دا.

ئەو بەڕێزە دڵۆڤانە بۆ هەر کوردێک وەکوو باوکێکی دڵسۆز و میهرەبان و فیداکار بووە، هەر بۆیە ئێستاش بە نێوی نەمر یادی دەکر و بەڕێزەوە نێوی دەبرێ.

بە ڕاستی جێی خۆیەتی، کە زۆر زۆر لەوەش پتر ڕێزی لێ بگیرێ و پلە وپایەی بەرزتر بکرێ چونکە دوای دەوڵەتی بابان، شێخ مەحموود یەکەم کەسە کە توانیویەتی دەوڵەت بۆ کورد دابنێ

کەوایە هەموو کورد و هەموو کوردستان بە شێخ مەحموودی نەمر وامدارە و دەبێ پێیەوە بنازێ.

بە هەق جێی خۆیەتی و هەر دەبێ واش بێ کە لە باوکی ئاوا و لە بنەماڵەی وەک بەرزنجی کەڵە پیاوی وەک شێخ مەحموودی نەمر پەیدا ببێ و خوای گەورەش لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێ:﴿ وَٱلْبَلَدُ ٱلطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُۥ بِإِذْنِ رَبِّهِۦ ۖ وَٱلَّذِى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ﴾ [الاعراف:٥٨، واتا زەمینی پاک و پاگژ و خاوێن و بێبژار و دڕک و داڵ، بە ودم و فەرمانی خوای خۆی شیناوەرد و گیا و گوڵ زۆر چاک ئەهێنێ و زەوی پیسیش بە کەمی نەبێ لێی شین نابێ و جگە لە بژار و دڕک و داڵ هیچی دیکە ناهێنێ.

بەڕێز جەنابی مامۆستا شێخ مارفی نۆدێی دوای٨٨ساڵ خەبات و تێکۆشانی شێلگیرانە و زەحمەت کێشانی بێوچان و بەربەرەکانی کردن لە گەڵ پڕوپووچ پەرستی و خەرافات و زیاد کراوە (بدعت) و زۆر و ستەم و هەروەها ڕێنوێنی و روون کردنەەی خەڵک و وانە وتنەوە و ڕاگەیاندنی ئایینی پیرۆزی ئیسلام لە ساڵی ١٢٥٤ (١٨٣٨ زایینی) لە شارە جوانکیلانەکەی سولەیمانی پێتەختی نەوە نێرینەکەی خۆی کۆچی دوایی کردووە وئیتر خەڵکی کورد بەتایبەتی وهەموو جیهانی ئیسلام بە گشتی بۆلە دەس دانی وەها بلیمەتێکی نەبەز و هەرگیزنەوەستاو ماتەمداروبەپەژارە بوون.

تەرمی پیرۆزی ئەو کەڵە پیاوە کوردە و ئەو خواناسە گەورە لە گۆڕستانی پیرۆزی "گردی سەیوان" لە پەنای ئارامگەی پادشای دڵسۆز و موسڵمانی کوردسولەیمان پاشای بەبە نێژراوە و بۆ تا رۆژی پەسڵان بە خاکی پاکی کوردستان سپێردراوە. خوای گەورە لە بەهەشتی بەریندالە گەڵ هاوباوەڕانی خۆی نیشتەجێی بفەرمێ.

هەواڵی کورد و کوردستان

مامۆستای بەڕێزمان کاتێ،کە ئەوهەمموو پێشکەوتن و گەورەیی و سەرداربیەی کوردی دێتەوە یاد و دەشزانێ کە ئەو بەدبەختی و ماڵوێرانییەی ئێستاش هەمووی هەر لە بن سەری شێخ و بازاڕی شێخایەتی دایە، دێنێ چەندجاران بە خوای گەورە سوێند دەخوا کە ئەو بەدبەختی ورۆژە رەشییەی گەلی کورد هەمووی هەر لە بن سەری شێخەکاندایە و هەر بە قسەی وان کوردەکان لە دین و ئایینی خواش لایان داوە و هەموویان بە ژەهراوی وان مردوون و.. و مەلاکانیش هێندێکیان لە برسان هەمووشتێکی شێخەکانیان قبووڵ کردووە و لە برسانیش ترسی خوایان هەر لە بیر نەماوە و جا ئیتر بەڕاستی ئەو جۆرە مەلا و ئەو شێخانە خەراپکارن و هەر ئەوانەن کە خەڵکی لە رێی راست لا دەدەن.

ئەمجا باسی ئەوەی دەکا ئەم های وهۆیەی شێخ بۆ فریودانی خەڵک و نان پەیداکردنە و بەس. دەنا ئاخر ئەوە لە کوێی ئایینی پیرۆزی ئیسلامدایە و ئیتر ئیسلام چ ئاتاجی وپێویستییەکی بە وەها شتێک هەیە؟

جا شێخ ئاوا خەڵک بۆی کەر بووە وبە کەیفی خۆی دەیانچەوسێنێتەوەو ئاوابە خۆشی لەسەر ورگی خەڵک دەلەوەڕێ و مامۆستای هەژاریش وابزەی چاوی دێ و لاڕێ دەڕوانێ وتەنانەت بۆ کیتەڵە ماستێک شەرعی ئیسلامێ دەگۆڕێ!! بەڵام لە رووی ناچاری و بەرگری لە برسیایەتی خۆی و خاووخێزانی وبە پێی یاسای (الضرورات تبیح المحظورات)، کە ئەویش یەکەمجار زۆربە کەمی و بە دەگمەن.

پاشـان دوای هێنـدێک تـووک ونـزا لە شـێخ ومەلاکـان روویـان تێدەکاوچەند قسەی بە هەقیان پێ دەڵێ ولە مەولادێتەوە سەرباسی عیسا ومەهدی و دیسان دەڵێ ئەو باس وخواسە باپێیان وانەبێ کە بۆئێمە کەڵکی هەیە... کەوایە تۆئەورۆبزانە حاڵی خـۆت چییە ووە دوای دەردی خۆت بکەوە و دەرمانێکی بۆ پەیدا بکە و ئیتـر بـا پێوە نەێ و تەشەن نەهێنێ. تۆ چووزانی تۆرەمەی داهاتوو ئەویـش پتـر لە هەزاران هەزارساڵی ئایندە چۆن دەبێ و چ دەردێکی لێ دەبێ؟

لە دوایيـدا ئەوە دەگەیەنـێ، کە دەبـێ زانـست و زانیـارییەکی بخوێنی کە بە کەڵکی گەل و نیـشتمانەکەت بـێ و گەل و نیـشتمانت پێی ببێتە شـای گەلان و لـە نێـو گەلانـدا دەرکەوێ و دیـار بـێ و بە گـوتنی هەڵـوا زار شیرین نـابێ و قـسە هـیچ نیـیە و دەبـێ کـار و کردەوەت هەبێ. نابێ بە قسەی ئەو شێخۆلکانە بخەڵەتێن، چـونکە ئەوان بەڕاستی بەرپرسـی ئەوەیـان پێدراوە کە خەڵکـی لە نەزانیـدا بهێڵنەوە و خۆ ئیتر هەر بـۆ ئەوەش دروسـت کـراون و بەس. ئەوان لە دژی زانـــست و زانیـــاری و لە دژی ئـــاییني راســـتەقینە و تەکپەرستی شۆڕشێکی نهێنییان دەس پێ کردو هەرچی پێشکەوتن و زانست و هـونەر بـوو، رایانمـاڵی و لە چوارچێوەی ئەو نیشتمانە پانوبەرینە ئەو شۆڕشە ناپیرۆزە ئەنجام دراوە و بە جارێکی پەکـی ئەو وڵاتەی خستووە و خەڵـکە بەشـەڕەفەکەی جـارانی وەهـا بەرەو پەستی بـردووە کە ئەگەر هەتـا سـەر وا بـێ و بۆیـان بلـوێ بەش و مافی لە ناوچوونە!!

ئەو جار دێتە سەر باسی خۆشی و ئاو و هەوای کوردستان بـاس دەکـا و دەڵـێ لە گـوێن بەهەشـتێ سـاز کـراوە و کوردسـتان نمـوونەیەکی زینـدووی بەهەشتی بەریـنە و هەر لە شـاری کـۆیەڕا هەتا دەگاتە مەراغە هەمووی ئاو و بەراو و بـاغ و راغە. ئەوەش کە

مەراغە بە کوردستان دادەنێ ئاماژەیەکە بۆ ئەو راستەقینە مێژوییە کە دەڵــێ لە کـۆنڕا تەوریـزو تەنـانەت بگـرە ئیـسفەهانیش هەر کوردستان بووە و وردە وردە کوردەکان بە هۆی گوشاروپاڵ پێوەنان پاشەکـشەیان لــێ کـردوە و بە جێیـان هێـشتووە و تورکەکـان و فارسـەکانیش لە جێـی وانــدا نیـشتەجێ بــوون. و ئیتــر ئەو هەرێمانەیان لێ دابڕیون و کردوویاننەتە تورکستان.

خوا لێخۆشبوو مامۆستای گەورەمـان هەمووبەڵا و بەدبەختـی و نەگبەتییەکـی ئەو کـورد و کوردسـتانە لە شـێخەکان دەزانــێ و پێـی وایە کە هەمـوو رۆژەڕەشـییەکی ئەو گەل و نیـشتمانە لە سـایەی وانەوەیە و ئەوەش دەڵــێ کە مەلا نەزانەکـانیش هاوکـاری وانــن و نەک هەر هاوکـار، بەڵـکە نـۆکەری وانـن و تەنـانەت وەکـوو تـاژی راویانن و کەروێشکیان بۆ لە لانێدا دەگـرن واتـا ئەو خەڵکەیـان بۆ دەکەنە نێچیر و دەرخواردیان دەدەن. بەڵام مەلا زانا و دڵسۆزەکانی گەلـیش وەخـتە لە داخـان دیـق بـکەن و بگـرین. جەرگیـان رەش هەڵگەڕاوە و وەکوو پەڵاس و هیچیان بۆ نـاکرێ، چـونکە ئەوانـیش هەر یەکیەتییان نـیە یـان ئاگایـان لە یەکتـر نییە. بـێگومـان بـێ یەکبوون و یەکیەتیش هیچ کارێکی کۆمەڵایەتی و رامیاریش ناکرێ.

دەگێڕنەوە کە مامۆستا خۆی زۆر جار دەیفەرموو هەرچەند دەکەم سێ مەلام بۆحـاڵی ناکرێن بە دڵ پێکەوە بن. ئەگەر بێتـوو مـن سـێ مەلام لەگەڵ بـن سـێ پـارچەی کوردسـتانی دابەش کـراو دەکەمەوە یەک و سەربەخۆی دەکەم.

جـا بەڕاسـتیس هەمـوو هۆنراوەکـانی مامۆسـتای بەڕێزمـان بـۆ ئەوەی دەبن کە بە ئاوی زێڕ بنووسرێنەوە ودیوانەکەشـی بـۆئەوەی دەبێ وجێی خۆشیەتی کە هەموو زێڕکفت بکـرێ و زێڕەوشـانی کەن. یان لانی کەم بۆ ئەوەی دەبێ کە هەموو کوردێکی بەشەڕەف تەواوی

هۆنراوەکانی و بەتایبەتی ئەو بەستەیە لە بەر بکا و هەمیشە وەک سروودێک بیخوێنێتەوە.

هەواڵـــــی کـــــورد و کوردســـــتان دەپرســـــی
وڵاتـــــی چـــــۆڵ و قەومـــــی رووت و برســـــی
لە ســـایەی شـــێخ و شـــەیتان، عـــیلم و ئیمـــان
لە نێـــو کـــوردان نەمـــاوە، خـــۆڵ وە ســـەرمان
لە شـــاری کـــۆیە هەتـــا دەچـــیە مەراغە
هەمـــــووی ئـــــاو و بەراو وبـــــاغ و راغە
لە تەک شـــاخی ســـەفین و کێـــوی کۆســـرەت
هەزار جـــێگەی هەیە مانەنـــدی جەنـــنەت
ســـەری حـــاجی قەڵا و ســـۆڵی چنـــارۆک
بە بـــێوێـــنەن لەگەڵ شـــوێنی حەمـــامۆک
ســـوێندت بـــۆ دەخـــۆم بەو خـــودای بـــێچـــوون
بە قـــسەی شـــێخۆلکان کـــورد لە دیـــن دەرچـــوون
قەســـەم بەو خـــودای خەللاقـــی کورســـی
مامۆســـتای برســـی لە خـــوا ناترســـی
مەلا و شـــێخەکان بـــێدیـــن و بەدخـــوون
(ألا إنهـــم هـــم المفـــسدون)
شـــێخی حیلەبـــاز بە فـــاڵ و نوشـــتە
ســـەد پیرەژنـــان دەبـــا لە خـــشتە
مامۆســـتای فەقیـــر لارێ دەنـــۆڕێ
بـــۆ کـــۆتکە ماســـتێ شـــەرعی دەگـــۆڕێ
مامۆســـتای زانـــاش جەرگـــی پەڵاســـە
وەخـــتە دیـــق بکـــا بەو بـــاس و خواســـە
رەببـــی شـــێخەکان کـــۆر و مـــادوور بـــن

ئەو فێڵبـــــازانە لە کـــــوردان دوور بـــــن
ئەو شـــــێخە حیـــــزەی چـــاو بە فرمێـــسکە
ئەم هـــای و هـــوویەی بـــۆ نیـــسک و گیـــسکە
رەببـــــی مامۆســـــتای ســـــەر و مێـــــزەر زل
هەر دەربەدەر بـــــی لە مەئـــــوا و مەنـــــزڵ
ئەی شـــــێخی جاهیـــــل زۆر چـــــاک بـــــزانە
خـــــودا عـــــالمی ســـــیرڕ و نیهـــــانە
ئەی مەلای نەفـــام ئەتـــۆ بـــی و خـــودا
لە بـــۆ چـــی رێـــگەت لە کـــوردان تێـــک دا؟
عیـــسا دێـــتە خـــوار ئیمـــرۆ و ســـبەینێ
ئـــیش و کـــاری تـــۆ هەمـــوو پێـــک دێنـــێ
لای مەلا وایە هەر کە مەهـــــدی هـــــات
خەڵاتـــــی بـــــۆ دێ جـــــوببە بە قەڵات
وا چـــــاوەنۆڕە مەهـــــدی بێـــــتە دەر
خـــۆ هەر نەهـــاتیش جەرگـــی هـــاتە دەر
رەببـــــی مامۆســـــتا هەر وا بنـــــاڵی
حەشـــــری تـــــۆ بـــــکەن لە گەڵ جرجـــــاڵی
ئەم بـــاس و خواســـە هـــیچ فایـــدەی نیـــیە
ئیمـــــرۆ بنـــــوارە حـــــاڵی تـــــۆ چیـــــیە
عیلمـــی بخـــوێنە بـــۆ گەلـــت چـــا بـــێ
گەل و مەفتەنـــت بە عیلمـــی شـــا بـــێ
ئەم قـــال و قـــیلە و ئەم هـــای و هـــۆیە
گـــشتی مـــایەیی بەدبەختـــی تـــۆیە
عـــیلم و زانـــستێ بێـــنە کـــایەوە
کە هەرکەس خوێنـــدی پێـــی حەســـایەوە

هەتـــــاکوو گەلـــــت بە ســـــەر بـــــکەوێ
لە نـــــاو گەلانــــــا بەدەر بــــــکەوێ
حەزرەتـــی عیـــسا چـــی کـــرد لە بـــۆ خـــۆ
کە هـــاتە خـــوارێ چـــی دەکـــا بـــۆ تـــۆ؟

شۆخی کوردی

ماموســتای دڵســووتاو و جەرگ هەڵقرچــاوی کــورد وەکــوو ئەوینـداریکی بەسۆز و دڵ پڕ خۆشەویـستییە کە لە هـیچ کـات و ساتێکدا یارەکەی خۆی فەرامۆش ناکا و هەمیشە هەر لە یادیەتی و قەت لە بیری ناچێتەوە.
جا بەڕێزیشیان کە لە راستیدا ئەویندارى دڵ برینداری بەئـازاری گوڵی رزگاری کوردەوارییەو ئەوەندەشی رق لە دژمنی گەلە ستەم لێکراوەکەیەتی کە هەر کاتێک بۆی هەڵکەوێ دەیهەوێ بەردێکی تێ بگرێ و سەرنێزەیەکی بگەیەنێتێ و نووکە خەنجەرێکی تێ رۆ کا یان گوللەیەکی پێوە نێ.

ئەو گەل ناسە دەیهەوێ وەک خۆی خەڵک رابێنێ و خۆی ئاسا چینەکانی جۆراوجۆری گەل دۆست و دژمنی خۆیان بناسن.
جا هەر بۆیە وێڕای ئەوەی کە لەو پارچە هەڵبەستەدا ژیواری خۆی و یارە خەیاڵییەکەی باس دەکا تیخی تیژ و ترونجی بڕەری زمـانی بە سکاڵا وە کـار دەخـا و دەڵێ ئەو یـارە بـێ میهرەی مـن ئەوەندە مەکرۆ فێڵبازە کە هەر دەڵێی نەخشبەندییە.

نەخــشبەندی و قــادری کە دوو رچە (طریقــت)ی شــێخایەتی لە کوردســتانن و هەر یەکەی بـۆ فێڵبــازی و فریـو دانـی خەڵـک بە

چەندین رچەی دیکە دابەش دەبن و بەو جۆرە کوردستانی گەورە و موسڵمانانی کوردیان لە بەینی خۆیان دابەش کردووە.

مامۆستا وا دەگەیەنێ کە ئەوان ئەوەندە فێڵباز و مەکرۆن کە خەڵکی سادە و ساویلکەی کورد لە فێڵ و مەکری وان ناگەن و ناتوانن لە رامیاری رێوی رەوشانەی وان حاڵی ببن و .. جا بۆیە دەڵێ:

بە پـــارچێکی برنجـــۆک خـــۆی دەپۆشـــێ
بەڵـــێ مەککـــارە بـــۆیتە نەقـــشبەندی
ئەگەر بێـــت و تەوەجـــوە کـــاتە قەلـــبم
بە جـــارێ دەبـــمە شـــێخی ســـوهرەوەردی
خەبەردانـــی لە خـــۆت کـــاتێ دەزانـــی
بە فێڵـــی ســـاحیرانە عەقڵـــی بـــردی

بەڵێ مامۆستا دەڵێ ئەو شێخانە کاریان وەهایە تا تۆ بێدار و ئەغیار دەبییەوە بە خۆت دەزانی ئەوان هۆش و بیر و ئاوەز و ژیریی تۆیان بە فێڵ و فێڵبازی بردووە، تۆ تازە بە جارێ لە رێی راست لادراوی.

ئەمجا دێتە سەرباسی خۆشەویستی زێد و نیشتمانەکەی و دەڵێ چ ئەندازەم شاری کۆیە بە تایبەتی لا خۆشەویستە کە وردکە بەردو خاک و خۆڵی وێ بە دوڕ و گەوهەر و مەرجان ناگۆڕمەوە.

هەروەها دەفەرموێ لە دنیایەدا هیچ شارێک ناگاتە شاری کۆیەو ئەو شارە لە هەموو شاران باڵاتر و باشترە. جا بە تایبەتی دیمەنی بەهارانی کە باغ و راغ و دار و باری ئەو ناوچەیە پشکووت و گڵووکی زەرد و سووری تێکەڵ بوون و چۆم و زێ و رووبار و شەتاوەکانی هەڵستان و کێو و گرد و دەشت و دۆڵەکانی خەملێن و

هەوای خۆش و ئاوی سارد و بێگەرد و خۆش و ڕەوانی وی بەو دیمەنە جوانەوە کە هەیەتی هەر دەڵێی بەهەشتی بەرین و جێگەی هەر مانەوەی خواناسانە لە ڕووی عەردی.

ئەو پارچە هەڵبەستەی جەنابی مامۆستا تەنیا پارچە هەڵبەستی ئاشقانە و دڵدارانەیەتی و جگە لەو پارچەیە هۆنراوەی دیکەی دڵدارانەی نەبووە و نەنووسیوە یا وەبەر دەستی ئێمە نەکەوتووە.

بەڵام ئەگەر کەمێک بەوردی سرنجێک بدەینە ئەوتەنیا هەڵبەستە دڵدارانەشی، دەبینین کە پڕپڕە لە ڕامیاری و سۆزی دەروون و دڵسۆزی بۆگەل وهۆزی و دەس نیشان کردنی چاوبەست و فێڵباز و هەروەها سۆزی نەتەوایەتی. هەروەها پڕ و ئاخنراوە بە مەسەلە گەلی مێژوویی و سروشتی و ئەوینداری ونیشتمانی و گەلدۆستی و وڵات ویستی.

مامۆستا هێمنیش پارچە هەڵبەستێکی هەیە من خۆم زۆرم پێ خۆشە هەر دەڵێی هۆنراوەکانی جەنابی مامۆستای بە وردی خوێندۆتەوە و بە چاکیش لێیان حاڵی بووە و تێیانگەییوە کە مامۆستای پایە بەرزی کۆیی لە هەموو حاڵەتێکدا زێد و نیشتمان و گەلە چەوساوە و دابەش کراوەکەی هەر لە بیرە و هەرگیز فەرامۆشی ناکا و ئیتر ئەو مەبەستەی زۆر ژیرانە و زیرەکانە لەوی وەرگرتووە و وەستایانە و لێزانانە لە قاڵبێکی دیکەی هۆنراوەدا دایڕشتووە کە ئاوا دەس پێ دەکا:

لە شـــــاییدا لە وەختـــــــی پێکەنینـــــــا
لە خۆشـــــیدا لە کـــــاتی هەڵپەڕینـــــا
لە کاتێکـــــا کە ڕاکـــــشاوم لە جێـــــدا
لە شـــــار و کـــــووچە و کـــــۆڵان و دێـــــدا
لە ســـــەیرانێ دەمـــــی ڕاو و شـــــکارێ

لەجێژوانـــێ کە دەکوشــــم مەمکـــی یـــارێ
لە کـــــۆڕی مـــــاتەم و گریــــان و شـــینا
ئەمــــن ئەی نیـــشتمان تـــۆم هەر لە بیــــرە
لە کاتێکــــــا کە رادەبــــــرم بە ڕێــــــدا
ئەمــــن ئەی نیـــشتمان تـــۆم هەر لە بیــــرە
لە مەزرایە کە خـــــۆم هەڵکــــرد لە کــــارێ
ئەمــــن ئەی نیـــشتمان تـــۆم هەر لە بیــــرە

چا ئەوەش "شۆخی کوردی" مامۆستا کۆیی:

شۆخی کوردی

تەماشــــا لار و لەنـــجەی شـــۆخی کـــوردی
دەخیـــل ئەم عیـــشوەیە کـــێ فێـــری کـــردی؟
چ داغ و ئـــــــــاگرێکی دا بە جەرگــــــــم
بە کـــــوڵمی ســــوور و خـــــاڵی لاجیــــوەردی!
بە پـــــارچێکی برنجــــۆک خـــۆی دەپۆشـــێ
بەڵـــــێ مەککـــــارە بـــــۆیتە نەقـــــشەبەندی
ئەگەر بێـــــت و تەوەججــــوە کـــــاتە قەڵــــبم
بە جـــــارێ دەبـــــمە شـــــێخی ســـــوهرەوەردی
خەبەردانــــــی لە خـــــۆت کـــــاتێ دەزانــــی
بە فێڵـــــی ســــــاحیرانە عەقڵـــــی بــــــردی
لە شـــــەکراوی بە بەفـــــرێ خۆشــــــترە لام
قـــسە و گوفتـــاری لاوی بەفـــری قەنـــدی
ئەوەنــــدەم شـــاری کـــۆیە لا عەزیــــزە

به دوورِ و لەعلـــــــی نـــــــادەم وردکه بەردی
له دنیـــــادا چ شـــــار نــــاگەن به کـــــۆیه
به رووبـــــار و به دەشـــــت و کێـــــو و گـــــردی
که پـــــشکووت بـــــاغ و راغ و دار و بـــــاری
که تــــێکەڵ بـــــوو گڵـــــووکی ســـــوور و زەردی
هەواکەی خۆشـــــه ئـــــاوی ســـــارد و خوشـــــی
به عەینـــــی جەننەتـــــول‌خولـــــده له عەردی

سۆفیایەتی

روون کردنەوەیەک لە سەر سوهرەوەردی و ڕێبازەکەی.

ســـوهرەوەردی: چەن کەس لە زانایـــانی بەرز و بە ناوبـــانگی ئیسلامی بە نازنێوی سوهرەوەردی بەناوبانگن کە بریتین لە:

١ــ عەبـدولقادر ئەبوونەجیـب کـوڕی عەبـدوڵلا سـوهرەوەردی پیـــاوێکی زانـــا و هەڵکەوتووبـــووە لە عێـــراق ولە ســـۆفیایەتیدا دەستێکی باڵای هەبووە. لە گوندی سوهرەوەردی نێزیـک زەنجـانی کوردستـانی ئێرانـیّ لە سـەدەی شەشـەمی کـۆچی مانگیـدا لە دایـک بووە و چـۆتە بەغـدایە ولە فێرگەی نیـزامییەی گەورەی ئەو شـارە خوێنـدنی خـۆی تەواوکـردووە وپاشـان گۆشـەگیری هەڵبـژاردووە و دووری لە خەڵکـی کـردووە تامـاوەیەکی زۆر، پاشـان خـۆی دەرخستووە و هاتۆتەوە نێوگەل وخەڵکی بانگ کردووە بۆ ڕێبـازی سۆفیایەتی و ژمارەیەکی یەکجار زۆر پەیڕەوییان لیّ کردووە.

پاشـان داوایـان لـیّ کـردووە بـۆوانەوێژی (تـدریس) لە فێـرگەی نیـزامییەی بەغـدایە، ئەویـش قبـووڵی کـردوە وئەوپیـشە پیرۆزەی

درێژە پێداوە تاساڵی ٥٦٣. هەرلەوساڵەشداکۆچی دوایی کردووە.

واوێدەچێ کە ئەو پیاوە پیرۆزە کوردە ئەگەرلە سۆفیایەتیەکەی پەشـیمانیش نەبـووبێتەوە زۆری گرینگـی پـێ نەدابـێ. چـونکە وانەوێـژییەکەی پـێ چـاکتر بـووە. خـۆ روون و ئاشکراشـە کە لە فێرگەی نیزامییەدا سۆفیایەتی نەخوێندراوە.

٢ـ ئەبولفەتح یەحیای کوڕی حەبەش سوهرەوەردی: پیاوێکی زۆر زیـرەک و هۆشـیار و زانـا بـووە و یەکێـک بـووە لە بلیمەتەکـانی سەدەی شەشەمی کۆچی مانگی. چەندین کتێبی وەک: (١ـ التنفیحـات فی اصول الفقه ٢ـ التلویحات ٣ـ الهیاکل) دانـاوە وچەنـدین کەسـی وەک مجدالـدین الجبلـی وفخرالـدین رازی شـاگردی وی بـوون و لە خزمەتیان خوێندووە.

سـەرەنجام لە تەمەنـی ٣٨ سـاڵیدا لە حەڵەب مەلیـک زاهیـری کـوڕی سـەلاحەدینی ئەییـووبی دەسـتووری کوشـتنی وی داوە و کـوژراوە. گۆیـا سـەلاحەدینیش دەسـتووری لە سەرکوشـتنی سوهرەوەردی هەرداوە چـونکە ئەو پیـاوە وەک دەگێـڕنەوە لە دژی دێـژە(شـریعت) زۆرفتـوای جۆراوجـۆری داوە، جـائەگەروابێ سەلاحەدین هەر بۆیە دەبێ دەستووری کوژرانی وی دابـێ. دیـارە مـاک و بنچینـەی سـۆفیایەتی وشـێخایەتیش هەردژایەتـی دێـژە پیـرۆزەی ئیـسلامە بەڵام لە ژێـر پەردەدا و زۆربە نهێنـی و ئیتـر هەموو کەس ئاشکرای ناکاو.

٣ـ عـومەری کـوڕی مـحەمەدی شـەهابەدین سـوهرەوەردی ئەبوحەفس یەکێک بووە لە دێژەوان(فقیە)و زانـا هەرە بەرزەکـانی پەیڕەوی پێشەوا شافیعی. زۆرپارێزگاروزاناوخواپەرەست بـووە لە ریـشتەی سـۆفیایەتیدا دەسـتێکی زۆربـاڵای هەبـووە و

لەوریبازەداخەباتێکی شێلگیرانەی کردووە و سەرەنجام لە ساڵی ٣٦٢ کۆچی مانگی لە شاری بەغدایە کۆچی دوایی کردووە.

٤ـ محەمەدئەمین کوڕی عەبدوڕەحمان کوڕی محەمەد حەسەن کوڕی محەمەدساڵح سوهرەوەردی یەکێکە لە زانا بەرزەکانی کوردی جیهانی ئیسلام و لە بەغدایەدا ژیانی هەرە زۆری خۆی بردۆتە سەر.

ئەو بلیمەتە زۆرتر لە زانیاری مێژوودا کاری کردووە و لەو بارەوە دەستێکی باڵای هەبووە. دوای تەواوی کردنی خوێندنەکەی ماوەیەکی زۆریش وانەوێژی کردووە و شاگردی پێگەیاندوون. لە پاشان بۆتە ئەندامێکی دادگای پێداچوونەوە (تجدید نظر)و ماوەیەکیش شارەوانی شاری سامەڕا و هەروەها یەک دوو شاری دیکەش بووە.

ئەو هۆزانە نووسراوەشی زۆرن بۆ نموونە مێژووی بەغدایە، کە بە نێوی پەراوێزی مێژوو نووسیویەتی. هەروەها دیوانی هۆنراوە و هتد و لە ساڵی ١٣٢٠ لە بەغدایە کۆچی دوایی کردووە.

جالێرەداکە مامۆستای کۆیی دەڵێ:

ئەگەر بێت و تەوەججوه کاتە قەڵبم
بە جاری دەبمە شێخی سوهرەوەردی

بۆئێمە روون نیە کە مەبەستی کامە سوهرەوەردییە کە هەرکامیان لە وی دی گرینگترە و وەک شێخ رەزا لە بارەی کیژە جوانەکانی کۆیەوە دەڵێ:

شاری کۆیە کە لەبالەب لە بتی نۆش لەبە
گەر فەلەک لێ بگەڕێ مەنبەعی عەیش و تەرەبە

دڵبەرانــی بە مەســەل هەروەکــوو ئەشــعاری مــنن
کامیــان لێــی بگەڕێــی ئەم لەمییــان مــونتەخەبە
غــارەتی عەقڵــی منــی کــردووە زیبــا ســەنەمێ
عــاریزی میــسلی قەمەر، قــامەتی نەخلــی روتەبە
زێــوی دانــاوە لە ژێــر لێــوی ئەمــم گــۆی زەقەنە
ســیمی خــڕ کــردووە وەک گــۆ کە ئەمیــشم غەبەبە
پێــی گــوت بــۆ مــاچێ رەزا کــافرە نەیــدایە وتــی:
ئەی خــودا ئەم کــوڕە شــێخ زادەیە چەن بــێئەدەبە

راسـتی ئـێمەش هەرکـام لە سـوهرەوەردییەکان بگـرین لەمیـان هەڵبژاردەیە و هەر کام لەویتر زاناتر و وریاتر و داناترە.

جـالێرەدابە پێویـستی دەزانـم، کە کەمێـک لە سـەر تەسـەوف یاسۆفیایەتی بدوێم. تەسەوف یا سۆفیایەتی شتێکە دووسـەد سـاڵ دوای کۆچی پێغەمـبەری مەزنﷺ پەیدا بـووە و پەیـدا بوونەکەشـی لەوەیڕا بـوو، کە زۆربەی خەڵـک روویـان لە دنیـاداری کـرد و تـا رادەیەک لە دیــن دوور کەوتــنەوە، بەڵام هێنــدێک هەر لە ســەر رەوشـی پێشوو مـانەوە و سـەرەنجام وای لێهـات ئەوانە بە نیـازی دڵپاکی و پارێزگـاری و بە نیـازی دووری لە دنیـا بەرگـی زووری لە خـوری سـاز کراویـان دەبەر دەکـرد و چـونکە بە عەرەبـی بە خـوری دەڵێن (صوف) ئەوانە بە صوفی واتا خوری پۆش مەشـهوور بـوون. جا لـەوە بە دوایەش زۆر کەس کەڵکی خەراپیان بە قازانجی خۆیـان لێ وەرگرتووە و هەروەها لێشی وەردەگرن!!

بەڵام دەبــێ ئەوەی بــزانین کە ســۆفیایەتی راســتەقینە ئەگەر فێزیکی زیادی نەبێ ولە شتە وەدیهێنراوەکان نەبێ کە پێغەمبەرﷺ بە توندی بە سەر وەدیهێنەرەکەیان دادەتـاوە شتێکی خەراپ نییە. بەڵام هیچ پێویستیش ناکا نێوێکی تـایەبتی بۆ دابنرێ چونکە تـا

دوای دووسەد ساڵیش دوای کۆچی پێغەمبەرﷺ هیچ نێویک لە ئیسلام زیاد نەکرابوو و هەر کەس لە سەر ڕێبازی ئیسلام بایە پێیان دەکوت موسڵمان و ئەوی لە سەر ئەو ڕێبازەش نەبایە پێیان دەگوت کافر.

جا ئەوجارلەوێ بەولایەوە نێووناتۆرە ودەستە وگروپ وئایینزا (مذهب)ەکان وردە وردە سەریان هەڵداولە سەرەتای پەیدا بوونیشیاندا زۆرترینیان ژێر زەمینی بوون وبە دزی کاریان کردووە.

پێغەمبەری مەزنیشﷺ لەو بارەوە دەفەرموێ: (افترقت اليهود على احدى وسبعين فرقة ثم افترقت المسيح على اثنين و سبعين فرقة و ستفرق أمتي على ثلاث و سبعين فرقة و كلهم فى النار إلاّ فرقة واحدة و هى الفرقة الناجية. قالوا: و ما هي يا رسول الله؟ قال: و هي التي على ما انا و اصحابي عليه).

بەڵێ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: جوولەکەکان بوون بە٧١ دەستە و فەلەکانیش دوای وان بوون بە ٧٢ دەستە و لەوە بەدواوە ئوممەتی منیش دەبن بە ٧٣ دەستە و هەموویان گومڕان و دۆزەخین جگە لە یەک دەستە کە ئەوان دەستەی ڕزگارن. کوتیان ئەو دەستە کێن ئەی پێغەمبەری خودا؟ فەرمووی: ئەو دەستەیەن کە لەسەر ڕەوشی من و یارانی منن.

جا بەڕاستی ئێستا زۆر لەوەش تێپەڕیوە و ڕەنگە دەستەجاتی موسڵمانان لە ٥٠٠ و هەزاریش تێپەڕ ببێ.

خوای گەورە دەفەرموێ: (وَمن يبتغ غير الاسلام دينا فلن يقبل منەو هو في الآخرة من الخاسرين) هەرکەس جگە لە ئیسلام ئایینێک هەڵبژێرێ تەنانەت ئەگەر بە نێوی ئیسلامیش بێ هەرگیز قەبووڵ ناکرێ و ئەو کەسە لە دواییدا لە خەسارومەند و ڕەنج

بەخەسارانە. (وماذابعد الحق الاالضلال) چییە دوای هەق و رەدا، جگە لە گومڕایی؟

خۆم لە کتێبی شێخ و شێخایەتیدا ئەو مەبەستەم لە زمانی چەندین زانای ئیسلامی گێڕاوەتەوە و نووسراوەکەی خودی وانم هێناوە.

بەڵێ زۆر بە داخەوە دەبێ بڵێین خەڵک ئەوا گۆیەکانی گێشوشی بێبڕانەوە (کرات فضای لایتناهی) یەک لە دوای یەک دێنێتە ژێر دەستی خۆی و رامیان دەکا بەڵام ئێمەی موسڵمانی هیچ نەزانیش هەر دەبێ بڵێین ئەرێ لەو هەموو رچە و رێبازانە کامیان رەوایەو وەک بەڕێز رەفیق حیلمی دەڵێ:

هیممەتی ئەربابی عیرفان بێستوون ئیحیا ئەکا
ئەو کەسەی دڵسۆزی میللەت بێ وەتەن ئاوا ئەکا
نووری عیلم و مەعریفەت وا شەرق و غەربی گرتووە
قە و می ئێمە تا زە تەعلیمی خە ت و ئیملا ئە کا
بەسیە فیکری بێسە مە ر ئیمڕۆکە وەقتی غیرەتە
خاکی کوردستان لە ئێمە هیممەتێ داوا ئەکا
ئێستە بێعیلم و هونەر ژینی بەشەر مومکین نییە
چۆن لە فەننی عەسری حازر کوردی ئیستیسنا ئەکا
ئەورووپا کەشفی زمانی چۆلەکە و مەیموونی کرد
تازە کوردستانی ئێمە باسی ئەلفوبا ئەکا

هەناسە هەڵکێشان و پاڕانەوەی مامۆستا

مامۆستای گەورە وگران وخواناسی راستەقینەمان لە هیچ کات و ساتێکدا خــوای گەورەی لە بیرنەچــۆتەوە ولە هەمووحــاڵەت و ژیوارێکدا هەر پەنای بۆ وی بردووە وهانای هەربردۆتە بەربارەگای گەورەی وی ولە کەســی دی نەپــاڕاوەتەوە و داوای قەت لە بـێجگە لەوی نەکـردووە و راز و نیــازی خـۆی هەرلە گەڵ ئەوی کـردووە و ئاتــاجی و پێویـستییەکانی خـۆی هەرلەوی ویـستووە و بـێگومـان بەڕاستی گوتوویەتی: (اياك نعبد و اياك نستعين).

ئەو بلـیمەتە پـسپۆڕە خـودای وەک زانـایەکی سـەرەتای ئیـسلام ناسیوە و پێـی وا بـوە کە بە بێویـستی وی هـیچ کارێـک نـاکرێ و هەرچـی ئەویـش بیکـات گەڕانەوەی نییە و هەر دەبـێ و دەبـێ هەر بشبێ و پێـی وا نەبـووە کە خـودا لە هەر گۆشـەیەکی زەوی کوێخـا یان گزیرێکی داناوە و هەموو کاروباری خۆی لەمەڕ خەڵکەوە بەوی ئەسپاردووە و هەرچی ئەو قوڵە شێخ و کۆنە کوێخا و گزیر و قوڵە چۆماغانە نەیکەن نابێ و هەر کەس ئەوان نەیبەخشن نابەخشرێ.

ئەو وەک خواناسـە گەورەکـان خـوای نـاسیوە و لە سـەر پـێ و شوێنی وان رۆییشتووە. هەرگیـز وەک ئیـسلام نەناسـانی زانـانوێن پێی وا نەبووە، کە گەل دۆسـتی و نیـشتمان پەروەری و مەسـەلەی نەتەوایەتی دژی ئیسلامە و لەگەڵ ئایینی خوادی ناتەبا و نامۆیە.

ئەو ویـستوویەتی هەمـوو گەلێـک بە مـافی خـودا پێداوی خـۆی بگات و لە ژێر ئاڵای پیـرۆزی ئیـسلامدا وێکـڕا بـژین وبحـاوێنەوە و تــاقە رێـگەی کـامەرانی و خۆشـبەختی و ئــازادی ورزگــاری تیـرەی مرۆڤیشی هەربە ئیسلام زانیوە و بەخـتەوەری کۆمەڵگـای خەڵکـانی

جیهان بە گشتی و گەلی هەژار و دابەش کراوی کوردی بە تایبەتی هەر لە قورئان و ئیسلامدا دیتووە و بەس و بۆ چارەی هەموو دەردە کۆمەڵایەتییەکان هەر لە ئیسلام و قورئاندا گەڕاوە و ڕەوگە و ڕێبازە جۆراوجۆرەکانی ساز کراو و داتاشراوی دەستی خەڵکی قەبووڵ نەکردووە و وەلای ناون.

هەروەها ئەو قەت پێی وا نەبووە کە خودا لە بەردەستی شێخ و پیراندا بێدەسەڵات وگوێ رایەڵی قسە وفەرمان یان لانی کەم ئەنجامدەری بێ چی و چەند وچۆنی داواوتکا وفەرمانەکانی وانە وەک مریدگەل ووشکە سۆفی و موسڵمانە لە ئیسلام حاڵی نەبووە فریودراوەکان وادەزانن!!

ئەو بەڕێزە ویستوویەتی ئیسلامی پیرۆزلەگەڵ بیروهەستی گەلە بەشخوراوەکەی تێکەڵ ببێ وببێتە هەوێن وئاوێتەی وێژە و فەرهەنگی ڕەسەن وپوختە وپاراوی کوردی وبنەما وبەردی بناغەی ژیانی کوردەواری. جادەبێ ئەوەش بڵێین کە ئەوە ویست وخواستی گەلێک لە خاوەن ویستانە. لە وڵاتی کوردستانا بەڵام لە بەرئەوەی لە ڕێگەی ڕاستی ئەو ویستە پیرۆزە لادەدەن نە بە ئاوات دەگەن و نە ئەو جۆرە کە پێویستە و دەبێ ببێ گوڵ دەکەن.

مامۆستای بەهەست و خودا ویستمان باوەڕی پتەووقایم وقوڵی بەوە هەبووە کە ئەگەر هەرکەس بە زمانی زگماکی خۆی لە ئایین حاڵی بکرێ باشترین هەنگاو بۆ بەرەو پێش بردن وپەرە پێدان و بایەخ دان بە ئایین هەڵگیراوە وخوداش هەربۆیە پێغەمبەرانی بە زمانی خۆیان بۆناردوون (وما ارسلنا من رسول إلاّ بلسان قومه).

خوا لێخۆشبوو گیوی موکریانی لە دیباچەی فەرهەنگی مەهاباددا بەسەرهات و ڕووداوێکی زۆرناخۆش ودڵتەزێن وکەسەرهێن دەگێڕێتەوە و دەڵێ : کاکم حوسێن حوزنی داماوی موکریانی

پەڕتووکی ("منهاج الطالبین)"ی بە کوردی وەرگێڕابوو. مامۆستای کۆیی و مامۆستای گچکەی هەولێری پێکەوە لەسەریان نووسیبوو: (ئافەرین حوسێن حوزنی تۆلات وایە کە بەو کارەت خزمەتت بە فەرهەنگ وزمانی کوردی کردووە، خوادەیزانێ خزمەتی ئایینی پیرۆزی ئیسلامت پتر کردووە). هە روەک ئاماژە ی پی کرا-

کاتێک کە خوالێخۆشبوو دەیهەوێ ئەو کتێبە چاپ بکا هێندێک لە بە رواڵەت مەلا و مەلا نوێنەکانی ناوچەی ڕەواندزی دەیانهەوێ بەرگری لێ بکەن و تەنانەت لە بەرکوردی نووسین و کوردی چاپ کردن ئەو دووبرایە بە گاور لە قەڵەم دەدەن ولە لای فەرمانداری شار گەلێک بەدبێژی دەکەن. ئەوانیش داوا دەکەن لە فەرماندارکە مەلایەکان کۆبکاتەوە و ڕووبەڕووی یەکتردایانبنێ و دەمیان پێ بدا کە پێکەوە لە خزمەت ویدا بئاخێون. سەرەنجام وای لێ دێ تا دەگاتە ئەورادەیە کە فەرماندار لە دوویان دەنێرێ و دەیهەوێ کە بە شێوەیەکی سەخت و توند سزایان بدا.

کاتێک ئەو دووبرایە ومەلا نوێنەکان لە کۆشکی فەرمانداری لە خزمەت فەرماندارئامادە دەبن وباسەکە دەکێشرێتە پێش، بەڕێز خوا لێخۆشبووداماو دەفەرموێ ئەگەرزمانی کوردی زمانی گاو روزیندیقیانە و نووسینی پێ حەرامە ئەدی ئێوە بۆچی قسەی پێ دەکەن وسەرەڕای ئەوش خۆئێستا لە کوردستاندالە مامۆستای کۆیی ومەلای گچکەی هەولێری مەلاتروزاناترنییە، ئەگەرئەوان ئەوکارەیان پەسندکردبێ وپێیان چاک بێ ئێوە دەڵێن چی؟

ئەوانیش دەڵێن ئەو زانایانە شتی واناکەن. داماوی بەڕێزیش دەستخەتی خودی خۆیانیان نیشان دەدا کە لە سەرخودی کتێبەکەی ویان نووسیبووبویان مۆریان کردبوو. مەلانوێنەکان دەڵێن تۆخۆت

چاپـت هەیە و مـۆرهەڵقەنی ئیتـرئەوە سـاختەی خـۆتە وئەوان هەرئاگاشیان لێ نییە.

ئەویش دەڵێ فەرموون تەلەفونیـان بۆبکەن ولێیـان بپرسن . دوای ئەوەی کە ناوێران پێوەنـدییان لەگەڵ بگرن فەرمانـدار لێیـان تـوورە دەبـێ ودەیـهەوێ هەموویـان لە نهۆمی سـەرێی کۆشـکەوە هەڵدێرێ بەڵام خوالێخۆشبووداماو تکایان بۆدەکاولە چەنگی رق و توورەیی فەرمانداررزگاریان دەکا.

ئیترسەدهەزاررەحمەت لە گۆڕی خۆی وکەس وکـاری فەرمانـداری واو مامۆسـتا گیوومامۆسـتای گەورە وگچـکە وحوسـین دامـاوی موکوریانی.

بەڵـێ راسـتی دەبـێ پـێ لەوراسـتییە بنێـین کە دوای ئەوهەمووشەڕوشـۆڕو شۆڕشـە زۆرانەی، کە لە کوردسـتانداکراون شۆڕشـی کوردجـار جـارە نەبـێ نەکەوتـۆتە سـەر رەوالـی رەوا و رێبازی راستەقینەی خۆی، چونکە یـان بە رێبـازی سۆسیالیـستی و کۆمۆنیـستی دا کـاروانی خەباتیـان ئاژوانـدووە کە وەک روون و ئاشکرایە ئەوانە هەر لە ماکا دژی نەتەوایەتـین، یـان دواکەوتـووی ئەم و ئەو بوون و تادوندی سەرکەوتن رۆیشتوون و لە نەکاوێک لە سەختترین هەڵدێرگە هەڵیانداشتوون و بەوشێوە تامـاوەیەکی زۆر دەنگی مافخوازی کـورد کـڕ کـراوە و ئەوەش چەنـدین جـار دووپـاتە کـراوەتەوە. بەڵام لەنێـو شۆرشـە فەرهەنگییـە کانـدا تەنیاشۆڕشـی مەلای کۆیی دەقاودەق لەسەر ڕێبازی ڕاسـتەقینەی شۆڕشـی کـوردی موسـڵمان بـووە و مـووبە مـوو لەگەڵ بەرنـامەی قورئـانی پیـرۆز بەرابربووە. دەبی ئەوەش بلیـین کـە: لـە نێـو شۆڕشـەکانی کـورددا چەنـد شۆڕشیکی وەک شۆڕشـی شێخ عوبەیـدللای نەهـری و شـیخ مەحمودی نەمرومە لاسـەلیمی دەرسیمی میـری کـورەی ڕەوانـدزی و

شیخە بەڕیزەکانی بارزانی زروکوردانە وخۆمالییانە و موسلمانانە بوون، بەلام بەداخەوە ئەوڕۆکە هیندیک کەسی سادە و ساویلکە دژی ئیسلام ونهیاری نەتەوەی کوردخوشیان لییان نایە و بەدوواکەوتوکونە پەرستیان دەزانن!!

من خۆم لام وایە کە ئەگەر پێشەنگەکانی کاروانی خەباتی خوێناوی کوردەواری ئەو کاروانە ماندو و شەکەژۆیە بخەنە سەر رێبازی راستەقینەی ئیسلام، وقورئان بکەنە بەرنامەی ژیان و خەباتی نەتەوە چەوساوەکەیان تەنانەت ئەگەر سەد ئەوەندەی دیش ماندو و شەکەژۆبێ سەردەکەوێ. دەنا لەوانەیە هەر لەوحاڵەتی نەشکان ونە سەرکەوتندا، تا ماوەیەکی زۆری دیکەش بمێنێتەوە؛ یاخو خوا نەکاتیک بشکیتەوە.

جێگەی داخ و کەسەرە کە ئەوڕۆ هەر کەس دەم لە کوردایەتی و مەسەلەی کوردبدا لە لایەک لە لایەن دەوڵەتانی دەسەڵاتداری فەرمانڕەوا وخۆسە پێن بە بە سەر کوردستاندا بە سەختی دەخرێتە ژێر گوشاروئازارو زەخت و ئەشکەنجەوە وتا سنووری سێدارە و پەت و قەنارە و کۆت وزنجیر دەڕوا و لە لایەکش ئەوانەی کە خۆیان بە دڵسۆزی کوردورابەری راستەقینەی شۆڕشی رەوای کورد دەزانن دەیبەن لە سەر گلکۆی ناپیرۆزی مارکس و ئەنگلس ولینین کڕنۆشی پێ دەبەن ولایان وایە کە هەرکەس کوردبێ دەبێ هەرکۆمۆنیست وخوانەویست و هەق نەبیست بێ!! وای لەوبەدبەختییە کە تووشی کوردهاتووە!!

جارێک لە رێکخراوەی یەکێک لە گروپەکانی کوردستاندا باڵتۆیەکەی خۆم راخست ودەستم کردبە نوێژ کردن بە تێکڕادەمیان کردەوە وگوتیان ئەوە چ دەکەی؟! تکایە رێکخراوەکەمان لێ نوێژاوی مەکە!! منیش گوتم وەڵلا ئەگەر هەمووشتان هەڵێن من نوێژی خۆم هەردەکەم.دابزانن خوشتان کافر ناکە ن ؟!

جارێکی دیکە بەرپرسێکی سادەی یەکێک لە سازمانەکانی کورد دەبینێ وا شۆفیرێک وشەی پیرۆزی(اللە)ی لە پێشی ماشینەکەی نووسراوە. دوای ناڕەحەت کردنی شۆفیرەکە دەڵێ دەبێ هەر ئێستا لێی وەکەی. ئەویش وەڵامی ناداتەوە ودەڵێ ئەگەر سەریشم ببڕی من وشەی ئەڵڵا لە ماشینەکەم ناکەمەوە.ئەویش خۆی هەڵدەستێ و بە چەقۆ دەس دەکا بە کڕاندنی و خەڵکەکەش دەس دەکەن بە رەخنە لێ گرتنی وناهێڵن وگەلیکیشی لی توڕە دەبن و پێی دەڵێن تۆ ئەگەر ئاوابێت حاشالە خوت و لە...!!

جارێکی یەکێک لە ئەندامانی لیژنەی ناوەندی یەکێک لە سازمانەکانی کوردستان گۆیا شەقێک لە مزگەوتێ هەڵدەداودەڵێ هەتا ئەوکلێسخانە لە وڵاتدا بێ ئێمە سەرناکەوین! زۆربەی خەڵکی کوردستان ئەوەیان بیستووە و لێی ناڕازین.

جا ئێمە ئەگەر بە وردی ورد بینانە سرنجێک بدەینە هۆنراوە و نووسراوەکانی مامۆستای خۆشەویست وبەڕێزوکوردی راستەقینەمان بۆمان دەردەکەوێ کە هەردووک لایان تاوانباردەکاوهیچ کامێکیان پەسند ناکات. هەم دەوڵەتە دەسەڵاتدارەکان وهەم سازمانە کوردییەکان. چونکە ئەوکوردە و داوای کوردایەتی دەکا و کوردیشی لە هەموو کەس خۆشتر دەوێ لە هەموو کەسیش لە سەرمەسەلەی کوردودوای رەوای سوورترە.

بەڵام هەرگیزاو هەرگیز بەو لاو لایاندا نەڕۆیشتووە و لە رێگەی قورئان لای نەداوە و چارەی دەردی گەلەکەی تەنیا لە ئیسلامدا دیتووە. دەبینین کە چۆن هانا دەباتە بەرخوای گەورە وچۆن سکاڵا دەکاو لێی دەپاڕێتەوە وچۆن باسی هەژاری و لێقەوماوی و بێچارەیی و بێکەسی گەلی کورددەکا ئەمجا لە دواییدا چۆن بە سەر

کوردانددا دێ و سەرکۆنەیان دەکا و دەڵێ:

هەناسە هەڵکێشان و پاڕانەوە

یـــا رەببـــی بە لوتـــف و جـــود و ئیحـــسان
روحمێکـــــی بـــــکەی لە حەققـــــی کــــوردان
قەومێکـــــــی فەقیـــــــر و ناتەوانـــــــا
بـــــێ پەروەر و بـــــێ پیـــــاوی دانـــــا
بـــــێ مورشـــــید و عـــــالمی سیاســـــی
بـــــێ ســـــەتوەت و قاعیـــــدەی ئەساســـــی
بـــــێ روح و حەیـــــاتی ئیجتیمـــــاعی
بـــــێ قـــــودرەت و قـــــووەتی دیفـــــاعی
بـــــێ دەفـــــتەر و کـــــاغەز و کیتـــــابەت
بـــــێ ســـــەنعەت و حیـــــرفەت و کەســـــابەت
{تـــــۆ خـــــوایە بە ئەو قەومە فەقیـــــرە
روحمێکـــــی بـــــکە ئەتـــــۆ ئەمیـــــرا
ئەو قەومە خـــــوایە تـــــاکوو کەنگـــــێ
بـــــۆ چـــــوونەوە مـــــاڵی خـــــۆی بجەنگـــــێ؟!
ئەو قەومە خـــــوایە بـــــۆ وەهـــــا بـــــێ؟!
بـــــۆچی لە هەرچـــــی زیـــــنە دەبـــــێ جیـــــا بـــــێ؟!
بـــــۆ ژێـــــر چەپەرۆکـــــی هەر کەســـــێ بـــــێ
بـــــۆچ دژمنـــــی سەرســـــەختی دەبـــــێ بە ســـــێ بـــــێ؟!}
خـــــاکێکی هەیە وڵاتـــــی کـــــوردی
ئەکـــــسیرە وەلـــــێ لە چەنگـــــی مـــــردی
خـــــاکێکی ئەوەنـــــدە پـــــاک و رەنگـــــین

قەومێکـــــی ئەوەنـــــد فەقیـــــر و بـــــیٚ‌تـــــین
ئەی کـــاکی نەفـــامی گەوجـــی مـــل‌هـــۆڕ
بنـــــــوارە لە دەوری بـــــــابە گوڕگـــــــوڕ
ئەو نەوتە چ بـــــــوو چلـــــــۆن بەدەرکەوت
چـــــــۆن هەڵـــــــدەقوڵێ مەنـــــــابیعی نەوت
ئەو نەوتە بـــــــوو ئـــــــاگری هەڵایـــــــساند
چەنـــــد دەوڵەت و تـــاج و تەختـــی فەوتانـــد
ئەو نەوتەیە بـــــــوو کە چـــــــاردە ملیـــــــوون
عەســـــکەر لە فەرەنـــگ و نەســـلی مەیمـــوون
بـــــۆی هـــــاتە نیـــــزاع و حەرب و کوشـــــتن
تـــــاکوو بە مەرامـــــی خـــــۆ گەییـــــشتن
ئەو نەوتە چ بـــــوو؟ ژیـــــانی تـــــۆ بـــــوو
وەی خـــۆڵ بە ســـەرت ئەوا ئەویـــش چـــوو!!

مامۆستا زۆر چاک لە هەموو شتێک حاڵی بووە وبە تەواوی چۆتە بنج و بناوانی مەسەلەکە ولە فێڵی فێڵبازان ئاگادار بووە و زانیویەتی کە چۆن دژمنانی کورد ڕێگەیان لە کوردەکان گۆڕیوە و لەباتی هەموو جۆرە پیشە و پژگاڵ وزانست وزانیارییەکی بەرەو تەکیە و خانەقایانیان بردوون و فێری تەپڵ و دمبەگ و دەفیان کردوون.

کوردی بێچارەیان وەها لە شارێگەی ڕاستەقینەی ژیان لاداوە کە دەبیٚ ساڵەهای ساڵ کاری لە سەربکریٚ تا بێتەوە سەر ڕێی خۆی. جاهەربۆیە لە جێیەکی دیکەدادەڵیٚ:

ئەی وەتەن، لاوەکـــــانی خـــــوێن شـــــیرین
ئەو دوعـــــایەی دەکەم، بڵـــــێن ئـــــامین

ڕەببــــی هەر کەس کە دژمنــــی کــــورد بــــێ
چـــــاوی بـــــا دەرپەڕێ و ملـــــی ورد بــــێ
ئەوی ڕێــــــگەی لە کوردەکـــــان گــــــۆڕی
لەعنەتــــــی خـــــودا لە ئەلـــــحەد و گـــــۆڕی

ئەو جـــار دەبینـــێ وانەوت لە سەراســـەری دنیـــایەدا ئـــاوری هەڵایساندووە و تەنانەت لە فەڕەنگستانەوە بۆی دێن و شـەڕی بۆ دەکەن و خوێنی بۆ دەڕێژن، چونکە خۆیـان لە خـاکی خۆیانـدا ئەو کانگا گەورەیان نییەو بۆی دێنەرۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کوردستان و شەڕو کوشتاری بۆ وەڕێ دەخەن و خوێنی بۆ دەڕێژن و بەڵام لاوانی کوردیش لەو حاڵەدا لەباتی هەمو هەنگاوێکی پێویـست و لەبـاتی خوێنـدن وفێـر بـوونی زانـست وزانیـاری تەپـڵ و دەف ودمـبەگ لێـدەدەن ودوای شـێخ ومێخـان دەکەون وئیتـربە جـارێکی هەمـوو شتێکیان فەرامۆش کردووە لە خەوی بێ باکیدا پرخەیـان دێ، بە تووڕەیی و قەڵسییەکی تەواوەوە دەفەرموێ:

ئەی کــــــوردی نەفـــــــامی خـــــــانەوێران
وەی عەبـــــدی زەلیلـــــی شــــێخ و پیـــــران
ئێـــــــستاکە گەلـــــــێ مەعـــــــادینی دی
پەنهـــــــانە لە نـــــــاو دەروونـــــــی عەردی
وەک مەعـــــدەنی زێــــڕ و زێــــو و ســـــەردەف
تـــــۆش لێـــــدە لە تەپـــــڵ و دمـــــبەگ و دەف

بەڵێ مامۆستای کوردی دڵسووتاو، سەرکۆنەی کوردان دەکـا و دەفەرموێ ئەی کوردی ماڵوێران و نەزان و نـاحـاڵی و ئەی بەنـدەی بێدەسەڵاتی شێخ و پیران، تۆ ئەوەندە بەدبەخت و ماڵ وێرانی، کە

بە جارێکی خۆت لەبەر دەستی شێخ و پیران ناوە و خۆت وەها زەلیل و زەبوون کردووە و ئەوانیش وەهایان ئەتۆبە شتی پڕ و پووچ و بێکەڵکەوە خەریک وسەرقاڵ کردووە، کە هۆشت نەبووو ئاگات لێ نەبوو و نەتزانی کە گەورەترین و گرینگترین کان و سەرچاوەی وڵاتەکەت، کە نەوتە دژمنانی تۆ دەریان هێناو بۆ خۆیان بردیان و تۆش تەنانەت ئەگەر بڕی چرایەکی چووکەڵەشت پێویست بێ دەبێ زارە خوارە لە بەروان بکەی ولێیان وەپاڕێی. بەڵام نازانی ئەو نەوتە چ بوو؟ ئەو نەوتە ژین و مایەی ژیانی تۆ بوو و تۆش خاکت بەسەر ئەوا لە دەستت داو دژمن بۆ خۆی بردی.

بەڵام ئێستاش گەلێک کانگا وچاوەی دیکەی وەکو و زێڕو زێوو سەدەف لە ژێر زەمیندا ماون و ئەوانیش یان هەروالە ژێر زەویدا دەمێننەوە یان ئەوانیش وەک نەوتەکە دژمن دەیانبات، چونکە تۆلە باتی ئەوەی بچی زانیارییەک بخوێنی کە ئەوانەی پێ وەدۆزی ئەواخەریکی دەف و تەپڵ و دمبەگ لێدانی و ئیترگورژی گوتەنی:

خۆی دەکا ئامادەتر دژمن دژی تۆ و تۆش کەچی
کاری گەورەت بۆتە قومار و بەرەو پەستی دەچی
تولە باتی پیشە وپژگال وهە ول وتیکوشان
هە لدە ویستی سا لە سە رکوچە وشە قام وگویچکە بان

جا بە تووڕەیی وناڕەحەتییەکی زۆرەوە دەفەرموێ تۆشایستەی ئەوەت نییە کە ببیە خاوەنی ئەوکانگا وشتە گرینگانە کەوایە بڕۆ لێدە لە تەپڵ و دمبەگ ودەف کە توهەر شایانی ئەوجۆرە شتانەی. دەنائاخر:

ئەو نەوتە لە خاک و مڵکی کوردی
کێ خستیە دەست و هات و بردی

لەم ئـــــاخیرەدا ئینگلیـــــز و ئەفـــــرەنج
پـــاش حەربێکـــی بە میحـــنەت و رەنـــج
بـــۆ فیکـــری عەمیـــق و حەدس و حیســـسە
گەر بێـــتە شـــەریکی نەفـــع و حیســـسە
ئەم مـــــیللەتە گەورە و عەزیـــــمە
ســـێ پـــارچە کـــرایە بـــویتە قـــیمە
هەرچـــی هەیە بـــا لەبـــۆ ئەوان بـــێ
بـــۆ ئـــۆممەتی ســـاحیبوززەمان بـــێ
قـــــوڵتێکی لە دەوری بـــــابە گوڕگـــــوڕ
نایـــــدەم بە منـــــارەی ئیمـــــام دوور
بـــــستێ لە وڵات و مڵکـــــی کـــــوردی
نایـــــدەم بە هەزاری ســـــوهرەوەردی
نەزر و هیـــــبە و عیـــــززە دەمێنـــــێ
ســـەد مەعـــدەن و کـــانی نەوت دێنـــێ
ئەو موجتەهیـــــدانە پـــــاکی کـــــوردن
ئێـــستاش بە تەمـــاعی مـــاڵی کـــوردن
هەر رۆژە لە دەوری مەرقەدێکـــــــــــی
بۆیـــان گـــرد ئەبـــێ بە قەد کەڵێکـــی
هەر کـــوردی فەقیـــری خـــانەوێران
نە قەبـــری هەیە نە بیـــر نە زینـــدان
ئەو نەوتەیە مـــــایەی حەیـــــاتی
ئەو نەوتەیە ســـــەروەتی وڵاتـــــی
مەحـــــرووم لە حاســـــڵاتی عەرزی
بێچـــــارە ئەوا دەخـــــوا و دەلەرزی
قەتـــع و نـــنەزەریش لە مەعەدەن و کـــان

لەو ئـــــاو و بەراوی ملْکـــــــی کـــــوردان
{ئەو کـــــوردە لە ســـــەر زەوی لە زێـــــڕی
چـــــاو چـــاوی لە نـــــۆکەری دەگێـــــڕی
ئێـــــــستاکە لە بێکەســــــــی خەســــــارە
چـــــــی کـــــــوردی هەژاریـــــــشە نەدارە
چـــــی کـــــوردە لە برســـــان و لە رووتـــــی
وا ئەمـــــــرێ لە بـــــــێ رۆزی و قـــــــووتی
بـــــێ بـــــە ش لە بە ر و بـــــوو یـــی وڵاتـــــە
کوردە لـــــــە وەتـــــەن بـــێدەســـەڵاتـــــــە
واخوشـــــی لـــــە کـــوردە گـــــە ل جـــو دایـــــە }

مامۆستای دڵ بە کوڵ و دەروون زامـار، لە بەرنـاڕەحەتی زۆری دەروونی و لە تاوان و لە داخان وەک کابرای زۆرتووڕە و قەڵـس و نـاڕەحەت، بەڵام دڵـسۆز لەگەڵ لایەنـی رووبەڕوو هەر قـسەی لە جێـیەک دەکـا، بەڵام هەمووشـیان هەر هەق و ڕەق وبـێتوێلـک و مایەدارن.

وەک دەبینـین، کە لە هەوەڵـی ئەو پـارچە هەڵبەسـتەدا لەبەر یەزدانــــی مەزن و میهرەبـــان هەڵدەباوێـــشکێ و داوای بەزە و میهروچاکەی بۆکوردان لێ دەکا و ئەمجا دێتە سەرباسی هەژاری و لێقەوماوی کورد و ژیواروحاڵەتی هەژارانەی کوردان باس دەکا.

پاشـان دێـتە سەرباسـی پیـت وبەرەکەتـی کـوردەواری و چـاکی و پڕکانەو چاوەیی کوردستان،ئەمجا کورد دەکاتە لایەنی ڕووبەڕوو و ڕووتێکراو (مخاطب)ی خۆی و پێی دەڵێ هەی گەوجی نەزان تەماشـا کە لە دەوروبەری بابـاگوڕگوڕ و بـزانە چـۆن و چەنـدین چـاڵاوی نەوتی لێدراوە ودژمن دەیبا و دەیخواولە نەوسی خـۆی خەرج دەکـا

دوای ئەوە دێـتە سەرباسـی نەوت و دەفەرمـوێ ئەو نەوتە چ بـوو چـۆن وەدەرکەوت و سـەرچاوەی کـانی نەوتـێ چـۆن هەڵـدەقوڵن بـۆنەتزانی؟ و بێگـانە و لاوەکییەکـان هـاتن و دەریـان خـست و بـۆ خۆیان بردیـان. ئەو نەوتە ئـاوری کردەوە و چەنـدین دامودەزگـا و میری و تاج و تەختی لە نـاوبرد و چ شـەڕو هەڵـلا و هەنگـامەیەکی لەسەر ساز بوو؟!

فەرموودەی مامۆستا گەلێک بەجێیە چونکە دەبینـی کە ئێـستاش شەڕی نەوتێ لە هەمووشەڕێکی سەختتروبەتەوژمتروزیانهێنترە.

ئەو جاریش دووبارە سەرکۆنە و لۆمەی کورد دەس پێدەکاتەوە و دەفەرموێ ئەونەوتە مایەی ژیـانی تۆبـوو ئەی خـوڵ بەسـەرت کەوا لە دەسـتت داوە، جـا ئەگەرچـی ئەوەشـت لە دەس داوە بەڵام ئەوشـتانەی دیـکە لە دەس مەدە و چـی دیـکە بە نەزانـی و فریـو خواردوویی وە دوای شێخ ومێخان مەکەوە تەپڵ ودمبەگ ودەف لـێ مەدە کە ئەوانە هیچ بە کەڵکی تۆنـایەن و هیچ قازانجێکیان بۆخوت وگەلەکەت نییە جـاکەوایە ئەی کـوردی بەدبەختـی مـاڵوێرانـی فێـڵ لێکـراو، هەسـتە وهۆشیار بەوە و ڕاپەڕە وڕووەدە خوێـندن و زانـین بکە وببە پیاو وخۆت کەڵک وقازانج لە خاکی پاک وپیـرۆزی خـۆت وەربگرە.

تۆ (وڵات) لە دەس بێگانە دابێ چارەنووسی ئە و گە لە
هەڵـمەت و قوربـا نـی دانە و ڕشـتنی خـوێنی گەرم

ئەوانەی تۆیان بەوشێوە فریـوداوە چاویـان بەسـتووی دارو لەی بێگانە و سیخوڕی دژمنانی تۆن، ئیتر گورژی گوتەنی:

ئەرێ هـــۆ کـــوردە تـــۆ بـــۆچ وا نەزانـــی
کلکـــی بێگـــانە بـــۆ بە خـــوا ئەزانـــی

ئەوان پەروەردەی دەســـــــــتی نەیــــــــارن
مەچـــــۆ لایـــــان دەنـــــا تـــــۆش هەر لەوانـــــی

دوای ئەوە دێـتە سەرباسـی پـارچە پـارچە کرانـی کوردسـتانی گەورەو دەفەرمـوێ ئەی خـوایە ئەوگەلە گەورە بـۆچی وای بەسـەر هات وبۆچی ئاوا پارچە پارچە کراولە بەربەدبەختی خـۆی کـراوەتە سێ پارچە!!

جـا لێـرەدا پرسـیارێک دێـتە پـێش کە کوردسـتان کواهەرسـێ پـارچەیە؟ ئـاخر ئەوە نـیـە پێـنج پـارچەی تەواوە؟! وڵامەکەشـی ئەوەیە، کە ئەو دەمـی کوردسـتان هەرسـێ پـارچە بـووە، چـونکە کوردسـتانی تـورکیە وسـوریيە وعێـراق یەک پـارچە بـووە ولە ژێـر دەسەڵاتی دەوڵەتی عوسمانیدا بووە ودوای شەڕی یەکەمـی جیهـانی ئەووڵاتـانە کە بە سەربەخۆیی خۆیـان گەییـشتن هەریەکەی بەشـە کوردوپارچە کوردستانێکیان بۆخۆیان دابڕی و وەبەرخۆیان.

جـادوای ئەوەش دێـتە سەرباسی پـاکی وپیـرۆزی وچـاکی خـاکی پـــاکی کوردســـتان و دەڵـــێ تەنـــانەت قـــوڵتێکی لە دەروبەری بـــابەگوڕگوڕە نەوتـــاویەکەی خـــۆم بە منـــارەی ئیمـــام دوڕیـــش ناگۆڕمەوە وهێندەم لە لام پیرۆزە.

ئەوەنـــــدەم شـــــاری کـــــۆیە لا عەزیـــــزە
بە دوڕڕ و لەعلـــــــی نـــــــادەم وردکە بەردی

لە دواییدا باسی گەورەیی و سەروەری گەلی کورد دەکا و دەڵـێ ئەوپیـاوە گەورانە پاکیـان کـوردن و لە نێـو کـوردان چیهاپیـاوی گەورەو زاناو بەناوبانگ هەڵکەوتووە، کە ئەوەش مـایەی شـانازی گەلی کوردە.

دووباره بادەداتەوە سەر مەسەلەی نەوت ودەڵێ مایەی ژیانی کورد و سامانی وڵاتی کورد ئەو نەوتەیە وکوردیش و لەوی و لە هەموو داهاتی دیکەی وڵاتی خۆی بێچارە بێبەشە و بێجگە لەوانەش هەمووکان و چاوەکانی کوردەواری و هەموو ئاو و بەراوی وڵاتی کورد و هەموو مڵک وسامانی کوردان ئێستاکە لە بەربێکەسی خەسارە و کوردی هەژاریش لەسەر ئەو هەموو سامان و داهاتە زۆرە و لە سەر ئەو هەموو کانگا و چاوە و ناوەندی داهاتەڕا نەدارو هەژار و دەستەنگ و لەبەر بێڕۆژی و لە برسان هەروا خەریکە بمرێ.

جا ئەمجار زۆر بە تووڕەیی و ڕق هەڵستاوی ڕووده کوردان دەکاو دەڵێ هەر وەختە لە داخی ئێوە بمرم، کە بۆچی بیرێک لە حاڵ و ژیواری خۆتان ناکەنەوە؟ بۆ دێڵن دژمنانتان ئاوا داهات و سامانی وڵاتەکەتان ببەن ؟ ! خومن لە داخان بە خوای هۆش و ئارام و ئۆقرەم نەماوە. وە ک دەفەرموێ:

هەر وەختە لە داخی ئێوە بمرم
ڕۆییوە قەرار وهۆش و سەبرم

بەڵێ مامۆستای دڵ لە کوڵ لێرەدا دەیدرکێنێ هیچ چارە و پەنایەک نییە یەزدانی مەزن و بێهاوتا نەبێ و هیوای بەکەس نەماوە لە کوردان، چونکە ئەو هەمووەی پێ گوتوون، تەنانەت لێشیان تووڕە بووە و بە هەر لەونێک ئامۆژگاری کردوون، بەڵام بەداخەوە ئەوان هەرگوێشیان پێی نەبزووتووە وبۆ چارەی دەردی خۆیان وە خۆ نەکەوتوون جاهەربۆیە لە خوادەپاڕێتەوە ونزا دەکاودەڵێ خوایە تۆ هەر خۆت دەزانی چارە چییە دەخوایە گیان ئەو ستەم و زۆرییە قبووڵ نەکەی و هەر خۆت بەزەیەکت بە

کوردابێ ومن هیوام بە کەس نەماوە و هەر تەنیا میهرو بەزەیی تۆیە پەنای من.پاشانیش دووبارە هانا دەباتەوە بەریەزدانی تاک و تەنیاو بە پەرۆشی و پەژارەی زۆرەوە لێی دەپاڕێتەوە و دەفەرموێ:

چ بـــکەم چ بڵـــێم لە تـــاوی کـــوردان
ئـــاگر دەگـــرێ دڵـــم لە دەردان
چـــارە چیـــیە خـــودایە تـــۆ دەزانـــی
خـــۆت عـــالمی زاهیـــر و نیهـــانی
ئەم زوڵـــمە قبـــووڵ نەکەی خـــودایە
ئەســـڵا ئەمەلـــم بە کەس نەمـــایە
لـــوتفی تـــووە مەلـــجەء و پەنـــاهم
روحمێکـــی بە کـــورد بـــکەی ئـــیلاهم

دووبـارە بیـری نەوتـی دێـتەوە سـەرووەخت دەبـێ لە دەروونـی خۆیـداگڕ بگـرێ و بـسووتێ، چـونکە بیردەکـاتەوە، کە ئەو خـاکی پڕپیتـی کوردسـتانە هـیچ بەهرەیەکـی وای بۆکـوردان نیـیەو گـورژ گوتـەنی :

هـەمـــوو داهـــات و ســامـانـــی وڵاتـیش گـاوران دەیـبەن
مـوسـڵمـانـیـش سـواڵ و راو ورووتـــە بـۆژیـان دەیـکـەن.

بەڕاسـتی هەقـیش هەر بەخـۆیەتی، کە ئەو خـۆوەک خەڵکـی ئاسایی نییە کە ئاگـای لە هـیچ نەبـێ ونەزانـێ چ باسـە وخۆشـی لەوبارەوە فەرموویەتی:

ئەوەی زانـــایە نـــاو جەرگـــی پەڵاســـە
ئەوی نـــادانە نـــازانێ چ باســـە

پاشـــان هەر لەو هەڵبەســـتەدا تـــاوان و هۆبـــاڵی هەمـــوو ئەو دواکەوتـــن و ئەو هەمـــو و هەژاری و نەداری و مـــاڵ و یرانـــی و لێقەومـاوییە هەروەک کەوایە و هـیچ گومـانی تێـدا نیـیە وبـێجگە لەوەی هۆکـاریکی دیـکە بۆوکـارە دەس نـاکەوێ دەخـاتە ئەسـتۆی خودی گەلی کورد و دەڵێ هەرگەلێک، کە ئاوانەزان و بێفەرهەنگ و وێژە بێ و ئاوا رەزیل و بێدەسەڵات و بێ هێزو توانا بێ هەر دەبـێ ئاوابێ، بەڵکە دەبێ خەراپتریشی بەسەر بێ و وەکو و بزنـی گـڕوێ دەبێ دەربکرێ لە نێو مەڕ و نابێ تخـوونی بێـرێ و مەڕ بکـرێ، کە ئەوەش هەرماناو واتـای ئـایەتی قورئـانی پیـرۆزە، کە دەفەرموێ: (لیس للانسان إلاّ ما سعی) مرۆڤ هـیچ شـتێکی بـۆنییە ووەدەسـتی ناکەوێ بە هەوڵ وکۆششی خۆی نەبێ. یان (ان الله لایغیرمـا بقـوم حتی یغیروا ما بانفسهم) بەڕاستی خوا حـاڵ و ژیـواری هـیچ گەل و هۆزێک ناگۆڕێ هەتا ئەوان خۆیان حاڵ وژیوای خۆیان نەگۆڕن.

به غمخـــوارگی جـــز ســـر انگـــشت مـــن
نخـــارد کـــس انـــدر جهـــان، پـــشت مـــن

کەواتە گەلانی ژێردەستە دەبـێ خۆیـان بۆحـاڵی خۆیـان بیرێکـی بکەن و خۆیان بـۆراژە و خزمەتـی گەل و نیـشتمانی خۆیـان وەخـۆ کەون و بـۆ بووژانـدنەوەی وێـژە وفەرهەنگـی نەتەوایەتـی خۆیـان خەبات بکەن وتێبکۆشن چونکە گەلی دیلی خاوەن فەرهەنـگ وزمـان وەکـو و دیلێـک وایە، کە کلیلـی دەرکـی بەنـدیخانە، کە لە دەس خۆیـدابێ و هەر کـاتێ بـیهەوێ دەرکەکە هەڵـدەگرێ ودێـتە دەرێ و رزگار دەبێ بەڵام گەلی دیلی بێفەرهەنگ و زمان وەکوو دیلێک وایە کە کلیلی قفڵی دەرکی بەندیخانەکە لە دەس دژمنی زۆردار و خـاوەن دەسەڵاتی خۆیدابێ. کە دیارە بە ویستی وی نەبـێ رزگـاری نـابی و دیارە کە ئەویش قەت نایهەوێ.

جالەدوامین مەبەستی ئەو هەڵبەستەدا دووبارە رووده کوردان دەکاتەوە وپێیان دەڵێ ئێوەتا ئاوا لە گەڵ یەکتر خەراپ و بەدویست و خاون ئێرەیی بن و تائاواقینوولە یەکتربێ هەرئاوا ژێرچەپەرۆکی عەمروزەیددەبن و رزگاریتان مەحاڵە.

کەسێک کە لە زانیاری رەوانخوێنی ورە ونبیژی وخۆش خوێنی (بەلاغە) سەردەربێنێ وزانیارییەکانی لۆجیک (منطق) وریئۆنی (فلسفە) برێک بە باشی بزانێ وئەمجاهەریەک لە پارچە هۆنراوەکانی مامۆستای گەورە بداتە بەر جەنجەڕی لێکۆڵینەوە و توێژینەوە وسەرنجێکی رەدابینانەیان بداتێ زۆربە چاکی تێدەگا کە چ ئەندازە ناسکییەتی ونەرمی ونیانی ورازوریئۆنی دە هۆنراوەکانی مامۆستاداهەیە، جابەتایبەتی ئەوپارچە هۆنراوە.

بەڵێ بەڕاستی ئەو پارچە هۆنراوەشی هەروەک هەموو هۆنراوەکانی دیکەی لە ئەوپەڕی خۆش خوێنی و ڕەوان خوێنی دایەو پڕپڕە لە ڕازو ڕیئۆنی و ڕاژۆی جوان جوان. بەڵێ مامۆستای گەورەمان لەوبەستە هەڵبەستەدا شتێکمان پێ دەفەرموێ کە پترلە نیوسەدە دواتر هۆنەری هۆشیار و ژیری کورد مامۆستا هەژار ئاماژەی بۆ دەکا و دەفەرموێ:

مـــاڵ لە خـــانەخوێ حەرام کــــراوە
مەســـەلەی کـــوردە و لە کـــورد رووی داوە

ئەو بەڕێزە بۆمان باسی شتێک دەکا کە پێوەندی راستەوخۆی بە گیان و ژیانەوە هەیە، بۆمان باسی زێڕی رەش دەکاکە ئەوڕۆ وەک رەگی گیانی لێ هاتوە و کەمتر شتێک هەیە بە بێ وی ئەنجام بدرێ.

جاجەنابی مەلای گەورە ئاماژە بەوە دەکا، کە کوردستان نەوتی زۆرە و ئێمەی کوردیش ناتوانین کەڵکی لێ وەربگرین و ئەویشمان هەروەک زۆربەی کانە و چاوەکانی دیکە بۆ ئەولا و لایان دەرِواوخەڵک و بێگانە کەڵکی لێ وەردەگرن، ئێمەش دەبێ هەرلە دوور ڕا تێیان وەڕامێنین و بزەی چاومان بێت. جابۆیە ئابەو جۆرە بە هەناسە ساردی وداخ وپەژارەی زۆرەوە رووومان تێدەکا و دەفەرموێ:

وەک دێتە دڵم خەیاڵی نەوتێ
هێند نامێنی جەرگەکەم بشەوتێ
ئەو نەوتە چ بوو، حەیاتی تۆ بوو
وەی خۆڵ وە سەرت ئەوا ئەویش چوو
ئەی کوردی نەفامی خانە وێران
وەی عەبدی زەلیلی شێخ و پیران
قەومێ کە فەقیر و ناتەوان بێ
قەومێ کە رەزیل و بێ زمان بێ
ئەڵبەتە خەراتری بە سەر دێ
جێی ناکەنەوە لە شار و لادێ
وەک بزنی گەڕۆڵ دەبێ دەری کەن
نابێ کە تخوون بێر و مەڕی کەن
تا ئێوە لە حەققی یەک خەرا بن
بەدخواە و حەسوود و ناتەبا بن
تا ئێوە لە حەققی یەک بە کەیدن
هەر ژێر چەپەرۆکی عەمر و زەیدن
تا ئێوە وەها لە عەقڵ دوورن
تەنیا سەحەبی پیاز و توورن

تـــا ئێـــوە لە یەکتـــری جـــودا بـــن
وا پـــرش و بـــڵاو و ناتەبـــا بـــن
بـــێ‌شـــک کە خراتـــریش دەبیـــنن
ئێـــستاکە رەزیلـــی رووی زەمیـــنن
گەر ئێـــوە هەمـــوو یەک و بـــرا بـــن
بـــۆ یەکتـــری هەر شـــەمع و چـــرا بـــن
ســـەرکەوتن و ســـەرداری دەبیـــنن
وەبـــزانن کە پادشـــای زەمیـــنن

ئەم خاکە

مێژوو نووسی گەورەی کورد خوا لێخۆشبو و ئەمین زەکی بەگ دەفەرموێ: (من لە ئەستەمبووڵ هەتالە پەنای دەوڵەتی خەلافەتدادەژیام هە ستم بەوە نەدەکردکەکوردم، بەڵام دوای تێکچوونی دەوڵەتی خەلافەت کەکەماڵ ئەتاتورک هاتە سەرکار و مەسەلەی تورکایەتی کێشرا پێش، منیش زانیم کەوا کوردم و دەبێ هەوڵ بۆکوردایەتی بدەم).

بەڕاستی ئەگەرکەمێک ژیرانە سەرنج بدەینە جیهان وبە تایبەتی جیهانی ئیسلام و گەلانی دنیا، بە چاکی بناسین کە هەریەکەی بۆخۆی و بۆگەلی خۆی تێدەکۆشێ و هەوڵ دەداوتەنانەت بگرە گەلی واهەیە هەرلە نێوئیسلامداکە نەک هەرخاوەنی سەربەخۆیی خۆیەتی وبەس، بەڵکە چەندین گەلی دیکەی موسڵمانیش دەچەوسێنێتەوە وخستوونیەتە ژێردەستی خۆی وبەوحاڵەش هەر هاواریەتی بۆماف وسەربەخۆیی خۆی جالەوکاتەشداتەماشای هەژاری و بەدبەختی وژێرچەپەرۆکی گەلەکەی خۆمان بکەین موولە لەشمان راست دەبێتەوە ودڵمان پڕدەبێ وکوڵمان هەڵدەستێ وکۆیی ئاسادەڵێین:

ئەم خاکە دایکی تۆیە کەوتە دەستی ئەجنەبی
ئەی کوردی ساحەب غیرەت تۆ چلۆن رازی دەبی؟!
نەوتی بابەگوڕگوڕ چۆن دەچێ بۆ پاریسێ
ئاگری حەسرەتەومەندی لە دەروونم داییسێ

ڕاستی من نازانم هێندێک کەللە وشک و چڵپاوخۆری خەڵکی بە چ بەڵگەو پەڕتۆیەکی ژیرانە ڕێگەی گەلخوازی و نیشتمان پەروەری لەگەلی کوردی موسڵمان دەبەستن؟! ئاخربەکام بەڵگەی ژیرانە دەڵێن کوردایەتی نابێ ببێ و مەحکوومی دەکەن؟ من زۆرجاران لە سەر ئەو مەسەلەیە دەرگیر بووم و هەمیشە گوتوومە ئەگەر لە ئیسلامدا، یان لە یاسای سروشتی ومرۆڤایەتی دا کوردایەتی مەحکووم بێ دەبێ لە پێشدا عەرەبایەتی و تورکایەتیش مەحکووم بێ، دەنا کوردایەتی بە تەنیا هیچ دەقێکی تایبەتی لە سەر نییە.

بۆچی بیرناکەنەوە کە ئەوەی ئەوان دەیڵێن ودەیانهەوێ هەرگیزئایینی پیرۆزی ئیسلام پێی قاییل نییە، بۆچی هەمووگەلێک نابێ مافی خۆی هەبێ؟ بە کام بەڵگە دەبێ کورد هەرژێرچەپۆکە و نۆکەربێ؟! ئەدی ئەوگەلە دەسەڵاتدارانەی نێوخاکی پاکی ئیسلام ئەگەرراست دەکەن بۆچی نەتەوایەتی خۆیان وەلا نانێن هەتاببنە نموونە وسەرمەشق بۆئێمەی هەژاری کوردیش؟!

ئەدی بۆئێمە دەبێ بەزۆر منداڵەکانمان لە فێرگەکانی واندا هەروانەی فارسی و عەرەبی و تورکی و ئەرمەنی بخوێنن؟! ئەرێ ناکرێ بپرسین ئەوە بەکام یاسای ئاسمانی لەسەرمان تاپۆکراوە و ناشێ بڵێین ئەرێ کێهە ئایەتەی قورئان وتەورات و ئینجیل یان زەبوور و ئاوێستا و هتد ئەو ژیوارە ناهەموارو پر ئازارە زۆر دژوارە نامەردانەی لە سەرئێمە نووسیوە ؟! تاکەی دەبێ هەر ئاواش بێ؟!

من خۆم هەمیشە ئەوەم گوتووە ودەیڵێم ودەینووسم ودەیڵێمەوە کە هەر کاتێک لە تەواوی مافە کۆمەڵایەتی ورامیاری و فەرهەنگییەکانداجیاوازیم لە گەڵ فارسێک وتورکێک وعەرەبێک نەبێ، هەرگیزداوای هیچ مافێک ناکەم و باسی مەسەلەی

نەتەوایەتیش هەرناکەم ولە پێش هەمووکەسدامەحکوومی دەکەم. تەنیابەومەرجەلەگەڵ وان یەکسان بم و ئەوانیش هەرمەحکوومی بکەن.

ئەگەر کۆمەڵێک پێکەوە لە جێیەک بن وچارەنووسیان پێکەوە لکابێ و ناچاربن کە دەبێ پێکەوە بژین و بحاوێنەوە هەتا کاتێک کە مەسەلەی من من و تۆتۆیان بۆ نایەتە پێش وهەرچی هەیانبووویکرا بیخۆن وکەڵکی لێ وەربگرن و هیچ کەس نەڵێ فیسار شتە هەر بۆمن وهەموویان هەربڵێین بۆئێمە، ئەوە زۆربەباشی پێکەوە دەژین و دەحاوێنەوە و ژیانێکی ئارام و هێمنانەو لە ئاسایشیان دەبێ.

بەڵام هەرکاتێک گەورە و بەهێزەکانی ئەوکۆمەڵە چاویان لەوەی بوو، کە بەشی ئەوانی دیکەش بخۆن وهەرچی ئیشتیایان لێ بوودایاننا بۆخۆیان و گوتیان ئەوە بۆمن ومنمنۆکێیان لە نێو داوە دیهات بێ هێزەکانیش سەرەنجام دەس پێ دەکەن و ئیتردەبێتە مشت و مڕلە نێوانیانداو ئاخری ژیان لە هەموویان تاڵ دەبێ و ئەودەم دیاریشە کە تاوانباری گەورە کێهەیە وبۆدوارۆژیش کێ لە هەموان گوناحبارترە وسزای گەورەتری بەردەکەوێ؟

راستی خەڵک ئەگەربیانهەوێ وبە رێی راستی ئیسلامدا بڕۆن و بەراستی پەیڕەوی یاسای خودابن دەتوانن دنیابکەنە نموونەیەکی بەهەشتی بەرین و ئەگەروە دوای هەواو ئارەزووش بکەون، دەیکەنە نموونەیەکی دۆزەخ.

بە خوا زۆر سەیرە نەتەوەیی بوون و داوای مافی نەتەوایەتی کردن بۆ ئێمە گوناح و تاوان و لەرێ دەرچوون و لە ئایین وەرگەڕانە و کافر بوونە ودژی گەلی و دژی دینە و گاورییەتییە،

هەرکاتێک داوای سەرەتاییترین مافی مرۆڤمان کرد هەژار گوتەنی:

دەڵێن هەی لە دین وەرگەڕاو
کورد و نان و بەرگ و پێڵاو؟!
وا دیارە بوویتە شیوعی
دەبێ لە ڕێگە دەرچووبی؟!

بەڵام بۆگەلانی دەسەڵاتدارو فەرمانڕەوا لە سەرمان تاپۆی ئاسمانی و مۆری ناوگەلانی و مافی ڕەواوسروشتی وفەرمانی یەزدانییە؟!

لێرەدا پیاو ئەو فەرمودەی مامۆستای کۆیی بیر دەکەوێتەوە، کە کاتێک ئینگلیسیەکان لێیان پرسی ئەرێ تۆ ڕات چییە سەبارەت بەشێخ مەحموود و ئەو ئاژاوەی، کە ئەو ناویەتەوە؟ ئەویش دەفەرموێ: ئەگەرشێخ مەحموو دهاتباو وڵاتی ئینگلستانی داگیرکرد با ئێوە چیتان دەکرد؟ گوتیان شۆڕشمان بەرپا دەکردولەگەڵی بەشەڕ دەهاتین و یاخۆمان بە کوشت دەدا، یا ئەو دارودەستەکەی ویمان لە ناودەبرد، یا دەرمان دەکردنەوە. فەرمووی: خۆ دەیجا ئەویش هەر ئەوەی دەکا، کە ئێوە دەتانکرد ئەگەر لە جێی وی بان. بۆچی ئەوەتان بۆوی پێ تاوان و گوناحە، بەڵام بۆ خۆتان پێتان ڕەوایە وبە ئەرکی سەرشانی خۆتانی دەزانن؟ ئەرێ جا جیاوازی ئەو دوو مەسەلە دەبێ لە چیدا بێ؟!

ئەو رۆژانە گوێم لە ڕادیۆیەک بووکە بە نێو بۆ کورد دانراوە دوای وتارێکی دووروودرێژلە مەڕ مەحکووم کردنی مەسەلەی نەتەوایەتی کورد، کە بە ڕاستی پیاوی ژیربێزی لە هەمو وشە و ڕستە نادروستەکانی هەڵدەستا سروودیکی خستە سەرکە سەردێڕەکەی ئەوە بوو:

ئەی گەلی کورد تێبگە کێ تۆی کرد بە ئەو کوردە؟
بیـــری ناسیۆنالیـــستی تـــۆی بـــردووە بە ئەو دەردە

لەمەڕ جێگــاکە هەمــوو ژێــر و خــاوەن بیرێــک دەزانـــێ کە کوردتەنیابە بیری نەتەوایەتییەوە ماوە وئەگەربیری نەتەوایەتی نەبایە هەربە یەکجاری لە نێو دەبراونیخەپەستیان دەکرد.
ئەوەش بەجێـی خـۆی، بەڵام نـاکرێ بڵێـین بـۆچی ئێـوە ئەو بیرەتـان ئەوەنـدە بەهێـزە کە تەنـانەت فەرهەنگـی ئێمەشـتان هەرخستۆتە ژێر تیشکی فەرهەنگی خۆتـان وبگرە هەر ڕێگەشمان نادەن کەمێک ئەو فەرهەنگە ژاکاوەی خۆمـان ببووژێنینەوە و بۆ هەموو کارێک و تەنانەت بگرە بۆ نامەیەکی دۆستانەش هەر دەبێ زمانی ئێوە بەکاربەرین؟! ئەدی مامۆستا گوتەنی ئەوکارە بۆچی بۆ ئەنگۆرەوایە، بەڵام بۆ ئێمە تاوان و سووچ و بەڵایە؟

جا هەربۆیە من دەڵێم:

هە ر گە لێکـی نە یبـێ هە ستی نە تە و ا یە تـی
ژێردەستە، دیلە، پەستە، دەمرێ بە گـــەدایـەتـــی
لـە لای خـوداش روره شە لـە پەسلانیش بی بەشـە
لە دنـیاش هە تاماوە لە نا ودیـــلان و هـــە شـــە

جامامۆسـتای خوالێخۆشـبوو کاتێـک، کە ئەوحـاڵە دەبینـێ و دیارە گورژی گوتەنی:

ئەو چـــا رە زە قەی ئـێمەیە ئاگـــایە لە بەدکـــار
ئاگـــا لە تەڵە و داو و لە نەخـــشەی بەدی زۆردار
تو کە نوستوی بە بێ با کی لە نا و تو کی قووا

گەر دەڵێی ئا گام لە د نیایە هەیە کوا نی کوو ا ؟!

خـــۆی بەتەواوی ئاگـــاداری ژیـــواری ناڵەبـــاری زۆر دژواری کـوردەواری بـووە و تەڵە و داوو نەخـشە نەگریـسەکانی دژمنـی لە دوور ڕادیتـووە، چـونکە داوی رەشـی دژمنـی لە سـەرخاکی رەش لە شەوی تـاریکی ئەنگوستە چـاودا دیتـووە. هۆشـداری داوە بەکـوردو تێی ڕاخوڕیوە و تـانووت و تەشـەری لـێ داوە و پێـی فەرمووە، کە نیشتمان دایکی مرۆڤە و هەرکەسیش خیرەتی هەبێ نـابێ قاییـل بـێ بەوە کە دایکی بکەوێتە دەستی بێگانە وبێگانە بەسەریدازاڵ ببێ.

سـەرەڕای ئەوەش دەفەرمـوێ ئەمـن نەخـشەیەکم ئاگـالێیە کە تۆنایزانی ئەگەربێتوپیادەبکرێ پاشی چەندساڵێکی دیکە هیچـت بە دەس نـامێنێ و ئەوەنـدەی هەشـتە لێـت دەسـتێنن، ئەمجـار ڕوودە کوردان دەکا ودەڵـێ ئێوە لە سەرگۆی زەوی زەبوونترین ورەزیلترین خەڵکن وسەیرە لەسەرئەوحاڵەشڕا ئێستاخۆتان ناناسن؟!

ئەمجا بۆیان باسی دووسـێ ڕووداوی مێژوویـی نێزیکـی دەروانـی خۆیـان دەکـاو دەفەرمـوێ: خۆئەورووداوانەتـان بە چـاوی خۆتـان دیتووە یابیستووتانە، جا ئێوەش ئەگەروەک ئەوخەڵکە خیرەتتـان هەبـایە و وەخۆکەوتبـان و پیـاوانە هاتبـانە مەیـدانی خەبـات و تێکۆشان بێگومان شتێکتان لە دەس دەهات و وەک ئەوانە کارێکتان دەکرد بـۆ خۆتـان و گەل و نیـشتمانی خۆتـان لە چەنگـاڵی دژمنـان دەردەهێنایەوە.

ئەو جـار هـۆی هەژاری و نەداری و ڕووت وقـووتی خۆیـان پـێ دەڵـێ و دەفەرمـوێ: ئێـوە چـونکە لە سـەرمڵک ومـاڵی خۆتـان نـان خۆری خەڵکین؟! ئێوە هەژار و نەدار و لێقەومـاون، کاتێـک خەڵـک لە سەرماڵی خۆت بە خێری خۆی خێرت پێ بکا لەوەی چاترنابێ.

دووباره دەگەڕێتەوە سەرتانە وتەشەرودەفەرموێ: تـا کەی وەک گاجووت لە ژێرنێری ڕەزیلی وزەبوونی بێدەسەڵاتیدا دەمێننەوە ؟! ئاخر خۆ ئەتۆش بە لای خۆتەوە گەلی و گەلیش دەبێ خاوەنی دەسەڵاتی خۆی و چارەنووسی خۆی بێ. خۆئازادیش مافی گەلانە ونابێ هیچ کەس لێیان تاپۆبکات. خوای گەورە هەموو کەسی ئازاد دروست کردووە و نابێ هیچ کەسیش ئەو ئازادی یەی لی بستێنێ. کە ئە وە مافی خودا پیداوی خویەتی.

پاشان دەفەرموێ سووری موو زەردی چاو شین کە مەبەستی لە کۆمۆنیستەکانی شۆڕەوییە، نەکەی بە هیوایان بی و تۆ قەت بە هەویای ئەم لا و لا مەبە و تەنیا بە هیوای خوا و هێزی دەس و مەچەکی خۆت و گەلەکەت بە و بەس.

مامۆستا عەبباسی مامۆستای بەڕێزی من ـ یادی بەخێر ـ لە پارچە هەڵبەستێکی خۆیدا دەفەرموێ:

به راســـــت و چەپـــــا هەڵمەخولێــــــوە
تەنیـــــا هێــــزی گەل رزگـــــاری پێــــوە
رۆژهەڵات هەڵات لە کـــــــۆڕی خەبـــــات
کەس بە رۆژئـــــــاوا نەگەیـــــیە ئـــــاوات

دیسان جارێکی دیکەش هەڵمەت دەباتەوە سەر خەرافات و پڕوپووچ پەرستی و دەفەرموێ کار بە زانیاری و کردەوە دەڕۆن بەرەو پێش و بە نەزانی و تەمبەڵی هیچ کارێک ناکرێ و کەوایە پۆست و زەرگ و دەف و دمبەگ فڕێ بدە چونکە ئێستا کاتی تۆپ و تفەنگ و تانک و فڕۆکەیە و ئیتر چاخی ئەمڕۆ لە گەڵ دوێنێ زۆر لێک جیایە و هەر بە هەوای دوێنێ ناگەیە مەنزڵێ و لە ڕێدا دەمێنیتەوە!!

بەڵێ جا ئا بەو شێوە دەس پێ دەکا و دەفەرموێ:

ئەم خاکە

ئەم خـاکە دایکــی تـۆیە کەوتە دەسـتی ئەجنەبـی
ئەی کوردی ساحەب غیرەت تۆ چلۆن رازی دەبی؟
بـۆ خـۆت ئەوا دەبینـی دوژمـن عەرزت دەکێڵـێ
پاشـی چەنـد سـاڵێکی دی هیچـت بە دەس نـاهێڵێ
لە سـەر ئەم کـورەی زەوی ئێـوە ارذل الناسـن
ئەمەش گەلـێ غەریـبە کەوا خۆتـان ناناسـن
بە قـووەی زۆری بـازوو، رەزاخـانی پەهـلەوی
دانیشت بە غیرەت و جاه لە سەر تەختی خوسرەوی
مـستەفا کەمـاڵ پاشـا ش ئـا لـی عوسـمانی تێکـدا
سـەیید فەیـسەڵی مەکـی بـوو بە مەلیـک لە بەغـدا

کوردستانی گەورە، کە کوردە نەتەوەخوازە کان داوای دەکەن، یا بە قسەی مامۆستا (ئەم خاکەی دایکی تۆ).

چەند ڕوون کردنەوەیەک

١ـ ڕەزا خانی پەهلەوی: ڕەزا شای پەهلەوی یە، کە لە نێوان ساڵەکانی ١٨٧٨ و ١٩٤٤ی زایینیدا ژیاوە و ماوەیەکی زۆر پادشای ئێران بووە. لە ساڵی ١٩٢٥ زایینی بە هۆی کودەتایەکی بێ خوێنڕێژی کە لە ئەحمەد شای قاجاری کرد چۆتە سەر تەختی پادشایەتی ئێران و لە ساڵی ١٩٤١ کاتێک کە هاوپەیمانەکان ئێرانیان داگیر کرد ناچار کرا بەوە کە بە قازانجی محەمەد ڕەزای کوڕی خۆی واز لە تەخت و تاجی پادشایەتی بێنێ و تەحویلی وییان بدات.

٢ـ مستەفا کەماڵ پاشا ئەتا تورک: سەرۆکی ڕێکخراوەی نیشتمانی تورک و دامەزرێنەری کۆماری تورکیە و تێکدەری دەوڵەتی بەهێزی ئالی عوسمانییە کە لە نێوان ساڵەکانی ١٨٨١ و ١٩٣٨ زایینیدا ژیاوە. یەکەم سەرۆک کۆماری ڕەگەز پەرستی تورکیا بووە لە ساڵی ١٩٢٣ دوای لە بەر یەک هەڵوەشانی دەوڵەتی عوسمانی هاتۆتە سەر کار و خۆی نێو ناوە (ئەتا تورک) واتا باوکی تورک.

ئەو پیاوە هەر چەندی بۆی کرا زەبری لە ئیسلام و کورد و کوردستان دا و لە ڕاستیدا دژمنێکی سەرەکی و سەرسەخت و کەللە ڕەقی هەموو موسڵمانان و بەتایبەتی کوردان بووە و لە گەڵ ڕەزاخان هاوپەیمان بوون و وێکڕا لە دژی ئیسلام و کورد هەرچی لە دەستیان هات کردیان و دروشمی جیاوازی ئایین و ڕامیارییان لە ناوچەدا وەها بەرز کردەوە کە هێشتاش هەر بێ لێ حاڵی بوون خەڵک خۆی بۆ بە کوشت دەدەن و سینگی بۆ دەکوتن!!

ئەتاتورک ئاڵ و گۆڕێکی زۆری لە تورکیادا وەدیهێنا. ئەلفوبێتکەی لاتینی لە جێی ئەلفوبێتکەی عەرەبی دانا و کردییە شێوەی نووسینی تورکی، زمان و فەرهەنگی کوردی قەدەغە کرد و جلوبەرگی کوردی لە بەر کورد داڕنی!! چارشێوی لە سەر ژنان لابرد و بە سەروملِ رووتی وە دەشتێی خستن. لەمپەری لە سەر رێی پاکداوێنی لابرد!!

٣ـ ئالی عوسمانی: بریتییە لە زنجیرەی خەلیفەکانی بنەماڵەی عوسمانی کوڕی تەغرەلی تورک نژاد لە تورکیا کە ماوەیەکی یەکجار زۆر جڵەوی کاروباری دەوڵەتی گەورەی ئیسلامیان لە دەسدا بووە. یەکەم کەسیان کە دامەزرێنەری زنجیرەی عوسمانییە، عوسمانی کوڕی تەغرەلی گەورەی تورکان لە دۆڵی قەرەسووی ئەنادۆڵییە.

ئەو بەڕێزە لە نێوان ساڵەکانی ١٢٥٨ و ١٣٢٤ ژیاوە و لە ساڵی ١٢٨١ بۆتە گەورەی تورکان و لە جێی سولەیمان پاشای تورک کە بابی خۆی بووە دانیشتووە و زنجیرەی خەلیفە یا سوڵتانەکانی عوسمانی دامەزراندووە. تەغرەل یا ئەرتەغرەل کوڕی سولەیمان پاشای تورکە.

وەختی خۆی هێزی تورک لە ژێر سەرکردایەتی ئەو سولەیمان پاشایەدا کۆچیان کردووە و چوونەتە خوارەزم و لەوێ لە پەنای سەلجووقییەکان بە سەرکردایەتی عەلائەدینی سەلجووقیدا ماوەی شەش ساڵ ماونەتەوە.

ئەمجا سولەیمان پاشا خەڵک و سوپاکەی خۆی گێڕاوەتەوە بۆ وڵات و زێدی باب و باپیرانیان و ویستیان نیشتمانی خۆیان ئاوەدان بکەنەوە. بەڵام لە گەڕانەوەدا سولەیمان پاشا خۆی لە چۆمی فوراتدا خنکا و نەگەیشتەوە وڵات.

ئەو کابرایە چوار کوڕی هەبوون و دوای باوکیان ناکۆکی و دوو بەرەکایەتییان لێ پەیدا بوو، لە سەر پلە و پایە و لە سەر ئەوە بچنەوە بۆ ئەنەدۆڵێ یان نا. تەغرەل لای وا بوو کە نەچنەوە و قۆڵێکی لە گەڵ بوون. هێندێکیشان دەیانگوت لێرە دەمێنینەوە و ئەوانیش بە تەنیا نەبوون. سەرەنجام بوونە دوو دەستە: هێندێک مانەوە و هێندێکیش چوونەوە. تەغرەل کوڕێکی خۆی نارده لای عەلائەدینی سەلجووقی و داوای لێ کرد کە زەمینێکی باشیان بداتێ تا تێیدا دانیشن و بمێننەوە. ئەویش لە نێزیک ئەنقەرە ناوچەی (قەرەجەتاغ)ی بۆ دیاری کردن و ئەوانیش تێیدا نیشتەجێ بوون.

ئەو ڕووداوە لە ساڵی ٦٣٠ کۆچی مانگیدا ڕووی داوە. لە ساڵی ٦٦٧ کۆچی شەڕێکی خەست و خوێناوی لە نێوان سەلجووقی و مەغوولییەکاندا ڕووی دا. تەغرەل بە خۆی و هێزەکەیەوە کۆمەکی بە سەلجووقییەکان کرد و بوو بە پشتیوانیان لە پاداشی ئەو ئەمەکناسییەیدا عەلائەدینی سەلجووقی ناوچەکانی تومانیج و ئەشکی شەهریشی هەر بۆ بڕدان و پێشکەشی کردن. لە ساڵی ٦٨٠ تەغرەل کۆچی دوایی کرد و عوسمانی کوڕی لە جێگەکەی دانرا و بوو بە سەرکردەی هۆز.

سەرەنجام عوسمان بوو بە دامەزرێنەری زنجیرەی دەسەڵاتدارانی عوسمانی و ماوەیەکی زۆر خۆی و کوڕ و نەتیژە و نەبیرە و نەدیدەو..کانی جڵەوی فەرمانڕەوایەتی تەواوی جیهانی ئیسلامیان بە دەستەوە بووە.

عوسمان لە سەر ڕێوشوێنی باوکی ڕۆییشت و هەروا بە هاوکارو یارمەتیدەری سەلجووقییەکان مایەوە.

سوڵتان عەلائەدینیش زۆرتری ڕێز لێ نا و دەسەڵاتی وی پتر کرد و هەروەها دەستووری پێدا کە لە هەرێمی خۆیدا دەوڵەتێک

پێک بێنێ و سەر بەخۆیەتی خۆی رابگەیەنێ و سکەش هەر بە نێوی خۆی لێ بدات و پێی گوت کە دەستوور بدا لە مزگەوتەکانا نێوی هەر دووکیان وێکڕا ببرێ و پێی گوت کە دەس بکا بە گرتنی وڵاتانی پتر و رزگار کردنی هەرێم و ناوچەکانی دیکە.

عوسمان بە دەستووری عەلائەدین دەستی کرد بە داگیر کردنی هەرێم و ناوچە و شارەکانەی وڵاتی رۆم. لە ساڵی ٦٩٩ کۆچی، دەوڵەتی سەلجووقی بە یەکجاری لە ناو چوو و شوێنەواری بڕایەوە. ئەمجا عوسمان سەربەخۆیی تەواوی راگەیاند و فەرمانڕەوا و کارگێڕ و کارمەند و پیاوە رامیارییەکانی دەوڵەتی سەلجووقی یەک لە دوای یەک پەیوەندییان بە عوسمانەوە گرت و بوون بە کارمەندی دەوڵەتی عوسمانی و ئیتر لە ساڵی ٦٩٩ بەو شێوە دەوڵەتی گەورەی عوسمانی پێک هات و ئەمجا پتر دەستی کرد بە ئازاد کردنی هەرێم و شار و گوندەکانی دەوڵەتی رۆم و هەموویانی ئازاد کرد و لێی تاپۆ کردن و جگە لە شاری قوستەنتەنییە هیچ جێگایەکی دیکە لە ژێر دەسەڵاتی رۆمیاندا نەمایەوە.

بەڵام ئەو شارە بە ناوچەکەیەوە تا ساڵی ٨٥٧ کۆچی مانگی (١٤٥٣ زایینی) کە بە دەستی سوڵتان محەمەدی دووهەم ئازاد کرا و کۆتایی یەکجارەکی بە دەوڵەتی رۆم هێنرا هەروا لە ژێر دەستیاندا مابوو.

دەسەڵاتی عوسمانییەکان هەر درێژەی هەبوو، تا تەواوی (شبە جزیرە)ی بالکان و هەموو وڵاتانی یۆنان خرایە سەر وڵاتی پانوپۆڕی ئیسلامی و سوڵتان سەلیمی عوسمانی لە ساڵی ٩٢٣ کۆچی مانگی وڵاتی میسریشی خستە سەر وڵاتی عوسمانی و ئیتر جار دەگەڵ جار و رۆژ لە دوای رۆژ هێز و دەسەڵاتی دەوڵەتی

بەهێزی عوسمانی زۆرتر دەبوو و زیادی دەکرد و ئەو زنجیرە دەسەلاتدارەی عوسمانی توورکی وڵاتی خۆیان وەها بەرفراوان کردبۆوە کە بەشێکی زۆری وڵاتانی ئۆروپاییشیان هەر چەندە موسڵمانیش نەبوون خستبۆ سەر وڵاتی خۆیان و دەسەڵاتی ئیسلامییان بە سەردا سەپاندبوون.

نێزیکەی سی کەس لە تورکان بە نێوی سوڵتان یا خەلیفەی ئیسلام یەک لە دوای یەک دەسەڵاتیان بە دەستەوە گرتووە کە هەوڵیان عوسمانی کوڕی تەغرەلە و لە ساڵی ٦٩٩ کۆچی مانگیدا سەربەخۆیەتی دەوڵەتی عوسمانی راگەیاندووە و دوامینیان موحەمەد رەشادی پێنجەمە کە لە ٢٦ی ئاوریلی ١٩٠٩ زایینی هاتۆتە سەر کار و تا کۆتایی شەڕی دوهەمی جیهانی کە دەوڵەتە هاوپەیمانەکان پەلاماری وڵاتەکەیان دا و پایتەختەکەیان گرت و بە یەکجاری دەوڵەتەکەیان لە بەرێک هەڵوەشاند و کەسێکی بەکرێ گیراوی خۆیان بە نێوی مستەفا کەماڵ لە ئاسیای بچووکدا بە نێوی سەرکۆماری تورکیا دانا هەر پایەدار و بەردەوام بوو و درێژەی بە خەباتی خۆی دا.

موحەمەد رەشادی پێنجەم مرۆڤێکی زۆر هۆشیار و رامیارو لێزان و تێگەیشتوو و سەردەرچوو بوو، خەڵک زۆریان خۆش دەویست و میر و بەگەکانی دەوربەری خۆی بە لێزانی خۆی هەموو خستبۆ ژێر فەرمانی خۆی. بەڵام بارودۆخی ئەوسای رۆژگار جۆرێک هاتبۆ پێش و بە شێوەیەک وەرچەرخابوو کە ئەو مرۆڤە مەزنەی لە دوندی کێوی حەستەمی دەسەڵات و هێزڕا هێنایە خوارێ و دە خۆڵێی وەردا.

راستی دەوڵەتانی هاوپەیمان کە بریتی بوون لە ئەمریکا و رووس و ئینگلیز زەبرێکی وەها گرچووبڕیان لە پەیکەری ئیسلام و

گەلانی ژێر دەستە دا کە ئێستاش ژانی نەشکاوە و برینەکەی سارێژ نەبۆتەوە و هەروا پێیەوە دەناڵێ، بەتایبەتی گەلی کورد. ئەوەش کە دەڵێم هەرگیز بە مانای پەسند کردنی کاری ئەڵمان و هاوپەیمانەکانی نییە. بەڵام ئەوە راستەقینەیەکی مێژووییە کە کوردستان و گەلانی ژێر دەستەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست کەوتنە ژێر دەستی هاوپەیمانەکان و ئەوانیش لەباتی هەموو خزمەتێک خەیانەتیان پێ کردن و لە نێو دەوڵەتەکانی دۆستی خۆیاندا دابەشیان کردن و هەر بەشەی دایان بە دەوڵەتێک، بۆ نموونە کوردیان کردە پێنج پارچە و پارچەیەکیان دا بە تورکیان و یەک بە ئێران و یەک عێراق و یەک سوریە و بەشێکی لە هەمووان کەمتر شۆڕەوی بۆ خۆی هەڵیگرت و بلووچیان لە نێوان ئێران و پاکستاندا دابەش کرد شۆڕەوی کە ئەو بەشە کەمەی بۆ خۆی هەڵگرت بە پێی داخوازی چۆنیەتی هەڵکەوتنی جوگرافیایی مەڵبەندەکە بوو کە کەتبۆ ئەوبەری چۆمی ئارازێ و نەک لەبەر هیچ هۆیەکی دیکە...

شەڕەکانی یەکەم و دووهەمی جیهانی و بەتایبەتی شەڕی دووهەم پتر لە هەموو کەس بە زیانی موسڵمانان و کوردەکان تەواو بوو. گەورەترین دەوڵەتی دنیای ئیسلام لە بەرێک هەڵوەشا. کوردی بێچارە کرا بە پێنج پارچە. نیشتمانی کورد هەر وەک نیشتمانی ئیسلامی یەک پارچەیی خۆی لە دەس دا. عوسمانی و ئەڵمانییەکان بەڵێنی سەربەخۆیەتیان بە کورد دا و بەو بۆنەوە سەدان هەزار لاوی خوێن گەرمی کورد بۆ سەرکەوتنی وان خۆیان بە کوشت دا و بوونە دەستەچیلەی ئاوری شەڕی ماڵوێرانکەر، کەچی بەڵێنیدەران بە کوردان خۆشیان تێداچوون و جگە لە زیان و تێشکان هیچ شتێک بۆ کوردی هەژار نەمایەوە.

لەو شەڕو و هەرا و هالۆزی و پشێوییەدا زۆر کەس قازانجیان کرد و کەڵکی باشیان لێ وەرگرت و توانییان دەور و خولی چاخ بە قازانجی خۆیان وەرچەرخێنن. بۆ نموونە بەچە قەسحاو لە وڵاتی ئەفغانستانێ توانی خۆی بکا بە ئەمیری وڵات و لە دواییشدا نادرخان توانی ئەوی لە سەر تەختی فەرمانڕەوایی بێنێتە خوارێ و دە زیندانێی بکات و خۆی لە جێگەی وی دانیشێ و مستەفا کەماڵ لە ئاسیای بچووک توانی ئەو دەوڵەتە بەهێزەی ئیسلامی لە بەر یەک هەڵوەشێنێ.

بەڵام هەر کورد نەیتوانی هیچ کەڵکێک لەو ژیوارە هالۆز و شێواوەی جیهانی بۆ خۆی وەربگرێ و بەڵکە خەڵک بە قازانجی خۆیان کەڵکیان زۆر لە کورد وەرگرت . کوردی بیچارەیان بەرەو هەڵدیرگە برد و چاویا ن بەست و بەقازانجی خویا بەولاولایا نیان دادا و خاکەکەشیان بەسەر خویاندا دابەش کرد و نەیان هیشت بە هیچ جور بیر لەحالی خوی وەکات. هەزاران شێخ و تەکیەو خانەگایان بۆ دروست کردن و بەجاری لە مزگەوتی خواو مەلای جی نشینی پیغەمبەرﷺ یان بری و دوریا ن خستەوەو لەریبازی راستی ئیسلام لایان دا.

هاتن و نیشتما نەجوانەکەیان بەسەر چوار و پێنج وڵاتی دراوسێدا دابەش کرد. نازانم بۆچی هیندیک کەس و گروپ و دەستەجات هەر دەڵێن چوار پارچەی کوردستان هەر دەلێی پی لەپارچە کوردستانە چکۆلەکەی ئەوبەری چۆمی ئاراز نانین، کە لەپێش دا بەشیک بۆ لەخاکی شورەوی پێشو و ئیستاش بەشێکە لە تاجیکسات، کە بەرای من شتێکی زۆر سەیرو سەر سورهێنەرە.

من هەمیشە دەڵێم پێنج پارچەی کوردستان نەک چوار پارچە. ئەمەش پارچە هەڵبەستیکەکە لەو بارەوە چەند ساڵێک لەمەوبەر هونیومەتەوە:

وڵاتی ئێمە

وڵاتـــــی ئیمـــــە داگیـــــر کـــــراوە	بـە پێـنج دە وڵـە تـی چەپە ڵـدراوە
ئەو پێـنج دەولەتەش گـشتیا لـە ئیمـە	د ڵیـا ن پڕخـوین و زوخـاوو کیمـە
هەمـــو زور دار و بـــی بەزەیینـــە	د ڵیـــان بەداخ و خەفەت وقینـــە
پینوسـیان شـکاندوین زمانیـان بریـوین	لـە لیـزگەی گەلان نیـو یـان سـریوین
گەلیـــک لە میـــزە وڵات تاریکـــە	ڕچـە ی ژیانمـان سـەخت و باریـکـە
ناخۆشـــە نـــاخۆش ئەو ژینـــە تاڵـــە	وەک ئـی نـا بەنـد و زینـدان و چاڵـە
پـــردەرد وتوشـــە یەکجـــار دژوارە	بـــەژان و ئـیش و ئـــوف وئـازارە
بـی دە سـە لات و دیـل ویەخـسیرین	بەوحـالەش گـشتمان لەیەک زویـرین
هەمومـان بـو یەک وەک دژمنـا نـین	لـە یەکترنـاموو قەلـس ونەبـا نیـن
بـۆدژمن نوکـە ربـویەک بەد ویـستین	لەیەک نەیـــار و ناخۆشەویـــستین
زور بەقلیـــسو کـــین لەگەڵ یەکتـــرا	بـا ب وکوربـو یەیەک برابـو بـــرا
بۆیـــە واتوشـــە ژیـــواری ئیمـــە	گـشتی خـەراپــە کـــرداری ئیمە
گەلیکـــین گەلیـــک لەیەک بلاویـــن	کلاوبــی سـەرو سـەبی کلاویـــن
هەزارمە خـــا بـــن لەژ یـــری دوریـــن	بـو خەڵـک بـاش و بـو یەک نـا جـورین
لــە بـــو بیگانـان بەویـنەی جاشـین	جاشــی بەپـول وجاشــی بـەلاشـین
یـە کجار خـە راپ ودوریـن لـە چاکـە	دلمـان پیکـە وە پـیس ونـا پـا کـــە

رون لەیەک نییەویەک نەگرتوین   پرش وبلاوو گە لیک بەد خوین

هەرکەس ئەوی دی دەدابە نانی   کەس ریزونرخی کەسی نا زانی
گش خوی پی زورەی دی پی کەم   کەس نالی توش هەی هەردەلی من هەم
گولی نیشتمان هەر بۆیە ژاکا   کەس پشتیوانی لەکەسمان ناکا
گە ل بوپلمژیاگ نیشتمان چول بو   تیخی تیژی کورد بەجاری کول بو
ڕۆڵەی دڵسوزی دایکی نیشتمان   کوڕی گیان فیدا بۆ گەل پشتیوان

بەنا هومیدی وا ما وەتە وە   لەد ا خا ن پشتی چە ما وەتە وە
هەزاران هەزار بونە قوربانی   گیانیان بەخت کرد بو کوردستانی

پێشمەرگەی شەرەف بەجەرگ و نەبەز   خوی کردە فیدای نیشتمان بەلەز
سالەهای سالە بەسەد رەنگ وجور   لە سەرمان دەدەن گەلانی کورد خور
بە نیوی ئەنفال سەدان سەدهەزار   بە شیمیابارا ن زاروکی هەزار
پیر و جەوا نی ئەو نیشتما نە   بۆ گوللەی د ژ من بونە نیشا نە

سەدان پیشەوا لەو کوردەی هەزار   لەسەر مافی کورد برا نە سەردار
لاوی کورد کوژراوبرا لەیاری   زۆر جار بەمافی کورد کرا یاری
لاشە کورد کەوتن وەک گەڵاداران   فرمیسک رژان وەک تاوی بارا ن
جەندەکی کوردان بەپول وبەکو   وەژیر خاک دران ، شیوەن و رو رو
بوتە بەکاری روژانەی کوردان   هە زا را ن لا شەکەوتن لەمەیدان
دەت هەوی بزانی کورد چی بەسەرهات   بچو هەڵەبجە ی وا بی دەنگ وما ت
ببینە لاشەی کوردانی هەزار   شیمیایی لیدراو بە دەستی بەد کا ر
هەزاران جەندەک بی سوچ وتاوان   کەوتون لەمە یدان بی دە نگ و بی گیان
گش ئەو کوردانەی خنکا ن وکوزان   هەم ئەو خوینا نەی بە ناهەق رژان

تاوانیان تەنیا کوردایەتی بــو بو نیان لەسە رریی مە ردایەتی بـــو
هــــەزارا ن ڕۆڵـــەی نەبەز وئـــا زا شەهـیـد بـو لـە چـــیاو بەنـدەن و رازا
هەزارا ن هەزار مـا لـە کـورد رمـــا بـە بـومبـای دژمـن و لاتمـا ن جمـــا
بهەســـە د ا ن هەزا ر کـــورد ئـــاوارە بو رو لـە ی بـەنـا زما ن لی بیچا رەبـو
ئـەوەی بـە روالـەت یارمـەیشی دایـن بـە دا و ی بـزرو نـا د یا ری خـنکا یـن
دراوسـییەکـانی پـەسـت و سـتەمکـــار دژمنـی گەورە ن بـــو کـــوردی هـــەژار
ئـەوانـــە گەلـــیک بـــی بـەزەیـــینە ترسیـان نە لە خـوا ونـە لــە دوای ژینە
ئـە وان هە مویـا ن ویکـرا هـا وکـا ر ن بەلام مەخـا بـن کـورد نـا هـۆشیـارن
ئەوەنـــدە ناچـــار یـــا خـــو نەزانـــن کـــە دژمنـــی خـــو بەدوسـت دەزانـــن
هینـدیک کـەس دەلـین ئـەوکوردستانە کـــە جـــیی پاکا ن و هەم بەهەستـــا نـە
لە نیـو چو ار دە وڵـە ت دا بەش کراوە بەڵام مـن دەڵیـم پێنجـی تـــەواوە
بــە پــشتیوا نــی یەزدا نــی پـاکــم دەس هەلـنـا گـر م لــە بستی خاکـم
کەرکـوکی وەک بـــوک د لـــی ولاتـــە بـو وگـە لـە کورد ە شـــورەو قـــەلا تـــە
دەبـــی ببیتـــە پـــی تـــەختـــی کـــو ردان خـە با تگیرا نی مەرد لەنا و مـــەید ا ن
جـــا ئـــەودەم گـــورژی شـــاد وخوشـحالە ئـیتـربـــە س د ەکـــا گـریــا ن ونـا لــە

دوای ئەو مەبەستە گرینگە دو با ئەو بەریزە دژ من رەوینە بادەدا تەوە سەر شیخ و هەلمەتـی شیرانەی بـو دەبـا و دیـسانیش رو ی دەپەلوسی. چونکە دەزانی کە دژ منی نا وخویەو خو بی گومـان دژ منی ناوەخوش لە دژ منی لاوەکی کەمتر نییـە . جا بەراستـی ئەو بلیمەتە قارەمانەو ئەو مامۆستا بەرێزە دەڵێی لە راوە بەرازێیە و چەنـدین درِنـدەو کێـوی پـڕ مەترسـی بـۆ هەڵکەوتـووەو نێزەیەکـی گەورەی پێیە و لە سەری دارێکی گەورەی درێژی بەستووە و هەرچی

بۆی هەڵکەوت نووکە نێزەیەکی دەگەیێنێتێ، بەڵام یەکانەیەکی لە عەرزی داوە و هەر تاو نا تاوێک نووکە نێزەیەکی دە ورگی ڕۆ دەکا و دەیــهەوێ بە یەکجــاری بیتــۆپێنێ و هەر بــۆیە دەڵــێ بە فێــڵ و مەکری شێخی جادووگەر لەو ڕێگە ڕاستە لامەدە، چـونکە دیـن هەر شــەریعەتە و تەریــقەت نیـیە. تەریـقەت نیــزیکەی ٣٠٠ ســاڵ دوای پێغەمــبەر پەیــدا بــووە و ئەو هەمــوو ڕێچــکە و مــێچکە پــیس و لاڕێیانەی کە بە نێوی شێخایەتی و تەریـقەت یـان بە نێوی ئـایین هێنـاونەتە ڕوو هەموویـان خەراپ و هەڵەن. چـونکە ڕێ واتـا ڕێـی ئیـسلام تەنیـا یەکـێکە و نـابێتە دوو، ئیتـر قەت هەق لە یەک بەو لاوە نـابێ. جـا کەوایە هەرگیـز لەو ڕێـگە ڕاسـتە لامەدەن و هەر وە دوای هەق و ڕەدا بکەون و هەقیش هەر تەنیا ئیسلامە و بەس و ئەو ڕێچکە و مێچکەش هەموو لە ئیسلام جیان.

جـا لەو کـاتەدا ئەو پـارچە هـۆنراوە ئینگلیـسییەی خـۆمم بیـر کەوتەوە کە لام وایە لە زینــدانی ورمـــێ چەنــد ســـاڵ لەمەوبەر دامنـــاوەو وا لێـــرەدا دەیگـــونجێنم کە هیـــوام وایە خـــوێنەری خۆشەویست پێی ناخۆش نەبێ.

ڕەنـگە لە نەنـگ و لەنگـی و دەبەنگیش خـاڵی نەبـێ، بەڵام ئەو کـاتی هەر ویـستوومە خـۆم بە تـاقی بـکەمەوە و گوتـوومە: دابـزانم دەزانـم؟ جـا ئەگەر هـات و نەمزانیبـوو، کە دەزانـم ئێـستاش هەر نازانم، هیوام وایە نەنگانم بۆ بپۆشن و لەنگانم بۆ ڕاست کەنەوە و چەنگانم لە چەنەی نەنـێن و ڕەنگـانم لـێ نەدەن و جەنگـانم لەگەڵ نەکەن و هەنگانم پێ هەڵنەهێنن. چونکە جگە لە خـوای گەورە هـیچ کەس بێنەنگ و لەنگ و جەنگ و ڕەنگ نییە.

جا ئەوە تۆی بەڕێز و ئەوەش بەستە هەڵبەستە ئینگلیزییەکە:

Who am Iam Kurdish boy in my Kurdistan

مای ئین بۆی کوردیش ئەم ئای کوردستان
My nationally's home had was Akpatan
ئەکپاتان واز هەد هۆم ناشنالیز مای
Which I am very poor in my living
لیوینگ مای ئین پور وێری ئەم ئای ویچ
But I don't afraid fram Gil or killing
کیلینگ ئۆر جیل فرام ئەفراید دۆنت ئای بات
Rigor and Raile at way my country
کانتری مای وای ئەت رایل ئەند ریگۆر
To me is laik haering poetry
پوئیتری هیرینگ لایک ئیز می توو
Midya and Soran are my grand father
فاذێر گراند مای ئار سۆران ئەند میدیا
They were prensipall on land and biger
بیگێر ئەند لەند ئۆن پرنسیپال وێر دەی
My father Kawah killed Azhdahak
ئەژدەهاک کیلد کاوە فاذێر مای
At the lik way only he was wak
واک واز هی ئۆنلی وای لایک دی ئەت
My cuntrys sitys wich are byutifull
بیوتیفوڵ ئار ویچ سیتیز کانتری مای
Dyarbakr, Karkook, Oromyah, Mosull
موسڵ، ئۆرومیا، کەرکوک، دیاربەکر
Qamishlu, Halab, and kifry and wan
وان، ئەند کفری ئەند حەلەب، قامیشلوو

Kirmashan, Zangan with all Loorstan
لوڕستان ئەڵ ویت زەنجان، کرماشان
Many plac on land Kurdish contry was
واز، کانتری کوردیش لەند ئۆن پلاز مەنی
Laik wery tawn history tell us
ئاز تێل هیستۆری تاون وێری لایک
Tabriz at laster had was Kurdistan
کوردستان واز هەد لەستێر ئەت تەبریز
Laik mor and mor plac and Asfahan
ئیسفەهان ئەند پلاز مۆر ئەند مۆر لایک
Kurdish yung men Goorghy wery much
ماچ وێری گورژی مێن یانگ کوردیش
Laik hem country, tawn or villag
ویلەج ئۆر تاون کانتری هیم لایک

کوردییەکەی دەبێتە:

کێم ئەمن؟

من کوڕی کوردم لەکوردستانەکەمدا
ماڵی نەتەوایەتیم ئەکپاتان بووە
ئەگەرچی زۆریش هەژارم لەژیانمدا
بەڵام نەترساوم قەت لە کوشتن و زیندان
قسەی سووک و جنێو لە ڕێی نیشتماندا
بۆ من وەک بیستنی هۆنراوە و سروودە
میدیا و سۆران باپیرەی گەورەی منن
ئەوان بگێڕ و هەڵسووڕێنەری لە سەر زەوی بوون

باوکم کاوە، ئەژدەهاکی کوشت
لەو ڕێیەشدا تەنیا ئەو هەنگاوی هەڵگرتووە
شارەکانی وڵاتم کە جوانکیلانەن
دیاربەکر و کەرکوک و ورمێ و موسڵن
قامیشلی و حەلەب و کفری و وان
کرماشان و زەنجان لە گەڵ هەموو لورستان
زۆر جێش لە سەر زەمینێ وڵاتی کوردبوون
وەکو و زۆر شاران ؛ مێژوو وامان پێ دەڵێ
تەورێزیش لە زۆرکۆنا کوردستان بووە
وەک گەلێک جێگا و هەم وەک ئیسفەهان
لاوانی کورد گورژی گەلێک زۆر
نیشتمانی خۆیان خۆش دەوێ جا شار بێ یا دێ

هۆنەرێکی لاوی موسڵمان دەڵێ:

مــــن هەمبــــێ قورئـــــان و حەدیـــــس
چــیمە لە ڕێچــکە و مــێچکەی پــیس
گە ر هە ڵیــــــشمواسن بە گـــــوریس
نـــاکەومە شـــوێن پیـــری نەگـــریس

ئـافەرین بـۆ بـاوەڕی ئەم گەنـجە کەلام وایە مەلا عەلـی بـاپیرە. هەرکەس بی من سوپاسی دەکەم . شێخ مەحمودی نەمر خـوا لێـی خۆش بێ کاتێک کە دەوڵەتـی کوردسـتانی دروست کـرد یاسـایەکی تـایبەتی بۆ نەنوسی و فەرموی هەر یاسـایەک مرۆڤ بینوسێ لـە قورئان چاکترنابی وئیمە ش یاسامان لە قورئان چاکتر ناوی.

بەڕاستی ئەو پیرانە هەموویان نەگریس و پیس و تەپڕەشن و هەموویان مەبەستیان خواردن ولە ناوبردنی گەل وسۆزی نەتەوایەتی وخەفە کردن یان کز کردنی هەستی ئیسلامەتی راستەقینەیە. چونکە هەرڕێبازەکە ئەوەیە.

دەبینی چەند کەس هەریەکەی لە بەرێکەوە دەردەکەون بۆ ڕاوی و هەر یەکەشی بە ئامرازێک و هەریەکەی بە شێوەیەک ڕاوی گیانلەبەرە بێچارەکان دەکەن. یەک بە ساچمەزەن و یەک بە تاپڕ و یەک بە تاژی وتوڵە یان بازو باشوویەک بە داوویەکێک بەتەڵە و ئەوی دی بە تەپکە و ئەوی تریش هەربە بەرد و قۆچەقانی کە هەریەکەشی بە شێوەیەک گیانداره هەژارەکان دانەخۆر دەکاو دەیانخەڵەتێنێ.

ڕاستی کەسێک کە جوان بیرلە مەسەلەکە بکاتەوە و کۆیی ئاسا شت بناسێ دەزانێ کە ئەو پیرو میرو ئەو هەموو ڕێچکە و مێچکە و ئەو هەموو گروپ و دەستەجاتانە هەموویان ناڕەوا و گشتیان ناڕەدان و مەبەستی هەموویان هەر یەکە وئەویش کەڵک وەرگرتن لە خەڵک و لەوڕێیەشدا نەزان هێشتنەوەمانە.

هەموو زانا و ژیر و بەبیرێک ئەوە دەزانێ، کە هەق هەریەکە و نابێ بە دوو، خواش خۆی دەفەرموێ: (وماذا بعد الحق إلاّ الضلال) لە دوای هەق و ڕەدا جگە لە گومڕایی چیتر هەیە؟! جائەوەیە کە دەفەرموێ:

دەماغی منداڵەکان پڕ کەن لە حوببی وەتەن
تەربییەتیان باش بدەن، میللییەتیان فێر بکەن
هەرچی سەرخۆشی بدا مەیخۆن ومەیخۆنەوە
ئێوە لە عەقڵ و لە ماڵ زۆر فەقیرن و بێنەوا

{بە قسەی جاهیلی نەفام بە مەکری شێخی جادوو
لە رێگەی راست لامەدەن رێ یەکە و نابێ بە دوو
شێخی فێڵبازی جاسووس دژمنی سەرکەوتنە
نەیاری میللیەتە ئەم قسە گەلێک رۆشنە
خودا یەکە و هەق یەکە و دینی بەهەق هەر یەکە
ئەی کوردە یەک رێ بگرە و رێی هەق و دەق هەر یەکە
ئێوە چونکە لە مێژە هەر لادەدەن لەو هەقە
لە چاو کەلانی دنیا بەشتان هەر زللە و شەقە}

مامۆستای خۆشەویست وبەرێزمان ئەوەندەی باوەڕ بە ئیسلام و یاساکانی ئیسلام هەبووە کە هەمووشتێکی هەرلە ئیسلامدا دیتووەو لای وابووە کە دەبێ تەنیاکەسانێک جڵەوی کەشتی کۆمەڵ بە دەستەوە بگرن کە موسڵمان ودینداروجێنشینی پێغەمبەر بن. مەلای بە جێنشینی پێغەمبەر زانیوە و پێی وابووە، کە دەبێ جێنشینی ئەوله رێبازی وی لانەدا و هەر مەلاشە کە لێی لاناداوکێش لە رێبازی پیرۆزی پێغەمبەرﷺ بە موولایدا مەلا نییە ولە جیاتی ئەوەی کە خەڵکەکە بەرەو شارێگەی یەکسانی وکامەڕانی بەرێ و کاروانی خەبات بە شەقامی یەکیەتی وبرایەتیدابئاژوێنێ بەرەو هەڵدێرگەی ناکۆکی و دژایەتی و دووبەرەکایەتی دەباوپیاوی واش بۆمەلا نابێ.

هەروەها کاتێک کە ئەرک و سپاردەی خۆی بە جێ نەهێناوە و نەیتوانی وەک پێغەمبەرﷺ خەڵک رابەری بکات مەلا نییە ومایەی بەدبەختی خەڵکە و سەرەنجام دژمنی گەل بە سەر گەلدا زاڵ دەبێ و زێد و نیشتمانەکەی داگیردەکا و گەورەیی وسەرداری وئازادی خۆی لە دەس دەدا جا هەر بۆیە بە داخ و کەسەرێکی زۆرەوە دەفەرموێ:

مەلا ئەگەر مەلا با دنیا بۆ وای لێ دەهات؟
ئەورووپایی چی دەکرد لە سەر قەتعەی رۆژهەڵات؟

ئەمجــا هەروەک هەمیــشە دوای دەردە دڵێکــی گــشتی وخەفەت خواردنێک بـۆ هەمـوو موسـڵمانان دێتەوە سـەر دەردە دڵ کـردن و خەفەت خواردن بۆ کورد و کوردستان و دەفەرموێ: چـونکە نەوتـی بابا گوڕگوڕی کەرکوکێ دەچێتە پاریسێ و بیـان و لاوەکـی دەیـبەن وکوردی هەژاریش هەروا بزەی چاوی دێ و لە ماڵی خۆیان بێبەش کـراوو دەبـێ تەنـانەت بـۆ پـڕی چـرایەکیش نەوت بە لارەملـی لە بەربێگانان وەپاڕێن و بۆ کەمێک لە ماڵی خۆیان زارە خوارە لە بەر بێگانان بکەن!! لە دەروونمـدا ئـاوری خەفەت و داخ وکەسەردایـیسێ کە لە راستیدا دەبێ ئەوئـاورە لە دڵ ودەروونـی هەمووکـوردێکی بـە شەڕەفدا بڵێسە ببەستێ وگڕبگرێ ودووکەڵ و چڕەچەمانەکەی چاوی دژمنان کوێربکـا و هەمـوو کـوردی دنیـا وێکڕا یەک دەنـگ و کـۆیی ئاسا بڵێن و هاوار بکەن:

نەوتــی بابــاگوڕگوڕی چــۆن دەچــێ بــۆ پاریــسێ
ئــاوری حەســـرەتۆمەندی لە دەروونـــم داییـــسێ

{هەرچی لەم زەویـیەدایە چاوە و کـانی کوردسـتان
یـا هـیچ کەس پێـی نـازانێ یـانە دەیـبەن دژمنـان
چــۆن نەوتـــی کرماشـــانێ هەڵیلووشـــی بیـــانێ
تەواوی وەجەکـــانم وەکـــوو یەک دەکەن زانـــێ}

ئەگەرکەســـێک بە وردی ســـەرنجێکی جـــوانی رەدا بینـــانە بە کتێبەکانی دەستووری زمان (صرف و نحو)و زانیارییەکـانی دیـکەش بداوتـەماشایەکی پەراوێزوکۆبە وراقەکانیـان بکـابۆی دەردەکەوێ کە زۆربەی هەرە زۆریـان پێویـست نـین وبە خـۆڕایی مێـشکی شـاگردی هەژاروفەقێی بێچارەیـان پێـوە خەریـک دەکەن وبەو شـێوە تەمەنـی

پڕبایەخی لاوی فەقێ بەفیڕۆدەدەن!!

جا بەتایبەتی جاری وایە هۆنەرێک یان تەنانەت بگرە هەڵدەکەوێ کە پیرێژنێکی عەرەب هۆنراوەیەک یا وتەیەکی عەرەبی گوتووە وزانایانی بەناوبانگی ئەوزانیارییانە راڤەی دوورودرێژ و کۆبە و پەراوێزی زۆرگەورەیان لە سەرنووسیوە و توێژکاری وردیان لە سەرکردووە.

لەوانەیە پیاو بڵێ ئەگەر یەک لە دەی ئەو توێژینەوە و لێکۆڵینەوە و وردەکارییانەیان لەسەر پیشەسازی یان وەدیهێنانێکیان کردبایە، حاڵی خۆیان و گەلەکەیان لە جێیەکی دیکە دەبوو. دیسانیش دەڵێم بە داخەوە دژمن کاریکی وای کردووە، کە تەنانەت زاناکا نمانیشی هەرلە مەبەستی بنەڕەتی تا ڕاددەیەکی زۆر دورخستوتەوە!!

جا هەربۆیە مامۆستای لێزان و گەورەمان بەتایبەتی نێوی چەند کەس لەو زاناگەورانە دەباو دەیانداتە بەرتوانج و تەشەر و پێیان دەڵێ ئێوە بۆچی وەدوای شتی پێویست و مەبەست ناکەون و شتی ناپێویست چ قازانجێکی هەیە ؟ تەمەن کورتە و زانیارییەکان یەکجار زۆرن، دەبێ گرینگەکەیان بگری دەنا فریایان ناکەوی و پییان ڕاناگەی.

لە نێو تاقمی ڕوحانیدا باوە کە بێئەندازە، دوای شتی بێجێ و قونە قەیدوشتی نامەبەست دەکەون و وردەکارییەکی لە رادە بەدەرلە سەرمەسەلە جۆربەجۆرەکانی زانیارییەکانی ئیسلامی دەکەن و ئەوەندەی لێ دەکوڵنەوە، کە بەڕاستی لە تام دەردەچێ!! دەبینی هۆنراوەیەکی یەکێک لە هۆنەرە عەربەکان یان هەر وتارو قسەی پیرێژنە عەرەبێکی بۆنموونە لە سەر یاسایەکی زانیاری دەهێننەوە، پاشان ئەوندەی لێ دەکۆڵنەوەو وە دوای دەکەون کە

خـودی ئەو یاسـاو ڕێـسایە کە دەبـێ تێـیدا بەڕێـوە ببرێـت هەر بە یەکجـاری فەرامـۆش دەکـرێ!! یـا هەر لە بیــردەچێتەوە، کە ئەو هـۆنراوە بـۆچی بە نمـوونە هێنـراوەتەوە!! دەیـان لـک و پـۆپی لـێ دەکەنەوە و کات و هێزێکی یەجگار زۆر بێهودە بەخت دەکەن.

یــان دەبینــی کتێبێکــی دەســتور زمــان (ڕێزمــان و ڕێنــووس) یــا ڕەوانبێژی و ڕەوانخوێنی (بلاغە)، یا لۆجیک (منطق)، یان ڕیئۆنی (حکمت و فلسفە)و هتد دەیان ڕاڤە (شرح و تفسیر)ی لەسەر کراوە، کە هیچ پێویست نییە،بە سەدان کـۆبە و پەراوێـز و قونەقەیـدی لە سەر نووسراوە و چەندین مەتەڵۆکەی لەسەر هێنراوەتەوە، کە جگە لەوە مێشکی روونـی شـاگردی بێچـارە تێـکوپێـک دەدا و مەبەسـتی راسـتەقینەی لە بیـر دەبـاتەوە و بە جـارێکی هەمـوو شـتەکەی لـێ هاڵۆز دەکا هیچ قازانجێکی دیکەی نییە.

باوێکی دیکەی هەر زۆر لەوەش چەوتتر لە نێـو مەلا وفەقێکـانی کوردسـتاندا ئەوەیە کە زۆر بە کەمــی خەریکـی خوێنـدنی قورئـانی پیرۆز دەبن و هێندێک وشکە سۆفی و مریدە مەلا، وایـان بە خەڵـک سەلماندووە کە قورئان هەموو کەس نـایزانێ و هەمـوو کەس فێـری نابێ و بۆ ئەوەی نابێ هەموو کەس دەسی تێوەردا و ئیتر نابێ هەر کەس قورئان بخوێنێ. دەڵێن قورئـان سەتان تـوێیە و هەمـوو کەس ناتوانێ ئەو توێیانە هەڵداتەوە و بزانێ چیان دە بندایە!! کە دیـارە مەبەسـتی ئەو هەڵوێـستەش جـگە لە دوور کـردنەوەی خەڵــک لە قورئـان هـیچ شـتێکی دیـکە نـییە و خـۆ ئیتـر وای بە حــاڵی ئەو موسـڵمانەش کە دوور بــێ لە قورئــان و لە مانــا و واتــای قورئــان حـاڵی نەبێ!!

ئیتر ئەو مێشک وشکانە هەرگیز بیـر لەوە نـاکەنەوە کە هەرگیـز شایـستە نـیـیە خـوای گەورە شـتی ئـاوا بە زەحـمەت و سـەخت بـۆ

خەڵک بنێرێ و خوا لەگەڵ خەڵک شەڕە مەتەڵۆکە ناکات!! هەر خۆشی لە قورئانا ئەفەرمێ: (و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدّکر) بەڕاستی ئێمە قورئانمان بۆ فێر بوون ئاسان کردووە، جا ئەرێ هیچ کەس هەیە فێری بێت!!

زانایانی بێگانە فڕۆکە وکەمی دەریایی و هەوایی وبێتەل ورادیۆو مووشەکی جۆراوجۆر و لەیزەر و بریسکە و هەزاران شتی گرینگە و گەورەی وەهایان سازکردووە کە پیاوسەری لێی سوڕدەمێنێ، بەڵام زانایانی ئێمە خودا پاداشیان بداتەوە هەر هاتن عەمر و زەیدیان تێک بەردان، لە ئاکاما ئێمەش هەموو شتێکمان لە دەس چوو وئێمە وەک گەلێکی لە گوێی گادا خەوتوو بێ ئاگا لە هەموو شتێک و ئیتر کانگا و چاوەکانمان لە دەس داو خەڵک بۆ خۆیان بردیانن و پێی پێشکەوتن و ئێمەش لە دواکەوتوییدا ماینەوە!! گورژی گوتەنی:

پیشەسازی خەڵکی جیهانی وەها پێش خستووە
هەر گەلێکی پیشە نازانێ گەلێکە نوستووە

خوای گەورەمان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لِيَذَّكَّرُوا۟﴾ اسراء:٧١. واتا بەڕاستی ئێمە لەو قورئانەدا هەموو شتێکمان روون کردۆتەوە تا فێر بن و بزانن. دووبارە هەر لەو سوورەتەدا دەفەرموێ: ﴿ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ﴾ وە بەڕاستی روونمان کردۆتەوە دەو قورئانەدا بۆ خەڵک هەموو نموونەیەک.

راستی پیاوی ژیر کاتێ سرنج بداتە ئەو جۆرە ئایەتانە دەبێ خەجاڵەتی بکێشێ رێگەی خوێندنی قورئان لە خەڵک بگرێ. قورئان بۆ فێر بوون هاتووە وفێر بوونیش بۆ کردەوەیە، جا ئەوەیە کە

مامۆستا تووڕە دەبێ و پێمان دەڵێ ئێوە ئەوە خەریکی چین؟ ئەوەی ئێوە ئێستا بە نێوی دین و زانیاری دین خۆتانی پێوە خەریک دەکەن، هیچی نە دینە ونە دەستووری دینیشی لە سەرە. ئەنگۆ بۆچی ناچن زانیارییەکانی ژمێرامە و پێوانە (حساب وهندسە)و فیزیک و شیمی وزانیارییە سروشتی و پیشەسازییەکان و هتد بخوێنن؟!

جامامۆستا کاتێک کە ئەوەی بە چاوی خۆی دەبینێ مەنجەڵی لە کوڵی ناو دڵی پتروە کوڵ دێ وزڵقان دەداوئیتر بە خۆی نییە تورە دەبێ وجێی خۆشیەتی کە دەڵێ: ئەگەر ئێوەش وەک خەڵک پیاوبان دەبوو شتێکتان لە دەس هاتبایە و لەو هەموو ئاڵ و گۆڕەدا سەرە بەنێکتان وەدەس خۆتان خستبایە، ئێوە خیرەت نانوێنن وهەوڵ نادەن وتێناکۆشن، دەناکەسێک خیرەت بنوێنێ ووەخۆ کەوێ و هەوڵ بدا مسۆگەرە، کە خوای گەورەش سەرکەوتووی دەکات.(لیس للانسان الا ما سعی) فەرمودەی خوایە و شتیکی هە وانتە نییە، جا کوڵی دڵی ئەوجارەشی بەوجۆرە دەڕێژێ و دەفەرموێ:

بەچە قەساوو چاو پێکەوت چۆن بوو بە میری ئەفغان
لە ترسی وی هەڕای کرد مەلیک ئەمانوڵڵاخان
نادرخانی جەنراڵیش بەچە قەسای ئەسیر کرد
تاج و تەختی ئەفغانی چلۆن بۆ خۆی تەسخیر کرد
ئێوەش ئەگەر پیاو بان چشتێکوو لە دەس دەهات
کەسێ خیرەت بنوێنێ خودا تۆفیقی دەدات
ئێوەن بێقەدر و قیمەت بێعەسکەر و بێعەلەم
بێتاج و تەخت و دەوڵەت ژێر دەستی کوللی عالەم
چونکە نانخۆری خەڵکی لە سەر ملک و ماڵی خۆت
خاکت هەموو مەعدەنە خۆت فەقیر و رووت و قوت

تــا کەی وەکــوو گــاجووتی لە ژێــر نیــری زیللەتــی
سەد حەیف و سەد موخابن لای خۆت ئەتۆش میللەتی
سووری مـوو زەردی چاو شین نەکەی بە ئومێدی بی
ئەووەڵ بە قــووەتی خــۆت دووهەم بە عەونــی رەببــی
عــیلم و عەمەل خــۆیەتی جەهــل و تەمبەڵــی مەرگە
پۆســت و زەرگــان فــڕێ دە، وەعــدەی تــۆپ و تفەنــگە
ببــــنە پـــۆلیس و عەســـکەر بـــۆ خزمەتـــی مەفتەنــی
ســەعی و خیــرەت بــۆ وەتەن وەک روحە بــۆ بەدەنــی

مامۆستای بەڕێز وخۆشەویستمان خوا لێی خـۆش بـێ خەبـات و هەوڵ و تێکوشانی بۆ نیشتمان وەک گیان بۆ جەسـتە دانـا وە واتـا نیشتمانیک کە هەول و تێکوشانی بونە کری وخەباتی تـی دانـە بـی وەک جەسـتەیەکی بـێ گیـان وسـست و سـڕو سـاردە وە بوویـە و ئەوپیـی وایـە وەک لـە ڕاستییـشدا هەر وایـە خەڵـک ئەو رو دەبـی شیوەی خەبـات بگـورن و ئیتـر چـاخ چـاخی خورافـات و پـڕو پـوچ پەرستی نییەو نابێ ئی دی لاوە خوین گەرمە باوەڕدارەکـان چـی دی وە دوای گەنـدەلە شـێخ و کۆلکـە مەلای لابــە لا بـکەون . چونکــە بەراستی وەک دەبینین، کە ئیتـرئەو نەزانانـە ؛ بەو جـۆرە هەمـوو خەڵکیــان خەڵەتانــدووە و ڕێــگەی پێــشکەوتن و دۆزیــنەوەی ڕازە نهێنییەکانیــان لــێ گرتــوون و نــاهێڵن موســڵمانی هەژاریــش وەک بیانییەکــان بە پیــشەسازی و داهێنــان و دەرهێنــان و ڕاهێنــان و تازەییەکانەوە خەریک بن و بە تەمای کەڕامەتی شێخ و زانینی شتە نــا لەبەرچاوەکــان لەلایەن ئەوەوە وهەروەهــابە تەمــای نوشــتە وگـشتەک وازیـان لـە هەمووشـتێکی سروشـتی هێنـاوە وسـەرەنجام هەمووشتێکیان لەدەس داوە وهیچیان بۆنەماوەتەوە !!

جا دەفەرموێ: ئێستا دنیای زانیاری و پیشەسازی و پێشکەوتنە. ئەم درۆو دەلەسە وفێڵ وفووتە باوی نەماوە ولە بەرابەر تۆپ و تەیارەدا کارێ ناکەن. مەحوی ئاسا کەسێ بەردت پێدادا دەبێ بەرقی تێبگری، وەک دەڵێ:

شوکرهوشیارە مە حوی تێ ئەگا دنیا خەراباتە
کەسێ شێتانە بەردم تێگرێ من بەرقی تێئەگرم

ئیترلە کاتی بۆمبابارانێدا ئەگەر هیچت لە دەسدا نەبێ، کە داکۆکی و بەرگری پێ لە خۆت بکەی، دەبێ لانی کەم راکەیە ناو ئەشکەوتێک و خۆت وەشاری پبچیە بنەبانێ وخۆت حەشار بدەی و لەبێ دەسەڵاتیدا هەڵاتنیش جۆرە دەس کردنەوەیەکە.

پاشان ڕوودە کوردان دەکاتەوە و دەفەرموێ وازلەو فریودەرودرۆزن و دووزمان ودووڕوو وچەند رووانە بێنن و بەس فریوی وان بخۆن. ئێوە چەندین ساڵە وە دوای وان دەکەون ولە بەدبەختی و ماڵوێرانی و برسییەتی و هەژاری و نەداری و پاشکەوتوویی بەدەر هیچتان پێ نەبڕاوە کەوایە وەرنە سەر ڕێی ژیری و بیروهۆش و گۆش بۆخۆتان هەوڵ بدەن نانێک وە دەس بێنن، چونکە بە برسیایەتی وئاشەک (معدە)ی خاڵی چتان پێ ناکرێ وچێکڵدانی بەتاڵ راناوەستێ وهەر بە پەراستووی پڕەوە کاردەکرێ. داکۆکی وپارێزگاری لە گەل و زێد و وڵات پێویستی بە فیداکاری و لە خۆ بوردوویی و گیانبازی هەیە و ئیتر کێ ئامادەیە، کە شتێک هەر نەیهەوێ و خۆشەویستی نەبێ، بەڵام خۆی بۆ بە کوشت بدا و فیداکاری وگیانبازی لە ڕێگەی ئەو شتەدا بکات؟

هەروەها دەفەرموێ دڵ ودەروون و دەماغی منداڵەکانتان پڕ بکەن لە خۆشەویستی زێدو نیشتمان وهەستی نەتەوایەتییان فێر بکەن و

لە دڵیان بهاوێن وزۆرچاکیان پەروەردە بکەن وهەرچی کە سەرخۆشیو مەستی دەهێنێ دووری لێ بکەن و مەیخۆن و مەیخۆنەوە، چونکە ژیری و ئاوەزتان تێک دەچێ وبیروهەستی خۆشەویستی و تەنانەت لێک جیا کردنەوەی چاکە و خەراپەشتان نامێنێ ودژمن بە کەیفی خۆی بە سەرتاندا زاڵ دەبێ.

لە هەر وڵاتێکی میری، یان فەرمانڕەوایانی وڵاتەکە ناخەڵکی و دژی گەلی و ستەمکار وتەپڕەش(خائن)ی گەل و وڵاتەکە بن خەراپکاری و ئامرازگەلی خەراپکاری و گوناح و تاوان و بێویڵی لە وڵات نەک هەر بەرگری لێ ناکەن بەڵکە وە بایەخیشی دەخەن و برەویشی پێ دەدەن. چونکە دەیانهەوێ خەڵک و بەتایبەتی لاوەکان کە خوێنی پاکیان وەک حەوجۆشی نێو گڕەپێچەی تەندووری نێڵدراو لە کوڵە و بەو هیوایەوە دەژین کە رۆژێک بێت ئەوانیش بتوانن وەک خەڵکی دیکە گەل و نیشتمانەکەیان بە پلە و پایەیەک بگەیەنن وە سەر فەساد و خراپکاری و بێهۆشی و سەرگەرمی بگێڕن تا هۆشی ئەوەیان نەمێنێ کە لەوان راسێن وبیانتاسێنن و داوای مافی خۆیانیان لێ بکەن.

لە دوای ئەوە دەفەرموێ هۆشتان بێ و بیربکەنەوە و بە قسەی پیاوی نەزانی و تێنەگەیشتوو مەکەن، چونکە نەزان تەنانەت بەشی خۆشی نازانێ و دۆستی نەزان لە دژمنی زانا گەلێک خەراپترە.

ئێوە بۆچی زانیاری سروشتیتان وەلا ناوە؟ لە حاڵێکدا، کە زانیاری سروشتی یەکێکە لە رۆشنترین وگەورەترین رێگاکانی خواناسی وخۆناسی و خەڵکناسی ،هەروەها یەکێکە لە گرینگترین رێبازەکانی فێر بوونی زانست و پیشەسازی و دیاریشە، کە پیشەسازی مایەی ناسین و دۆزینەوەی تازەکانی ئاشکرا و نهێنی

خودایە. هەروەک خۆی دەفەرموێ:

هەتـــاکوو نەبـــنە خاوەنـــدی ســـەنایع
هەمـــوو ئەنعـــامی خـــوا ئەڕوا بە زایـــع

بەڵێ ئەو بەڕێزە کە دەبینێ مامۆستایانی ئایینی لەباتی هەموو پێشکەوتن و پیشەسازی و وەدیهێنـان و داهێنـان وراهێنانێک هەر خەریکی کۆبە و پەراوێزلە کتێبە کۆنەکان نان و پەراوێز نان لە دیـوانی هـۆنراوەی ئیمرِوئـولقەیس و زوهەیـری ئەبووسـەلما و تورفەی کوڕی عەبدی بەکری و عەمری کوڕی کولسومن دەیانداتە بەرتوانج و پلارودەفەرموێ:

بلێـــنە ســـیبوەیهی و مـــازەنی و خـــالوەیهی .
کـانی نەفتین لە کیس چوو بە ریشی نەفتوەیهی
ئەتـۆ و خـودا پێم بڵێ مامۆستای رووت و برسی
هـیچ ئیشی تۆ پێکدێنێ شیعری ئیمرۆئـولقەیسی
کەڕامەت کەڵکـی نەمـا لە گەڵ تـۆپ و تەییـارە
عولەمـــایی تەبیعـــی شـــوێنیان ئەودا دیـــارە
کـاکە ئەم عەسـرە نەمـا بـرام ئەو دەورە رۆیـی
شێخ لە هەوادا دەفـڕێ یـا لە سـەر ئاوێ رۆیـی
درۆ فاییـــدەی نیـــیە وەعـــدەی بۆمبـــا بـــارانێ
راکە لە بـۆ ئەشـکەوتێ غـار بـدە بـۆ بنەبـانێ

نازانم بۆچی مامۆستاکان زانیارییە بەکەڵکەیان وەلا نـاوە و هەر نایخوێنن!! وە هەروەها نـازانم چ قـازانج وسودیکیان دەو هەمووە دوا کەوتنەی زانیارییە کانیوە ک(نحو وصرف وهتد)دا دیوەتەوە !!

مامۆستا گوتەنی:

مەلای نـــــادان بە عینـــــوانی شــــــەریعەت
حەرامـــــی کـــــرد لە تـــــۆ عیلمـــــی تەبـــیعەت

بە داخەوە مەلای کوردەواری ئەوەنـدە وەدوای شـتی نـاگرینگی وەکوو ڕێزمان و ڕێنووس (صرف و نحو) وکەشف وکەرامەت دەکەون کە وێراناگەن هیچ زانیارییەکی بەکەڵک فێربن !! چونکە نا وەندێکی فێرکاریش لەوڵات دانییە وهەر کەس بە سەلیقەی خویدە خـوێنی و وانـە ویـژی دەکـا کەس نییـە لەوەهلـە روییـە بییـان گێرێتـە وە و بەڕاسـتی تەنـانەت فێـری شـێوەی ڕاگەیانـدن و بانـگ کـردنیش هەرنابن و بە داخەوە لەبەرئەوەی، کە گرینگترین کاری وانە زۆر و زۆرتـر کۆڵینەووکـۆبە وپەڕاوێـز و قـونە قەیـدە نـاتوانن وەدوای زانیارییە بەکەڵکەکان بکەون و بیانخوێنن. بەڵێ ڕێزمان و ڕێنووس پێویستە، بەڵام بەمەتەلەی کوردی : هەمووشتێک بە خوێ وخوێش بە مانا.

گەورەتـرین زانـاوپـسپۆڕی ئیـسلامیش ئەگەر تەنـانەت لە شـاری کەرکـووک و کرماشـانیش بـێ دەبـێ شـەوێ لە تاریکیـدا دانیـشێ و نــاتوانێ پـڕی فتیلەیەکـیش لەو هەمـوو نەوتە زۆرە هەڵینجــێ و کەڵکی لێ وەربگرێ!! جا بۆیە مامۆستا تووڕە دەبێ و دەڵێ:

بڵێـــــنە ســـــیبوەیهی و مـــــازەنی و خـــــالوەیهی
کـانی نەفتـین لە کـیس چـوو بە ریـشی نەفتـوەیهی
ئەتـۆ و خـودا پـێم بڵـێ مامۆسـتای رووت و برسـی
هـیچ ئیـشی تۆ پێکـدێنێ شـیعری ئیمـرو ئـولقەیـسی
کەڕامەت کەڵکـــی نەمـــا لە گەڵ تـــۆپ و تەییـــارە
عولەمـــــایی تەبیعـــــی شــــوێنیان ئەودا دیـــــارە

یان دڵسوزانە ڕیگەمان نیشان دەداو دەڵێ:

عیلمـــێ بخـــوێنە بـــۆ گەلـــت چـــا بـــێ
گەل و مەفتەنـــت بەو عـــیلمە شـــا بـــێ

جا ئەو بەڕێزە، دڵسۆزانە پێمـان دەڵـێ، کە بەسیەتی وچیدی وە دوای ئەو جۆرە شتە پڕوپووچانە مەکەون، چونکە دەورە وچاخی شتی نەماوە.

مامۆستا لەو چەند تاکە هۆنراوەی دواییدا ئاماژەی بۆ ئەوە دەکا کە شێخە فێڵبازەکان بە درۆ و دەلەسە خەڵک دەخەڵەتێنن و چاویان دەبەستن کە بەڵێ ئەون بە کەرامەت چ دەکەن و چ ئەنجام دەدەن بە حەوادا دەفڕن و لە سەر ئاوی دەڕۆن.

روون کردنەوەیەک لە سەرئەفغانستان

ئەفغانستان ئەم ولآتە یەکێکە لە ولآتە هەژارو نەدارو زۆرلێکراوەکانی ئیسلامی کە لە رۆژهەلآتی ئێران ولە باکووری پاکستان وباشووری تاجیکستان وئۆزبەکستان و تورکەمنستان هەلکەوتووە و ماوەیەکی زۆریش هەربەشێک بووە لە هیندوستان،هەر بۆیە کەسێک بیهەوێ مێژووی ئەو ولآتە لێکداتەوە دەبێ لە پێشدابە مێژووی هیندووستاندا بچێتەوە.

لەوولآتەدا هەمیشە دەولەتەکانی شورەوی و پێش ویش تەزاری رووسی و ئینگلستان بۆلە ژێردەستی خۆنانی پادشایان و ئەمیرەکانی وێ ململانەیان کردووە وگەلێک لە وابەستەکانی خۆیان لەوێدا بە ئەمیری گەیاندووە وبەو جۆرە هەمیشە دەستیان لەو ولآتەدا هەر هەبووە و خۆتی هەلقوتاندنیان کردووە.

پادشایان و ئەمیرانی زۆری هەواداری ئینگلستان هاتوونەتە سەرکار. بۆ نموونە ئەمیر عبدالرحمن کە هەتا سالی ١٩٠١ زایینی هەرلە سەرکاربووە و دوای ویش ئەمیرحبیب اللە بە پادشایەتی گەیشتووە. کێشە و بەرە و ململانێ و رەقەبەرایەتی لە ناوەوەی ولآتدا هەر هەبووە و ئاوری ئاشووب وئاژاوەی ناخۆش لە بنەوەدا هەر ئایساوە و سەرەنجام لەو نێوەدا ئەمیر حبیب اللە کوژرا و برای وی ئەمیر نصراللە بە دەسەلآت گەیشت کە ئەویش زۆر زوو بەرکەنار کرا. پاشان یەکێک لە کوڕە لاوەکانی حبیب اللە بە نێوی امان اللە خان لە جێگەی مامی بوو بە فەرمانڕەوای ئەفغانستان و زۆر کاری باش و ئالوگۆڕی جوانی لە نیشتماندا وەدیهێنان.

امان الله خان زۆری کار کرد بۆ ئەو وڵاتە و سەرەتای کارەکانی ئەوە بوو، کە پەلاماری بردە سەر هێزەکانی ئینگلیس لە هیندوستان و بە کردەوە نیشانی دان کە ئیتر ئەو ژێر چەپۆکەی وان نییە و سەربەخۆیەتی وڵاتی ئەفغانستانی دەوێ. ئەو هەڵمەتەی لە مانگی مەهی ١٩١٩ زایینیدا بوو.

امان الله خان رامیارییەکی وەهای گرتە پێش کە بە زوویی سرنجی خەڵکی بۆلای خۆی راکێشا و هەرچەندی توانی نوێکاری و خاوێنکاری لە وڵاتدا ئەنجام دا.

لە سەرەتای ساڵی ١٩٢٨ زایینیدا مەلیک امان الله خان بۆ سەفەرێکی دوور و درێژ ئەفغانستانی بەرەو ئەورووپا بەجێ هێشت. بەڵام لە ماوەی دیار نەبوونی ویدا لە لایەن بەکرێ گیراوانی ئینگلستانەوە پرۆپاگەندەیەکی یەکجار زۆر لە دژی وی دەکرا و ئاژاوەی لە سەر کار لابرانی وییان دەگێڕا. پاش ماوەیەک ئەو هاتەوە بۆ وڵات و بەرژەوەندی و کارە گرینگەکانی خۆی درێژە پێدایەوە.

سەرەنجام لە کۆتایی ساڵی ١٩٢٨دا شۆڕشێکی گەورە دەستی پێکرد و لە ژێر رابەرایەتی کەسێک بە نێوی بەچە قەساو کاری خۆی دەس پێکرد و لە ساڵی ١٩٢٩دا سەرکەوت.

امان الله خان بە خۆی و خاوخێزانییەوە هەڵات و بەچە قەساو بوو بە ئەمیری ئەفغانستان. بەڵام ئەو کابرایە تەنیا پێنج مانگ توانی رابەرایەتی ئەو وڵاتە بە دەستەوە بگرێ. چونکە هەر دوای پێنج مانگ یەکێک لە شالیارەکانی امان الله خان بە نێوی نادرخان لێی راپەڕی و لە سەر کاری لابرد.

بەڵام ئەو هەر بە قازانجی خۆی ڕاپەڕینی کرد و امان اللە خانی نەهێنایەوە سەر کار، بەڵکە خۆی بە نێوی نادرشا لە سەر تەختی دەسەڵات دانیشت.

ئەمجا دووبارە ئاژاوە لە وڵاتدا سەری هەڵدایەوە بەڵام چونکە نادرشا دۆستی نیزیکی ئینگلیسییەکان بوو و زۆریان یارمەتی دەدا توانی خۆی ڕاوەستاو بکا و بمێنێتەوە.

سەرەنجام لە ساڵی ١٩٣٣ زایینی (١٣١٢کۆچی هەتاوی) محەمەد زاهیر شا بە دەسەڵات گەیشت. لە ساڵی ١٣٥٣ هەتاوی (١٩٧٣ زایینی) داود خان کە بە یارمەتی شوڕەوی و کومونیستەکانی دیکە هاتە سەر کار و لە ڕاستیدا ئەو ڕێگای بۆ خو لە باوەشی کومونیستی هاویشتن ئەفغانستان خۆش کرد و لە ١٣٥٧ (١٩٧٨) کومونیستەکان بە ڕابەرایەتی نوور محەمەد تەرەکی کودەتایان کردو سەرکەوتن و ئەمجا لە ١٣٥٨ (١٩٧٩) بە بڕەک کارمەل بە وەلانانی حەفیروڵلا ئەمین هاتە سەر کار.

جا مامۆستا کۆیی هەموو شتێکی بە چاوە زیت و زەقەکانی خۆی دیتووە و لە بەرابەر هەر ڕووداوێکدا هەڵوێستی گرتووە و خۆی بێلایەن نیشان نەداوە.

وەک دەبینین هەر لەو پارچە هەڵبەستەدا دەستوورات و یاساگەلێک بۆ کوردان دادەنێ و پێیان دەڵێ مێشکی منداڵەکانتان لە خۆشەویستی نیشتمان پڕ بکەن و بە کوێرایی چاوی کەم بینی ئەو نۆکەرانەی بێگانەکە پێیان وایە خۆشەویستی نیشتمان و گەل دۆستی و نەتەوە ویستی دژی ئایینی پیرۆزی ئیسلامە.

جا هەر بۆیە مامۆستای خوا لێخۆشبوومان دەفەرموێ منداڵەکانتان باش ڕابێنن و فێری سۆزی نەتەوایەتی بکەن و مێشکی پاکیان بە بیر و هەست و سۆزی نەتەوایەتی و نیشتمان پەروەری ئاو بدەن کە ئەوە خۆی ئایینە نەک دژی ئایین.

نازانم هێندێک کەس بۆچی هێندە بیرکورتن بۆ مەگەر موسڵمانان لە سەریان پێویست نییە بەرگری و داکۆکی لە خاکی پاکی ئیسلام و لە سنوورەکانی ئیسلامی و لە گەلی موسڵمان بکەن؟ مەگەرئەوە بە مانای ئەوە نییە کە دەبێ موسڵمان خۆشەویستی گەل ونیشتمانی ئیسلامی دە دڵدا بێ؟ کە بە بێ ئەو خۆشەویستییە ئەو داکۆکی نەگونجاو و ناهەڵسووڕاوە.

بەڕێزبێکەس هۆنەری کورد دەڵێ:

داری ئازادی بە خوێن ئاو نەدرێ قەت بەر ناگرێ
سەربەخۆیی بێ فیداکاری ئەبەد سەرناگرێ

ڕاستی دەبێ ئەو ڕاستەقینەش قبوڵ کە ین کە ئەفغانستان هەرچەند لەبار فەرهەنگی و ئابوری گەلیک لەپاشە بەڵام لەبوار وبەستینی ئایینی و بیر و باوەڕەوە، تا ئەوجییە پتەووبەهیزە، کە تا ئیستا چەند جار خوی قوربانی ئایین و بیر و باوەری ڕاستەقینەی ئیسلام کردووە ولەگەڵ چەند زلهیزی ملهوڕی زۆردارو داگیرکەر بەشەڕ هاتووە و لمبوزیش پی دەخولێ وە رداون وە لە وڵاتی خوی وەدەر نا و نەتەوە.

هەر لە دەورانی ئیمە داو، کە بە چاوی خۆمان دیتومانە لەگەڵ دو دانە زلهێزی ملهوڕی کەلەگای جیهان واتا شورەوی و ئەمریکا دا بەشەڕرها تووە و خەباتی خوایی خۆی درێژە پیداوەو سەری بۆ هیچ لایکیان شوڕ نەکردووە و مەردانە لەسەر ڕێبازی ڕاستەقینەی ئیسلام تەنانەت زۆر بە ماندویی و.شەکە ژوییش هەر ڕۆییشتووە .

پەیام بۆ ئەفغانستان

دڵـــم پڕپـــڕ لە خـــوێن و هەم زووخـــاوە
خەم و داخ و جخـــــــــارم زۆرە ئەوڕۆ
دەبـــا بگـــریم بنـــاڵێنم بە دڵ مـــن
شـــەپۆڕ و شـــین و زایەڵەم لە تـــاوان
بەخـورِ بێـت و بەگـورِ بێـت بـۆ موسـڵمان
بـــکەم هـــاوار لە بـــۆ تیپـــی هەزاران
بڕێـــژم ئەشـکی سـوور و سـوێری چـاوم
وەهـا هەڵكێـشم گەر خـوێنی لەگەڵ بـێ
لە بـــۆ ئەفغانـــستانی زۆر بەڕێـــزم
لە بـــۆ زێـــدی موســـڵمانانی چـــاكم
ئەفغانـــستان وڵاتـــی پـــڕ لە دیـــنم
چلـۆن چـاوم بە تـۆ هەڵبـێ ئیتـر مـن
رەهـێڵەی مووشـەك و بـۆمبی ملـۆزمی
درِنـدەی لاشـەخۆری بـێبەزە و پەسـت
بە گـش هێـزێكەوە هـاتوونە مەیـدان
هەتـاكوو تـۆ بە بۆمبایـان وەكـێڵن
دەڵـێن نـابێ موسـڵمان بێـژێ مـن هەم
تەواوی گاورەكـان و بـتپەرەسـتیش
تەواوی تەپـــــڕەش و دووڕوو و درۆزن
منـــیش ئەفغـــانی دینـــدار و بەڕێـــزم
کە مـن كـوردم لە كوردسـتانی گەورە

بە بـۆم و مووشـەک و تانـگ و فـڕۆکە
هەمـووی کێڵـراوە چەن گاسـنەش کـراوە
بـرای ئەفغـانی مـن بـۆ تـۆ پەرۆشـم
هـۆ ئەی هـاوبیر و هاوئـایین و دەردم
هەچەنـدی دژمنـی ئەو دیـنە پـاکە
لە مـن راسـاوە لێـی داوە لە سـەر دیـن
هەچەنـدی مووشـەک و ناپـاڵمی دژمـن
لە دووررا گەر دەبیـنم دێـنە خـوارێ
هەمووش دەدرێن لەجەرگـو دڵ و هەناوم
ئەرێ ئەفغانییەکـانی رووت و بـێمـاڵ
بـکەن شـانازی بەو حـاڵە شـەلاڵە
بە خـوا ئەو ئـاورەی بەربـۆتە ئێـوە
گـڕە و بەردراوەتە گیـانی موسـڵمان
دژی ئیـسلام و قورئـان و خـودایە
بە زۆری و ملهـوڕی و هێـز و توانـا
دەبـێ گـشتی موسـڵمان نـۆکەرم بـێ
دەبـێ نەوتـی ولاتـانی موسـڵمان
کە ئینگلـیس پیـری کەمتیـاریش بەدوودا
بە دووڕوویـی لە دووی تێـرۆر چیـانن
ئەوەیـی دەیڵـێن رواڵەت درۆیە بـایە
هەق وراسـتی و رەدا ئەورۆ نەمـاوە
بەلام ئەی قوربەسـەر ئەو دژمنـانە
چلـۆن ئەو بیـرە پووچـانە وەهـایە
لە کـام بیـرگە و لە کـام یاسـای مرۆڤـدا
خەڵـک ئـاوا بە گەل کوشـتن رەوایە

چلـــۆن ئەو بێــــرە پووچـــانە قەبـــووڵە
خەریکـــن ســاز بـــکەن جەنگێکـــی تـــازە
بە جۆرێـــک زنجیـــر کەن دە پـــێ خەن
ئەگەر وابـــێ بـــزانن قـــوڕ بە ســـەریان
ئیتـــر ئیـــسلام لە نـــاو نـــاچێ بەوانە
لە رێـــــی ئەو ئـــایین و زێـــد و وڵاتە
ئیتـــر هەرکەس موســـڵمانە لە جیهـــان
هەمـووی هەروا بە بیر و هەست و هۆشی
چلـــۆن نەکـــوڵێ دڵـــی لاوی موســـڵمان
ژن و منـــداڵ و پیرێـــژنەی فغـــانی
لە ترســـی وەی نەوەک ببـــنە بەهێـــزێ
بە گـــاز و مووشـــەک و بـــۆمبی ژەهـــردار
ســـــتەمکارن ئەوانە پەســـــت و دوو ڕوو
ئەوەنـــدە پەســـت و بـــێویـــژدان و دیـــنن
بـــڕۆن ئەی رێـــویە پیـــرەی رۆژئـــاوایی
نە ویژدانتـــان هەیە نە خـــواش دەناســـن
لە ئەمریکـــا و لە ئنگلیـــستانی خۆتـــان
ئیتـــر گـــورزی شـــەو و رۆژێـــی نـــزایە
خـــودایە خـــاکی ئینگلیـــستان وەکـــێڵە
هەموویـــان بێـــنە ســـەر رێبـــازی ئیـــسلام

نەمـــامی بـــوونی پـــڕ هیـــوام ژەکـــاوە
دەروونیـــــشم پـــــڕی ناســـــۆرە ئەوڕۆ
بـــکەم زاری لەگەڵ شـــیوەن بە کـــوڵ مـــن
وڵاتـــی پـــڕ بکـــا و ئـــاوم لە چـــاوان

موســـڵمانی هەزاری خـــاکی ئەفغـــان
بنـــــاڵێنم لەتـــــاوی دەردەداران
هەناســـەی بۆســـۆداری دڵ و هەنـــاوم
هەناسـێکی وەهـا گـشتی دووکەڵ بــێ
دەبـــا بگـــریم هەتـــاکو مـــاوە هێـــزم
بـــرای ئەفغـــانی لەم رۆژگـــارە تـــاکم
دەبـــێ بمـــرم کەوا ئـــاوات دەبیـــنم
کەوا کەوتـوویە ژێـر دەسـسرێژی دژمـن
لەسـەر تـۆیە ئەتـۆش خـۆهەر لەهـۆزمی
چ ئەمریکـا و چ ئینگلـستانی بـێهەسـت
تەواوی نۆکەرانیـــشیان لە گەڵـــدان
لەســەر ئەو خــاکە ئیـسلامێک دەهـێڵن
بڵـــێ هەم مەرجەمـــن ناپـــاڵمی لێـــدەم
موســـڵمانی نەزان و دوورە هەســـتیش
دژی تـــۆ بـــوونەتە هاوکـــاری دژمـــن
لەڕێتـا بەخـت ئەکەم گـش تـین و هێـزم
گەلـــێکم دیـــوە ئەو ســـووڕان و دەورە
کەژ و دەشـــت و چیـــا و دۆڵ و خـــڕۆکە
بەشـی منـیش هەروەکـو ئـی تـۆ بـڕاوە
لە تاوانـــت نەمـــاوە بیـــر و هۆشـــم
وەکـــو خـــۆم دەردەدار و رەنـــگ زەردم
لەتـــۆ راســـی ئەمـــن پـــێم وایە کـــاکە
موســـڵمانان دەبـــا گـــشتمان وەهـــا بـــین
لە تـۆ دەدرێ لەسـەر دیـن و لەسـەر مـن
دەڵێـی گـشتی بەسـەر منـدا دەبـارێ

لە سینە و سەر، لە باڵ و ران و چاوم
هەژار و دەربەدەر دیندار و ژینتاڵ
کە بۆ خوایە هەمووی ئەو ژینە تاڵە
دەسووتێنێ ئەوەی ئیسلامی نێوە
موسڵمانی هەموو جیهان و ئەفغان
سەرەی ئاژاوەگێڕان ئەمریکایە
دەڵێ ئیسلام نەمێنێ لەم میانا
کە نابن وەرگری گوللەی گەرم بن
هەڵیلووشین لە بۆ پاراوی دڵمان
کە هەر ئاوا بوو بیری ویش لە زوودا
لە ماکیشا نەیاری دین و ژیانن
ئەوەی من پێت دەڵێم بێسۆ وەهایە
ستەمکاری بەهێزە خێوی باوە
نەمان بۆو ترسەنۆکانەی ژنانە
مرۆڤگەل قڕ کرێ کەنگێ رەوایە
لە کام فێرگە و لە کام رێسای مرۆڤدا
هەزار نەفرین ئیتر لەو ئەمریکایە
تەواوی کاری وان بۆ ماڵ و پووڵە
بە شێوەی نوێ و ئیتر بەو سازوبازە
چەلیپاییکی دیکەن بۆ وەڕێ خەن
سەلاحەددینێکی دیش دێتە سەریان
بە بۆمبارانی گش رۆژ و شەوانە
موسڵمان گشتی ئامادەی خەباتە
پەرۆشە بۆ موسڵمانانی ئەفغان
هەتا ماوە لە بۆ دین تێدەکۆشێ

لە تـاو ئەفغـانی ژێـر بـارانی بۆمبـان
ئەوا زلهێـزی سـەر کـوفری جیهـانی
موسـڵمانی جیهانیـان بێـنە ڕێـزێ
شـەو و ڕۆژ دەیرِشـێنێ پەسـتی بەدکـار
شـەو و ڕۆژ بەربـوونە گیـانی مـن و تـوو
نەیـاری ئاشـتی و یەکـسانی ژیـنن
کە ئێـوەن دژمنـی ئاشـتی و تەبـایی
لە دەسـتی ئێـوەدا خەڵکـان کەساسـن
خەڵـک پێـو دژمـنە چـی مـاوە بۆتـان
خـودایە هەر نەبـێ ئەو ئەمریکـایە
لە گـاوران تـاقە یەکێکـیش مەهـێڵە
بـرا بـن بـۆ مە سـا گـشتیان سـەرەنجام

مەهاباد ـ ١٢ ڕەزبەری ٢٧٠١ی کوردی[١]

---

١ ـ مـن بۆخـوم ڕام وایە کە هەرگیـز موسـڵمانان نـابێ خۆیـان دە باوەشـی زلهێـزە گاورەکان باوێن و هەر وەها نابێ دڵیشیان پێ خۆش بکەن. چونکە بەڕاستی ئەوان دوژمنی ئیـسلام و موسـڵمانانن و بـۆ قـازانجی خۆیـان نەبـێ هـیچ کـارێکی نـاکەن. بەڵام دەکـرێ موسڵمانان هۆشیارانە و زیرەکانە دۆستیان بن و کەڵکیان لێ وەربگرن و بۆ قازانجی خۆیان لە گەڵیان ڕێ ببڕن.

هـیچ گومـان لەوەدا نیـیە کە ئـی وا هەیە ئەو قـسانە و ئەو هـۆنراوانە پەسـند ناکـا و بەتایبەتی لەبارەی ئەمریکادا و بە داخەوە پێی وایە ئەو فریشتەی ئازادییە. بەڵام من دەڵێم: مەگەر فەرهەنگی پێشکەوتووی ئەمریکا نێربازی نییە؟! دەیجا بە کوێی هەڵبلێم؟!

روون کردنەوەیەک لەسەر ئەو زانا ناو براوانە

سیبویە:

ئەو بەڕێزە کونیەی ئەبو بەشیر و ناوی عەمرە و کوڕی عوسمان کــوڕی قەمبەریــیە و نازنــاوی (ســیبوەیهە) پێــشەوای ڕێزمــان و ڕێنووس (نحــو وصرف)ە ئەو زانــایە زانیــاری ڕێنووســی (نحــو) لە خەلیلــی کــوڕی ئەحــمەد و عیــسای کــوڕی عەمــر و یۆنــسی کــوڕی حەبیب فێـر بـووە و هەروەهـا لـە ئەخـفەش و چەنـد نـاوداری دیکە زانیـاری وشە (لغة) و هتد فێر بوە.

لە ساڵی ١٩٤ کۆچی مانگیدا کۆچی دوایی کردووە و تەمەنی تەنیا ٣٢ ساڵ بـووە. کەوایە لـە سـاڵی ١٦٢ کـۆچی مـانگیـدا هـاتۆتە سـەر دنیا.

خا لویە:

حوسێنی خالوەیهی لـە ساڵی ٩٨٠دا کۆچی دوایی کردوە و خەڵکی هەمەدانە و بەرواری لـە دایک بوونی بۆ ئێمە روون نەبۆوە.

مازنی:

ئەبـوو عوسـمانی بەکـری زانــایەکی نەحـوی و لـوغەوی خەڵکـی بەسرەیە و لە ئەخفەش فێری نەحو بووە وانەی نەحو و لوغەی بە سیرافی وابن دورەید و نەفتەوەیهی و ئەبووبەکری ئەبناری گوتووە. پیاوێکی زۆر زانا و وردبین بووە لە نەحو و لوغەدا.

نفطویه:

ئیبراهیمــی نەفتەوەیهــی کە لە نێــوان ســاڵەکانی ٨٥٩ و ٩٣٥دا ژیاوە پێشەوایەکی گەورەیە لە زانیاری نەحو و ڕێنووس و وێژەدا. خەڵکی عێراقێیە و لە بەغدایە کۆچی دوایی کردووە. جا لە نێو مەلاو فەقێی کوردەواریدا باوە کە ئەوەنـدە لە بارەی ڕێنووسی عەرەبیدا لێکۆڵینەوە و توێژکاری دەکەن و وەدوای بزێوکە (اعراب) دەکەون کە هەموو شتێکیان لەوەدا کورت هەڵێناوەتەوە و زۆربەی شتە گرینگ و زانیارییە گەورەکانیان بە تەواوی فەرامۆش کردووە!

هەر لە سەر یەک هۆنراوەی(امرء القیسی) دەیان لاپەڕە ڕەش دەکەنەوە و چەندین ڕۆژان بە بەڕێک هەڵا دەڕۆن. لە مەرجێکدا کە لەبارەی زانیاری سروشتی بە تەواوی کۆڵیەن و هیچ لە هیچ نازانن و بە تەواوی ئەو گەلی هەژار و نەدار هەمیشە دیل و دەس بەسەرە و بۆ نانێک پشتی نۆکەری دوولا دێنێتەوە بۆ ئەم و ئەو کڕنۆش دەبا.

مامۆستا دەفەرموێ ئەی مەردی دڵ و دەرون ڕووناک گوێ لە قسەی من ڕابگرە و هەرمن دڵسۆزی ڕاستەقینەی تۆم. ئێوەی ئەی کوردینە خاکەکەتان هەمووی کانگای زێڕ وزێو وشتی بەنرخ و بایەخدار وشاخ وداخ وکێو و دەشتی وڵاتەکەتان پڕە لە دوڕو گەوهەرو یاقووت و مەرجان و مەڕمەڕو گرانیت، بەڵام ئێوە لە بەر نەزانی ودەبەنگی خۆتان نازانن ئەو سفنگەل (مواد)ە جۆراوجۆرە و کانەکانی وڵات چۆناوچۆن وەدەس دێن وچۆنیان کەڵک لێ وەردەگیرێ.

وڵاتێکتان هەیە پڕکان و مەعدەن　　بەبێل و پێمەرە دو قورتی لێ بدەن

یا لە جیبیە کی دیکە دا دە دەفەرموێ:

دەزا نـی نـا و عەردی چـی تـیدایە وەلـی مـەرقـومی ئەمـری کیمیـا یـە
هەتاکو ئەو عیلمـە زۆر چاکی نـە خوینن دەبی هەر با قـلە و سلقـان بـچێنـن

بەڕێز ئەحمەد موختاربەگی جافیش دەڵێ:

لە خەو هەڵسن درەنگە میللەتی کورد خەو زەرەرتانە
هەمـوو تـاریخی عـالەم شـاهیدی فەزڵ و هونەرتـانە
بە خـۆڕایی لە دەسـتی بەرمەدەن ئەم خـاکە شـیرینە
کە تۆزی وەک جەواهیر، سورمە و کوحلی بەسـەرتانە
بە سـەر خاکـا ئەگەر نازیش بـکەن حەقتـانە کـوردینە
تەماشـا سـێبەری ئەم شـاخ و کێـوانە لە سـەرتانە
دەسا تێکۆشن ئەی قەومی نەجیب و بێکەس و مەزڵووم
بە گورجی قەتعی کەن ئەم ڕێگە دوورەی وا لە بەرتـانە
زمانی حاڵی ئەحـمەد هەر ئەڵێ وریان بـن ئەی خەڵکە
بـزانن بەردی ئەم شـاخانە ئەڵمـاس و گوهەرتـانە

لە دواییدا دەفەرموێ پـوختەی وتـار ئەوەیە کە پێتـان دەڵـێم. بە فەرمانی پێغەمبەری خوا کە دەفەرموێ (الدنیا مزرعـة الآخـرة) واتـا جیهان کێڵگەی پەسڵانە وچۆن کابرالە مووچە و بەرەکەی شیناوەرد دەکا و بەرو بووەکەی هەڵـدەگرێ و دەیهێنێـتەوە مـاڵێ و دەیخـوا، ئاواش دەبێ لە جیهان بۆپەسڵان کەڵک وەربگری و خەلە وخەرمـان هەڵبگری و چاڵ و کەند و هوڕ و جەواڵان پڕبکەی. بە گشتی خـووی سروشت هەروەهـایە کە دەبـێ (هەر ئەوڕۆ بـۆ سـبەینێ تێبکۆشـی)، یان دەفەرموێ: (لیس الرجل رجل الدنیا ولاالرجل رجـل الآخـرة بـل

الرجل رجلهما) پیاو ئەو پیاوە نییە، کە هەر پیاوی دنیایە بێ و پیاو ئەو پیاوەش نییە، کە هەر پیاوی ڕۆژ دوایی بێ بەڵکە پیاو ئەو پیاوەیە، کە پیاوی هەردووک لا بێ . هەروەها بە پێی چەندین فەرموودەی دیکەی ئەو پێغەمبەرە بەڕێزە دەبێ دین و دنیاو جیهان پەسلان ڕێک بخەن و بە جوانی بۆ هەردووکیان تێکۆشن و بە هۆی هەوڵ و تێکۆشانی خۆتان، خۆتان بگەیەننە ریزی گەلانی جیهان. چونکە بێ هەوڵ و تێکۆشانی خۆتان هیچتان دەس ناکەوێ کە خوا خۆی دەفەرموێ (لیس للانسان إلاّ ما سعی) واتا مرۆڤ بە هەوڵ و تێکۆشانی خۆی نەبێ هیچ شتێکی بۆ نییە و لە جێگایەکی دیکەدا دەفەرموێ: (ان الله لایغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) بەڕاستی خوا ئاڵوگۆڕ لە ژیوار و حاڵی هیچ گەل و هۆزێکدا وەدیناهێنێ هەتا خۆیان ئاڵوگۆڕ لە ژیواری خۆیاندا وەدینەهێنن.

جا ئەوەیە کە دەفەرموێ:

بۆ خۆتان سەعی بکەن نانێکوو بێتە دەستی
ئینسانی مەعدە خاڵی ناو زگی راناوەستی
{میللەت ئەگەر فەقیر بێت ئاخر دەبێتە ئەسیر
گوێ لە قسەی من راگرە ئەی مەردی رۆشن زەمیر
خاکوو هەموو مەعدەنە، مەعدەنی زێڕ و زێوی
پڕ لە لەعل و یاقووتە ناو شاخ و داخ و کێوی
ئە توش ئەو اله برسان زگت قۆڕە قۆڕیە تی
منالت گڕوی گرتووە بو نان نورە نوریە تی }

مامۆستای کۆیە و کانەکانی کوردستان

مامۆستای بەڕێزوخۆشەویستمان هەرجارێ کوڵی دڵی خۆی بە جۆرێک ولە بۆشتێک دەردەبڕی چونکە بە داخەوە بە هەرلایەکدا کە دەڕوانێ لە ناتەواوی و ستەم لێکراوی گەلەکەی بەولاوە چیترنابینێ، جا هەربۆیە وەک باوکێکی دڵسۆز، یا وەک رابەرێکی کارامە و لێهاتوو، یا وەک فەرماندەرێکی لێزان و دووربینی جەنگی کە لە هەرلایەکی مەیدانی شەڕداله هێزەکانی خۆماڵیدا کزی و لاوازییەک ببینێ تا دژمنی زەبوون نەتوانێ زەبری لێ بوەشێنێ، خێرا راستی دەکاتەوە وبە جوانی پێی ڕادەگا و هەڵەکان پڕدەکاتەوەو ناتەواوییەکان تەواو دەکا و خاڵە بێ هێزو لاوازەکان بەهێزوگوڕ دەکا. زۆربە ئاشکرایی قامک دخاتە سەر ئەو خاڵانە و ئاماژەیان بۆ دەکاو پێمان دەڵێ، کە لە کوێوە تێشکاوین ویان لە کوێ خەریکە بمانشکێنن!! هەروەک دەبینین کە جارێک لە باری رامیاری و کۆمەڵایەتی و جارێک لەباری وێژەیی و فەرهەنگی و جارێک لە باری گەڵدۆستی و نەتەوایەتی و جارێک لە باری نیشتمان پەروەری و دامەزراندنی دەوڵەت و میری، هەروەها جارێک لە باری پاکسازی و خاوێنکاری ناوخۆیی وە ئیتر ئەمجارە لە بارەی سروشت و زانیارییە سروشتییەکان و کانەکانی کوردستانەوە بۆمان دەدوێ و دەفەرموێ: کوڕینە! لاوە کوردەکان! هۆ خەڵکی کوردستان! پەندی پێشینیانی کورد دەفەرموێ: (دەستی ماندوو لەسەر زگی تێرە) یان دەفەرموێ: (ئەوەی دانایە دانایە) و (ئەوەی نادانە لە دوایە)، دەجا ئەگەر وایە هەستن دەستی من و دامێنتان چی دیکە نەیدۆڕێنن!! ئێوەش هەروەک گەلانی دیکەی جیهان وەخۆ

کەون وخۆتان زانا ودانا بکەن وەک دەفەرموێ:

میـــسالی عـــیلم بفــرە وەک تەیـــران
بە هێــزی عــیلم بچــۆ بــن بەحــران
عیلمێکـــی گەورە لە نێــو کــوردان بــوو
بە قــسەی پڕوپــووچ لە کیــسمان چــوو
بە دەف و دمــبەگ، بە رەقــس و ســەما
عــیلم و مەعــریفەت لای کــوردان نەمــا
ئــێمە پابەنــدی وەهــم و خەیــاڵین
ئــێمە خەریکـــی کەری دەججــاڵین
بە خــوا زۆر حەیــفە و مەخــابن
میللەتـــی کـــوردان هەتــا کەی وا بــن
جەهـــالەت بــڕوا دەورەی عیرفــانە
کــۆنە بــا بــڕوا نــۆرەی کــوڕانە

ئیتر ئەنگۆش زانایانە و لە رووی زانیارییەوە بکۆشن و خەریکی کار و کۆشش و هەوڵ و خەبات بن و بۆ خۆتان نانێک وەدەس بێنن و بە زەحمەتی خۆتان بژین و هەرگیز چاو لە دەستی کەس مەبن و چاوتان هەرلە هێزی شان و باهۆی خۆتان بێ. مرۆڤ نابێ هەرگیزاو هەرگیز وەک ئاغاوات و شێخەکانی کوردستان ببێتە مڵۆزم ولە سەرورگی خەڵک بلەوەڕێ وخەڵکی نەزان و نەخوێندەوارکەربکا و بچەوسێنێتەوە. هەروەها نابێ وەک هێندێک لە لاوە تەمبەڵەکانی کوردەواری هەر بە تەوەزەلی و بێکارەیی رایبوێرێ و هیچ کارێکی لە دەس نەیەت.

چونکە ئەگەر ببێتە مڵۆزم و خۆی بە خەڵکی بەخێو بکات هەر تا کاتێک خەڵک هۆشیار دەبنەوە و لە خەوی بێئاگایی وەخەبەر دێن

دەتوانێ بیخوا و بەوجۆرە لێی بخورێ وتاکاتێک فێڵ وفووت و تەڵە و داوەکانی بۆخەڵکی نەزان و چاو بەستراو دەردەکەون بەو شێوە بۆی دەلوێ و دەتوانێ خوێنی خەڵک بمژێ دەنا بێگومان ئەودەم مستی پڕ لە قینی لە دەم دەدەن ودەم و ددانی تێکدەشکێنن. بەختی سەرەوخوون دەبێتەوە و تاج و تەختی وەردەگەڕێ. ئەگەر تەمبەڵ و تەپلۆسیش بێ هەرگیزتێر و تەسەل نابێ و هەمیشە هەردەس تەنگ و نەدار و رووت و برسی دەبێ و خۆ پیاوی برسیش هیچ کارێکی لە دەس نایە، بێگومان ئەگەر تەکتەکی بنەماڵەکانی کۆمەڵیش هەژار و نەداربن جگە لە کۆمەڵێکی زۆر هەژار و نەدار و برسی چی دیکەی لێ پێک نایەت و خۆ کۆمەڵی نەداریش جوێ لەوەش، کە هیچی هەرلە دەس نایە و ناتوانێ بەرەی خۆی لە ئاوێ دەربێنێ لەگەڵ کاروانی پێشکەوتن ناتوانێ بەرەو شاری ئاوات بڕوا و کەشتی هیوا بئاژوێنێ و لەوەش پترخۆشی هەر دەبێتە ژێر چەپۆکەی خەڵک و دیل و یەخسیری دەستی دژمنانی خۆی دەبێ و دژمنانی هەروا لەسەری زاڵ دەبن و ناتوانێ دەستی خۆی لە بن باری خەڵک دەربێنێتەوە و بە جارێ نیخە پەستی دەکەن و ناهێڵن کە سەری هەڵێنێ و دەنگی هەڵبڕێ.

جا مامۆستای خۆشەویستمان کە ئەو دەردانەی هەموو زۆر بە چاکی دەزانێ و بەڵکە بە هەموو هەست وبوونی خۆیەوە ئێش و ژانەکەی چاشتوون و دڵە پڕ هەستەکەی وەسۆ هاتووە و ژانەکانی کولاونەوە و لێرەشدا کوڵی دڵی خۆی لەوە دەردەبڕێ کە والاوەکانی کوردەواری لەبەر نەزانی خۆیان هەر بە تەمبەڵی و نەزانی رادەبوێرن و ناچن بۆ فێرگە وخەریکی فێربوونی زانست و زانیاری نابن وناتوانن بە چاکی کەڵک لە خاکی پاکی خۆیان وەربگرن!!

ئیتر هەر بۆیەش تەواوی ئەوکانە و چاوە گرینگانەی کوردستان یا بێگانە و دژمنان دەریان دێنن و بۆخۆیان دەیانبەن و کەڵکیان لێ وەردەگرن یا هەروا لە ژێرزەویدا دەمێننەوە وکەڵکیان لێ وەرناگیرێ، کوردەکانیش هەروا بە ڕووت ورەجاڵی وبە هەژاری و نەداری دەمێننەوە.

مامۆستا لێمان تووڕەیە و پێمان دەڵێ کەڵک وەرگرتن لەو کانەو چاوە گرینگانە پێویستی زۆری بە زانین و فێر بوون هەیە و بێگومان بە نەزانی ئەوانە دەرناهێنرێن و نەوتەکەمان لە کیس چووە، با ئەو شتانەی دیشمان لە دەس دەرنەهێنن!! خۆمن هەر کاتێ نەوتەکەم وە بیر دێتەوە ئاورم دە هەناوان بەردەبێ، بەڵام چ بکەم هیچم لە دەس نایە. وەک دەفەرموێ:

چـــۆن دێـــتە دڵـــم خەیـــاڵی نەوتـــێ
هێنـــــد نـــــامێنێ جەرگەکەم بـــــشەوتێ
نەوتـــی باباگوڕگوڕی چـــۆن دەچـــێ بـــۆ پاریـــسێ
ئـــاوری حەســـرەتۆمەندی لە دەروونـــم داییـــسێ

منیش هەربەودمی ئەوی ئەوتاکەم لێ زیاد کردووە هیوادارم پێی ناخۆش نەبێ‌و لێم قەلس نە بێ، چونکە هەر لە دڵی ویم قسە کردووە دیارە لە زۆر جیی دیکەشدا ئەوکارەم کردووە وەک فەقێ دەڵێن (بەزەننی رەزا) :

چـون نەوتـی کرماشـانێ بـۆ خـۆی دەیبـا بیـانێ
تەواوی وەجەکـــانم بە ویکـــڕا دەکەن ژانـــێ

خوای گەورە کوردستانی خۆشەویستمانی وەها دروست کردووە کە هەمووی هەر کانگا و سەرچاوەی زۆر گەورە و گرینگە و شتگەلی

گرانبەهای وەها بەنرخی تێدایە کە وڵاتانی دیکە لێی بێبەشن وەک کانی زێڕ و زێو و یاقووت و زومڕوت و ئەڵماس و نوقرە و ئەو جۆرە شتانە. تەنانەت شاخ و کێوەکانیشی هەمووی هەر کانگای شتگەلی زۆر بەنرخی نایابە، دەتوانین بە راشکاوی بڵێین، کە (کوردستان بووکی رازاوە بە خشڵی کانە).

جا مامۆستای بەڕێزمان بە تووڕەییەوە دەفەرموێ: بەڵام ئێوە لە سەر ئەو خاکە چاکەڕا لەبەر گێژی و نازیرەکی خۆتان ناتوانن کەڵکیان لێ وەربگرن و بۆ خۆتان دە کاریان بکەن. وەک دەڵێ:

ئەمما ئێوە نەزانن لە بەر گێژی و دەبەنگی
ئەو زومڕووت و یاقووتە چلۆنتان دێتە جەنگی
ئێوە لەسەر ئەو خاکە دەبوو خۆتان بە کوشت دەن
داگیرکەران بکوژن یا لە وڵاتیان دەرکەن
ئێوەش خۆ بە قسەی خۆتان گەلێکی خاوەن خاکن
بەڵام نیسبەت بە خۆتان بێموبالات و باکن
بە خوا لە داخی ئێوە من هەر خەریکە بمرم
یا بخنکێم لە قینان یانە زەردوویی بگرم

راستی پیاوکاتێک هۆنراوەکانی مامۆستا دەخوێنێتەوە و چاوێک بە شاخ و چیاحەستەمەکانی گاگەش و کارگ و هەرمێ و پانەسەرو شارستێن و کۆنە کێچ و هەنگەوێ و مێشەدێدا دەخشێنێ و بە درێژایی نێزیکەی پتر لە ١٠٠ کیلۆمیترو بەرینایی ٥٠ کیلۆمیتر هەوایی هەمووی هەرگڕانیتی رەش وسەوزە و پڕپڕیشە لە میکا ئەگەرهەزاران ساڵ بە خەڵوارلێی دەربێنرێ هێشتا رەنگبێ نیوەش نەبێ وئێستا لێشاوی بەردگڕانیتی ئەومەڵبەندە لە چەندین جێگەی ئەورووپا سەری دەرهێناوە یا ئەگەر چاوێک لە کێوەکانی نێوان

شاوەلە ودەشتی قوڕێ بکاوببینێ کە ئەوچیا دوورو درێژومەزنە هەموی هەر سەنگی سپی چینییە . یا تەماشا کانگا مەڕمەڕی پلە یەکەمی گوندی قزل قوپی شارویران بکەی کە ئەوا چەندین سالە بیگانەک بوخوی دەیبا و دەیخواو رەنگە بەشی هەمووخانووبەرەکانی هەمو قاڕەی ئەورووپا یان تێدا بێ یاخۆلە دەیان وسەدان وهەزاران جێگای دیکەی ئەوکوردستانە کەوابە تازەیی دەیان و سەدان و هەزاران کانگای بەردی مەڕمەڕ و مەرمەڕیت و باڕیت و میکا ونیکل و ئاسن و فافۆن و نەوت و گازو زومرووت و پیرۆزە و گۆگردومس و جۆرگەلی زۆری رەنگیان دیتۆتەوە وبێگومان لە دەیان وسەدان جێگەی دیکەی کوردەواریش کە کانگای پاقر و رادیۆم و ئۆرانیۆم و زێڕو یاقووت هەبێ رەنگە لانی کەم لە دڵی خۆی دا بڵێ ئەرێ خوایە مامۆستای کۆیی ئەو هەمووشتانەی لە کوێ زانیوە؟! خۆخوا خۆی دەفەرموێ: (لایعلم الغیب إلاّ الله) جگە لە خوا هیچ کەس نهێنی نازانێ، دەنا دەکرا بڵێین ئەو بەڕێزە زانیاری نهێنی یا بە وتەی پیر و مریدان کەرامەتی هەبووە.

بەڵام راستی ئەوەیە،کە مامۆستای بەڕێزمان لەهەموو زانیاری و فێریکی، کە لە وڵاتدا باو بووبێ دەستێکی باڵای هەبووە و زۆر لێزانانە تونیویەتی هەموو شتێک لێک بداتەوە و هەموو شتێکیش یا بە زانیاری ولێزانی یا بە تاقیکاری و تێکەڵاوی بۆ مرۆڤ روون دەبێتەوە و دەردەکەوێ.

پیاو ئەگەر بیر لەو مامۆستا بەڕێزە دەکاتەوە راستی سەری لێی سووڕ دەمێنێ، چونکە ئەو لە هەر بوار و بەستێنێکدا پسپۆڕ و شارەزا بووە و لە هەر بابەتێکەوە سەرامەد و سەردەچوو بووە. هەر دەڵێی ئەندازیارێکی کانی یا سروشتی بووە زۆر چاک زانیوە،

کە ناوی زەوی چی تێدایە و ئەوەی تێدایە بۆچی دەبێ و چۆنیش دەردێنرێ و چۆنی کەڵک لێ وەردەگیرێ. هەروەک خۆی دەفەرموێ:

دەزانـــی نـــاوی عەردی چـــی تێـــدایە؟
وەلـــێ مەرقـــوومی ئەمـــری کیمیـــایە
هەتـــاکوو ئەو عـــیلمە زۆر چـــاکی نەخـــوێنن
دەبـــێ هەر بـــاقڵە و ســـڵقان بچێـــنن
عیلمـــی کیمیـــات گەر نەخوێنـــدووە
بە خـــوا نـــازانی خـــوا چـــی کـــردووە

مامۆستا هەر کاتێ بیری لەو هەموو کانگا و چاوە گرینگانەی کوردستان کردۆتەوە کە یا بێگانە دەیانکەن و دەیانخۆن دڵە ڕووناک و پڕلە هەست و زانیارییەکەی پتر وەکوڵ هاتووە و وەک مەنجەڵی سەرگڕەپێچەی تەندووری نێڵدراو زڵق زڵق کوڵیوە. کوڵی گریانێی لە تاوان دە ئەوکێ ماوە ولە لایەک دیتوویەتی گەلە هەژارەکەی هەروا بە هەژاری ماوەتەوە ولە لای دیش کە روانیویەتی وا دژمنان بە کەیفی خۆیان کەڵک لە خاکی پاکی کوردستان وەردەگرن لە کوردان تووڕە بووە و تانووتی لێداون ویستوویەتی پێیان بڵێ ئێوە نەزانن و لە نازیرەکی و گێژی و هۆڕی خۆتان هەر ناشزانن کە ئەو کانە و چاوانە چین، دەنا چۆن دەبوو بێڵن دژمنانی خۆتان ئاوا مایەی ژین و ژیان ئێوە بەرن و کەچی خۆشتان ئاوا رووت و رەجاڵ و نەدار بن؟

لە ساڵانەدالە گوندی ئالاوانی ناوچەی مەنگوڕایەتیدالە ماڵی خالان بووم ویستم بە پێیان بە شاخ و کێوەکانی گاگەشێدا بەرەو مەهاباد بگەڕێمەوە، لە پانەسەری کە لە گەڵ کوڕە خاڵێکم بووم لە چادرێکی لامان دا بۆ ئەوەی، کە نەختێک بحەسێینەوە و

برسیایەتی و تینوایەتی دەربکەین. خـاوەن چـادرەکە ڕێزێکـی زۆری لـێ گـرتین ولـێم پرسـی و گـوتم کـاکە گیـان نـاوت چییـە بەخێـر؟ فەرمـووی نـاوم ئەبـوبەکرە وئێـستاکە گونـدی پانەسـەر بە هـۆی شـەڕێکی خوێنـاوی کە چەنـد سـاڵ لەمەوبەرلە نێـوانی هێـزی پێـشمەرگە وجاشـانداتێی کـراوە پێیـان چـۆڵ کـردووین و خانووەکانیشمان هەرلێ سووتێنران، دەنـا لە پێشدا ئێمە خەڵکـی ئێرە بووین و ئێستا بە ناچاری چووینەتە گوندی شارستێن.

منیش گـوتم: کـاک ئەبـوبەکر تـۆ چـۆن لەو هەمـوو کانگـا بەردە گرانیتە جوان و چاکانە بۆخۆت جێیەکت نەگرتـۆتەوە؟ بە زمـانێکی زۆرسادە و ساکار فەرمووی : جا مامۆستا کوردی پانەسەر و کانگا؟ منیش بە تووڕەییەکی دۆستانەوە عەرزم کرد : بۆکوردی پانەسـەری لەگەڵ کابرایەکی تاران چ جیاوازییەکی هەیە؟ من ئەوەت لێ قبووڵ نـاکەم و زۆریـشم پـێ ناخۆشـە وا دەڵێـی، ئەویـش هەناسـەیەکی ساردی هەڵکێـشا و گـوتی: بە قورئـانی لێـت خوێنـدووە ساڵێکیش دەبـو، کە لێـرە بۆڵـدزێر کـاری لە سـەر ئەو بەردە گـران بەهـایە دەکـرد، بەڵام خەڵکـی ئـێمە هەر دەیـانگوت نـاوانییە، بەردچـۆن دەفرۆشێ و، شتی وا هەرنابێ. بەڵام ئەوە مریشکێکی زێڕبە چـە نـد جـوچکەوە لە بـن گڵـی دایە و لەوی دەگەڕێ! گـوتم: بە خـوا لەوەی تـۆدەیڵێی گەلێـک گرینگتـرە. ئەوبەردە بـریقەدارە سـەخت و ڕەقە. کاری مریشکی زێڕنییە کە ئە و کابرایە لە کێوە دەری دێنێ!!

جامامۆستای گەورە پێمـان دەفەرمـوێ ئەی کـوردینە ئێوە چـۆن دەبـێ لە سـەر ئەو هەمـوو پیـت وبەرەکەتەی کوردسـتانێڕا ئـاوا هەژارو چاو لە دەست و نەدار بن. کوڕە زۆر زۆر نەنگە. خۆ ئێوە:

خـاکوو هەمـوو مەعـدەنە، مەعـدەنی زێـڕ و زێـوی
پـڕ لە لەعـل و یـاقووتە نـاو شـاخ و داخ و کێـوی

ئەممـــا ئێـــوە نەزانـــن لە بەر گێـــژی و دەبەنگـــی
ئەم زومـــڕووت و یـاقووتە چلۆنتـــان دێــتە چەنگــی
ئەوەی خەڵقـی خـودا بـوو لە مەعـدەن و کـانی نەوت
هەمووی لە کیس ئێمە چوو، بەدەستی کافران کەوت

راستە کە دەبێ فێری زانیارییەکانی فیزیک و کیمیا و زانیاری سروشتی زۆر بە چاکی بخوێنن،جا بە هۆی ئەوان بتوانن ئاڵوگۆڕ لە سفنگەل (مواد)ی بن عەرز و سەر عەرزیدا بەدی بێنن و بتوانن لە شتێکەوە بیانکەن بە شتێکی دیکە،ئەمجا بە کەیفی خۆتان کەڵکیان لێ وەربگرن، ئیتر بەو زانیارییانە و بە هۆی کەڵک وەرگرتن لەوان کان و چاوانە سەرکەوتن لە دوای سەرکەوتن وەدەس بێنن. وڵاتی رازاوەی کوردەواری پتر وەڕازێنن و بەرەو پێشی بەرن. زۆر نەنگە گەلە بەجێماوەکەتان لە دواکەوتوویی و بەجێماوی رزگار بکەن:

ئەو بەڕێزە هیچ ناهەقی نییە کە دەفەرموێ:

هەروەخـــــتە لە داخـــــی ئێــــوە بمــــرم
رۆییــــــوە قەرار و هــــــۆش و ســـــــەبرم
چ بـــــکەم چ بڵـــــێم لە تـــــاوی کـــــوردان
ئـــــاگر دەگـــــرێ دڵـــــــم لە دەردان

ئەمجا پەنا دەباتە بەر یەزدانی مەزن و بێهاوتا و هانای بۆ دەبا و لێی دەپاڕێتەوە و دەڵێ:

چـــارە چیـــیە خـــودایە تـــۆ دەزانـــی
خـــۆت عـــالمی زاهیـــر و نیهـــانی
ئەم زوڵـــمە قبـــووڵ نەکەی خـــودایە

ئەســـــــڵا ئەمەلـــــــم بە کەس نەمـــــــایە
لـــــــوتفی تــــــووە مەلــــــجەء و پەنــــــاهم
روحمێکــــــی بە کـــــورد بــــــکەی ئــــیلاهم
وەک دێـــــــتە دڵــــــم خەیــــــاڵی نەوتــــــێ
هێنــــــــد نـــــــامێنی جەرگەکەم بفەوتـــــــێ

بەڕێز جەنابی مامۆستای کۆیی لەوەش هەر زۆر قەڵسە کەوا لە نێوکوردانــدا پیــشەسازی و وەســتاکاری زۆرکەمە و هەرخەریکــی حیقایەت و داستان وشتی بێ ئاکامن ، یان خەریکی لێکدانەوەی هۆنراوە و قسەی رەق و تەقی عەرەبانن و دوای زانیاری سروشتی ناکەون پێمان دەڵێ کوڕینە ئەوەی ئێستا ئێمە دەیکەین ولە سەری دەڕۆین بە کارنایە چونکە هیچ کەڵکی نییە:

ئــــــێمە پابەنــــــدی وەهــــــم و خەیــــــاڵین
ئــــــێمە خەریکــــــی کەری جرجــــــاڵین
عیلمــــــی ســــــەنایع لای ئــــــێمە نیــــــیە
گەر چــــــشتێک هەیە ئەویــــــش قەولیــــــیە

مامۆســتای بەڕێزوخۆشەویــستمان گەلێــک لەوەش قەڵــسە کە مامۆستاکانی ئـایینی هەرواخەریکـی سـاخ کـردنەوەی قونەقەیـد و مەتەڵۆکی عەرەبی وهۆنراوە سەخت و ڕەقەکانی هۆنەرانی تەنانەت پێش ئیسلامیـشن وگوێیـان بەوە نـابزوێ کە ئـاخر بـابە ئەوە هـیچ کەڵکی نییە وئیترفلان پیرێژنە عەرەبە لە خـۆڕا قـسەیەکی چەوت و هەڵەی بە سەرزاریدا هاتووە ئەو هەموو لێکدانەوە و لێکـۆڵینەوە و تـوێژینەوەی بـۆچییە؟ بـۆیەک کەڕەت نـاڵێی هەڵەیە و لە کـۆڵی ببیەوە و ئەو هەموو زەحمەت و رەنجە لە پیشەسازی یا لانـی کەم

لە توێژینەوەی ئایەتێکی قورئاندا بە خەرج نادەی؟ یان ئەوە کە زانیاری سروشتی (طبیعی)تان بە یەکجارەکی وەلا ناوە و جەنابی مامۆستاش ماشەڵڵا بە ناگایی فتوائەدا کە حەرامە خوێندنی ئەو جۆرە زانیارییانە و هەر لە خۆڕایی و بێبەڵگە دەڵێ ئەوە عیلمی شەیتانییە!! بەو جۆرە لە خەڵکی موسڵمانی قەدەغە کردوون!! ناهێڵێ لاوە خوێنگەرمەکانی کورد فێری ئەو زانیارییانە بن و تەنیا زانیارییە خەیاڵی (تئوری)یەکانی بۆئێمە هێشتوونەتەوە وهێندێک (قال اقول و قوله ویقول) کە بەڕاستی ئەوەش هیچ کەڵکی نییە.

ماموستا کاتێ دەبینێ لە فێرگە خواییەکانی کوردستاندا کە ئەو هەموو گەنج و لاوە تەمەنی پڕبایەخی خۆیان بۆ فێر بوونی زانیارییەکانی ئایینی تەرخان کردووە بەڵام بە پێچەوانەی رابردووی روحانییەتی کورد کاتێ تەواو دەبن و دم وەردەگرن و گۆیا دەبنە مەلا تەنانەت ناتوانن بە هیچ جۆرێک لە باری پیشەسازییەوە سەر دەربێنن و لەباری پزیشکی و دەرمانییەوە هیچ نازانن و لە ئەندازیاریدا هەر زۆر کوڵن و لە باری رامیاری و کۆمەڵایەتییەوە یەکجار زۆر لە پاشن و لەبەر چاوی وان شێخە جادووگەرەکان خەڵکی کورد بە نێوی ئایین دەچەوسێننەوە و فریویان دەدەن و دەیانخەڵەتێنن، نەک هەر بەرەنگاریان نابنەوە بەڵکە هاوکاریشیان دەکەن و بە فەرموودەی خۆی ئەویش بۆ شێخ وەکوو کەلبی موعەللەم، بە دەم کەروێشکی بۆ ئەگرێ لە لانە!! هەروەها دەیان و سەدان ناتەواوی و ناڕێکوپێکی دیکەش دڵە پاک و خاوێنەکەی دیسان وەکوڵ دێتەوە و دەفەرموێ:

عیلمی تەبیعەت عیلمی خودایە
قال و قوله گشتی هەبایە
عیلمی کیمیات گەر نەخوێندووە

به خــــوا نـــــازانی خــــوا چـــی کـــــردووه؟
عیلمــــــی حیکـــــایەت گەر کەڵکـــــی هەبــــا
دەبــــــوایە دنیـــــا هەمـــــوو بــــــۆ مە بــــا

جا مامۆستای دڵسۆزمان لێرەدا دەیهەوێ پێمان بڵێ کە ئێوە ئەو جۆرە زانیارییانە نازانن و لە پیشەسازیدا ئـاوا لە پاشن نـاتوانن کەڵک لەو هەموو کانگـا و چـاوانە وەربگرن کەوا خـوای گەورە بـۆ ئێوەی لە خاکی پاکی کوردستانیدا دانـاون. خـۆ هەر بە هـۆی ئەو نازیرەکی و دەبەنگییەتانە کەوا چاوە نەوتەکانی وەک باباگوڕگوڕو کرماشـان و هتـد لە کیـسمان چـوو و نەیـاران هـاتن لەو لاوەڕا بـۆ خۆیـان دۆزیـانەوە و کەڵکیـان لـێ وەرگـرتن. جـا بەو شـێوەیە بە تووڕەییەوە رووومان تێدەکا و دەفەرموێ:

ئەی کـــاکی نەفـــامی گەوجـــی مـــلهـــۆڕ
بنـــــــوارە لە دەوری بـــــــابە گوڕگـــــــوڕ
ئەو نەوتە چ بــــــوو؟ ژیـــــانی تــــۆ بــــوو
وەی خـــــۆڵ بە ســــەرت ئەوا ئەویـــش چـــوو
ئەو نەوتە چ بــــــــوو چلـــــــۆن بەدەرکەوت
چـــــــۆن هەڵـــــــدەقوڵێ مەنـــــابیعی نەوت

ئەمجا پاشـی ئەو تـووڕە بـوون و دەردە دڵ کـردن و نـاڕەحەتییە دەیهەوێ هەر نەبێ هانمان بدات بـۆ ئەوەی کە لانـی کەم ئێـستا کە نەختێک وەخۆ کەوین و هۆشمان بێتەوە بەر و هەر نەبـێ نەهێڵـین چی دیکە کانگا و چـاوە گرینگەکـانی کوردسـتانمان لە دەس بچـن و نەیاران وەک ئەوانـی دیکە بـێن و بـۆ خۆیـان دەریـانبێنن. چـونکە بەڕاستی خـاکی کوردسـتانی خۆشەویست هەمووی هەر فەڕ و پیـت و

بەکەڵـکە و لە چـاو ئەنـدەران زۆربەی هەر کانگـا و سـەرچاوەی شتگەلی جۆراوجۆرەو هەر بستە خاکێکی گرینگترە لە گەوهەرێکی و بە فەرمـانی خـوای گەورە شـتی وای تێـدایە کە بـێگومـان لە جێـی دیکەدا هەر نییە یا زۆر کەمە. جا بۆیە دەفەرموێ:

ولاتێکتـــــان هەیە پـــڕ کـــــان و مەعـــــدەن
بە بێـــــڵ و پـــێمەڕە دوو قـــورتی لـــێ دەن
خـــــــاکێکی هەیە وڵاتــــــی کـــــوردی
ئەکـــــسیرە وەلـــێ لە چەنگـــی مـــردی
بـــــستێ لە وڵات و مڵکـــــی کـــوردی
نایـــــــدەم بە هەزاری ســــــوهرەوەردی
قـــــولێکی لە دەوری بــــابە گوڕگـــــوڕ
نایـــــدەم بە منـــــــارەی ئیمـــــام دوور

جا کەوایە ئەی کاکی کوردە ئەتۆش هەروەک مامۆستای دڵسۆزی خۆت ڕێزی خاکە چاکە پاکەکەت بگرە، خۆشت بوێ و بیپارێزە و مەیدە بە دەستی بێگانە و پێشت وانەبێ کە تـازە کوردسـتان هیچـی تێدا نەمـاوە و هەمـووی بە دەسـتی بێگانەکـان دەرهێنـراوە چـونکە کوردسـتان خەزێنێکـی گەورەی لە بـن نەهـاتووی وایە کە ئەگەر هەزاران ساڵ لێی دەربێنرێ هێشتا چەنـدانێکی لـێ کەم نـابێتەوە و ئێتر دەریایەکی مەزنی بێبنی وەهایە کە هەرچەندی لێـی هەڵێنجـی خاڵی نابێتەوە. جا هەر بۆیە بە تووڕەییەوە دەفەرموێ:

ئەی کـــــوردی نەفـــــامی خـــــانەوێران
وەی عەبـــــدی زەلیلـــــی شـــــێخ و پیـــــران
ئێـــــستاکە گەلـــــێ مەعـــــادینی دی

پەنهـــــانە لە نـــــاو دەروونـــــی عەردی
وەک مەعـــــدەنی زێـــــڕ و زیـــــو و ســـــەدەف
تـــــۆش لێـــــدە لە تەپـــــڵ و دمـــــبەگ و دەف

واتا تا کەی ئەتۆ هەر فریوی شێخ و پیرانی چاوبەست دەخۆی و وە دوای زانست و زانیاری ناکەوی و فێر نابی کە چۆن کەڵک لەو چاوە و کانانە وەردەگیرێ و هەر لە باتی هەموو پێشکەوتن و سەرکەوتنێک تەپڵ و دمبەگ و دەفمان بۆ لێدەدەی؟ ئاخر ئەو کارە نالەبارەت چ دەردێکی تۆ چار دەکا؟ بۆچی وەهۆش نایەوە، کەی ئەوە کارێکی ژیرانەیە؟ وڵات کەی بەو جۆرە شتە پڕوپووچانە بەرەو پێش دەڕوا؟

کانگا و چاوەکانی جۆراوجۆری کوردستان ئەوەندە زۆر و باش و بەکەڵکن کە دەتوانین بڵێین ئەگەر دەوڵەتێکی رێکوپێک و دڵسۆزی کورد بە سەریان رابگا و سەرپەرستیان بکا بێگومان هەزاران ساڵ ئەو گەل و هۆز و وڵاتەی پێ هەڵدەسووڕێنرێ و هەزاران بەرنامە و پرۆژەی باش باشیشی پێ دادەمەزرێ و ئیتر ئەو وڵاتەی پێ دەڕازێنرێتەوە و سەرەڕای ئەوەش دەتوانرێ کە یارمەتی مرۆڤ دۆستانەی باشیش بە ئەولا و ئەم لا بکرێ.

جا ئیتر هەر بۆیەشە کە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان بە هیچ کلۆجێک ئامادە نین دەستی لێ هەڵبگرن و لەو رێیەدا هەزاران هەزار و بەڵکە میلیۆنەها سەربازی کوڕی خەڵک بە کوشت دەدەن و بە هەر نرخێک بێ لە ژێر چەوسانەوەی خۆیاندا دەیهێڵنەوە و ئیتر توندە توند بە خرێنەکانیان دەیگرن و لە هەر چوار پێنج لاوە دەیکرۆسنەوە، بەڵام بەو حاڵەش چونکە بە تەواوی دڵنیا نین و ترسی ئەوەیان هەمیشە هەر لە دڵدایە کە رۆژێک هەر دەبێ لاوانی

کوردیش وەک ئەحمەد موختار بەگ دەڵێ:

ئەورۆ بـا وا بـێ بەڵام رۆژێ ئەبـێ ئەولادی کـورد
بێـنەوە مەیـدان بە عـیلم و سـەنعەت و عیرفـانەوە
خانەقین و مەندەلی و خاکی لوڕستان یەک بە یەک
وەک وەسـا ئەیـدوورن بە لای مەنتـیقەی بابـانەوە
کێـو و کەژ ئەبێـتە بـاخ و جـادە و قەسـرە ڕێ
بـۆ تەماشـای دەسـتە دەسـتە دێـن لە ئینگلیـستانەوە

بەڵێ هەمیشە ترساون کە رۆژێک دەبێ لاوانی کوردەواریش بچنە فێرگە و زانکۆ و زانستگا و فێری زانست و زانیـارییە پێویـستەکانی رۆژبن و هێزێکی گەورەو کۆک و پۆشتە و تەیار بەچەکی زانیـاری و لێهاتوو و کارامە پێک بێنن و لێیان راپەڕن و کوردستانیان لە بنـی ددان و بەڵکە لە گەرووش دەربێننەوە و هەر بۆیەش لە زۆربەی ئەو وڵاتە داگیـر کـراوەدا سـەرمایە گوزارییـان نەکـردووە و ناشـیکەن چونکە دەزانن کە رۆژێک هەر لێیان بەجـێ دەمێنـێ و راسـتی ئەوان تەنیـا لە شـوێنێکیان سـەرمایەگوزاری کـردووە یـان دەیـکەن و کارخانەو پرۆژە و بەرنامەی گەورە و درێژخایەنی تێدا دادەنـێن کە بە تەواوەتی توانیبیان یا بتوانن ئەو شوێنە بە یەکجاری بە کوردان چـۆل بـکەن و پێیـان بە جـێ بـێڵن. بە کـوردی و بە کـورتی ئەو جێگایانەی کە بە تەواوی و بە دڵنیایی لە ژێر دەسـتیاندا نەبـووبێ هیـچ خەرجییەکی ئەوتۆیان لێ نەکردووە و لێی ناکەن.

جا مامۆستای خۆشەویست و خـوا لێخۆشـبوومان زۆر بە چـاکی ئەو رۆژەی پـێشبینـی کـردووە و زۆر چـاک زانیـویەتی کە بە رۆشنایی زانست و زانیـاری و هێزی بـازوو نەبـێ ئەو وڵاتە رزگـار نابێ و بە ئاوات و بە ئامانجی خۆی ناگـا، ئیتـر بەو شـێوە تێمـان

رادەخورێ و دەیهەوێ لە خەوی بێئاگایی هەڵمانبستێنێ و پێمان دەڵێ:

هەسـتە پـێش کەوە ئەی لاوی کـوردی
ئاگـات لە خـۆ بـێ کـاروان رابـردی
بە نـووری عـیلم ریگـا بە دەر خە
بە زۆری باسـک کـارێ بە سـەر خە
میـسالی عـیلم بفـڕە وەک تەیـران
بە هێـزی عـیلم هەڕۆ بـن بەحـران
عیلمـێ بخـوێنە بـۆ گەلـت چـا بـێ
گەل و مەفتەنـت بە عیلمـی شـا بـێ
هەتـاکوو گەلـت بە سـەر بـکەوێ
لە نـاو گەلانـا بەدەر بـکەوێ

ئەمجا مامۆستای گەورە و دڵسۆزمان هەر لە دوایی ئەو بەستە هەڵبەستەدا دووبارە روو دە کوردان دەکاتەوە و دەکەوێتە سەرکۆنەو لۆمە کردنیان و تانووت و تەشەریان لێ دەدا و دەفەرموێ:

ئێوەش خۆ بە قسەی خۆتان گەلێکی خاوەن خاکن
بەڵام نیسبەت بە خۆتان بێموبالات و باکن
ئێوە لەسەر ئەو خاکە دەبوو خۆتان بە کوشت دەن
داگیـرکەران بکـوژن یـا لە وڵاتیـان دەرکەن
بە خـوا لە داخـی ئێـوە مـن هەر خەریـکە بمـرم
یـا بخنکـێم لە قینـان یـانە زەردوویـی بگـرم
ئـاخر چـۆن ئەوە حـاڵە لە چـاو کـوللی میللەتـێ
هەر کـوردی خـانەوێران بـژی لە نـاو زیللەتـێ

ئەمجا هەر لەو بەستە هەڵبەستە جوان و پڕ واتایەدا باسێک لە رابردووی گەلی زۆر لێکراومان بۆ دەکاو دەفەرموێ: ئێوە کوردینە پێتان وانەبێ کە باب و باپیرانیشتان هەروا وەکو ئێوە زەبوون و یەخسیری دەستی دژمنانی خۆیان بوون، ئەوان نەک هەر وا نەبوون و بەس، بەڵکە دوو زنجیرە پادشای زۆر بەهێز و بەناوبانگی ماد و ساسان کە لە کاتی خۆیاندا لە جیهاندا بێوێنە و نموونە بوو و لە هەر یەکەیان پتر لە سی کەس بۆ ماوەی چەند ساڵان پادشایەتییان کردووە، نەک هەر تەنیا لە خاکی پاکی کوردستاندا سەربەخۆ بوون و بەس بەڵکە دەسەڵاتی بەشێکی زۆری وڵاتانی جیهانیشیان هەبووە و گەورە و خاوەن دەسەڵاتی زۆر و بەهێزترین دەوڵەتی رۆژگاری خۆیان بوون و ژمارەیەکی زۆری گەلانی دیکەی جیهانیشیان لەبەر دەستیدا بووە و فەرمانبەر و فەرمان هەڵگری وان بوون و لە کاتی خۆیدا هیچ کەس بەوان نەوەستاوە،هەر کەسێک نەیاری و دژمنایەتی کردبن خێرا و زۆر بە ئاسانی توانیویانە کە تەمبێی بکەن و چەپەڵۆکی خۆیانی پێدا دەن.

بۆ نموونە کیاکسار یا هوەخشەترە، یا هۆخەشتەر سێهەمین پادشای زۆر بەرێز و بەهێزی ماد کە بە پێی هێندێک لێکدانەوەی مێژوویی لە ساڵی ٧٠٠ پێش لە دایک بوونی هەنتەشی مەسیح بە سوپایەکی یەکجار زۆرەوە هەڵیکوتاوەتە سەر دژمنی لەمێژینە و بەهێزی خۆی واتا دەوڵەتی ئاشوڕ لە نەینەوایە و پاش چەند مانگ گەمارۆدانێکی زۆر سەخت و دژوار بە سێڵاوێکی گەورەی دەستکردی شووره و بارووەکانی شاری نەینەوایەی کە بە خشتی کاڵ دانرابوون رووخاند و بەو جۆرە شارەکەی گرت و پایتەختەکەی بە یەکجاری وێران کرد. بەڵام هەر وەک لە خودی ئەو پەڕتووکەدا دەیخوێنینەوە پادشای ئاشوڕ کاتێ کە بە یەکجاری دڵنیا بوو

تەمابڕ بوون لەوەی کە بتوانێ دەست بکاتەوە و تێگەیی کە تازە بێگومان بە دەستی هێزەکانی ماد بە دیل دەگیرێ و.. خۆی و خاوخێزانی و تەواوی ماڵ و سامانی خۆی لە کۆشکی شایەتیدا ئاگر دان و سووتاندنی. ئەو ڕووداوە بە پێی هێندێک لە لێکۆڵینەوە مێژوییەکان لە ساڵی ٦١٥ بەر لە دایک بوونی هەنتەشی عیسا بووە.

بە هەر حاڵ ئەو بەڕێزە لە گەڕانەوەیدا لە شاری هەولێر جێژنێکی گەورەی گرت و ئەو جێژنی سەرکەوتنەیان دانا بە سەرەتای بەرواری کوردی. جا بەو پێیە ئێستا بەرواری کوردی دەبێتە ٢٥١٦، بەڵام بە هێندێک لێکدانەوەش کە ئەوەیان فەرمی (ڕەسمی)یە ئێستا بەرواری کوردی دەبێتە ٢٧٠١. واتا ساڵی ١٣٨١ کۆچی هەتاوی بەرابەرە لەگەڵ ٢٧٠١ مادی کوردی.

بە هەر حاڵ بەرواری کوردی لەو ڕۆژەدا هەڵگیراوە کە کیاکسار یا هۆخشەترە بەهێزترین پادشای ماد کە بە پێی گەلێک سەرچاوەی مێژوویی لە ساڵی ٦١٥ پێش لە دایک بوونی مەسیح کۆچی دوایی کردووە و دوای مردنیشی سەرکەوتنە مەزنەکەی خۆی بە سەر گەورەترین دژمنی گەل و دەوڵەتی مادا واتا ئاشۆرییەکان لە شاری هەولێرێ ئەو جێژنە مەزنەی کە باسی کرا گرتی.

جا دیارە دوای زنجیرە پادشای ساسانی، کە دەورانی ئیسلام دێتە گۆڕێ و ئایینی پیرۆزی ئیسلام دەسەڵاتی بە سەر تەواوی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئاسیای میانە و باکوورو ڕۆژئاوای ئەفریقادا سەپاند و تەواوی ئەو گەل و هۆزانەی کە لەو مەڵبەندەدا دەژیان زۆربەیان بە ئامێزێکی ئاوەڵاوە پێشوازییان لە ئیسلام کردو هاتنە ژێر ئاڵای ئیسلام و موسڵمان بوون و کەمێکیشیان ئامادەیی خۆیان دەربڕی کە سەرانە بدەن و ماوەیەک بۆ بیر کردنەوە

مۆڵەتیان خواست. کوردیش وێڕای گش ئەو گەلانە سەربەخۆیی نەبووە، لە ژێر دەسەڵاتی میری ئیسلامیدا بووە، بەڵام شتێکی زۆر لە خودموختاری پتری هەبووە، دیارە کورد و هەموو گەلانی دیکەی بن دەستی ئیسلامیش بەو بڕە خودموختارییە قایل و دابین بوون.

ئەو جار دوای ماوەیەک لە سەدەی پێنجەمدا سەرداری بەڕێزی کوردی موسڵمان سەلاحەددینی ئەیوبی هاتۆتە مەیدان و بۆتە فەرمانڕەوای تەواوی خاکی پاکی ئیسلام و تەواوی موسڵمانانی جیهانی بە کورد و ناکوردەوە و بە عەرەب و ناعەرەبەوە لە ژێر ئاڵای پیرۆزی ئیسلامدا کۆ کردۆتەوە و هیچ گەل و هۆزێکی موسڵمان بە نێوی نەتەوایەتی خۆیەوە کارێکی نەکردووە و هەرچی بووە و کراوە هەر بە نێوی ئیسلام و دەوڵەتی ئیسلامییەوە بووە و کراوە. بەڵام هیچ گەل و هۆزێکیش زێفی لێ نەکراوە و مافی نەخوراوە.

جا ئیتر پتر لە یەک سەدەی تەواو لە سایەیی سەلاحەددینەوە کورد نەک هەر فەرمانڕەوای کوردستان بووە و بەس بەڵکە تاقە دەسەڵاتداری تەواوی خاکی پاکی ئیسلام و هەموو موسڵمانانیش بووە و هەموو گەل و هۆزە موسڵمانەکانی ئەو ناوچەیە لە ژێر فەرمانی کوردی موسڵماندا بوون. بەڵام لەبەر ئەوەی کە ئەو باسە زۆر دوور و درێژە و پێداچوونەوەیەکی زۆری پێویستە مامۆستای بەڕێزمان لێرەدا هەر ئاماژە بەوە دەکا کە دەبێ لە مێژوودا وەخوێنرێ و بەو جۆرە دەفەرموێ برۆ مێژوو وەخوێنە و بزانە، کە گەلی تۆ رابردوویەکی چەندە رووناک و پڕ لە شانازی هەیە و پێت وانەبێ کە هەمەیشە ئاوا هەژار و ڕووت و پەتیارە بووبێ، ئەمجا بە هۆی ئەوەی، کە ئەو کانە و چاوانەی یەکجار لە لا گرینگە و نایهەوێ کە چیدیکە کورد سەبارەت بەوان بێموبالات بن و خەڵکیش

هەروا بۆخۆی دەریانبێنێ و بیانخوات، بەڵکە دەیهەوێ هۆشیار ببنەوە و فێری زانیارییە سروشتی و فیزیک و کیمی و پیشەسازی ببن و بتوانن بۆخۆیان ئەوان دەربێنن و کەڵکیان لێ وەربگرن. جا بەو شێوە دەفەرموێ:

ئەمن ئەوا پێم گوتن ئێوەش مەیلی خۆتانە
نەکەن لە دەستی دەرکەن ئەو مەعادین و کانە
(و ما علی الرسول إلاّ البلاغ المبین)
ئاخر تو خوا تا کەنگێ ئاوا بە زیللەت بژین؟
حاسڵی عەرزوو دەکەم بە ئەمری 'خیر الانام'
دین و دنیا رێک بخەن نامە تەمام وەسسەلام

راژۆیەکی گرینگ لێرەدا هەیە کە ئەویش ئەوەیە مامۆستا جاری وایە دەڵێی جاڕس دەبێ و دەڵێ جا من ئەوا پێم گوتن و سپاردەی خۆم راگەیاند و بەرپرسییەتیم لە سەر خۆم لابرد. ئێوەش بە قسەم دەکەن بە قازانجی خۆتانە و بە قسەشم ناکەن مەکەن، خۆ هەر بە زیانی خۆتانە. بەڵام چونکە هێندەی گەلەکەی خۆی خۆش ویستووە هەر خێرا دووبارە بای داوەتەوە سەر پەند و ئامۆژگارییە بەنرخە دڵسۆزانەکانی خۆی و هەر دەڵێی ئاگاشی لە خۆی نییە وەک لە بیری چۆتەوە کە هەر ئێستا تووڕە بووبوو و دەیگوت کارم پێتان نیە چونکە بە قسەم ناکەن.

راستی ئاخر ئەو هەر خووخدەی چاکە و دڵسۆزی و بەختەمامییە چۆن دەتوانێ کە لە ئامۆژگاری گەلەکەی روو وەرگێڕێ؟ ناکرێ و نابێ، ئیتر ئەوە هەر لە بازنەی گونجانا نییە. جا هەر بۆیە هەر لەو کاتەدا کە دەڵێ ئەمن ئەوا پێم گوتن ئێوەش مەیلی خۆتانە، کە مانای وایە کارم پێتان نییە و من ئەوەندەم لەسەر بوو پێتان بڵێم و

ئەوا پێشم گوتن، با دەداتەوە سەر راسپاردە و بەرپرسییەکی زۆر گەورە کە دەیخاتە سەر شانی کوردەکان و دەڵێ نەکەن لە دەستی دەرکەن ئەو مەعادین و کانە.

جا هەر لە وێنە و نموونەی ئەو فەرمایشتەیەتی کە لە جێگایەکی دیکەدا دوای ئەوی زۆری ئامۆژگاری کوردان کردووە و گەلێکی شێر و رێوی بۆ هێناونەتەوە و وە بەری هەڵخوێندوون و لێیان بێ هیوا بووە، کە بە قسەی بکەن بە تووڕەییەوە پێیان دەڵێ: ئەتۆ چۆنێک دەژی من هەر مەلامە. واتا ئەمن ئەو هات و هاوارەم هەمووی هەر بۆ تۆیە و بەس، ئیتر من بۆ ئەوەم نییە خۆم بە پلە و پایەک بگەم، چونکە من مەلام و مەلایەتیشم پێ گەلێک گەورەیە و نامهەوێ لەوەی بالاتر بم کە ئێستا لە جێی پێغەمبەرم و ئیتر چ پلە و پایەیەک لەوەی بالاتر دەبێ؟

بەڵام دووبارە بە خۆی ناوەستێ و هاواری لێ بەرز دەبێتەوە و دڵە پڕ هەست و ئەویندارەکەی دووبارە وەکوڵ دێتەوە و ناچار وبێئیختیار دەڵێ: برا بەسیە ئیتر، خەتمی کەلامە. واتا بەسیەتی ئەی کاکی خۆم واز لەو تەمبەڵی و تەوەزەلییەت بێنە و وەخۆ کەوەو فێری زانیارییە پێویستەکان ببە و بۆ گەلی خۆت و نیشتمانی دابەش کراوی خۆت تێکۆشە و ئەو ژیانە تاڵە ئاڵوگۆڕ بکەو تاڵی و خەفەت گۆڕ بکە. ئاخر هەتا کەنگێ پێو بڵێم و هەتا کەنگێ دڵم لە تاوی ئێوە وە کوڵ بێت، خۆ من:

هەروەختە لە داخی ئێوە بمرم
رۆییوە قەرار و هۆش و سەبرم

جـا ئـا بەو جـۆرە لێرەشـدا کـوڵی دڵـی خـۆی هەڵـدەڕێژێ و دەفەرموێ:

بـــۆ خۆتـــان ســـەعی بـــکەن نـــانێکو بێـــتە دەســـتی
ئینـــسانی مەعیـــدە خـــاڵی نـــاو زگـــی ڕاناوەســـتی
{مـــیللەت ئەگەر فەقیـــر بـــێ ئـــاخر دەبێـــتە ئەسـیر
گوێ لە قسەی من ڕاگرە ئەی مەردی ڕەۆشەن(ضمیر)
خـــاکو هەمـــوو مەعـــدەنە، مەعـــدەنی زێـــڕ و زیـــوی
پـــڕ لە لەعـــل و یـــاقووتە نـــاو شـــاخ و داخ و کێـــوی
ئەممـــا ئێـــوە نـــازانن لە بەر گێـــژ و دەبەنگـــی
ئەو زەمـــرووت و یـــاقووتە چلۆنتـــان دێـــتە چەنگـــی
{ئێـوەش خـۆ بە قسەی خۆتـان گەلێکی خـاوەن خـاکن
بەڵام نیـــسبەت بە خۆتـــان بـــێموبـــالات و بـــاکن}
{ئێـوە لەسـەر ئەو خـاکە دەبـوو خۆتـان بە کوشـت دەن
داگیـــرکەران بکـــوژن یـــا لە وڵاتیـــان دەرکەن}
{بە خـــوا لە داخـــی ئێـــوە مـــن هەر خەریـــکە بمـــرم
یـــا بخنکـــێم لە قینـــان یـــانە زەردوویـــی بگـــرم}
{ئـــاخر چـــۆن ئەوە حـــاڵە لە چـــاو کـــوللی میللەتـــێ
هـــەر کـــوردی خـانـەوێـران بـــژی لـــە نـــاو زیللەتێ}
{تـــو نـــە تـــە وە ی میـــدیا وقوبـــاد وکـــە یخوســـرە وی
هە ستە خیرە ت بنوێنە هەتا کە نگی دە خـــە وی ؟!}
{زۆر شە رمە بۆ ڕۆڵەی کورد هێندە سەرنە وی کرد ن
تـــو هـــەرجـــا ریـــکی دەمـــری مە مرە لەترسی مـرد ن}
{بـــاب و بـــاپیرانی تـــۆ کەی وا بە زە لیلـــی چـــوون
دەوڵەتـــی مـــاد و ساسان گەورەی هەمـــوو دنیـا بـــوون}
{ئەمجـا لە دوای ئەوانـیش سەلاحـــەدد یـنی د لـــێر

ها تـه مەید انی خەبات، کوڕە کـــوردی نێـــره شێر}
بـــڕۆ تەئـــریخ وەخـــوێنه کـــوردی فەقیـــر و هەژار
{بـــزانه مـــیلله تـــی تـــۆ کەی ئـــاوا بـــووه په تیـــا ر}
{ئـه ومیلـلـه تـه کورده ی تـو ڕۆژێـک نیـوه ی جیهـانی
لـــه ژ ێـــر ڕکـــێفی دابـــو بـــهڵام ئـه تـــو نـا زانـــی
{ئەمـــن ئەوا پـــێم گـــوتن ئێـــوەش مەیلـــی خۆتـــانه
نەکەن له دەســـتی دەرکەن ئەو مەعـــادین و کـــانه}
{کو ردی مه ردی به خیره ت دەسا هه سته پێشکه وه
خۆکـــورد له ڕێی ئازادی پیش قفلـه یـــه و پیشڕه وه}
(و مـــا علـــی الرســـول إلاّ الـــبلاغ المبـــین)
ئـاخر تـو خـوا تـا کەنگێ ئـاوا به زیلـلەت بـژین؟!}
حاســـڵی عەرزوو دەکەم به ئه مـــری خیـــر الانـــام
دیـن و دنیـا ڕێـک بـخەن نـامه تەمـام وەسـسەلام

چەند نموونە لە دراوەکانی سکەلێدراوی ساسانیان

نموونەی (١)

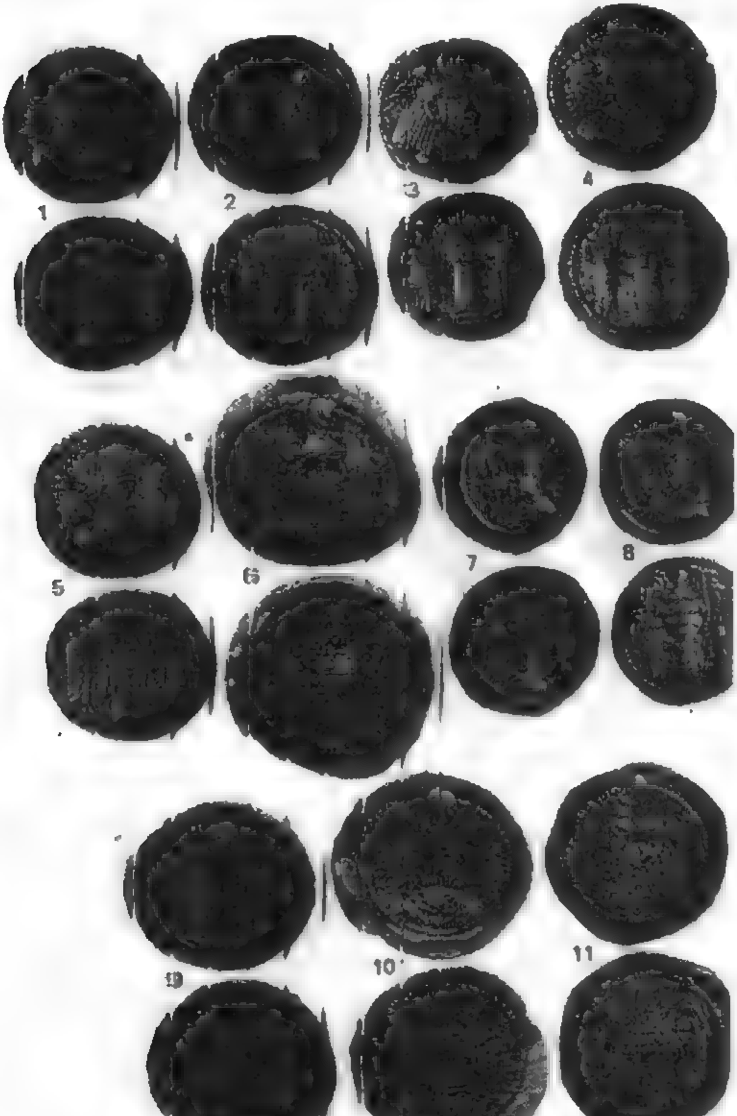

Coins of the Sasanian kings, showing their crowns.

نموونەی (٢)

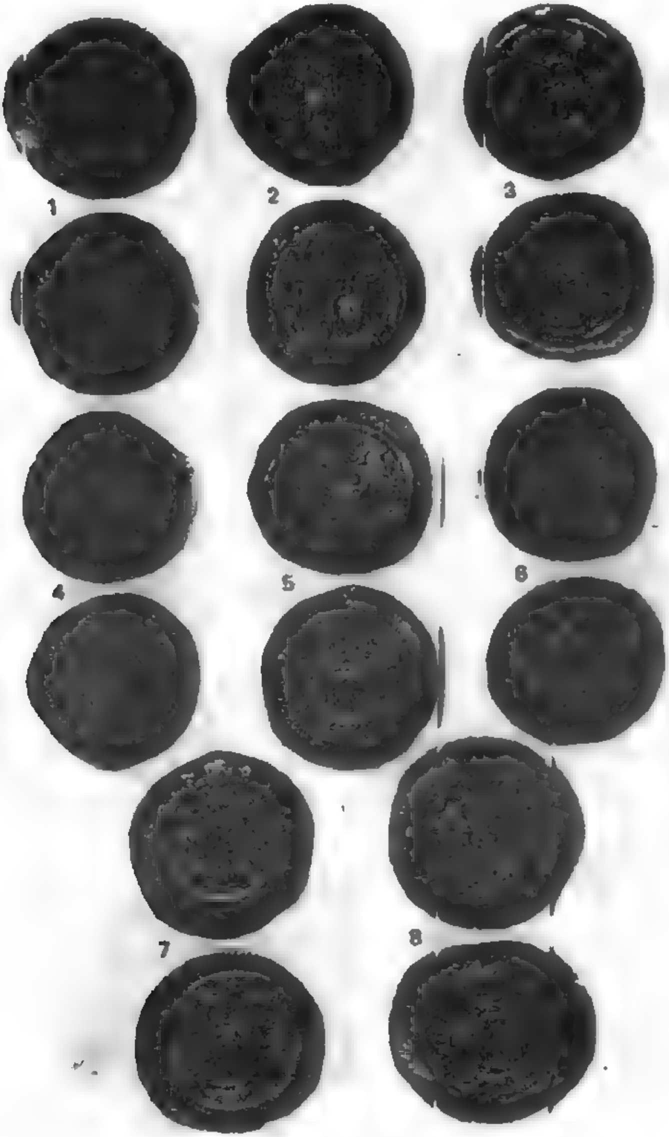

نموونەی (٣)

نموونەی (٤)

نموونەی (٥)

گەڕانەوە سەرباسی پێشوو:

جا کاتێ مامۆستای بەڕێزمان مامۆستای کۆیی ئەو هەموو هێزودەسەڵات و سەرداری و سەروەری و گەورەییە و ئەو هەموو ئازایەتی و دلێری و پیاوەتی و ئەو هەموو شانازییەی دەورانی مادەکان و ساسانییان و سەلاحەددینی ئەییووبی بیرد یتەوە لەگەڵ رەزیلی و زەبوونی و هەژاری و داماوی و بێدەسەڵاتی و چەوساوەیی و ژێر چەپۆکی و بەدبەختی ئێستای کوردان بەرابەری دەکات وەهە لی دەسەنگێنی، دڵی بەخۆی و بەحاڵی گەلەکەی دا دەمێنێ و مەنجەڵی لەکوڵی دەروونی پتروە جۆش دێ و زڵق زڵق دەکوڵێ و د اخ و خەفەت و پەژارە بۆ ئەو کاتی دەخواو زۆر پەژار و خەمبارو داماو دەبێ و بە پەرۆشەوە هەناسان لە وەها دڵێکی پڕلە کوڵی خۆی هەڵدەکێشێ ود ەڵێ:

{{ئێوەش خۆ بە قسەی خۆتان گەلێکی خاوەن خاکن
بەڵام نیسبەت بە خۆتان بێموبالات و باکن
ئێوە لەسەر ئەو خاکە دەبوو خۆتان بە کوشت دەن
داگیرکەران بکوژن یا لە وڵاتیان دەرکەن
بە خوا لە داخی ئێوە من هەر خەریکە بمرم
یا بخنکێم لە قینان یانە زەردوویی بگرم
ئاخر چۆن ئەوە حاڵە لە چاو کوللی میللەتێ
هەر کوردی خانەوێران بژی لە ناو زیللەتێ
باب و باپیرانی تۆ کەی وا بە زەلیلی چوون
دەوڵەتی ماد و ساسان گەورەی هەموو دنیا بوون
ئەمجا لە دوای ئەوانیش سەلاحەددینی دلێر
هاتە مەیدانی خەبات، کوڕە کوردی نێرە شێر

بــڕۆ تەئــریخ وەخــوێنە کــوردی فەقیــر و هەژار
بــزانە میللەتــی تــۆ کەی ئــاوا بــووە پەتیــار}}

ئەمــن ئەوا پــێم گــوتن ئێــوەش مەیلــی خۆتــانە
نەکەن لە دەســتی دەرکەن ئەو مەعــادین و کــانە
(و مــا علــی الرســول إلاّ الــبلاغ المبــین)
ئــاخر تــو خــوا تــا کەنگــێ ئــاوا بە زیلــلەت بــژین؟
حاســڵی عەرزوو دەکەم بە ئەمــری "خیــر الانــام"
دیـن و دنیا بـا ڕێـک بخەن نـامە تەمـام وەسسەلام

ژیانی وا بەئالام و بەمیحنەت

مامۆستای دانا وزانا و هۆشیار و هەستیاری دڵ پڕلە کوڵ دووبارە مەنجەڵی دڵی لە کوڵی زۆر بە تەوژم وەک حەوجۆشێکی زۆرلە جۆش زڵقان دەدا وجۆشی نانیشێتەوە. چونکە بیر لە ژیانی تفت و تاڵی وەک ژەقنەمووتی کوردی هەژار دەکاتەوە و کوڵی دڵی تاو لە تاوێ لە جۆش و خرۆشتر دەبێ.

ئەو بەڕێزە کاتێک تەماشا دەکا ژیانی کورد هەمووی هەرڕەنج و ئازار و خەم و دەرد و کوڵە وهەرچی کوردە تەنانەت لە گیانی خۆشی هەر ئەمین نییە و هەمیشە دژمنەکەی بۆی لە بۆسەدایە ود ەیهەوێ لە کەمینی بخا وبە یەکجاری نیخەپەستی بکا و لە ناوی بەرێ، بە کورتی ژینی کورد و مرۆڤی کورد لە ژینی هەموو کەسێک تاڵترە و ناخۆشترە وبگرە لە سەرخاکی خۆشی ولە ماڵی خۆشیدا لە گیانی خۆی بێمەترسی نییە نەخشەی تواندنەوە و لەناو بردنیشی هەرلە گۆڕێدایە.

جا مامۆستاش بە هەموو ئەندام وە ژیریی و هەست و ویژدانییەوە بەهەموو بیرو ئاوەزی هۆشیار و بێدارییەوە دەیبینێ و هەستی پێ دەکا، ناچار کوڵی دڵی دەردەبڕێ و پڕ بە زاری هاوار دەکا و دەڵێ ژیانی ئاوا بۆچی دەبێ ئەو ژیانە ژانە، برکە و کوڵ و دەرد و خەمە، ئیتر ژیانی وا بە ڕەنج و ئازار و پڕ لە پەژارە یا خوا هەر نەبێ و بەنەفرین بێ،چونکە بەڕاستی هێندە تاڵ و توژن و سەخت و دژوارە، کە لە تاڵی و تفتیدا نە گوژاڵ و کەکرە دەیگەنێ و نە ژاڵە.

جا مامۆستای تاڵی چێژ و راستی وێژی کوردمان دەفەرموێ سەرەڕای تاڵی و تووشی و ناخۆشی هەمیشەیی ئەو ساڵ هەر زۆر

زۆر لە ساڵەکانی دیکەش تاڵترە و ناخۆشترە. ئەو ساڵ ئاسمان لە باتی بارانی رەحمەتی ساڵانی لە ماتەم و شیوەندا قوڕی وەسەر خۆی کردووە.

بەڵام بە داخەوە جەنابی مامۆستا روونی نەکردۆتەوە داخوا ئەوساڵ بۆچی و لەبەر چی وا ئاسمان و گیاو گوڵ و دارو درەخت و باغ و راغی شاری کۆیە و هەموو کورد و کوردەواری ماتەمینە و ئاوا قوڕیان وەسەر خۆیان کردووە؟ ئیتر بۆ ئێمەی چاو لە زاری وی ڕوون نەکردۆتەوە کە لەو ساڵەدا چ بووە و چ رووی داوە؟

بەڵام وەک من بیرم بۆی دەچێ ڕەنگە ئەو ساڵە ساڵی بە برینداری بە د یل گرانی کەڵە پیاوی زۆر هۆشیاری کورد شێخ مەحموودی نەمر و هەروەها تێکچوونی دەوڵەتەکەی و گیرانی پایتەختەکەی، واتا شاری سولەیمانی کەوا بە تازەگی دەوڵەتێکی نەونەمامی موسڵمانی کوردستانێ تێدا دامەزراندبووبێت کە بەڕاستی جێی خۆیەتی زەمین و ئاسمانی کورد و دار و بەردی کوردستان لە ماتەمدا بێ و شینێ بگێڕێ و قوڕ وە سەری خۆی بکا.

بەدیل گیرانی شێخ مەحموود

شێخ مەحموودی نەمر واتا زیندەیاد لە شەڕێکی قارەمانانەدا لەگەڵ دەوڵەتی زۆرداری ئینگلیس لە مەڵبەندی دەربەندی بازیان لە بەرواری ١٩١٩/٦/٩ زاییندا زۆر بە سەختی بریندار بوو بە کەنەفتی کەوتە بن بەردێک کە لە دوایی بە یادی ئەو شێخە قارەمانە خوا لێخۆشبوە ناویان نا بەردە قارەمان.

بە داخێکی گرانەوە ئەو رۆژە ئەو بەڵا گەورە بە سەر گەلی کورد هات و رۆژی تێکشکانی ئەرتەشی کورد و رۆژی چارەڕەشی گەلی کورد بوو. چونکە هەر ئەو رۆژە لە دەربەندی بازیان سوپای کورد وەها شکا کە خۆی پێ نەگیرێتەوە. بەڵام بەو حاڵەش تا بەشێکی هەرە زۆری ئەو ئەرتەشە دلێرەی کورد لە ناو نەچوو، مەیدانی شەڕیان چۆڵ نەکرد و قارەمانانە بەربەرەکانیان کرد و فیداکاری و لەخۆ بوردووییان نیشان دا. ئەو رۆژە کوشتە و برینداری کورد لە ژمارەدا نەبوو، شەڕگەکە پڕپڕ بوو لە لاشەی کوژراو و برینداری هەردووک لا، بەڵام هی کورد زۆر پتر بوون لە هی دژمن.

مەلیک مەحموودی قارەمان لەو بریندارانە بوو کە زۆر کەنەفت و کەلەلا بوون و خۆیان پێ قوتار نەدەکرا. ئینگلیسییەکان کە بەو سەرکەوتنەیان سەرمەست بوون، دە نێو لاشەی کوژراو و و بریندارەکان دەگەڕان تا جەندەکی بێگیان یا نیوەگیانی مەلیک مەحموود وەبینن و لەگەڵ خۆیان ببەن. کەسێک بە نێوی موشیر لاشەی نیوە گیانی مەلیکی خوا لێخۆشبووی دیتەوە و هەڵیانگرتەوە و بردیان بۆ بەغدایە.

جا دوای ئەوەی کە برینە سەختەکانی لەشی ساڕێژ و زامە قووڵەکانی دڵی قووڵتر بوون لە بەرواری ٢٥ مانگی تەمووزی ١٩١٩

زایینی لە دادگایەکی زۆر نادادگەرانەدا بڕیاری خنکێنرانی خۆی و هاوڕێیەکەی شێخ حەمە غەریب کە وەزیری ناوخۆ بوو، درا.

مەلیکی خوا لێخۆشبوومانیان زۆر لە زیند انیدا هێشتەوە و نەیانوێرا بیکوژن. پاشان هەرخۆیان بڕیاری خنکێنرانی مەلیکیان گۆڕی هەڵیان شاندەوە وکردیانە زیندانی هەمیشەیی، بەوحاڵەش دووریان خستەوە بۆشاری (ئەندامان) لە هیندوستانی ژێرچەپۆکەی خۆیان.

جا هەرلەوشەڕەدا کە شێخ مەحموود بە برینداری گیرا و ژمارەیەکی زۆریش لە پێشمەرگە قارەمانەکانی کوردستان خۆیان کردە قوچی قوربانی و گیانی پاکی خۆیان فیدای گەل و نیشتمانەکەی خۆیان کرد ، سوپای سەرکەوتووی دژمن نەگەڕایەوەو ڕانەوەستا، بە شەڕو قوونەشەڕهات هەتا پایەختی پیرۆزی یەکەم دەوڵەتی سەربەخۆی ئیسلامی کوردی د اگیرکرد و هەموو دام ودەزگا وسازمان و ڕێکخراوە و ئۆرگانەکانی میری تێکوپێک دان و بە جارێکی لە بەرێکی هەڵوەشاندن.

جا ئەگەر وا بێ و مامۆستای بەڕێزمان مەبەستی لەو ڕۆژەی کە باسی دەکا ئەو ڕۆژە (ڕۆژی گیرانی شێخ مەحموود و داگیر کرانی پایەخت و تێکدرانی دەوڵەتی کورد) بێ، بەڕاستی جێی خۆیەتی، کە نەک هەر مامۆستای بەڕێز و خەمخورمان بەڵکە هەرچی کوردە قوڕ وە سەر کات، چونکە مامۆستا خۆی گوتەنی ئەو ڕۆژە ڕۆژی شینی کوردە و هەموو کوردێک دەبێ هەر قوڕ بپێوێ و شاخ و کێو و دار و بەرد و گژوگیای کوردستانیش هەمووی هەر شینی بێ و قوڕ وەسەر خۆی بکات. جا بەتایبەتی شاری کۆیە شاری مەلای کۆیی، دەبێ تەنانەت باغ و ڕاغ ودار و درەختیشی هەر لە ماتەمدا قوڕبدا بەسەر خۆیا.

بەڵێ ئەو شینە شینی قەومی کوردە نە قیامەت رابووە لەو دار و بەردە
سەماش ئیمساڵ لە جێی بارانی رەحمەت ئەبارێنێ قوڕوخۆڵی مەزەللەت

جـا ئەگەر مامۆسـتا مەبەسـتی لە رۆژی شـینی کـورد رۆژی ١٩١٩/٦/٩ نەبـێ، بـێگومـان دەبـێ مەبەسـتی رۆژی ٢٤ کـانوونی دووهەمـی ١٩٢٣ی زایینـی رۆژی مـۆر کرانـی پەیمـانی دژی کـوردی لـۆزان بـێ کە لەو رۆژەدا پەیمانێک بە هـۆی پێداگرتنی دەوڵەتـی ستەمکاری وەختی تورکیا لە دژی گەلی کـورد نووسرا و مـۆر کـرا. بەو پەیمانە هەموو ئەو تا زیاری (امتیاز)انەی کە بە هۆی پەیمـانی سیڤەر بە کورد درابوون هەڵوەشانەوە.

جـا مـن خـۆم لە پـارچە هەڵبەسـتێکی دووردرێـژ بە نێوی"وتووێژی کورتەک وبێخاڵ"دا ئاماژەم بەو پەیمانانە، کە بـۆ کورد ولە دژی کورد بەستراوە کردووە و گوتوومە:

پەیمانەکانی دژی کوردو بۆ کورد لەزمان بێخاڵەوە

یەک دوو پەڕ مێـژووی بەدبەختـی کـوردی
وەرە وەخـوێنین کەمێـک بە وردی
ئەو پەیمـانەی وا لە سـیڤەر بەسـترا
چـرای هیـوای کـورد بەوی هەڵکـرا
لەو پەیمـانەدا کـە سـوێند خۆرەکـان
سـەر بەخۆییـان دا بە بـڕێ کوردسـتان
هەر چەنـدەکەم بـۆ ئەو تـاقە چـرایە
ئەو دڵـۆپە ئـاوە بـۆ ئەو مەزرایە
بەڵام ئەسـتێرەی بەختـی گەلـی کـورد
لە ئاسـۆی ئـاوات ترووسـکەی دەکـرد
کەچـی بە زۆری و پێگـری تورکـان
پەیمـانی سـیڤەر گـۆڕدرا بە لـۆزان

ئەمجـــــا لە دژی هەمـــــوو کوردســـــتان
کـــــرایە ســـــەعداباد پەیمـــــانی لـــــۆزان
ســـێ میـــری چەپەڵ ســـێ دێـــوەزمەی ڕەش
پەیمانیـــــان بەســـــت کـــورد بنێـــــنە هەش
لە دژی کـــــوردان دەیـــــان پەیمـــــانی
ئـــــاوا بەســـــتراوە، دەبـــــێ بزانـــــی

بەڵێ جا مامۆستای دڵ لە کوڵی کۆیی کاتێ کە ئەو هەموو دەردو کـوڵ و داخ و خەفەتەی گەلـی هەژاری کـوردی وە بیـر دێـتەوە کە دیارە قەتیشی هەر لە بیر نەچۆتەوە و ناچێتەوە، دەروونـی پـڕ لە جۆشـی وەکـوو دەریـایەکی پێـل‌هـاوێژ شـەپۆلان دەدا و دەکەوێـتە تێکەوە هاویشتن و کەف کـردن و هەڵمەکوتی لـێ بەرز دەبێـتەوە و شـەپۆڵەکانی وەک کێوەکـانی کوردسـتان گەورەن و بەرز دەبـنەوە. چونکە ئەو بەڕێزە دڵ پڕ کوڵە زۆر چاک دەزانێ، کە ژیانی کوردی بێچارە ئەوەندە ناخۆش و سەخت و تاڵ و تووشە کە لە تاڵیدا نە گوژاڵ و نە ژاڵە و نە کەکرە هیچیان نایگەنێ.

سەرەڕای ئەو هەمـوو تـاڵی و تووشـی و سـەختییەی هەمیـشەگی ئەوساڵ لە باتی بارانی رەحمەت، ئاسمان قوڕ و خۆڵی زەبـوونی و هەژاری بە سەر کورددا دەبارێنێ، هەروەک بە دیرێژی و بە روونـی باسمان کرد.

وا دیارە ئەو ساڵەی کە مامۆستا ئاماژەی بۆ دەکا سـاڵی دابەش کرانی کوردستانی گەورە بێ یـان سـاڵی بەستنی پەیمـانی شـوومی لۆزان، یان پەیمانی سەعداباد و بەغداد بێ، جا دەفەرموێ تەماشا کە لەو ماتەمەدا شـاری کـۆیە تەنـانەت بـاغ و راغـی شـارەکەش لە ماتەمدا قوڕی وە سەر خۆی کردووە.

شــاری کــۆیە بە هــۆی پیــاوانی گەورە و دڵــسۆزی وەک مەلا عەبدوڵڵای یەکەم و دووهەم و سێهەم و هەروەهـا مەلایـانی دیـکەی چەلیزادە و پیاوانی دووربینی وەک حاجی قادر و مامۆستای کۆیی کە خەمخۆر و پێشڕەو و سەرقافڵەی کاروانی خەباتی رزگاریخوازی کـورد و کوردسـتان بـووە لەگەڵ شـارەکانی دیـکە جیـاوازی هەیە. هەروەها بە هـۆی بەهـار و سروشـتی هـاودەنگی و هاوگـاری لەگەڵ کورد و کوردستان کردوە و بەرگی شینی تازیەباری لەبەر کردووە، ئیتـر ئەوسـاڵ نە گـوڵ پـشکووت و نە بولبـوڵ خوێنـدی کە دیـارە مەبەسـتی گـوڵی هیـوا و شـادی و هومێـد و بولبـولی سروشـتی خۆیەتی.

راسـتی مامۆسـتا ئەو رووداوە دڵتەزێـنە ئەوەنـدە بە گەورە و گرینگ دەزانێ کە پێی وایە لە تاوی کورد و کوردستانی زۆر لێکراو گیـا و گـوڵی زەویـش هەر لە ژینـی خۆیـان بێـزارن، ئیتـر لە هەر لایەک شین و شەپۆڕە و کوردەواری ماتەم دایگرتووە. جا لە دواییدا دەفەرموێ:

چ قەومـــــاوە لە دنیـــــادا خـــــودایە
چ شــــینێکە و لە بــــۆ کــــێ دانــــرایە؟!

پاشـان دەفەرمـوێ: بەڵــێ بـا هەمـوو کەس بزانــێ کە ئەو شـینە شـینی کـوردە کە هەر دەڵێــی پەسـڵان و رووداوە گـرینگەکەی رووی داوە و ئیتر ئەوڕۆ هەرچی کوردە و لە هەر جێیەکە دەبـێ هەر قـوڕ بپێوێ. بۆ کێ؟ بۆ شێخی نەمر. بۆ دەوڵەتی کوردستان. بـۆ دابەش کرانی وڵاتی کورد.

ئەمجا ڕوو لە خوای گەورە دەکا و دەس دەکـا بە نـزا و سکاڵا و پاڕانەوە و دەردە دڵ و گلەیی دەکا، کە خودایە ئەو گەلەی تۆیان چ

لێ کردو چ پێ کرد؟ ئەدی تۆ بۆچی لێی ناپرسی؟ خوایە هاوار و هانامان هەر وەبەر تۆیە.

هەروەها دەڵێ قوڕی کوێ من وەسەر خۆم کەم بۆ گەلی کوردی کە خۆت زانای ئەی خودایە چ دەردێکیان داوەتێ و چیان بە سەر هێناوە؟

دڵـم بـۆ کـورد و کوردسـتان بە دەردە
ژیانم تاڵ، هەناسەم سووک و سەردە
ژیانی هێندە تیژ و تۆش وتالە
نە گوزال هێندە نا خۆشە نەزاڵە

راستی مامۆستا هەقیەتی کە ئاوا لەم ژینە بێزارە چونکە بێگومان ژیانی وا شیاوی گەلێکی وەها گەورە وخاوەن زێد ونیشتمان و فەرهەنگ وزمان نییە وئیتر هەر بۆیەش دەفەرموێ:

ژیانی وا بە ئالام

ژیانی وا بە ئالام و بە میحنەت
بە لەعنەت بێ، بە لەعنەت بێ، بە لەعنەت
چ ساتێکی لە نەفسی خۆت ئەمین نی؟
دەمێکە یانە دەڕوا یا ئەمینی؟
هەموو عالەم لە حاڵی خۆی بە دەردە
شەهە، میرە، جحێڵە، دەولەمەندە
ژیانی هێندە تیژ و ترش و تاڵە
نە گوزاڵ هێندە ناخۆشە نە ژاڵە
سەما ئیمساڵ لە جێی بارانی ڕەحمەت

دەبارێنێ قوڕ و خۆڵی مەزەڵەت
تەماشای باغ و راغی شارەکەی کۆ
لە ماتەمدا قوڕی داوە بە سەر خۆ
بەهاریش ئەلبیسەی شینی لە بەر کرد
نە گوڵ پشکوت، نە بولبوڵ چەهچەهی کرد
گیاش هەتا لە ژین بێزارە ئیمڕۆ
لە هەر لایێ فیغان و شین و ڕۆڕۆ
چ قەوماوە لە دونیادا خودایە
چ شینێکە و لە بۆ کێ داندرایە؟
بەڵێ ئەم شینە شینی قەومی کوردە
قیامەت ڕابووە لەم دار و بەردە
ئیتر ئەوڕۆکە ڕۆژێکە کەوا کورد
لە دەستی داوە هەرچی وەکۆی کرد
لە شار و دێ، لە دەشت و دۆڵ و کێوی
هەرچی کوردە دەبێ هەر قوڕ بپێوی
قوڕی کوێ کەم وەسەر خۆم بۆ گەلی کورد
خودایە ئەم گەلەی تۆیان چ لێ کرد؟
دڵم بۆ کورد و کوردستان بە دەردە
ژیانم تاڵ، هەناسەم سووک و سەردە

شیوەن بۆ سەعد زەغلول

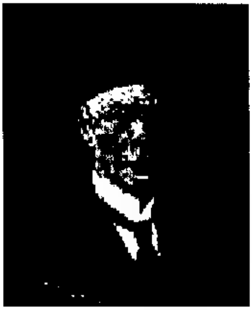

سەعد زەغلول

سەعد زەغلول کابرایەکی مافناس (حقوقدان)ی میسرییە و لە گەورە گەورانی خەباتکاری ڕێبازی سەربەخۆیەتی گەلی میسر بووەو لە ساڵی ١٨٥٧ی زایینی لە میسر لە دایک بووە و لە ساڵی ١٩٢٧ کۆچی دوایی کردووە. واتا حەفتا ساڵی تەواو ژیاوە و لە ڕێی گەیاندنی خاوەن مافەکان بە مافی خۆیان خەباتی کردووە.

ئەو بەڕێزە لە زانستگای جامع الازهر خوێندوویەتی و یەکێکە لە فەقێکانی ئەو زانستگا ئیسلامییە و لەوێدا پێ گەییوەو شاگردی وەفادارو هاوکاری زۆر بەکاری بەڕێزان سەیدجەمالەدین ئەفغانی و شێخ محەمەد عەبدە بووەو لە ساڵی ١٩٢٤ زایینیدا سەرەک شالیارانی میسر و سەرۆکی کۆڕی نوێنەرایەتی میسری بە ئەستۆوە بووە.

حیزبی السعدی، یان الوفد لە میسردا دامەزراندووە و خەباتێکی زۆری بۆ سەربەخۆیەتی میسر کردووە و سەرەنجام لە ساڵی ۱۹۲۷ زایینیدا وەک باس کرا کۆچی دوایی کردووە.

جا بە هۆی ئەوە کە لە کارەکەی خۆیدا راست بووە و بەڕاستی دڵسۆزی هۆزی خۆی بووە هەموو کەس هەر خۆشی ویستووە. بەڕێز ماموستای کۆییش ڕێزی بۆ داناوە و تەنانەت دوای مردنیشی شینی بۆ گێڕاوە و شەپۆڕی بۆ کردووە و پێی هەڵدەڵێ و نزای بۆ لە خوای گەورە دەکا و بۆی دەپاڕێتەوە. کە بەو جۆرەی خوارەوە دەس پێ دەکا و دەڵێ:

شیوەن بۆ سەعد زەغلول

عە رەب و کورد و هیند و قەومی مەغۆل
هەموو مەحزونە بۆ سەعد زەغلوول
ماتەمێکە لە عالەمی شەرقا
ئەگرین ئاسیا و ئەفریقا
ئەمەلی ئاسیا چلۆن دەڕوێ؟
ئاسیا ئاوی گەر نەما دەنوێ
سەیری سودان کە ڕەش هەڵایساوە
گەورە و گچکە خۆی لە نیل داوە
سەعدی میسری غروبی کرد و نەما
نیلی میسری دەڵێی خمە لە خەما
بە وەفاتی زەعیمی بێهەمتا
دوور نییە کە بڵێم عەرەب فەوتا

نەکــو تەنهــا وەزیــری میــسری بــوو
بەڵکــو حەقەن عەزیــزی میــسری بــوو
تەختــی میــسری شــکا لە بەدبەختــی
کــێ یە تەعمیــری کــا بە تەڕ دەســتی
نەحــسی ئەکــبەر لە جــانبی غەربــی
ســەری هێنــا دەری خــودا چ دەبــێ
دەبــێ خــاوەر زەمینــی ئــالی زەمەن
چـی بەسـەر بێ لە ئافەت و لە میحەن؟
ئەوی عەقڵــی هەبــێ لە نێــر و لە مــێ
وەخــــتە بمــــرن لەوی غەم و ئەلەمــــێ
ئەو لە میــسر و ئەمــن لە شــاری کــۆ
بــۆی دەگــریەم بە دەنــگ و بانــگ و ڕۆ
بــۆی دەگــریەم بە خــاترێکی مەلــول
دەکــو لاڵ بــم بــۆ ســەعد زەغلــول
ڕەببــی هەر تــۆی کە خــاوەن ئەمــری
ئەوی زینــدوو بــێ غەیــری تــۆ دەمــری
ڕوحــی زەغلــوول لە جەننەتــولمەئــوا
شــادمان بــێ (کیــف مــا یهــوی)
تــا لە میــسرا حەیــاتی میللــی هەیە
ئەســەری هــیممەت و حەیــاتی ویــیە

ئــالێرەدا بە جــوانی بۆمــان دەردەکەوێ کە مامۆســتای کــۆیی ئەگەرچی مرۆڤێکی نەتەوەخـواز بـووە بەڵام هەرگیـز بەرچاوتەنـگ نەبـوە، بەڵــکە زۆر مرۆڤێکـی لێبـوردوو و دڵفـراوان و سـەخی و میهرەبـان بـووە. ئەو هەرچەنـد لەبەر بەدبەختـی گەلەکەی زۆرتـر

هاواری هەر بۆ کورد بووە، بەڵام لە راستیدا پێوەندی بە هەموو گەلانی موسڵمانی جیهانەوە هەبووە و دڵسۆزی هەموویان بووە و دەتوانین بڵێین کە ئەو تەنیا هەر هی کورد نەبووە و پێوەندی بە هەموو چەوساوەکانی جیهانەوە هەبووە.

تەماشا کە چ شینێک بۆ عەرەبێکی چاک و پاک دەگێڕێ؟ لە مەرجێکا کە خۆی زۆر ئاگادارە و دەزانێ کە عەرەبەکان چ ئەندازە بۆ کوردان خەراپ بوون و چ ئەندازە ستەمیان لێ دەکردن. بەڵام مامۆستا خوا لێی خۆش بێ زۆر چاک دەزانێ کە ئەو ستەمەی لە لایەن عەرەبەکانەوە بە سەر گەلی کورددا سەپاوە بێگومان هەموو عەرەبێک پێی خۆش نییە و تەنانەت هەر لێشی قایل نییە و ئیتر ئەگەر پیاوی ستەمکاریشیان هەیە مرۆڤی باشی وەک سەعدی زەغلوولیشیان تێدایە و جێی خۆیەتی کە ئەگەرچی ئەو لە میسریشە و لە ناوەندی هێز و دەسەڵاتی عەرەباندا دەژی، منیش لەشاری کۆیەم و لەهەرێمێکی چەوساوەی کوردستادا ژیانی بەژان و ژوار دەبەمە سەرێ، چونکە پیاوێکی چاک و بەڕاژە و خزمەتە و ئامانجی خەراپی نییە و ئاواتی هەردووکمان هەر یەکە بە بانگ و رۆ و داو و هاوار بۆی دەگریم.

بەڵێ بە دڵێکی خەمگینەوە بۆی دەگریت و خۆی بۆ لاڵ دەکا و بۆشی لە یەزدانی مەزن دەپاڕێتەوە کە گیانی پاکی لە (جنة المأوا)دا شاد و خۆش بکا و هەرچۆنێکی بۆ خۆی دەیهەوێ ئاوای لەگەڵ بکات.

ئەمجا دڵنیایی دەدا و دەڵێ کە هەتا گیانی نەتەوایەتی و هەستی گەلویستی لە وڵاتی میسرێدا بمێنێ و هەر شوێنەوار و چەخەری ژیان و خەبات و تێکۆشانی ویە و راستیشە پیاوی گەورە و لێهاتوو قەت و قەت شوێنەواری کوێر نابێتەوە و بە درێژایی مێژوو

نێوبانــگ و چەخەر (اثــر)ی خەبــات و تێکۆشــانی هەر دەمێنــێ و ساڵەها لە دوای خۆیان خەڵـک ژیاننـامە و ناسـنامە و خەباتنـامە بۆیان دەنووسن و شانازییان پێوە دەکەن و پێیان هەڵدەڵێن.

بەڵــێ پیــاوی گەورە و هەڵکەوتــوو وەکــوو داری بەری وایە و خەڵک لێی دەخۆن و لە میوە و بەر و سێبەرەکەی کەڵک وەردەگرن. داری میـوە هەرگیـز کـاری بەوە نیـیە کە کـێ بەرەکەی دەخـوا. ئەو بەرەکەی دەگـرێ و میـوەی خـۆی پێـدەگەیەنێ و هەرکەس دەتـوانێ کەڵکی لێ وەربگرێ.

چـرا خـۆی دەسـووتێ و روونـاکی خـۆی بە هەمـوو لایەکـدا بـڵاو دەکاتەوە و هەر کەس و هەر گیانلەبەرێک دەتوانێ رێگەی خـۆی بە تیـشکی ئەو وەدۆزێ و سـەر دەرکـا. بـاران دەبـارێ و هەور ئـاو هەڵدەرێژێ و هەرگیز هەور جەتون نیـیە و رژدی و دەس قووچـاوی ناکـا و بە بـێ جیـاوازی بەخشـشی خـۆی بە هەمـوو لایەکـدا بـڵاو دەکاتەوە.

راسـتی پیـاوی گەورە و بەخـزمەت و زانـا و دانـاش ئامـانجی ئەوەیە کە هەموو خەڵک لە خزمەت و راژەکانی کەڵک وەرگرن. ئەو چـرایە و رێ بـۆ هەمـوو کەس روونـاک دەکـا. هەورە و بـارانی رەحمەت دەبارێنێ و هەموو زیندەوەرێک پـاراو دەکـا و تینـوویەتی زەوی دەشـکێنێ. داری بەرەو خەڵــک بەرد و پـلاری پێـدا دەدەن و ئەویش لە بەرابەردا میوەیان بۆ هەڵدەوەرێنێ.

فێڵی شێخەکان

ڕێوی دەعبایەکی زۆر فێڵباز و وەینسازە. باوە کە دەڵێن دەچێتە لای مەڕ و دەڵـێ من هەر لە تیپی ئێوەم و گیـاخۆرم. دەچێتە لای گورگ و سەگ و دەڵێ منیش وەک ئێوە گۆشت خـۆرم و شا کەڵـپم هەیە و دەچێتە لای مەل و باڵندە و دەڵـێ دۆستی دڵسۆزی ئێوە و پاسەوانیتان بۆ ئەکەم و لێتان وریا دەبم و دەچێتە لای شێر و ورچ دەڵـێ مـن هەر نـۆکەرو خزمەتکـاری ئێوەم. ئیتر بەو جـۆرە خـۆی دەگەڵ هەموو تیپێکی ڕێک دەخا و هیچیان لێی حـاڵی نـابن و تێـی ناگەن کە لە ماکا دژمنی هەمووشیانە و دۆستی بەڕاستی هیچکامیان نییە.

جا بەڕاستی شێخەکانی ئێمەش بەو جۆرەن، لە لای سونییان خۆیان بە سوننی و لە لای شیعان خۆیان بە شیعە و بە کورتی لە لای هەر تیرەیەکی ئیسلام خۆیـان دەکەنە ئەو و دەچـنە دە بەرگ و پێستی وی. کە دەشتوانم بە راشکاوی بڵێم و گومـانیش لەوەدا نیـیە کە لە لای گاورەکانیش خۆیان بە دژی وان نیشان نادەن.

مامۆسـتای بەڕێـزیش کە زۆر چـاک لە فێـڵ و فـووتی وان گەیشتووە و زۆر بەباشی ناسیونی فێڵەکانیـان ڕوو دەکـاو یەکێک لەوان دەکاتە ڕووتێکراوی خۆی و دەڵێ:تۆ بەوهەموو فێڵ وفووت و چـاو نەزێری خـۆتەوە کە بە هـیچ جۆرێک ئەوانە لەگەڵ سونیان نایەنەوە خۆت بە سوننی نیشان دەدەی و هەروەکوو پـاپ خەڵکی نەزان و نەخوێنـدەوار فریـو دەدەی و بەهەشـتیان پـێ دەفرۆشـی (ڕەنگبێ ئی وا هەبێ بڵێ مامۆستا لێرەدا زۆر زێدەڕۆیی کردووە، دەنـا بەهەشـت چـۆن بە خەڵـک دەفرۆشرێ؟) مـن دەڵـێم مامۆسـتا

ڕاستەقینەی گوتووە و هیچ زێدەڕۆیی نەکردووە. هەر ئەو ساڵانە تەنانەت خەلیفەیەکی شێخی زەمبیلی کە نامهەوێ ناوی بێنم گۆیا ژنێکی زۆر جوانی لە سەر سێ دانگی بەهەشتێ مارە کردبوو. هەموو خەڵکی ناوچەش دەیانزانی تەنانەت من خۆم داکۆکیم لێ دەکرد و دەمگوت وا نییە. کەچی خەڵک پێیان وابوو منیش هەر لەو تیپەم بۆیە دەمهەوێ پاکانەی بۆ بکەم.

بەڵێ جا مامۆستا پێی دەڵێ هەی قوڕت وەسەر چەندە بێهۆشی پێت وایە کەس ناتناسێ بەڵام ئەوەی ئایین و ژیرییەکی هەبێ زۆر چاک ئەتۆ دەناسێ و دەزانێ تۆ بۆیە خۆت بە سوننی نیشان دەدەی تا بڵێن ئەو هێتم (قطب) و خاوەنی پلە و پایە و ڕوتبەی گەورەیە!!

بەڵێ ئەتۆ سوننییەکی وای کە لە سایەی تۆ و کەرامەتی تۆوە ئێمە هەم دین و هەم دنیامان لە دەس دا. خەڵک بە هیوای تۆ پشتێندیان کردەوە و ڕوویان دە کار و کۆشش و خەبات و شۆڕش نەکرد و تۆش لە هەموو پێشکەوتنێک دوورت خستنەوە مەگەر دەس بە گونی تۆ بگرن دەنا هیچیان بە دەس نەماوە!! تۆ خەڵکت وەها بەرەو مردە پەرەستی ڕاکێشا بوو کە ڕێگەی ڕاستت لێ ون کردبون و نەتدەهێشت خۆیان وەدوای دەرد و مەرگی خۆیان بکەون و بۆ خۆیان چەکی داکۆکی و بەرگری لە خۆیان پەیدا بکەن و داکۆکی پێ لە خۆیان و وڵات و زێدی خۆیان بکەن!!

چونکە دەتفەرموو فلان و فیسار لە ناو گۆڕا ئاگایان لە ئێوە هەیە و ڕێگە لە گاوران ئەگرن و نایەڵن ئەوان زەبرتان لێ بدەن و زەفەرتان لێ بێنن تەنانەت لە شەری یەکەم و دووهەمی جیهانیدا دەتگوت ئەوان ڕێگە لە کافران دەگرن و ناهێڵن بێنە بەغدایە و ئێوە لە جێی خۆتان دانیشن هیچتان بە سەرنایە. خەڵکت وەها بە تەما کردبوو کە جەنابی شێخ هەر بە فوویەکی فڕۆکە هەڵدەوەرێنێ

کەچی ئەو فڵتەفڵت و هایوهۆیەی تۆ هەموو بە درۆ دەرچوو و هیچ شتێک بە خەڵک نەگەیشت و هیچیان بۆ روون نەبۆوە. بەڵام لەبەر بێمێشکی و نەزانی و بێژیری خۆیان ئێستاکەش هەروەکوو خۆیان وان و لەبەر کەریانیان بە دڵ و بە گیان هەر بەندەی تۆن!! بەڵام هۆبالّی ئەو خەڵکە هەژار و نەزان و بەدبەختە هەمووی هەر بە ئەستۆی تۆیە... تۆ یا شێخ سوننی بە سەری بابی خۆت چاک دەزانی دەبێ هەروا بی.[1]

ئەمجا بە توندی لە دەمی دەدا و دەڵێ:

کەی سوننی وەک تۆیە؟! سوننی پەیڕەوی بەرنامەی خودان و لە سەر رێبازی راستەقینەی پێغەمبەری خودان و رێبواری رێگەی پێشینیان و جێنشینی راستەقینەی وانن. سوننی پێکەوە زۆر پاکن و هەرگیز وەکوو تۆ نین کە بە درۆ و دەلەسە ماڵی یەکتر بخۆن و یەکتر فریو بدەن و فێڵێ لە یەکتر بکەن:

رێبـــازی ســـوننییان زۆر رێـــک و راســـتە
ئەتـــۆ ســـوننی بـــی، خـــودا نەخواســـتە

چونکە لە رێباز و (مذهب)ی سوننیاندا کە رێبازی راستەقینەی پێغەمبەرو یارانییەتی، فێڵ و فووت و خوارو خێچی و شێخ و مێخ و

---

١ ــ بە داخەوە ئێستاش هێندێک کەس هەر پێیان وایە کە بە هیممەتی غەوسی بەغدایە هەرگیز بەغدا ناکەویتە ژێر چەنگی گاوران چونکە گڵکۆی غەوس عەبدولقادری گەیلانی لەوێیە و گۆیا هەر کاتێ گاور چوونە ناو بەغدایە (تۆپی کەلە) کە تۆپێکی ئەفسانەیی و تا ئێستا هیچ کەس نەیدیوە هەر بۆ خۆی وەکار دەکەوێ و هەموویان گوللەباران دەکا و لە ناویان دەبا کەچی ئەوە چوار پێنج ساڵە ئەمریکایی و ئینگلیسی داگیریان کردووە و بە کەیفی خۆیان تێیدا دەگەڕێن و هیچ هەواڵ و شوێنەوارێکیش لە ترِو تۆپی شێخەکان نییە.

درۆ و دەلەسە هەر نییە و زانایانی سوننی بە توندی دژ و نەیاری ئەو کارەن.

بەڵکە ئەتۆ نەک هەر سوننی نی و بەس، هەر دوژمنی ئیسلام و موسڵمانانیشی و گورگی لە پێستی مەڕدای و خەڵکی چاو بەستراو هێشتا نەیانناسیوی دەنا بێگومان ورگت بە نووکە نێزان دەدڕن و کەللەی ناپاکت دەکەنە گۆی شەقێن و پێستی سەرت بە کایە داخننەوە، جا ئا بەو شێوە دەفەرموێ:

فێڵی شێخەکان

تۆی شێخی ئەهلی سوننە و جەماعەت؟
بەو هەمووو کەید و فێڵ و تەماعەت؟
هەروەکوو پاپی، بەهەشت دەفرۆشی
وەی قوڕت بەسەر گەلی بێهۆشی
تۆ بۆیە سوننی، تا بڵێن قوتبە
خاوەنی پایە و ساحەبی روتبە
بەڵێ تۆ قوتبی، قوتبی ژیانی
دائیم گەڕ دەخۆی لە دەوری نانی
بەڵێ تۆ سوننی و سوننی وەها نی
تۆ ئەحواڵی خۆت چاکتر دەزانی
بەڵێ تۆ سوننی، ساحەب کەرامەت
ئەتۆی شافیعی رۆژی قیامەت
لە سایەی تۆوە و کەرامەتی توو
دین و دنیامان هەمووو لە کیس چوو

بە ئومێـــــدی تـــــۆ پـــــشتیان کـــــردەوە
دەســـتیان بە گونـــت گرەویـــان بـــردەوە!!
دەتفەرمـــوو فـــلان لە نـــاو قەبـــری
رێـــگە لە کـــافر و بـــێدینـــان دەگـــری
نـــایەڵێ کـــافر بێـــنە بەغـــدایە
ئێـــوە دانیـــشن، چـــوو بە ســـەرنایە
وا بە تەمـــانە حەزرەتـــی شـــێخی
هەر بە فـــویەکی تەییـــارە بێخـــی
ئەم فلـــتە فڵـــتە هـــیچ و پـــووچ دەرچـــوو
وەبـــاڵی مـــیللەت یـــا شـــێخ بە مـــل تـــوو
ئێـــستێکەش مـــیللەت هەروەکـــوو خـــۆنە
بە دڵ و بە گیـــان بەنـــدەیی تـــۆنە
تـــۆ ســـوننی یـــا شـــێخ بە ســـەری بـــابی
خـــۆت چـــاک دەزانـــی دەبـــێ هەر وا بـــی
ســـوننی تـــابیعی ئەهلـــی خـــودانە
ســـوننی پەیـــڕەوی رەســـولەڵلانە
ســـوننی ســـالیکی رێگـــای ســـەلەفن
زاهیـــر و بـــاتین، نـــیعمەل خەلەفـــن
ســـوننی زۆر پـــاکن نەوەک وەکـــوو تـــۆن
بە درۆ و دەلەســـە مـــاڵی خەڵـــک بخـــۆن
رێگـــای ســـوننییان زۆر رێـــک و راســـتە
ئەتـــۆ ســـوننی بـــی؟! خـــودا نەخواســـتە

بەڕێـز وخـوا لێخۆشـبوو مامۆسـتا مەلا کەریمـی فیـدایی پـارچە هەڵبەسـتێکی زۆر جـوانی لە بـارەی ئـاوات وئامـانج وخواسـت وویـستی شـێخەکاندا نووسیوە کە بـۆ بیـرەوەری ئەو بەڕێـزە وبـۆ

پیرۆزی نێوی ئەو بوێژە لێرەدا دەیگونجێنم.

ئەوپارچە هۆنراوەی کاتێک نووسیوە، کە مەلا مستەفای بارزانی لە کوردستانی عێراقیێ دەستی بە شۆڕش کردووە ودەنگی کوردی بەرز کرد ۆتەوە وبە گوێی جیهانیانی ڕاگەیاندووە.

جا بە هۆی ئەوە، کە مەلا مستەفای بەڕێز لە بنەماڵەی شێخە بەڕێزەکانی بارزانییە و، کە دیارە ئەوانیش هەمیشە لە خزمەت گەلی کوردا بوون، تا ئێستا خەیانەتیان لێ نەبینراوە، مامۆستا مەلا کەریمی ڕەحمەتی، مەلا مستەفاشی هەر بە شێخ داناوە دەنا مەلا مستەفا هەرگیز شێخ نەبووە و قەتیش داوای شێخایەتی نەکردووە. بەڵکە مەلایەکی دڵسۆزی ڕاستەقینەی کوردوکوردستان بووە و تا ژیاوە ئەوپەڕی داکۆکی لە کورد و مەلای کورد کردووە. من خۆم لە بیرمە کە جارێک مەلاکانی کوردستانی عێراقیی کۆکردبوونەوە پێی فەرمووبوون: (مەلاینە! تا منتان هەم بۆخۆتان کارێک بکەن دەنا دوای من ڕەنگە ڕێگەتان نەدەن.) دەنا شێخ و شۆڕش وگەل ڕزگا کردن شتێکی مەحاڵە.

شێخ مەحموودو شێخ سەعیدی پیرانیش هەردووکیان هەرمەلا بوون و لە بنەماڵەیەکی مەلازادە هەڵقوڵیون وجگە لە شۆڕشی مەلایانە چیدیکەیان نەکردووە ومێژووی ژیان وخەباتیان ڕوونکەرەوەی ئەو مەبەستەیە.

جا ئەوەش بەستە هەڵبەستەکەی مامۆستا مەلا کەریمی فیدایی لەمەڕ وەزن و کێشی شێخانەوە:

وەزنی شێخان

جەوهەرم زۆرە وەلــێ جەوهەر ئەمــن بــێفەڕ دەکــا
داخ و دەردی ئەو زەمــانەی ئــێمە بــێجەوهەر دەکــا
دوژمنی کەس نیم و چبکەم بەحری شیعرم دێتە جۆش
هەر بە وێــنەی خیگەڕۆنــی زەنــگە ئەڕۆ ســەر دەکــا
مــن دەدەم پەنــدێ لەبــۆ شــێخم ئەگەر زیــوەر نەبــێ
گەر کەرامەتدار بــێ بەو پەنــدە ئەو بــاوەڕ دەکــا
پێــی دەڵــێم ئەی شــێخە تــۆ بــڕوانە شــێخی هەنــدەران
هەروەکــوو شــێرە دەگەڵ تــۆپ و تەیــارەی شــەڕ دەکــا
ئەو کەوا داوایــی مــاف و ســەربەخۆیی گەل دەکــا
روو لە یاســایی بەڕێــزی دینــی پێغەمــبەر دەکــا
تــۆش دڵــت ئەوڕۆ لە نێــو دەریــا و گــۆلی ئــارەزوو
حەز لە کیژی چاو کەژاڵ و یاری رەنگ ئەسمەر دەکا
شــێخی خەڵکــی مەنزڵــی کێــو و چیــایە و هــی منــیش
خەو لە نێــو خــانوویی بەرز و دۆشــەکی مەخــمەر دەکا
شــخی خەڵکــی عاشــقی تــۆپ و تفەنــگە و شــێخەکەم
دەســتبــازی هەر دەگەڵ یــاری ســمت مەڕمەڕ دەکــا
شــێخی خەڵکــی کــۆنە چــۆغێکی لە بەردا دێــتە دەر
شێخەکەی مـن خـۆ عەبـایی سەوزی بێئەسـتەر دەکـا
شــخی خەڵکــی لەتــکە نــانێکی هەبــێ دەیــدا بە خێــر
شــێخی مــن داوایــی پــووڵ و پــارە و زیــوەر دەکــا
شــێخی خەڵکــی دێــتە مەیــدانێ وەکــوو بەوری بەیــان
روو لە دەستەی دژمـن و کێشە و شـەڕ و سەنگەر دەکا

دژمنــی نــامەرد دەشــکێنێ لە چــۆڵ و کێــو و کەژ
دەیگــرێ دەســتی دەبەســتێت و دەمــی قەمــتەر دەکــا
شێخی مـن هەروا بە دەروێش و بە پرچ و موویی ریش
بیــری داگیــر کردنــی ســەرچاوەیی کەوســەر دەکــا
شــێخی خەڵکــی حەز لە لاوی زیــرەک و زانــا دەکــا
شــێخی مــن مەیلــی خەلــیفەی شــتنەزان و کەر دەکــا
شــێخی خەڵکــی وا لە نێــو خوێنــاوە جلکــی بــوو شــەلاڵ
شــێخی مــن بە درۆ بە فرمێــسک ردێنــی تەڕ دەکــا
شــێخ ئەوا هەوڵــێ دەدا بــۆ ســەر بڵنــدی قەومەکەی
شێخی مـن هەر باسـی جندی سـەر زل و شەشپەڕ دەکا
شێخی مـن ئەورۆ بە تەپڵ و زەرگ و دەروێشی شرۆڵ
ڕوو لە بــۆ نــانێ لە گونــد و تەکــیە و مینــبەر دەکــا
شــێخی خەڵکــی قارەمــانێکە لە شــەڕدا نــابەزێ
شــێخی مــن کــاتی شــەڕێ دەبیــیە ، زەرد و تەڕ دەکــا
مـن ئەوەم پێ سـەیرە شـێخی مـن لە دێـدا هەمـدەمی
مــامە ســۆفی تەمــبەڵ و مــلپــان و لۆزەنــدەر دەکــا
ئەی خــودا چــۆنی بەرابەر کەم دەگەڵ شــێخی خەڵــک
کردنــی ئەو کــارە مــن دووچــاری دەردی ســەر دەکــا
بــۆ خەلــیفە و شــێخە دنیــا بــوو بە حەشــری نێــرەکەر
هەر فیدایی دێت و لەو حەشرەی سەری خۆی دەر دەکا

ڕەنگە ئەوپرسیارە لە مامۆستا مەلا کەریمی ڕەحمەتی بکرێ کە بەڕێز چۆنە مەلا مستەفای ڕەحمەتیت بە شێخ داناوە؟ هەروەها چۆنە ئەوکەڵە پیاوەت بە شێخی خەڵکی ناساندووە؟

لە وڵاما من دەڵێم دانانی مەلا مستەفا بە شێخ هەروەک گوتم بەو بۆنەوەیە کە ئەوبەڕێزە لە تۆرەمەی شێخە بەڕێزەکانی بارزانی سەربەرزە وئەوەش، کە دەڵێ شێخی خەڵکی، ئەوە جگە لە

وێنێکی هۆنەرانە چی ترنییە. چونکە ئەگەربە ئی خۆی دانابا پێ هەڵگوتنەکەی هێندە خاوەن چەخەرە نەدەبوو.

سەرەڕای ئەوەش هۆنەران ئەوجۆرە وەینەیان زۆرن، شتی خەڵک بەئی خۆیان وئی خۆیان بەئی خەڵک وهەروەها خۆیان بە خەڵک و خەڵک بەخۆیان دەدانێن و هەمووشی هەربۆ رازاندنەوەی هەڵبەست و وتارە.

لاڵ بم بۆ نەتەوەی کورد

باوە لە نێو کوردەواریدا کاتێک کەسێک دەرد و بەڵایەکی بەسەرهات یان تووشی کەند وکۆسپ وگیروگرفتێک بوو یان زیان و خەسارەتێکی لێکەوت وکابرا نەیدەتوانی بۆی تێهەڵێنێتەوە ولەو بەڵایە رزگاری بکا خۆی بۆکوێروکەڕولاڵ دەکا و دەڵێ بۆی کوێر بم یان بۆی لاڵ و کەڕ بم یان بۆی نەمێنم و هتد. واتا بریا لەباتی ئەوەی کە ئەتۆ ئەو دەردەت بە سەر دەهات من ئاوا و ئاوام بە سەرهاتبا و بەڵام تۆ یان ئەوم بەو شێوە نەدیتبایە.

جا مامۆستاش کاتێک ئەو هەموو دەرد و بەڵایانە لە سەر سەری کورد دەبینێ و پێشی چارەسەر ناکرێن و بەو هەموو داد و هات و هاوار و بەو هەموو تانوت و تەشەر و بەو هەموو پێشنیار و رێنوێنی تەنانەت بە هیچ کوێیەک ناگات و یەک هەزارەمی تاسە و ئارەزووەکانیشی نایەنە جێ وەکوو ناهومێدێکی دەس لە هەموو پچکێک بڕا و دەس دەکا بە ناڵەناڵ و بە باس کردنی دەردی گرانی گەلەکەی و خۆی بۆ لاڵ دەکا و ئیتر هەر لەو کاتەشدا تانە و تەشەریان لێ دەدا و سەرکۆنەیان دەکا و دەڵێ گەلی کورد لە نێو دژمنانی تورک وفارس و عەرەبی خۆیدا وەکی ئەسپێیەک کە لە

نێوانی دوو بەردانداا هەڵکەوتبێ و وەختە بە جارێکی نیخەپەستی بکەن و بیپڵیشێننەوە و بە تەواوی جیقی دەربێنن و بە مەتەڵەی کوردی (ئەو لام تات و ئەم لام تات، وەی بابە جیقم دەرهات).

پاشان پڕ بە زاری هاوار دەکا و دەڵێ لەبەر زوڵم و زۆر و ستەمی فارس و تورک و عەرەبان کە بە هەموویان سواری شانی کوردان بوون و خەریکن دەیخنکێنن!! هەی خەڵکانی خوا و خواناسەکان! فریا کەون کوردەگەل مرد!! هاوار هاوار هاوار!!

ئەمجا بۆ خەڵکی خوا روونی دەکاتەوە کە ئەو کوردە هەژارە بۆچی وای بەسەر هاتووە و بە هۆی چی ئاوای لێهاتووە و دەڵێ چونکە ئەوەندە گەلێکی بێهەست و دەمارە کە هەر کەس هاتە سەری و داوای ئاغایەتی لە سەر کرد لەباتی ئەوەی کە مەردانە لێی راپەڕێ و بە مست گرچووی ببڕێ و بە زللە لاچاوی سوورەوە کاو بەشەق سمتی بتەزێنێ و قوونی بدڕێ، کڕنۆشی بۆ دەبا و هەرچی ئەو بیڵێ قبوولی دەکا و دەستی بۆ بە سینگییەوە دەنێ.

سەرەڕای ئەوەش کوردەکان کاتێک کە روویان کردە تەکیە و خانەقایان کە بنکەی بەدخوازی و رێبازی ریابازی و فێڵبازی و پایەگای دژی گەلی و دژی ئایینن بە جارێک لە فێرگەو زانیاری و هەموو پێشکەوتنێک تەوەلا بوون و دوور کەوتنەوەو لە جیاتی هەموو کار و پیشە و پڕگاڵێک تەپڵ و دەف و دمبەگ و کەشکۆڵ و دەسحێب و رشتە و شۆڵ و دوگرد و وەکازیان دەس دانێ و هەموویان بوونە بە دەروێش و گەڕیدە،کە ئەوەش بە هیچ دەردێکی وان ناخوا و هیچ زامێکیان چارە ناکا و بەو جۆرە هەموو برینەکانیان تەشەنا دەبن و چلکێ دەکەن و سەرەنجام پێیان دەمرن. ئیتر هەر بۆیەشە کە وا رەزیل و مەندەمۆر و کز و لاواز و رەنگ زەرد و بێهێزن.

پاشان دەفەرموێ وە نەبێ ئەو گەلە هەمووی هەرئاوا بێ هەست و بیرو هۆش بێ و هەمووی هەر ئاوا گەوج و گەمجە و نەزان بێ و گەلێکی خەمخۆری وەک من تا ئێستا لە تاو دەردی کوردی سەری نایەوە و ئەو ئاوات و ئامانجەی بردە ژێر گڵی.

ئەمجا ئەمە ئەگەیەنێ کە خۆی هەرچەندە وەکوو کێوی دەماوەند قایم و قۆڵ و پتەو و بەهێز و خۆڕاگرە بەڵام بەو حاڵەش هەناسەی سارد و ئاهی ناهومێدی و بێهیوایی لە دەورەی بۆتە تەمومژ و ئاسۆی هیوای لێ تاریک کردووە. هەر دەڵێی کێوی دماوەندە و مژی لێ هالاوە!!

پاشان باسێکی مێژوویی دەکێشێتە پێش و دەفەرموێ کە گەلی من هەمیشە هەر ئاوا نەبووە، بەڵکە لەمەو پێش گەلێکی چوست و چالاک و ئازا و ژیرو هۆشیار و مەرد و نەبەز بووە. هەموویان رێکوپێک و خاوەن باوڕ و متمانە بە یەکتر بوون و هەموویان خۆگرو خۆڕاگر و هاوڕاز و هاودەردی یەکتر بوون. جا بەتایبەتی لە دەورانی سەرداری کوردی موسڵمان سەلاحەددینی ئەییوبی هیچ گەل و هۆزێک لە دنیادا وەکوو کورد نەبووە و لە سەر کورەی زەوی هیچ نەتەوەیەک نەیتوانیوە وەکوو کورد بێتەوە و یەکەتازی مەیدانی بەزێنە (مسابقە) بێ چونکە کورد هەر ئەوک وردەیە کە لە چاخی سەلاحەدینی ئەییوبی وەک کێوی ئەلوەند و قەندیل و زاگرۆس لە بەرابەر هێرشی لافاوی جوولەکە و فەلە و گاورەکانی رۆژئاوایی و ئوروپاییدا چەقی و خۆی ڕاگرت.

ئەمجا باسی گەورەیی و گرینگی ئەو شەڕە سەختە کە ئوروپاییەکان لەگەڵ گەلی کورد بەتایبەتی و هەموو ئیسلاما بە گشتی کردیان و بە سەریان داسەپاند دەکا و دەفەرموێ:

چ گەلێک بوو کە بە درێژایی حەوت ساڵ لەگەڵ حەوت پادشای

رۆژئاواییدا شەڕی کرد؟ مەگەر هەر کورد نەبوو کە بە تەنیا بێئەوەی خەلیفەی ئالی عەباسیش یارمەتی بدا و تەنانەت بێئەوەی سەربازێکیشی بۆ بنێرێ لە بەرابەر ئەو حەوت دەوڵەتە گەورەدا مەردانە راوەستا و هەمووشیانی بە چۆکدا هێنان. ئەدی لەو حاڵەتە تورکی... لە کوێ و فارسی... چی دەکرد و لە کوێ بوو؟!

ئەگەر راستیت دەوێ دەبوایە تا رۆژی پەسڵان هەموو خەڵکی ئاسیا و تەواوی موسڵمانان مەمنوونی کوردان بن و سوپاسیان بکەن کە ئەو بەڵا گەورەی لە سەر لابردن و بۆ داکۆکی لە ئیسلام و موسڵمانانی جیهان و لە خاکی پاکی ئیسلام ئەوپەڕی فیداکاری و لە خۆ بوردوویی نیشان داو سەریشی پێ لە بەردی ئەلحەدێ دان و هەموویانی تێک شکاندن و بە جۆرێکی وەها تەمبێی کردن کە تا ئێستاش نێزیکەی دوای نۆسەد ساڵی نەیانوێراوە و نەیانتوانیوە کە جارێکی دیکە بیری هێرش بردنە سەر ئیسلام و موسڵمانن بکەن.

بەڵێ گورژی گوتەنی:

لە دەورانی سەلاحەددین و شێرکۆ خانی کوردیدا
هەموو دوژمن هەڵستان و بەڵام سەریان لە بەردی دا
چەلیپا و خاچ پەرەست و جوولەکە و گاور بە تێکڕایی
هەموویان هاتنە مەیدان و شکاندمانن بە ئازایی
بەڵێنیان دا لە قورئان و لە ئیسلام و موسڵمانان
نەهێڵن شوێنەوار و بنکەنە گەپجاڕی دەورانان
بە پشتیوانی یەزدان و بە هێزی یەکیەتی و ئایین
وە کارن خست چەکی باوەڕ شکاندن دژمنی تایین
هەتا یەک بووین ئاوا بووین نەبوو هاوچەشن و مانەنن
سنووری دووری ئیسلامی بە هێزی باوەڕن تەندن
زراو و نەترەیان چوو دژمنانی ئایینی یەزدان

گەلێکن یارمەتی بێ هێز و دەستان کرد وەکوو مەردان
نەیـــارانی لەخۆبـــایی وە خـــۆ کەوتـــن بە خـــۆڕایی
بە تێکـــڕا هـــاتنە مەیـــدان و شـــکاندمانن بە ئـــازایی

ئەمجا دێتە سەر ئەوە کە ئـاهو هەناسـە هەڵدەکێشێ بـۆ ئەوەی کە هەموو تیرە و بنەماڵەکانی کورد خەسار بـوون و هـیچ کەڵـک و بەهرەیەکیان بۆ گەلەکەی خۆیان نەبووە. چونکە ئەوەنـدە لـە یەک دوور و بـێیەکیەتـین کە هەر تیـرەیەک خـۆی بە تەنیـایە و لەگەڵ ئەوانی دیکە دژ و نەیار و نـاڕێکە. جـا لـە میراودەلـیڕا بگـرە هەتـا هەمەوەند و هتد. دەڵێ بەتایبەتی تەماشای تیـرەی میراودەلـی کەن کە یەکێکە لـە تیرەکانی گەورەی کوردەواری و لـە شـەڕی دووهەمـی جیهانیدا چۆن لـە گەڵ سێ دەوڵەتی گەورە بە شەڕ هـات و چـۆنیش هەر سێکیانی بە چۆکدا هێنا و لمبۆزی پـێ ڕە زەوی خـستن و ئیتـر هەر سـێکیانی لە شـەڕدا بەزانـد و زەبـری گرچـووبڕی دا لـە هەر سێکیان. یەکەم هەڵمەتی خۆی بۆ دەوڵەتی تورکان بـرد و زەبرێکـی وەهـای لێـدان کە لە شـاری ئەسـتەمبووڵ پێتـخەتـی ئەو میـرییە سەرۆکی ئەو دەوڵەتە لەرزی و نەترەی چوو و بە جارێ تۆقی.

هێرشی دووهەمی خۆی بۆ دەوڵەتی ئێران بـرد و پاشـی شـەڕێکی خەست و خوێناوی ڕەزاخـان پاشـای ئێران بـۆ پـتەو کـردن و تـازە کـردنەوەی هێـزە شـپرزە بـووی خـۆی پەنـای بـردە بەر کێـوی دەماوەندو بنکەی فەرماندەری و بەڕێوەبەری کاروباری شەڕی بـردە دامێنەکـانی کێـوی سـەر دە ئاسـمان هەڵچـووی دەماوەنـد و ئیتـر هەڵمەتی سێهەمینیشی ئەوە بـوو کە هەڵمەتـی لە هێزی ئینگلیـزی داگیرکەر دا و لـە دەربەندی بازیانێڕا هەتـا بەغدایە ڕەپێـی نـاو لە بەشێکی زۆری خاکی پاکی کوردستان وەدەری نـایەوە، جـا لە گەڵ

ئەوەشدا کە ئاوا ئازا و رەشید و بەهەڵمەتن، چونکە لەگەڵ یەکتر ناتەبا و ناریکن و پەیمان و بەڵێنییەکیان لە بەیندا نییە، ئەگەرچی لەبەر زۆریانیش نایەنە ئەژمار لە نێو گەلانی جیهاندا هەر سووک و چروک و رەزیل و بێقیمەت و نرخ و پوکن. پاشان روو دەکاتە خودای گەورە و لێی دەپاڕێتەوە و بە هەژاری دەستەکانی بەرز دەکاتەوە و دەس دەکا بە تکا و نزا و سکاڵای خۆی وەک مەردانی یەزدانی سەرەنجام هەر بۆ لای خوای خۆی دەباتەوە دەڵێ:

خودایە! خۆت دەزانی کە حاڵی کوردان چۆنە و کەوایە خۆت بەزەیی و روحمت پێیاندا بێ کە تەنیا بەزەیی ورەحمەتی تۆیە لە فریای هەمووکەس دێ وئیتر بیکە بە خاتری گەورەیی و خۆشەویستی هەنتەشی محەمەد و بە میهرەبانی خۆت، روحمێکیان پێ بکە بەو شێوە دەس پێ دەکا:

لاڵ بم بۆ نەتەوەی کورد

لە بەینی تورک و فارسا میللەتی کورد
وەکی ئەسپێیەکە مابەینی دوو بەرد
لە غەدری تورک و جەوری فارسی غەددار
هاوار ئەی عالەم وەڵلا کوردەگەل مرد
ئەوەند قەومێکی بێحیسس و دەمارە
ئەوەی هاتە سەری سوجدەی لەبۆ برد
کە رووییان کردە تەکیە و خانەقایان
تەوەللایان لە عیلم و مەدرەسان کرد
بە تەپڵ و دمبەگ و کەشکۆڵ و ریشتە
بە تەسبیح و وەکاز و شۆڵ و دووگرد

هەموویـــان بـــوونە دەروێـــش و گەڕیـــدە
ڕەزیـــل و مەنـــدەمۆر و ڕووت و ڕەنـــگ زەرد
گەلـــێ وەک مـــن لە دەردی قەومـــی کـــوردی
سـەری خـۆی نـایە ژێـر خـاک حەسـرەتەومەند
لەمەو پـێش میللەتـێ بـوون چوسـت و چـالاک
لەمەو پـــێش میللەتـــێ بـــون عاقـــڵ و مەرد
هەموویـــان ڕێکوپێـــک و مـــوعتەبەر بـــوون
هەموویـــان خـــۆگر و هەمـــڕاز و هەم دەرد
لە دەوری شـــا ســـەلاحەددینی کـــوردی
چ مـیللەت نەبـووە وەک کـوردان لە سـەر عەرد
کە هـــات بـــۆ ئاســـیا لافـــاوی غەربـــی
چ قەومـــێ پێـــشی گـــرت وەک کێـــوی ئەڵوەنـــد
چ مـــیللەت بـــوو لە تـــوول و عەرزی حەو ساڵ
لەگەڵ حەو پادشـــای غەربـــی شـــەڕی کـــرد
لە کـــوێ بـــوو تـــورکی بەد ئەفعـــاڵ و کـــردار
لە کـــوێ بـــوو فارســـی نـــاهەموار و نـــامەرد
خەلـــیفەی مـــالخوری ئـــالی عەباســـیش
چ ئدیمـــــدادی نەدان حەتتـــــا بە یەک فەرد
هەتـــــا ڕۆژی قیـــــامەت ئاســـــیایی
دەبـــا مەمنـــوونی کـــوران بـــان وەکـــی عەبـــد
هەناســـەی ســـارد و ئـــاهی ناهومێـــدی
لە دەورەم بـــۆتە تەم هەروەک دەماوەنـــد
لە بەر بـــێ‌خـــاوەنی پـــاکی خەســـار بـــوو
ئەگەر میراودەلـــی بـــوو گەر هەماوەنـــد
تەماشـــا عەشـــرەتی میراودەلـــی کەن

به سێ جار سەتوەتی سێ دەوڵەتی برد
لە ئەووەڵ زەربەتێکی دا لە تورکان
لە ئەستەمبووڵەوە لەرزی خوداوەند
دووەم دەردێکی دا سەرداری ئێران
رەزاخان ئیلتیجای برد بۆ دەماوەند
سێهەم شەقی گەیاندە هێزی ئینگلیز
بە بازێ چوونە بەغداوە لە دەربەند
وەکوو میراودەلی پێنج سەد عەشیرەت
لە کوردان بۆت بڵێم بێمیسل و مانەند
وەلێ چونکە لەگەڵ یەک ناتەبانە
لە بەینیاندا نییە هیچ عەهد و پەیوەند
لە بەینی میللەتان سووک و رەزیلن
ئەگەرچی نایەنە ژێر حەدد و ژێر عەد
خودایە خۆت تەرەحوم کەی بە کوردان
بە لوتفی خۆت و بۆ خاتری محەمەد

عەشرەتی میراودەلی

تیرە یا عەشیرەتی میراودەلی یەکێکە لە تیرە و هۆزەکانی بەناوبانگی گەلی کورد، کە لە کۆنەوە لە ناوچەی پژدەرێدا دانیشتوون. پژدەر ئێستاکە ناوچەیەکە لە کوردستانی عێراقێ و ناوەندەکەی شاری قەڵادزێیە.

وشەی پژدەر لە ماکا (پشتدەر)ە کە پشت دەربەند بووە و مەبەستیش پشت دەربەندی رەمکان واتا دەربەندی پشت رانیەیە.

بنەمــاڵەی میراودەلــی لە ماکــا کــوردی خالیــدی، هەروەک فەیزوڵلابەگــی بــانەیی و دارەشــمانەیی هەموویــان یەک بەرەبــابن ووەک دەڵێن باپیرە گەورەی هەموویان هەر یەکە.

هێنـدێک لە پژدەرییەکـان لە مەرگەدا نیـشتەجێ بـوونە وگۆیـا میراودەلــی و بابــانی دوو بەرەبــابن وتــۆرەمەی دوو برایــانن کە بە نێـوی میرئـاودەل (میــر عبـدالله) و فەقــێ ئەحــمەدی دارەشــمانەیی بەنێوبانگن. جا بابانییەکان لە فەقێ ئەحمەد و میراودەلییەکـانیش لە میرئاودەل پاشەکەوت بوون.

وەک دەڵێن داستانەکە ئاوا دەس پێدەکا: لە رۆژگـاری رابـردوودا دووبرا هەبوون بە نێوی کاکەمیروکاکەشێخ کە لە هەرێمی مەرگێ دا دەژیــان وبە هــۆیەک کە بـۆئێمە روون نییە هەردووکیــان کـوژراون. خێزانــی کــاکەمیرلەو کاتیــدا دووگیــان دەبــێ و دوای ئەو ڕووداوە دەڵتەزێــنە دەچێــتە خــدرانێ کە لە مەڵبەنــدی چنــارانی پــشتی خەلەکـانییە (ومنـیش لە سـاڵی ١٣٤٨ زسـتانەکەی بە فەقێیەتـی لە چنــاران ولە مــانگە ڕەمەزانەکەشـدا بە مەلا رەمەزانــی لە بــنکەی پێشمەرگەی مەلا مستەفای ڕەحمەتی لە خەلەکانێ و مە لای لقی حە وتـی هێـزی فـارس بـاوە بـووم . کـە فەرمانـدەکەی کـوڕە کوردێـک موسـڵمان بــە نیـوی گوڵــە بـاغ بـو. یـادی ئەو کـاتە بەخێـر) ئەو بێوەژنە لەوێ کوڕێکی دەبــێ و نێـوی دەنــێ ئەحــمەدو، وەکـو هەر بێوەژنێکی هەژاری کورد، کوڕەکەی بە دەرد و ڕەنـج پێـدەگەیەنێ و گەورەی دەکا.

بەڵام لە پــێش گەورە بــوونی ئەحــمەد بە هەرهــۆیەک بــێ کە ئەوەش بـۆ ئـێمە نادیـارە کـە بۆچی لە خـدارنێش دەڕوا و دەچێـتە گوندی دارەشمانە کە لە حەوت میلــی رۆژهەڵاتـی شـاری قەڵادزێـیە. ئەمجا ئەحمەد دەنێرێتە نێو فەقێیان وبۆ مەلایەتـی پێـی دەخـوێنێ.

جا لەبەرئەوەی فەقێیەکی زۆرچاک وزیرەک ووریا دەبێ زۆر بە زوویی نێوی دەکا و بە نێوی فەقێ ئەحمەدی دارەشمانەیی لە کوردستاندا نێوبانگی دەڕوا.

ئەحمەد سەرەڕای ئەوەش کە زۆر زاناو دانا و زیرەک دەبێ، زۆریش قارەمان و پاڵەوان و مەردێکی ڕەشید وئازا دەبێ. لە شەڕی موسڵمان و کافراندا بەشداری دەکا و گەلێک دلێری ورەشیدی لە خۆی دەنوێنێ . خاتوو کەیغان" کچی شای فەرەنگ کە سەرکردەی بەشێک لە سوپاو پاڵەوانێکی زۆر ئازا و نەبەز دەبێ و، تا ئێستا هیچ یەک لە پاڵەوانەکانی موسڵمان نەیوێراوەنێ و پشتیان لە عەردی نەداوە، فەقێ ئەحمەدبە ئاسانی دەیگرێ و یەخسیری دەکا و لە مەیدانی شەڕێ دەباتە دەر و دەیهەوێ بیباتەوە ماڵی خۆیان.

لەڕێیە تووشی شێرێک دەبن وبە گژیاندا دێ، فەقێ ئەحمەد لەشەڕ لەگەڵ شێرەکە دابە سەختی بریندار دەبێ و کەیغانیش هەڵدێ و خۆی قوتاردەکا. ئەویش دوای چاک بوونەوەی زامەکانی بە دوای کەیغاندا دەگەڕێتەوە ودەیبینێتەوە. جا خاتوو کەیغان چونکە لە بنیڕا خۆی بۆکەسێک داناوە کە پێی بوێرێ وبتوانێ بە سەریدا زاڵ ببێ و لە ڕاستیشدا شێت و شەیدا و ئەویندارى فەقێ ئەحمەد ببوو، لەگەڵی دەگەڕێتەوە و وێکڕا دێنەوە دارەشمانە و دەس دەکەن بە ژیان وسێ کوڕیان دەبن کە هەر کامە لەوی دیکە قارەمانتر دەبێ.

یەکەمیان بابا سولەیمان بووە کە باپیرە گەورەی بنەماڵەی بابانییەکانە و زنجیرەی پادشایانی کوردی موسڵمانی بابانی لەوی پاشەکەوت بووە وهەموویان لە تۆرەمەی ئەو قارەمانەن.

دووهەمیان خان بود اغه کە ئەویش باپیرە گەورەی بنەماڵەی گەورەی میراودەلییەکانە،ئیتر میراودەلی و پژدەری

ونورەدینییەکان هەموویان لە نەتەوەی وین. خان بداغ کوڕێکی دەبێ بە نێو میراودەل کە میراودەلییەکان لەوین لە گوندی نورەدیندا کە لە چوار میلی باشووری ڕۆژهەڵاتی قەڵادزێیە نیشتەجێ دەبێ. بە داخەوە کوڕەکەی دیکەی فەقێ ئەحمەد کە وەک دەڵێن موکریانییەکان لە تۆرەمەی وین بۆمان روون نەبۆوە ناوی چییە. جا هۆنەری هە ست ناسکی کورد خاڵەمینیش لەو پێیەد ا زۆر بە بێهیواییەوە تاسە دەردەبڕێ و دەڵێ:

تۆ بڵێی بۆ مە پەیا بێ مەردێک
تۆ بڵێی هەستێ لە نێو کورد کوردێک
بڵێ من کوردم و هەر کوردم ئەوێ
جگە لەو مافە هەچی بێ نەیەوێ!
تۆ بڵێی یەکدری کوشتن بەس کەن
تۆ بڵێی گوێ لە قسەی هیچ کەس کەن!
تۆ بڵێی تۆرەمە گیر خا قەڵەمێ
بەروبووی ئە و قەڵەمێ بکا هەڵەمێ
ناهومێد نین لە بەزەت ئەی خوایە
هەمی لەم شوێنە هەمیش لە دوایە

چەند چوارینە لە مامۆستاوە

مامۆستای بەڕێز و خۆشەویست هەرگیزکاری هەڵبەست هەڵبەستن وهۆنراوە هۆنینەوە نەبووە، ئەگەرد ەبینین کە ئێستا د یوانێکی ئاوا گەورەی هەیە هەموو هەرهەڵڕشتنی دەرد و کوڵ و ناڵەی دڵەو کولدوی دەرونی بریندار و پڕ لە زامیە تی و نیشان دانی هەست و هاوار و سۆزی دڵسۆزییە کە بێ ئیختیار دەری

بڕیوە. جا هەر بۆیەشە، کە هێندێک جار دەس دەکا بە هات و هاوارو داد و بێداد و هێندێک جاریش نزا وپاڕانەوە ولاڵانەوە دەس پێ دەکات و لە بەر خوای گەورەوە هەڵدەباوەشێنێ و گەلێک جاریش هەڵمەت دەباتە سەر هێندێک باوی پڕوپووچ و بە هۆنراوە ئاگرینەکانی بۆمبارانیان دەکا و زۆریش وا هەیە هێرش دەباتە سەر خودی پڕوپووچ و خەراپەکە و لە بەر پێیاندا پلچی دەکاتەوە و دەیهاڕێ.

ئامانجی مامۆستاش لە هۆنراوە هۆنینەوە تەنیا بەربەرەکانی کردنی خەرافات و پڕ و پووچ پەرستی و ئەو شتانە کە لە ئایینی پیرۆزی ئیسلام زیاد کراون و باوگەلی ناڕەوا ولە ناو بردنیانە. هەر بۆیەش گرینگی نەداوە بە چۆنیەنی هۆنراوە و کزی و لاوازی وشەو وتە و رستەی بەلاوە گرینگ نەبووە و بۆ ڕێکوپێک کردنی هۆنراوەکە واتا وکاکڵی مەبەستەکەی تێکنەداوە و زۆرتر گرینگی بە مانان و مەبەست داوە، نەک بە وشە و رستە تەنیا گرینگی داوە بە هێز و وزەی مانا و واتا و مەبەستی هۆنراوە کە لە راستیشدا هەموو مەبەستەکانی یەک لە یەکی بەهێزتر و جوانتر و گرینگ و گەورەترن.

جا هەر بۆیە زۆربەی هۆنراوەکانی مەسنەوین کە بۆ نووسینی مەبەستگەلی جۆراوجۆر و مێژوو داستان بەکارد ەبرێ و بە زۆری کەڵکی لەو شێوە و جۆرە هۆنراوەی وەرگرتووە. چەن بەستەیەکیشی غەزەلن و کەمێکیشی چوارینەن. جا هەر بۆ نموونە لەو چوارینەی خوارەوەدا کە لەبارەی بنەماڵەی نەقشبەندی نووسیویەتی دەفەرموێ ئەو تیرە جیا لە خەڵکەکە گۆیا نەقشین و نوقمن لە یادی خودا و لە خەڵک بێگانە و رەمەکین. لەگەڵ ئەوەی کە باراشی دەبا بۆ ئاشی بێجگە لە یادی کەرەشین هیچ شتێکی دیکەی لە دڵد ا نییە و ئیتر وەک دەڵێن کابرایەک هەبوو چەند کوڕی بوون و خۆی ژنەکەی نەمابوو. هیچیشیان نەبوو ژنی پێ

بێنێ. رۆژێک پێکەوە دانیشتبوون و باسی ژن هێنانیان دەکرد و سەرەنجام یەکێکیان گوتی وەرن با لە پێش هەمووماندا ژنێک بۆ باوکمان بێنین و خۆشتان دەزانن کە جگە لە گوێدرێژێک هیچی دیکەمان نییە کەوایە با ئەوی بۆ باوکمان بە ژن بدەین.

بەڵێ زۆر، یان کەمی پێچووکارەکە نەکرا ولە دواییدا هەر کە کوڕەکان بە بێدەنگی دادەنیشتن باوکیان دەیگوت ئەرێ رۆڵە بۆچی قسەیەکی ناکەن. هەرکە دەیانگوت بابە باسی چی بکەین؟ دەیگوت باسی کەرەشینێ بکەن!!

تومەز ئەو جگە لە یادی کەرەشینێ پترلە دڵیدا نەبوو، هەردەیکوت باسی کەرە شینێ بکەن.

جا مامۆستاش دەفەرموێ هەرچەندە کە بەو باراشی دەبا بۆئاشی ودەبوو لە بیری ئاش لێ کردندا بێ بەڵام بێجگە لە یادی کەرەشین هیچی دیکەی لە دڵدا نییە وئەوبەرێزە هەر لە یادی کاری خۆیەتی و بیری خەڵکی لە دڵدا نییە کە بەو جۆرە دەڵێ:

ئەم تایفە مومتازە کە گۆیا نەقشین
موستەغرەقی یادی خودا و لە عالەم وەحشین
با وجوودی کە باراشی دەبا بۆ ئاشی
هیچ شتی لە دڵدا نییە غەیری کەرەشین

ئەمجا لەو چوارینەیدا گاڵتە بە یەکێک لە شێخەکان دەکا و دەڵێ ئەو هەنتەشە و ئەو جەنابە ئەگەرچی کەڕاماتی وی وەک سەگ دەوەڕێ ئیتر دەنگ و باسی کەرامات کەی مەڵبەندی پڕ کردووە بەڵام هەرکە نان وپیوازی لێ بڕا لە تاوان نێزیکە ڕەگی جەرگی ببڕێ و ئەو بێچارە ئەوەندەی ماڵ خۆش دەوێ و ئەوەندەی خواردن مەبەستە کە بۆ مستێک بڕوێش هەر دەگەڕێ کە بەو شێوە دەفەرموێ:

ئەو حەزرەتە وەک نـــان و پیـــازی دەبـــڕێ
نێـــزیکە لە تـــاوان ڕەگـــی جەرگـــی بیـــڕێ
هەرچەنـــدە کەرامـــاتی وەکـــوو ســـەگ دەوەڕێ
بێچـــارە لە بـــۆ مـــستێ بڕوێـــشی دەگەڕێ

ئەمجا لەو چوارینەدا هەڵمەتێکی قارەمانانە دەباتە سەر بیر و باوەڕی پەست و چەپەڵ و ناڕەوای مەسیحی و هێندێک لە وشکە موسڵمانەکان کە هەنتەشی عیسایان کرووە بە خوایەک و خوای گەورەیان بە جارێک فەرامۆش کردووە و لە بیریان بردۆتەوە. دەفەرموێ سازکەری زەمین و ئاسمان عیسایە. بە خوا ئەو قسە قسەیەکی بێمانا و واتایە و پیاوی زانا و دانا شتی وا بێمانا و واتا و پووچ و هەڵە وچەوت وناڕەوا ناڵێ وهەرکەس کە هۆش و گۆشێکی هەبێ لە شتیوا بە دوورە،ئاخر ئەو کەسەی کە زانا و دانا بێ چۆن شتی وا دەڵێ! کە دەفەرموێ:

خـــــالقی عەرز و ســـــــەما عیـــــسایە
بەخـــــودا ئەو قـــــسە زۆر بـــــێمەعنـــایە
کەســـــەکی هۆشـــــی هەبـــــێ وا نـــــاڵێ
چـــــۆن دەڵـــــــێ وایە ئەوەی دانــــــایە

بەزمی خانەقا و تەکیە

هۆنراوەکانی مامۆستا ئەوەندە سادە و ساکارن کە هەموو خوێندەوارێکیش بە ئاسانی لێیان حاڵی دەبێ و تێیان دەگا، چونکە ئەو بەڕێزە بە زمانی خەڵکی نەخوێندەوار و هەژاری کوردەواری

هۆنیونیەوە و ئیتر هیچ وەک هۆنراوەی هێندێک لە هۆنەرانی دیکە چیستان و چلتوێ و مەتەڵۆکە نین بەڵکە مەبەستگەلێکی جوان و روون و رووک و بێتویکڵی ئاینی و نەتەوایەتین و بۆمباران و دەسڕێژێکی رامیاری لە سەر سەری ملۆزم و ملهوڕ و کەڵەگایەکانی کۆمەڵی کوردەوارین و هیچ پێویستیان بە توێژکاری و شی کردنەوەو ڕاڤەدان نییە،رەنگە هەموو کەس لە مانا و واتا و ناوەرۆکەکەیان بە چاکی تێبگات و هەر لەو کاتەشدا هەر هۆنراوەیەکی دەلاقێکە ڕوو بە دنیایەک کراوەتەوە و لە هەر بەستەو چەکامەیەکیشیدا ئەگەر ورد سرنجی بدەینێ لایەنێکی بەرزو بێوێنەی ئەو کەڵە پیاوەمان بۆ دەردەکەوێ و ئاگاداری و زیرەکی و هۆشیاری و لێزانی و هۆزانی ویمان بۆ روون دەبێتەوە و دەزانین کە چ ئەندازە دڵسۆزی ئیسلام و گەلی کورد بووە.

ئەوەتا دەبینین، کە لە پارچە هۆنراوەی بەزمی خانەقا و تەکیەدا شێرانە و ئازایانە و نەترسانە هەڵدەکوتێتە سەر ئەو بەرنامە خەراپە و ئەو باوە بێبایەخە و هاوار دەکاتە خەڵک و دەڵێ دەس هەڵگرن و واز لەم دژمنەی خۆتان کە نایناسن و گورگە لە پێستی مەڕدایە، یان دژمن و نەیارێکی وایە، کە جلوبەرگی براکەتانی لە بەر خۆی کردووە و داخەکەم ئێوەش زۆر ناوربا و ناهۆشیارن و بۆتان لێک جیا ناکرێنەوە بهێنن و چیدیکە روو مەکەنە نەیاری خۆتان و ئایینەکەتان. هەروەها ئەم خانەقا و تەکیە کە لە ماکا کەڵەی مزگەوت و فێرگەی ئایینین، وەلا نێن و بەس مزگەوتەکان چۆڵ کەن و ئەوان ئاوەدان کەنەوە.

هەروەها دەڵێ بۆ خاتری خودا بەسیەتی، تا کەنگی ئێوە وە دوای ئەو شتە پڕوپووچانە دەکەون و ئەو بەزمە چییە و کەنگێ

تەکیە و خانەقا لە بەرنامەی دیندا هەبووە و ئاخر لە کوێی قورئانێدا ئاماژەی بۆ کراوە؟

خۆهەروەک شێخ کەڵەی دینە، تەکیەش کەڵەی مزگەوتە و تەنیاو تەنیا بۆ لێک بڵاو کردن و پەرت و پەرێشان کردنی موسڵمانان ساز کراوە و وێنە و نموونەشی هەمان مزگەوتی"زیان"ە کە بە دەستووری ئەبوعامیری دووڕوو و هاودەستەکانی دووڕوو و بێئابڕووی وی بۆ کۆبوونەوەی خۆیان و بۆ بۆسە و کەمین دانان بۆ پێغەمبەرﷺ و پەرت و پەرێشان کردنی موسڵمانان و پەرە پێدانی کافریەتی دروستیان کرد.

ئەمجا مامۆستا بەوەشەوە ڕاناوەستێ و هەڵمەتێکی توند و شێرانە دەباتە سەر خودی خاوەن خانەقا و سازکەری تەکیە و ڕووی تێدەکا و پێی دەڵێ ئەی شێخ ئەفەندی بەس ئاوا ئەو خەڵکە هەژارە بچەوسێنەوە و لە خوا بترسە خۆ خەڵکی ماڵوێران چ حاڵێکی نەما و هەموو شتێکی لە دەس دا. تۆ کە دوژمنی ناڕاستەوخۆی و ستوونی پێنجەمی لە لایەک و دژمنانی ڕاستەوخۆش لە لایەک و ئیتر بە هەمووتان وەک ڕەوە گورگ دەمتان لە لاشەی ئەو گەلە هەژارە ناوە!!

گەلێ کەس ماڵی دا بە تۆ و خۆشی ئەوا لە برسان پشتی دەشکێ بەوحاڵەش ئاگایەکت لێی نییەو لێی بێهەواڵی و بەزەییت بەماڵ و منداڵیدا نایەت و لەبەر نەداری ژنەکەی دەربەدەر بوو و ماڵ و منداڵی بەجێ هێشت و چووە بۆتە قەرەواش و کارکەری ماڵان و لە ڕۆخی ڕەشماڵان و لە لاپانگی تاوڵاندا بە هەژاری و نەداری سەری ناهومێدی نایە سەر زەمینی ڕەش، بەڵام تۆ هەر لێشت نەپرسی ئەو بۆ تۆ ئاوا بوو تۆش بۆ وی ئاوای!!جا تو خوا ئەوەش ئایین و ویژدانە، یا ئەوەیە مرۆڤایەتی و مەردانەگی تۆ؟

هەروەهـا پێـی دەڵـێ بەدبەخـت ئەو هەژارە کە مریـدی تـۆیە و سەمەندۆک کراو و لەغاو کراوی خۆتە گیـانی شیرینی خـۆی دا و بەختی کرد بۆ مستە ئاردێک، بەڵام تۆ بەهەشتی خـوا دەفرۆشـی بە زەمین و باغ و ئیتر تۆ زۆر لەڕێی خوا دووری و خوا هەر ناناسی و لەبەر هەڕەیی و غلوور بوونت ترسی خوات نییەو دەک وەبەر رق و قینی خـوا بکەوی تـۆ کە دۆسـتی خـوای چـۆن دەبێ وا بـی؟! چـۆن دۆستی خوا ئاوا لە خوا نەتـرس و بـێئاگـایە لە خـوا؟ تـۆ کە پێت وایە دۆسـتی خـودای و تکاکـاری ڕۆژی پەسـڵان و فەرمـانڕەوای ئەوکاتی چمـا بـۆ خـۆت دەچێتە بەهەشتێ؟ تـاکوو بیفرۆشی و بە زەمین و باخ و پووڵی بدەی؟ دەک جەنابی شێخ، ڕووت رەش بێ بۆ ڕەوش و رەفتار و بۆ کردەوە و ئاکارت.

هەروەها پێی دەڵێ تۆ چۆن لە سزای خـوا ئەمینـی و چـۆن پێت وایە کە سزات نادا؟ دەک بەڵای خودا لێت دا. خوا ئاگـاداری هەمـوو دیـار و نادیـار و هەمـوو راز و ئاشکارێکتە و دەزانـێ دووڕوویـی و باوەڕداری تۆ تـا چ رادە و ئەندازەیەکە.

ئەمجا هیچ چاری نـامێنێ چـونکە دەزانـێ هەر بە قسەی ناکـا و ئامۆژگاری بۆ ئەو جۆرە کەسانە گوێز دە دیـواری هەڵاویـشتنە بـۆ دوامـین جـار رووی تێـدەکا و دەفەرمـوێ: تـۆ بەو هەمـوو درۆ و دەلەسە و فێڵ و فووت و ئیفتیرایەت ئەی درۆزنی رووڕەش لە رۆژی سزا و ژمارەدا چۆن رزگارت دەبێ؟!

بێگومان دیارە لە ناو کڵی دۆزەخدا دەتـسووتێنن و خەز و بەزت لە ئەندام هەڵدەچزێنن و ئیتر دەستی خـۆت لە خەفەتـان دەگەزێ و پەنجەکانی خۆت ڕادەنووسێ و خۆزگە و ئاوات و بریا دەخـوازی و دەڵێی بۆ وام کرد و وەبەر فەرمووددی خوا کە دەفەرموێ (یوم یعض

الظالم علی یدیه فیقول یا لیتنی اتخذت مع الرسول سبیلا یا لیتنی لم اتخذ فلانا خلیلا) دەکەوی.

ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە کە ستەمکار بە دەستی خۆی رادەنووسێ و لە داخ و خەفەتان وەختە بتەقێ و دەڵێ سەد خۆزگە لەگەڵ پێغەمبەری ڕێگەم گرتبایە،ئەی بریا فیسارە کەسم بە دۆست و دڵسۆزی خۆم دانەنابایە و پەیڕەویم لێ نەکردبایە کە بە راستی رێی راستی لێ ون کردم و ئیتر ئەوان کە (اضلوا کثیرا و ضلوا عن سوا السبیل) زۆریان گومڕا کردن و خۆشیان ڕێگەی راستیان ون کرد.

بەڕاستی مامۆستای کۆیی مەلایەکی هەڵکەوتوو و تایبەتی وا بووە، کە خیرەت و پیاوەتی ئەوەی هەبووە هەرچی لەدڵیدا بێ بیڵێ و زانیاری خۆی نەشاریتەوە و وەک هێندێک کۆلکە مەلای بێئایین و دینفرۆش و خۆدۆڕێن نەبووە. راستی لە کەس نەشاردۆتەوە و شێرانە هەڵیکوتاوەتە سەر هەموو جۆرە خەراپکاری و پڕوپووچ پەرستییەک و فێڵ و تەڵەکە و تەپکە و داوی خوێڕیە شێخ و گەندەڵە مەلاکانی دەرخستووە و رووی کردووە و زۆر جارانیش رووی لە یەکی تایبەت و دیار کردووە و بە هۆنراوە جوان و رووەکانی خۆی کابرای وەها سەنگەسار کردووە کە لەبەر چاوی گشتی یا لانی کە لەبەر چاوی پسپۆڕانی گەلی خستووە.

ئەوەتا دەبینین، کە لە بەزمی خانەقا و تەکیەدا لە هەوەڵەوە خوا دێنێتە تکایە و دەڵێ بۆ خاتری خودا بەسە ئەو داب و نەریتە نامووسڵمانانەیە و ئەو باوە بێبایەخە و ئەمجا روو لە شێخ ئەفەندی دەکا و چەندین قسەی توند و هەق و رەقی پێ دەڵێ کە ئا بەو جۆرە دەفەرموێ:

بەزمی خانەقا و تەکیە

بەسـیە بـۆ خـاتری خـوا بەسـیە تـا بە کەی بەزمـی خانەقـا و تەکـیە
شـێخە فەنـدی بترسـە لە خـوا میللەتـی قـوڕ بە سـەر چ حـالی نەمـا

گەلێ کەس ماڵی خۆی هیبەی تۆ کرد عاقیبەت خۆل بە سەر لە برسا مرد
روحمەکـت قەت نەکـرد بە منـداڵی خەبەرێکـت نەبـوو لە ئەحـواڵی
هەر ئەوەندەت ناسی کە بە دەستی پڕ هاتە لات و ئیتـر چی تـر گیرفان‌بڕ
ژنەکەی دەربەدەر بـوو چەنـد سـاڵان تـاکو فەوتـا لە ڕۆخـی ڕەشـماڵان

تۆ بەهەشتت فرۆشت بە بستێ عـارد ئەو ئەوا روحـی دا بە مـستێ ئـارد
تـۆ لە ڕێگـای خـودا گەلـێ دووری خۆفی خـوات هیچ نییە لە مەغـروری
دەکـو قەهـری خـوات بە سـەردا بـێ چـۆن وەلـی خـوا دەبـێ وا بـێ
وا دەزانـی کە تـۆ وەلـی خـودای هەم شەفیع و (مطاعی) رۆژی جەزای
تـۆ لە بـۆ خـۆت چمـا دەچیـتە ئیـرەم تـاکوو بیـدەی بە عەرد و دار و درەم
چۆن ئەمینی لە مەکر و کەیدی خودا دەکـو یـا شـێخ بەڵای خـوات لێـدا
خـوا خەبیـرە بە سـیرڕ و ئیعلانـت خـوا دەزانـی نیفـاق و ئیمانـت
بەم هەمـوو ئیفتیـرایە ئەی کەزاب کـو نەجاتـت دەبی لە ڕۆژی حیساب

جا ئا لێرەدا ئەگەرچی جارێکی دیکە بەستەی هۆنراوەی خانەقاو تەکیە بخوێنرێتەوە زۆر بە جێیە، هەم هی مامۆستا و هەم هی من.

روون کردنەوەیەک لە سەر مزگەوتی زیان

ئەوەش باسی وەدیهێنەر و چۆنیەتی وەدیهاتنی مزگەوتی زیان (مسجد الضرار) و هەروەها داستانی ئەو رووداوە کە لە قورئانی پیرۆزدا بە روونی باسی لێ کراوە کە بێ گومان ئەو تەکیە و خانەقایانە هیچ جیاوازییەکیان لەگەڵ ویدا نییە.

لە دەورانی پێغەمبەری مەزنداﷺ دووڕووەکانی مەدینە گەلێکیان کارشکێنی و خەراپکاری دەکرد و تەنانەت گەیشتنە ئەو جێیە کە بوختان بە بنەماڵەی پێغەمبەری بکەن و شتی ناڕەوا بۆ خاوخێزانی ئەو ساز بکەن دەیان شتی تریش کە هێندێک لەوانەیە مەسەلەی مزگەوتی زیان کە بەو جۆرەی خوارەوە بوو:

دوازدە کەس لە دووڕووەکان بە بەهانەی ئەوەی کە ماڵیان لە مزگەوتی قوبایە دوورە و شەوانەش تاریکە، یان زۆر جارانیش وا هەیە، کە باران دەبارێ و ناتوانن بگەنە مزگەوتی قوبایە ویستیان بە نێوی مزگەوت جێگەیەک بۆ کۆبوونەوەکانی خۆیان ساز بکەن تا لەوێدا کۆ ببنەوەو نامەکانی ئەبوعامیری راهیب بخوێننەوە، بەکورتی وەک خوای گەورە دەفەرموێ بۆزیان گەیاندن بە موسڵمانان و بۆ ئەوەی بیکەنە بنکەی بڵاو کردنەوەی کوفر و دووڕوویی و ئاژاوە لە نێو موسڵماناندا و بۆ لێک بڵاو کردنی موسڵمانان و پەرتەوازە پێ کردنی باوەڕداران، هەروەها بۆ بۆسە نانەوە بۆ پێغەمبەری خۆشەویستﷺ تا بەو جۆرە بتوانن لە بەینی بەرن.

ئەبوعامیر کەسێکی زۆر زیرەک و وریا و دووڕوویەکی رامیار بوو پێش هاتنی پێغەمبەر بۆ مەدینە بڕیار بوو ببێتە گەورەی هۆزی خەزرەج بەڵام بە هاتنی ئەو بەڕێزە مەسەلەی وی بە یەکجاری فەرامۆش کرا. هەر بۆیە بوو بە گەورەترین دژمنی پێغەمبەرﷺ هەمیشە دەیگوت هەرکەس شەڕ لەگەڵ محەمەد بکا دۆستی منە و بە تەواوی هێزو وزەی خۆم یارمەتی دەدەم. ئەو ناپاکە لە شەڕی حونەین بە هاوکاری کافرەکان لەگەڵ پێغەمبەرﷺ و یارانی بەشەڕ دەهات بۆیە خودا دەفەرموێ: (و ارصادا لمن حارب الله من قبل) جا کاتێ کە کافرەکان تێکشکێنران ئەو هەڵات بۆ شامێ و لەوێڕا نامەو پەیامی دەناردەوە بۆ دووڕووەکانی مەدینە و پێی رادەگەیاندن کە هەرچەندی بۆیان دەلوێ و لە دەستیان دێ چەک و چۆڵە و هێزو شەڕکەر کۆوەکەن و نووسیبووی منیش دەچمەلای قەیسەری رۆمێ و بە سوپایەکی گەورەوە دەگەڕێمەوە بۆ لاتان و ئەوجا محەمەد و یارانی بە یەکجاری لە شاری مەدینە دەردەکەین یان هەموویان لە ناو دەبەین.

جا بەو دەستوورە دوو ڕووەکان کەمینگایەکیان بە نێوی مزگەوت ساز کرد و کاتێ کە لە خۆ بوونەوە، چوونە خزمەت پێغەمبەرﷺلە حاڵێکدا ئەو بەڕێزە ئامادەی سەفەر بوو و خۆی ئامادە دەکرد کە بچێ بۆ خەزای تەبووکێ. داوایان لێ کرد کە بێت و بۆ پیرۆزی نوێژی تێدا بکا و هەر بە دەستی خۆشی دەرکی بکاتەوە (ئیفتیتاحی بکات) بەڵام پێغەمبەرﷺ فەرمووی (نحن الان علی جناح سفر ان رجعنا انشاء الله تعالی) ئێمە ئێستا لە سەر سەفەرین ئەگەر گەڕاینەوە کە خوا بیهەوێ.

پێغەمبەرﷺو یارانی چوونە غەزای تەبووکێ و بۆ شەڕ لەگەڵ دەوڵەتی رۆمێ و دوای ئەوە پتر لە مانگێک لە سنووری وڵاتی رۆم

هــۆردووی لێــدا و کەس نەیــوێرا بەرەو رووی بکــۆخێ گەڕایەوە پاشــان بە ســەرکەوتنەوە گەڕایەوە یەک رۆژ پــێش ئەوەی بگــاتەوە مەدینە خوای گەورە نیگای بۆ نــارد و ئەو ئایەتــانەی ژمــارە ١٠٧ و ١٠٨ و ١٠٩ی بــۆ نــاردن و فەرمــانی پێدا کە نەچیە مزگەوتــی زیــان چونکە ئەوە داو و تەڵەیە، یان تەپکەیەکە بۆوی دانراوە.

جا هەر بۆیە پێغەمبەرﷺ ناردی کە ئەو بە ناو مـزگەوتە تێکدرا و هەڵیانوەشــــاندەوە و بەردی بناغەیــــان دەرهێنــــا و دار و پەردووەکەشیان سووتاند و ئاوریان تێبەردان.

جــا بەڕاســتی تەکــیە و خانەگاکــانی ئەورۆ هەموویــان هەر لە چەشنی ئەو مزگەوتی زیانن و هیچ جیاوازییەکیان نییە.

بەڕێز عەللامەی نەوئەنـدیش لە تەفـسیرە جـوانەکەی خۆیـدا لە جلدی ١ لاپەڕەی ٤٨٧دا دەفەرموێ: (اتفاقا در زمان مـا اکثـر مـساجد موجب تفرقه و ترويج کفر و شرک و نشر مطالب ضد قرآنی است و سـنگری شـده بـرای منـافقين،ماننـد خانقاهها که غيـر خـدا را می‌خوانند و آن را مکانی برای حزبی قرار داده‌اند).

ناهومێدی

مامۆسـتای هێـژا و زانـا کە تەماشـا دەکـا گەلـی کـورد گەلێکـی هەژارو لێقەوماوە و لەسـەر ئەو حاڵەشڕا لە نێوان سێ دەوڵەتـی گەورەدا دابەش کــراوە و گەلێکــی هەژاری نەداری ناهۆشــیاری بێیەکیەتـی نەخوێنـدەواری بێدڵـسۆزە و کوردەکـانیش زەبـوون و بێدەسەڵات و رووت و قووتن و بیـری داهاتووشـیان هەر نـیە و بە تەواوی بێبیر و هۆشن و هەر دەڵێی مردوون و بە خاکی بێهێزی و

چـــیلازی و زۆنــگ و چـــاڵی رەشــدا رۆچــوون و ســـەرۆکەکانیان بـێزانیـاری و نەزانـن و لـەگەڵ ئەوەشـدا دز و فێڵبـاز و بـێشـەرم و حەیـا و شـوورەیین و هـیچ نـازانن و کەوتـوونەتە داوی بێگـانە و بێگـانە پەرەسـتی و گەل و هـۆز و زێـدی خۆیـان نەک هەر لە بیـر نەماوە بەڵکە بە هەرزانیش دەیانفرۆشن!!

ئەوە لە لایەک، لە لایەکی دیکەش شێخەکانیان کە دژمنی گەل و دۆسـتی بێگـانەن و لـە رێبـازی گەل و نیـشتمان فرۆشیـشدا گەلێـک لێزان و هۆشیارن و بە فێڵ و مەکران وەک رێوی وان و بە جـۆرێکی وەها خەڵکی کەر دەکەن کە خەڵک وا دەزانن ئەوە دڵسۆزییە بۆیـان ئەنجـام دەدەن، لە مەرجێکـا کە نە بوونەکەیـــان پێویـــستە و نە بەرنامەکەیـان بەشـێکە لە ئـایینی پیـرۆزی ئیـسلام و بەڵــکە بە پـــێچەوانە دروســـت دژ و نەیـــاری ئەو ئـــایینە پـــاک و پێشکەوتنخوازانەیە وەک من لەو چوارینەدا گوتوومە:

ئەرێ هـــۆ کـــوردە تـــۆ بـــۆچ وا نەزانـــی
کلکـــی بێگـــانە بـــۆ بە خـــوا ئەزانـــی
ئەوان پەروەردەی دەســـــتی نەیـــــارن
مەچـــۆ لایـــان دەنـــا تـــۆش هەر لەوانـــی

ناهومێدی دەردەبڕێو بێهیوایانە دەیدرکێنێ کە چەنـدە لەو گەلە گەورە ناهومێد و بێهیوایە و دەڵێ پێم وا نییە و بـاوەڕ نـاکەم کە هەتا چەندی دیکەش رابەرێکی دڵسۆز و هۆشیار و زیـرەک و پیـتۆڵ بۆو گەلە پەیدا ببێ و بتـوانێ لەو چـاڵی رەشـی زۆنگـی بەدبەختـی دەریـانبێنێ و دەسـتیان بگـرێ و لـە هەورازی ژیـان سـەریان بخـا و بیانباتە ناو بەهەشتی رزگاری.

مامۆستای دووربین و پسپۆڕمان چاک دەزانێ کە مەرجی سەرکەوتن و پێگەیین رابەری دڵسۆز و زانا و یەکیەتی و برایەتییە لە گەڵ نەبوونی کرمی نێوخۆ کە بە داخەوە کوردی هەژار هیچیانی نین و بەڵکە هەموو لەگەڵ یەکتر دڵ پیس و لە یەکتر لە فێڵ و دابەش دابەش کراو و بێبەخت و هەژار و رەزیل و بێدەسەڵاتن.

سەرەڕای ئەوەش خۆ هەر خاوەنی ماڵی خۆشیان نین و نۆکەر و کاسەلێسی خەڵکین وڵاتی کوردستان لەنێوان سێ دەوڵەتی تورکیاو عێراق و ئێراندا دابەش کراوە.

راستی ئەگەر مامۆستا لەو چاخی ئێمەدا ژیابایە و بە چاوی خۆی دیتبای کە چۆن کوردستان کراوەتە گۆشتی قوربانی و بە پێنج بەش دابەش کراوە و هەر کەسیش بەشە کوردی بەرکەوتووە وا خەریکە بە ئاوری بێبەزەیی و ستەم دەیبرژێنێ و بە ئەوپەڕی دڵڕەقییەوە دەیچەوسێنێتەوە دەبوو چی کردبا و چ داد و هاوارێکی دەس پێ کردبایە؟

جا کەوایە جێی خۆیەتی کە پەیامێکی گیانی بۆ بەرێ بکەین و پێی بڵێین هۆ مامۆستای دڵسۆزم - دڵسۆزی گەل و هۆزم ئەی چرای نیشتمانم - تۆ جەرگت کرا بە سێ بەش - ئاوا پۆشیت بەرگی رەش - کرا بە سێ بەش کوردستان - هاوارت گەیشتە ئاسمان - بەڵام ئەی مامۆستا گیان - من کرا بە پێنج لەت دڵم - هیچ وەکوو تۆش ناکوڵم!! تۆ لە جێی من بای چت دەکرد؟! ژیانت چۆن دەبردە سەر؟ بە خوا رەنگە مامۆستا گیان هاوارت گەیبایە ئاسمان فریشتەشت حاڵی کردبان لە دەردی گرانی کوردان!

لێرەدا جێی خۆیەتی پیاو ئەو پارچە هەڵبەستەی مامۆستا ئاوارەی بیر بێتەوە کە بە نێوی پەپوو نووسیویەتی و پەپووسلێمانکە دەدوێنێ وهێندێک لە دەرد و رەنجەکانی خۆی

بۆباس دەکاولە ئاکامد ا سەرکۆنە ی د ەکا و دەڵێ:

پەپـــوو گیـــان ئەمـــن بەو هەمـــوو حـــاڵە
وەکـــوو تـــۆ نـــاکەم گریـــان و نـــاڵە
مـــن لە جێـــی تـــۆ بـــم خـــۆم پـــێ پاشـــایە
ئێـــــرە ناخۆشـــــە دەچـــــمە بەغـــــدایە

ئەوجار دێتە سەر باسی پاشماوەی دەوڵەتی بابان و شیرکەتی بەینی کورد و عەرەبان و هەبوونی چەند کەسێک لە وەزیر و گزیر و نوێنەری کوردان لە نێو عەرەباندا کە هیچیان ئی کورد نین و بۆ کورد نین و موختار جاف گوتەنی:

ئەو قەرار و مەجلیسەی وا خەڵک ئەڵێن بۆ کورد ئەبێ
هەر قسەی رووتە وقسەش ناچێتە ناو گیرفانەوە

بەڵکە هەرنۆکەرو بەکرێ گیراوی ئەملاولایانن وسەرەڕای ئەوەش بەدسروشت و بێشێواز دارەدەستی خەڵک و زمان بەستراو و بێزیپک و زاکونن و لە مافی کورد ناپرسن و ئەوەی لە بیریان نەبێ و لێی بێباک بن هەر کورد و مافی کورد بەشی کوردستانە.

دوایە دەڵێ جا بە تەمای ئەوانە قوڕ بە سەر هۆزی کورد ئەوانە وەزیری چی و نوێنەری چین و چەند دوورە؟! خۆ هەموو خاک و ئاومان لە دەس دەرهێنرا و چمان بە دەستەوە نەما و ماڵوێران بووین و خاک و ئاومان داگیر کراو نیشتمانمان شڕ کرا و دەوڵەت و میریمان تێکوپەکان درا.

جا بە دەردی بۆخۆی دەفەرموێ: بۆخۆت ئەوا دەبینی دژمن عەرزت دەکێڵێ پاشی چەند ساڵێکی دی هیچت بە دەس ناهێڵێ.

مەحوی لەو بارەوە دەفەرموێ:

گەر حەسادەت مانیعی ئەو قەومە نەبوایە، بەبان
دەوڵەتی سەربەخۆ، ئاساری هێشتا دیارە کورد

ناومان لە نێو ناواندا نەما ئەو دەوڵەتە گەورە و بەهێزەی بابان ئێستا چووک کراوەتەوە و هاتۆتە سەر ئەوە کە چەند وەزیر و نوێنەرێکی بە نێوی بێنێوەرۆک ئەویش نەک لە ناو وڵات و زێدی کوردستاندا بەڵکە لە دەرەوەی کوردستان هەیە و بەس.
جا لە سەر ئەو حاڵەشڕا و بەو هەمو بەدبەختی و ماڵوێرانی و لێقەوماوی یەوە جەنابی شێخ دەگەڕێ بە تەپڵ و دمبەگ و زەرگ و رشتە خەڵک بانگ دەکا بۆ تۆبە و بانگیان دەکا بۆ رێبازی کەربازاڕی و مێشک و دڵیان تاڵان دەکا و ناهێڵێ بیر لە حاڵی خۆیان وەکەن، بەڕاستی جەنابی شێخ و داروەدەستەکەی ستوونی پێنجەمی سوپای دژمنن لە نێو گەلی هەژار و لێقەوماوی کورددا و بەڕاستی ئەوان دژمنێکی زۆر خەتەرناکن! بەڵام خەڵکی نەزان نازانێ!! بە نێوی دین و ئایین وەهایان فریو داوە کە هەر لە دینیشیان لا داوە.

شێخ دڵی پڕ ئاگرەو وەکوو سۆبە گەرمە، بەڵام ئاگری بێدینی و خوا نەناسی و بێگانە پەرەستی، ئاگری فێڵ و تەڵەکە و خەڵک بۆ دژمن خەڵەتاندن و بە درۆ نزا کردن و دەس بە سەر نەزانانندا هێنان.
جا تۆ خوا وەرە کولاوی دانێ و سلاوی لێ بکە!! وەرە ئەو کەرەی لەو قوڕەی دەربێنەوە، نەخۆشی هەژار سکی دێشێ دەستی رە پشتێ دەخەن. کابرا برسیەتی و ئاوی بە گەروویدا دەکەن، بە دەردی مامۆستا خۆی گوتەنی سەیرێ ئەوێ سەیرانێ!!

ناهومێدی

بەتەمـــا نـــیم کە میللەتـــی کـــوردی
لە ســـەر ئەم عەرزە پاشـــی چەنـــدی دی
کەســـەکی وا بێـــتە ســـاحەبی وان
خـــاوەنی ئیعتیبـــار و ئـــاوی روو و ئیمـــان
وەک تەفەککـــور دەکەم لە فیکـــری وان
هەر لە کـــۆوە هەتـــاکوو مـــووش و وان
بە تەمـــامی ئەڵێـــی هەمـــوو مـــردوون
پـــاک لە خـــاکی مەزەللەتـــا رۆچـــوون
هەمـــوو بەدخـــوا ە و دژمنـــی یەکـــدین
بـــا وجـــوودێ کە قەومـــێکن یەکـــدین
روئەســـایان بە کـــوللی بـــێعـــیلمن
د ز و قـــولابی و بـــێحەیـــا و شـــەرمن
عولەماکانیـــان دەڵێـــی کێـــوین
شـــێخەکانیان بە حـــیلە وەک رێـــوین
پـــاک لەگەڵ یەکتـــری بە دڵ پیـــسن
بە فـــڕ و فێـــڵ و کەیـــد و تەلبیـــسن
عوســـمانی و عـــرووس دەوڵەتـــی ئێـــران
دابەشـــیان کـــردووە وڵاتـــی کـــوردان
کـــوردی بـــێتـــالع هەژار و رەزیـــل
دەربەدەر بـــوون، ســـەقیل و خـــوار و زەلیـــل
ســـاحەبی ملـــک و مـــاڵی خـــۆ نیـــنە

قـــورِ بە ســـەر کاســـە لێـــسی خەڵکیـــنە
گەرچـــی ئەمـــرِۆ لە خیتـــەی بابـــان
شـــیر کەتێکیان هەیە لە گەڵ عەرەبـــان
چەنـــد کەســـێکیش بە نـــاوی کوردســـتان
لە وەزیـــــر و لە نائیـــــب و ئەعیـــــان
بەعزەکـــی فـــورس و بەعزەکـــی تـــورکن
بەعزەکـــی جـــاو فرۆشـــی زۆر چڵکـــن
بەعزەکـــی بـــێ کەڵاش و بـــێ زافـــن
وەکـــوو دەعبایەکـــانی پـــاش قـــافن
هەموویـــان داربەدەســـت و بەســـتەزمان
قـــورِ بەســـەر قەوم و قیـــل کوردســـتان
نـــائیبی چـــی و وەزیـــر چـــی! هەیهـــات
ئـــاو و عەردیـــان گـــش لە دەس دەرهـــات
لە ســـەر ئەم زیلـــلەتەش جەنـــابی شـــێخ
دەگەرِێـــتن بە تەپـــڵ و دمـــبەگ و مـــێخ
دەعـــوەتی خەڵقـــی ئەکـــا بـــۆ تـــۆبە
دڵـــی پـــرِ ئـــاگرە وەک ســـۆبە
پیـــرەژن دێـــتە پـــێش بە خـــۆ و هـــێلکە
دەڵـــێ یـــا شـــێخ چـــاوێکم لـــێ کە
مـــن ئومێـــدم بە هیممەتـــی شـــێخە
جـــا فیـــد ا ت بـــم دەســـتەکم رێـــخە

زەکات بۆ ئاغاوات

مامۆستای بەڕێز هەمیشە ویستوویەتی کە مەلاکان ئازاد و سەربەخۆ بن و هەرگیز فتوای ناڕەوا نەدەن و دەوڵەمەند و ئاغا و دەرەبەگ و خاوەن زۆرەکان شوێنەواری پێچەوانە و نابەجێیان لە سەر دانەنێن و نەتوانن بیانکەنە بەندە و کۆیلە و گوێ لە مستی خۆیان.

ئەوەی خوا فەرموویەتی و پێغەمبەرﷺ رایگەیاندووە بیڵێن و بیکەن و ئەوەی خوای گەورە نەیفەرمووە، نەیڵێن و نەیکەن. خواش بۆ هەموو شتێک بەرنامەی هەیە. بۆ نموونە لەمەڕ زەکاتێوە دەفەرموێ: (انما الصدقات للفقراء و المساكين و ابن السبيل و الغارمين و فى الرقاب و العاملين عليها و المؤلفة قلوبهم و فى سبيل الله) واتا زەکات بۆ هەژاران و نەداران و ڕێبواران و وامداران، هەروەها بۆ ئازاد کردنی کۆیلە و ئەو کەسانەشە کەوا بە سەری ڕادەگەن و بۆ دڵدانەوەی نۆموسڵمانان و لە ڕێی خواشدا و بۆ ئەو کەسانەیە کەوا بە کاروباری ئایینی موسڵمانانەوە خەریکن کە دیارە وەرگرانی زەکات هەشت تیرەن و بە هیچ جۆرێک ئاغاکان و دەوڵەمەند و دەسەڵاتدارەکان و خاوەن زۆر و ستەمکارەکان وەبەر ناکەون و پێیان ناشێ، بەڵام بە پێچەوانەی فەرمانی دادپەروەرانەی قورئان و یاسای پێشکەوتنخوازانەی دێژەی پیرۆزی ئیسلام زۆر بیستراوە و بینراوە کە تەنانەت ئاغا گەورەکانی وڵاتی کوردستان زەکات و سەرفترەی خەڵکەکەیان بۆخۆیان کۆ کردۆتەوە و لە ئەوکی ئەو کەسانەی کە خوا بۆی داناون گێڕاویانەتەوە و بە ئەوکی خۆیداندا کردووە!! کە دیارە ئەوەش شێوەیەکی دیکەی چەوساندنەوەی چەوسێنەرەوانە.

جا مامۆستا بیستوویەتی کە یەکێک لە مەلاکان فتوایەکی وەهای داوە کە بە بەڵگەی ئەوە کە ئاغاکان دەستوپێ سپیلکەن و کاریان پێ ناکرێ زەکاتیان پێ دەشێ و تا ئەو ساڵانەش ئەو بەرنامە لە ئارادا هەبوو و ئاغاکان زەکات و سەرفترەیان هەر وەردەگرت.

جا مامۆستاش تووڕە دەبێ و ئەو پارچە هەڵبەستە دەمکوتکەرانە دەنووسێ، بەڵام بە داخەوە تەنیا هەر ئەو تاکەی هەوەڵیم دەسکەوت و ناچار خۆم کردۆتە شاگردێکی دڵسۆزی مامۆستا و بەو شێوەی خوارێ بۆم تەواو کردووتەوە:

زەکات بۆ ئاغاوات

زەکاتی مەڕ و بزن
مەلا دەستی خۆ گەزن
زەکات لە بۆ رەئیسان
مەلا بمرن لە برسان
زەکاتی نیسک و نۆکان
مەلا بوشکێنن چۆکان
زەکاتی رەش وڵاخان
مەلا بمرن لە داخان
زەکاتی پووڵ و دراوی
بۆ مەلاش بێ بەدناوی
خوا داینێاوە لە قورئان
مەلاش نایداتە بەوان
زەکات بۆ بێدەستانە
نەک بۆ دەستەی مەستانە

زەکات بۆ بەگ و میران
مەلا دەربکەن لێران
فەقێ بخوێنن بە سواڵ
بڕوا بۆ شێەی بەتتاڵ
شێخ و بەگ و ئاغاوات
بۆیان بۆتە بە داهات
حەقی خوا لە ماڵی خەڵک
ماڵ بێ بەر بێ وەکوو پەڵک
زەکاتێ بگرن ئاغا
مەلاش بمرن لە داغا
زەکات بۆ شێخ و میران
مەلا بجنێی بە شیران
هەژار لە برسان بمرن
بەشی شێخانیش پترن
بۆ زاڵمەکانی مەزن
سەیرێ ئەوێ سەیرانێ!!
یا بۆ دەستەی ئیبلیسان
سەیرێ ئەوێ سەیرانێ!!
بۆ دەستەی چاو چنۆکان
سەیرێ ئەوێ سەیرانێ!!
بۆ ئاغاوات و شێخان
سەیرێ ئەوێ سەیرانێ!!
بدرێ بە مام گوڵاوی
سەیرێ ئەوێ سەیرانێ!!
زەکات لەبۆ هەشت سینفان

سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
هەم بـۆ دەسـتە وەسـتانە
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
نەک بـۆ رووت و فەقیـران
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
زەکـات بە تێـڕ و جەواڵ
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
مـالییەی چەنـدین سـناوات
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
بـا بخـۆن چینـی بـێ‌کەڵـک
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
پێـی رابـوێرن لە باغـا
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
لێـی بێـبەش بـن فەقیـران
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!
ئاغـاش زەکـاتی بگـرن
سـەیرێ ئەوێ سـەیرانێ!!

ئەگەر بە چـاوێکی وردبینـانە و رەدا بینـانە تەماشـای رازی پێویست بوونی زەکات بکەین بۆمـان دەردەکەوێ کە خـوای گەورە چ لوتف و مەرحەمەتێکی لەگەڵ ئەو خەڵکە کردووە کە ئەو بەرنـامەی بۆ داناون.

لە پێش ئیسلامێدا زەکات باو بووە بەڵام ماڵیاتێک بـووە کە بـۆ دەوڵەمەندان لە هەژاران و کارگەران و کاسبکاران ئەستێندراوە. کە بەڕاستی شتێکی سەیرە! ئـاخر ئەو کـۆمەڵەی کە دەوڵەمەنـدەکانی،

هەژارەکــــانی دەچەوســــێننەوە چ ئەویــــن و دۆســــتایەتی و چ خۆشەویستییەکیان لە نێواندا دەبێ؟

بەڵام ئیسلام هێنـای ئەو بەرنـامە نـادادگەرانەی ئـاڵوگۆڕ کـرد و فەرمووی زەکات دەبێ دەوڵەمەندەکان بیدەن بە هەژار و نەدارەکانی کۆمەڵ. دەستووریشی دا کە دەبێ ماڵدار خۆی داوتەڵەبانە لە مـاڵی خــۆی ئەنــدازەیەکی دیــاری کــراو هەڵبگــرێ و بیــدا بە هەژار و نەدارەکان و تا ئەویش دێتە رادەی وی و هەر دەبێ دەستی بگـرێ و یارمەتی بدات و بە هیچ جۆرێکیش نابێ منەتی بە سەردا بکات.

جـا بـێگومـان وەهـا کۆمەڵێک هەمیـشە دۆسـتایەتی و ئەویـن و خۆشەویستی لە نێوانی تاکە تاکەی حەشیمەتەکەی دایە و هەرگیـز پێکەوە دژ و نەیار نین.

جا مامۆستا بۆیە تووڕەیە چونکە ئەو کەسـەی کە ئەو بڕیـارەی داوە کە زەکــات بــۆ ئاغــا و شــێخ و بەگ و میــران دەبــێ و.. بەرنامەکەی وەک پـێش ئیـسلام لـێ کـردۆتەوە! دیـارە نـایەوێ کە زەکات لە جێی خۆیدا بە کار ببرێ و هەر کاتێکیش لە جێـی خۆیـدا بە کـار نەبـرێ، نە وەبەر دەکەوێ و نە کەڵکیـشی لـێ وەردەگیـرێ. ماڵەکەش بە فیڕۆ دەڕوا و کابرای زەکات دەریش زەکاتەکەی هەر دە پێدا دەمێنێتەوە.

سەرەڕای هەموو ئەوانەش بـێفەرمـانی خـوای گەورەش کـراوە و زەکـات وەرگـرەکەش مـاڵێکی حەرامـی خـواردووە و بـۆ پەسـڵانیش خۆی پێناودار کردووە.

تا کەی لە غەمت!

هۆنەری هێژا و هونەرمەندی هیوا کوژاومان مامۆستای دڵسۆزی گەل و رابەری هۆشیاری کۆمەڵی دڵ بێدارانی کوردەواری، دوای ئەو هەموو هات و هاوار و داد و فوغان و ئەو هەموو گریان و زاری و شیوەن و زایەڵە و هەروەها دوای ئەو هەموو پاڕانەوە و لاڵانەوە و ئەو هەموو تووک و نزا و ئاهو نزووله و ئەو هەموو پەند و ئامۆژگاری و ئەو هەموو دڵسۆزی و بەختەمامییەی کە بۆو گەلە هەژار و زۆر لێکراوە دابەش کراوەی کورد کە دەیکا و هەر هیچی بۆ ناکرێ و هیچ سوودی نییە و هیچیشی لە دەس نایەت و تەنانەت ئەو خەڵکە خەو لێکەوتووەی هەر بۆش وەخەبەر نایەت و ئەغیار نابێتەوە.

چونکە ئەو خەڵکە وەها لە خەوی غەفڵەتدا تلاونەتەوە کە پرخەی خەویان تا رێی دوور دەڕوا و هەر دەڵێی مردوون و وەهاش بە زۆنگی تەمبەڵی و بێئاگاییدا رۆچوون کە هەرچەندی ستەمیان لێ بکرێ هێشتا هەر قبووڵی دەکەن و لاچۆ و مەکە و نابێ نییە، دێنێ هیوا و ئاواتە بەرزەکان و ئامانجە گەورەکانی خۆی بە خەیاڵ دەکاتە کیژێکی زۆر جوانی ئەبرۆ رەشی کوڵمە سپی وەک قەندی چاوماری (نەمر و هەر زیندوو) و لە بەرابەر خۆیدا دایدەنێ و ئەمجا پڕ بە چاوە زیت و زیندوو و پڕ ئەوینەکانی تێر تێر لێی دەڕوانێ و رووی تێدەکا و پێی دەڵێ:

ئاخر ئەی یارە جوانەکەم! تا کەنگێ لە داخی خەم و پەژارەی دووری تۆ من یەخەی خۆم دادڕم؟! تا کەی داماو و پەرۆش بم؟ ئاخر تا کەی ئەو حاڵ و ژیوارە؟ خۆ هەر وەختە لە داخ و دەردە و پەژارەی تۆ من بمرم؟

هەی هـاوار! هەی هـاوار! هەی هـاوار! تـۆ خـواکەی ئەی یـارە نــازدارەکەم و نــازەنینەکەم! کە قەت قەتــم هەر نەدیــوی و لە سوێیانیشت وەختە دڵم بتۆقێ، هەر نەبێ لە دوای نەمانم لە رووی وەفـاوە جـار جـارە وەرە سـەر گڵکـۆیەکەم و سـڵاو و درووودێکـی دڵدارانەم لێ بکە. وەفا بنـوێنە و ئەمـن بـدوێنە و جەفـا وەتـۆێنە و دڵم وەلاوێنە و خۆت وەڕازێنە و گۆڕەکەم هەڵپڕخێنە و بەرەو رووی من بزەت بێتێ و بەزت دابێ بە حاڵمـدا و نەختێـک لە رووما چـاوە جوانەکانت هەڵێنە. ئاخر تۆ بۆچی وا بێ بەزەیی و نامیهرەبانی؟

بەڵێ مامۆستا دەڵێ: من ئاوام بەو یارە نازەنینەم گوت و خۆ بە هەزار دەردی سەری و خیرەت وەبەر خۆ نان و شـەرمی خـۆ بە زۆر شکاندن رامگەیاند کە تۆ ئاگات لە حاڵی منی بێچارە نییە و نازانی کە من چەندە هەناسە سارد و دڵ گەرمم؟

ئەویــش لە ڕووی جەفــاوە و بە تــووڕەییەوە وڵامــی دامەوە کە هێندەی دیشی نارەحەیی کردم و پێی گوتم جارێ ئەتۆ چیت دیوە؟ جگە لە نموونەیەک لە جەفای جۆراوجۆر و شیواشیوی مـن هیچـت چاو پێ نەکەوتووە. تۆ کە بتهەوێ لێوی ئـاڵی گـوڵی رزگـاری مـاچ بـکەی و بە کەیفـی خـۆت بیمـژی پێویـستە جەور و جەفـا و ئـازاری یەکجار زۆر بکێشی، کە ئەتۆ هێشتا هیچت نەدیوە.

بەڵێ دەڵێ گوتم ئاخر خۆ من ناتوانم تەنانەت لە دوای مردنیشم هەر جەفاکێش بم. خۆ رۆژێک نەتبینم دنیام لە بەر چاوان تـاریکەو هەر شــتێک و هەر کەســێک کە دەبیــنم بیرەشـۆم پێــی ناشـکێ و هەروەها دەڵێ ئەو یارەی من ئەوەندە بێمیهر و وەفایە بڕوانە چۆن لەگەڵ مـن دەجـووڵێتەوە تەماشـا بـۆ ئەوەی تەنـانەت وێـنەی مـن نەچێتە ناو چاوی چۆن چـاوی لە مـن وەردەگێڕێ. مـن رۆژێکـی لە بێچارەیی و پڕ ڕوویی خۆم پێم گوت ئەی یارەکەم، کە تۆ وەک بـت

وای بۆ ئاگات لە منی ئەویندار و بێچارە نییە کەچی پتر هەڕەشەی لێ کردم و گوتی چارێ لە کوێتە؟ ئەوەندەی دیتووتە هەر کەمێکە لە جەفا و ئیتر گورژی گوتەنی ئەتۆش ناچاری کە دەبێ قبووڵی بکەی وبی کێشی.

کــــێ بمـــــژێ لێـــوی بــــووکی رزگـــاری
دەبــــێ بە خـــــوێنی خــــۆی بکـــا یـــاری
هەرکەس ئـــــازادی و سەربەســــتی بــــوێ
بـــــــای گەرم و ســـــــاردی وە لەش ئەکەوێ

ئـەو کـــەســـەی بـگـــری بـــەهــیـــی سـیـنـەی یـــــــا ر
نـــابـــــی بـتـــرســــــی لـــــە لــــرفـــــەی رەشـمــــــا ر

تا کەی لە غەمت

تـــا کەی لە غەمـــت یەخەی کراســـم بـــدڕم؟
نێــــزیکە لە دەرد و حەســـــرەتی تـــۆ بمــــرم
بـــۆ خـــاتری خـــوا لە پاشـــی مـــردن جـــار جـــار
ئاهیـــــستە لە ڕووی وەفـــــا وەرە ســـــەر قەبـــرم
گەر مەرحەمەتـــێ بە مـــن دەکەی،ســـا بـــیکە
نەممـــــاوە تەحەممـــــولی جەفـــــا چیـــــدیکە
رۆژێکـــــی ئەگەر خـــــودا نەکـــــا نەتبیـــــنم
بـــێشـــک هەمـــوو دنیـــام لە نەزەر تـــاریکە
ئەبـــرۆی رەش و کـــوڵمی ســـپی و چاومـــاوی
ئەی دڵ عەجەبـــا ئەتـــۆ چـــۆن مـــاوی؟

بنـــــوارە چلـــۆن چـــاوی لە مـــــن وەرگێـــڕا
نەک ســـوورەتی مـــن بچێـــتە نـــا و چـــا وی
ڕۆژێکـــــی لە بێچـــا ڕەیـــی و بـــێشـــــەرمی
پـــێم وت ســـەنەما بە خـــوای ئەتـــۆ بـــێڕەحمـــی
ئاگـــات لە منـــــی عاشـــق و بێچـــارە نیـــیە
بـــۆ حـــاڵی هەناســـە ســـاردی و دڵ گەرمـــی
فەرمـــووی جـــارێ لە جەفـــا ئەتـــۆ چـــت دیـــوە؟
مەیـــدانی جەفـــا دۆڵـــو دەرە و شـــیو شـــیوە
مـــاچی لەبـــی لێـــو ئـــاڵی گـــوڵی ڕزگـــاری
پێویـــستی جەفـــای زۆرە، ئەتـــۆش ناچـــاری

چەند نموونەیەک لە خیرەت و مەردانەگی و زیرەکی مامۆستای کۆیی

ئەو بەڕێزە ئەوەندە پیاوێکی نەترس و بەخیرەت و بەتوانا بووە کە لە دەورانی خۆیدا هیچ کەس وەک وی پێی نەکراوە و بە راستی بێ لینگە و بێهاوتا بووە.

بێگومان هەر زانایەک زانایە و بەڵام هەر زانایەک توانا نییە و هەر زانایەکیش توانای نەبێ زانیارییەکەی بارێکە لە سەر شانی و بە کاری هیچ نایە و کەڵکی نییە. چونکە زانا دەبێ توانایی ئەوەی ببێ زانیارییەکەی خۆی رابگەیەنێ و ئەگەر خیرەتی راگەیاندنی زانیارییەکەی خۆی نەبوو ئەو زانیارییە بەڵایە بۆ وی و تۆقێکە بۆ دوا رۆژی پەسڵانی و هەر بە هۆی ئەوەیەوە سزا دەدرێ.

بەڵام ماموستا کۆیی لەو زانا بەرزانە بووە کە خیرەت و شەهامەتی دەربڕین و راگەیاندنی زانیارییەکەی خۆیان هەیە و وەک تیخی دەبان وان و هەرگیز ژەنگاوی نابن و هەمیشە دەدرەوشێنەوە و دەبریسکێنەوە هەموو هۆنراوەکانی و تەواوی نووسراوەکانی و هەڵسووڕان و داسووڕانی و فەرمووده و وتارەکانی هەر یەکە خۆی گەواهێکی گەورەیە لە سەر ئەو داوایە.

جا لێرەدا بۆ چەسپاندنی داواکەم چەند بەسەرهاتێکی وی دەگێڕمەوە کە هەر یەکەی گەواهێکە و هەر کامەی گەورەترین بەڵگەو پەتۆیە لە سەر خیرەت و پیاوەتی ماموستا.

١ـ دەگێڕنەوە جارێکی ئینگلیسییەکان ماموستا راپێچ دەکەن و دەیبەنە یانەی ئاسایشی خۆیان و پاش جەزرەبە دانێکی زۆری شیاوی وی لێی دەپرسن ئەتۆ سەبارەت بە شێخ مەحموود بیروڕات

چۆنە؟ ئەویش لە وڵامیاندا دەفەرموێ: هەموو گەل و هۆزێک لە دنیادا مافی ئەوەی هەیە، کە میری سەربەخۆی ببێ و خۆی سەرنویشت وچارەنووسی خۆی دیاری بکاو گەلی کوردیش یەکێکە لەو گەلانە و شێخ مەحموودیش مافی ئەوەی هەیە وببێتە پادشا و سەرۆکی کوردستان و ئەورۆ کەس لەو وڵاتە لەوی باڵاتر نییە و ئیتر کاری ئەو کارێکی ڕەوایە.

٢ ـ هەروەها جارێکی دیکە بانگی دەکەن و لێی دەپرسن ئێمە نازانین کە شێخ مەحموود ئەو ئاژاوەی بۆچی ناوەتەوە و بۆچی وا دەکا؟! ئەتۆ لەو بارەوە چ دەڵێی؟ ئەویش لێیان دەپرسێ ودەڵێ: ئەگەر شێخ مەحموود هاتبا و وڵاتی ئێوەی داگیر کردبایە ئەنگۆ چیتان دەکرد و چ دژکردەوەیەکتان لە خۆ نیشان دەدا؟ ئەوانیش دەڵێن لەگەڵی بە شەڕ دەهاتین و لێی رادەپەڕین و ئەجەنگاین لە گەڵیا هەتا دەرماندەکردەوە. ئەویش دەفەرموێ دەیجا خۆ ئەویش هەر ئەوەی کردووە کە ئێوە دەتانکرد، ئەگەر لە جێی وی بان بۆچی بۆخۆتان بەڕەوا و باش دەزانن؟ بەڵام بۆوی بە گوناح و تاوان؟

٣ـ دیسان لە دەورانی نوێنەرایەتییەکەیدا جارێکی لە لایەن خەڵکی تووڕە و ڕق هەستاوی شاری بەغدایەوە پەلامار دەبردرێتە سەر کۆڕی خیبرەکان (مجلس نواب) و نوێنەرەکان جگە لە مامۆستا هەموویان هەڵدێن و خۆیان دێر و دەوێ رادەکەن و وەک جووجەڵە مریشکان خۆیان دەشارنەوە. بەڵام مامۆستا بە ئەوپەڕی خیرەتەوە لە جێی خۆی دەچەقێ و زۆر قسە بۆ خەڵکەکە دەکا و هەر چۆنێک بێ بلاوەیان پێ دەکا. لە دواییدا کە خڕ دەبنەوە لە مامۆستا دەپرسن و دەڵێن ئەری تۆ چۆن نەترسای و خوت نەشاردەوە؟ بە خوا ئێمە زۆر ترساین. ئەویش دەفەرموێ: ئەمن بە سێ بەڵگە و

پەڕتۆ (دلیل) دەبوو نەترسم و وەکوو ئێوە هەڵنەیەم. یەکەم: ئەوە کە من موسڵمانم و موسڵمانیش دەبێ بەخیرەت بێ. دووهەم: ئەوە کە من زانام و زاناش دەبێ بێخیرەت نەبێ. سێهەم ئەوە کە من کوردم و کوردیش لە هەموو کەس بەخیرەتترە.

وەک دەبینین ماملۆستای بەڕێز مان یەسێ بەڵگەی زۆر بەهێزو قەوی خیرەت و ئازایەتی ودلێری خوی بەهەقا لەکانی خۆی سەلماندەو،کە بریتین لە:موسڵمانەتیو زانیاریو کوردایەتی.

کە دیارە لە روانگەی ویەوە هەر سێکیان هۆی خیرەت و دلێری و نەترسین، کە لەراستیشدا هەر دەبێ وابێ و نابێ هیچ موسڵمانێک ترسنۆک بێ، بەتایبەتی ئەگەر زانابێ و خوئەگەر ئەو موسلما نەزانایە کوردیش بی ئیتر هەر قسەی لی مەکە کە دەبی لەهەمو کەس بە خیرەت ترو ئازاترو دلیرترو نەترس تر بێ.

زور لەمیژە گوتویانە: چیای مەزن هەرکێیە هەبی بزن و هەرزن هەرگیز لەوی کورد نا بەزن.

خوا لێخۆشبوو مامۆستای کۆیی هەروەک، کە زانایەکی زۆر بەخیرەت و لێزان و هەڵکەوتوو بووە پیاوێکی زۆر بەڕێز و نەبەز و نەترس و بێمنەت و خۆناس و بەوەفاش بووە.

٤ـ جارێکی وەزیرێکی (گویا سه ره ک شالیاران د ه بی)عێراقی دێتە کۆیە و پیاو ماقووڵان بۆ پێشوازی ئەو بانگ دەکرێن و خەڵکێکی زۆر لەو بارەوە کۆ دەکرێتەوە و مەلا عەبدوڵڵا ناوێکیش کە مامۆستای مەلای کۆیی دەبێ وێڕای مامۆستا لە ریزی بانگ کراوەکان دەبێ.

مامۆستا لە کاتی رۆیشتندا دەیهەوێ مەلا عەبدوڵلا وە پێش هەمووان بکەوێ چونکە خۆی مامۆستای وی بووە و خۆی بە دوا مامۆستاکەی خۆیدا بڕوا و وەزیریش بە دوای ویدا بێت. وەزیر نایهەوێ وە پێش مامۆستای کۆیی بکەوێ و زۆریش گرینگی بە مەلا عەبدوڵلا نادا و مەلا عەبدوڵلاش بە هیچ جۆرێک وە پێش وەزیر ناکەوێ و پێ لە سەر ئەوە دادەگرێ کە وەزیر وە پێش هەمووان بکەوێ و سەرەنجام وەزیر پێش دەکەوێ و مەلا عەبدوڵلا بە دوایدا دەڕوا و بەو پێیەش مامۆستای کۆیی دەبێتە سێهەمین کەس و کە تەماشا دەکا بە دوو زانای ئایینی وا نەزانێکیان وە پێش خۆیان داوە پێی ناخۆش دەبێ. لە پشتەوە پیلی مەلا عەبدوڵلا دەگرێ و دەیخاتەوە دوایە و پێی دەڵێ وەرە دوایە وا دیارە ئەتۆ شایانی پێشکەوتنت نییە خۆ من لەبەر تۆ نەبێ وەزیری هەر بە پیاویش نازانم و ئێتر ئەو جار خۆی وەپێش وەزیری دەکەوێو مەلا عەبدوڵلاش بە دوای وەزیریدا دەڕوا. گۆیا دوایە بە وەزیری دەڵێ ئاقڵت هەبێ قەت وە پێش مەلا و زانایان مەکەوە. وەزیریش خێرا دەڵێ قوربان بمبوورە من مەلا عەبدوڵلا بە زۆر پێشی خستم.

مامۆستا هەر لەو کاتەدا کە پیاوێکی نەترس و باوەڕدارێکی بەبڕشت بووە و باوەڕی بە بیر و باوەڕ و بە کار و کردەوەی خۆی هەبووە و مەردێکی رەند و مەند و هێواش و لەسەرەخۆ و لێبوردووش بوە و هەرگیز خێرا هەڵنەچووە و بۆ تۆڵەی بە پەلە هەوڵی نەداوە.

ە- بۆ نموونە جارێک جەوانێک لە شەقامی شاری کۆیە لە پشتەوەڕا دەمانچەیەکی پێوەدەنێ و دەیهەوێ بیکوژێ بەڵام نایهەنگێوێ و دوایە کە مامۆستا ئاوڕی وێ دەداتەوە زۆر خەجاڵەت دەبێ و تێکدەچێ و دەمانچەکەی لێ هەڵدەوەرێ و مامۆستاش رووی

تێدەکا و پێی دەڵێ کوێری ئەوە بۆ نەتپێکا ڕۆڵە ئەوە دەتـهەوێ مەلای کۆیی بکوژی؟ ئەمجا دەمـانچەکەی بـۆ هەڵـدەگرێتەوە و وێـی دەداتەوە و دەڵێ مەلای کـۆیی تـا خـوا نەیکـوژێ بە کەس نـاکوژرێ وەرە برۆ لە رێی خۆت.

بنەماڵەی بەڕێزی مەلای کۆیی هەر لە بنیڕا بنەماڵەیەکی زانـا و زانا پەروەر و زانست دۆست بووە و وەک بـاس کـرا چەنـدین مەلای گەورە و زانای هەڵکەوتووی لێ سەر هەڵداوە و زنجیرەی مەلایـانی ئەو خـــانەدانە پیـــرۆزە گەلێـــک درێـــژ و خـــاوەن ئـــاڵقەی گەورە گەورەیەو چەنـــدین پیـــاوی گەورەی وەک خـــۆی و بـــاوکی لـــێ هەڵکەوتوە.

لام وایە ئەوەندە بەسە بۆ رانان و پێ هەڵگوتنی ئەو بنەمـاڵە کە وەک بەڕێـز گیـوی موکریـانی دەڵـێ حـاجی مەلا قـادری کـۆیی لە نامەیەکیدا کە لە ئەستەمبووڵیڕا بـۆ بەڕێـز حـاجی مەلا عەبـدوڵڵا جەلی باوکی بەڕێزی مەلای کۆیی نووسیویەتی دەڵێ:

بە غەیـــری جەددی ئێـــوە کـــێهەیە دانـــا
لە کوردســـتان بنـــاغەی عیلمـــی دانـــا

بەڕاستی ئەو بنەماڵە دڵسۆزی راستەقینەی کـورد و کوردسـتان و ئـایین پـاکی ئیـسلام بـوون جـا بەتـایبەتی خـودی مامۆسـتا مەلا مـحەمەد خـوا لێـی خـۆش بـێ گۆیـا ئەو بەڕێـزە هەمیـشە هەر فەرموویەتی هەر چەند دەکەم سێ مەلام لەو کوردستانەدا بۆ حـاڵی نـاکرێن دەنـا سـەربەخۆیی تەواوم بـۆو وڵاتە دەسـتاندەوە و ئەگەر سێ مەلام بە چاکی لەگەڵ بان کوردستانم دەکرد بە گوڵستان.

دەڵێن هەر کاتێک باسی شێخ عەبدولقادری گەیلانـی دەکـرد هەر دەیفەرموو مەلا عەبدولقادری گەیلانی. جارێک لێیان پرسی قوربـان

تــۆ بــۆچی قەت نــاڵێی شــێخ عەبــدولقادر و هەر دەڵێــی مەلا عەبدولقادر؟ ئەویــش دەیفەرمــوو مـن نـامهەوێ بچـووکی بـکەمەوە، چونکە مەلا جێنـشینی پێغەمـبەرە و گەلێـک گەورەیە، بەڵام ئـاخر شێخ چ کـارەیە و چ پـلە وپـایەیەکی لە ئـایینی پیـرۆزی ئیـسلامدا هەیە؟ عەبدولقادر گەیلانـی هەرگیـز شێخ نەبـووە بەڵـکە زانـایەکی گەورە بووە.

جـا راسـتیش ئەوەیە کە عەبـدولقادر گەیلانـی قەت شێخ نەبـوو بەڵـکە مەلایەکـی گەورە بـووە و گۆیـا هەمیـشە وانەی چـل فەقێـی گوتـووە و ئیتـر ئەگەر راگەیانـدن و رێنـوێنی خەڵکیـشی کردبـێ بە نێوی شێخـایەتی نەبووە و تەکیە و مەکیەی رانەگرتووە و خـانەقای نەڕازانـدۆتەوە. بەڵـکە فێـرگە و مزگەوتـی ئـاوەدان کـردوونەتەوە و فەقێـی راگرتــوون و دژی دەروێــش بــازاڕی و شــێخایەتی بــووە و خۆشـی دە لاپەڕەی پەڕتـووکی (الـغنیـة)ی خۆیـدا دەفەرمـوێ: (هەر مورشیدێک چاوی لە ماڵی مریـدەکانی خـۆی بـێ یـان ئەگەر بۆیـان برد و پێیدا نەناردنەوە بزانە ئەو مورشید نییە و بۆ وەدوا کەوتنـێ نـابێ).

مامۆسـتای کـۆیی هەر کەسێکی خزمەتـی گەلـی کـورد و زمـانی کوردی و ئایینی پیرۆزی ئیـسلامی کردبـێ زۆری خـۆش ویـستووە و پتریش دنەی داوە. بۆ نموونە بە خەتی خـۆی وێڕای مەلا ئەفەنـدی هەولێری لەسەر پەڕتووکی پێشەوای ئایینی داماو حوسنی حـوزنی موکریانی(گچکە) کە دوو بەرگی (منهاج الطالبین)و (فـتح المعـین)وە وەرگێـڕا بـۆ سـەر زمـانی شیرینی کـوردی بەو جـۆرەی نووسـیوە (ئـافەرین سـەید حـوزنی، تـۆ لات وایە کە تەنهـا خزمەتـی زمـانی کوردیـت کـردووە و بەس، خـوا دەیزانـێ خزمەتـی ئـایینی پـاکی ئیسلامت پتر کردووە، خوا ئەمسالتان زیاد بکا).

حوسێن حوزنی موکریانی

٧ـ دەروێشێکی نەزان و دژمنی تیپی مەلا دەیهەوێ لە مامۆستای بدا و رقی کۆن و نوێی خۆی پێ برێژێ لە کاتێکدا کە ئەو بەڕێزە لە حەوشەی مزگەوتی سووری کۆیە رۆژێکی زستان خەریک دەبێ دەستنوێژی هەڵبگرێ و لە بەر سەرمایە دەرگای حوجرەکانیش هەموویان پێوەدرابوون و فەقێکان هیچیان لە دەرێ نەبوون دیوانەی غوولپەیکەری سەر قرژن لە حاڵێکدا کە کوتەکێکی گەورەی سەرخڕی لە پشت خۆی گرتبوو دێت و لێی دەپرسێ و دەڵێ مەلا ئەرێ ئەتۆ گوتووتە پێغەمبەر لە حەزرەتی غەوس گەورەترە؟ دەروێش کە دەیهەوێ بەهانەیەکی دەس کەوێ تا مامۆستا کوتەککاری بکا چاوەڕوانی ئەوەی دەبێ کە مامۆستا بڵێ جا هەر وایە ئیتر ئەویش دایبکژێنێ.

مامۆستا زۆر بە زووی لێی حاڵی دەبێ و مەبەستە گڵاوەکەی دەزانێ و بۆ ئەوەی فەقێکان پێ بزانن و بێنە دەرێ بە دەنگێکی بەرز دەڵێ لە کێت بیستووە؟ جا چۆن باوەڕ دەکەی؟ خۆ لە خۆمت نەبیستووە؟

فەقێکان، کە گوێیان لە دەنگی مامۆستا دەبێ گورجێک دێنە دەرێ و دیوانەی دەگرن و دەکانیەکەی هەڵدەکێشن و بەو سەرمایە مەلەی پێ دەکەن و بەو جۆرە مامۆستا لە چەنگی ئەو خوا نەناسە رزگار دەکەن.

مامۆستا خۆی یەکەم کەس بووە لە کۆیە کە کچی خۆی ناردۆتە قوتابخانە و ویستوویەتی ئەو سنوورە بشکێنێ کە ئافرەت لە چوارچێوەی نەخوێندەواریدا بمێنێتەوە.

ئەو بەرێزە تەنانەت خۆی پارچە زەمینێکی گەورەشی بەخشیوە بۆ دروست کردنی قوتابخانە لە شاری کۆیە و یەکەم قوتابخانەی ئەو شارە لە زەمینی ویدا دروست کراوە.

ئەو خوا لێ ی خۆشبێ هەمیشە بۆ چارەی کورد بە پەرۆش بووەو زۆر بە خەمی کوردی هەژار ولێقەوماوەوە بووە. لە کاتی ویدا هێشتا کۆمۆنیزم نەگەیوەتە کوردستان و لە کوردستاندا بەو نێوە خەڵک فریو نەدراوە و دژایەتی کردنی ئەو رێبازە هیچ پێویست نەبووە، هەر بۆیەشە کە لە هۆنراوەکانی مامۆستای بوتشکێن و خەرافات فڕێدەرماندا هەڵمەت و پەلامار بۆ ئەو رێبازە لاوازە و پەیڕەوانی ئەو نەکراوە. دەنا بێگومان ئەگەر مامۆستا لەو رۆژگارەی ئێمەدا ژیابایە دەنگی رەخنە و بێزاری لەو بارەوە دەگەییە ئاسمان و گوێی پەریانی کەڕ دەکرد.

ئەوەی هەبووە هەر رێبازگەلی جۆراوجۆری شێخایەتی و دەروێش بازاڕی و مریدایەتی و تەریقەت و مەریقەت بووە و بە نێوی تەریقەت و مەریقەت شێخ و شێخ بازاڕی خەڵکیان لە شارێگەی ئیسلامی پیرۆز لاداوە و بە کوردی و بە زمانێکی سادە بڵێین لەو چاخیدا دژمنانی ئیسلام بە هیچ جۆرێک خیرەتی ئەوەیان نەبووە و نەیانتوانیوە راستەوخۆ لە دژی خوا راپەڕن و بڵێن و خوا

هەر نییە و نەبووە و نابێ ببێ بەڵکە خواشیان بە ڕواڵەت قەبووڵ کردووە بەڵام زۆر لێزانانە و هەر بە نێوی ئایین و ئیسلام و بە شێوەیەکی هۆشیارانەی وا کە هەموو بە نێو زانایەکیشی لێ حاڵی نەبێ و تێینەگا چەندین ئاواڵ و هاوتایان بۆ خودا داناوە و خەڵکیان لە ڕێبازی خواپەرەستی راستەقینە لاداوە و ئەو تاقە ڕێگەیان کردۆتە دەیان و سەتان و هەزاران ڕێگە و ئەو تاقە خودایەیان کردۆتە سەتان خودا!! دەبێ ئەوەش بڵێین وبیسەلمێنین کە ئەو مریدە بێچارانە هەرگیز پێیان وا نەبووە و نەشیانزانیوە کە ئەو ڕێچکە و ڕێبازانە ئیسلامی نین و دژی ئیسلامن دەنا بێگومان هەر ئەوان خۆیان لێیان رادەپەڕین و وەک زبڵی ناو ماڵ و حەوشە رایاندەماڵین و دەیانخستنە ناو زبڵدانی مێژووەوە، جا هەر بۆیە رەنگە بەشێکی زۆر مریدە نەزانەکان هەر بە موسڵمان لە قەڵەم بدەین.

جا هەر بۆیە مامۆستا لە هۆنراوە و نووسراوەکانیدا و هەروەها لە وتارو قسە و کردارەکانیدا هەڵمەت دەباتە سەر ئەو جۆرە بیر و باوەڕە و ئەو شێوە بیر کردنەوە و ئەو خوا دەستکردانە خڕ دەکاتەوە و دەیانخاتە زبڵدانەوە و گورزی گوتەنی گش خواکەلی پووشاڵی ـ بێنێوەرۆک و خاڵی ـ بە نووکی شەق تێم هەڵدان ـ هەر کە لێیان بووم حاڵی و ئیتر هەموویان وەلا دەنێ و تەنیا خوای گەورە و وەدیهێنەری جیهان و بوونەوەر بە خەڵک دەناسێنێ و دەیهەوێ موسڵمانان بچنەوە سەر بیر و باوەڕی موسڵمانانی هەوەڵی و دەورانی پێش دووسەد ساڵ دوای کۆچی پێغەمبەری مەزن واتا بیر و باوەڕی راستەقینەی موسڵمانانی سەرەتای ئیسلام و ڕێبازی راستینی قورئان و بەو شێوە دەفەرموێ:

بە عیلم و عەقڵ و هۆش و فیکر و عیرفان
بە قەولی مستەفا و ئایاتی قورئان

بــــزانن ئەو قـــسانە پـــاکی پـــووچن
ئەگەر خوامـــان هەبـــێ ئەقتـــابە بـــۆچن؟
بە قەولـــی جـــاهیلان خۆتـــان مەگـــۆڕن
بە چـــاوی دڵ لە دنیـــایە بنـــۆڕن
بە غەیـــرەز قـــودرەتی دەوواری جەبـــار
بە غەیـــرەز پادشـــای خەلـــلاق و قەهـــار
بە قـــوتبێکی زەعیـــف و ناتوانـــا
ئیـــدارەی چـــۆن دەبـــێ ئەی مەردی دانـــا
ئەوەی لای ئێـــوە دەوواری ئومـــوورن
لە بەر دەســـتی خـــودا کەمتـــر لە مـــوورن
کەســـێ ئیمـــانی بە خـــوا و قـــودرەتی بـــێ
چلـــۆن ئەو ئیعتیقـــادەی دەشـــتە قەلبـــێ؟

راستی پیاو ئەگەر کەمێک ژیر بێ و هۆش و بیر و زانیاری خۆی وەکار خا و فەرموودەکانی پێغەمبەری مەزن و ئایەتەکانی قورئان و یاساکانی ئیسلام هەڵسەنگێنێ و بەراوردێکی ژیرانە و زانایانەیان لێ بکا دەزانێ کە ئەو قسە و چاو و ڕاوانە و ئەو هەموو خواگەلە پووشاڵییە دەستکردانە پووچ و بێمایە و بێنرخن و هیچ گارێکیان لە دەس نایە و بە کەڵکی هیچ نایەن و ئەو چاو و راوو و قسە و باسانەش هەموویان درۆ و دەلەسە و بێبنج و بناوانن و قسەی نەزان و تێنەگەیشتووانن.

ئاخر پیاو دەبێ بە چاوی دڵ لە دنیایە بڕوانێ و قورئان گوتەنی: ﴿ أَفَلَمۡ یَسِیرُواْ فِی ٱلۡأَرۡضِ فَتَکُونَ لَهُمۡ قُلُوبٞ یَعۡقِلُونَ بِهَآ ﴾ الحج:٤٦، ئایا گەشت و گوزار ناکەن و بەم سەرزەوییەدا ناگەڕێن و بیر ناکەنەوە و تێگەیشتن پەیدا ناکەن و خۆیان بە چەکی زانیاری و

ژیری ئامادە و پڕچەک ناکەن؟ جا هەتا دڵگەلێکی وەهایان بۆ شتی پێ بزانن و بیری پێ بکەنەوە و پێی لە جیهان و بوون و بوونەوەر حاڵی بن و یاسا و بەرنامەی خوای پێ بزانن واتا بۆ ئەوەی ناکەن هەتا دڵگەلێکی وایان بێ؟

ئایا تا کەنگێ هەروا بە نەزانی بەرەو پێش دەچن و تا کەی لەو خەوی بێئاگایی هەڵناستن؟ تا کەی ئەو هەموو خورافات و شتە پڕوپووچانە و ئەو چاو و راوە بێبنج و بناوانە قبووڵ دەکەن؟ خۆ وەڵس و ئاژەڵ نین کە بۆ هەر لایەکیان لێ خوڕن دەڕۆن؟ مرۆڤ دەبێ لەگەڵ وەڵس و پاتاڵ و ئاژاڵ جیاوازی هەبێ و ئەو جیاوازییەش هەر بە ژیری و بیرە و بەس.

خوای گەورەش هەر کەسە بە ئەندازەیەک ژیری داوەتێ و ئیتر کەس نابێ ئەو بەشە خوا پێداوەی خۆی خامۆش و نیخەپەست بکا بەڵکە دەبێ ئەو چرایە بە چاکی هەڵبکا و ئەو ئەستێرە تیشکە هاوێژە شۆق پڕژێنە گەشەدارتر بکا و پتر و پتر بیدرەوشێنێتەوە.

بێگومان ئەو کەسەی بیر و ژیری و ئاقڵ و ئاوەزی خۆی وەکار دەخا و بەو پێیە لە دنیا و شتەکانی دنیا و یاسا و رێسا و بەرنامەکانی خوا دەگا وەک کەسێکی بینا و چاو ساخ وایە کە هەموو شتێک و بگرە وردترین شت لەبەر پێی خۆی و دەوروبەری خۆی دەبینێ و بە پێچەوانە کابرای چاولێکەر و لاساکەرەوە و دواکەوتووی ئەم و ئەو وەکوو کوێرێک وایە تەنانەت گەورەترین مەترسی و دڕندەترین دژمنی خۆی نابینێ کە بێگومان هەرگیز وەک یەک و یەکسان نین.

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي ٱلظُّلُمَٰتُ وَٱلنُّورُ﴾ الانعام:١٦

، بڵێ ئایا وەک یەکن بینایان و کوێرەکان ئایا یەکسانن تاریکی و

رووناکی؟ لە قورئاندا کەم نین ئەو ئایەتانەی کە دەفەرموون (افلا تدبرون) ئایا لێ کۆڵینەوە ناکەن؟ (افلا تعقلون) ئایا تێناگەن و لێ حاڵی نابن؟ (افلا تذکرون) ئایا فێر نابن و وە بیر خۆ ناهێننەوە؟! ئامۆژگاری ناکەن؟ (افلا تعلمون) ئایا نازانن؟ (افلا تتفکرون) ئایا بیر ناکەنەوە؟.

جا مامۆستای بەڕێزمان لەو جۆرە موسڵمانانە بووە کە بە پێی فەرمانی قورئان بیر و ژیری و هۆش و زانیاری خۆی وەکار خستووە و بە چاوی دڵی لە جیهانێ وەڕاماوە و لێی حاڵی بووە. خوای گەورەی ئەو جۆرەی کە قورئان پێمان دەناسێنێ ناسیوە و هێز و وزەی خوای پێ لە سەرەوەی هەموو هێز و وزەیەک بووە. هەرگیز پێی وا نەبووە کە خوا بوونەوەرێکی وەهایە کە لە ژێر فەرمانی شێخ و خەلیفەدا کار دەکا و چاوی لە زاری وانە داخوا چی پێ دەڵێن تا وا بکا یان پێوەندییەکی خزمایەتی تەنگاتەنگی لە گەڵ شێخ و مێخ دا هەیە و ئەوانی کردۆتە نوێنەری قەت لانەبراوی خوی لە سەر زەمین و هەر کەس ئەوان بە خوای نەناسێنن هەرگیز خوا نایناسێ ؟ هەر وەک ئەو جۆرەی بیر کردنەوە گەلێک لەو تاقم و توێژانە و ئیتر گورژی گوتەنی:

بڵێم پێت ناپەرەستم ئەو خودایە
کە هەوساری لە دەستی شێخی دایە
ئەمن زەندیقەم و ئاور پەرەستم
ئەگەرکوو خوا نەکا خوامان ئەوایە
دەبا من پێت بڵێم کاکە بە کوردی
شتی ئاوا ئەرێ کێ فێری کردی؟
لە قورئانا نە شێخم دی و نە دەروێش
هەموو چەند جاری لێک داوە بە وردی

ئەگەر پێویــــستە شــێخ بــۆ ئــاایینی خـــوا
بڵــێ پــێم شــێخی گــش پێغەمــبەران کــوا؟
مـــحەمەد خـــۆی و دۆســـــت و یارەکـــانی
بە گــــشتیان شـــێخێکیان دەبـــوایە ببـــوا!!

مامۆستا ڕێکوڕاست لە هەموو هۆنراوەکانیدا و هەروەها لە تەفسیرە بەنرخەکەیدا دەفەرموێ شێخ پێویست نییە و نابێ ببێ و زیانی گەورەشی هەیە و ئەو وەک هێندێک لە زڕە مەلا و وشکە موسڵمانەکان نەبووە کە باوەڕیشیان بەو جۆرە شتانە نییە بەڵام لە ترسی خەڵک یا ترسی دەزگای دەسەڵاتدار بە ڕواڵەت قبووڵی دەکەن و دژایەتی و نەیارییان ناکەن، ئەوان کە لە خشەی قوڕێ هەڵدێن و لە سێبەری خۆیان دەسڵەمێنەوە و هەروەها وەک ئەوانەش نەبووە کە لە لای هەر کەس بوون لە گەڵ وین بۆ وی دەڵێن و بە کوردی لە گەڵ شوانی پاسێ دەکەن و لەگەڵ گورگیش کەلاکی دەخۆن!!

چەند نموونەیەک لە خیرەت و دلێری و بوێری ماموستای کۆیی

ماموستا پیاوێکی راست و رەوان و یەک رەنگ و بێپێچوپەنا و بەخیرەت و نەترس و کۆڵنەدەر و نەبەز و ژیر و زانا و هۆشیار و رامیار و قسە لە روو بووە. شەرمی لە کەس نەکردووە و ئەوەی بە ڕەوای زانیبێ بە هەموو کەسی گوتووە و بێڕووپامایی بیرو ڕای خۆی دەربڕیوە. شاو گەدای بە لاوە یەکسان بووە و قسەی راست و رەوای خۆی بە گوێی هەمووواندا داوە.

١ـ جارێکی مەلیک بانگی دەکاتە بەغد ایە و لەو کاتەشدا مانگی رەمەزانێ دەبێ سەرد ەمی نیوەڕۆیە مەلیک فەیسەڵ دەستووری خواردەمەنی ونانی دەدا. ماموستاش توورە دەبێ و دەفەرموێ بۆمەگەر رەمەزان نییە؟ لام وایە ئێوەی عەرەب ئیسلامەتییەکەتان هەردە مل کورداندا هێشتۆتەوە و بەس . وا دیارە خۆتان باوەڕتان پێی نییە وهەربۆوەی سواری ملمان بن بە ئەستۆی ئێمەتاندا هێناوە؟! خۆ دیاریشە کە لە سایەی ئیسلامڕا چاکترتان توانیوە خۆتانمان بە سەردا بسەپێنن.

ئەو بلیمەتە پسپۆڕەی کوردی کورد پەرەوەرە کاتێک کە دەچێتە میسرێ و ماوەیەکی زۆر لەوێ دەمێنێتەوە و خەریکی و لێکۆڵینەوەو هەڵسەنگاندنی مەلاکانی میسرێ دەبێ کەس نابی وی ناهێنێ و هەر کەس وتوویژی لەگەڵ دەکا زوو بۆری دەدا و بە چۆکیدا دێنێ و ناچاری دەکا ددان بە گەورەیی و زانایی ماموستا و هەژاری و ستەم لێکراوی گەلی کوردا بێنێ.

کاتێ دێتەوە نیشتمان و زێدە خوشەویستەکەی لەبارەی مەلاکانی میسرێ لێی دەپرسن و دەڵێن ئەرێ ئەوان بە رێژە (نسبت)ی تۆ چۆنن؟ ئەویش دەفەرموێ لە میسرێ تەنیا دوو مەلای لێ بوو و بەس، ئەوانی تر هیچیان بۆوەی نابن کە تەمای مەلایەتیت پێ هەبن.

٢- دەڵێن جارێکی کابرایەکی دز ماڵێکی زۆری لە نەختینە و زێڕو زیوەر لە ماڵێ مامۆستا دزیبوو. زۆریان هەوڵ دا تا سۆراخیان کردو زانیان کە کێ دزیویەتی. دزیان گرت و هێنایانە مەیدانێ و تەواوی شتەکانیان پێ هێنانە دەرێ و لە مەیدانێ داینان. خەڵک نەیاندەزانی داخوا مامۆستا چ فەرمانێکی دەردەکا. دەیانگوت رەنگە لانی کەم بە پێی دەستووری قورئانی پیرۆز دەستوور بفەرمێ کە دەستی ببڕن. بەڵام ئەو بەڕێزە زۆر لەوەی دڵاوا و دڵۆوانتر بووە کە تۆڵە لەو کەسەی بکاتەوە کە خەراپەی لەگەڵ کردووە. جا هەر بۆیە فەرمووی: رۆڵە ئەوا بەخشیمی و ئەو پووڵ و زێڕانەشم هەموو دایەوە بە خۆت و بە گەردن ئازایی بۆ خۆت بن بەو مەرجە چی دیکە دزییە نەکەیەوە.

٣- دەڵێن جارێک حاجییەک جووتە کەوشێکی لە مەککەیڕا بۆ مامۆستا هێنابوو بە یادگار و پێشکەشی کردبوو. رۆژێکی لە مزگەوتێ کە خەڵکێکی زۆری لێ دەبێ و کەوش دێتنەوە بڕێک بە زەحمەت دەبێ مامۆستا کە هەڵدەستێ بڕوا دەڵێن کەوشی مامۆستای بێنن حاجیش دەڵێ جێم کەن ئەمن کەوشی مامۆستای دەناسم. مامۆستا کە گوێی لەو قسەی دەبێ راناوەستێ کە کەوشەکانی بۆ بێنن یەکسەر بە پێخواسی لێی دەدا و دەڕواتەوە. بەو شێوە نیشان دەدا کە هەم خۆی پیاوێکی بێمنەتە و هەمیش کەسێک کە چاکەیەکی کرد نابێ بە هیچ جۆرێک بە سەر چاوی کابرایدا داتەوە و پیاوەتییەکەی بەبادا.

خـوای گەورەش لەو بـارەوە دەفەرمـوێ: (یـا ایهـا الـذین آمنـوا لاتبطلــوا صــدقاتکم بــالمن و الاذی) ئەی باوەڕدارەکـان چــاکە و خێرەکانتان بە منەت دان و ئازاردانی ئەو کەسە کە چاکەتان لەگەڵ کردووە بەتاڵ مەکەنەوە و بێنرخی مەکەم

٤ـ دەڵـێن مامۆسـتا دەیفەرمـوو سـەرەڕای ئەوە کە بەرژەوەنـدی ئیسلام و پێغەمـبەر(لەوەدا بـوو کە پێغەمـبەرﷺ نەخوێنـدەوار بـێ هەردووکیـان قازانجیـان کـرد کە ئەو هەنتەشـە نەخوێنـدەوار بـوو. چونکە خوێنـدەواری ئەو سـەردەمی عەرەبـان بریتـی بـوو لە برێـک ئەفسانە و بەیت و باو و هێندک هۆنراوەی هۆنەرە بێباوەڕەکـان و خۆ ئەوەش شایانی شانی پێغەمبەرﷺ نەبووە.

منیش دەڵێم مامۆستاش و گەلی کوردیش و ئیـسلامی پیـرۆزیش زیانیان کرد کە مامۆستا لەو دەورانیـدا بـوو، چـونکە ئەو ئەوەنـدە لە پـێش خەڵـکەکەوە بـوو کە ئێـستاش تەنـانەت زۆر مـاوە خەڵـک بتـوانن بە تەواوی لە مەبەسـتەکانی مامۆسـتا حـاڵی بـن و بتـوانن قەبووڵی بیر و باوەڕ و روانگە و راکانی وی بکەن!!
من هیچ گومانم لەوەدا نییە کە پاشی چەند ساڵێکی دیکە کاتێـک کە خەڵک دەگەن بە پـایەیەکی بەرزی زانیـاری و رزگـاری و ئـازادی هەمـوو کەس بـۆی دەردەکەوێ کە مامۆسـتا بەڕاسـتی موسـڵمانێکی راستەقینەی کـوردی ئـازادی خـوازی نەبەز و تێکۆشـەر و دڵـسۆز و راستەقینەوێژ بووە و جگە لە خێـر و خۆشـی خەڵـک و راگەیانـدنی ئیسلامی راستەقینە هیچ شتێکی دیکەی مەبەست نەبووە.

٥ـ دەڵـێن جـارێکی مامۆسـتا لە وتـاری هەینیـدا رووی کـردە خەڵکەکە و فەرمووی برایان ئەوڕۆ لەگەڵ جوولەکەیەک سەودایەکم کردبوو!! لە حاجیم دابوونێ بە جـوولەکەیەکی بەڵام لە بەدشانـسی

لێم پەشیمان بۆوە و لەگەڵی نەکردم دەنا بێگومان دەستیم لەبنیڕا بڕیبوو!!

ڕەنگە ئەو قسە زۆر کەس خۆشیان لێی نەیەت و تەنانەت تانەش لە مامۆستا بدەن و بڵێن جا چۆن پیاوێکی ئاوا دەبێ قسەی ئاوا بکا؟ بەڵام ئەگەر کەمێک لێی ورد ببینەوە بۆمان دەردەکەوێ کە مامۆستای بەڕێز لەو فەرموودەی خۆیدا چۆن تانە لە موسڵمانان دەدا و بە تووڕەییەوە ئامۆژگارییان دەکا! ئەو دەڵێ باشترین و هەڵبژاردەترینی موسڵمانان حاجییەکانن و ئەوانیش بە داخەوە لە بەر خەراپیان دەبێ دە کەسیان بدەی بە جوولەکەیەک و ئەویش لێت پەشیمان دەبنەوە!!

ساڵێکی من خۆم لە شاری پیرانشارێ فەقێ بوم کابرایەکی ددانسازی لێ بوو بە نێوی "ئەندەڕانیک" منیش ددانم وەژان هات و چوومە لای و بۆی کێشام. ئەو کابرایە خۆی فەلە بوو هەواداری هەنتەشی عیسای بەڕێز. لەوەیڕا وردە وردە خۆم لێ نێزیک کردەوە و لە دڵی خۆمدا دەمگوت پێغەمبەر(فەرموویەتی ئەگەر خودا یەک کەس بە هۆی تۆوە بێنێتە سەر ڕێی ڕەدایە بۆ تۆ چاکترە لە جیهان و لە هەرچی لە جیهاندایە، کەوایە با ئەو کابرایەی ڕێنوێنی بکەم بەڵکە خودای گەورە ئەو شانازییەم پێ ببەخشێ.

بەڵێ زۆر ڕۆژان دەچوومە لای و قسەم بۆ دەکرد و ئامۆژگاریم دەکرد و بانگم دەکرد بۆ ئیسلام و موسڵمان بوون و ئەوەی دەمزانی پێم دەگوت. خوا هەڵناگرێ زۆر چاکی گوێ بۆ رادەگرتم. بەڵام هەموو جارێ وڵامی ئەوەبوو کە موسڵمانەتی ئەگەر وەک فلان حاجی و فیسار مەلا و ئەم و ئەو بێ بە کەڵک نایەت و هیچ نییە و فەلەییەکەی خۆم زۆر چاکترە و قەت بەوەی ناگۆڕمەوە. خۆ ئەگەر

وەکـوو قورئـانیش دەڵـێ و وەک پیـاوانی موسڵمانی راسـتەقینەی سەرەتای ئیسلام بۆ زۆر باشە بەڵام من هەرگیز لە دەستم نایەت.

٦ــ دەڵــێن مامۆسـتا کتێبێکــی هەیە بە نێـوی (قەل فــڕی و قەلەڕەشەی لە جێ) کە بارەی ئەوەیدا داینـاوە لە شێخێک دەمرێ و کوڕەکەی یا کەسێکی دیکەی خزمی لە جێی وی دادەنێن.

بەڕاسـتی ئەوەشــی زۆر پڕمانــا و تــوێدارە و گەلێـک جـوان و بەجێـیە. مـن ئەو کتێـبەم نەدیـوە، بەڵام لە نێـوەکەیڕا دیـارە کە نێوەرۆکەکەی خـاوەن مەزە و پڕ نێوەرۆک بـێ و وێـدەچێ بە فێـڵ و فووتی شێخە فێڵاوییەکـان بۆ ئەوەی کەس دەسـتی وێـی رانەگـا و فێڵی وانیش ئاشکرا نەبێ لە بەیـن برابـێ، بۆیە لە هـیچ جێـیەک دەس ناکەوێ. زۆر نێزیکە وەک کتێبەکە ڕێزدار شێخ مـارفی نـۆدێی کە دژی مەولانا خالیدی نووسیویەتی لە لایەن ئەو دام و دەزگایەوە لەناو برابێ.

هەروەها لەبارەی هەنتەشی مووسادا دەڵێن دەیفەرموو خوا بۆیە لە ماڵی فیرعەوندا بە بەخێو کردنی دا هەتا بەخیرەت بێ و وەکـوو جوولەکەکان ترسەنۆک نەبێ و بـێگومـان ئەگەر لەوێـشدا بەخێـو نەکرابـا و گەورە نەبووبـا ئـاوا بەخیـرەت و نەتــرس نەدەبـوو. هەروەها بـۆ ئەوەش بە چـاکی لە فێـڵ و رامیارییەکـانی فیرعەونـی حـاڵی بێ.

٧ــ دەڵـێن جـارێکی لەگەڵ یەک دوو کەس لە فەقێکـانی خـۆی بە نێـو رەز و بـاخی خۆیانـدا دەگەڕا و کە سـەری هەڵێنـا دارێـک، کە مێوێکی ترێ سپی لە سەر دەبـێ و زۆری تـرێ پێـوە دەبـێ، ئەودەم بەو فەقێیانە دەڵێ بڵـێن بـا فەقێکـان بەشـی خۆیـان لەو سپیلکەیە بکەنەوە (سپیلکە: داری ترێ سپی کە لە سەر داری تر بێ).

فەقێکانیش یەکیان دەگەڕێتەوە بۆ حوجرەی و بەوانی دیکە دەڵێ. بەڵێ فەقێ دێن و بە تەواوی میوەکە دەڕنن و هیچی پێوە ناهێڵن. لەو سەری کە مامۆستا لەگەڵ فەقێکەی دیکە دەگەڕێتەوە تەماشا دەکا دارە مێوەکە هیچی پێوە نەماوە. دەڵێ خەتای خۆم بوو ئەگەر گوتبام هەموو بۆخۆتان بێ ئاوایان لێ نەدەکرد.

دەڵێ فەقێیەک چوو لای حاجییەک و گوتی ئەو جستانە لێفەیەکم وێدە بە ئەمانەت، ماڵمان دوورە و هیچ نوێن و پێخەفێکیشم نییە. حاجیش لێفەیەکی زۆر باش و تازەی بۆ برد و وێی دا، تا بەهارێ فەقێ لێفەکەی لە کەڵک و کەرەم کرد و بەهارێ بە شڕۆڵەیی بۆی بردەوە و گوتی حاجی ماڵت ئاوەدان بێ و خوا خێرت بنووسێ. دەمهەوێ لێرە بڕۆم و ئەوە لێفەکەت.

حاجیش دەڵێ: جا خۆ فەقێ من بۆیەم نەدابوویەی بۆم بێنییەوە ئێستا بۆ هێناوتەوە؟ فەقێش دەڵێ: ئەی ماڵت خەرا نەبێ بۆ ئەو دەمی نەتگوت هەر بۆ خۆت بێ، وەڵڵاهی ئاوام لێ نەدەکرد.

٨ـ مامۆستای کۆیی هەروەک پیاوێکی زۆر زیرەک و وریا بووە و زۆریش قسەزان و تێگەیشتوو و حازر جواب بووە و زۆر بە چاکی توانیویەتی ئەو کەسەی کە لە ئاقارێڕا هاتووە بۆڕی بدات و کڕ و ماتی بکات.

دەگێڕنەوە جارێک "کەفتانکوک" کە سەرلەشکرێکی گەورەی ئینگلیزی بوو لە کاتێکدا کە مامۆستا لە دادگایەک دەبێ دێتە لای و مامۆستاش لەبەری هەڵناستێ. ئەویش زۆری پێ ناخۆش دەبێ و پێی دەڵێ مەلا تۆ بۆچی لەبەر من هەڵناستی؟ مامۆستاش فەرمووی: چونکە لە تۆ گەورەتر لێرەیە کە قورئانە.

کەفتانکوک دەیهەوێ بە جۆرێک مامۆستا بشکێنێ و بەو جۆرە تۆڵەی لێ بکاتەوە و بە جارێک وردی بکا. جا هەر بۆیە پێی دەڵێ مەلا راستە دەڵێن قورئان تەڕ و وشکی تێدایە؟

ئەویش خێرا دەفەرموێ: بەڵێ ئەوە نییە دەفەرموێ (و لا رطب و لا یابس إلاّ فی کتاب مبین) ئەمجا کەفتانکوک دەڵێ: مامۆستا پێغەمبەر لە شەوی بەرز بوونەوە (معراج)دا بە کوێدا چوو بۆ ئاسمانان؟ خۆ هیچ رێگەیەکی لێ نییە؟

مامۆستاش دەفەرموێ: هەنتەشی عیسا بە کوێدا چوو هەنتەشی محەمەدیش هەر بەوێدا رۆیی.

کەفتانکوک دەڵێ: جا کە دەڵێن هەموو شتێک لە قورئانێدا هەیە، ئێستا کە وا من لێرە راوەستاوم ئەوەشی تێدایە؟

مامۆستاش دەفەرموێ: بەڵێ ئەوە نییە دەفەرموێ (و ترکوک قائما).

کەفتانکوک دەڵێ: دوو کەس لە جێیەک بن یەکیان نوستوو بێ و یەکیشیان بێدار بێ، من سڵاو لە کامیان بکەم؟

مامۆستا دەفەرموێ: لەوی نوستووە، چونکە بێدارەکە نیگەهبانی نوستووەکەیە و لە یاسای سوپاییشدا نیگەهبان نابێ قسە لەگەڵ هیچ کەس بکا جگە لە ئیست دان و راگرتن.

ئەمجا کەفتانکوک دەڵێ: مەلا لەورۆ بەولاوە هەر کارێکت بە من بێ لە خزمەتت دام.

مامۆستاش دەڵێ: هیچ کارێکم بە تۆ نابێ.

دەڵێن جارێکی یەکێک لە زانایانی سروشتی هاوچەرخی مەلای گەورە هاتە لای مامۆستا بۆ باس و وتوویژو باسێکی زۆریان کرد و کابرا لە هەموو باسەکانیدا بۆڕی دەخوارد و ناچار بە تەسلیم

دەبـوو و هیچـی پـێ نەمـا و ناچـار هـاتە سـەر ئەوە، کە گـوتی: جەنابی مامۆستا قورئان زۆر کیتێبێکی بەرزو بەهێز و جوانە، بەڵام نەنگێکی گەورەی هەیە، کە ناکرێ چاوی لێ بقووچێنرێت و ئەویش ئەوەیە، کە هـیچ نەزم و تەرتیبێکـی نیـیە و هەروا شـتێکی تـێکەڵ پێکەڵ و بێڕێسایە!!

مامۆستاش لە وەڵاما دەفەرموێ: بەڵێ بەڵـێ لە پێشتریـشدا زۆر کەس ئەو شـەکرانەی شـکاندووە و ئەو فەرمایـشتانەی فەرمـووە. بەڵام مەگەر ئێوە نازانن، کە نەزم و تەرتیب و رێسامەندی تایبەتی شتە وەدیهاتووەکانە (حادثات)؟ و هەرگیز لەگەڵ شتی کۆن (قدیم)دا بۆز ناخوات.

٩ـ جارێک مامۆستا لە حـوجرەی وانەوێژییەکـی خۆیـدا خەریکـی وانە گـوتنەوە دەبـێ و فەقێکـان دەورەی لـێ دەدەن. لەو کـاتەدا کـابرایەکی عەرەبـی ڕووتەڵەی نەناسـراو دێـتە ژوورێ، کە هەر دەتگـوت بە شـێوەیەکی تـایبەتی و بـۆ مەبەسـتێکی تـایبەتی خـۆی گۆڕیبو و وەک ئەوەی دەچوو، کە بیهەوێ هیچ کەس نەیناسێ و بە مەبەستی خۆشی کە هەر دەتگوت تاقی کردنەوەی مەلای گەورە بووە بکات.

جـا لەو کـاتەدا مامۆسـتا، کە سـەرگەرمی وانە گـوتن و شـی کـردنەوەی وانەی فەقێیـان دەبـێ، هەر دەسـبەجێ ڕاڤە و روون کردنەوەکـانی لە کـوردییەوە دەگـۆڕێ و دەیکـاتە عەرەبـی و مەبەستەکانی بە زمانی عەرەبی لە سەر وانەکە هەڵدەڕێژێ و دەڵـێ خـۆزگە هەر ئێـستا مەلای تەنتـاوی لێرەبـایە تـا لە وانە گـوتن و راڤەو روون کردنەوەکانی من کەڵکی وەرگرتبایە و بۆ خـۆی گەلێـک شتم لێ فێر بایە.

پاشـان دوای تەواو بـوونی وانەکە و ڕۆیـشتنی عەرەبە رووتە فەقێکان لێی دەپرسن کە ئەوڕۆ بۆچی لە نێوەڕاستی وانەکەدا راڤەو روون کردنەوەکەت کرد بە عەرەبی؟

ئەویش دەفەرموێ: لەو کـاتەدا بە دڵمـدا هـات، کە ئەو کـابرایە مەلای تەنتاوییە و بۆ تاقیکاری و لـێ حـاڵی بوونی مـن هـاتووە و ئیتر منیش هەر بۆیە ئەو قسەم پێ گوت.

جا دەڵێن جەنابی تەنتاویش ئەو مەبەستەی لە بیرەوەرییەکـانی خۆیدا نووسیوە و تۆماری کردووە، بەڵام من نەمدیوە.

١٠- دەڵێن جارێکی لاوێکی کوڕی دیمەن کچـانەی لاو و لووسیکەر ئەو تاکە هۆنراوەی خۆی بۆ دەخوێنێتەوە کە دەڵێ:

بە رِیـــشی پـــان و پرچـــی پـــڕ لە ئەســـپێ
بنـــاخەی کـــاری کـــوردان چـــۆن دەچەســـپێ؟

کە مەبەستی تانە و تەشەردان لە مامۆستا دەبـێ. ئەویـش خێـرا رووی تێدەکا و دەفەرموێ:

بە کـــــوڵمی ســـــوور و پرچـــــی زنـــــانە
تـــــۆ رزگـــــار دەکەی ئەو کوردســـــتانە؟

ژیانی پڕ لە ژانی مامۆستا

بەهەشتی مەلای کۆیی لە ساڵی ١٢٩٣ کوچی مانگیدا هاتۆتە جیهان و لەو شارە جوانکیلانەی کۆیە بۆ یەکەم جار دیمەنی دڵڕفێنی خاکی پاکی کوردستانی بە چاوە بێدار و خەو لێنەکەوتووەکانی خۆی دیتووە و هەوای زور خۆشی ئەو هەرێمەی هەڵمژیوە و بە گیان و ژیری و هەست و ویژدانی خۆی ژیانی ژاناوی هاوڕەگەزەکانی خۆی دیتووە و هەستی پێ کردووە. ئەگەرچی ژیواری خۆی و بنەماڵەی خۆی تا ئەندازەیەک لە ژیواری نالەباری خەڵکی کوردەواری باشتر بووە بەڵام بۆ حاڵی تاڵی کۆمەڵی کوردەواری وەک شەم سووتاوە و وەک مەنجەڵ کوڵیوە و وەک بولبول خوێندوویەتی. هەناسەی بۆسۆداری پڕ لە بڵێسەی هەڵکێشاوە و ئاوری خەفەت و خەم و پەژارە لە دەروونیدا ئایساوە.

ئیتر گیوی موکریانی گوتەنی: ئەو زانا گەورە و بلیمەت و هەڵکەوتووە بە مێشکێکی رووناک و گیانێکی پاک و ئازادی پەرەستانەوە کەوتە ناو کۆمەڵێکی نەخوێندەوارو دیل و ژێردەست و رێ لێگۆڕاو. کۆمەڵێکی خۆخۆری بێگانە پەرەستی حەفتا رەنگ. کۆمەڵێکی کە لە ترسی جرجاڵی دەلەرزی و بە ئومێدی هاتنە خواری عیسا و دەرکەوتنی مەهدی دەگەشایەوە و دەستی بۆ هیچ کار و پیشەیەکی نەدەچوو. کۆمەڵێکی کە پشتی لە مەلا و مزگەوتی خودا و رووی لە شێخ و شەیتان و تەکیە و خانەقا کردبوو.

ئەویش بەو هەموو زانیاری و ئەویندراری و خودا پەرستییەوە لە بەرامبەر ئەو هەموو کارەساتە بێجێیانە خۆی پێ رانەگیرا و

نەیتوانی چاویان لێ بپۆشێ و قۆڵی مەردانەی لێ هەڵماڵین و بە پێچەوانەی هەموو جۆرە ناکۆکی و ناڕێکی و ناڕەوایی و لەگەڵ هەبوونی ئەو هەموو کۆلکە مەلا و گەندەڵە شێخ و لەتکە خەلیفە ش بە بێ کۆڵ دان راوەستا و بەربەرەکانی کردن.

هەروەها مامۆستا گیو سەبارەت بەو کەڵە پیاوە دەنووسێ و دەفەرموێ: (زانای دڵسۆز و نەبەز بە بێگومان لە هەستی پاکی حاجی قادری برادەری باوکی بەهرەوەر بووە بەڵام تا ساڵی ١٩٢٣ بە کردەوە و وتوویژ تەنها خەریکی بەربەرەکانێتی شێخ و تەکیە و خانەقا و کۆڵکە مەلایان بووە چونکە زۆر رقی لەوانە بووە کە ئایینی دەشێوێنن و لە پەنای ئایینی پاکی ئیسلامدا کارانی بێجێ و ناڕەوا دەکەن و هەژاران دەڕووتێننەوە، بەو هۆیە و چەند هۆیەکی ترەوە زۆر نەپرژابووە سەر ئەوەی کە ئاوڕێکی تەواو لە نیشتمانە دابەش کراوەکەی خۆی بداتەوە)

بابا مەردۆخی رۆحانی "شیوا" لە بەرگی ٢، تاریخ مشاهیر کرد، لاپەڕەکانی ٢٥٧ و ٢٥٨ کە باسی مامۆستا دەکا دەڵێ ئەو لە ساڵی ١٢٩٧ کۆچی مانگیدا لە دایک بووە) و بەو پێیەش چوار ساڵ لە تەمەنی پڕبایەخی مامۆستا کەم دەکاتەوە.

بەهەر حاڵ ئەو پیاوە بەڕێز و زیرەکە لە ژێر میهر و دڵسوزی باوکی بەڕێزی حاجی مەلا عەبدوڵلادا پێگەیی و لە ماوەیەکی کەمدا توانی ئیجازەی مەلایەتی وەربگرێ. ئەوەندە فەقێیەکی زرینگ و ئازا و تێکۆشەربوو کە بەو کەم تەمەنییەش فەقێکانی ئاواڵ و هاوپۆلی خۆی بەجێ هێشت و وە پێش هەموویان کەوتەوە و ئەو ڕێگەی کە فەقێکان بە دە دوازدە ساڵ دەیبڕن بە شەش حەوت ساڵ بڕی. زۆر زوو بوو بە مەلایەکی بلیمەت و زانایەکی زۆرزان و

ڕامیاریکی ڕاماو و هۆشیاریکی داماو و دڵسۆزێکی خەمخۆری کورد و کوردستان و ئاینی پیرۆی ئیسلام.

مامۆستا مەلای عەبدوڵلای بابی، ئەوی لە جێی خۆی دانا و هەموو کارەکانی مەلایەتی و مزگەوت و فێرگەی حەواڵە بەوی کردن. ئەویش لێهاتووییەکی وەهای لە خۆی نیشان دا، لەو چاخی مێرمنداڵیدا بوو بە یەکەم وانەوێژی گەورە و لێهاتوو و پێشنوێژی هەینی شاری کۆیە.

لەساڵی ١٣٢٦ کۆچی، کە باوکی کۆچی دوایی کرد بە هۆی لێوەشاوەیی خۆی هێندەی دیکەش گەورە بوو کردیان بە سەرۆکی زانایان (رئیس العلما) و هەروەها ساڵی ١٣٣٩ کۆچی بوو بەقازی و پێشەوای شاری کۆیە و هەموو مەلاکانی شار ڕێزیان بۆ دادەنا و دەستووریان لێ وەردەگرت و فەرمانیان ئەنجام دەدا.

لەوەش بە پێشەوە لە ساڵی ١٩١٢ زایینیدا بە روو لێنانێکی زۆری دەوڵەت بوو بە مفتی شاری کۆیە و لە ساڵی ١٩٢٤ زایینیدا بوو بە ئەندامی جڤاتی دامەزراندنی عێراق (مجلس التأسیس العراقی) و لەو کاتەدا کە پلە و پایەیەکی جیهانیشی دەسکەوت وەک زۆر لە پیاوە سپلە و بێئەمەگەکان، گەل و نیشتمانە دواکەوتووەکەی خۆی لە بیر نەچۆوە و فەرامۆشی نەکرد و ئەوپەڕی هەوڵ و تەقەلای بۆ خزمەت و ڕاژەی زێد و هاوڕەگەزەکانی خۆی دا و هەرچەندی بۆی لوا خزمەتی کرد ـ خوای گەورە پاداشی باشی بداتەوە ـ.

لە دوای ئەوەش چەند جاران بە نوێنەری کۆڕی عێراقی هەڵبژێردرا و لە ساڵی ١٩٢٨ز. واتا ١٣٤٧ک. وازی لە تەواوی کاروباری دەوڵەتی هێنا و دەستی لە هەموو پیشەیەکی ڕەسمی

کێـــشاوەتەوە و بایداوەتەوەســـەر وانەوێــــژی و مەلایەتــــی و نووسینەکەی پێشووی خۆی دەس پێ کردۆتەوە.

ماموستای بەرێزمان هەوەڵ و ئاخیری تەمەنـی پربـایەخی خۆی بە مەلایەتی، واتا پیرۆزترین پیشەی جیهانەوە رابـوارد. بە هەمـوو توانـای خـۆی تێکۆشـاوە بـۆ ئەوەی، کە مەلاکـان بەتـایبەتی و گەلەکەی خۆی بە گشتی لە رەزیلی و زەبوونی و بەدبەختـی رزگـار بکـات و لە زەلکـاوی نەزانـی و دواکەوتـوویی دەریـانبهێنێ. تـا سـەرەنجام ئەویـش وەک هەزاران هەزار خەمخـۆری دیـکەی گەلـی لێقەوماوی کورد سەری ناهومێدی ناوەتەوە و ئەو هەمـوو ئـاوات و ئامانجە بەرزانەی بردۆتە بن گڵـی و لە یەکەمـی خەزەڵـوەری ١٣٦٢ ک و ١٩٤٣ز چـاوە زیـت و وریاکـانی لە سـەر یەک دانـاون و بە داخەوە هەڵینەهێناونەوە و ئیتر ئەو ئەستێرە پرشنگدارەی ئاسمانی هیوای ئایینی پیرۆزی ئیسلام و کورد و کوردستان بە یەکجاری ئاوا بووە.

بەڵام ئەگەرچی ئەو خۆی رۆییشت و وڵاتی کوردەواری بە رواڵەت بەجـێ هێـشتووە و مـاڵاوایی لە زێد و گەل و ئامـانجە بەرزەکـانی کــردوە بەڵام نێــو و نێوبــانگی بەرز و پیــرۆزی و شــوێنەوار و پاشـەوارە بەنـرخ و بایەخـدارەکانی بە درێژایـی تەمەنـی کـوردی موسڵمان دەمێننەوە.

بێگومان هەتا کوردێک لە کوردستان بمێنێ و ئایینی پیـرۆزی لە وڵاتـی کوردەواریـدا پـایەدار بـێ، پەنـد و ئامۆژگـاری و نووسـراوە بەنــــرخ و یادگــــارە جوانەکــــانی لە دوای خــــۆی هەر یەکەی ئەسـتێرەیەکی تیـشکەپرژێن و چرایەکـی هەڵگیرسـاوە و لە زێـد و نیـشتمانەدا و ئیتـر تـا کوردێـک لە دنیـادا مـابێ جێـی خـۆیەتی کە نێوبانگی ماموستای کۆیی بەرز و بەرزتر رادەگرێ و یـادی دەکـا و

لە هەموو نزا و پاڕانەوەیەکی خێر بێبەشی ناکات و گرینگتر لە هەموو شت تێدەکۆشێ بۆ بڵاو کردنەوەی نووسراوەکانی.

چا هەر بۆیە من بە دڵێکی بریندار و سۆزێکی زۆری دەروونەوە و بە پەرۆشی و پەژارەی زۆرەوە رووی تێدەکەم و گیانی پاکی ئەو ئەدوێنم و دەڵێم:

بۆ مەلای کویی

ئەی ئەستێرەی پرشنگدار
ئەی کوردی خۆشی نەدیو
زین تاڵ و تووش و دژوار
ئەی دڵسۆزی کوردستان
گەلێکت زەحمەت کێشا
زۆر زۆرت چاشت پەژارە
رابەرێکی رێزان بووی
ئیسلامناسی ئەو دەورە
دژی پرۆپووچ پەرستی
بە گش هێز و توانینت
زۆر تێکۆشای مەردانە
بەڵام حەیف مامۆستا
نەیانزانی کە تۆ کێی
تۆ کە رۆژی وڵاتی
تۆ هەیاسی دورناسی
سەد خۆزگە ئێستا هەبای
تۆ مەردی تێکۆشەر بووی

نەیاری زۆرداران بووی
دژی ملهوڕ و بەدکار
بە هۆشیاری و ئازایی
کێ بە قەد تۆ ئازا بوو
کێ وەکوو تۆ بوو بە کار
لەم زێد و نیشتمانە
لەنێو هەموو کوردانەدا
هەبان چەند مەردی وەک تۆ
گەلی بێدەرفەت و هەل
دەیگرت رێگەی خەباتی
هەرچەندە یەک دنیا بووی
تۆ مەردی تێکۆشەر بووی
بۆیە بە داخە دڵم
تۆ بەو هەموو ئاواتە
وا بە ناکامی مردی
وا منیش لەسەر رێی تۆم
ئەی مامۆستای بەڕێزم
دڵسۆزی کوردەواری
گورزی پەیڕەوی تۆیە
گەلی ئێمە هەزارە
کاریشی بۆ نەکراوە
پێویستی بە رابەرە
بۆ ئەوەی گەل سەرکەوێ
زۆریش کەمن ئەی وەک تۆ

ئەی مەلای دڵ برینـــدار
لە نـــاو بەدبەختییـــا ژیـــو
نەســـاوە و مانـــدوو و پڕکـــار
پێـــشەوای دڵ بەهەســـتان
گیـــان و مێـــشک و دڵـــت ئێـــشا
بـــۆ ئەو کـــوردە هەژارە
دڵـــسۆزێکی کـــوردان بـــووی
تـــۆ بـــووی مامۆســـتای گەورە
دژی نـــاڕەوا و پەســـتی
بە هەســـت و بە زانینـــت
پیـــاوانە هەم کـــوردانە
کـــورد نەیناســـی تـــا ئێـــستا
لە ســـەر کـــام ڕێبـــاز و ڕێـــی
ئەی داخەکەم زوو هـــاتی
ئەودەم تۆیـــان نەناســـی
کـــوردگەل یـــارمەتی دەدای
لە ســـەر ڕێـــی پێغەمـــبەر بـــووی
ڕێنـــوێنی هەژاران بـــووی
ســـتەمکاری بە ئـــازار
کـــردت خەبـــاتی خـــوایی
کـــێ وەک تـــۆ بـــێپەروا بـــوو؟
کـــێ بە قەد تـــۆ بـــوو هۆشـــیار؟
لە گـــش ئەو کوردســـتانە
لە ئەم بەشـــەی جیهانـــدا

کوردگەل دەبوون سەربەخۆ
سەردەکەوت لە سەر کەل
دەشکەییشت بە ئاواتی
ئەی داخەکەم تەنیا بووی
کوردی پاک و رابەر بووی
وەک مەنجەڵی دەکوڵم
بۆ ئەم گەل و وڵاتە
بەختت یاری نەکردی
هەروەکوو تۆ رەنجەڕۆم
مەلای بەتوانا و هێزم
ژیای بە ژینی هەژاری
وەکوو تۆ دڵ بە سۆیە
زۆر ئاتاجی بە کارە
چی پێویستە هەر ماوە
بە زانست و هونەرە
چەند مەردێ وەک تۆی دەوێ
بۆیە دڵم هاتۆتە سۆ

وتوویژ لەگەڵ یەکێک لە فەقێکانی مامۆستا

زۆرم هەوڵ دا، کە بچمە خزمەت چەند کەس لە فەقێکانی مامۆستای و بە درێژی قسەیان سەبارەت بەو کەڵە پیاوە کوردە لێ پرسم و وتوویژیان لەگەڵ کەم. بەڵام بە داخەوە بۆم نەلوا و سەرکەوتوو نەبووم و تەنیا توانیم بە خزمەت یەکێک لە فەقێ بەڕێزەکانی وی بگەم و وتوویژی لەگەڵ بکەم. بەڵام ئەویش بە داخەوە لەبەر پیری و نەخۆشی حەوسەلەی زۆر نەمابوو منیش نەمویست زۆری زەحمەت بدەم.

بەڕێز مامۆستا مەلا محەمەدی بارزانی دانیشتووی شاری شنۆ کاتێ کە بە تەلەفون عەرزم کرد کە دەمهەوێ بێمە خزمەتتان و سەبارەت بە مامۆستای کۆیی پرسیارگەلێکت لێ بکەم و زانیاری پێویستمان پێ بدەی و وەڵاممان بدەیەوە، فەرمووی: زۆرم پێ خوشە و هەرچی بیزانم پێت دەڵێم. بەڵام مامۆستا بارزانی بەڕێز لە بەر ئەوەی کە زۆر لە چاخی فەقێیەتییەکەی لە خزمەت مامۆستا کۆیی دوور کەوتبۆوە و پتر لە ٨٠ساڵ دەبوو کە لە خزمەتی نەمابوو، هەروەها هیچ کاتێکیش چاوەڕوانی ئەوە نەبووە کە کەسێک ئاوا بێت و لەبارەی مامۆستایەکی خۆیدا لێی بپرسێ زۆر شتی لە بیر نەمابوو.

بەهەر حاڵ مامۆستا مەلا محەمەدی بارزانی پیاوێکی زۆر پیرۆز و مەلایەکی کوردی زۆر موسڵمان و خاوەن باوەڕە و ئیتر ئەوەش وتوویژێکی کە لە گەڵ ئەو بەڕێزەدا کردوومە. ئەوەش بڵێین ئەو مامۆستایە کە ئێستا لە شاری شنۆیە دەژی تەمەنی لە نێزیکەی نەوەد ساڵیدایە و ئەگەرچی زۆر بێهێز و چیلازە بەڵام زۆر پاک و خاوێن و سەری حاڵە.

* مامۆستا ئایا بەڕێزتان لە خزمەت مامۆستای کۆییتان خوێندووە؟

بەڵێ لە خزمەتیم خوێندووە و فەقێی وی بووم.

*پرسیار: مامۆستای بەڕێز چەند جاران لە دەورانی فەقێیەتی خۆتاندا لە خزمت ئەو زانا گەورەی کورد بوون؟

وەڵام: من لە دەورانی فەقێیەتی خۆمدا دوو جاران لە حوجرەی ئەو بەڕێزەدا بووم، جارێکی بە سوختایەتی و جارێکیش بە موستەعیدایەتی.

* پرسیار: ئەو کاتی بە سوختایەتی چیت دەخوێند و لە خزمەت چ کەسێکی لە موستەعیدەکانی مامۆستات دەخوێند؟

وەڵام: ئەودەم کە سوختە بووم لە خزمەت مامۆستا مەلا عومەری ئاکرەیی و کتێبی قاضی لاری منطقم دەخوێند، مامۆستا مەلا عومەریش کتێبی رسالة الحسابی دەخوێند و زۆریشی هەوڵ دا کە عیلمی هەیئەت بخوێنێ بەڵام نازانم بۆچی مامۆستا پێی نەدەگوت.

* پرسیار: مامۆستا بەڕێزتان لەگەڵ چەند فەقێی دیکە لە حوجرەی مامۆستا کۆییدا بوون و مامۆستا بەتێکڕا چەند فەقێی هەبوون؟

وەڵام: مامۆستا خۆی ئەودەم پتر لەبیست فەقێی خۆی هەبوون و بێجگە لە فەقێکانی خۆشی چەن فەقێی مەلا بەهادینیشی کە تازە وەفاتی کردبوو دەهاتنە خزمەتی و وانەیان دەخوێند و مامۆستا بە هەموویان رادەگەیی.

* پرسیار: شێوەی دەرس گوتنی مامۆستا چۆن بوو؟

وەڵام: مامۆستا لەو ماوەدا کە من لەوێ بووم ماوەیەکی زۆر کەم دەرسی تەک تەکی دەفەرموو بەڵام لە دواییدا کردی بە حەڵقە

چونکە فەقێکان ئەوەندە زۆر بوون کە نەدەکرا هەر کەسە بۆخۆی وانەیەکی بخوێنێ و ئیتر کەلاسی مامۆستا هەمیە ژمارەیەکی زۆری فەقێ تێدا بوون و دەتگوت ئامانجێکی زۆر بەرز و بڵیندی هەیە و خۆی بۆ دەکوتێ.

* گورژی: ئایا مامۆستا چ کتێبێکی زۆرتر دەگوتەوە؟

وەڵام: زۆرتر هەر کتێبەکانی سەرەوەی دەگوتەوە و ئەوانەی کەوا لە نێو فەقێیاندا لە ئاخرماندا دەخوێندرێن و فەقێکان زۆرتر بۆوەی دەهاتن لە خزمەتی دەورەیەکی ئامادەیی ببینن و دوا پلەی خوێندنیان تێپەڕ بکەن.

* گورژی: ئایا هەروەک مەلای دیکە وێژامەی کتێبی دەخوێندەوەو دوایی وشە بە وشە مانای لێدەداوە؟ یان جۆری وانە گوتنی وی تایبەت بە خۆی بوو؟

وەڵام: نەخێر، وەک مەلای دیکە وانەی نەدەفەرموو بەڵکە کاتێک دەهاتە سەر دەرسێ لەبەرخۆیەوە وێژامەی کتێبەکەی دەخوێندەوەو زۆر بە گورجی چاوێکی رێ دەخشاند و لە بن لێوان بۆ خۆی دەیخوێندنەوە و پاشان سەری هەڵدێنا و دەستی دەکرد بە وتارو کاکڵی مەبەستەکەی بۆ شاگردەکانی بە درێژی باس دەکرد. ئیتر قەت گوێی بە وێژامە و مێژامە نەدەدا. هەر شتێکی باسی لێ کردبایە لە پێشدا باسی دەکرد و بیروڕای زانایانی لەسەر دەگوت و بە جوانی شی دەکردەوە و توێنەوەیەکی باشی لەسەر ئەنجام دەدا و ئەمجا ئەگەر پێویست بایە بیروڕای خۆشی لەسەر دەردەبڕی و دەیفەرمووو منیش بیروڕام ئاوایە.

* گورژی: مام ۆ ستای بەڕێز مەلای کۆیی خوا لێی ڕ ازی بێ، چۆنی فەقێکان بەخێو دەکرد؟

وەڵام: مامۆستای کۆیی ئەو هەموو فەقێیانەی هەر لە سەرئەرکی خۆی و بە ماڵی خۆی بەخێو دەکرد، بەڵام ئەگەر کەسێک یارمەتی دابایین مامۆستا بەرگری نەدەکرد و خوا هەڵناگرێ خەڵکی شاری کۆیەش زۆریان یارمەتی دەداین. خودی بنەماڵەی مامۆستاش مەوقووفەی تایبەتی فەقێیانیان زۆر هەبوو ئەو مەوقووفانە جگەلە فەقێیان هیچ کەس مافی کەڵک لێ وەرگرتنیان نەبوو.

* گورژی: دەکرێ نێوی چەند کەس لە فەقێکانی مامۆستامان پێ بڵێی و بشفەرمووی کە زۆرتر چ جۆرەی فەقێیەکی رادەگرت؟

وەڵام: هێندێک لە وانەی کە لە بیرم ماون خۆم و مەلا ساڵحی پەسوێ و مەلا ئەبووبەکر و مەلا قاسم و مەلا محەمەدئەمین و مەلا تاهیرو مەلا مەعسووم ئەو فەقێیانەی کە دەهاتنە خزمەت مامۆستا زۆرتر کەسانێک بوون کە لە کۆتایی خوێندندا بوون یان تەنانەت دوای مەلایەتیش دەهاتنەوە و ماوەیەک لە لایان دەخوێند بۆ نموونە مەلا ساڵح ناوێک کە هەر ئەوەندەم لەبیرە دوای چەند ساڵێک تەدریس (وانە وتنەوە) فەقێ و فێرگەی بەجێ هێشتبوون و هاتبۆوە بۆ خوێندن و ماوەیەکی زۆری لە خزمەت مامۆستادا دەستی کردەوە بە خوێندن.

* گورژی: قوربان مامۆستا بێجگە لە شاری کۆیە لە چ جێیەکی دیکەش خزمەتی خۆی ئەنجام داوە،

وەڵام: من نەمزانیوە کە لە هیچ جێیەکی دیکە بووبێ و ئەوەندەی من دەزانم هەر لە کۆیە لانکە و بنکەی و قەڵاتی باب و باپیرانی خۆو هەر لە جێی وان و لە سەنگەری واندا ژیاوە و ئەرکی پڕ لە شانازی خۆی ئەنجام داوە و بە داکۆکی خەریک بووە.

* گورژی: ئایا مامۆستاش هەروەک هەموو مەلایەکی کوردستان بە بەرات و زەکات و بە بەدبەختی ژیاوە یان خۆی خاوەن ملک و ماڵ و سامان بووە؟

وەڵام: بنەماڵەی جەلیزادەکان لە کۆیەدا یەکجار زۆر دەوڵەمەندو ساماندار بوون و مامۆستاش خۆی زور دەوڵەمەند بوو و ماڵ و ملکێکی زۆریان هەبوو بەتایبەتی گوندێکیان هەبوو بە نێوی پێبازوک و لە چنارۆکیش باخ و رەزی زۆریان هەبوو و داهات و دەرامەتی هەموویانی بۆ دەهاتەوە.

* گورژی: قوربان پلە و پایەکانی میریی مامۆستا چۆن بوون؟ چ بەرپرسییەکی هەبوو؟

وەڵام: راستی ئەمن زۆرم ئاگا لەوەی نییە و هەر هێندە دەزانم کە ئەو بەڕێزە لە پێشدا قازی کۆیە بووە و دوایە وازی هێناوە بەڵام برایەکی بە نێوی شێخ نووری هەبوو کە موعەلیم و وانەوێژ بوو لە کاری دەوڵەتیدا واتا فێر کردن و بارهێنان کاری دەکرد.

* گورژی: مامۆستا لە بەغدایە نوێنەری گەلی کورد لە چ کۆڕێکدا بووە؟

وەڵام: نازانم و لەو بارەوە هیچ ئاگاداریم نییە.

* گورژی: لە دەورانی نوێنەرایەتی مامۆستادا چ خاڵێکی بەرچاوت لەبیرە؟

وەڵام: بە داخەوە لەو بارەوە هیچ نازانم.

* گورژی: مامۆستای بەڕێز چ قسە و یان کردەوەیەکی خۆش و جوانی مامۆستات لە بیرە؟ بۆمان باس بکە.

وەڵام: جارێک مامۆستا دەیفەرموو کابرای نەزان (جاهل)زەڕ و

زیانی تەنانەت بۆ دار و بەرد و شتی بێگیانیش هەیە لەو دەمەدا کابرایەکی نەزان لەوێ بوو و لە داخان مستێکی لە پەنجەرەکە راکێشا و شکاندی. مامۆستاش فەرمووی هەر ئەوە خۆی بەڵگەیەکی گەورەیە.

جارێکیش قازییەک لێی دەپرسێ و دەڵێ سوڵح چەند جۆری هەیە؟ ئەویش خێرا دەفەرموێ سێ: الصلح عن اقرار و عن انكار و عن... بێدەنگە دەکا و چی تر ناڵێ. قازیش دەڵێ قوربان بۆ ئەوی دیت نەفەرموو ئاخر ناڵێی سێ جۆرە. مەلایەکیش لەوێ دەبێ و دەڵێ چۆن ئەوە نییە فەرموویەتی بێدەنگە کردنەکەی بە مانای گوتنە چونکە ئەوی دیکەش عن سكوت.

* گورژی: قوربان مامۆستا پیاوێکی خۆ بە کەم زان و خاکی بوو یان بمکەر و خۆ بە زۆرگر و بەفیز بوو؟

وەڵام: ئەو بەڕێزە جاری وا بوو ئەوەندەی خۆ بە کەم دەگرت کە دەیگوت جا تۆ خوا هەڵپچڕاوێکی وەک من چیە و بۆ چی دەبێ؟ و تەنانەت خۆی بە کەمتر لە هەر کەسێک دەزانی. بەڵام جاری واش بوو کە خۆی ئەوەندە پێ گەورە بوو کە دەیگوت من بەو هەموو عەزەمەتەوە ؟ بەڵام هیچ کەس نەیدەتوانی لە بەرابەر ویدا خۆی پێ زۆر بێ و هەر کەس خۆی بە زل زانیبایە بە چاوێکی کەم و سووکی چاو لێ دەکرد.

* گورژی: قوربان مامۆستا سەبارەت بە دەوڵەتی عوسمانی چ جۆرە بیروڕا و بۆچوونێکی هەبوو؟

وەڵام: هیچ لەو بارەوە نازانم.

* گورژی: چەند کەس لە ئاواڵان و دۆستانی کوردستانی مەلای کۆییمان بۆ نێو ببە.

وەڵام: راستی کەسم لە بیر نەماوە، بەڵام ئەوەندە دەزانم کە خەڵکی کورد بە تێکڕا خۆشیان دەویست و لەگەڵ مەلا گچکەی هەولێریش دۆستایەتی زۆر خۆش بوو.

* گورڕی: مامۆستای بەڕێز سەبارەت بە باوکی مامۆستای کۆیی چ دەزانی؟

وەڵام: باوکی مامۆستای کۆیی پیاوێکی زۆۆ ئازا و زانا و خاون بیروڕای راست و رێکەوتووانە بووە. بۆ نموونە مامۆستا مەلا محەمەد جارێکی لە خزمەت باوکی دەرسی المختصری دەخوێنێ و دوای باس و وتار هەڵڕشتنێکی زۆر مامۆستا مەلا محەمەد عەرزی باوکی دەکا ئاخر بابە ئەو خۆ مەلا سەعد وا نالێ؟

ئەویش دەفەرموێ: ئاخر ئەمن وا دەڵێم و خۆ منیش ئەگەر بەدبەختی نەبێ لەوی کەمتر نیم، بەڵام ئەو فارس بووە و منیش کوردم؟

* گورڕی: مامۆستای کۆیی بە چ هۆیەک لەگەڵ شێخ مەحموودی نەمردا هاوکاری رامیاری نەکردووە و ئەگەرچی زۆریشی خۆش ویستووە و زۆر جاریش لە رووی ئینگلیزەکاندا داکۆکی لێ کردووە؟

وەڵام: باوەڕ کە لەو بارەوە هیچ نازانم و ئاگادارییەکم نییە.

* گورڕی: قوربان مامۆستا سەبارەت بە مەلاکانی دیکە چۆن بوو، بیروڕای لە گەڵیان چ چۆرێک بوو؟

وەڵام: مامۆستا مەلا زاناکانی زۆر خۆش دەویست و بەتایبەتی ئەوانەی کە سەبارەت بە دین موخلیس بوون و هەوڵی دەدا کە فەقێکان بچنە لایان و لە خزمەتیان بخوێنن بۆ نموونە چارێکی لە فەقێکان تووڕە دەبێ و دەفەرموێ ئەوە جییە هەرچی راست بۆوە دێتە لای مەلا محەمەدی کۆیی؟ بۆ مەگەر هەرچی لە لای محەمەدی

کۆیی بخـوێنێ دەبێتە مـحەمەدی کۆیی؟ دە بـڕۆن لە لای مەلاکـانی دیش بخوێنن و با ئەوانیش تەدریـسیان هەبـێ و ئەگەر تەدریـسیان هەبێ ئەوانیش زۆریان دەبنە محەمەدی کۆیی.

* گورژی: ئایا مامۆستا لە شێوەی نووسینی کتێبە کۆنەکان قایل بووە یان نا؟

وەڵام: نەخێر لە زۆران زۆر نەقایل بووە بۆ نموونە ڕۆژێکـی هەر لە بـن لێـوان وێژامە (عبـارت)ی خوێنـدەوە و هیچـی نەگـوت و لە دواییدا سەری هەڵبڕی و فەرمووی ئەوەی ئەو دەیڵێ بۆخـۆی دەڵـێ و ئەوەش کە لە هەمبانەی مندایە سبەینێ پێتان دەڵێم.

هەروەها زۆر لە کتێبی (جمع الجوامـع) نـاڕازی بـوو هەربـۆیەش کتێبی (المصقول فی علم الاصولی)ی خۆی لە بەرابەر ویدا داناوە.

* گـورژی: قوربـان مامۆسـتای کـۆیی چ جـۆرە پیاوێـک بـوو؟ لەبارەی بیچم وقەڵافەتەوەم مەبەستە.

وەڵام: پیـاوێکی گەورە و بە قەڵافەت و یەکجـار زۆر بەسـام بـوو مرۆڤێکـی چـاو و بـرۆ ڕەش و سـمێڵ پـان و ریـش پـڕ و کـۆرپە و نێوچاوان پان و موو بەهێز بوو.

* گورژی: مامۆستا گیـان ئایـا هیچـت لە بـاس و گفتوگۆیەکانـت لەگەڵ مامۆستادا لە بیر ماوە؟ بۆمان باس بکەی؟

وەڵام: بەڵـێ ئەوەم لە بیـرە کە مامۆسـتا ڕۆژێکـی هـاتە سـەر دەرسـێ و پـاش قـسە و باسـێک و پـاش ئەوە کە بـۆی باسـی سـاز کرانـی مـرۆڤ کـردین فەرمـووی ئەوە نییە خـوا خـۆی دەفەرمـوێ: (خلقکم من تراب) کە ئەوە ئاماژە (اشارە)یە بەو کە دروست کردن بە بێ سفن (مادە) نابێ.

منیش گوتم ئاخر ئەوە نییە دەشفەرمێ: (ان الله خلق سبع سموات و من الارض مثلهن) ئەویش فەرمووی لە میسلی دەپرسی یان لە خەلق؟

منیش عەرزم کرد لە خەلق. و پاشان گوتم باشە (تراب) لە چییە؟

ئەویش فەرمووی: لە (دخان) و منیش گوتم (دخان) لە چییە؟ فەرمووی لە هەیوولا. ئەمجا بێدەنگەمان لێرا کرد.

* گورژی: ئایا مامۆستای بەڕێز چی دیکەت لەبیر ماوە؟

وەڵام: بەڵێ وا ئەوەشم بیر کەوتەوە کە رۆژێکی لە بارەی گیان (روح)دا لێم پرسی و عەرزم کرد قوربان گیان کە لە بەدەن جودا بۆوە دەچێتەوە (عدم) یان دەچێتەوە (وجود)؟

ئەویش فەرمووی دەچێتەوە وجود و قەت نامرێ. منیش گوتم ئەدی بەچی دەژی؟ فەرمووی بە ئەمری خودای گەورە.

هەروەها رۆژێکی لە بارەی ئەو ئەجننەی تەختی بەلقیسای هێنا لێم پرسی و گوتم: هێندێک دەڵێن ئەجننە هەمان میکرۆبە و زۆر وردیلەیە ئەگەر وابێ ئەو چۆن ئەو تەختە زەلامەی پێ هات؟

فەرمووی ئەجننبە سێ جۆری هەیە: یەکیان هەمان میکرۆبە و زۆر وردیلەیە و جۆرێکیشیان باڵدارە و بە باڵ دەتوانێ بۆ هەر جێیەک بفڕێ.جۆرێکیشیان زۆر زەلامن و رەنگە هەمان عیفریت بێ و خواش دەفەرموێ: (و قال عفریت من الجن انا اتیک به قبل ان تقوم من مقامک).

* گورژی: قوربان چ ساڵێک لە خزمەت مامۆستای کۆییدا بوویو ئێستا تەمەنتان چەند ساڵ دەبێ؟

وەڵام: راستی لە بیرم نییە کە چ ساڵێک بوو کە من لە خزمەت ئەو بەڕێزە بووم، ئێستاش من رەنگە لە ٨٥ ساڵ باڵاتر بم.

* گورژی: قوربان چ شتێک مامۆستای ئاوا هان دەدا کە ئەوەندە داکۆکی لە مەسەلەی نەتەوایەتی بکات؟

وەڵام: وەڵلاهی هەر فەقیری و لێقەوماوی خەڵکی کورد و بێبەشی و بەشخوراوی کوردان. بەڕاستی مامۆستا لە ناو کوردان ئاوری گرتبوو. دەتگوت پەپوولەیە و خۆی لە شەم داوە. یان ئاور لە دەروونیدا هەڵایساوە.

* گورژی: چەند کەس لە مامۆستا یانی مامۆستا کۆیی دەناسی ئەگەر بزانی پێمان بفەرموو.

وەڵام: وەڵلا کەسیان لێ ناناسم و هیچ نازانم لەو بارەوە.

* گورژی: مامۆستا گیان زۆرت سوپاس دەکەم و هیوادارم خوای گەورە پاداشت بداتەوە و پایەدارت بکا.

وەڵام: خوا تۆفیقت بدا و خوای گەورە سەرکەوتووت بکا بۆ ئەوکارە باشانەت.

جێگەی باسە مامۆستا مەلا موحەممەدی بارزانی، کە مەلایەکی زۆر ژیرو پیرۆز بوو، ئێستا چەند ساڵێکە کۆچی دوایی کردووە خوالێی خۆش بێ و بە بەهەشتی بەرینی شاد بکات.

نامەی یەکێک لە فەقێکانی مامۆستا

زۆرم هەوڵ دا نامە بۆ چەند کەس لە فەقێکانی مامۆستا بنێرم تا ئەوانیش وڵامم بدەنەوە و بە نامەکانی وان پەڕتووکەکەم برازێنمەوە بەڵام بە داخەوە ئەوانەی کە لە خزمەت ئەو زانا بەرزو هۆزانە لێزانەیان خوێندبوویان نەمابوون و کۆچی دواییان کردبوو یان خەڵکی هەرێمی ئێمە نەیدەناسین ومنیش خۆم ناسیارییەکم لەسەریان نەبوو.

سەرەنجام لە چەند کەسی کوردستانی گەرمێن (باشور)م پرسیار کرد کە دوو کەسیان لە فەقێکانی مامۆستا پێ ناساندم، یەکیان مەلا موسلیمی إلاّ اللەی مەلای مزگەوتی حەتکێ، یان گەرمۆکی شاری کۆیە کە هەرچی کردم دەستم وێی رانەگەیی ونامەم بۆ نەنێردرا بۆی بە داخەوە نەمتوانی کەڵک لە زانیاری و ئاگاداری وی وەربگرم.

یەکیشیان مەلا محەمەدئەمینی کانی مازوەیی لە ئۆردووگای حاجییاوایە کە ئەو نامەیەم بۆنارد وئەویش ئەو نامە جوانەی بۆ ناردمەوە کە زۆر سوپاسی دەکەم و هیوام وایە خوای گەورە پاداشی باشی بداتەوە.

نامەکەی خۆم بۆ مامۆستا مەلا محەمەدئەمینی کانی مازوەیی

بە نێوی یەزدانی مەزن

مامۆستای بەڕێز و خۆشەویست جەنابی مامۆستا مەلا محەمەدئەمینی کانی مازوەیی!

وێڕای هەواڵ پرسین و دەس ماچ کردن لە خوای گەورە دەپاڕێمەوە کە ساخ وسلامەت وسەرکەوتوو بیت .

لە پاشان سەرووەرم هەرچەند یەکتر ناناسین، بەڵام کارێکی گەورەم پێتانە تکایە ناهومێدم مەفەرمو، وەڵامم بدەوە . خودا پاداشتان بداتەوە.

من چەند ساڵە خەریکم وکتێبێکم لەبارەی مەلای کۆیی د ا نووسیوە و دەمهەوێ لەوەی کە هەیە تەواوتروکاملتری بکەم. ئەو کتێبە(ناوی کوڵی دڵی مەلای کویی)یە، ژیان و بەسەرهات وخەبات وتێکۆشانی مەلای کۆیی تێد ا باس کراوە. هۆنراوەکانی ویم هەموو هێناون وراڤە وشەرحم داون.

جا تکایە بەڕێزتان کە فەقێی جەنابی مامۆستای کۆیی بوون لەهەر بابەتێکەوە کە ئاگات لێی هەیە بۆم بنووسە تا بە نێوی خۆت لە کتێبەکە می بهاوێم و رەگەڵی بخەم و پێی بڕازێنمەوە. بە تایبەتی لەو لایەنانەی خوارەوە:

١. ژیانی پڕ لە ژان و شانازی مەلای کۆیی چۆن بووە؟
٢. خاڵە بەرزەکانی ژیانی مەلای کۆیی وچۆنیەتی هەوڵ و تێکۆشانی وی.

٣. چۆنیەتی وانەوێژی (تدریس) و فەقێکانی و فێرگەکانی.
٤. پیشە دەوڵەتییەکانی مەلای کۆیی و قسە خۆشەکانی.
٥. هۆنراوەکانی جگە لەوەی کە گیوی موکریانی چاپی کردووە، هەرچیست لایە بۆم بنێرەوە بەتایبەتی هۆنراوەی فارسی و عەرەبییەکانی.
٦. ئازایەتی و دلێری و نەترسی وباوەڕی بەرزی مەلای کۆییم بۆباس بکە.
٧. بە کوردی هەرچی سەبارەت بەو مامۆستا بەڕێزە دەیزانی، ئەگەر دەکرێ ئەدرێس و نیشانی کاک مەسعود وچەند فەقێی مامۆستا کۆییشم بۆ بنێرەوە تا نامەیان لێ بنووسم.

ئەو کتێبەی من پتر لە ٦٠٠ لاپەڕەیە وهەمووی هەرسەبارەت بەو کەڵە پیاوە کوردەیە وپێم خۆشە پتر بیرازێنمەوە و هەرچیشم زانیوە ود ەسم کەوتووە نووسیومە وئەوەش کە نەمزانیوە ئێوە یارمەتیم بدەن و بەو ناونیشانە بۆم بنێرن:

کوردستانی ئێران، مەهاباد، گەڕەکی باغی شایەگانی، مزگەوتی بیلالی حەبەشی، کووچەی١، مەلا حوسێنی گورژی.

ئیتر بە خواتان دەسپێرم. خواتان لەگەڵ.

ئەوەش وەڵامی نامەی مامۆستا مەلا محەمەدئەمینی کانی مازوەیی:

بۆلای جەنابی زۆرخۆشەویستم کاک مەلاحوسێن!

یەکەم زۆر ئەحواڵت دەپرسم و هیوام خۆشی و شادیتە. بڕای بەڕێزم لە بارەی جەنابی مەلای کۆیی داوای چەند ئاگاداریت لێ کردووم.

برام زۆر لە مێژە لە خزمەتی بووم لەوانەیە ٥٠-٦٠ ساڵ زیاترە، ئێستا زۆر بێتاقەتم، هێزم نییە، چاوم نابینێ، بۆخۆم ناتوانم هەتا شتێ بنووسم.

بەڵام لە بەر دڵی جەنابت هەر مەعلووماتێ لام بێ ئەوا بۆت روون دەکەمەوە:

١ـ ئەم عومرەی کەرابیبواردووە موحتاج بە هیچ کەسێ نەبووە لە باری ژیانەوە خەڵک موحتاج بەوبووە. دوو دێیان هەبووە تایفەی ئەوان. پیاوی گەورە دەهاتن بۆ خزمەتی لە هەولێروچەند شاری دیڕا، وەکوو موحافیز (پارێزگاری پارێزگا) و دوکتور وئاغا وشێخ ومەلا وچەند کەسانی دی.

٢ـ زۆر تەعەسسوبی کورد ایەتی هەبوو، دەیفەرموو:

هەتا دەمرم لە بۆ کوردان دەناڵم
عیلاجیان چۆن بکەم هاوار بە ماڵم؟

دەیفەرموو بە قسەی ئاغاوات خۆت مەخە ناو ئاگر. بۆخۆت خۆت بهاوێ ئاگری، نەک بۆخەڵقی وخەڵقی مەکوژە.

٣ـ بۆخـۆی خوێنـدنی لە مەدرەسـەی خۆیـان بـووە لە خـزمەت حـاجی مەلا عەبـدوڵڵای بـابی لە شـاری کـۆیە وئیجـازەی هەرلە خزمەت باوکی وەرگرتووە لەوێ. ١٥ موستەعیدی هەبوون جەنـابی مەلای دەرسەکی ئی من بوو ئـی تـوحفەی، دەرسـەکی حەدیـسی ئـی کوڕی شێخی سەران مەلا محەمەد، تەفسیریـشی ئـی مەلا سـەعدی قـاڵادزێ، فەرمـووی نـاتوانم لەو سێ دەرسە زیـاتر، ئەم سێیەی هەڵبژارد و گوتی ئەمەی دیکە کە ١٢ فەقێیە بـا سـامیع بێ. هەتـا ئەگەر فەلەکیـاتی دەگـوتەوە وەکـوو لەوێ دانرابـی وابـوو دەسـتی خۆی دەکردە کورە لەروی وییەوە شەرحی دەدا و هەر دەیگوت خۆی لەسەر ئەو کوڕەیە، کە باسی دەکا.

لە باسـی رضـاعەوە مەلایەکـان کێـشەیان بـوو، کاغەزێکیـان بۆنوسیبوو دوورو درێژفەرمووی (علـی رضـیع) چـی کە نـا، یەعنـی ئەو حـورمەتە، یەعنـی ئەو حەرامە هەربۆرضـیعە. واتـا بـو شیرخۆرەکەیە.

لەو تەوسیفەدا دەفەرموێ: کـابرایەک بە ژنـی خـۆی بڵـێ تەڵاقـت کەوێ ئەگەر محەبەتـی فـلان شەخـسەت هەبـێ، چـونکە مـحەبەت شـتێکی قەلبیـیە ونـازانرێ زۆری لەسـەر دەڕوا ئایـا ئەو تەڵاقە دەکەوێ یان نا؟

جەنـابی مەلا لە سـەری نووسـیوە: (هەرچـی سـاحەب یـارە لە چاوانڕا دیارە.)

ئەگەر فەقێ دهاتە سەر دەرسی لاپەڕەیەکی دەخوێندەوە بۆخۆشی نەختەکـی دەخوێنـدەوە و مەفهـوومێکی دەفەرمـوو. فەقـێ دەبـوایە دەرسـی خـۆی بزانـێ چـونکێ زۆر شـتی خـارجی دەهاویـشتە ئەو دەرسە.

٤ـ ماوەیەکی قازی بووە هەرلە کۆیە، حوکمێکی زۆرعەدالەتی بەڕێوە بردووە.

هاوینان دەچووینە (چنارۆک) کە هاوینە کوێستان بوو. لە هەیبەت سوڵتان بەو دیوەدا بۆ دیوی رانیە ئەنواعی میوەجاتی تێدا بوو. هەموو فەقێکانی لەگەڵ خۆی دەبرد، مڵکی خۆیان بوو.

جەنابی مەلای، شێخی ناشێخ خۆشیان نەدەویست. بانگی بەیانی دەدا نوێژی دەکردودەڕۆی وئەمن و مەلا محەمەد لە خزمەتی دەڕۆیشتین لە دوای وی و نەشیدەگوت وەرن. لە خزمەتیدا دەڕۆیشتینە خوارێ گەیشتینە بن دارەکی میوە سپیلکە، کە ترێیەکی زۆری پێوە بوو، گوتی محەمەدئەمین بانگی فەقێیەکی کە لەم ترێیە بۆخۆیان لێ کەنەوە، بێجگە لەوەی گە رەزێکیشی دابووینێ؛ بۆخۆیان کە هاتینەوە سەری بڵیند کرد هیچ هێشووی پێوە نەمابوو فەرمووی خۆ هەموویان لێ کردۆتەوە. گوتی خەتای خۆم بوو. فەقێیەک هەبوو لە شارەکی چۆ کن حاجییەکی گوتی: دەقەسرم لە سەرمان ئەم جستانە شتێکم دەیە، بە خۆیدا دەم.

حاجی لێفەیەکی نوێی دایە. فەقێ هەتا جستان رۆیی لێفەی هەلاهەلا کرد، بۆی بردەوە بە دڕاوی گوتی حاجی ماڵت ئاوا بێ. حاجی وتی خۆ بۆ ئەوەم نەداویە، کە لێت بستێنمەوە. گوتی بۆ زوو پێت نەدەگوتم لێت ناستێنمەوە؟ ئەوها لێکم نەدەکردەوە.

جەنابی مامۆستا ئەو میسالەی بۆ هێناوە و گوتی ئەگەر بمگوتبا ترێیەکە هەموو بۆ خۆتان بێ هەمووتان بە یەکجار لێ نەدەکردەوە.

٥ـ جارەکی هەموو دانیشتبووین لە حوجرە مارەک هاتە ژوورێ شەو بوو، فەقێکان هەموو بە دەر کەوتن لە چنارۆک بووین جەناب

مەلای لینگە پێڵاوێکی هەڵگرتەوە بە مارەکەیدا دا لە خەیاڵم نییە کوشتی یان نا.

٦ـ کتێبێکی لە عیلمی اصولدا داناوە بە موافق جمع الجوامع قورئانی تەرجەمە کردووە بە کوردی. دەفەرموێ: (الم) وەکوو هەلاو لە سەر تەلەفونێ بۆ ئاگادارییە.

کاک مەسعوود لە بەغدایە سەفەرەکی چوومە لای وەزیر بوو گوتی خەریکم تەرجەمەکەی باوکم لە چاپ دەدەم بەڵام ئیختیدارم نییە. گوتم چەندت مەعاشە؟ لە ساڵی ٩٧٠ گوتی ٣٠٠ دینار. گوتم ئەگەر لە جێی باوکت دانیشتبای باشتر نەبوو؟

گوتی: نەمدەتوانی، چونکە من هێندە گوناحم کردووە نەمتوانی لە جێی باوکم دانیشم.

گوتم: ان الله لایغفر ان یشرک بە و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء.

گوتی: دەترسم لەوانە نەبم.

گوتم: ان الله یغفر الذنوب جمیعا.

چەند حدیس و ئایەتم بۆ خوێندەوە. مەسعوود گوتی: دەچووینەوە مزگەوتی گەورە زۆر شتم بۆ بەدەر کەوت لوقمەیەکم خوارد. لەو لوقمەی کە خواردم ئەوی دیتم نەمدیتەوە موحافزە. ئەمن بۆیە ناتوانم لە جێی دانیشتم

برام هۆنراوەکانی بە فارسی و عەرەبی لە خەیاڵم نەماوە و ئیتر هیوادارم سوودی هەبێ و بە خوات دەسپێرم.

برای خۆت مەلا محەمەدئەمینی مەلا عەبدوڵڵای کانی مازوەیی
لە ناحیەی خەلەکان

* ئەو نامەیەم نێزیکەی دوای یەک مانگ لە بەروای نامەکەی خۆم پێگەیی، بەڵام بە داخەوە بەرواری لەسەر نەنووسرابوو.

بیروڕای زانایان لەبارەی مامۆستادا

لەبارەی ژیان وخەبات و بەسەرهاتی مامۆستای دڵسۆزی کورد مەلای گەورەی کۆیی گەلێک لە زانایان و نووسەرانی کورد مەبەستگەلی جۆراوجۆریان نووسیوە کە بە داخەوە لێرەدا بۆمان نالوێ نێویکیشیان بهێنین. بەڵام بە پێویستی دەزانم کە ئەگەر بۆ ڕەنگاوڕەنگ بوونی کتێبەکەش بێ بەسەر هەموویاندا پاز نەدەم و چەند دانەیەکیان لە کۆتایی کتێبەکەدا هەر بە وێژامە (عبارت)ی خۆیان بهێنم.

مەسعوود محەمەد جەلیزادە لە پەڕتووکی گەشتی ژیانمدا لاپەڕە ١٠ و ١١ ئاوای نووسیوە:

مەسعوود محەمەد

حاجی مەلا عەبدوڵڵا لە ساڵی ١٩٠٨از (١٢٦٣ک) لە کۆیە بە ڕەحمەتی خوا شاد بووە. دوای ئەو کوڕە گەورەکەی محەمەد کە دواتر بە مەلای گەورە ناوی دەرکرد لە جێی دانیشت. حەوت هەشت ساڵێک بوو خوتبەی جومعە و دەرسی فەقێکان لە لایەن باوکییەوە بەو سپێردرابوو.

هەر چەند ناساندنی ئەم مرۆیە بە خوێنەری کورد کاری سەرپێیی و پەلە لێ کردن نییە تا ئێستا لە شەپۆلەکانی سەرووی شەخسییەتی بەو لاوە چی ئەوتۆ لە قووڵایی دەروون و پاشخانی نەفس و سەقافەت و سەرجەمی هەوڵ و خەباتی لای خەڵق نەزاندراوە، چارم ناچارە لێرەدا لە بواری گەشتی ژیانی خۆمەوە

کە شەلەگەیەکم لە جێی ئەو، تەنها کورتەیەکی ژیانی بۆ خوێنەر بگێڕمەوە و بایی ئەوە بکات تەئسیر و تاوی بوڕکانی ئەو لە مندا روون بکاتەوە.

باوکم (١٨٧٦– ١٩٤٣ز) لە چەند نووسیناندا باسی هەندێ سەربوردەی ژیان و خەبات و فکری کراوە وەک گوتارێکی گەلاوێژی ١٩٤٣ (دوای مەرگی) کتێبی ئەمین زەکی بەگ لەبارەی ناودارانی کوردەوە، کتێبەکەی قزڵجی (مساجد السليمانيه)، دوو کتێبەکەی مومتاز حەیدەری و عەبدولخالق عەلائەدین، چەند گوتار لە ڕۆژنامە و گۆڤاری کوردی بە بۆنەی بیرەوەری وەفاتی، یا موناسەبەیەک پەیوەندی بەوەوە هەبووبێ. هەندێک لە نووسینەکانی مەغدید حاجی، ناوناوەیەک لە نووسینی خۆمدا کتێبی(الاعلام الزركلی)، کتێبی (علماء اربيل)ی زوبیر بیلال و هی دیکەش...

چەند قەسیدەیەکی مەدح ئامێزیشی پێدا هەڵگوتووە وەک هەڵبەستەکەی ئەسیری و هینەکەی مەلا ئەحەدی ئەشکەنەیی(چاپ نەکراوە)و یەکێکی مەلا مستەفای عاسی (چاپ نەکراوە) لە مەرسیەشدا لاواندنەوەکەی کۆمەڵەی (ژ.ک)ی مەهاباد و قەسیدەیەکی خادم و هی سەیید ئەنوەری حوسێنی و چوارینەکەی دڵزار و یەکێکی مەلا زاهیری مەلا سادق (چاپ نەکراوە) لە هەڵکەوتدا نووسەری وەک مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی و هەژار و کەماڵ مەزهەر و کەریم شارەزا و هی دیکەش بە چاکە باسیان نووسیوە.

دوای مەرگی لە پاییزی ١٩٤٣ تەئبینیەیەکی بۆ گیرا. لە رادیۆ مۆسکۆش لە ١٩٧٦ کۆبوونەوەیەکی ئەدەبی بیرەوەری سەد ساڵەی وەلادەتی بڵاو کرایەوە. لە رادیۆی تاران و شوێنی دیکەش ئەم

ڕۆهەڵاتە نێـزیکە باسـی کـراوە و لـە تەلەفیزیـۆنی کەرکـووکیش ناوناوە دوان و گوتاری لـە سەر بڵاو کراوەتەوە.

لە کتێـبە کوردییەکـانی قوتابخـانەی ڕەسـمیش وەک ئەدیـب و زانایەکی کورد لەسەری نووسراوە.

ناحەزەکانی بریتی بوون لە:

١ـ زۆردار ٢ـ ئەفسانە پەرەست ٣ـ مێشک ویشک ٤ـ دوژمنـی کوردایەتی.

بەڵام لە ژیـانی خۆیـدا کەسـێک لە نـاحەزانی زاتـی نەکـرد بە نووسین ناوی بە خەراپە بهێنێ و یا ڕووبەڕووی دەنگ هەڵێنێ.

هەروەها لە لاپەڕە ١٢ی گەشتی ژیانمدا دەڵێ:

بەڵام وەک بـابم بۆمـانی بـاس کـرد تـا نەخـرایە بەردەستی مەلا محەمەدئەمینی کونەفلووسەیی کە موستەعیدێکی لێهـاتووی حـاجی مەلا عەبدوڵڵا و مەلایەکـی هەڵکەوتـووی دواتـریش بـوو لە هەولێر زیهنی بە چاکی ناکرێتەوە، دەیگوت مامۆستاکانم خەریک بـوون بە شێوازی نالەباریان بمکووژێننەوە، مەلا محەمەدئەمین رزگاری کردم هەموو زانینم هی ئەو مامۆستایەمە لە سـەرەتای دەس پـێ کردنـی خوێندنی پلەی دوای سوختایەتییەوە بە باوکی دەڵێ: مـن خوێـندنی بە زیلـلەت نـاکەم، نـانی رادبە نـاخۆم، نـاچمە هەنـدەران بـۆ فەقێیەتـی، رابـواردن و مەجلیـسی تـایبەتی خـۆم لە مـزگەوت و مەدرەسەدا نابێ لە ئی خـاوەن قوناخەکـان کەمتـر بـێ. ئاغـازادە و بەگـزادە ڕێـی نەبـێ خـۆ هەڵـداتەوە بە سـەر ڕەجـاڵی و مـسکێنی کۆبوونەوەی فەقێیانماندا.

حـاجی مەلا عەبدوڵڵا قەول و بڕیەی لەگەڵ دەکـات ئەو بە چـاکی بخوێنێ و ئەویش هەرچی ئارەزوویەکی هەیبێ بۆی پێک بێنـێ. بە

درێژایــی خوێنــدنی مەجلیــسی بە قــاوە و قلیــان و ســەماوەر و دەنگخۆش و قسە خۆشییەوە بارتەقـای مەجلیـسی خـودا پێداوەکان بووە و بگرە لە هەندێ رووەوە لە هی ئەوانیش زیاتر بووە.

دیسان کاک مەسعوود لە لاپەڕەی ١٣شدا دەڵێ:

خوێندنی باوکم لە چاو دەوروبەری خۆی و باری ئەو سەردەمەدا هەروەک لە رووی بەسەربردنەوە لە هی خەڵکی دیکە جـودا بـووە، هەروەها لە لایەن چەند و چۆنیشەوە کەم مانەند بووە.

خەسـت خەسـت لەگەڵ مامۆسـتاکانی و دواتـریش لەگەڵ بـاوکی خەریکـی سـاغ کـردنەوەی کتێبە زانـستییەکان لە مـزگەوت بـووە و هەموو دڵ و مێشکی خۆی بەو کارە بەخشیوە. لە تەمەنی ١٧ ساڵیدا بۆ ماوەی یەک ساڵی تەواو لە مزگەوتی گەورە دەرنەچووە.

بەڕێــز عەزیــزی مــوحەمەد پــوور داشــبەندی لە پەراوێــزی ١٠٣ پەرتــووکی (آداب و رســوم کردانــی) بەڕێــز مەحمــوود ئەفەنــدی بایەزیدیـدا سـەبارەت بە مەلای گەورەی کـۆیی لە بـارەی ئەو کەڵە پیاوە هەڵکەوتووە ئاوا دەڵێ:

چنانکه علامه و وحید عصر خود مرحوم ملا محمد کویی معـروف به جناب مەلا کـه یکـی از مـدافعان و روشـن‌بینـان اسـلام و تـساوی حقوق و آزادی انسان‌ها بویژه آزادی زنـان از قیـود خرافـات مخـالف اسلام و غیر منطقـی و مبـارزه از بـین بـردن تقلیـد کورکورانـه قـرن بیستم از ١٩١٩تشرین اول ١٩٤٣ میلادی در کردستان عـراق بـه شـمار می‌رفت ایشان نظر به اینکه یکی از اهداف پیشرفته و خدا پسندانه‌ای که همواره مطمع نظر ایشان بـوده آزادی طبقـه زحمـتکش و در عـین حال مربی واقعی جامعه بشریت یعنی زنان و مادران دلسوز اجتماع بوده است.

طلاق دادن زنان را که گاهگاهی در میان کردان اتفاق می‌افتاده مورد نکوهش قرار داده و آنان را از انجام اینگونه اعمال برحذر داشته است. بدین مناسبت قصدیه‌ای را هم تحت عنوان (ژن هینان و طلاق دان) (زن و طلاق) سروده که در پایان به اصل و چکیده ترجمه آن خواهیم پرداخت.

جناب ملا می‌خواست به این طبقه زنان که در آن موقع هم در خاور دور به عنوان یکی از کالاهای مرد به حساب می‌آمده و خرید و فروش می‌شده است ارزش واقعی خود داده شود. می‌خواست ایشان را از قید و زنجیر بی‌عدالتی‌هایی که به خواسته مردان به دست و پا و حتی افکار ایشان زده بود رهایی بخشد.

زنان در اجتماع آزادانه حق هر گونه فعالیت را داشته باشند، دوشادوش مردان در فراگیری علم و صنعت در راه پیشبرد جامعه مشترک خانواده بشریت گام بردارند. زنان نیز از کلیه حقوق طبیعی و اجتماعی و انسانی خویش بهره‌مندشوند از سلطه کابوس ترس و وحشت شرکت در کارهای احتماعی رهایی یابند.

ظلمت شب تار زندگی را با نور دانش و کوشش و تشریک مساعی مردان در هر امری به روز روشن سعادت و خوشبختی مجماعه مبدل سازند که در این امر توفیقی هم یافته بود، زیرا برای اولین بار به دستور ایشان دختران کرد در شهر کوی عراق توانستند دوشادوش پسران پا به مدرسه بگذارند و از آن پس در کارهای اجتماعی نیز سهیم شوند.

هەروەها ئەو بەڕێزە لە لاپەڕەی ١٠٣ هەمان پەڕتووکدا سەبارەت بە مامۆستای بەڕێزی بەرزی کۆیی ئاوا دەفەرموێ:

واینک شرح حال مختصر این یگانه ستاره تابناک جهان اسلام نام مبارکش محمد فرزند حاج ملا عبدالله جلیزاده کویی است که

این خانواده حداقل سیصد سال در پهنه کردستان به نشر و ترویج معارف اسلامی اشتغال داشته‌اند.

معظم له در سال ۱۲۹۸ ه.ق در شهرستان کوی عراق پا به عرصه ظهور گذاشته و در ۱۸ سالگی به دریافت اجازه و گواهینامه افتا و تدریس و اجتهاد از محضر پدر بزرگوارش نائل می‌گردد. در سال ۱۳۲۶ ه.ق به جای والد راحل خود نشسته و به لقب رئیس العلمائی ملقب می‌شود. در سال ۱۳۳٤ به عضویت مجلس ولایت موصل انتخاب شده و از والی موصل تقاضای تأسیس مدرسه‌ای را می‌نماید که در خاک اعطایی خود وی بنا می‌گردد.

در سال ۱۹۱۲ به مقام افتا و قضاوت شهر کوی اشتغال داشته و در سال ۱۹۱۹ که دوران اشغال عراق از جانب دولت بریتانیا بوده باز قضاوت را ادامه داده و در سال ۱۹۲٤ به عضویت المحلس التاسیس العراقی منتخب و پس از مدتی پیگیرانه خواستار حقوق ملی کردها شدند.

پس از آن در سال ۱۹۲۸ از مقام قضاوت و مقامهای دیگر کناره‌گیری کرده و تمام هم خود را صرف تدریس و تألیف می‌نماید و علما و افراد سرشناس بی‌شماری را از منبع پر فیض معلومات خویش سیراب کرده و ایشان را به درجه افتا و اجتهاد نایل می‌کند.

جناب ملا که به (مەلای گەورە) شهرت داشته است تالیفات زیادی را به زبان‌های کردی و عربی در زمینه‌های گوناگون از خود به یادگار گذاشته است. از جمله کتابهای عربی می‌توان از.

١. المصقول فی علم الاصول
٢. الکلام الجدید
٣. القائد فی العقائد
٤. ابهی المآرب فی اثبات الواجب

٥. کشف الاستاد فی مسئلة الاختیار
٦. ضیاعان عظیمان
٧. المعجزات و الکرامات و چندین کتاب دیگر نام برد و از کتابهای کردی
١. عەقیدەی ئیسلام
٢. نوی‌کەرەوە
٣. تفسیر قرآن را نام برد.

استاد کویی در سپیدەدم ١٢ تشرین اول سال ١٩٤٣ در شهر کوی جان را به جان آفرین تسلیم می‌نماید. روحش شاد و جنة المأوی مسکنش باد.

مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس

بەڕێز مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیسیش لەبارەی ئەو بلیمەتە پایە بەرزەدا ئاوا دەفەرموێ لە پەڕتووکی (علماءنا فی خدمة العلم و الدین) لاپەڕەی ٥٣٤ کە مەبەستەکەی وی بە زمانی عەرەبییە و لەوە پێشیش هێندێک لە دەقی وێژامە (عبارت)ە عەرەبییەکەمان هێناوە و وەریشمان گێڕاوەتە سەر زمانی کورد. ئەو بەڕێزە لە درێژایی وتارەکەیدا ئاوا دەفەرموێ:

الملا محمد بن الملا عبدالله الجلی هو العالم العلامة فرید الدهر و نادرة العصر، الملا محمد بن الحاج ملا عبدلله ابن الحاج ملا اسعد ابن الحاج ملا عبدالله ابن الحاج ملا عبدالرحمن الجلی رحمهم الله تعالی.

ولد فی قصبة کويسنجق سنة الف و مأتین و اثنین و تسعین هجریة و تربی فی بیت العلم و الفضل حتی وصل حد التمییز، فبدأ بالقراءة، و ختم القرآن الکریم و الکتب الادبیة، ثم دخل فی تعلم العلوم العربیة و جد و اجتهد و سعی و راعی حق تحصیل العلوم فی مدرسة والده، فحصلها و تکامل و استوی و اخذ الاجازة منه

فبقى فيها مدرسا معاونا لوالده الماجد في افادة الطالبين و سائر خدمات الدين.

و بعد مدة فوض اليه والده التدريس و الامامة و الخطابة، وقام الوالد بالوعظ و الارشاد فقط الى ان توفى والده، فبطبيعة الحال قام صاحب الترجمة بالجميع خير قيام. و لكنه بعد مدة من الزمن اوكل امر الخطابة الى اخيه لابيه الشيخ نورى و استمر هو على الامامة و التدريس.

كان لصاحب الترجمة دور عجيب في الحركة العلمية و توجيه الطلاب بل توجيه المسلمين كافة الى اليقظة و الاعتماد على النفس، و التوجه الى معالي الامور والوحدة و الاعتصام، والابتعاد عن الاختلاف و الخرافيات، وفي الواقع كان احد الاحدين فى العلم و الفضل و الغيرة و الشهامة و الجسارة الادبية و قوة القلم، و فلاحة البيان، و صراحة اللسان، و لو لا بعض الموانع لاستفاد الناس منه ما لايستفاد بكثير من الزمان، فكان يختار لعماء الدين الترأس و الاستقلال بتوجيه المسلمين، و اخذ الزمام الامور المهمة، و الحركة نحو الامام فى كافة الشئون الدينية و الاجتماعية و السبق على سائر الناس.

فتخرج من تربيته فوج من العلماء الغيارى الذين لايخافون فى الله لومة لائم و كذلك كان له آراء قيمة فى شئون التعليم و التدريس و رعاية الايام و الزمان، و لكن ليس التدبير كل شىء فان التقدير قد يضحك على التدبير.

و كان لصاحب الترجمة تأليفات كثيرة منها:

كتاب المصقول فى علم الاصول، كتاب فى اصول الفقه، و منها القائد فى العقائد، و منها رسالة بعنوان حقيقة الايمان،و رسالة فى الكلام بعنوان الكلام الجديد، و شرع فى تأليف كتاب على غرار

المقاصد للتفتازانى سماه المشاهد. و الظاهر انه لم يتم، و منها تفسير للقرآن الكريم باللغة الكردية و قد طبع منه الى الان جزءان و نرجو الله توفيق نويه على طبع ما بقى منه فى المستقبل القريب. و قد كتب بخطه في آخر تفسيره ما يلى (و اما مشربى و ميلى فليس إلاّ الى الاتحاد و نبذ الخلاف ما امكن، و اكرر على الدوام قوله تعالى "تلک امة قد خلت لها ما كسبت و لكم ما كسبتم و لاتسئلون عما كانوا يعملون" و قوله تعالى "ان الله لايغير ما بقوم حتى يغيروا ما بأنفسهم" نسأل الله الرحمة و السداد. انتهى فى يوم الاربعاء سلخ ربيع الثانى سنة الف و ثلاثماة و سبعين و خمسين. الحقير جلی‌زاده محمد) و ختم تفسيره فى سنة الف و تسعماة و ثلاث و اربعين ميلادية ١٩٤٣.

و توفى الى رحمة الله فى السنة نفسها فى الثانى عشر من التشرين الاول. رحمه الله تعالى و طاب ثراه. قلت و يظهر من جرأة قلمه و نبرات كلمه انه كانت له رحمه الله هوايات عالية، و امنيات غالية، و لكن الامور بيد الله، يتصرف فى الكون كما يشاء لا كما نشاء. هذه جهة و من جهة اخرى ان لكل شيء سببا، و المهمات لها اسباب، و اذا لم تكن الاسباب فى مستوى الطاقة لايمكن للانسان الوصول الى المخصوص و نفوض الامور الى الله ان الله بصير بالعباد.

بابامەردوخی رۆحانی

هەروەها بەرێز بابا مەردوخی روحانی "شیوا" لە پەرتووکی تاریخ مشاهیر کرد بەرگی دووهەم لاپەڕەی ٢٥٧ و ٢٥٨ لەبارەی ئەو هۆزانە لێزانە و ئەو کەڵە پیاوە کوردەدا ئاوا دەڵێ:

ملا محمد افندی فرزند حاج ملا عبدالله جلی دانشمند محقق و پژوهشگر از خاندان جلی‌زاده بسال ١٢٩٧ (ه.ق) در شهر کوی متولد شد و در حجره پدر تربیت یافت و به تحصیل پرداخت. در سن ١٨ سالگی بر اثر استعداد ذاتی و سعی و جدیت کافی به حد کمال رسید و پس از اخذ اجازه به تدریس و مطالعه و تحقیق و تالیف مشغول شد. بعد از وفات پدرش به سال ١٣٢٦ (ه.ق) رئیس العلماء لقب گرفت و در سنه ١٣٣٩ (ه.ق) قاضی کوی شد و متعاقب آن به نمایندگی در مجلس مؤسسان عراق راه یافت.

پس از آن چند بار دیگر به عنوان نمایندگی مجلس به بغداد رفت و در سال ۱۳٤۷ (ه.ق) از تمام مشاغل رسمی دست کشید و کار خود را منحصر به مطالعه و تحیقیق و تدریس کرد.

محمد افندی دانشمندی بود اهل فلسفه و شعر و ادب و بیشتر اشعارش پند و واندرز و دعوت مردم است به اتفاق و رعایت حقوق هم و همزبانان.

و اما تألیفات وی.

١. المصقول فی علم الاصول.
٢. القائد فی العقائد.
٣. ابهی المآرب فی اثبات الواجب.
٤. كشف الاستار فی مسألة الاختيار.
٥. الاله و الطبیعة و العقل و النبوةو المعجزات و الكرامات.
٦. المشاهد علی طراز المواقف و المقاصد.
٧. الحدس سلم الارتقاء.
٨. غايتی و املي في علمي و عملي.
٩. خراب العالم.
١٠. رسالهای در حقیقت اسلام.
١١. رسالهای در حقیقت ایمان.
١٢. عەقیدەی ئیسلام به زبان کردی.
١٣. دیوان اشعار کردی.
١٤. داستانی کردی (خەون و کەرامەت).
١٥. فڕی فڕی قەل فڕی.

همچنین کتابها و رسالههای دیگری در اصول و منطق و حکمت و ادبیات که قسمت زیادی از این تالیفات به چاپ رسیده است.

ملا محمد جلیزاده به سال ١٣٦٢ (ه.ق) در کوی وفات یافته است.

لە بـارەی بەڕێـز جەنـابی مەلای گەورەی کۆییـدا گەلێـک لە زانایـان و نووسـەران و بلیمەتـانی کـورد وتاریـان نووسـیوە و بیروڕای خۆیان دەربڕیوە. جا هەر لەو پێیەدا بەڕێز فوئاد حوسێن ئەحـمەد لە لاپەڕەی ١٦٤ کتێبـی (ئـافرەت لە هـۆنراوەی کوردیـدا) لەبـارەی ئەو کەڵە پیـاوە چاونەترسـاوە و ئەو بلـیمەتە هـۆزانە لێزانەدا ئاوا دەنووسێ:

مەلای گەورە هەر لە منـداڵییەوە دەسـتی کـردووە بە خوێنـدن ئەمەش هەر لەبەر ئەوەیە چونکە لە بنەمـاڵەیەکی زانستی خـاوەن پەڕتووک و خاوەن قوتابخانە بووە. لە سەرەتای پێ گەیـشتنیەوە بەهـرەی شـاعیری هەبـووە. درەوشـانەوەی ئەم ئەسـتێرە گەشـە پڕشنگدارە لە کاتێکی زۆر پێویستدا لە ئاسمانی کوردسـتان، کە لە ژێـر چەپـۆکی دەرەبەگایەتیـدا دەتـلایەوە بـووە، مەلای گەورە بە هەسـتە ناسـک و گیـانە کـوردایەتییەکەی و بیـرە تیـژ و هۆشیارییەکەیەوە قۆڵی مەردانەی لێ هەڵماڵیوە بۆ رزگـار کردنـی نەتەوەی کـورد لەو هەمـوو نەخۆشـییانەی کە بووبـوونە هـۆی دواکەوتنـی. نەخۆشـی نەخوێنـدەواری و نەزانـین و بیـری دوا کەوتـوویی، ئەم بـار و زرووفەی میللەتەکەمـان کـارێکی گەورەی کـردۆتە سـەر هەسـت و نەسـت و دەروونـی شـاعیری ناوبراومـان. ئەوەش لە یـاد نەکەیـن شـێعرە نیـشتمان پەروەرییەکـانی حـاجی قـادری کۆیی کـارێکی گەورەی کـردۆتە سـەر مێشک و بیـری مەلای گەورە.

ڕیزدار حاجی قـادری کـۆیەش هەروەک گوتمـان لەبارە بنەماڵـە بەڕیـزەکەی مامۆسـتادا فەمـویەتی هەڵـبەت پـێش لە داییـک بـونی مامۆستاش:

بەغەیری جەددی ئیوەکی هەیە دانا لە کوردستا ن بناغەی عیلمی دانا؟!

کە ئەو بەڕیزە لەبارەی تەکییە وخانەقاکانیشا ئەفەرموێ:

شکڵی تەکیە و خانەقای شێخەکان   لەم هەموو شێخ و مریدانەی ریا

هەروەها ئەو بەڕیزە لە پارچە هەڵبەستیکی دیکەدا هەروەک گـــوتـــرا دەلی:

ئیبتیفا قە دلبەریکی بی کــەدەر   حاجی ئەنواعی لیباسی کردە بـــە ر
بی جیاز و مارە یی دەید ابە شو   لە و هە مو کورد انە داخواز ی نە بو

واقــــیعەن رەنگیــــــنە ئەم بــــۆ ریــــان
فەردێکـــــی نـــــاچێتە مزگەوتـــــی خــــودا

هەروەها لە لاپەڕەی ١٦٥ی هەر هەمان کتێبدا ئاوا دەفـەرموێ:

ئەوەی یـارمەتی مەلای گەورەی داوە بـۆ فـراوان کردنـی ئاسـۆی بیرو رۆشنبیری ئەوەیە، کە جگە لە زمانی کوردی زمانی عەرەبی و فارسی و تورکی باش زانیوە و لە شێوە و داڕشتن و بیـر و بڕوادا

چوەتە قوتابخانەی شاعیری شۆڕشگێڕی مەزنی کورد حاجی قادری کۆیی و لە سەر ڕێبازەکەی ئەو ڕۆیشتووە و باسی گەلێ بابەتی نوێی کردووە.

دیسان بەڕێز فوئاد حوسێن ئەحمەد، دە لاپەڕە ١٦٥ی پەڕتووکی ئافرەت لە هۆنراوەی کوردیدا دەنووسێ:

مەلای گەورە نە تەنها بە قسە و وتووێژ، رای ڕووناک و ڕۆشنبیری و پێشکەوتووانەی خۆی لەبارەی ئافرەتەوە، دەرنەبڕیوە، بەڵکوو بە کردەوە ئەوەمان بو دەچەسپێنێ. ساڵی ١٩٦٢ز نەک هەر کوڕ، بەڵکوو کچی حۆیشی خستە قوتابخانەی کوڕانەوە و سەیری کۆمەڵی کوردەواری دەکرد.
ئەوەی دەیبینی بۆنی دواکەوتوویی و کۆنە پەرەستی و خورافاتی لێدەهات، هێرش و هەڵمەتی دەکردە سەر و ئیتر هیچ دیمەنێکی ئیجتیماعی نەما لە ناو کۆمەڵەکەی کە هەڵمەتی نەباتە سەر، کە گەشتێک بە نێو باغ و باغاتی هۆنراوەکانی شاعیری ناوبراوماندا بکەین و بزانین لەبارەی ئافرەتەوە چی وتووە و چۆن سەیری کردووە و لە چ جۆرە پلەیەکدا دایناوە، ئەوسا بۆمان ئاشکرا دەبێ تا چ ڕادەیەک پێشکەوتنخواز و بیر فراوان و تێگەیشتوو بووە. شاعیر چ لە کاتی هەرزەکاری و چ لە کاتی هەڕەتی لاوەتی یان چوونە ناو مەیدانی پیرییەوە هۆنراوەیەکی نەهۆنیوەتەوە کە باسی جوانی ئافرەتی کردبێ، یان وەکوو شاعیرانی پێش خۆی کە جۆرەها کەرەسەی جوانکاری و تەشبیە و لێکچواندن و خوازە و خواستە، کە جیهانی ئافرەتیان پێ ڕازاندۆتەوە و باسی ڕوومەت و خاڵ و زولف و باڵای دڵبەریان کردووە و لە لایەکی تریشەوە باسی ئەڤینی و دڵسووتاوی و هەڵقرچاوی خویانیانی کردووە و لە ئەنجامی دووری یاردا ئارامیان لێ بڕاوە و قسەی نالایقیان دەرهەق

کردوون. وەکوو بێوەفا، غەددار، جەلـلاد، خوێنڕێژ لێرەدا هەروەک دەبینین جیاوازییەک لە نێوانی شاعیرانی پێشوو و شاعیری ناوبراوماندا سەر هەڵدەداتەوە و ڕێبازێکی تایبەتی گرتۆتە بەر، کە حاجی قادری کۆیی رابەر و پێشەوای بوو.

هەروەها دە لاپەڕەی ١٧١ هەر ئەو کتێبەدا دەڵێ:

مەلای گەورە چەندین دیاردەی نالەباری کۆمەڵایەتی رەچاو کردووە کە تیایا ئافرەت کڵۆڵ و زەلیل و ناهومێد بووە. لەم مەیدانەدا ئاسپی خۆی تاو داوە و بە هۆنراوە تیژ و رەوانەکانی کە هەموو کەس لێی تێدەگات رەخنە لە مەلا و شێخە درۆزنەکان دەگرێت کە پەیڕەوی ئایینی ئیسلام ناکەن! و بە هەوەسی خۆیان و لە بەر بەرژەوەندی بێویژدانیان فتوا دەردەکەن! تیایا زوڵم و زۆرو ناهەق دەسەپێنن. دیسانەوە لە هەمان روانگەوە هۆشیاری خەڵکەکەش دەکاتەوە کە کێشە و ناکۆکییەکانیان و چارەسەر کردنیان دەدۆزێتەوە و وەکوو بەرماڵ لە بەر دەمیاندا رایدەخات، هەروەک لە هۆنراوەی تەڵاقدا دەبینین چەند بە وردی و جوانی باسی مەسەلەکەی دەکات و بەرگری لە مافی ئافرەت دەکات، مەلای گەورە دەڵێ:

خودا فەرمووی لە قورئان (الطلاق مرتان
فامساک بمعروف او تصریح باحسان
بڵێن بە قەومی کوردان دەستی من و دامێنیان
عەیبە بە حەقی قورئان ژن هێنان و تەڵاق دان
ژن زینەتی دنیایە ئەمانەتی خودایە
حەبیبی مستەفایە قەڵاتن لە بۆ مێردان
وەزیفەی زۆر گەورەیە دەزانی ئەویش چەیە؟
منداڵ بوون و تەربیە بێمەسخەرە و جوێن پێ دان

هەروەها ئەو بەڕێزە دە لاپەڕەی ١٧٣ی هەمان پەڕتووکدا دەڵێ:

مەلای گەورە ئامۆژگاری مەلاکانی دەکرد کە هەرگیز کچان بە منداڵی لە کوڕان مارە نەکەن و مارە کردنیشی بە بێ ڕەزامەندی کچ لا ڕاست نەبوو، هەروەها دژی ئەوەش بوو کە ئەگەر هات و دایک و باوک لە یەک جیا ببنەوە باوک منداڵەکە ببات، واتا نابێ منداڵ بە ساوایی لە دایک دوور بخرێتەوە چونکە دایک زیاتر و چاکتر منداڵەکە بەخێو دەکات و پێی دەگەیەنێ. شاعیر (واتا خودی مامۆستا) دەڵێ:

داک مامۆستای فیتریە پەیدا بوونت لەویـیە
بە مادی و مەعنەویـیە خەراپە لە ڕێـی لا دان

دیسانەوە هەر بەڕێز فوئاد حوسێن ئەحمەد دە لاپەڕەی ١٧٤ی ئافرەت لە هۆنراوەی کوردیدا دەفەرموێ:

مەلای گەورە چەند دووربین و هۆش فراوان بووە؟ پێوەندییەکی بەتین لە نێوان پەروەردەی چاکی دایک و خزمەت کردنی نیشتمانی پیرۆزدا دەخاتە ڕوو، دایکی دانا و تێگەیشتوو کە دەزانێت چۆن بەچکەکەی پەروەردە بکات تا دواڕۆژ ببێتە لاوێکی ئازا و بەجەرگ کە بتوانێ خزمەتی مەفتەن واتا نیشتمانەکەی بکات، بە کاوەی ئاسنگەری دەشوبهێنێ، چون تەخت و بەخت و تاراجی زوحاکی خوێنمژی ڕووخاند و میللەتی کوردی لێ ڕزگار کرد. وەک دەڵێ:

ئومێـدم وایە لاوە ئەتـۆش هەروەکـوو کـاوە
لە بـۆ کـوردان هەڵـبکەی ڕایەتـی ئەتـابوکی
منـیش ئەوا ئەگـریەم ڕۆڵە لە بـۆ قەومـی تـۆ
هەمـوو جەرگ و هەنـاوم ئەوا هـاتە سـفت و سـۆ

بەڕێز محەمەدی مەلاکەریم لەبارەی ئەو بلیمەتە پایەبەرز و زانا هەڵکەوتووە کوردەدا دەڵێ:

هەر لە گیانی بەرزی حاجییەوە ئیلهامی وەرگرتووە و خاوەن رۆشنبیرییەکی فراوان بووە ئاگاداری جیهانی دەرەوەی کوردستان بووە، شیعرە سیاسییەکانی بەڵگەن بۆ قسەکانمان. ئاگاداری بەرهەمەکانی"محمد عبدەو جمال الدین افغانی و گاندی هندستانی و سەعدی زغلول میسری" بووە و ئەو کارە ناڕەوایانەی کە داگیرکەرانی وەکوو ئینگلیز و فارس و تورک و عەرەب بەرانبەر بە گەلانی جیهان دەیکەن، هەموو ئەمانەی بە وردی زانیوە. بەڕێز کەریم شارەزا لە بارەی بەڕێز جەنابی مەلای گەورەی کۆییدا دەڵێ:
شاعیر سەر بە دوو پەیڕەوی ئەدەبی بە یەکترەوە بەستراوە، کە پەیڕەوی بیر و روونکی یا زانست پەروەری و پەیڕەوی ڕیئالیزمی رەخنەگرییە.
بەڵێ جا منیش دەڵێم: بە تێکڕا دەتوانین بڵێین کە بەڕێز جەنابی مەلای گەورە کە بە هەق مەلایەکی گەورە بووە، ژنی زۆر خۆش ویستووە و پێشی وا بووە کە ئافرەت لە جیهاندا بە گشتی و لە کوردستاندا بەتایبەتی زێف و ستەمی لێ دەکرێ و مافی خوا پێداوی خۆی لێ زەوت دەکرێ، بە چاوی سووک و بێڕێزی جاو لێ دەکرێ، مافێکی کە بە پێی یاسای ئاسمانی و سروشت بۆی دانراوە لە هەموو راستان لێی زەوت دەکرێ.

جا هەر لەو کاتەشدا پێی وا نەبووە کە ئافرەت دەبێ بگەیەنرێتە پلە و پایەیەکی بالاتر لە ئی پیاو، یان یەکسان لە گەڵ پیاو. بەڵکە پێی وا بووە ئەویش هەروەک پیاو دەبێ لە ژێر فەرمانی خوادا بێ و یاسا و ڕێساکانی یەزدانی بە جوانی بەڕێوە بەرێ و

ئەوەی خوا بۆی داناوە لێی لانەدات، وەک دەفەرموێ:

زنیش وەک موزەککەرە، عەینەن ئەویش بەشەرە
چاو لادانی لە سەرە، هەر دوو لە یەک حوکم دان

مەلای گەورەمان هەرگیز وەک هێندێک کەسی بیر نەکردۆتەوە کە دێنن ژن دەکەنە ئاغا و کوێخا و باڵاسەری پیاو و ئیتر هەموو جۆرە تازیاری (امتیاز)ێکی پێدەدەن و تەنانەت دژی فەرمان و دەستووری قورئانی پیرۆز کە دەفەرموێ: (الرجال قوامون على النساء= پیاوان سەرپەرشتیارن لە سەر ژنان) پیاوی بێچارە بە جارێکی بێدەسەڵات دەکەن و دێنن دە بەر دەستی ژنێی دەنێن. ژنیش بۆ هەموو شتێک ئازاد دەکەن، کە دیارە دەیان و سەدان خەراپەی لێ پەیدا دەبێ وشیرازەی بنچینەی کۆمەڵیش بە یەکجاری تێکدەچێ.

هەروەها مامۆستا نەک وەک هێندێکانیش بووە کە هەموو جۆرە مافێکی لە ئافرەتی بێچارە زەوت دەکەن، بگرە هەروەکوو ئاژاڵ و پاتاڵ و وەڵس (حیوان)ی لە پێنووس دەدەن و هیچ جۆرە مافێکی پێنادەن کە ئەوەش هەمووی هەر خەراپە و لە رێ لادانە. لە راستیدا نە ئەویان و نە ئەمیان یاسای خودا و بەرنامەی ئایینی پیرۆزی ئیسلام نین.

ئیسلام ئایینێکی ئاسمانی میانەڕەوی لایەنگری ئازادی و سەربەستییەکی ئەوتۆیە کە بافت و شایانی شانی مرۆڤ بێت، نە زێدەڕۆی تێدایە و نە کەمڕۆیی. (نە افراط و نە تفریط) بەڵکە لە نێوان ئە ودوو رێیەدا رێگایەکی مامناوەندی هەڵبژاردووە. رێگایەکی وایە کە ئەگەر لەوە پتر ماف بە ژن بدرێ سەردەکێشێ بۆ خەراپی و شیرازەی کۆمەڵ لە بەر یەک هەڵدەوەشێ و ئەگەر لەوەش کەمتری

پێ بدرێ ستەمێکی زۆری لێ دەکرێ و هەر کۆمەڵێکیش ستەمی تێدا بێ کۆمەڵێکی گەندەڵ و رزەڵۆک و نەخۆشە و بەرەو لەناو چوون دەڕوا.
جا مامۆستای گەورەی خوا لێخۆشبوومان ئەو رێگا میانجییەی هەڵبژاردووە و بە کۆمەڵی کوردەواریش پێشنیاز دەکات و دەیهەوێ کە گەلە هەژارە لێقەوماوەکەی ئەو رێیە بگرێتە بەر.

ئەو بەڕێزە لە پارچە هەڵبەستی تەلاقدا پێمان دەفەرموێ: ژن خشڵ و جوانی بووکی رازاوەی جیهانە و ئەمانەتی خوای گەورە و خۆشەویستی پێغەمبەری مەزنی ئیسلام و قەلات و پشتیوانی پیاوەو ئیتر دەبێ ڕێزی راستەقینەی خۆی بۆ دابندرێ و مافی خودا پێداوی خۆی بدرێتێ. چونکە ژن دایکە و خۆ دایکیش یەکێکە لە دوو پایەی قایمی بنچینەی کۆمەڵ. هەر ژنە کە بەخێوکەر و پەروەردەکەری رۆڵە بەئەمەگەکانی گەل و نیشتمانە و هەر ئەوانیشن کە راگری ئالای ئازادی و سەربەرزی و سەربەخۆیی کۆمەڵ و زێد و وڵاتن و هەر ئەوانیشن کە کار دەکەن و چەکەی مل دەکێشن و بە زەحمەت و هەوڵ و تێکۆشانی خۆیان گەل و نیشتمان راگیر و راوەستاو دەکەن دیارە کە دایکیش نەبێ رۆڵە نابێ.
کەوایە دەبێ چینی لاووتازە پێگەیشتووی گەل زۆر ئازا و نەبەزو دلێر و چاونەترساو و ژیر و هۆشیار و بەجەرگ وخۆڕاگر بێ، چونکە هەرگیز گیا و گوڵ و شیناوەرد لە زەوی بێپێز و کەمهێز و بێپیت و بەرەکەت باش نابێ و جوان گەورە نابێ، هەروەها بەرهەم و ئاکامی چاکی نابێ. زەوی دەبێ خزمەتی بکرێ و خاوەن زەوییەکە بە چاکی پێی رابگا دەنا خەلە و خەرمانی چاکی لێ هەڵناگرێ.
خۆ دایکێکیش ئەگەر بێت و سەرکز و دەربەدەر و بێڕێز و نادڵ بە جێ بێ هەرگیز رۆڵەی ئاوای نابێ بەڵکە ئەوەی لێی دەبێ

کەسێک دەبێ کە چاو چنۆک و زەرد و چیلاز و ترسەنۆک و بێهێزو لاواز و بێبیر و ژیری دەبێ کە بێگومان ئەو جۆرە کەسانەش نەک هەر بە کەڵکی خۆیان و کۆمەڵەکەشیان نیەن و بەس بەڵکە دەبنە سەربار و ملۆزمی کۆمەڵ و لەباتی ئەوەی کە گەل و وڵات بەرەو پێش بەرن زۆریشی وە دوایە دەخەن.

بەڵێ مامۆستای گەورەی خوا لێخۆشبوومان خوای گەورە پلەوپایەی پەسلانی بەرزتر کات لۆمە و سەرکۆنەی کوردان دەکا و دەفەرموێ: ئێوە ئەی کوردانی مەرد سەبارەت بە ژنان بێباکن و ڕێزو حورمەتی ئافرەتان ناگرن و خزمەتی پێویستیان پێ ناکەن، هەر بۆیەش قەت دایکی چاکتان نییە، ئێوە چاو لە حاڵی خۆتان ناکەن و یەکیەتی و هاوپەیمانیتان نییە و وەک دڕک و دڕووی ناو عەردانن کە هەرگیز یەک ناگرن و هەمووتان هەر تیژ و بڕەرن!

هەروەها دەفەرموێ فێر کردن و پەروەردە و بارهێنان و گەورە کردنی منداڵ لە ئەستۆی دایکە و ڕاستی ئەگەر دایکیش چاک نەبێ هەرگیز منداڵەکەی چاک نابێ چونکە گوتمان دایک وەکوو زەمینە و خوای گەورەش لە سووڕەی ئەعراف ئایەی ٥٨ی قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێ: (و البلد الطیب یخرج نباته باذن ربه و الذی خبث لایخرج إلاّ نکدا) زەمینی چاک و پاک و بەهێز و پێز شیناوەردەکەی دێتە دەر و دەڕوێ بە ودم و یارمەتی خوا بە شێوەیەکی وا کە خودی جووتێرەکەی سەری لێی سووڕ دەمێنێ، ئەو زەمینەش کە وا خەراپ و ناپاک و بێهێز و پێزە زۆر بە کەمی نەبێ گیا و گوڵی لێ شین نابێ، کە دیارە ئەویش بێکەڵکە.

بەڵێ مامۆستای بیروڕای وایە کە دایک مامۆستای سروشتی منداڵە و هەر دایک بەرپرس و بەرگروان (ضامن)ی خووخدەی ئەوە و جگە لە خەرج و پیتاک و خواردەمەنی منداڵ باوک هیچی لە سەر

نییە و جا ئەگەر دایک چاک نەبێ و منداڵەکە چاک بار نەهێنێ لە دواییدا سێسەد فەرموودەی پێغەمبەری مەزنیشی بۆ وەخوێنی شوێن و چەخەری لێ ناکات. بەڵێ جا مەلای گەورە ئا بەو جۆرە دەفەرموێ:

ژن زینەتی دنیایە ئەمانەتی خودایە
حەبیبی مستەفایە قەڵاتن لە بۆ مێردان
ژن ئەگەر بە حورمەت بێ، بێزیللەت و زەحمەت بێ
بە تەربیە و خزمەت بێ، دڵگوشاد و لێو خەندان
کوڕی دەبێ وەکوو شێر ئاقڵ و دانا و دلێر
بە دڵ غەنی بە چاو تێر، سەردار و مەردی مەیدان
ژنێکی دەربەدەر بێ، دڵ پڕ غەم و کەدەر بێ
ڕەزیل و دەسبەسەر بێ، وەک مەحبووس لە ناو زیندان
دەبێ ئەولادی کوو بێ؟ بێڕەوت و هەم بێڕوو بێ
مێشکی وەکوو کەدوو بێ، ترسەنۆک وەک یەهوودان
دەرحەق ژنان بێباکن، بۆیە بێ داکی چاکن
سەیری حاڵی خۆ ناکەن وەک دڕکن لە ناو عەردان
تەربیە لە لای داکە داک چابێ ئەولاد چاکە
باب لە ئەسڵا بێ باکە فەرقەکی ناکا چەندان
کە داکی چاکی نەبێ دووسەد حەدیسی نەبێ
چلۆن تەئسیری دەبێ وەک پف لە پوتک و سندان
وەزیفەی زۆر گەورەیە دەزانی ئەویش چەیە؟
منداڵ بوون و تەربیە بێمەسخەرە و جوێن پێ دان

مامۆستا گیوی موکریانی دە لاپەڕەی یەکی پێشەکی دیاری مەلای کۆییدا کە لە چاپخانەی کوردستان لە هەولێرێ چاپ کراوە،

دەفەرموێ:

بەهەشتی مەلا محەمەدی کۆیە جەلیزادە بەناوبانگی کۆیی ناوی محەمەد د کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلا کوڕی حاجی مەلا ئەسعەد کوڕی مەلا عەبدوڵلا کوڕی مەلا عەبدوڕەحمانە.

پڕشنگێکی هەرە گەورە و درووسکەدارە لە بنەماڵەی خانەدانی زانستیی جەلییە، کە بە درێژایی ٣٠٠ ساڵان لە شارۆچکەی کۆیەدا خەریکی بڵاو کردنەوەی هونەرەکانی زانستی و خوێندەوارییەتی بوون.

بەهەشتی حاجی قادری کۆیی لە نامەیەکیدا کە لە ئەستەمبووڵەوە بۆ حاجی مەلا عەبدوڵلای جەلی نووسیوە ددانی بە بەرزییەتی پایەی راژەی زانیاری وان داناوە و فەرموویەتی:

به غەیری جه د دی ئێوه کێهه یه دا نا ؟!
له کورد ستا ن بنا غه ی عیلمی دا نا

زانای کوردستانی خۆشەویست لە ساڵی ١٢٩٣ک لە کۆیەدا پێی ناوەتە کۆڕی ژیانەوە و لە تەمەنی ٥ ساڵانەییدا رەوانی پاکی دایکی رووی لە وڵاتی خامۆشان کردووە. ئیتر تەنها باوکی پەروەردەی دەکرد و سەبارەت بەزرینگی و هۆشیاریەتی زۆری خۆش دەویست و پێیەوە ماندوو بووە، هەر لە تەمەنی پێنج ساڵانەییەوە لە لای موستەعیدەکانی باوکی دەستی بە خوێندن کردووە، پەڕتووکی الخادمی تەواو کر کە یادگاری مەلا عەبدوڕەحمانی جەلیزادەی باپیریەتی.

قۆناخی فەقێیەتی (سوختایەتی) بە ساڵ و نیوێک بڕیوە و لە تەمەنی ١٤ ساڵیدا باوکی وانەی پێ دەگوت، لە تەمەنی ١٨ ساڵیدا دەستووری کۆتایی خوێندنی وەرگرت.

چـارەنووس وای کـرد کە خـۆی وانەی بە مامۆسـتایەکانی خـۆی دەگوتەوە و لە پێش ئەوەدا کە تەمەنی بگـاتە ١٩ سـاڵی دەسـتووری کۆتایی خوێندنیشی دانـێ. کە لە ١٣٢٦دا باوکیـشی رووی لە وڵاتـی خامۆشان کرد سەرناوی سەرۆکی زانیاران (لقب رئـیس العلمـاء)یـی بۆ وی مایەوە و هەر بەو هۆیەوە کە بە مەلای گەورە ناو براوە.

لە ساڵی ١٣٣٤ای کۆچیدا بوو بە ئەندامی جڤات (مجلس) وڵایەتـی موسڵ.

هەروەهـا ئەو بەڕێـزە دە لاپەڕەی سێی(٣) هەمـان پەڕتووکـدا لە بارەی ئەو هۆزانە پسپۆڕ وبلیمەتەدا دەڵێ:

مەلای گەورە هەر لەمنـداڵییەوە هەوەسـی لە هەڵبەسـت دانـانێ بـووە و لە زۆر لایەنـــانەوە بە هــۆنراوە دوواوە، بەڵام لە رووی ئەوەوە کە لە دەریـای زانیارییانـدا گەیـشتبووە بەرزتـرین پـلە، زانـاییەکەی بە سـەر بوێژییەکەیـدا زاڵ بـووە، ئیتـر هەمیـشە هەر خەریکـی وانەوێژی و پەڕتـووک دانـان و ئامۆژگـاری کـردن بـووە. کاتێکی وای نەبووە کە بە پوختی خەریکی هەڵبەست دانـانبێ بێت هەرچەندە هونەری هەستیارییەتی هەر لە منـداڵییەوە لە بـاوکی و مەنفی و حـاجی قـادر و کەیفـی و شێخ رەزا فێـر بـوو و لە گەلێـک لایەنانەوە هەڵبەستی داناوە، بەڵام هەڵبەسـتە نیـشتمانییەکانی لە هەموان پترن.

دیسان هەر مامۆستا گیوی بەڕێزمان لە لاپەڕەی ٤ هەمان کتێبـدا سەبارەت بە مەلای گەورەی کۆیی، کە زۆر جێی خۆیەتی ئێمە بڵێین مەلای گەورەی کوردستانی، دەفەرموێ:

ئەو زانـا گەورە بلـیمەت و هەڵکەوتـووە بە مێـشکێکی روونـاک و گیـانێکی پـاک و ئـازا و ئـازادی پەرستانەوە کەوتە نـاو کۆمەڵێکی

نەخوێندەوار و دیل و ژێر دەست و دواکەوتووی ڕێ لێ گۆڕاو، کۆمەڵێکی خۆخۆری بێگانە پەرست و حەفتا ڕەنگ، کۆمەڵێکی کە لە ترسی جرجاڵی دەلەرزی، بە ئومێدی هاتنەی خواری عیسا و دەرکەوتنی مەهدی دەگەشایەوە و دەستی بۆ هیچ کار و پیشەیەکی نەدەچوو، کۆمەڵێکی کە پشتی لە مەلا و مزگەوتی خودا و ڕووی لە شێخ و تەکیە و خانەقا کردبوو.

ئەویش بەو هەموو زانیاری و ئایینداری و خودا پەرستییەوە لە بەرامبەر ئەو هەموو کارەساتە بێجێیانە خۆی پێ ڕانەگیراو نەیتوانی چاویان لێ بپۆشێ و قۆڵی مەردانەی لێ هەڵماڵیوە و بە پێچەوانەی هەموو جۆرە ناکۆکی و ناڕێکی و ناڕەوایی و کۆلکە مەلاو بەدکردارێکییەوە بە بێ کۆڵ دان ڕاوەستا و بەربەرەکانی کردوون.

دووبارە مامۆستای گیوی خوا لێی خۆشبێ لە لاپەڕەی ٧٤ دیاری مەلا محەمەدی کۆییدا ئاوا دەفەرموێ:

مەلای گەورە نەک تەنها هەر بەسەر زانیارییە کۆن و نوێیەکاندا ئاگادار بووە و بەس، بەڵکوو بە سەر پێشکەوتنی زانیاری کۆمەڵایەتییە پێشکەوتووەکانیشدا شارەزا و لایەنگریشیان بووە. لە ناو وانەکانیشیدا باسی زانیارییەکانی کۆن و تازەی دەکرد و زۆر دژی ئەو پەڕتووکە درێژانەی وەکوو (صرف و نحو) و ئی تر بوو کە فەقێیان تێیاندا پیر دەبوون و سوودێکی واشیان نەبوو، بۆیە بە بەرژەوەندی دەزانی کە کورت بکرێنەوە و چتی نوێیان لەگەڵ بخوێندرێ هەر وەک فەرموویەتی:

عیلمی تەبیعەت عیلمی خودایە
قال و قولە گشتی هەبایە

عیلمـــــــــی کیمیـــــــات گەر نەخوێنـــــــدووە
بە خــــوا نـــــازانی خـــوا چـــــی کـــــردووە؟

جـا ئـا لێـرەدا منـیش دەڵـێم: دەڵـێن مامۆسـتا خـۆی هەمیـشە دەیفەرموو من ئەگەر سێ مەلام لە تەواوی کوردستانی گەورەدا بـۆ حـاڵی کرابـان، سـێ پـارچەی کوردسـتانم سـەربەخۆ دەکـرد، بەڵام ئەمن دەڵـێم: سێ مەلای وەکـوو مەلای گەورە، نەک مەلای نـامەلا و بەڵا یان نیوە بەڵا!!

مامۆستا گیـوی موکریـانی لـە لاپەڕەی ۱ دیبـاچەی دیـاری مەلای کویەد الە بارەی ئە و هوزانـە زۆرانـە دائـاوا دەنوسـی: جەلـی زادە بەناو بانگی کۆیی نـاوی (محمد) کـوڕی حـاجی مەلا عبداللـە کـوری حـاجی مەلا اسعد کور ی مەلا عبدالله کوری مەلا عبد الرحما نی یە. پرشە نگیکـی هەرە گەورە و تروسکە دارە لـە بنەمـاڵەی خـانەدان و زانستی (جە لی)یە کە بەدریژایی ۲۰۰ سالان لـە شـارۆچکەی کۆیەدا خەریکی بڵاو کردنەوەی هونەر و زانست و خویندەواریین. بەهەشتی حـاجی قـادری کـۆیی لـە نـامەیەکی دا، کـە لە ئەسـتەمبوڵەوە بـۆ حاجی مەلا عبـداللەی جەلـی نوسـیوە ددانـی بـە بەرزییەتـی پـایەی راژهی زانیاری وان داناو فەرمویەتی: بەڵێ حاجی مەلا قـادرە کـۆیی سەبارەت بە یە کگرتوویی کوردان بیر و ڕای ئەوەیە کە دەرفەرموێ:

ئیتیفاقە دلبەریکی بی کـــەدەر حاجی ئە نواعی لیباسی کردە بە ر
بێ جیاز مارەیی دەیدا بەشـــو لە کوردانە داخوازی نەبـــــــو

هەروەهـا لە بـارەی بنەمالـە گەورەی مەلای کوییـشدا بیـر ورای ئەوەیە کە وەک باسمان کرد لەنامەیەکدا کە لـە ئەسـتەمبوڵی ڕا بـۆ

بەڕێز حاجی مەلا عەبدوللای با بی ماموستای کویی نوسیویەتی :

بـه غـه یـری جـه ددی ئیـوه کـی هـه یـه دانـا
لـــه کوردســـتان بناغـــه ی عـــیلمی دانـــا

دیارە کە ئەوە بیـروورای زانـا و هـونەریکی هونەرمەنـدی کـوردی کوردستان خوازی وەک ڕیزدار حاجی قـادری کۆیی لەبـارەی مەلای کـۆیی و بنەماڵــە بەڕیــزەکەی دا ئەوەیە کـە دەفەرمـوی جگـە لــە بنەماله وباب وپیرانی ئیوه چ کەسیک بناغە وبنچینەی ساختومانی فیرزانیاری لەزێد ونیشتمانی کوردەواریدا داناوە و ئیتر هەر باب و بـاپیرانی ئیـوە بـوون، کـە زانـست و فیریـان هێناوەتـە وڵاتـی خوشەویستی کوردستان. دیسان ڕیزدار مامۆستا گیوی موکوریـانی لە لاپەرەی(٦) دیبـاچەی دیـاری مەی کـویی دادە فەرمـوی : زانـای دلسوزونە بە زبی گومان لە هەستی پـاکی حـاجی قـادری بـرادە ری باوکی بەهرەوەر بووە ؛ بەڵام تاسـالی ١٩٢٣بـە کـردەوە ووتـو ویـژ تەنیا خەریکی بە ربە رە کا نی شیخ وتە کیە وخانە قاوکولکە مە لایان بووە ، چونکو زوررقی لەوانە بوو کە ئا یین دە شێوینن و لە پەنـای ئـایینی پـاکی ئیـسلامدا کـارانی بـێ جـێ و نـا ڕەوا دەکەن و هەژاران دەروتێنـــنەوە، بەو هـــۆیەوە چەنـــد هـــۆیەکی تـــرەوە زۆر نەپرژاوەتـــە ســـەر ئەوەی کـــە ئـــاوڕیکی تەواو لـــە نیـــشتمانە دابەشکراوەکەی خۆی بداتەوە .وە هەر ئەو خوشەویستە لە لاپەڕەی (٤) هەمـــان کتیـــب دا دەفەرمـــوی : ئەو زانـــا گەورەو بلیمەتـــە هەڵکەوتووە بەمێشکیکی ڕوناک وگیانیکی پاک وئازادی خوازانەوە، کەوتە ناو گەلێکی نەخوێندە وارودیل وژێردەست ودواکـە وتـووری لـی گوراو؛ کـومەلیکی خـو خـوری بیگانـە پەرستی حەفتـا ڕەنـگ ؛ کومەڵێـک کـە لەترسـی جرجـال دەلەرزی و بە ئومێـدی هاتنـە

خوارەوەی عیسا و دەرکەوتنی مەهدی دەگەشایەوە دەستی بۆ هیچ کارو پیشەیەکی نەدەچوو؛ کومەڵێک کە پشتی لە مەلاو مزگەوتی خودا و ڕوی لە شێخ و شەیتان و بێگانە کرد بو!! ئەویش بەو هەمو زانیاری و ئایینداری و خودا پەرستی یەوە لە بەرابەر ئەو هەمو کارەساتە بێ جێ یانە خوی پی ڕانەگیراو نەیتوانی چاویان لی بپۆشی، قولی مەردانە ی لی هەڵمالی و بەپیچەوانەی هەموجۆرە ناکۆکی ونا ریکی ونارەوایی وکۆلکە مەلاو بەدکرداریکی یەوە بەبێ کۆڵدان و ڕاوە ستان بەر بەرەکانی کردن.

گۆشە یەکی دی لە ژیانی پڕ لە ژانی رامیاری و کۆمەڵایەتی مەلای گەورە

تەنانەت هەر مرۆڤێکی ئاسایش لەو جیهانە پان و بەرینەدا خاوەنی ژیانێکی پڕپڕە لە بەرزی و نزمی، تاڵی و تووشی،شادی و خۆشی، خەم و کوڵ و دەرد و پەژارە، سەرکەوتن و ژێرکەوتن، هیوا و ئاوات، تاسە و ئارەزۆ، رەنگاوڕەنگی و جۆراوجۆرییە و ئیتر هەر لە بنیشڕا بە پێی یاسای سروشت ودەستوری خوا (سنة الله) ژیانی هەر گیانلەبەرێکیش هەر ئاوایە و خاوەنی گەلێک لایەن و رەنگ و دیمەنە، ئیتر هەر لە ماکا رەنگینی و جوانی و شیرینی و خۆشی و تام و چێژەی ژیانیش هەر لەو رەنگاوڕەنگی و جۆراوجۆرییەدایە و بەس.

جا لە نوکیشا هەر ئەوەش خۆی یەکێکە لە نیشانە و دیاردەکانی یەزدانی(آیات الله) هەروەک خۆی لە ئایەتی ٢٢ی سورەی الرومی قورئانی پیرۆزدا دەڵێ: (و من آیاته خلق السموات و الارض و اختلاف السنتکم و الوانکم) واتا: دروس کردنی ئاسمانەکان و زەمین و جیاوازی و جۆرا و جۆری و رەنگاوڕەنگی رەنگەکانی ئێوە و هەروەها جۆراوجۆری زمان و زاراوەکانی ئاخاوتنتان هێندێکە لە دیاردە و نیشانەکانی خوای گەورەتان. جا ئێمە ئەگەر کەمێک بە جوانی سەرنج بدەین و لە مەبەستەکە ورد بینەوە، بە چاکی بۆمان دەردەکەوێ کە مرۆڤ هەروەک شێوە و بیچمی لەش و جەستە و ئەندامی و رەنگی رووی و روومەتی و دەنگی زار و زمانی و زاراوەی گفتوگۆی جیاوازە و رەنگاوڕەنگ و جۆراوجۆرە، خووخدە و ژیان و بەسەرهات و رابواردنەکەشی هەر وایە.

داخەوە ئــا لەو حــاڵەت و ژیــوارە دژوارانەدا نە کەس هەبــووە ئــاوڕێکی دڵــسۆزانەی وە ســەر بــدا و کەمێــک ئەو ناســۆر و زام و کەوەنانەی بۆ تیمار بکا و هەتــوانێکی هێدی کەرەوەی بۆ لە سەر دابنێ و هەروەهــا نە ئــاوپڕژێنێکیش هەبــووە کە دڵۆپە ئــاوێکی بــۆ لەو ئــــاورە بەتەوژم و بڵێــــسەدارەی دڵ و دەروونــــی پــڕ کــــوڵی بپرژێنێ.ئەو دڵسووتاوە لێقەوماوە لەو کوردستانە پان و بەریــنەدا لە دوو بــرای کــوردی مەردی بە شــەڕەفی هۆشــیاری دڵ بێــداری ئەویندراری کوردستان (مامۆستا داماو و مامۆستا گیوی موکریــانی) هیچ کەسێکی دیکەی گومــان نەبــردووە کە بتوانێ بە تەواوی گرێــی دڵــی خــۆی لە لا وەکــات. بەڵام هەر کاتێــک پــۆرگی دڵــی خــۆی بە پــارچە هەڵبەســتێک دڕیــوە و گرێــی دەروونــی بە هــۆنراوەیەک کــردۆتنەوە، پــێش بــڵاو کــردنەوەی نــاردوویەتی بــۆ ئەو دوو بــرا بەشــــەڕەفە کە زانیــــویەتی ئەوان زۆر بە چــــاکی هەڵیــــدەگرن و دەیپــارێزن و لانــی کەم لە داهــاتوودا ئەوان کــارێکی وا دەکەن کە بەرەی داهــاتووی گەلــی کــورد کەڵکــی بــاش لە بیــر و راکــانی وی وەربگــرن. کە بەڕاســتی کردیــان و خــوای گەورە پاداشــی باشــیان بــداتەوە. مەلای گەورەمــان لە دەورانێکــدا ژیــاوە کە ســەردەمی سەرکەوتنی نەزانی بەسەر زانیاری و ناڕەوا بە سەر ڕەوا و تەکیەو خانەقا بە سەر مزگەوتی ئیسلامی و شێخ بە سەر مەلای جێنشینی پێغەمبەرﷺدا بووە بەڵێ، ئەودەم چاخێک بــووە کە دوو تەریقەتــی قــادری و نەقــشبەندی تەواوی کوردســتانی گەورەیــان لە نێــوان خۆیاندا دابەش کردبوو و وردکە تەریقەتەکانی دیکەش هەرکام لە گۆشەیەک بەشی خۆیان بڕدابوو. تەنانەت ئەو کەسەش کە لایەنگر راستی و ئاینی پاک بوو نەیدەتوانی و نەیدەوێرا کە ڕاشکاوانە و بە ئاشکرایی بیروڕای خــۆی دەرببــڕێ و نەیــاری و دژایەتــی خــۆی

رابگەیەنێ. وەک مامۆستای گەورە پەرچەمی خەبات و بەربەرەکانی لەگەڵ پڕ و پووچ پەرستی لە مەیدانی مەردایەتی بچەقێنێ.جا مەگەر دلێر و بوێر و بەجەرگ و باوەڕ و پۆڵایینێکی وەک مەلای گەورە کە بە ئاشکرا هەموو کەس سامی لێ دەکرد و لێی دەترسا و خاوەنی پلەوپایە و ڕێزێکی تایبەتی بوو لە نێو تەواوی خەڵکا و تەنانەت بگرە فەلە و جوولەکە یش هەر ڕێزێکی زۆریان بۆ دادەنا. ئەو چاخیش هەروەک ئێستا زۆران زۆر تێبینانە و ترسەنۆکانە جاروبارە لە ترسی خوا یا لە ترسی لۆمەی ویژدان جۆرێک بیروڕای ڕەوای تێکەڵ بە ناڕەوایان دەربڕیوە و بۆ نموونە گوتوویانە (ئێمە نەیاری هەموو شێخێک نین و هەر لە گەڵ شێخە خەراپەکانمانە)، بەڵام مەلای گەورە بە تێکڕایی بە بۆمبای بەتەوژمی هۆنراوە جوانەکانی بۆمبارانی کردوون و گوتوویەتی:

هه تا شێخێک له کوردستان بمێنێ
ئومێدی زینده‌کانیت پێ نه‌مێنێ
به ریشی پان وپرچی پر له ئه سپی
بناغه ی کاری کوردان چون ده چه سپی ؟!
به که شکول وسوال و فه قرو زیله ت
مه‌حاله کاکی خۆم ته‌شکیلی ده وله ت

ئەمجا بەتایبەتی ڕووی چەکە ستەمکوژەکەی هۆنراوە ئاگرینەکانی لە دوو نەیاری زۆر دیاری سەرەکی گەل و زێدەکەی کردووە و هەردوکیان بە نەیاری گەل وریشە کیشی ژیانی خەلک لە قەلەم دەدا وبەخەلکیان دەناسینی و بەئاشکرایی و بێترس دەڵێ:

تەریقەی قادری و نەقشبەندی
بە بای دا ڕەونەق و ئاهەنگی کورد

لـــە وان و ئـــە رزە روم تـــا حـــە ی جافـــان
تـــە وە لـــلا بـــو ن لـــە عـــە قـــل وعـــیلم وعیرفـــا
بـــە وی شـــول وبـــە وی عـــە قـــل و تـــە میـــزی

موحە قق قە ومی کورد نایـیـتە ریـزی مامۆستا لە ساڵی ١٩٢٤زدا بە رووڵێنـانی خەڵـک قبـووڵی دەکـا کە ببێـتە ئەنـدامێکی جڤاتی دامەزرێنەری عیراقی (مجلس التاسیس العراقی) لە بەغدا و بە نـوێنەری هە رێمـی موسل هەڵبژێـردراوە و بە شێوەیە کـی زۆر مـــاقووڵانە و داب و دەســـتوورێکی زۆرگرینـــگ بەڕێ کـــراوە بۆهەولێرولەوێشەوە بـۆ بەغدا.گوایا مامۆستای بەڕێز لە کۆڕی دامەزرێنەریدا هەوەڵین هەنگاوی بۆ کورد و کوردستان هاویشتووەو لە پێش هەمو شتێکدا مەسەلەی کوردی کێشاوەتە پـێش و لە نێو نوێنەرەکانـدا باسـی لـێ کـردووە. لەو کـاتەدا کە ئەو بەڕێـزە لەو کـۆڕەدا نـوێنەر دەبـێ سـەردانێکی مەلیـک فەیـسەڵی هەوەڵ دەکا و مەلیک زۆری ڕێز بۆ دادەنـێ و داوای لـێ دەکـا لە کـاتی پشوودانی هـاوینەدا وانەی ئـایینی و عەرەبـی پـێ بڵـێ و مامۆسـتاش بەڵێنـی پێدەدا و بڕیار دەدەن کە بۆ ئەو کارە لە شـاری کۆیە لە مزگەوتـی حاجی مەلا ئەسعەد کە بە لەباری دەزانن فێرگەیەکی شیاو دروست بکرێ و مەلیک سێ مانگەی هاوینێ لەوێدا بێ و مامۆستاش بچـێ و وانەی پـێ بێـژێ.بەڵـێ مەلیـک پـارەیەکی زۆر دەنێـرێ و فێـرگەکە دروسـت دەکـرێ لە سـاڵی ١٩٢٥ز، بەڵام گۆیـا لە بەر گیروگرفتـی هەرێمـی موسـڵ، مەلیـک بـۆی نـاکرێ هـاوینەکەی بێـتە کـۆیە و نامەیەکی جوانی لێبوردنخـوازی لەگەڵ چەنـدین پەڕتـووکی چـاکی کەم وێنە بۆ مامۆستا دەنێرێ. بەداخەوە نـامەکەم دەس نەکەوت تـا تۆماری بکەم.مامۆستای بەڕێز نـاهێڵێ ئەو فێـرگەیە چۆڵ و خـاڵی

بمێنێتەوە و قۆڵێک لە فەقێکانی خۆی لەوێ دادەنێ و چەندین فەقێی هەر لە و حوجرە پیرۆزەدا بە پووڵی مەلیک فەیسەڵی هەوەڵێ کە بۆ ویش دروست کرابوو پێ گەیاندون و ودمی مەلایەتی پێداون بۆ نموونە یەکێک لەو فەقێیانە، کە لەو فێرگەیەدا پێگەویون و لە خزمەتی مامۆستای بەڕێز ودمی مەلایەتییان وەرگرتووە مەلا ئەحمەد مەلای مزگەوتی (زێوە و مزورکا)ی شاری ئامێدییە کە لە ساڵی ١٣٤٦ کۆچی مانگی و ١٩٢٧ زایینی کۆڕێکی یەکجار زۆر جوان و باشی بۆ گێراوە و ودمی مەلایەتی پێداوە.

جارێک پێش ئەو رووداوەی سەرێ کە بە داخەوە بەروارەکەیم بۆ روون نەبۆوە مەلیک فەیسەڵ دێتە هەولێر و زانایان و پیاو ماقووڵان و گەورە گەورەکانی هەرێم بۆ پێشوازی و گوێ گرتن لە مەلیک بانگ دەکرێن.

بەڕێزان مەلای کۆیی و مەلا ئەفەندیش کە لە تیپی بانگ کراوان دەبن لە باداوەوە دێن بۆ پارێزگاری هەولێر سلاوێکیان لێ دەکا و خۆی وە پێشیان دەکەوێ و دەیهەوێ بڕوا و ئەوانیش بە دوایدا بێن، بەڵام مامۆستای کۆیی پیلی دەگرێ و دەیهێنێتەوە دوایە و دەڵێ جارێ نۆرەی ئێمەیە و تۆ مافی ئەوەت نییە وە پێش زانایانی ئایینی بکەوی.

موتەسەڕیف دەڵێ ببوورن من بۆ بەڵەدی پێشکەوتم و گوتم نەوەک شارەزا نەبن. مامۆستاش دەڵێ ئێمە زۆر چاک شارەزاین سوپاست دەکەین. جا ئەمجا ماموستا کە نۆرە قسەی دێ زۆر بە چاکی لە قسەکانیدا هەڵدەکوتێتە سەر مەلیک و گەلێکی رەخنە لێ دەگرێ و زۆر باش و بێترس دەیشێلێ هەروەک هەڵمەت بەرێتە سەر کەسێکی کەمتر لە خۆی...

جارێکیان لە وتاری ئێوارانەی ڕەمەزانی خۆیدا قسەیەک لە عەبدولقادری گەیلانی دەگێڕێتەوە و ناڵێ شێخ عەبدولقادری گەیلانی بەڵکە دەڵێ مەلا عەبدولقادری گەیلانی. هێندێک لە خەڵکە ناحاڵییەکە وەدەنگ دێن و مشتومڕیان لێ پەیدا دەبێ و گۆیا نەقاییلەتی خۆیان دەردەبڕن و قسەکە بە مامۆستا دەگاتەوە.لە ئێوارەیەکی دیکەدا باس و قسەکە بۆ ئەو جێیە دەکێشێتەوە و دەیباتەوە سەر مەسەلەی پێشوو و دەڵێ بیستوومە هێندێک کەس لێیان گران هاتووە کە من لەبارەی غەوسی گەیلانیدا گوتوومە مەلا عەبدولقادری گەیلانی. بەڵام با بزانن کە ئەوەی لەویەوە بۆ خەڵک کەڵکی هەبێ مەلایەتی و زانیارییەکەیەتی، کەشف و کەراماتی ئەگەر هەبووبێ لەگەڵ خۆی بەسەر چوون و مەلایەتیش ناوێک نییە نە بۆ غەوس و نە بۆ لەویش بالاتر هیچ کەمایەتیەکی تێدا بێ، چونکە مەلایەتی واتا زانایەتی و ئەویش خوا لێی رازی بێ پیاوێکی زۆر زانا بووە و من نامهەوێ چکۆڵەی بکەمەوە و ئەگەر ئەو کەسانەی بەوە رازی نین من لەوە بەولاوە دەڵێم مەلاخوا!! واتا خواش هەر مەلایە چونکە زانایە.

بەڵێ مامۆستا مەلایەتی پێ لە هەموو پلە و پایەیەک گەورەتر و بالاتر بووە چونکە مەلا جێنشینی پێغەمبەرە و تازەش کە هیچ کەس نابێتەوە بە پێغەمبەر و گەورەترین شانازی جێنشینی پێغەمبەرە دروودی خوای لەسەر بێ.

هەروەها پیاوێکی زۆر دەخۆڕادیو و بێمنەت لە خەڵک بووە و ویستوویەتی هەمیشە بە زەحمەتی خۆی بژی و هەرگیز چاوی لە شتی خەڵک نەبووە و قەتیش نەیویستووە لەبەر دەسەلاتداران وەپاڕێ و لێیان مەمنوون بێ تا کارێکی بۆ بکەن یان شتێکی بدەنێ گۆیا جارێکی لە چنارۆکی خەڵکێکی زۆری لێ میوان دەبێ و شەوی

کە بۆ شەونشینی دادەنیشن لە نێو قساندا پێی دەڵێن تۆ بۆ سەفەرێکی بەغدایە ناکەی خۆ دەوڵەت هەر خوا خوایەتی کە تۆ داوایەکی لێ بکەی.

ئەویش لە وڵاما دەفەرموێ: واللە و باللە و تاللە ئەگەر بە نووکی وەکازەکەم ئاوراکێشم بۆ نێو باخ و دەبن دارێکی بکەم گەلێکم پێ چاکتر و شەرافەتمەندانەترە لەوەی کە لە بەردەرگای مەلیک یان سەرەکوەزیر یان کەسێکی دیکە داوای روخسەتی چوونە ژوورەوە بکەم.

جا پاشان ئەو هۆنراوەیان بۆ دەخوێنێتەوە:

شـــاهی کە نەبـــێ رادەبـــوێرین بە فەقیـــری
بـۆ ئەهلـی قەنـاعەت لە پـڵاو خۆشـترە دانـدۆک

چنارۆک هاوینە هەوارێکی زۆر خۆش و لە چاو مەڵبەندەکە گەلێک فێنکترە لە قەدی کێوی بەرزی هەیبەت سوڵتانیدا هەڵکەوتووە ورێگای لێک بەستنی شارەکانی کۆیەو چوارقوڕنە و رانیە و قەڵادزێ و سەردەشت و بەتێکڕا بەشێکی زۆری کاروانی کوردستانی گەرمێن و کوردستانی کوێستانێ بەوێدا تێپەڕ دەبوو. خودی چنارۆک خۆی بریتییە لە دوو بەش. چنارۆکی بڵباسان و چنارۆکی مەلایان. چنارۆکی بڵباسان کەوتۆتە لای باکوور و ئەگەرچی پتر لە چەند کیلۆمەترێک لە کۆیە دوور نییە و بە پێیان هەر تەنیا رێگەی ٤٠ ـ٥٠ وردیلەیەک دەبێ و بەس، بەڵام لە شاری رانیە پتر لە رێگەی حەوت کاتژمێرە لە سەر رانیەیە و ئەوەش بە هۆی ئەوەیە چونکە تیرەی بڵباس زۆرتر هەر لە مەڵبەندی پژدەر و بیتوێنێدا ژیاون و ئەوێش ملکی وان بووە.

بەڵام چنارۆکی مەلایـان، کە لـە لای باشـوور هەڵکەوتـووە و زۆر باشتر و خۆشتر و ئاوەدانترە لـە چنـارۆکی بڵبـاسـان و چـاکتر پێـی راگەیون. ئەو مەڵبەندە باغ و رەز و زەوی و زار و مـووچە و بەرەی زۆری لێیە و کـانی و سـەرچاوەکانی هەمـوو ئـاوەدانن و هـاوینـان چەند هۆبەی لێ پەیدا دەبن و خاوەن مڵکەکان بە هەوار و هەروەهـا بۆ رەنێو هێنانی زنجاتەکان و رەز و باخەکانیان دەچنە وێندەرێ و تـا پـاییزێکی درەنـگ لەوێ دەمێنـنەوە. کە مامۆسـتـای بەڕێـزیش لەگەڵ ئەو خەڵـکە وێـڕای فەقێکـانی هاوینـان چـۆتە وێ و دەسـتی کردووە بە وانەوێژی و موتالاّ و نووسەری.

کێوی هەیبەت سوڵتان زنجیرە کێوێکی بەرز و بڵیند و بـاریکە کە لە پشتی سماقان و نێزیک دەربەندی دووکانێ ڕادەس پێدەکا و درێژ دەبێتەوە و تا لە شاری کۆیە و لە دەشتی کۆیەش تێدەپەڕێ و لەو دیوە و دیوان واتا بە دیوی کۆیەشدا و بەو دیوی رانیەشدا لە قەد و داوێنی کێوەکە گەلێکـی دێهـات لـێ هەڵکەوتـوون. بـێ لە چنـارۆک دەتوانین بۆ نموونە ئاماژە بە گوندەکانی گەلی گوڵان و کانیکەندو پێبازوک بە دیوی کۆیەداو کانی وەتمان و کانی مازوو و سماقان و باقلانە و شارۆچکەی خەلەکان و هتـد بە دیـوی رانـیەدا بکەیـن. کە دەتـوانین لە نێـوی خەلەکـان یـادی بەڕێـز نـاوداری کـورد ئیبنـو خەلەکـان و لە نێـوی بـاقلان یـادی گەورە پیـاوی ئـایینی مەلا ئەبووبەکری باقلانی بکەین کە ئەمیان خەڵکی خەلەکان و ئەویشیان خەڵکی گوندی باقلانێ بووە و منـیش چـوومەتە هەر دووکیـان و بە چاوی خۆم دیتوومن.

ڕەمەزانێک بە فەقێیەتی لە گونـدی کـانی وەتمـانێ بـووم لە گەڵ فەقێکـانی ئـاواڵم بە یـادی مەلا ئەبـوبە کـری بـاقلانی سـەردانێکی باقلانێمان کرد ڕەمەزانێکیش لە سەردەمی شۆڕشە پیرۆزەکەی مەلا

مستەفای بارزانی خوا لێی خوش بێ لە خودی خەلەکانێ مەلا ڕەمەزانی بنکەی پێشمەرگەکانی لقی ٧ هێزی فارس باوە بووم و ئەو مانگە ڕەمەزانە لەگەڵ ئەو پێشمەرگانە و جا بەتایبەتی فەرماندەی لق کاک گوڵەباخ زۆر بە خۆشیم بردە سەر، یادی بەخێر.لێرەدا پێم خۆشە ئەوەندەبڵێم کە هەموو کەس دەبێ ئەوەندەی بزانێ کە لە کاتی مەلا مستەفای ڕەحمەتیدا پێشمەرگە ئاوا دیندار و خواپەرست بوون کە لانی کەم مانگی ڕەمەزانێ مەلایان رادەگرت بۆ ئەوەی ئامۆژگارییان بکات و ڕێگەی ئایینییان پێێ بڵێ. لە بیرمە ئێوارەیەک پێشمەرگەکان و فەرماندەکەیان کاک گوڵەباخ هاتنە لام بۆخواحافیزی و ماڵاویی و داوای نزای خێریان لێ کردم و گوتم دەچن بۆ کوێ؟ گوتیان هەتا نێینەوە ناکرێ پێت بڵێین دەبێ ببەخشی. گوتم خواتان لەگەڵ سەرکەوتوو بن.

بەیانی کە لە خەوێ هەستام دیتم هەموویان هاتوونەتەوە و گەلێکیشیان کەلوپەلی سەربازی لەگەڵ خۆیان هێناوە. جا ئەو جار دیتم بۆیان گێڕامەوە کە ئەوشۆ چوونەتە سەر مەخفەری گەورەی شاری کۆیە و بڕیار وا بووە کە لەگەڵ بانگی خەوتنان ئەوانیش لە سەربانی مەخفەرەکە وێڕای بانگی مزگەوتەکانی شار بانگی بڵێن و سوپاس بۆ خوا ئەو کارەشیان کردووە و بە دەستێکی پڕیشەوە گەڕاونەتەوە.

بەڵێ پێشمەرگەی مەلا مستەفا ئاوا بوون و بەڵام وەک ئێستا دەبیستم دەڵێن زەمین تا ئاسمان جیاوازی هەیە!! گۆیا ئەو کەسەی خۆی پێ گەورەی پێشمەرگەیە شەقی لە مزگەوتێ هەڵداوە و گوتوویەتی "تا ئەو کلێسەخانەمان لە نێو بێ قەت سەرکەوتن بۆ ئێمە نابێ" یان دەڵێن سکرتێری زلهێزێکی کوردستان گوتوویەتی: "دەبێ ئەگەر ڕۆژێک ببێ و سەرکەوین وشترێک لە عەرەبوستانێڕا

بێنین و ئەو قورئانانە هەموو خڕ کەینەوە و لێی بنێین و بەرەو عەرەبستان بەڕێی کەینەوە و ئیتر نابێ تەنانەت کەری کوردستانیشی لێ خەسار کەین".

جا من لێرەدا نامهەوێ کە هیچی لە سەر بنووسم بەڵام هەر ئەوەندە دەپرسم دەبێ ئەوانە بەو جۆرە بیر و باوەڕانەوە چۆن داوای رابەرایەتی خەڵکی موسڵمانی کورد بکەن؟ یا خەڵکی موسڵمانی کورد چۆناوچۆن ئەوانە بە رابەری خۆیان قبووڵ دەکەن؟

بەڕێز مامۆستای کۆیی لە تەمەنی ٢٥ ساڵیدا کچە مامێکی خۆی بە نێوی نەعیمە کچی مەلا حەبیب مەلا ئەسعەد هێناوە و چەند منداڵێکی بووە بەڵام جگە لە کچێک هەموویان بە منداڵی مردوون.

دوای مردنی ئەو ژنەی خزم و دۆستانی زۆریان داوا لێ کردووە تا قبووڵی کردووە، کە دووبارە ژن بهێنێتەوە. ئەو ژنەی دووهەمی کچێک بووە بە نێوی حەبیبە کچی شێخ رەزای کوڕی شێخ قادری سندوڵانی ناوچەی پژدەر کە لەویش چەند منداڵێکی بووە و کاک مەسعوود محەمەد یەکێکە لەوان.

مامۆستا مەلایەکی وەها بووە کە مەلایەتی پێ لە هەموو پلە و پایەیەکی جیهان باڵاتر بوە و هەر بۆیە گەلێک شانازی پێوە کردووە و هەر بە چەکی مەلایەتی توانیویەتی بە گژ هەموو خەراپکاری و ناڕەواییەکدا بچێتەوە. جا هەر بەو هۆیەوە ئەوەندە بە مەلایەتی و زانستەکانی مەلایەتییەوە خەریک بووە کە زۆر بە چاکی خۆی تێدا تەیار و ئامادە کردووە و هەر بەو بەڵگەشەوە بۆتە پیاوێکی هەرە بەرزی زانای هەڵکەوتوو و بلیمەت و زمانپاراو و خۆشبێژ و رەوانبێژ و ئاگادار لە هەموو زانیارییەکانی ئیسلامی و مێژووی گەلانی جیهان و بەتایبەتی گەلی کورد و هەروەها مێژووی ئیسلام.

جـا هەر بـۆیە هەمیـشە لە خـۆی رادەدیـت کە لە بـاس و وتوویژەکاندا زاڵ ببێ و نەیاران ببەزێنێ و هەرگیز ترسی لە دڵدا نەبوو، قەتیش تەمای بەوەی نەبوو کە ستەمکاران و دەسەڵاتدارانی نـا هەق ڕێزی لـێ بگرن و ئیتـر هەر بـۆیەش مەرایـی و روپامـایی لەبەر کەس نەدەکـرد. بـڕوای تەواوی بە خـۆی و زانیـاری خـۆی هەبوو و هەرگیـز لە بەرابەر هەق و نـاڕەوادا کت و مـات نەبووە و وەڵام دانەوەی نەیاری پێ لە ئاو خواردنەوەش ئاسانتر بووە.

ئەو دەیگـوت مەلا جـێنـشینی پێغەمـبەرە، پێغەمـبەریش ﷺ لە هەمـوو کەسـێک گەورەتـر و مـاقووڵترە، کەوایە جـێنـشینیەکەشی هەروەک خۆی دەبێ لە هەموو کەس باڵاتر بـێ. دەیگوت مەلا دەبـێ خۆی لە سەر هێـڵ و ڕێبـازی پێغەمبەر ﷺ بڕوا و خەڵکی بە دوای خۆیـدا بکـشێنێ و قەت قەت نـابێ ئەو وە دوای خەڵکـی بـکەوێ و قەتیش نابێ هـیچ کەس خەتـی بدا بە مەلا و دروسـت بە پـێچەوانە مەلا دەبێ خەتی بە خەڵک بدا و دیاریکەری ڕێبازی گەل بێ.

کاک مەسعوود لە لاپەڕەی ٢٥ی کتێبی (گەشتی ژیانم)دا لەبـارەی ئەو بەرێزەوە دەڵێ:

باوکم مەلا بوو، بەڵام مەلایەک کە بتوانێ لە هەموو زانستەکانی ئیسلامیدا کتێب دابنـێ. تەنـانەت لە گەلێـک مەسـەلەدا ئیجتیهـادی خـۆی بەکاردەهێنـا بەدرێژایـی عـومری مەلایەتـی خـۆی دەرسـی گوتبێتەوە یەکسەر بێئامادە کـردن دەرسـی گوتـۆتەوە. دەمـدیت کە دەکەوتە سەر شەرح و تەقریری دەرسەکانی وەک تـاڤگە قسەی لـێ هەڵدەڕژان.

ناوناو لە گەرمەی تەقریردا هەڵوێستێکی دەکرد و چاوی دەبـڕیە شتێکی نادیار. دەیگوت لەو تەرزە حاڵەتەدا چەند ڕێبازێکی شەرح،

بــۆم دەکــرێنەوە، لەو هەڵوەسـتەدا یەکێکیـان پەسـند دەکەم واش دەبوو کە پێویست بە شەرح نەبووبێت بە چەند قسە و هێمایەک لە دەرسەکە دەبۆوە.

بـاوکم خەتیـب بـوو، بەڵام خەتیبێـک کە بتـوانێ بە کـوردی و عەرەبـی و تـورکی و فارسـی تـا حەز بکـات لە سـەر بـابەت بـدوێ بێحازر کردن و بێ کاغەز و بێ ئەوەی پێشتر ئاگادار بووبێ لە چی دەدوێ.

باوکم لە دەروونـدا ئیمانی بە هەق هێنـابوو. لەو ئیمـانە تێکڕای بوونەوەر لە بەر چاو و لە بەر تەبعی جۆرێـک لەنـگەری بەسـتبوو کە ئیتر گۆڕانی باری بوونەوەر نەتوانێ لەنگەر بەستنەکە تێک بدا.

بۆیە هەرگیز لە بارێکەوە بۆ بارێک نەدەگۆڕا. لە ماڵەوە لە نێو مزگەوت و لە نێو ئاپۆرەی خەڵق و لای دەسـەڵاتدار و بـێدەسـەڵات یەک زەڕڕە فەرقی بە قسە و ڕەفتـاری نەدەکـرا، چ لە ژووری خـۆی تەنها بایە و کتێبێکی خوێنـدبایە و چ لە دیوەخـان یـا لە مـزگەوت لەگەڵ خەڵق دانیشتبایە یان لە هەر هەڵکەوت و هەڵوەستی دیکەدا بایە هەمان ڕەفتاری دەکرد.

واتا تەنهـا بـایە، یـا خەڵـق دیـار بـایە، بـایی سەرە مـوویەک حەرەکە و سـەکەنەی نەدەگـۆڕا. هەر بە قەدە ر ئەوەی شـەرم لە سێبەری خۆی بکات شەرمی لە خەڵق دەکردەوە.

مــن بە لای کەمەوە ١٠ سـاڵێک بەر لە وەفـاتی گەیـشتبوومە تەمەنێک مانای شتان تێبگەم. (٢٤ ساڵی بووم کە وەفاتی کـرد) لەو دە سـاڵەدا بەو لای هەمـوو سـنوورێکەوە ئەم دیـاردەیەی لەنـگەر بەستن و نەگۆڕانم لەو مرۆڤەدا بەدی نەکرد تا ئەوەی چەند جار بە

لای خۆشمەوە دیاردەکە نائاشنا خۆی دەنواند. هەر دەتگوت بە سەر مەتەڵێکەوە دەنۆڕم کە باشی تێناگەم.

وا بزانم ئەو قاڵ بوونەوەی بۆ هەق کە گوفتار و رەفتاری یەکچوون کردبوو، یەکێک بوو لە هۆی ئەو هەیبەتەی، کە لەو مەجلیسە دەنیشت ئەوی تێدابایە لە مەجلیس دانیشتنی بگەڕێین و سەیری ئەو رێگەیە بکەین کە پێیدا دەڕۆیشت. لە ماڵەوە بۆ مزگەوتێ دوو ڕێگە هەبوو یەکێکیان بە ناو بازاڕدا دەچوو، کە بە ناچاری ئەو ڕێگەیەی دەگرتە بەر، هەر لە زارکی بازاڕەوە کە بو ئەهلی بازاڕ دەردەکەوت تێکڕایان هەڵدەستانە سەر پێیان تا لێیان رەت دەبوو.

تەنانەت گاور و جوولەکەش وەک موسڵمانەکان بۆی راست دەبوونەوە. واز لە ئەهلی بازاڕ بهێنین بو منداڵی کۆڵانەکانی گەڕەکەکەی خۆی، عەسری رۆژانی کۆتایی بەهار و سەری هاوین کە لە ماڵەوە دەردەچوو بەرەو مزگەوتی حاجی مەلا ئەسعەد، منداڵی گەڕەکەکە سەرگەرمی قەپوقیری جگێنە و تۆپێنە بوون، هەر کە چاویان پێ دەکەوت کەلا و جگ و تۆپیان لە دەس بەر دەبۆوە و خۆیان بە دیواری ئەم بەر و ئەو بەری کۆڵانەوە دەگرت تاکوو لەبەر چاوانیان بزر دەبوو.. ئینجا وردە وردە دەگەڕانەوە بۆ گەمەکانیان.

من ئەمانە و سەدان شتی دیکەشم دەدیت لەو بابەتە کە لە کەسی دیکەم نەدەدیت. رۆژ لە رۆژ هەیبەتی لە دڵمدا کاریگەرتر دەبوو.

دیارییەکی بەنرخ لە مامۆستایەکی بەڕێزەوە

راستی نووسینی کتێبێکی ئاوا گەورە وگش لایەنە لەبارەی پیاوێکی ئاوا گەورەدا کە لە چەندین لاوە مێژووی خەبات و شانازییەکانی گەلەخەباتکارەکەشمانە هەروا بەسادەگی و سووک و ئاسان پێک ناهێنرێ وهەروا بێزەحمەت ورەنج وکوێرەوەری ساز ناکرێ و هەرگیزاو هەرگیزلە شتە گونجاوەکان ناژمێردرێ. جا ئیتر هەر بویە منیش بە ناچاری داوای کۆمەک ویارمەتیم لە پێک هێنانی ئەو کتێبەدا لە گەلێک لە زاناودانا و پسپۆڕانی کوردستان کردووە وهەرکەس گومانی کەمە زانیارییەکیشم لە بارەی مەلای گەورەدا لێ کردبێ بە لەونێک دەستی نیازم بۆد رێژ کردووە .

جا یەکێک لەو کەسانەی کە داوای کۆمەک و یارمەتیم لێ کردوون وبۆرازاندنەوەی کتێبی (کوڵی دڵی مەلای کۆیی) دەستی خوازیاریم لە پێش پان راکردوون مامۆستای بەڕێزم جەنابی مامۆستا مەلا عەبدورەئووفی نەقشبەندی لە شارە جوانکیلانەکەی سەردەشتێ لە گوێن بەهەشت بوو.

لەو بارەوە یەک دوو جار باس ووتووێژم لە گەڵا کردبوو، لێی حاڵی ببووم کە زانیارییەکی باشی سەبارەت بە مامۆستای گەورە لە لایە و سەرەڕای ئەوەش دیتم کە ئەو بەڕێزە ڕێزێکی زۆری مەلایانە بۆ مەلای گەورە دادەنێ و زۆریشی خۆش دەوێ و شانازیشی پێوە دەکا، تەنانەت لە سەر نووسین و تۆمار کردنی ژیاننامە و راڤەی بیرورِا و هەڵوێستەکان و هەڵبەستەکانی ئەو مەزنە مەلایە زۆریشی دنە دام.

منیش زۆر بە گەرمی داوام لێ کرد کە هەر زانیارییەکی کە لە مەڕ ئەو هۆزانە لێزانە زۆرزانەوە هەیەتی پێشکەشم بکا و هەر ئەندازە دەتوانێ لەو بارەوە یارمەتیم بدات.

ئەویش بەڵێنی پێدام، بەڵام فەرمووی نەوەک لە بیرم بچێتەوە بە تەلەفۆن لەگەڵم باس بکەوە، دوو سێ جار تەلەفۆنم بۆ کرد و دوایی نامەیەکیشم هەر لەو بارەوە بۆ نووسی. جا ئەویش خوای گەورە پاداشی باشی بداتەوە لە وەڵاما ئەم دیارییە بەنرخەی بۆ ناردم، کە هەم لەبەر ڕێزی وی و هەم لەبەر چەند ڕاژۆ (نکتە)یەکی زۆر گرینگ و سەرنج ڕاکێش پەراوێزەکانی هەر بە دەقی وێژامە(عبارت)ی خۆی دەخەمە بەردەستی خوێنەرانی خۆشەویست و هیوادارم کە زۆر بە وردی بیخوێننەوە وسەرنجی بدەن. تا بزانن مامۆستای گەورەمان چ ئەندازە و تا چ ڕادەیەک دڵسۆزی ئایینی پیرۆزی ئیسلام و کورد و کوردستان بووە و چەندە بۆ ئەو خەڵکە سووتاوە و چۆن خۆی بۆ لێر و لەوێ داوە و پەنای بۆ ئەملاو ئەولایان بردووە!! بزانن کە چۆن وێڕای بانگی گشتی و هاواری هەراو لە هەمووان وردە بانگ و وردە هاواری تایبەتیشی لە هێندێکان کردووە، بە هەموو جۆر گازی کردوون کە بێنە ناو مەیدانی خەبات و تێکۆشانەوە. بەڵێ ئەو دیارییەی مامۆستای بەڕێزم بریتی بوو لە ودمنامە (اجازە نامە)یەکی خودی مەلای گەورە کە بۆ یەکێک لە فەقێکانی و دم وەرگری خۆی بەڕێز جەنابی مەلا سەعدی کۆیی قەڵادزەیی نوسیویەتی و هەروەها کورتە باسێک لە ژیانی مەلا سەعد و نامەیەکی کە جەنابی مەلای گەورە بۆ بەڕێز مەلا محەمەدئەمینی بێژوەیی (شێخەمین) نووسیویەتی و چەند داوایەکی گرینگی لێ کردووە و هەروەها نامەیەکی مەلا ئەحمەدی ئەشکەیی کە بە میرزا ئەحمەدی ئەشکەیی بەناوبانگە بۆ خودی مەلای کۆیی.

من خۆم لام وایە کە ئەو نامەی مامۆستای گەورە بۆ جەنابی مامۆستا مەلا محەمەدئەمینی بێژوەیی نووسیوە بەشێک یا نموونەیەکە لەوهەمووهەوڵ وتەقەلایەی کە ئەو بەڕێزە بۆحاڵی کردن وراپەڕاندنی خەڵکی کورد داویەتی.بەڕاستی وا وێدەچێ کە ویستوویەتی لانی کەم چەند کەسێکی وەک بەڕێز مامۆستا محەمەدئەمینی بێژوەیی بکاتە هاوبیروباوەڕوهاوکاری خۆی و بیانهێنێتە مەیدانی خەبات و لە دەوری خۆی کۆیان وەکاتوئیتر هەژار گوتەنی:

(بە رد) = خەڵک لە خۆی کۆ وەکا پێم وایە
شۆڕشی گەرمی لە بن سەردایە

وەک رابرد دەڵێن مامۆستای گەورە زۆر جاران دەیفەرموو: ئەگەر سێ مەلام لەگەڵ بان، یان سێ مەلام بۆ حاڵی کرابان سێ پارچەی کوردستانم سەربەخۆ دەکرد. جا من دەڵێم رەنگە بەڕێز شیخەمێن کە مەلایەکی زۆر زانا و دانا و هەڵکەوتوو بووە یەکێک لەو سێ مەلایانە بووبێ کە مامۆستا مەبەستی بوون کە لە گەڵی بن بۆ رزگار کردن و سەربەخۆ کردنی کوردستانی گەورە، کە هەر لە خودی ناوەرۆکی نامەکەشی وا دەردەکەوێ و دیارە کە چی لێ دەوێ.

بەڵام بە داخەوە بۆمان روون نەبۆوە کە داخوا وڵامی ڕێزدار شێخەمین چ بووە؟ئایا هەر بێدەنگی لێڕا کردوە و لەماکا بە ئاواڵ و هاوتای خۆی نەزانیوە؟ یا وڵامی داوەتەوە و بە بوون یا نەبوون بە جۆرێک حاڵی کردوە و لە مەبەستی خۆی و بەڵام ئەو گەنجینە مێژووییە دەس ئێمە نەکەوتوە بۆ ئێمە روون نییە.

بە ڕاشکاوی دەتوانین بڵێین کە ئەو نامەی مامۆستا بۆ شێخەمین هەروەک نامەکان و هۆنراوەکانی دیکەی زڵقێکی چووکەیە لە کوڵی دڵی مەنجەڵی دڵی وەکوڵ هاتوو و دەروونی پڕ ئاگری ئەو ڕێزدارە. بەڵێ ئەو بەڕێزە لەم بەڕێزە لەو ڕێزە هۆنراوەدا جاری وایە بە توانج و پلار و تانە و تەشەر و لاتاو و تانووت و لادراو و وێچواندن و وەرگیرا و ڕێکوڕاست و راستەقینە (کنایە و مجاز و تعریض و تشبیە و حقیقیت و استعارە) پێی رادەگەیەنێ کە جەنابی مەلا تۆ پیاوێکی زۆر گەورە و بەڕێزی و لە نێو خەڵکدا قسەت دەڕواو فەرموودەکانت خاوەن شوێن و چەخەرن، کەوایە هەستە و ڕاپەڕە و وەخۆ کەوە. ئەمڕۆ ئیتر ڕۆژی کڕ بوون و بێدەنگی نییە، پێشینیانی ئێمەش هەر کەسە بەشی خۆی تێکۆشاوە و ئێستا ئیتر نۆرە لە سەر من و تۆ راوەستاوە، دەوەرە با ئێمەش ئەرک و سپاردە و بەرپرسییەتی خۆمان بەجێ بێنین.

من زۆر لە مێژە خەریکم کە بۆ ئەو ئایین و گەل و نیشتمانە دابەش کراوەی کورد کارێک بکەم، بەڵام لەبەر ئەوەی بە تەنێم و دیارە، کە دەستکێش بە تەنێ تەقەی لێ نایەت تا ئێستا کارێکی ئەوتۆم بۆ نەکراوە و داخەکەم خەبات و تێکۆشانی بێوچانی من تا ئەوڕۆ ئاکامی دڵخوازی خۆمی نەداوە.

جا سەرەڕای ئەوەش ئەوەندەم کەند و کۆسپ و لەمپەری جۆراوجۆر لەسەر ڕێگەی خەبات و تێکۆشانە کە هەر چی دەکەم و دەکرێنم دەرچوون و دەرەتانم لێی نییە و شێخگەلی جۆراوجۆر و گاڕانی مرید و دەروێشانیش ئەوەندە زۆرە کە هەموو وڵاتیان لێ تەنیوم!! بە داخەوە توانیویانە خەڵکی هەژار و نەخوێندەواری کورد بە جارێ گومڕا بکەن و ڕێگەی لێ بگۆڕن و

ڕەببی ئەوی ڕێگەی لە کوردەکان گۆڕی
لەعنەتی خودا لە ئەلحەد و گۆڕی

بەڵێ ئەی شێخی ئەمین تۆی شێخی ئەمین و لە لات دەدرکێنم کە بە راستی ئەو نەیارانەی گەلی کورد، کوردیان لە رێی راستی لاداوەو بە لارێدا بەرەو ئامانجی گڵاوی خۆیان ئەوا دەیئاژوێنن. خۆت دەبێ بزانی کە ئەوانە لە هەر لایەکەوە وەها بەربوونەتە گیانی خەڵکی هەژاری کوردەواری کە بە جارێک مێشک و بیر و هەست و ئاوەزیان تالان کردووە و لە راستی و راستەقینە دووریان خستۆتەوە!! ئەوانە خۆت دەزانی کە دژمنی کوردن.

رەببی ئەوی کە دژمنی کورد بێ
چاوی با دەرپەڕێ و ملی ورد بێ

یا شێخ من بەو دەردەی دووچارم و هەرچی دەکەم و دەکرێنم بۆم حاڵی ناکرێن و لێم حاڵی نابن. دەڵێی ئەو ئایەتە کە دەفەرموێ: (صم بكم فهم لايرجعون) دروست لەگەڵ وانییەتی! بەڵام جەنابی مەلای تۆ زۆر چاک لە قسەم حاڵی دەبی و چاک دەزانی دەڵێم چی، خۆ گەلی هەژاری چاو بەستراوی لێقەوماوی دابەش کراو و ماڵ خوراو حاڵی نابێ و هەر پێی وایە شێخ خودا چکۆڵەی وییە و دەبێ هەر بە هۆی خودا چکۆڵەش پێوەندی لەگەڵ خوای گەورە هەبێ. ئێستاش هەر پێی وایە باران بە فەرمانی شێخ ئەبارێ و هەرچی شێخ نەیداتێ نایبێ و هەرچی شێخ بۆی نەکا بۆی ناکرێ!!

جا کەوایە هەستە و راپەڕە و وەخۆ کەوە و خەڵکی خەو لێکەووتووی کورد لەو خەوە خەستە وەخەبەر بێنە بانگی بێدار باشیان بە بن گوێدا لێبدە و با لەو خەوی چلە ئەغیار ببنەوە. هەستە وەرە مەیدانی خەبات و تێکۆشان و شۆڕش بکە بۆ گەل و ئایین و نیشتمانەکەت، وەرە با پێکەوە ئەم خەباتە خواییە (جهاد) دەس پێ بکەین.

یا شێخ! تۆ بەرپرسی کە دەبێ حاڵی بەدحاڵی گەلی هەژاری کورد بگۆڕی و بە هەموو هێز و توانای خۆت بۆ ئاڵوگۆڕ کردنی ژیواری کوردەواری هەوڵ بدەی.

چونکە تۆ ئەگەرچی شێخیش نیت و بەڵکە مەلای وڵاتی کوردەواری بەڵام چونکە نێوبانگی شێخایەتیت لەسەرە ئەو خەڵکە نەزان و نەخوێندەوارە چاکتر بە قسەی تۆ دەکەن. خۆ تۆ خۆشت زۆر چاک ئاگات لە حاڵی بەدحاڵی کوردی هەژار و ستەملێکراو هەیە و دەزانی کە لە چ حاڵێکدایە و ئیتر پێویست ناکا من بۆت باس بکەم.

کەوایە وەرە دەستت وە دەستم دەو وەرە مەیدانی هەوڵ و تێکۆشانەوە وبا پێکەوە لە ڕێی خوادا بۆ گەلەکەمان شۆڕش بکەین. من زۆر چاک دەزانم کە تۆ پیاوێکی زۆر چاک و شەریف و پیرۆزیو جێی خۆیەتی کە پێت بڵێم پیر و پێشەوا، بەڵام ڕاستی یا شێخ ئەو شێخانە کەوا لە وڵاتا هەن هەر هەموویان هیتم(قطب)ی دەسگیرن و دەستی خەڵک دەگرن و چاوی خەڵک دەبەستن! و لە هەموو کار و کۆشش و خەبات و تێکۆشانێک دەیگێڕنەوە. ئەوانە پێیان سپێردراوە کە خەڵک بەرەو تەمبەڵی و تەوەزەلی و نەخوێندەواریو بێکاری و نەزانی ڕابکێشن و دەستییان لە تەختەی ببەستن و لە ئامانجی بەرزی کەماڵ و تەواویەتی و تێگەیین و پێگەیین بیانگێڕنەوە و ئیتر حاجی قادر گوتەنی:

که دەیگوت پیرم و من دەستگیرم
لە لام وابوو لە بەر جەهل و نەزانی
کە پیر بووم تێگەیشتم دەستی گرتم
لە کەسب و کار و تەحسیلی مەعانی

جا یا شێخ! تۆش دەستگیری و ئەوانیش هەر دەستگیرن! بەڵام تۆ بۆ کەماڵ و بەرەو کەماڵ و تەواوی دەستی خەڵک دەگری و بەرەو سەرکەوتن و خۆشبەختی دەیانبەی. ئەوانیش دەستی خەڵک دەگرن و لە کەماڵ و تەواویو کامەرانی دەیگێڕنەوە! کارەکانتان جیاوازییان زۆرە ئی تۆ بۆ کەماڵە و ئی وان لە کەماڵە یان هەر بۆ ماڵە. ئامانجی وان ماڵە و ئامانجی تۆش کەماڵە. جا کوردی هەژاریش زۆر خاوە و زۆر خەمبارە و زۆر هەژار و زۆر نەزانە تەنانەت شیرو خامەی شیر لێک جیا ناکاتەوە! هەر بۆیە نەیاران و دژمنانی بە شیر کەوتوونەتە سەروگوێلاکی و لە جێی شیرێک کە پێغەمبەر باسی لێ کردووە ئەوا بە شیر لە سەر و پۆتەڵاکی دەدەن.

ئەو خەڵکە کوردە هەژارە ئەوەندە نەزان و ناحاڵین کە فەرقی پێ ناکەن کە بە شیری بڕندە و دڕندە دەیبڕن و دەیدڕن هەروا دەزانن کە ئەوا (انهار من لبن و انهار من عسل مصفی) چۆمی شیر و هەنگوینە و شوکرانەی لە سەر دەکەن. جا کەوایە دە وەرە ئەی برای بەڕێز، با پێکەوە بیرێکی بنەڕەتی و تەگبیرێکی ژیرانە بۆ حاڵی بەدحاڵی ئەو خەڵکە لێقەوماوە بکەین (الا کلکم راع و کل راع مسؤول عن رعیته).

راستی هیچ ریایی و رووپامایيت لەبەر ناکەم و زۆرم خۆش دەوێی و پێم پیاوێکی باشی و بە چاکت دەزانم و لاشم وایە ئەگەر وەخۆش کەوی و بانگەوازێکی شۆڕشگێڕانە بکەی و بتهەوێ خەڵک راپەڕێنی، قسەت گوێ لێ رادەگرن و فەرمانت بەڕێوە دەبەن، دەیجا تۆش قسەی من بە کەم مەگرە و رابە و بە بانگاوازی خۆت کوردستانی مەزن پڕ بکە (من اصبح و لم یهمتم بامور المسلمین فلیس بمسلم).

یا شێخ من بێفێڵ و تەڵەکە و بێدرۆ و دەلەسە لەگەڵتام و لەو ڕێبازەدا پشتت بەر نادەم. دەخیل و سەد دەخیل کاتی راوەستان نییە. دەس لە دەست و قەوەت لەخوا، و خۆ ئیتر ئەگەر برا لەلای برای بێ مەگەر بەڵا لە لای خوا بێ، دەنا بێگومان سەرکەوتن مسۆگەرە و (ان الله يدافع عن المؤمنين)

جەناب، باوکم شێخ عومەری خۆش دەویست و منیش تۆم خۆش دەوێ، ئەوان هەردووکیان رۆیشتن و بە رەحمەتی خوا شاد بوون و ئێستاکە نەماون و نۆرەی من و تۆیە. بەڵام خۆشتان باش دەزانن کە نەباوکم دەروێش و مریدی شێخ عومەر بووە نەمنیش دەروێش و مریدی تۆم بەڵکە خۆشویست و دۆست و دڵسۆزتم.

خۆ تۆ یا شێخ زۆر چاک دەزانی کە وشەی شێخ وشەیەکی هاوبەشە (مشترک)ە و وشەی هاوبەشیش چەند واتایەکی لێ دەفامێتەوە. شێخیش هەم بە مانای پیر و دەستگیرە و هەم بە مانای شێخی خاوەن تەکیە و خانەگایە و هەم بە واتای پیر و بەساڵاچوویە و هەم بە واتای رابەر و پێشەوایە. خۆ وشەی هاوبەشیش چاوگەی خەراپی و کانگای فەسادە، چونکە هەروەک کە کەڵکی چاکی لێ وەردەگیرێ کەڵکی خەراپیشی لێ وەردەگیرێ و بۆ چاکە و خەراپە وەک یەک بەرکار دەبرێ. هەر ئەوە کە بابم شێخ عومەری خۆش ویستووە رەنگە کەڵکی خەراپی لێ وەربگیرێ و هێندێک کەسی سادە و ساویلکە پێیان وا بێ کە مریدی بووە لە مەرجێکا تۆ خۆشت لە رووی زانیاری زۆرتەوە دەزانی کە زانا و دانا و بلیمەتێکی وەک بابم قەت و قەت بۆ مرید نابێ. چونکە پیاوی نەزان و کەم ژیری نەبێ نابێتە مرید. من خۆم لە خزمەت تۆدا ڕێز و حورمەتێکی تایبەتیم هەیە و زۆرم خۆش دەوێی و باوەڕو متمانەم پێتە و دەمهەوێ کە بە هاوکاری بەڕێزتان کارێکی گەورە و گرینگ بۆ ئایین و گەل و نیشتمانەکەمان بکەم.

کاکی خۆم تۆ خۆت زۆر چاک دەزانی کە کۆلکە مەلاکان نۆکەری شێخە نارەواکانن و ئەوانیش گومانی تێدا نییە کە سیخوڕ و بەکرێ گیراوی ئەملا و ئەولایانن و ئایین و ژیانی گەلیان بۆ بێگانەکان تاڵان کردووە و بە کوردی دژمنان توانیویانە بە هۆی وانەوە گەلی کوردی بێچارەو هەژار و لێقەوماو لەئایین و ژیان و سەربەخۆیی و دەسەڵات و سەربەرزی و شانازییەکانی خۆی ببڕن!.

بە داخەوە خەڵکی نەزان و نەخوێندەواریش هیچ فەرقێی پێ ناکاو جیاوازی بۆ دانانێت و پێی وایە تەنانەت ئەو دژگەلییانەش هەر مەلا و پیر و پێشەوان. راستی ئەوەش کە وشەی مەلا و شێخ هەر کامە وشەیەکی هاوبەشە کۆمەک و یارمەتییەکی یەکجار زۆری بەو مەبەستە گڵاوە دژی گەلییەی وانی کردووە و زەرەر و زیانێکی زۆری لە کوردستاندا بە ئایینی پیرۆزی ئیسلام و گەلی کورد گەیاندووە. چونکە خۆ بە کۆلکە مەلا و کۆلکە شێخە بێگانە پەرستەکانیش هەر دەڵێن مەلا و شێخ.

خۆت دەزانی و ئاگاداری کە هەر لە زۆر کۆنەوە و زۆر لەمێژە تا ئەمڕۆ مەڵبەندەکانی ئالان و کۆیە مەڵبەند و ناوەندی زانست و زانیاری بوون و هەر دوو جێگەی بووژانەوە و بزووتنەوەی زانیاریو هەرێم و قزگەی (مرکز)ی رۆڵەی بەئەمەگی تا ئەندازەیەکی زۆر پێشکەوتووتر بوون. بێشەڵانی زانست و زانیاریو شێرە زاناکانی کوردەواری و پێگەی قارەمانانی هەڵکەوتووی زێد و گەل و نیشتمان بوون.

کاکە! تۆ خۆت زۆر چاک دەزانی کە مەڵبەندەکانی ئالان و کۆیە هەر لە کۆنەوە جێگەی شەرەف و زانست و زانیاری و هۆشیاری و بێداری و کوردایەتی و مەردایەتی و دلێری و بوێری بوون و ئێستاش لە دەورەتی دە زەمانان ئەوا نۆرە لە سەر من و تۆ

راوەستاوە و خۆ ئیتر ئێمەش نابێ بیدۆڕێنین دەنا بێگومان ئابڕوومان دەچێ لە لای خوا و خەڵک. هەرگیز نابێ بهێڵین ئەو ئاڵا رەنگینەی زانست و زانیاری کە پێشینیانمان لەسەر شانی خۆیان دانابوو بە شنە بای ئایین و دینداری دەشەکایەوە، وە عەردی بکەوێ و دەبێ هەروا بەرز رایبگرین. چاخ هەر بەرەو پێش دەچێ و جەنگەی خەبات و دەمی راپەڕینە، جا ئەگەر تۆش لەگەڵم بێیە مەیدانێ، بێگومان پێکەوە دەتوانین تۆماری نالەباری خەیانەتکاری شێخ بازاڕی بەو نەیارانەی ئایین و گەل وەپێچین و پێیان لوول دەین و دە زبڵدانی مێژووی بهاوێین.

کاکە گیان من وا لێرە لە کۆیە زۆر چاک خەریکم و هەر چۆنێک بێ توانیومە لانیرێکی رابگرم. من لەباتی ئەوەی کە وەک هێندێکان خەریکی خەڵک کەر کردن و مرید و دەروێش بازاڕی بم زۆر بە سەختی بە بڵاو کردنەوەی زانست و زانیاری و وانەوێژی و ئامۆژگاری خەڵکەوە خەریکم. وانەی زانایانی ئایینی دەڵێمەوە و مەلا و پێشەوا بۆ خەڵک پەروەردە دەکەم و نەزان و نەخوێندەوارەکان ئامۆژگاری دەکەم. خەو و خوم بۆتە نووسین و کتێب دانان و راوەستانم نییە و دەمهەوێ بە زمانی شیرینی کوردی راڤە (تفسیر)ی قورئانی پیرۆز بنووسم. کارم زۆرە و ئاوات و ئامانجگەلێکی زۆر گەورە و مەزنم لە پێشن.

جا تکایە تۆش قۆڵی خیرەت و هیممەت هەڵماڵە و وەرە مەیدانی هەوڵ و تێکۆشان و بۆ رزگاری ئایینی پیرۆزی ئیسلام لە چەنگی خەرافات و گەند و کەلاشێکی کە بە هۆی دژمنانی زانا و دۆستانی نەزانەوە رەگەڵی خراوە و هەروەها بۆ سەربەرزی و سەربەخۆیی گەلی خۆت وەکوو مەردانی ئازا خەبات بکە.

وەرە با پێکەوە تێکۆشین بۆ رزگاری گەلی کوردی زۆر لێکراو و کوردستانی دابەش کراو. براله! نەزان چی لە دەس نایەت و ئەوە ئەرکی سەرشانی ئێمەیە کە دەبێ ئەوانیش حاڵی بکەین. خەڵکی نەزانی ئێمە خۆی لە زاری گورگی دایە و هەژدیها هەڵیلووشیوە.

راستە رێگای خەبات زۆر سەخت و تووش و دژوارە و گەلێک کەند و کۆسپی وەهای لەسەر چەقی رێگایە کە بە هەموو پاڵەوانێکیش لاناچێ، بەڵام ئەوە بزانە کە لە رێگایەدا بە تەنیا نیت و لانی کەسێکی وەک مەلای کۆییشت لەگەڵە.

من ئەگەرچی زۆر بە سەختی دژ و نەیاری شێخگەل وشێخ بازاڕیم، بەڵام هەرگیز دژ و نەیاری تۆ نیم و بەرهەڵستیت ناکەم، چونکە بەڕاستی پێم وایە حیسابی تۆ زۆر لەوانە جیایە و تۆ زۆر زانا و دانا و مەلایەکی تێگەیشتووی، خو منیش هەر تەنیا دژ و نەیار و بەرهەڵستی خەرافات و پڕوپووچ پەرستی و ئەو شتانەم کە بە نێوی دین لە دینیان زیاد کردوون و دژمنی ئەو کەسانەم کە بە ناوی دین بوونەتە ملۆزم و لە سەر ورگی خەڵک دەلەوەڕن و هەر لە ماکا دژی رێبازی خودایین و نەیاری ڕەدا و راستەقینەن.

راستی ئەو کارەی ئەو نەیارانە دەیکەن گەلێک لە زانست و زانیاری و لە ئایین و رێبازی خودا دوورە، بەڵام چونکە تازە دڵیان وەکوو قیر رەش بووە ناگەڕێنەوە سەر رێگای راست و لەسەر رێگەی چەوت و چەوێڵی خۆیان دەڕۆن و خەڵک بانگ دەکەن بۆ دۆزەخ! و ئیدی هەر کەس وەدوایان بکەوێ هەتا ملان بە قوڕێدا دەچێتە خوارێ.

من زۆر چاک دەزانم و باوەڕم بەوەی هەیە، کە تۆ هەرگیز وا نیت و چاو لەوانە ناکەی. تۆ جگە لە رێگەی راست و رەوان و رەوشی چاک و پاکی پێغەمبەر(وەپێش خەڵک ناکەوی، چونکە تۆ

زانا و باش مەلای وڵاتی کوردەواری و ڕۆڵەی بنکەی بووژانەوەی زانست و کوڕی جگەرگۆشەی مەڵبەندی ئالان فێرگەی ئیبنولحاجی سنجووەیی و مەلا عەبدوڵڵای بێتووشیت. دیارە مەلاش ئەگەر مەلا بێ، دەبێ دڵسۆز و خەمخۆری خەڵک بێ و چاو لە ڕەوشی پێغەمبەری مەزنی ئیسلام بکا و هاوڕێ و هاوکارێکی دڵسۆز و بەختەمام (ئەمین) بێ بۆ خەڵکی هەژار.

برای بەڕێز، ئەو ڕێگایە گەلێک سەخت و دژوار و پڕ کەند و کۆسپ و پڕ خەتەرە و هەمیشە مەترسی مەرگی لێ دەکرێ، کە ئایە بۆ ڕێگوزەری لەو ڕێیەدا ئاواڵ و هاوڕێی دڵسۆز و هۆشیار و بەختەمام و ئەمین پێویستە و ڕێبواری ئەو ڕێگایە دەبێ وەکوو مووسا و خزر پێکەوە ڕاست و دروست و ئەمین و پاک و خۆیی بن.

جا ئەگەر بەڕێزتان مەیل و ئارەزووی هاوکاری و هاوخەباتی ئێمەتان هەبێ و ئامادەی هاوڕێییمان بن، من ئارەزووم زۆرە و مەیلم بەتینە، زۆر زۆرم پێ خۆشە لەگەڵتا هاوکار و هاوڕێ بم.

ئیتر کەوایە وەرە مەیدانێ دەس لە دەست و قەوەت لە خوا با پێکەوە بە هاوکاری یەکتر بۆ ڕزگاری گەلە چەوساوە و نیشتمانە دابەش کراوەکەمان لە چەنگاڵی ستەمی ستەمکاران و هەروەها بۆ ڕزگاری ئایینی پیرۆزی ئیسلام لە کوردستاندا لە چەنکی دژمنانی فێڵباز و زۆرزان و دۆستانی گەوج و نەزان و دەرهێنانەوەی جڵەوی کار لە دەستی شێخە خەیانەت پیشەکان و ئاغا زۆردارە خوا نەناسەکان وەخۆ کەوین.

کاکی خۆم ئەمە دەست و پێمان بەستراوە، قەڵەممان شکێنراوە، وڵاتمان دابەش کراوە و داگیر کراوە و هەر خوا خۆی دەزانێ چمان لێ کراوە، و چمان پێ کراوە، تۆ بە تەمای کێیت؟ پێت وایە شێخە زگ زلە گەل خۆرەکان بەزەییان بەو گەلە هەژارەدا دێت و کەمێک

کەمتری قووت دەدەن یان برێک بە گرانتری دەفرۆشن و چی دیکەی هەرزان فرۆش ناکەن؟ یان پێت وایە ئاغا ستەمکارەکان تیتۆڵێک لە هەمزاغای بەگوڕی مەنگوڕ دادەدڕن و چاوێک لە سمکۆخانی ئەردەڵانی شێری بێشەڵانی سەڵماس و چیهریق دەکەن و بۆ رزگاری گەلەکەیان وەخۆ دەکەون؟ سەرەنجام لە پێناوی کامەرانی هۆزەکەیاندا گیانی شیرنی خۆشیان بە سەخاوەتەوە دەبەخشن و پێشکەش بە دایکی نیشتمانی دەکەن؟ یا مەلاکان چاو لە پێغەمبەرﷺ دەکەن و بۆ خەباتی خوایی (جهاد) وەخۆ دەکەون؟،

راستی یا شێخ! من دەڵێم ئەورۆ گەلی کورد دڵسۆزێکی نییە کە خەمێکی بۆ بخوات. تەواوی گەلانی جیهانیش هەر بەو شێوە رزگار بوون و لە هەوەڵەوە هەر یەک یا چەند کەسێک خەمخۆریان بۆ کردووە و بۆی وەخۆ کەوتوون تا سەرەنجام راپەڕین هەروا و گشتی بووە رێگەی خەباتیان پانتاو کراوە و لە ئاکاما بە ئاوات و ئامانجی خۆیان گەیشتوون.

بەڕێز! من بە هاوکاری و هاوڕێیەتی تۆ گەلێک قاییلم و زۆریشم پێ خۆشە و شانازیشت پێوە دەکەم و ئامادەشم لە پێناوی پارازتنی ئیسلام و رزگار کردنی کورد و کوردستان و سەربەخۆیی وڵاتەکەم هەرچی لە دەستم بێت بیکەم و لە هەموو شتێکی خۆشم بگوزەرێم، چونکە بەڕاستی من بیر و باوەڕم وایە کە:

نەوتی باباگوڕگوڕی چۆن دەچێ بۆ پاریسێ
ئاوری حەسرەتۆمەندی لە دەروونم داییسێ

جا تۆش وەرە وەک من بیر بکەوە با بەرگی دیلی و کۆیلەتی فڕێ دەین. لەو رێیەشدا لە هیچ سڵ مەکە و لە هیچ شتێک مەترسە. چونکە ئێمە، کە لە سەر رێی رەداین خوای گەورەمان پشتیوانە و

خواشـمان بەسـە بـۆ یاریکـاری و ئیتـر ئەویـش خـۆی باشـترین یارمەتیدەرە (حسبنا الله و نعم الوکیل نعم المولی و نعم النصیر)

جا لە دواییشدا لە پەروەردگاری مەزن و بێهاوتـا دەپـاڕێتەوە و دەفەرموێ: ئەی خوای گەورە ئاخیرمان خێر بکە و دواییمان وەخێـر بگێڕە. بەڕاستی تۆ هەر خۆت بیـسەر و بیـنەری و چـاک دەبیـسی و ئاگات لیە کە من چ دەڵێم و دەشبینی و زۆر چاک دەزانـی کە مـن چ دەکەم بۆ گەل و ئایین و نیشتمانەکەم و خۆشت دەزانی کە مـن دڵـم چۆنە و چی تێدایە.

من زۆر چاک دەزانم، کە تۆ پیاوێکی زانـا و دانـا و لێهـاتووی و زۆرم پێ نـاخۆشە ئەوهەموو زانیاریو لێهاتووییەی تۆخەسار بێ و هیچ کەس کەڵکی لێ وەرنەگرێ.

روون كــردنەوەیەک لە ســەر ژیــانی مەلا مــحەمەد ئەمینــی بێژوەیی.

ئەو بەڕێــزە كە نــاوی محەمەدئەمــین و ناوبــانگی شــێخەمینە زانایەكی گەورە و بلیمەتێكی هەڵكەوتووی كوردەواری و دڵـسۆزێكی ئایینی پیرۆزی ئیسلام بـو لە نـاوچەی سەردەشت و لـە مەڵبەنـدی ئالان.

ئەو ئــالانەی كە رازاوە بە رەز و بــاخ و گــوڵ و گــوڵزار و دار و درەخــت و میوەجــاتی جۆراوجـۆر ورەنگـاوڕەنگە. ئـالانیش وەک هەموو مەڵبەندەكانی دیكەی سەردەشتێ مەڵبەندێكی گەلێـک خـۆش ئاووهەوای خاوەن دار و درەخـت و رەز و بـاخ و بێـستان ولـڕەوا و تەنانەت نێو جەنگەڵەكانیشی هەر پڕە لە میوەی سروشتی و مەگەر لە جـستانێدا دەنــا لە هـیچ وەرزێكــی ســاڵدا شــاخ و كێوەكــانی بێمیوەی جۆراوجۆر نـیە. ئـالان نـاوچەیەكی نە گەرم و نە ساردی مــامناوەنــدییە كە لە دامێنـــی كێوەكــانی هــۆملی ٢١٣٠ متــری و لەكـلەكــی ٢٣٤٢ مەتــری و زەرتــک دا لە ســەر لێــوای جــۆمی بەناوبانگی كەڵوێ واتا زاب صغیر هەڵكەوتووە.

سروشتی ئەو مەڵبەندە وەهایە كە خوای گەورە زۆر خۆش ئاو و هەوای ساز كردووە و هەر چەنـدە زەوی وزاریـشی زۆر كەمە، بەڵام زۆر پڕ پیت و بەرەكەت و خاوەن ئاو و كانیـاوی سـارد و خۆشـە و خەڵكێكــی زۆر بــاش و موســڵمان و كــورد و بەشــەڕەفی تێـدایە، هەرچەندە زۆر بە كەمی كەڵـک لە ئـاوی چۆمی كەڵـوێ وەردەگـرێ بەڵام زۆربەی خاكەكەی بەراوە و تـرێ و مێـوژە رەشـەی ئـالانێ لە تەواوی كوردســـتاندا بەنێوبـــانگن و هەنـــارو هەرمێـــی زۆر و جۆراوجۆری هەیە.

قزگە و ناوەندی ئەو مەڵبەندە گوندێکی گەورەیە بە نێوی بێژوێ کە زۆر کۆنە و لە داوێنی کێوی هۆمل هەڵکەوتووە و منیش خۆم لە ساڵی ١٣٥٢هـ ماوەیەک لەو گوندەم خوێندووە لە خزمەت مامۆستا مەلا رەئووفی نەقشبەندی کە نەوەی خودی مامۆستا مەلا محەمەدی بێژوەییە. ئەو کاتی هێشتا شوێنەواری حوجرە و مزگەوتەکانی چاخی مەلا محەمەدەمین هەر مابوو بەتایبەتی مزگەوتەکە کە لاشەی دوو یاری فیداکاری پێغەمبەر(تێدا نێژراوە دەستی لێنەدرابوو. جا من هەر جستانێ ئەو ساڵە لە لایەن ساواکەوە بە تاونی کوردایەتی دەستگیر کرام و تووشی گەلێک ئازار و ئەشکەنجە بووم و دوای ساڵێک زیندانی، کە ئازاد کرام نەچوومەوە وێ.

مەلا محەمەدئەمین کوڕی بەڕێزمەلا ئەحمەدی سەراوی ولە دەوروبەری ساڵی ١٢٧٧ک. لە دایک بووە ولە گەلێک لە ناوچەکانی کوردستان و شار و دێیەکانی ئەو وڵاتە خوێندووە و بۆ خوێندن لێیان ماوەتەوە و سەرەنجام لە گوندی بیارە لە خزمەت زانای بەڕێز مەلا عەبدولقادری کانی، کە بوودی ودمی مەلایەتی وەرگرتووە و ئیتر بە دەستووری مامۆستای خۆی گەڕاوەتەوە بۆ گوندی بێژوێ و بۆتە مەلا و دەستی کردووە بە راگەیاندنی ئایینی پیرۆزی ئیسلام و وانەوێژی و ئیتر گەلێکی مەلای باش پێگەیاندوون.

ئەو مەلا گەورە هەرگیز کاتی خۆی بەفیڕۆ نەداوە و هەمیشە هەر خەریک بووە. کاتی خۆی بە چەند بەش دابەش کردووە بەشێکی بۆ موتاڵا و پەرتووک خوێندنەوە و بەشێکی بەتایبەتی بۆ قورئان خوێندن و بەشێکی بۆ وانەوێژی و راهێنانی فەقێکان و بەشێکی بۆ راگەیشتن بە کاروباری خەڵک و کەمێکیش بۆ حەسانەوەی خۆی

دانابوو. ئەو خوا لێ خۆشبێ پیاوێکی گەلێک زانا و دانا و بەڕێز و ڕێزگر لە میوان و ڕێبوار و مشەختان بووە.

ئەو دوو کوڕی هەبوون کە هەردووکیانی کردۆتە مەلا و بۆ مەلایەتی پێی خوێندوون و مەلا محەمەد و مەلا مەحموود هەردووکیان لە پێش باوکیاندا کۆچی دواییان کردووە و خودی مەلا محەمەدئەمینیش دوای یەک سەد و پێنج ساڵ ژیانی پڕ لە خەبات و شانازی لە ساڵی١٣٨٠ک. کۆچی دوایی کردووە و هەر لە گوندی بێژوێ ئەسپاردەی خاکی پاکی کوردستان کراوە.

گەورەترین بەڵگە لەسەر ئەوەی کە ئەو بەڕێزە زانایەکی زۆر مەزن و بلیمەتێکی هەڵکەوتوو بووە ئەوەیە کە گەورەترین و هۆشیارترین مەلای کوردەواری واتا جەنابی مامۆستای گەورەی کۆیی لە چاو ئەو هەموو مەلایانە لەوێڕا داوای یارمەتی و هاوکاری لێ کردووە و بۆ چارەی دەردی گرانی گەلە هەژارەکەی ویستوویەتی دەستی وە دەستی بدات و هاوبیری و هاودەردی لەگەڵ بکات.

مامۆستای کۆیی زۆر چاکی تێڕادیتووە و بە راشکاوی پێی گوتووە هەر لە کۆنەوە مەڵبەندەکانی کۆیە و ئالان جێگەی پیاوی گەورە گەورە و زانا و بلیمەت و هەڵکەوتوو بوون، بۆ نموونە چەندین زانا و دانای وەک ابن الحاج سنجوەیی، مەلا عەبدوڵڵای بێتووشی مەلای بەرکۆیی و حاجی مەلا قادری کۆییان لێ هەڵکەوتووە و ئیدی ئەوان لە چاخی خۆیاندا ئەرکی خۆیان بە ڕێژەی خۆیان و چاخی خۆیان بەجێ هێناوە و رۆیشتوون و رابردوون. بەڵام دەبێ ئێمە ئەوەی بزانین کە لەو گەڕ و چەرخ و سووڕانەی رۆژگاردا ئێستا نۆرە گەیوەتە سەر من و تۆ کەوایە هەستە و رامەمێنە و وەرە مەیدانی خەبات و تێکۆشان و با وێکڕا کارێک بۆ ئەو گەلە چەوساوە لێقەوماوەمان بکەین و بە هەر

لەونێک بێ کوردستانە دابەش کراوەکەمان کەوا داگیرکەران خەریکن قووتی دەدەن رزگار بکەین و ئایینیشمان هەر لە خەتەردایە و بە تەنیاش کارێک ناکرێ دەبا ئێمە دەستمان وە دەستی یەک بدەین.

بەڵێ مامۆستای گەورە بەو پیاوە بەڕێزە دەفەرموێ: چ بکەم و بڵێم چی؟ ئاخر بە هەموو مەلایەک هەر دەڵێن مەلا و بە هەموو شخێکیش دەڵێن شێخ. و شێخ وشەی هاوبەش و هاواتا وەک مەلا و شێخ و شیر و.. بنکەی خەراپی و تۆڕی راوچیانن و دەتوانن نێچیریان پێ بگرن! کۆلکە مەلا و کۆلکە شێخان ژیان و ئایینی گەلەکەمانیان تالآن کردووە و بۆ دژمنانیان چاوی خەڵکی کوردیان بەستووە. جا تۆش هەرچەندە نێوبانگی شێخەتیت لەسەرە بەڵام بێگومان تۆ لەو جۆرە شێخە چاو بەستانە نیت تۆ زانای و ئەوەش هەرگیز لە شان و باهۆی زانایان ناوەشێتەوە. من لە کۆیە خەریکی گوتنەوەی وانەی زانایان و راگەیاندنی ئایینی ئیسلام و نووسین و پەند و ئامۆژگاریم، ئەدی تۆ چ دەکەی؟ ئایا تۆش چاو لە من دەکەی یان نا؟

جا گرینگ لێرەدا ئەوەیە کە مامۆستا محەمەدئەمین نێوی شێخەتی و هەواداری لە شێخ زیائەدینیشی لەسەر بووە و ئەو دەورانەش دەورانی شێخ بازاڕی بووە و جگە لە مەلایەکی وەک مەلای کۆیە کەس نەیتوانیوە لە ئاقاریاندا بێت و مەلای گەورەش هەمیشە هەر خەریکی پەیدا کردنی هاوکاریکی تێگەیشتوو و پێگەیشتوو بووە و نامەی رەسمیشی لەو بارەوە بۆ ئەو بەڕێزە نووسیوە نیشانەی چاکی و پاکی و تێگەیشتوویی و پێگەیشتوویی ئەو خاوەن ڕێزە بووە.

من هیچ گومانم لەوەدا نییە کە ئەویش بە لەونێک وڵامی مامۆستای داوەتەوە بەڵام بە داخەوە دوای خۆیان بەرچاو تەنگان ونیان کردووە و نەیانهێشتووە کە خەڵک کەڵکی لێ وەرگرن.

نامەی مەلای کۆیە بۆ مەلا محەممەدئەمینی بێژوێ

بسم الله الرحمن الرحیم

ئەی شەخـــسی شـــەریف و عـــالم و ژیـــر
ئەی ئەو کەســـەی جێـــیە پێـــی بڵـــێم پیـــر
شـــــێخانی کە هەن لە نێـــــو وڵاتـــــا
ســـەرجەم هەمـــوو بوونەقـــوتبی دەس‌گیـــر[1]
تـــۆ بـــۆ کەمـــاڵ و هـــی وان لە کەمـــاڵ
فەرقـــی فـــرەیە لە لای خـــاوەن بیـــر
کەمـــــاڵەهەدەف لە خـــــزمەت ئەوان
کەمـــاڵە هـــی تـــۆش بە دیـــن و تەگبیـــر[2]

[1] ـ واتە شێخەکان کەوا بڵاون لە ناو هەرێمی کوردەواریدا هەموویان دەسگیرن بەڵام ئەو دەسبرِ و مووتە شێخانە دەستت ئەگرن و ئەبنە لەمپەر لە کەسبی کەماڵ و تۆش دەستیان دەگری و هاوکارییان ئەکەی و هانیان ئەدەی بۆ کەسبی کەماڵ. بە قەولی شاعیری فارسی:

خال محبوبان سیاه و دانه فلفل سیاه   هر دو جان‌سوزند اما این کجا و آن کجا
یان بە قەولی شاعیری کوردی:
کە دەیگوت پیرم و من دەستگیـــرم   لە لام وا بوو لە بەر جەهل و نەزانی
کە پیر بووم تێگەییشتم دەستی گرتم   لە کەسب و کار و تەحسیلی مەعانی

[2] ـ لە بەینی کەماڵ و کەماڵ لە نیوە شیعری ئەوەڵ و دووهەمدا فەننی جیناس هەیە و وشەی ئەووەڵ مورەککەبە واتە چونکە ماڵ و سامان و مادیات هەدەف و ئامانجی ئەو گرۆهەیە کەوا ئەخولێنەوە و خەلیفەسازی و ئاوربازی ئەکەن و هەدەف و مەبەستی تۆش تەوجیە کردنی خەڵکە بەرەو کەماڵ و بەرزی سروشت.

جـــا کـــوردی هەزار خـــامە و خەم بـــارە
نـــازانێ کـــامە شـــیرە و خـــامەی شـــیر[1]
بە شـــیر کەوتـــوونە ســـەر و گـــوێلاکی
لە جێـــی چەمـــی شـــیر کە فەرمـــووی بەشـــیر
شـــیری بوڕنـــــدە و شـــیری دوڕنـــــدە
شـــوکری پـــێ ئەکەن لە جێـــی چەمـــی شـــیر
ئەی شـــێخی ئەمـــین تـــۆی شـــێخی ئەمـــین
تـــۆ لە قـــسەم حـــاڵی، نەک گەلـــی فەقیـــر[2]

---

[1] ـ جـا بـا دەداتەوە سـەر گەل و هـۆزی بـێهێـز و ئەڵـێ لەبەر ئەمەی بێسەواد و نەخوێندەوارە و خامە و خاوو و کەمتەجرەبەیە هەڕێ لە بڕێ ناکاتەوە و فەرقێ بە شیری تیغ ناکا لەگەڵ شیری نۆشین دەس ئەداتە شیر بازی و خۆی پێ موسڵە ئەکات و ئەبێتە نمایش‌نامە بۆ خەڵک لای وایە ئەو شیرە هەمان (لبنا سائغا للشاربین)ـە.
خامەی شیر واتە سەرشیر. لە بەینی خامە بە مانا خاو و دەستەوستان و خامەی شیردا جیناس هەیە کە ئاماژە ئەکا بۆ شیعرەکەی مەولەوی:

کار پاکان را قیاس از خود مگیـــر — گرچە باشد در نوشتن شیر شیـــــر
کان یکی شیر است و مردم می‌برد — وان یکی شیر است و مردم می‌خورد
وان دگـر در بـــادیـــە مـــردم درد — ویـــن دگـــر در بادیـــە مردم خورد

بـادیە دوو مانـای هەیە یەک چـۆڵ و بیابـان واتە شێری حەیـوان کە لەوێ ئەو پیـاوی ئەخـوا. بـادیەی تـر بە مانـا کاسـە و قـاپ و قاچاغ کە شـیر حیەوان لەوڕا مەردم بە نۆشی ئەکەن. شیریش سێ مانای بۆ گوتراون: ١ـ شیر معادل سیف ٢ـ شێر بە مانا اسد ٣ـ شیر بە مانا لبن.
[2] ـ لە بەینی بەشیر لە ئەووەڵی شیعر و ئاخری شیعرەکەدا جیناسی تەرکیب هەیە پێی ئەڵێن موجەننەح، چونکە سـەروبنی شیعرەکە بە جیناس تەواو بووە. هەی ئەوەڵیان واتە بە شمشیر کەوتۆتە داپاچینی خۆی و هەڵئەخاتەوە و بەم لام و لادا وێنەی مەست پێی وایە ئەو چۆمەنەی حەزرەتی بەشیر و نەزیر باسیان لێوە ئەکا (فیها انهار من لبن و انهار من عسل مصفی) ئەم شیرە ژەنگاوییەی کە وا زۆر بە کارێکی جاونی ئەزانێ و شوکری لە سەر

حـــــاڵی بەدحــــاڵی قەومــــــی بێچـــــارە
بـــــدە تەغییـــــرێ قـــــسەت بە تەئـــسیر[1]
بـــابم مـــوخلیس بـــوو لە بـــۆ شـــێخ عـــومەر
مـــن موخلیـــسی تـــۆم بـــێ زۆر و تەزویـــر
چەبـــکەم چە بڵـــێم لەفـــزی موشـــتەرەک
(ام الفـــساد)ە و پێـــی دەگـــرن نێچیـــر[2]
بە کـــۆڵکە شـــێخ و بە کـــۆڵکە مەلا
دیـــن و زینـــی گەل تـــاڵانە و ئەســـیر
مەڵبەنـــدی ئـــالان مەڵبەنـــدی کـــۆیە
هەر لە کـــۆنەوە بە بـــێ کێـــشە و گیـــر
(دار العلـــم) بـــوون جێـــی بـــووژانەوە
بێـــشەی رۆڵەی دیـــن عەلـــلامەی و نحریـــرد
ئێـــستاش وا نـــۆرە لە دەورەی زەمـــان
هـــاتە ســـەر تـــۆ و مـــن بە ئەمـــری تەقـــدیر

ئەکا نازانێ فەرقی هەیە شیری مەتعووم دەبێ شەکری تێکەی و بینۆشی= لیس مشتری الافلاک کمشتری الاملاک

هەرچی سمێڵ سوور بوو هەمزاغا نییە   بەینی ئەم دوو شیرە عاسمان و رێسمانە

١ ـ لە وشەی حاڵدا جیناس هەیە.

٢ ـ واتە لە کۆنەوە مەسەلەیەکە ئەڵێن لەفزی موشتەرەک ماکی فەسادە هۆی هەڵە و بە سەهوو چوونە من کە غەیبەت و مەزەممەتی شێخ و دەروێش ئەکەم و ئەو کەر بازارییەی ئەو کەرە گەلە ناویانەتەوە، بە ناوی دین و شەریعەت و تەریقەت دەرخواردی خەڵکی عەوامی ئەدەن فەرقی زۆر زۆرە لەگەڵ رێ و رێبازی پاکبازان

سگ آخر کە باشد کە خوانش نبند   بفرمای تا استخوانش دهند

بە داخەوە تەریقەت و عیرفانیان کردۆتە داو، تا بازی مەل و مەردمی بێچارە تێکەون و ئەوان سفرەیان رەنگین بێ و کاریشیان بە سەر مەسلەک و نەمانی دینەوە نییە. (ضعف الطالب و المطلوب)

بس مزور و صوفی نمای ازرق پوش   کە اقتباس کنند گفتگوی درویشان
بە زرق و دلق خلق را فریب دهند   کە پر کنند شکم ز خوان و نعمت ایشان

یـــا شـــێخ مــــن لێــــرە لەجیـــات دەروێـــشی
کــــــارم ارشـــــادە و تەدریـــــسە و تەقریـــــر
دەرســــــی عولەمــــــا و ئەنــــــدەرزی عەوام
خەو و خـــــووم بـــــۆتە نووســــین و تەحریـــــر
بە لەفـــــزی کـــــوردی شـــــیرینی بـــــێ‌گەرد
نیـــــــازم وایە دەس کەم بە تەفـــــــسیر[1]
بـــکە هیممەتـــێ مـــونکیر نـــیم بـــۆ تـــۆ
مــــــونکیرم لە بــــۆ مــــونکیر و نەکیـــــر

[1] ـ وا دیارە ئەم نامەیە لە سەردەمی دەس پێ کردنی بووە بە تەفسیری کوردییەکەی و ویستوویەتی لەگەڵ مزگێنی مەشوەرەتیشی لەگەڵ بکا ئەو دەمە تەفسیر بە کوردی باو نەبووە تەنانەت یەکێ ئایەتێکی لە ناو میسالی پەرتووکە عیلمییەکانا بۆ فەقێیەکی مانا بکردایەوە ئەیانگوت کارێکی چەوت و خەراپە و نیزیکە لە کوفر و وەرگەڕان. جا دەفەرموێ لەم کارە خێرەدا دوعای سەرکەوت و دەسکەوتم بۆ بکە من ئاقیدەی باشم بە تۆیە کە عالمی عاملی ئەفەرمێ من موعتەقیدم بە پیاوانی ئەهل ئەم کارە وەکوو سەلەفی سالحین کە رۆیشتوون خویان و راهو و رەوشیان گشت پاک و خاوێن بووە و ئەهلی مەعرەفەت بوون مەعرووف بوون بە ئەهلی عیرفان و مەعاریف منیش (آمری بالمعروف و ناهی عن المنکر)م و مونکری مونکەراتم کە ئە وبێ‌مایە و پایە و کەس نەناس و خوا نەناسانە واتە منکر و نەکرە و مجهول الحالن خستوویانەتە ناو گەل و خەڵکی کوردەوارییان پێ هەڵئەخەڵەتێنن و بە کەشف و کەرامەت و تەریقەتیان بە ناو عالەمدا بڵاو کردۆتەوە و پێیان ئەسەلمێنن ئەو کۆڵکە شێخ و کۆڵکە مەلایانە بوونە سەرەتانی گەل عەمەلیان لە سەر خەڵک هەر ئەخذ و جەڕڕە و خەڵکیش رەوانە ئەکەن بۆ سەر مەسیری اسفل السافلین واتە هەرگیز عاملی رافعە نین.

بۆ سەر بەرزی خەڵک تێناکۆشن هەر عاملی خافض و جاڕن و خەفضی خەڵک ئەکەن بۆ دۆزەخ جەڕڕی ماڵ ئەکەن بۆ گیرفانیان کە ئەویش وێنەی دۆزەخ لە کاتی پرسیار بە (هل امتلئت) وڵامەکەی هەر (هل من مزید) بە هیچ پڕ نابێ بازێ پێیان وایە جەنابی مەلای مونکیر، عەزابی قەبر و گۆڕەوشار و سوئالی مەلەکەینە هەر بە هەوای ئەم شیعرە، بەڵام وەکوو گوتمان گرشمەیە بۆ ئایەتی (کنتم خیر امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر) مەبەس لەو مونکەر و نەکیرە وا دەرئەکەوێ فرشتەی قەبر نەبن (والله اعلم)

ئەو مـــــــــونکەراتەی ئەو نەکیـــــــــرانە
دوور لە مەعـــــاریف دڵ رەش وەکــــوو قیـــر
دەیـــــکەن کە هەمـــــووی لە زیـــــددی دیـــنە
تـــۆ خـــۆت دەزانـــــی ئەی مەردی بەســیر
شـــێخی وەک کۆڵـــک مەلای بـــێکەڵـــک
بانـــگ ئەکەن لە خەڵـــک بـــۆ (بئس المصیر)
ەفیقـــــی ئەمـــــین ئەشـــێ بـــۆ تەریـــق[1]
وەک خـــــزر و مووســـــا جـــا مەبە دڵگیـــر
ئەگەر مەیلـــــت بـــــێ مەیلـــــم بە تیـــنە
لەیلـــــی بـــــێمەیـــــل ئەبەخـــشێ زنجیـــر
ئەنـــــازم پێـــــت و دوعـــــا ئەخـــــوازم
(حـــسبنا الـــــله و نعـــم النــــصیر)
ربنـــــا ارزقنـــــا حـــــسن الختـــــام
انـــــک انـــــت الــــــسمیع البــــصیر

---

[1] ـ ئاماژە ئەکا بە وشەی ئەمین بە دوو مانا ١ـ واتە شێخەمین ئەشێ بۆ رەفاقەتی تەریقە کە ئەڵێن الرفیق ثم الطریق ٢ـ مەبەست لە ئەمین پیاوی دروستکار و ئەمینە.
ئیشارە ئەکاتە جەریانەکەی حەزرەتی خزر و مووسا کە گوتی (هل اتبعک علی ان تعلمنی مما علمت رشدا) ئەڵێ ئەگەر لێم دڵگیر نەبی وەکوو خدر ئەتۆ بێسەبریم لەگەڵ نەکەی و منیش سابر بم و مەیلم بە رفاقەتی تۆوە هەیە بەو شەرتەی تۆش مەیلت بێ و پێت باش و خۆش بێ دەنا بە تاقی تەنێ هەر من حەز کەم و تۆ کەیفت لێ نەبێ ئەوە ئەبێتە عەشقی یەک تەرەفە و بێئاکامە.
گر نە از جانب معشوق بود خود کششی کوشش عاشق بیچارە بە جایی نرسد

نامەی میرزا ئەحمەدی ئەشکەیی بۆ خزمەت جەنابی ماموٚستای کۆیە

بسم الله الرحمن الرحیم

کەلامی میرزا ئەحمەدی ئەشکەیی نامەیەکە بە سووڕەتی شیعر ناردوویەتی بۆ لای ماموستای کۆیی لەو غەزەلەدا زۆر جیناس و وردەکاری بە کار بردووە و تەنانەت مەلای کۆیی رەحمەتی خوای لێ بێ کۆ بە کۆ فەرموویەتی ئەم کابرایە یا هیچ نازانێ یا هەموو شت ئەزانێ، جا وا بۆ بیرەوەری ئەودوو زاتە بە نموونەی ئەدەبی کوردی دەقی غەزەلەکەی نووسرایەوە:

لە تـــاقیبی[1] حەقیقەتـــدا کەســـێ دانـــای ئەســـرارە
لە نـــاحەق لا بە حەق مـــولحەق، حەقـــایق بیـــنە بێـــدارە[2]
لە واقفـــیە کە تـــوفیقە بە وەقفـــی وەقـــفە مەوقـــوفە
قەفـــــای قەف قەف بە قـــــافی قـــــوە دەووارە
بە جـــە هـــدی حاصـــلی تحـــصیل و استحـــصال محـــصولی

١ ـ تاقیب: تاقی کردنەوە، تەحقیق
٢ ـ لە ناحەق لا: واتە دوورە لەو لامۆیی لێ ئەکا ناچێتە کاناڵی بەتاڵەوە بە حەق مولحەقە یانی مل راکێشە بۆ حەق بە دڵ مورزەم بووە گەردنی بۆ دانەواندووە. مولحەق گەردن کەچە لە مولحەقی عەرەبییەوە هاتووە حەقایق بێنە ئیشارە بەو مەسەلە کەلامییەیە کە ئەفەرمێ حەقایق الاشیاء ثباتة واتە سۆفستایی نییە بێدارە بەخەبەرە نووستوو نییە خەبەردارە گرشمە ئەکاتە زۆر شت.

محــصل حوصــلەی حاصــل بە ئەصــلی مــا حــصل دیــارە[1]
مـــدقق بـــا لە دار الفکـــری دق البـــاب دقـــت کـــا
بە تەدقیقـــی دقـــایق دەق دەزانـــێ کـــۆیە ئەو شـــارە
خەزێـــنە نەقـــدە نەقـــدینەی نقـــووداتی نەقـــی زاتـــی
مەلا مەوسـوم و مەرسـومی لەسـەر رێـی فەخـری موختـارە
بە تەسـدیقاتی سـددیقی سـەداقەت موسـەددیقی سـیدقە
خیتـابی خـــوتبە خەتتـابێ خیتـابی ئەمـــری غەففـــارە
کە زیـنـــوورەینە چـــاوەی نـــوور ئەوە چـــاوی لەبەر چـــاوە
حەیـــاتی بـــۆ حەیـــاتی حەی پـــڕ و یەحیـــای حەیـــا دارە[2]
لە عیلمـــی حەزرەتـــی عەلـــیە ولایـــاتی بە مەعلـــوومی
شـــەرایع شـــارعە و مەشـــرەع شـــرووعی رۆژی ئەتهـــارە[3]
ئەئیمەی ئەربەعەی هەر یەک لەسـەر روبعـی کە ئوسـتادن

١ ـ بە کۆشش و خەباتی کە هەیبوو لە پێناو تەحسیلی علووم و بە هۆی داوتەڵەبی بۆ حسوولی مەحسوول و ئاوات ئەو موحەسیلە شاگردە حەوسەڵەی هەبووە بە دەستاوەردەکەی کە دەسکەوتی ئەوە لەم هەوڵ و تەقەللایەدا دیارە.

٢ ـ کە عثمان ذی النورین سەرچاوەی نوورە ئەم چاوە خانووی حەیا و زانستەی لە بەر چاوە حیاط کۆشک و حصاری بۆ ژینەوە حەی قەوم و قەبیلەی خۆی پڕە هەموو وەخت جێی کردنەوەی ئاواتە وەکوو یحیی کوڕی زکریا بە حەیا و هەیبەتە وسیدا و حصورا

٣ ـ عیلمی ئیجازدەر ئەچێتەوە سەر عەلی بە مەعلوومی بۆ شەریعەت وێنەی شارعە رێباز واز کە خەیابانی پێ ئەڵێن وەکوو مەشرەعە سەرچاوەیە کە ئاوی لێ ئەخونەوە رۆژی پاکی بۆ تلووع لە کن ئەوە دەس پێ دەکا.

(بەڵام مـن هـیچ گومـانم لەوەدا نییە کە ئەوەش هەر نەخـشەیەکە بـۆ گەورەتـر نیـشان دانی هەنتەشی عەلی لە یارەکانی دیکەی پێغەمبەرﷺکە دیارە ئەوەش زۆر مەبەستی گەورە گەورەی لەبندایە. دەبێ ئەوەش بزانین کە لە نێو یارانی پێغەمبەردا گەلێک پیاوی وا هەبوو کە لانـیکەم وەک وی هـاتۆتەوە بـۆ نمـوونە عەبـدوڵلای کـوڕی عەبـاس یەکەم راڤەدەری قورئانەکەوایە بێ‌گومان ئیجازەنامەکانی وڵاتی کوردەواری لە رووی نەخشە بـراونەتەوە سـەر عەلی./ گورزی).

وەلیعەهــدی هەموویــانە مــحەمەد یــاری هەر چــوارە[١]
لە کەرکوکـۆ وەکــوو کــۆ هەر لە کــۆ نــاکۆن لە کــن ئێــوە
کەوا کــۆی کــۆیی تــووکن کــن مەکــان و کــانی ئەدوارە[٢]
جەلیــزادە جەلــی جیلــی مەجــال و هەم ئەجەللــی جیلــی تــۆ
مەجەلـلەی جلوەیــان جــێ کــرد لە جــۆگەی ئەو جلــوەدارە[٣]
بەحــوکمی عــیلم و حــیلم و ســەبر و شــوکر تــۆوە ســەربەرزین
وە ئــــیللا جــــاهلی وەک ئەشــــکەیی گــــومڕایە بێچــــارە
ئیلاهــی تــا لە دنیــا عەمــر و زەیــدێ بــێ، ســەلامەت بــێ
ئەبــوو مەســعوود ئیبنولحــاج کە بــۆ دیــن ســەرجەمی کــارە
جەسارەت بوو کە من کردم بە کوردی وا لە سوێت مردم
نەفــامی بــوو لە دەســتم چــوو قــسوورم عەفــوە ئەمجــارە
چ بێژێ ئەشکی ئەشکی کورتە ئەشکی خۆی ئەبێ بڕێژێ
ئەگەر مــاوم لە گەرمــاوم بە گەرم ئــاوی ســەرەو خــوارە[٤]

---

١ ـ چوار ئیمامەکان بۆ گوتنەوەی دەرسی روبعی موجیب و موقەنتەر کەوا زۆر سەختن لە سەر پشتی ئەرز روبعی مەسکوون ئوستادی ئەون کە جێنشینی هەموانە و یاری هەر چوارە.

٢ ـ لە شاری کەرکوک وەکوو ئەستێرەی کۆ (پەروین) هەر لە قەدیمەوە بۆ فێر بوونی دین و دنیا جەم ئەبن لە کن تۆ لە کاتێکا کەوا کووچەی شای کۆ هەموو کون و کەلەبەری مەکان و مەعدەنو سەرچاوەی نوور و بەرەکەتە.

٣ ـ ئەی جەلیزادە جلی باپیرەت و شێخی جیلی حەزرەتی غەوس لە بۆ مەیدانی نەتەوەی جیلی تۆ رۆژنامەکانیان جلوەیی دا کە نوی (جلوە) بوو کە سەرچاوەکەی هەڵئەگیرا لە رووی نوسین. سەرمەقالەکەی بە پێنووسی تۆ کە جیلوەی زانینی و مارفەت لە مست تۆدایە.

٤ ـ ئەشکی ئەووەڵ ئیشارە بە نازناوی خۆیەتی ئەشکی دوایی بە مانا پەل و قاچ و قول و ئەشکی سێیەم واتا فرمێسکی خەم و پەژارە ئەڵێ ئەڕێژم فرمێسکی گەرمم هەتا ماوم = ئەگەر ماوم لە گەرماوم ـ واتە ئەو گوندەی کە لێی بووە گەرماو بووە کەوا لەبەر بێتووشەوەیە بە گەرمئاوی واتە بە ئاوی گەرمی فرمێسکی کە لە چاوم سەرەو ژێر

لە نامەکەی ڕیزدار ئەشکەیی دا هەست و سۆزیکی زۆر پاک و خاوین دەبینری ود یارە کە لەدڵ و دەرونیکی زورپاک وخاوین وبێ خەوش هەڵقوڵیوە و بەڵام بە داخەوە کەمیکی بولای پڕو پوچ پەرستی، یا کە سپەرستی باو لەوسەردەمی دا بایداوە تەوە، کە ڕەنگە جەنابی مامۆستاش ئەگەر وەڵامی نەدابیتەوە هەر لەبەر هێندێ بوبێ.

هەڵئەڕژێ ئەبێ لەم (گەرمابە) واتە حەمام خۆ خاوێن بکەمەوە چونکە (العنان تجریان لمن لە العینان تجریان).

دەقی ئیجازەنامەی مەلای کۆیە بۆ مەلا سەعدی قەڵادزەیی

دەقی ئیجازەنامەی جەنابی مەلای کۆیە مەشهوور بە مەلای گەورە مەلا محەمەد بن الحاج ابومسعود بۆ جەنابی ابوالفضائل رکن الدین حاجی مامۆستا مەلا سەعدی کۆیی قەڵادزەیی رحمهما الله:

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الفالق الحب و النوی خالق الانسان و ما له من المدارک و القري، العالم بما ابرزه و ما اضمره و ما نوی، فان تجهر بالقول فانه یعلم السر و الخفی، القدیر الذي استوی له ملک السموات و الارض و ما بینهما و ما تحت الثری، هو الاول و الآخر و الباطن و الظاهر منه المبدء و الیه المنتهي الهادي، من سلک منهاج الشریعة الی حقیقة الطبیعة، حتی بلغ الغایة القصوی هو الخالق الرازق الدلیل المرشد القریب المجیب السمیع البصیر المدبر المقدر البارئ المصور له الاسماء الحسنی فسحبنا الله و کفي

و الصلوة علی صاحب الرسالة و محدد جهات العدالة، المبعوث بالکتاب و المیزان مفسر آیات الاکوان بآیات القرآن، نبي الحکماء و حکیم الانبیاء، طب الارواح و دوائها و عافیة الاشباح و شفائها. نور حدیقة الوجود و نور حدقة الشهود، الامام المعصوم و المعلم المعلوم سید البشر السعید الاکبر و البدر الاتم و النیر الاعظم فخر

الانـام و واضـع الاحكـام و العـضد الاقـوي معـدن الـصدق و الـصفا سيدنا و سندنا محمد المصطفى صلى الله عليه و على آله الاذكيـا و اصحابه الازكياء و التابعين لسنته و القائمين بنصرته و الحافظين لملته و الحارسين لامته و الناشرين لدعوتـه و الـراوين لاخبـاره و الناقلين لآثاره و على كل من به اقتدي و اهتدي و اليـه سـمي و ثمـي صلوة ارق من النسيم، و احلى من العسل المصفى.

اما بعد فيقول افقر الوري محمد بن عبداللـه الجلـي مـا ذل قـوم و العلم فيهم عزيز و ما عز قوم و العلم فيهم ذليل. هذا عيان لا حاجة الي دليل فعليكم بالعلم و احترامه لتبتغوا ذروة المحمد و سنـامه و اقتبسوا من نوره ليخرجكم من الظلمات و يفتح لكم ابواب الـسموات و ينجيكم من غياهب الاوهام و الخيالات.

العلم كرامة فوق الكرامات. بالعلم يمتاز الحق عن الباطل و يعلم الممكن عن المستحيل علما يعرف به احوال المواليـد و بـه يـسخر و يخسر الهواء ويلان الحديد علما ينفع البشر في الدنيا و المحـشر و لله الشكر توجه في هذا العصر جمع الطلاب نحو خلاصـة الحقـائق و الب الالباب لا يشغلهم تصريف السيارات عن دقائق الاشارات و لا يعمهم المباني عن المعاني و المبادئ عـن المقاصـد و المواقـف عـن المشاهد و من جملتهم ابوالفضائل ركن الدين الملا محمد سـعدالدين ابن سليمان الكويي ثم الپـشدري وفقـه اللـه لمـا يحبـه و يرضـاه و اعانه علي التدريس و اغناه فانا راض من نفسه و لازم درسنا و اخذ منا علوما، فاجزنا له تـدريس العلـوم العاليـة و نـشر الفوائـد مـن الفنون الـغالية كمـا اجـازني والـدي و اسـتاذي و سـيدي و سـندي و مولاي ابومحمد جمال الدين جليزاده الحاج ملاعبدلله افندي باجازته عن والده الامجمد جليزاده ضياءالدين الحـاج محمـد اسـعد باجازتـه العـالم الربـاني عبـدالرحمن افنـدي الروزبهـاني عـن صـبغة اللـه

الماورني عن والده مصطفى افندي الزادي عن صبغةالله افندي الصفوي الحسين آبادي عن والده ابراهيم بن حيدر عن والده حيدر بن احمد عن والده احمد بن حيدر عن والده حيدر الاول عن مولانا زين‌الدين الكردي البلاتي عن نصر الله الجلالي عن ميرزاجان عنو خواجه جمال‌الدين محمود الشيرازي عن محمد بن اسعد الصديقي الدواني عن والده اسعد الصديقي الدواني عن السيد علي الجرجني عن مبارک شاه البخاري عن القطب الرازي عن العلامة الشيرازي عن الكاتب القزويني عن فخرالدين عن والده ضياءالدين عمر عن الشيخ سلمان نصرالدين الانصاري عن الامام الحرمين عبدالملک ابي المعالي عن ابي‌طالب المكي عن ابي عثمان المغربي عن ابي عمرو الزجاج عن ابي القاسم الجنيد البغدادي عن خاله الشيخ السري السقطي عن معروف الكرخي عن الامام علي الرضا عن والده الامام موسي الكاظم عن والده الامام جعفر الصادق عن والده الامام محمد باقر عن والده الامام زين‌العابدين عن والده الامام حسين سيد الشهداء عن والده مظهر الغرائب و العجائب النجم الثاقب علي[1] بن ابي‌طالب كرم الله وجهه و رضي الله عنه حضرة منبع صدق الوجود معدن الصدق و الصفا سيدنا ابي القاسم محمد المصطفي عليه ازكي الصلوة و انماها عن طاوس ملائكة المقربين مولانا جبرئيل الامين عن الملک القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز

---

١ ـ زۆر شتی وا هەیە و بووە و دەبێ کە کابرا لە منداڵی‌ڕا فێری دەبێ و خووی پێدەگرێ و لەگەڵ هەست و ویژدانی تێکەڵ دەبێ جا وا هەڵدەکەوێ، کە ئەو شتە لە ڕاستەقینەش دوورە، بەڵام کابرا تازە نائاگایانە یا ئاگایانە دەیڵێ و دەیکا و ئیتر گوێی لەوەی نییە و هەر ناشپرسێ دروستە یا نا؟ هەر وەک ئەو بردنەوە سەر هەتنەشی عەلی (ر‌ه) هەموو ئیجازەنامەکانی کوردستان. من ڕام وایە کە مامۆستا هەر بیریشی لێ نەکردۆتەوە دەنا بێ‌گومان بیرێکی لێ دەکردەوە و بیرێکی بۆ دەکرد.

الجبار المتكبر الخالق الرازق البارئ المصور حضرة الله جل جلاله و عم نواله و هو الذي تعالي علمه عن كسب و نظر فسبحان الله و الحمد لله و لا اله إلاّ الله و الله اكبر.

اللهم اجعل هذه الايادي متصلة بحبلک المتين الذي لايتقطع و محصنة في حصنک الحصين لايتصدع.

اللهم اجعل هذا العهد مقربا اليک و وسيلة لديک.

اللهم يا اكرم الكرماء اكرم العلم و العلماء و روّج الشريعة الغراء و آمننا من الفتن الفاضحة بحرمة النبي و بحرمة سورة الفاتحة.

كتبت هذه لاجل قرة عينا عبدالرؤوف اللهم وفقنا وفقه بحرمة سيد المرسلين آمين.

لە رۆژی شەممۆ هەشتی رەمەزانی سەنەی هەزار و سێسەد و حەفتا و حەوتی هیجری قەمەری (١٩٥٨/٣/٢٩ میلادی)

باقی یادگارە لەگەڵ ارشاد العباد بۆم رەوانە کردی.

ڕوون کردنەوەیەک لەسەر ژیانی حاجی مەلا سەعدی کۆیی

مەلا سەعد کۆیی کوڕی مەلا سلێمان کوڕی مەلا قادری کۆییە لە سەرەتای هەزار و نۆسەدی زایەنیدا لە شارۆچکەی کۆ هاتۆتە دونیاوە سەرەتای خوێندنی لە مزگەوتەکانی کۆدا پێک هێناوە و دوایی هاتۆتە ناوچەی پشدەر بەشی زۆری لە لای مەلا حەسەنی کوڕی شێخ بیلال هێرۆییدا ماوەتەوە بۆ پلەی دوایی چۆتە خزمەت مامۆستای کۆ لە خزمەت ئەودا ئیجازەی عیلمی وەرگرتووە دوایی بۆ ماوەیێ هاتۆتەوە وڵاتی پشدەر بە دەرس و بەحس و گوتنەوە و نووسینەوە خەریک بووە تا لە ئاکاما مامۆستایەکی نموونە و خوێندەوارێکی شارەزای لێ دروس بووە.

دوایی دەستی لە مەلایەتی هەڵگرت و ڕووی کردە موعامەلە و هاتە شاری قەڵادزە بەڵام لایەنی عیلمەکەی بەرنەدا و هەر بە موتاڵاو کۆشش لەو ڕێبازەدا بەشی زۆری وختی خۆی ئەبردە سەر یەکێ بوو لە موریدانی شێخەمینی بێژوێ و جەنابی مەلای کۆش لوتفێکی تایبەتی لە گەڵا هەبوو، لە دیانەت و تەقوا و عیلم و شارەزایی ئەو یەکجار ڕازی بوو و ئەیفەرموو بە حەق موجازی منە. ئێستاکەش مزگەوتێ لە قەڵادزێ بە ناوی مزگەوتی مەلا سەعدی هەر ماوەتەوە و مەشهوورە ناوبراو لەگەڵ دنیایەک لە عیلم و تەقوا و خزمەت بە ئیسلام و موسلمین لە ساڵی ١٩٧٨دا بەرەو ماڵی ئەبەدی گەڕایەوە. یەکێک لە شاگردە نموونەکانی مامۆستای کۆ ڕەحمەتیان لێ بێ کۆ بە کۆ.

ئەمەی ئەو دیـوەش نمـوونەی ئیجـازە نـامەکەیەتی کە وەختـی خۆی بە ناوی یادگار و تەزکار لەسـەر داوا و ئیلحـاحی خـۆم بـۆی نوسویمەوە منیش کردم بە دیاری بۆ برای زانا و خۆشەویستم مەلا حوسێنی گورژی وفقه الله علی مراضیه و جعل مستقبله خیـرا مـن ماضیه.

عبدالرئوف

بیروڕای جەنابی حاجی مەلا سەعدی لەبارەی مامۆستای کۆیەدا

فەرمووی جەنابی مەلا بۆی گێڕامەوە جەلێک وا ڕێکەوت بە سۆنگەی کارێ کەوا باوکم ناردمی بۆ کەرکوک و ئەویش لەگەڵ حاجی شێخ عەلی کوڕی حاجی شێخ عەبدوڕەحمان برای شێخ ڕەزا زۆر نێوانی خۆش بوو. ڕایسپاردم کە لە کەرکوک میوانی حاجی شێخ عەلی بم و نامەیەکیشی بۆ نووسی، منیش کە چووم بۆ وێ هێشتا واردی شار نەبوو بووم کە ئەو خەبەری زانیبوو کەوا کوڕی حاجی مەلا عەبدوڵلا دێ بۆ کەرکوک و لەوێ میوان دەبێ. کاتێک نزیک بوومەوە لە ماڵەکەیان دیتم شێخ لە قاپیەی ماڵەکە بە حاڵەتی ئامادەباش لەگەڵ جەماعەتێک ڕاوەستاوە بۆ پێشوازی و ئیستیقبالی من. منیش بەو شێوە کەوا گەجێک بووم و ئەو هاوتای باوکمە و مامۆستایەکی پیر و بەسالاچووە و شەرمم کرد و زۆر باسی لێ بوردنیم کرد کە بەو تەشریفاتە قاییل نیم.

خولاسە بەو ڕێز و حورمەتە واردی مەنزڵ بووین و دانیشتم لە خزمەتیا و تا ئێستاکەش من بە خزمەت جەنابی شێخ عەلی نەگەیشتبووم بۆ ماوەیێ بێدەنگیم حاسڵ کرد گوێم لە فەرمایشاتی ئەو ڕاداشت دوایی فەرمووی ئەوە بۆ قسە ناکەی گوتم ئەمەوێ کەڵک وەرگرم لە خزمەت تۆدا و پێم وایە لە خزمەت تۆدا کە (صدیق الوالد عم الوالد) کە لە جێی مامی منی بێ ئیجازە حەقی وتووێژم نییە. فەرمووی نەخێر پێم خۆشە قسە بکەین. فەرمووی منیش هەر ئەو باسەی کە تێیدا بوو جەنابی شێخ ئیستینادی بە حەدیسێک و ئایەتێک کردبوو هاتمە سەر تەحقیقی حەدیسەکە و

گوتم لە بوخاریدا لە فلان بابەیدا ئەو حەدیسەی گێڕاوەتەوە. ئەو فەرموودەیەش راویەکەی فلانە لە فلانی الی آخر الحدیث. جارێ لە پێشەوە حاڵی رواّت و ژیاننامەی ئەوانم بۆ باس کرد زۆر بە گرینگی و بە وردی دوایی هاتمە سەر ئایەتەکەی کە ئیستینادی پێ کردبوو لەوێشا نەزەری فەخری رازی و شێخی بەیزاویم بۆ تەحلیلکرد کە لە ئاقار یەکتر هاتوون و هەر یەکە نەزەری تایبەتیان هەیە ئەوسا نەزەری خۆشم بەیان کرد و گوتم ئەوەش قەولی سالس رای منە شێخ تەحریرو تەعەجوبی کرد لەم ئاگاهی و تەبەحورە کە من نیشانم دا. راست بۆوە ناوچاوانی ماچ کردم و گوتی شوکر کەوا بە چاوی خۆم بە گوێی خۆم بۆم روون بۆوە کە جەنابی حاجی مەلا وەجاخی روون و رۆشنە.

دەستی بە ریشیدا هێنا، جا فەرمووی ئەو چەندەکە لەوێ مامەوە عولەما و ئەعیانی کەرکوکی دەعوەت ئەکردن ئەهاتن منیش لەگەڵ هەمووان بە زبانی خۆیان ئەدوام ئەو چەندە، کە لەوێ مامەوە لە خزمەت شێخا بە کۆڕێکی علمی و ئەدەبی و خۆشی و شۆخی بەڕێوە چوو.

تەنانەت کە گەڕامەوە شێخ بۆ بەدرەقە کە زیاتر لە ئیستیقبالەکە تەشریفی هێنا واتە تا قاپی هاتبوو بۆ ئیستیقبال، بەڵام بۆ بەدەرەقە تا ئینتیهای گەڕەک لەوێ کە دەستم ماچ کرد عەرزم کرد من ئەوەندەی لە قاپیەکەڕا بەولاوە دڵم پێی خۆشە چونکە ئەمەی بە ماڵی خۆم ئەزانم ئەوەی تا قاپی تەشریفت هێنابوو ئەوە لە سۆنگەی باوکمەوەیە منیش لەوانەم کە ئەڵێم:

ا نا ا بن نفس و کنیتی ادبی   من عجم کنت او من العرب
ان الفتی یقول ها انا ذا   لیس الفتی من یقول کان ابی

فڕی فڕی قەل فڕی

خۆشەویست دروودی خوای لەسەر دەفەرموێ: العلم فی الصغر کالنقش فی الحجر) واتا فێر بوونی زانیاری لە منداڵیدا وەکو نیگارە لە سەر بەردی. کە دیارە زۆر دەمێنێتەوە و رەش نابێتەوە.

بەڕێز مامۆستای کۆیی کتێبێکی زۆر چووکەڵە و پڕبایەخ و بەنرخی هەیە بە نێوی (فڕی فڕی قەل فڕی) من خۆم ئەو کتێبەی مامۆستام لە تەمەنی منداڵیدا لە کوردستانی عێراقێ کاتێک کە فەقێ بووم جارێک خوێندبۆوە و راستی کاکڵی واتاکەی لە بیرگەمدا هەر مابۆوە و لە مێشکمدا دەجووڵایەوە و وەک کەسێک کە شتێکی زۆر خۆش دەخوا و تا ماوەیەکی زۆر تام و چێژەکەی لەبنی ددانیداهەر دەمێنێ.

من ئەو کاتە نە خەیاڵی نووسینی کتێبێکم لەبارەی مامۆستادا هەبوو نە ئەوەندەشم دڵ بە هەڵگرتنی کتێبان خۆش بوو. زۆرتر ئەو جۆرە کتێبانەمان بۆ سەیر و پێکەنین دەخوێندەوە بەڵام کاتێک کە دەستم کرد بە نووسینی کتێبی کوڵی دڵی مەلای کۆیی هاتەوە بیرم و گەلێکم پەکوو پەکوو و زۆرم ئاخ و خەفەت دەخوارد کە بۆچی ئەو کتێبەم هەڵنەگرتووە.

ناچار دەستم کرد بە پرسین و بەولاو لادا هەڵسووڕان کە داخوا کێ هەیەتی و لە ناو کتێبخانەکەیدا هەڵیگرتووە تا ماوەیەک لێی وەربگرم. دەنا دەمزانی لە کتێبفرۆشییەکان بە هیچ جورێک پەیدا نابێ زۆرم هەوڵ دا تا سەرەنجام لەو هەموو گەڕان و هەوڵدان و تێکۆشان و پرسیارانەدا لە ناکاوێک بە ئاکام گەیشتم و ئیتر دووبارە بڕوام بەوە هێنایەوە کە هەوڵدەر بێئاکام هەر نابێ. ئەوە

بوو کە دۆستی بەڕێز جەنابی حاجی مەلا محەمەدی محەمەدزادە مامۆستای گوندی مەمەلیانی سندووس موژدەی پێدام کە ئەو هەیەتی.

بەڵام دیار بوو کە زۆر دڵ پێوە بوو بە مەرجی ویدانەوە ویی دام. دۆستێکی دیکە کاک عوسمانی زاکیری بە زۆر لێی وەرگرتم و بە پەلە چۆ شار و دوو دانە روونووسی بە فتۆکۆپی لێ هەڵگرتەوە یەکیان بۆ من و یەک بۆ خۆی و بەو جۆرە ئەو دەنکەمان کردە سێ دەنک و ئەمانەتییەکەمان بە خاوەنی خۆی گەیاندەوە.

جا بە هۆی گرینگی و کەمی کتێبەکە و بۆ ئەوەی هەموو کەس لەمەولا بتوانێ دەستی ویی رابگات و ئەو دەنکە زێڕ و تەڵای دەستەوشانەش بە یەکجاری نەبەتڵێ تەواوی دەقی کتێبەکەم خستە ناو مەنجەڵی لەزلقی کوڵی دڵی مەلای کۆیی. کە دیارە ئەویش هەر زلقێکە لەو کوڵە و بلقێکە لەو مەنجەڵە، کە لە سەر گڕەپێچەی تەندووری سوورەوە کراوی دایەخراو و سەرنراوە و چەندین ساڵە قژقژ دەکوڵێ.

جا ئەوەش دەقی کتێبی فڕی فڕی قەل فڕی

دەقی نامیلکەی فڕی فڕی قەل فڕی

ئینسان ئەگەر بە گەورەیی ئەحواڵی منداڵی لە یاد بێ قیاس لە ئەحواڵی گەورەیی بکات فەرقێکی زۆر سەیر دەبینێ و ئەگەر بە چاوی دڵ تەماشاکا دەزانێ ئەو فکرەی کە لە ساتی منداڵیدا هەیبوو زۆر پاک و زۆر چاک بووە ئەمما بە تەربیەی دایک و باوک و کەس و کاری فکری لێ گۆڕا و لێیان تێکدا.

لە یادمە کە بە منداڵی گەمە (یاری)یەکمان دەکرد (فڕی فڕی قەل فڕی) چەند منداڵ دەورەیان لێک دەدا یەکی ناوی چەند باڵندەیەکی دەهێنا و لەگەڵ ناوی باڵندەکە منداڵەکان دەستیان بەرز دەکردەوەو لەو میانەدا ناوی چشتێکی دەهێنا کە نەفڕی ئەوی دەستی هەڵبڕیبا تێدەکەوت نــاوی ئەو چشتە نەختێک وێچوو بوو لە گەڵ نوی باڵندەیەکی، بۆیە ئەو منداڵە لێی تێک دەچوو مەسەلەن دەیگوت: "فڕی فڕی فڕی قەل فڕی کۆتر فڕی فڕی فڕی کوتک فڕی" ئەوی دەستی بڵیند کردبا تێدەکەوت و منداڵەکان تێر پێدەکەنین و گەپیان پێدەکرد: فڕی فڕی قازی بازی فڕی فڕی فڕی قاز فڕی قاضی فڕی" دیسان تێدەکەوت چەپڵەیان بۆ لێدەدا قەشمەری (گاڵتە)یان پێدەکرد یەعنی ئەو منداڵانە فکری فیتری خۆیان جیاوازی و تەمیزێکی باشیان هەبوو چی دەفڕێ و چی نافڕێ چۆن دەفڕێ و بە چی دەفڕێ بە چاکی دەیانزانی لە پاش گەورە بوون و فکر و هۆشی قەوم وەرگرتن دەبینین فەرقێکی زۆری هەیە. بە جارێ واش سەرەوبن بووە.

ئیمان بە کەرامەتی فکری فیتری بە تەواوی گۆڕیوە مەسەلەن بە هیممەتی شێخ (فڕی فڕی کەر فڕی) دەبێ دەست بەرز کەی. (فڕی فڕی شێخ بۆ خۆی فڕی) دەست بەرز کەی. هەی هاوار بو خاتری

خوا بۆ خاتری پێغەمبەر چۆن دەست هەڵبڕم ئەو کەرە گوێدرێژە ئەو شێتە سەر زلەی ورگ پانی مل ئەستوورە چۆن دەفڕێ؟

هەی ماڵ وێران تۆ ئیمانت نییە، کافری زەندیقی، لە دین دەرچووی، نازانی شێخ خۆشەویستی خوایە، ئەمە کەرامەتی ئەولیایە، تو نەتبیستووە لە مەلایانی موتەبەحیر کەرامەتی ئەولیا حەقە، هەرچێکی لە خوای بخوازێ بۆی دەکا، تۆبە بکە دەست هەڵبڕە.

برام لازم نییە ئەوی خۆشەویستی خودا بێ بفڕێ وفڕین قاعیدەی هەیە، پێغەمبەر، ئەبوبەکر، عومەر، عوسمان، عەلی خۆشەویستی خوداش بوون و نەشفڕین. بەڵام چوێلەکە دەفڕێ و خوشەویستی خوداش نییە.

کوڕە ماڵڕماو ئەوە چشتێکی ترە وەرە ئیمان بێنە دەنا شێخ غەزەبت لێ دەگرێ. خوداش لێت خۆش نابێ و پێغەمبەریش شەفاعەتت بۆ ناکات.

خولاسە بە سەد دەسیسە و فڕوفێڵ منداڵەکە وەردەگێڕن و لە سەر فکری فیتری حەقی لادەدەن.

دیسان فڕی فڕی فڕۆکە (طیارە)ی ئینگلیزی فڕی هاتە سەر شاری کۆیە (لە ساڵی ١٩٢٢دا) ئینگلیز شاری کۆیەی بۆمبارد مان کرد و بۆمباردمانی دەکات.

منداڵە پاکەکە خێرا دەست هەڵدەبڕێ، گەورەکان دەست هەڵنابڕن. منداڵەکە دەپرسێ بۆچ دەست هەڵنابڕن؟

دەڵێن: بڕۆ کەرە چ حەددی هەیە فڕۆکە چیە چۆن دەفڕێ ئەوانە کافرن چۆن بە حەوا (ئاسمان) دەکەون؟ خۆ شێخ و ئەوالیا نین بفڕن؟

منداڵەکە: وەرن بۆ خاتری خودا دەست هەڵبڕن دەنا زەرەر دەکەن بە خوا ئەوە هات گڕەگڕی دێ، بۆمبای زۆر پێیە یەکەکتان پێدا بدا بەر بکەون هەموو پارچە پارچە دەبن.

گەورەکان: بڕۆ منداڵی نەفام، تەماتە هەڵمانخەڵەتێنی تا تێکەوین، پێمان پێبکەنی؟

منداڵەکە: بە خودا مەقسەدم ئەوە نییە، بۆ ئێوەمە، حەیف دەکەم بفەوتێن.

گەورەیەک: ئەها بە خودا ئەوا هات، کوڕە ڕاست دەکا، تەقەی بۆمبای هات، لەبەر قشڵەی[1] تەقی، عاردی لەرزاند، دەنگێکی زۆر بەهێزی هات هەر وەخت بوو پەردەی گوێم بدڕێتن. مەترسن شێخ بە هیممەت ناهێڵێ زیانمان پێ بگات.

منداڵەکە پێکەنی و وتی: باوکم خۆتان بشارنەوە ئەوە ئیشی شێخ و مێخ نییە. ئەها، ها بنۆڕن شێخ ئەوا بۆخۆشی هەڵدێ، تەق بۆمبا تەقی، شێخ هەڵات. ئەوجار فڕی فڕی لە ترسان باڵی گرت. ئەها ئەوە غار دەدا بۆ کونێکی خۆی بشارێتەوە، ئا ئای ئەوە چۆ ناو ئەشکەوتەوە! هاها چۆ شەبنەبانێ!

گەورەکان: ئەی ماڵی وێرانم. خۆ شێخ هەڵات و خۆی شاردەوە، دەکوو خانەت خەرا بێ یا شێخ، ئەدی لە زەلزەلەی ڕۆژی قیامەت لە سایقەی ئینشیقاقی سەماوات، لە شەهیق و زەفیری جەهەننەم چۆن نەجاتمان دەدەی؟! داخەکەم پەککوو چۆن عەقڵی گۆڕین بە درۆو دەلەسەکوو ماڵی خواردین؟! لە دین و دنیای کردین، بە

---

[1] ـ قشڵە بینایەکە محەدمەد پاشای ڕەواندز کە ناوبانگی پاشای کۆرەیە لە سەر گردی کۆن بینای کردووە کە کەوتۆتە باکووری ڕۆژئاوایە (شمال غرب)ی کۆیە.

هیممەت هیممەت و بەرەکاتی وی تەنها بۆو ماڵی مفتی بوو. تەق... تەق.... بۆمبابـــاری جێـــی قـــسە نەمـــا، هەڕا کەن، هەڕا کەن، چارەسەرە رۆژی نەفسییە، فڕی فڕی شێخ فڕی، مەلا فڕی، فڕی فڕی ئاغا فڕی، فڕی... فڕی فڕی، فڕی فڕی ئەفەندی فڕی فڕی، فڕی... فڕی فڕی... حاجی فڕی...سۆفی فڕی... دەروێش فڕی...سە فڕی... مریشک فڕی، هەموو فڕین، چوونە بنەبانان....

منداڵەکە: ئەدی وا بفڕن دەنا تێدەکەون، قوڕ بە سەرتان، ئەگەر بە شەو هات بە ئالیکتریک دونیای رووناک کرد لە سەربانان. لە ناو حەوشان، لە کۆڵانان، هەمووی دیتن ئەوجا چی دەکەن؟

گەورەکان: تو خوا ئەمەش هەیە! ئەوجار قوڕی کوێ کەین بە سەر خۆمان، کێوە بچین، کێوە بفڕین، دەبێ زەوی بکۆڵین و بچینە بن عاردی، ئەوا فڕۆکە گەڕاوە.... چووە کەرکوک... ئەلحەمدولیللا ... یارەببی... ئەوجارەش قوتار بووین.

داخەکەم ئەوانەی، کە زۆر کەرن دووبـــارە دەبـــنەوە کەرەکەی جاران و دەچنەوە خزمەت شێخ و دەست و پیی ماچ دەکەن و دەڵێن قوربان لە سایەی هیممەتی تۆوە سلامەت بوون و زیانمان نەهێنا.

یەکێک لە مریدە هەرە کەر و گەوجەکانی دەڵێ بە خودا بە غەوس چاوم لێ بوو، کە بۆمبا دەهاتە خوار حەزرەتی شێخ دەستی وەبەر دەگرتن لە ئێمەی لا دەدا، (صدق صدق آمنا آمنا) هیممەتی شێخ کافییە زاهیرەن خۆی شاردەوە و باتینەن هیممەتی فەرموو. شکوور دەرچووین، کوڕە هەر شێخ حیسابە!!

منداڵەکە وەختە لە قینان بدڕێ و تەق بکا ئەوجارەش فڕۆکەی ئینگلیزی فڕی لە کەرکوک، لە بەغدا، لە موسڵ وەک قاز و قولینگ لە سەران دێنە خوارێ و ئەوا لە هەموو لایەکەوە هاتن و جێبەجێ کردیانە ئاگر باران، قیامەتە عالەم بە لەرزە لەرزە

دەستیان بە هەڵاتن کرد... یا غەوس! یا غەوس! شاهی نەقشبەند! ئومەرمەندان! خارخاران! پیرەمەگروون! پیرۆتە سووری مەرگێ! پیری دایان نەجات حیفز هاوار دەخیل. دیسان بەو چەشنە هەموویان خۆیان بزر کرد و خۆیان شاردەوە گەلی مزگەوت و تەکیە بە بەر بۆمبا کەوتن و رمان و خەراپ بوون.

دووبارە کە رۆیشتنەوە خەڵکی هاتنەوە دەرێ زۆر ترسان ئەسەری تەجرەبەیان دیت کەمێک هاتنەوە سەر هۆش تەمایان بوو نەختێ عاقڵ بن، بەڵام کە هێندێکیان چوون بۆ لای شێخ، شێخ نەمابوو، مەلا نەمابوو، هەموویان باڵیان گرتبوو و فڕیبوون. ئەوجا گوتیان بەڵێ بە خودا لێمان گۆڕاوە، هەر شتە قاعیدەی هەیە، ئێمە بە حیکایەتی قاڵیچەی سلێمانی پێغەمبەر و باس و خواسی عفریتان تێکەوتین، شێخان هەڵیانخەڵەتاندین، فلان سواری قاڵیچەی سلێمانی بوو، گوتی بە حەقی سلێمان بمبە فلانە جێ، دەستبەجێ بردی، عفریتەکان قەڵای کچی شایان هەڵگرت و بە باغەوە بردیانە ناو حەوت دەریایان لە جزیرەدا دایاننا. بەعزێ لە ئەولیایان دیتوویانە کە کەعبە لە جێی خۆی نەماوە چووە بە پیر رابیعەی عەدەوییە. ئەی ئەمان رەببی دەخیل ئەوە چی بوو چۆن وای لێ هات و باسی کەرامەت و حیکایەت بە جارێ ئێمەی گۆڕی، ئەگەر لێگەڕابان هیچ نەبا لە جێی خۆمان دەماین ئەوەندە بە عاردیدا نەدەچووینە خوارەوە و وەک لە حیکایەتێدا دەڵێ:

ئەحمەد کەوتە ژێر زەمین پیان گوت دوو بەران دێن رۆژی جومعە، خۆت هەڵدە سەر بەرانە سپیەکەی، بە سەر ئەکەوی، ئەگەر بکەویە سەر بەرانە رەشەکەی لە حەوت تەبەقەی زەوی رۆدەچیت. قوڕ بە سەر خۆی هەڵدا کەوتەسەر بەرانە رەشەکەی و کەوتە بن حەوت تەبەقەی عاردی.

چـی بکەیـن تـاوانی ئـێمە نەبـوو. مەلای چـاک لە وەعزیـدا دەیفەرموو فلانە کەس هەر بە تاویَ دەچێتە مەککە دەفڕیَ دەچێتە ئاسـمان سـدرة المنتهـی، بەهەشـت، کورسـی، عەرش، هەمـووی دەگەڕیَ، نەمانـدەوێرا دەنـگ بکەیـن کەڕامەتـی ئەولیـا حەقـقە لە کتێبی عەقیدە نووسراوە وەک موعجیزەی پێغەمبەران دەبـیَ ئیمـانی پیَ بێنن!!

منـداڵ بە منـداڵی بە فیتـری ئیلاهـی زۆر زیـرەکن دیـارە پرسـیار دەکاو دەڵیَ: بابە ئەو بارانە کوو دەباریَ کەوا دەنک دەنک و تنۆکە تنۆکە دێتە خواریَ؟

باب: ڕ ۆڵە ئەوە مەلائیکەت دەچن لە بەحری (رزق مقسوم) ئاویَ دێنن بە بێژنگەیدا دەکەن وەک دەنـکە گەنـم و جـۆ لە بێژنگـیَ دێـنە خواریَ ئەمن لە مەلام ئاوا بیستووە.

منداڵ: ئەدی بابە بۆچی هێندیَ جاران بە ڕێژنە دەبـاریَ و دەنکـی گەورەیە، جارجاریش نەرمە نەرمە دەبـاریَ و دەنگـی ورد ورد دێـتە خواریَ وەک خوناوەی ڕەشمالان؟! بە پێی قسەی تۆ دەبیَ بێژنـگ و سەرەد و هێڵەکیشیان هەبیَ؟!

بـاب: سـەیریَ ئەم هەتیـوە بێـژۆیە، ئەوە دەرسـی شـەیتانە بە قسەی مەلایان بڕوا ناکات.

منداڵ: ئەدی بابە گیان ئەو بروسکە و گرمەی هەوری چییە؟

باب (ئەگەر سوننی بـیَ دەڵـیَ) رۆڵە ئەوە مەلائیکەتـێکە بە قەدەر ژەنـگە سـوورەیەکی قەمچیەکـی ئـاگرینی بە دەسـتەوەیە لە هەوری دەدا د و بە سەریدا دەهاڕێنیَ. ئەوە برووسکەی ئاگری قەمچی و ئەو نەڕەیە و دەنگە گەورەش ئی وییە.

منداڵ: ئەدی بابە جارجارە برووسک لە عەردی دەدا ئینسان و حەیوانی دەسووتێنێ لەو جێیە بۆنی باڕووتی لێدێ و هەندێ جاران لەو جێگایە ئاسن دەدۆزێتەوە.

باب: ئەدی لەو ماڵ خراپە ئەتۆ چیت بە سەر شتی واوەیە وەڵلا ئەوە شەیتانە سەرم بە فەتەڕات دەدا.

باب ئەگەر شیعە بێ دەڵێ: ئەوە نعلەی(علی الصحابة صلاة الله و سلامه علیک یا امیر المؤمنین)موجتەهیدی نەجەفی ئەشرەف و کەربەلای موعەللا وایان فەرمووە. ئەڵبەتتە ئەڵبەتتە وایە بابە تەمامە.

کوڕە شیعە بڕوا دەکا ئەمما منداڵە سوننی زرنگن بە قسە پڕوپووچ ناخەڵەتێن، ئیللا ئەوانە نەبێ کە وەکوو شیعان ئیمانیان بە ئیمامو هەیە بە شێخان هەبێ، ئەوانیش دەگۆڕێن. دەنا منداڵە سوننی بەتایبەتی منداڵی کوردان قەت لە زەکای فیتری خەڵقی ناکۆڕڕێن. لە سەر ئەو بێکەسییە ئیمڕۆ شکور منداڵی کوردان بە نەوعێ بۆ ئەوجی ئەعلا دەفڕن. هەرچی دۆستە حەق وایە کەیفی پێ بێ چونکوو زۆر باش دەخوێنن عاقیبەت بۆیان باش ئەبێ دەچن بۆ بڵندترین پایە.

هیوای من بە بێچووە کوردان ئەوەیە بە قسەی پڕپووچ نەگۆڕێن تەماشای خودای بکەن خەڵق و ئیجادی ئەو بێننە بەر چاوی قەواعیدی فیتری تەماشا کەن. خارقولعاددە چ نییە گوێی نەدەنێ. چی خودا کرد بێتی بە عادەت ئەوە باشە ئەگەر بە عەقڵ تەماشای کەرامەتیان کردبا دەیانزانی فایدەی چییە بۆ هەموو شتێ تەشەبوسیان بە کەرامەت نەدەکرد. ئەوە ڕاستە شێخ دەفڕێ بە لۆقێ دەچێتە مەککە نوێژی سبەینێ لە مەککە دەکا و ئیشراق لە مەدینە، زوحا لە قودس، نیوەڕۆ لە بەغدا، بۆ هەموو مللەت چ

کەڵک دەگرێ؟ تا ئیمڕۆ حەجحاجی قوڕ بەسەر پشتی دەشکا لە سەر حوشتر گەلێکیان بەردەبوونەوە ئەسنکوردیان ورد دەبوو چل پەنجا رۆژ بە سواری حوشتر حیندرحۆیان دەکرد و کوڵووکیان دەچوو ئایا بۆ میللەت فایدەی چی هەیە کە شێخ بفڕێ یا نەفڕێ چووە مەککە یا نەچووە مەککە، بفڕێ و نەفڕێ تەماشای لەوحی مەحفووزی کرد ئەوەی تیا بوو بۆی کەشف بوو چ سوودی هەیە؟ بابەگوڕگوڕ ئاگری شالاوی هەڵسا، بەغدای ترساند کە ئاوی نەوتاوی بکا. بە عیلم وفەن و هەندەسە زەوتیان کرد و تەمایانە ئەو نەوتە بۆ ئاورووپا بەرن. ئێمە خۆمان لە ماڵی خۆمان بێبەش بووین کەشفی عیلمیمان نەبوو ئەو لە نێو عەردیدا بوو لێمان بزر بوو ئەجانب بەدەریا خست ئێمەش هەر خەریکی لەوح بووین قەی ناکات لەوە پێش سۆفی نەزەرە.

ئەم قورئانە لە لەوحی مەحفوو زڕا بۆ پێغەمبەر هاتە خوارێ بۆ ئەم وەلی و شێخانە تەماشای ناکەن حەتتا کەمیان بە ڕەشخوێنیش دەیزانن بە مەعنا هیچ، ئەوی خەراپە نالێ، ئەوان کە ئیمانیان هەیە بە قورئان کەلامی خودایە بیزانن فکری موسڵمانان هەر بەو لاو بەولادا دەفڕێ بەڕاستی روو لە ڕێگای راست ناکەن.

فڕی فڕی بە فکرم هاتەوە کەری دەجالی فڕی کەری وا هوڕ و هوپ گوێ ئەوەندە درێژە حەفتا هەزار جوو لە بن سێبەری گوێیدا رادەوەستێ شەقامی لە مەددی نەزەری بە چل رۆژ هەموو دنیا دەگەڕێ خسووسەن نەڕە دێوێکی وەک دەجاڵی سوار بووە.

منداڵەکە: ئەو کەرامەتی ئەولیایان سەلماند عەبدی خودا عیبادەتی دەکەن با کەرامەتیان بێ ئەی دەجال ئەوە چییە؟ ئەویش خۆشەویستی خودایە؟ خودا ئەو هەموو نیشانەی بۆ دەکات؟ فڕی فڕی هەموو خەزێنەیی دنیا بە پەلە لە دوایی سەری وی وەک زەنگە

سـووره و زەردەواڵە و مـێش هەنگـوین بە هاژهـاژ و گرمەگـرم بە ئەمری وی دەفـڕن ئەمە بـۆ فـڕی؟ فـڕی فـڕی ئەم چیـایە فـڕی، ئەم چیـایە بە ئەمـری ئەو لە رەگ و ریـشە لە عـاردی دێنە دەرێ و بە حەوای دەکەون دەفـڕن وەک دوو بەران شـەڕەقۆچێ دکەن لەم بەر و لەوبەر، ئەمە بۆ کەس نەبووە وەکوو رێک دەکەوێ.

گەورەکـان: بـرای بـاوکم ئـێمە موسـڵمانین بە قەولـی مەلایـان مــسڵمانین ئەوەی ئەوان فەرمووویــانە بــڕوا دەکەیــن، حەتــمەن دەفەرموون رووبار و نان و گۆشتی بە دوودا دەڕوا.

منـداڵەکە: چـی؟ رووبـار؟ چـی؟ نـان؟ چـی گۆشـت؟ بە خـوا ئەمە قـسەیەکی سـەیرە خۆزیـا ئەمن لە نـاو ئێوە گەورە نەبووبـام ئەم تەرزە قسانەم نەبیستبا لە ئێوە هەرچی مەلا بیڵێ ئێوە دوای قسەی بکەون ئەوە قەت نابێ. ئەمە دیارە مەلا زۆر برسییەتی نـانە ئـاردی لە ماڵ نییە لە مێژە گۆشتی نەخواردیە تامەزرۆیە خەون بە نـان و گۆشتەوە دەبینێ (الخير لنا و الشر لاعدائنا) لام وایە تەفسیری ئەم خەونە ئەوەیە ئیمڕۆ سبەی کێخوا خێر بـۆ خـۆی دەکـا و دوو سێ حەیـوان سـەر دەبـڕێ دەیکـا بە کەشکەک و مەلای دەعـوەت دەکـا. سەلەی پڕ لە نـان و تەبەقـی پڕ لە چێشتی لە بەر دەمـی دادەنـێن مەلا عافییەتی دەکا لاڕانێکیش دەنێرنە ماڵی مەلا، مەلاش نەختێ بە کولاوی و هێندێکیش بە برژاوی یەک دوو زگی تریشی لێ دەخوا یـا کەسی بووە وەکوو بسحاق (بسحاق نـاوی پیـاوێکی بـووە) ئەویـش حەزی لە تەعام بووە ئەمما بوسحـاق چـاکە باسـی تەعـامی خـۆش دەکا واقیعەن ئەویش حەزی لە قـاورمە بـووە لە گەڵ سـاواری رزی رەواندزیان ئەمە ئەوەندە نان و گۆشتە بۆ تریت خۆرەکانە.

ئەوە لە مەلای چــاک دووره گۆشـــت و نـــان و حەز بە درۆی هەڵبەســتراوە خەیـاڵ و خولیــای برسـییانە دوورە لە پێغەمــبەر

چونکە پێغەمبەر وەحی لە خوا وەردەگرێ تەشریعی ئەحکان ئەکا دووره لەم نەوعە قسە پڕوپووچانە خسووسەن تەعریف و تەوسیفی کەری دەجاڵ یا خوا لەعنەتی خوا لەو کەسەی بێ کە درۆی بە زاری پێغەمبەرێوە هەڵبەست و عالەمی ماڵوێران کرد، کردنی بە کەری نەفامی هیچ نەزان. برای باوکم وەرنەوە سەر حاڵی منداڵی، بە خوا زۆر باشترە.

فڕی فڕی قەل فڕی دەست هەڵبڕن، فڕی فڕی قول فڕی دەست هەڵمەبڕن، مەبەستی لە قولە رەشەیە و نافڕێ وە ئیللا سەرەو بن دەبن وەک هاڕووت و ماڕووت سەرەوژێر هەڵدەواسرێن. بەڵێ ئەویش حیکایەتی زەمانی پیرییە موسڵمانەکان، کە گەورە بوون گوێ و عەقڵیان تەواو دەبێ ئیمانیان بە قووەت دەبێ ئەمجا هەموو عەجایب و غەرایب بڕوا ئەکەن.

خۆشناوێک مەدحی کەری خۆشناوێکی تری دەکرد و دەیگوت بە خوا کەرا تۆ زۆر دەنگی خۆشە ئەویش تەشەکوری ئەکرد و دەیوت ماڵت سەد جار ئاوا بێ هیچ چاکەم بۆ تۆ نیشە ئەوا هەر لە پیاوەتی خۆتەوە مەدحی کەرێم ئەکەی. موسڵمانانیش سەد جاران ماڵیان ئاوا بێ، دەجاڵ هیچ پیاوەتیشی بۆ ئەوان نییە کەچی مەدحی کەرەکەی ئەکەن.

فیلێک لە ناو کوردان هەیە کۆتر فڕێنکێی پێ دەڵێن وا دەبێ کچکی گچکە دەدەنە پیاوێکی زەبەلاح لێی مارە دەکەن و بۆی دەگوێزنەوە. کچەکە لێی دەترسێ هاوار هاوار دەکا و بۆی راناوەستێ ئیشی خۆی لەگەڵ بکا. ئاخر کۆتر فڕێنکێی پێ دەکا شەوێ، یا رۆژێ گەمەی لەگەڵ ژنەکەی دەکا دەڵێ وەرە کۆتر فڕێنکێت پێ بکەم بۆ خۆت دەفڕی دەچیتە دەرەوە. ئەویش پێی خۆش دەبێ و دەڵێ باشە بە پەتێکی دەست و پێی دەبەستێتەوە و

ئیشی خۆی لەگەڵ دەکا. دیارە ئەوەی لاقی ببەستریٚ چی بەسەر دیٚت ئیتر لازمە ئینسان ئاگای لە دەست و لاقی خۆی بیٚت وەئیللا تیٚدەکەویٚ.

بەڵیٚ ئەگەر ئیمڕۆ بڵێین عەقڵ لە نێو موسڵمانانندا فڕی راستە گورج دەست هەڵبرە و ئەگەر بڵێین عیلم و زانین لە نێو کوردانندا فڕی وایە و خێرا دەست هەڵێنە. هیچ رامەوەستە نە عیلم نە عەقڵ نە فکری تەنقید و موحاکەمە لە ناو موسڵمانان خسووسەن لە ناو کوردان ئەوانی کە تابعی شێخانن نەمایە فڕییە رۆیشتییە. لام وایە نایەتەوە مەگەر منداڵانیٚ کە تازە پێدەگەن فێڵەکی بکەن، فاقە و داوێکی دابنێنەوە بەڵکوو تەیری عیلم و عەقڵی پێوە بیٚ دەیگرنەوە ئەویش لازمە باوکەکانیان لێیان گەڕێن لەسەر عەقڵی فیتری گەورە ببن لێیان نەگۆڕن.

خودا بە مەرحەمەتی خۆی عەقڵێکی چاکمان پیٚ کەرەم کا (ئامین)

دەردی دڵی مەلای کۆیی

پێغەمـــبەری خۆشەویـــستمانﷺ لە فەرمـــوودەیەکی خۆیـــد دەفەرموێ: (کـل مولـود یولـد علـی الفطـرة ثـم ابـواه یهـودانه او یمجسانه او ینصرانه) هەموو رۆڵەیەک هەر لە سەر پاکی و چاکی لە دایک دەبێ، پاشـان دایـک و بـابی دەیـکەن بە جـوولەکە یـا ئاگرپەرەست یان فەلە.

بەڵێ بێگومان بە پێی ئەو فەرموودەی پێغەمبەر هەموو منـداڵێک هەر لە سـەر پـاکی سروشـتی خـۆی لە دایـک دەبـێ و دێـتە سـەر دنیایەو ئەگەر لێشی گەڕێن هەروا بە پاکی گەورە دەبێ و بە پاکیش دەمێنێتەوە. جا تەماشای کەن ئەو هەمـوو خەڵـکە هەمـووی هەر بە پـاکی ببـێ و بە پـاکیش بمێنێـتەوە چـۆن و چەنـدە خـۆش دەبـێ و کەشوهەوای ئەو جیهانە کەوا پڕاوپڕ و لێواولێوە لە پاکی و چاکی سروشـتی و ئەوینـی راسـتەقینە چەنـدە نەرم و نیـانە؟ جیهـانێکی بێخەوش و ژەنگی گونـاح و تـاوان، بێهەمـوو جـۆرە فـرت و فێـڵ و درۆ و دەلـەسە، بـێ خەیـانەت و خەراپکـاری و پـڕ پـڕ لـە راسـتی و دروستی و یەکیەتی و برایەتی.

راسـتی ئەگەر شـوێنی ژیـن و دایـک و بـاب و کەس و کـار و دەوروبەرییەکـانی لە مـرۆڤ گەڕێـن و هەر کـام بـۆلایەک و بـۆ ئامانجێکی نەبەن و هەر کەش بە قازانجی خۆی جۆرێک ئاڵوگۆڕی تێـدا وەدی نەهێنـێ و هەر کەس بـۆ لای خـۆی رانەکێـشێ، گومـان لەوەدا نیـیە کە ئەو بێچـارە نە هـیچ فێـڵ و فووتێـک دەزانـێ و نە خەیانەت و خەراپکاری و نە ئاگاشـی لە درۆ و دەلـەسە و خێچـی و خـــواری هەیە و نە زێـــف و ســـتەم و دەزانـــێ و نە ناڕاســـتی و

دژمنایەتی. ئەوەی هەیەتی هەر ڕاستی و چاکی و پاکی و ئەوینە. دڵـی وەک شووشـەی بـێگەرد وایە و لـە ئـاوێنەی بـێژەنـگ و ژار خاوێنترە، وەک قاقەزێکی سپی و تـازە و دەس لێنەدراوە کە هیچ شـتێکی لـە سـەر نەنووسـرابێ. هەرکەس دەیـهەوێ بـۆ خـۆی و بە قازانجی خۆی لە سەری بنووسێ، لە ڕاستیـشدا هەر کەس توانی دەستی خۆی وە پێش بخا و بەر لە هەموان لە سەری بنووسێ ئەو مێشک و دڵە بۆ خۆی و بە قازانجی خۆی تاپۆ دەکا.

جـا بەڕاستی ئەوە دایـک و بـاب و کەس و کـاری منـداڵەکەن کە دەبێ زۆر بە چـاکی لێـی وریـا بـن و پـێش دەستی بکەن و لەپـێش هەمـوو کەسدا بـۆ خـودای خۆیـانی تـاپۆ بکەن تـا هەم بە کەڵکـی خۆیان بێ و هەم بۆ گەل و نیشتمانەکەشیان ڕۆڵەیەکـی لێهـاتوو و بەقـازانج بـێ و هەروەهـا لە ڕۆژی پەسڵانیـشدا بتـوانن وڵامـی بەرپرسییەکانی خۆیان بدەنەوە.

دایک و باب دەبێ منداڵ هەر لە سەر ڕەوشـی پاک و سروشتی خوایی خۆی پەروەردە بکەن و بە ڕەوگە و ڕێبازی ئایینی یەزدانیـدا بیخەنە سەر گەڕ و هەمیشە ڕێکەی ڕاست و دروستی نیشان بدەن. دەنا بێگومان بەرپرس و بەرگرونی جیهان و پەسڵانن.

چونکە زۆر نێزیکە ئەو منداڵە بکەوێتە سەر ڕێگەیەکـی خەراپ و هەم خۆی و هەم کۆمەڵێک لە خەڵک بەدبەخت و ماڵوێران بکـات و ئیتر وەک پشیلەی ڕەجەبە شێتی گەڕەکێکی بە خـۆیەوە بسووتێنێ! منداڵ کاتێ کە لە دایکی دەبێ جگە لە فێر کردن و بارهێنانەکـانی سروشتی پـاک و خـاوێن (تعلیمـات و تمرینـات پـاک طبیعـی) هیچ جۆرە فێر کران و بارهێنانێکی دیکەی نییە و نایزانێ.

بەڵام لە دواییـــدا وردە وردە لە چوارچێـــوەی ژیـــنگەکەی و دەوروبەرییەکانی خۆی فێری دەیان و سەدان و بەڵکە هەزاران شتی

جۆراوجۆری وا دەبێ کە سەرتاپا بۆ خۆی و گەل و نیشتمانەکەی زیانی رووت و بەدبەختییە و شۆڤار و نەیارو تەپڕەشەکان لە سەر مینای بێگەردی مێشک و دڵی خاوێنی قەباڵەی خەیانەتکاری تۆمار دەکەن و ئەو چاکی و پاکییەی پێشووی دەشۆنەوە.

جا راستی ئایینی پیرۆزی ئیسلامیش هەروەک ئەو منداڵە پاکە لە دایک بوو ئتیر کاتێک کە خوای گەورە بۆ کۆمەڵی مروڤی نارد جگە لە یاسا و رێسای چاک و پاک و پێشکەوتنخوازانەی مرۆڤایەتی و خواپەرستی هیچ شتێکی دیکەی تێدا نەبوو.

راستی تا نێزیکەی دووسەد ساڵ دوای پێغەمبەرﷺ هەروا بە دەست لێنەدراوی مابۆوە، بە تایبەتی لە دەورانی پێغەمبەر و یارانی پێغەمبەرﷺ و پەیڕەوانی وان و پەیڕەوانی واندا نە هیچ شتێکی لێ زیاد و نە هیچ شتێکیشی لێ کەم کرابۆوە و دروست وەک منداڵێکی پاکی دوور لە هەموو پیسییەک بە پاکی و چاکی مابۆوە و دەتگوت شووشەی بێگەردە.

راستی کەسیش خیرەتی ئەوەی نەبوو، کە هەرگیز وەها خیانەتێک بکا و راستەوخۆ بە گژ خوا و پێغەمبەری خوادا بێت. چونکە پێغەمبەرﷺ لەو بارەوە هەڕەشەی گەورەی کردووە و فەرموویەتی (من احدث فی امرنا هذا لیس منه فهو رد فهو و ما احدثه فی النار) هەر کەس شتێک لەو ئایینەی ئێمە زیاد بکا، ئەو شتە فڕێ دراوە و قبووڵ نەکراوە و ئەو کەسە خۆی و شتە زیاد کراوەکەی لە دۆزەخدا دەبن.

دیارە ئیسلام ئایینێکی پاک و چاک و بێخەوش و گەردە و هیچ جۆرە خەرافات و پڕوپووچییەکی لەگەڵ نییە و نابێ ببێ و هەر کاتێک گەند و گەلاش و خەرافاتی رەگەڵ کەوت لە راستەقینەی خۆی دەردەچێ و خواش قبووڵی ناکات. (و من یبتغ غیر الاسلام

دینا فلن یقبل منه و هو فی الآخرة من الخاسرین) بەڵێ هەرکەس بێجگە لە ئایینی پاکی ئیسلامی دەس لێنەدراو دینێکی دیکە بۆخۆی هەڵبژێرێ هەرگیز لێی قەبووڵ ناکرێ و ئەو کەسە لە پەسڵانیشا لە ڕیزی ڕەنج بەخەساران و دەسبەتاڵانە. جا هەر بۆیە موسڵمانانی هەوەڵی زۆر زۆر لە مجێز بوون بۆ ئەوەی کە ئەو دینە وەک خۆی بهێڵنەوە و دەسکاری نەکە ن. نە هیچی لێ زیاد کەن و نە هیچیشی لێ کەم کەنەوە.

خوا هەڵناگرێ خۆ هە تا لە دە س وانیشدا بوو هەروا بە دە س لێ نە دراوی و بە پاکی مایەوە تەواوی ئەو کەسانەش کە وزەوزی ئاڵوگۆڕ کردنی دین یا لێ زیاد و کەم کردنیان دەهات خێرا سەرکوتیان دەکردن و نەیاندەهێشت ئامانجی گڵاوی خۆیان لە نێو خاکی پاکی ئیسلامدا وەدی بێنن و زۆر هۆشیارانە و وریایانە هەر ئاژاوەیەکیان هەر لە تۆودا خەفە دەکرد و نەیاندەهێشت بگوورێ.

داری ناکۆکی و دووبەرەکایەتییان خێرا لە ریشە دەردەهێنا و هەرگیزاو هەرگیز رێگەی بڕ بڕ بوون و قۆڵ قۆڵ کرانی موسڵمانانیان بە هیچ جۆرێک نەددا. بەڵام بە داخەوە دوای یارانی وەفاداری پێغەمبەر و پەیڕەوان و پەیڕەوانی وان ژیوار بە جارێکی گۆڕا و هەم موسڵمانان شل بوون و لە بڕشت کەوتن و هەم دژمنانی ئیسلامیش چاکتر کەوتنە سەر فێڵ و لە بڕشتتر و ئازاتر بوون، توانییان وەک دۆست و دڵسۆز خۆیان بنوێنن و فرمێسکی تیمساح بۆ موسڵمانان بڕێژن!

ئەوان زۆریان خۆ بە تاقی کردبۆوە و لە ڕێگای جەنگ و سوپاییەوە هەرگیز سەرکەوتنێکیان وەدەس نەهێنابوو و دەیانزانی کە لەو ڕێیەوە هیچیان پێ لەگەڵ ناکرێ. جا هەر بۆیە هاتن و لە ڕێگەی فێڵ و تەڵەکە و درۆ و دەلەسە و دووڕوویییەوە وەخۆ کەوتن!

بەرگی دۆستییان دە بەر کرد و خۆیان بە برا نیشان دا و لەو ڕێیەدا هەرچی لە دەستیان هات کردیان و بە هەزاران داخی گرانەوە لەو ڕێیەدا سەرکەوتنی زۆریان وەدەس هێنا!! توانییان جگە لە خودی قورئانی پیرۆز دەس دە هەموو شتێکی ئیسلام وەردەن و بە فەرموودەی مامۆستای مەزن تەنانەت بیر و باوەڕی خەڵکیشیان هەر گۆڕی و بگرە لە کتێبەکانی بیر و باوەڕیشا شتی دڵخوازی خۆیان بو ئێمەی نەزان گونجاند. و لە پەڕتووکە مەزنەکان و کتێبە دێژەیی (شرعی)یەکانیشدا شتی وایان بۆ تۆمار کردین کە ئێستاش پاش پتر لە ١٤٠٠ ساڵە هەروا پێیەوە دەناڵێین! جا سەیر ئەوەیە کە تەنانەت مەلا گەورەکانیشمان بە شێوەی ڕەسمی بە فەقێکانیان دەگوتەوە و دەیڵێنەوە! ئیتر بەرێژە پەکی وەها ئاوێتەی ئایینیان کردبوو کە بەڕاستی جیا کردنەوەیان کارێکی زۆر دژوار ور حەستەمە، هەر جوولەکەکان لە دوای پێغەمبەر پتر لە چەندین هەزار وتەیان بە زمانی پیرۆزی پێغەمبەروە هەڵبەست و مامۆستاش گوتەنی (لەعنەتی خودا لەو کەسانەی درۆ بە زمان پێغەمبەرەوە هەڵدەبەستن) شتی وەها خوڕافی و پڕوپووچ و خەراپیان بە نێوی دین دە مێشکی منداڵانی موسڵمان هاویشت کە نە خوا فەرمووبووی و نە پێغەمبەر و نە هیچ کەسێکی ژیرۆمەند و دینزانیش بۆی قەبووڵ دەکرێ.

ئەو ئیسلامە کە خوا بۆ محەمەدی نارد تەنیا یەک ڕەوگە و ڕێباز بوو بەڵام ئەوان کردیانە دەیان و سەدان ڕێچکە و ڕێبازی جیا جیاو تەنانەت دژ بە یەکتریش. تەریقەت و مەریقەت و شێخایەتی و مێخایەتییان پێوە لکاند بە شێوەیەکی زۆر فێڵبازانە تەریقەتیان ڕەگەڵ شەریعەت خست و تەریقەتیان دانا بە کاکڵ و شەریعەتیشیان کردە توێڵک. خۆ دیارە کە هەموو میوەیەکیش

کاکڵەکەی گرینگە و تویکڵەکەی ئەگەر نەشبێ زۆر گرینگ نییە و تەنانەت هی زۆرێک لە میوەکان هەر فڕێ دەدرێ.

جا ئەوجار هێنایان تەریقەتیشیان کردە بە دەیان و بەڵگە سەدان تەریقەت و بەو جۆرە موسڵمانانییان کردنە تۆوی پڕپڕە و ئاردی نێو دڕوان و ئیتر یەکیەتییە پۆڵایینەکەی موسڵمانانیان وەها تواندەوە کە چەندین سەدەیە هێشتا نەمەیوەتەوە!

ئەو هەموو رێچکە و رێباز (مذاهب)انە ئەو هەموو تەریقەت ومە ریقە تانە یان بەو هەموو پەیڕەو و پرۆگرامانەوە لە بەر دەمی منداڵی کاڵی زۆرخاوی موسڵمان دانا و ئیتر بەو جۆرە سەریان لێ شێواند و رێگەیان لێ گۆڕی و بە فەرموودەی مامۆستای گەورەمان رەببی –

ئەوی رێگەی لە کوردەکان گۆڕی
لەعنەتی خودا لە ئەلحەد و گۆڕی
رە ببی هە رکە س کە دژ منی کورد بی
چاوی با دە ر پەڕی و ملی وردبی

سەرەنجام وای لێ هات کە موسڵمانانیان تێک بەردا و بە گژ یەکتریاندا کردن و خۆ دزیش بازاڕی هاڵۆزی دەوێ، زۆر چاکیان بۆ هاتبوو موسڵمانان دەستیان دە بەرۆکی یەک نابوو و خەنجەریان بەخوێنی یەک سووبوو ئەوانیش هەستیان کرد بەگوێستنەوەی سامان و دەرهێنانی کانگاو چاوەکانی ولاتی ئیسلامی و ئیتر گورژی گوتەنی:

بەگژ یەکدا دەچین و خەنجەرن بە خوێنی یەک سوورە
لەدژمن نیز یکە دڵمان و هەر تەنیا لەیەک دوورە
تەواو داهات و سامانی ولاتیش گاوران ئەیبەن
موسڵمانیش سواڵ و راوو رووتە بۆ ژیان ئە یکەن

بیر و باوەڕی ئەو کەسانەی کە لە سەر هەر کام لەو ڕێچکە و ڕێباز و تەریقەتە جۆراوجۆر و جیا جیایانەن جۆرێکە کە لە بەر گروپگەراییەکەیان راستەقینەی ئایینی ئیسلامیان یا هەر لە بیر چۆتەوە و یا زۆری گرینگی پێ نادەن،چونکە بە لای وانەوە شەریعەت توێڵک و تەریقەت کاکڵە و دیارە هەمیشەش کاکڵ لە توێکڵ گرینگترە. دەک نۆشی گیان نەبێ ئەو کاکڵە پیسەی دەرخواردیان دان.

جا هەر ئەوەندە خۆی بەڵگەیە بۆ ئەم داوایە کە ئەگەر لە لای وان بێڕێزی خوا نەخواستە بە خوا یا پێغەمبەریش بکرێ زۆری گرینگی پێ نادەن و ڕەنگە هەر قەڵسیش نەبن، بەڵام ئەگەر پێیان بگوترێ شێخەکانتان شێخ نییە یان پیاوی چاک نییە یان تەریقەت لە بنیڕا شتێکی خەراپە و.. یا بگوترێ بابا ئەو بەرنامانە هەر دە ئیسلامێدا نین، ئەگەر هەبان پێغەمبەر دەستووری لە سەر دەدان یان یار و یاوەرانی پێغەمبەر دەیانکردن بە یەکجاری لە کوورە دەردەچن و هەر خوا خۆی دەزانێ چۆن دەهاوژوێن؟

مامۆستایەکی خۆشەویست و بەڕێزم جەنابی مامۆستا مەلا حوسێنی فیردەوسی کە هەر خەڵکی گوندی خۆمان سارتکی‌یە بۆی گێڕامەوە و فەرمووی فەقێ بووم چوومە لای مەلایەکی مریدە شێخ بەو مەرجە جێگەی کردم کە لەگەڵیان خەتمەی شێخی بکەم، هەموو ڕۆژێ لێی دەپرسیم ئەرێ حوسێن گیان! خۆشەویستی شێخت زیاد نەبووە؟ منیش دەمکوت نەوەڵڵاهی هیچم لێ حاڵی نییە! سەرەنجام ڕۆژێکی منیش بەویم گوت ئەرێ قوربان بۆچی جارێکی ناڵێی خۆشەویستی پێغەمبەرت زیاد نەبووە؟ گوتی ئەوە هیچ هیچ لە وی گەڕێ گەڕێ!

جا مامۆستای گەورەمان خوا بە میهر و بەزەی خۆی شادی بفەرموێ، دێنێ دەردی دڵ دەکا و لە کتێبی فڕی فڕی قەل فڕیدا ئەو کوڵ و بڕک و ژانە دڵانە هەڵدەڕێژێ و بە شێوەی چیرۆکێکی زۆر سادە و باوێکی منداڵانە نیشانی دەدا.

ئەو بەڕێزە منداڵێکی دڵپاکی زۆر خاوێنی ڕەوش سروشتی نەگۆڕدراو لەگەڵ چەند کەسی پیاوی فریو دراوی مریدە شێخ کەر کراو دادەنێو یاری فڕی فڕی قەل فڕییان پێ دەکات. گەورەکان لە نۆرەی خۆیاندا دەیانهەوێ منداڵەکە بیرو بیر و باوەڕی چەوت و چەوێڵ و تەریقەتبازی و شێخ بازاڕی و مریدایەتی بەرن وباوەڕی پێ بە شێخ و گەورەیی وی پەیدا بکەن و پێی دەڵێن شێخ دەفڕێ بە هیممەتی شێخ کەر دەفڕێ شێخ بۆمبای لە ئاسمانێ دەگێڕێتەوە و ناهێڵێ بتەقێتەوە و زیان بە خەڵک بگەیەنێ، بەڵام منداڵەکەش کە خاوەنی بیر و باوەڕێکی پاکی سروشتی و دڵ و دەروونێکی بێخەوشی وەک مینای بێگەردە و هەرچەندی دەکا و دەکرێنێ بۆی قەبووڵ ناکرێ و ناتوانێ بیسەلمێنێ و ناچار هاواری لێ بەرز دەبێتەوە و دەڵێ هەی هاوار بۆ خاتری خوا ئەو شێخە زگ زلە و ئەو کەرە گوێدرێژە چۆن دەفڕن؟ ئاخر بابە هەموو شتێک بۆ خۆی یاسا و ڕێسایەک و بەرنامەیەکی تایبەتی هەیە، فڕینیش بۆ خۆی هەل و مەرجێکی تایبەتی هەیە و کابرا ناتوانێ وا بە ئاسانی بفڕێ.

جا مامۆستای گەورە خوا لێی خۆش بێ لەو چیرۆکە بەنرخەیدا قارەمانی چیرۆکەکە منداڵێکی کاڵی سادە و ساکاری دەروون پاکی ڕاستی خواز و ڕاستگەرا دادەنێ و لایەنەکانی دیکەی چیرۆکەکە چەند کەسی گەورە و فێڵ لێکراو و مێشک تاڵان کراو وفریو خواردوون بە پڕوپووچ گەرا و خەرافاتی لە پێنووس دەدا و پێکەوە ئەو چیرۆکەیان پێ دەگێڕێ بە جۆرێک، کە گەورەکان دەیانهەوێ بە

منداڵەکە بسەلمێنن شێخ، چونکە خۆشەویستی خوایە(ئەگەر ببێ) دەتوانێ بە حەوادا بفڕێ و بە سەر ئاوێدا بڕوا، بەڵام فڕۆکە، چونکە گاور دروستیان کردووە یا گاوری تێدان ناتوانێ وە حەوا بکەوێ و بفڕێ. کە دیارە زۆر زۆر لە ژیری و ئاوەز دوورە و ماممۆستا گوتەنی برا ئەو عەسرە نەما کاکە ئەو دەورە رۆیی شێخ بە حەوادا بفڕێ یا لە سەر ئاوێ رۆیی.

بەڵێ منداڵەکە راستی خواز و راستی ویستە و دەیهەوێ پێیان بقەبوولێنێ کە بابە ئاخر راستەقینە شتێکە و فریو و فێڵبازیش شتێکی دیکەیە. پێویست ناکا هەر کەس خۆشەویستی خوا بوو هەر بفڕێ تەماشا کەن پێغەمبەر و یارانی خۆشەویستی خوا بوون هیچ نەشدەفڕین و بە سەر ئاوێشدا نەدەڕۆیشتن. چونکە خاوەنی هەلومەرجی فڕین نەبوون. نە باڵیان هەبووە نە ئەو کاتیش ئامرازی وەکوو فڕۆکە و کۆپتێر هەبووە کەوایە هەر چەندە خۆشەویستی خواش بوون نەیانتوانیوە بفڕن.

بەڵام چۆیلەکە و نموونەکانی وی لە مەل و باڵندە ئەگەرچی نە پێغەمبەر و نە خۆشەویستی خواشن چونکە باڵیان هەیە و خاوەنی هەلومەرجی فڕینن دەتوانن بفڕن. ئاخر هەر شتێک بۆ خۆی خاوەنی یاسا و رێسا و بەرنامەیەکی تایبەت بە خۆیەتی. و بە زاراوەی زانیاری تا سوغرا و کوبرای قەزیە راست و دروست نەبن ئاکامی دروست نادا.

جا بەهەشتی مامۆستای گەورە لەو چیرۆکەدا ئەوەمان پێ دەڵێ کە موسڵمانان و بەتایبەتی موسڵمانانی کورد هەر وە دوای شتی خەرافاتی و پڕوپووچ و ئەفسانەیی کەوتن و لەو رێیەشدا راستەقینەیان ون کرد و بوونە هۆی گومڕایی تۆرەمەی داهاتوو و بەرەی دوارۆژیش (اضلوا کثیرا و ضلوا عن سواء السبیل) زۆریان

گومڕا کردن و خۆشیان هەر ڕێگەی ڕاستیان لێ ون بوو. دەیان و سەدان شتی بێبناوان وبێڕاستەقینەی وەک قاڵیچەی سولەیمان، دەریای ڕۆزی دابەش کراو (بحر رزق مقسوم)، داستانی ئەحمەد و شەوی بەرات، لە بەر دەستا بوونی دێو و درنج و جنۆکە، عەبدی سۆفیان و کەری جرجاڵ یان بۆ ئێمە ساز کردووە و هەر لە منداڵیڕا دە مێشکیان هاویشتووین و جا بە گەورەییش تەنانەت بگرە بە زانیاری باشقە مەلا و زانا و پسپۆڕەکانی ئیسلامیش لە مێشکمان ناهێنرێتەوە دەر و وە ژەنگی ئاواڵ بۆ خوا دانان و هاوبەش بۆ پەیدا کردن و ئەو جۆرە گوناحانە و کرێژی نەزانی وەها ئاوێنەی دڵمانی ڕەش کردووە کە بە ئاسانی و هەر وا بە سووک و سادەگی بۆمان مشتوماڵ ناکرێ و خاوێن نابێتەوە.

بەڵێ جا ئەوەیە کە مامۆستای گەورەمان دەفەرموێ: دەبێ خەڵک ڕاستیخوازو ڕاستیویست بن، (خوارق العادە)و کەشف و کەرامات و درۆ و دەلەسەی شێخ و مێخان چ کەڵکێکی هەیە و بۆچی دەبێ و چ بارێک لە سەر شانی خەڵکی موسڵمانی هەژاری زۆر لێکراوی چاو بەستراو لادەبا و چ دەردێکیان لێ کەم دەکاتەوە؟!

جەنابی شێخ بفڕێ، یا نەفڕێ، بچێتە مەککە یا نەچێ، بە لۆقێک ئەو سەرەو سەری دنیا بکا یا نەیکا، بە ئێسرێک هەموو جیهان بگەڕێ یا نەگەڕێ چ دەبێ و ئەم گەل و ئایین و نیشتمانە چ قازانجێکی لێ دەکا؟ شێخ هەر خەیانەتمان پێ نەکا و دەرخواردی بێگانانمان نەدا بەسە. حاشا هیچی ویمان لەوە پتر ناوێ. ئاخر زۆر سەیر و سەرسووڕهێنەرە بۆ چی تا ئەوڕۆ حاجییە هەژارەکانمان بەو هەموو زەحمەت و ناڕەحەتییەوە دەرد و ئازار و نیزیکەی دوو مانگ بە سواری حوشتر حیندرحۆیان دەکرد تا دەگەیشتنە مەککە و ئی واشیان هەبوو کە لە حوشترەکەی بەر

دەبــوّوە و ملـــی دەشــکا، بەڵام چــۆنە جەنـــابی شــێخ هەر بە ئیـسرێک(لحـظە) یـا بە چـاو لە سـەر یەک نانێـک دەچێـتە وێ و دەگەڕێــتەوە؟ ئەدی ئەگەر وایە و خـــاوەنی ئەو هەمــوو کەشــف و کەرامات و زانیاری نهێنی و دۆستی وا نیزیکی خـودان، بـۆچی ئەو هەمـوو چـاوە و کانگـا گرینگـانەی کوردسـتان و تەنـانەت نەوتـی کەرکــوک و کرماشـــان دەرنـــاهێنن؟ خـــۆ ئەوان ئامـــانجی هەرە گەورەیان پووڵ پەیدا کردنە و پووڵیش لەو ڕێیەوە زۆر چاک پەیـدا دەبێ، بۆچی نۆکەری و بەندەگی بۆ دەکەن؟ بۆ چی لە ڕێیەکی ئـاوا ئابڕوومەندانە وەدەستی ناهێنن؟ بۆچی پەتی نۆکەری و قەڵاتەی ڕاو پێکەری لە ملی خۆتان دەرناهێنن و خۆتان ناکەنە پیاو؟!

مەگەر نابینن، کە بێگانەکان بەهۆی زانیاری زۆر و پیشەسازی و ژمێـرە و پێـوانە چـۆن کانەکـانی کوردسـتان وبگـرە هەمـوو خـاکی ئیـــسلامییان دەرهێنـــاوە و زەوتیـــان کـــرد؟ بەڵام شـــێخە بێگـــانە پەرستەکان هەر ئاگاشیان لێ نەبوو ئێستاش هەر پێمـان دەڵـێن بە کەرامەت چەسپاندوویانە کە کەوا نوورە لەباباگوڕگوڕ هەڵدەستێ و هیممەتی فلانە شێخە ئـاگری بەرزی بابـاگوڕگوڕ بەغدای ڕوونـاک کردبــوو شــەوقی لە دونــدی بــرایم جەلالــی کــورتەکڕا دەبینــرا و ئەوانـــیش لە بەر نەزانـــی و دەستەوســـتانی خۆیـــان و لەبەر خەیانەتکاری و بێگانە پەرستی خۆیـان خەڵکیـان وا حـاڵی کردبـوو کە ئەوە نـــوورە لە گـــۆڕی پیـــرۆزی بابـــاگوڕگوڕی پیـــر و پێـــشەوا هەڵدەستێ. دەک بە درۆیان دڕێن.

بەڕێــز هــۆنەری ژیــری کــورد عە بــدوڵلا پەشــێو گەمە بەو بیروباوەڕە پووچە دەکا وبە پەژارەوە دەڵێ:

منالەکـان منالەکـان! ئەی برسـییە ژیـن تالەکـان! دەزگیـرانم کوترێکی دیار بەکرە.....

بـۆ گواسـتنەوەی رۆژ ئەژمیـرم پەر پەر دری قەدی چیـام قەف قەف بری کە لەدەرگای سنورم دا ؛ تفی دەمی پوسـتال رەشیـک هـا سـوغی دا نیـو چـاوانم!! وە هەروهـا ئەو هەڵبەسـتەی پیـشوی ئەو بەرێزە بیر دێنمەوە کە دەڵی:

منداڵەکان! مناڵەکان
ئەی برسییە ژین تاڵەکان!
لە سەر سینگە نەوتاوییەکەی بابە گوڕگوڕ
نیزیک تاڤگەی سەرەوژووری زێڕینی گڕ
گڵکۆیەکی بچکۆلەم دی
لێی نووسرابوو
ئا لێرەدا
مناڵێکی چاوبزی کورد
لە برسان مرد!!

یان دەیانگوت کابە لە جێی خۆی نەماوە و گۆیـا بە پیـر خـاتوو رابیعەی عەدەوییەوە چووە! کەرێ جرجاڵێ گوێی ئەوەندە پانن، کە لە ژێر سێبەری گوێیەکیدا جێگەی حەفتا هەزار جوولەکە دەبێتەوە.

جا بۆیە مامۆستای بەڕێزمان دەفەرموێ: کابرایەکی خۆشناوەتی بە کەری کـابرایەکی دیـکەی خۆشـناوەتی هەڵـدەگوت و دەیگـوت کەرەکەی تۆ زۆر کەرێکی چـاکە و دەنگـی زۆر خۆشـە... ئەویـش لە وەڵاما دەیگوت ماڵت سەد جار ئاوەدان بێ، هیچ چاکەیەکیشم بۆت نییە و هەر لە پیاوەتی خۆتەوەیە کە ئاوا بە کەرەکەمدا هەڵدەڵێی. راستی جرجاڵیش هیچ چاکەیەکی بۆ موسڵمانان نییە بەڵام هەر لە چاکەی خۆیانەوە ئـاوا بە کەرەکەی هەڵـدەڵێن و بۆی بـوونەتە چاوەش! ماڵیان ئاوا لە ئاقڵی خۆیانەوە!

دیسان ئەو بەڕێزە لەو چیرۆکە چووکەدا پێمان دەڵێ کە خەڵک ئەوەنــدە برسـی و هەژار و نەدارە کە تەنـانەت مەلای بەدبەخـت و ماڵوێران ئەوەندە تامەزرۆیە لەسوێیان و لەززەتان خەون بەنان و گۆشتەوە دەبینێ ئەوەندە برسی و ئاتاجە خەونەکەی بە دڵخـوازی خۆی مانا دەکا وخەیاڵ پلاوێکی باشی بۆ دەکا.

سەرەنجام دەڵێ وا هەڵدەکەوێ کە لە نێو کورداندا بـاوە کچێکـی منداڵی گچکەی هەژار دەدەن بە کابرایەکی تەمەنداری زەبەلاح و لێی مارە دەکەن و بۆی دەگوێزنەوە. کچە بێچارەکە لە کابرا دەترسـێ و خۆی نادا بە دەستەوە، هاوار هاواری لێ پەیدا دەبێ. ئەمجـا کـابرا لێی دەگەڕێ تـا ئـارام دەبێتەوە پاشـان لە ڕێگەی فێـڵ و فـووتەوە بۆی دەچێ، شەو یا ڕۆژ گاڵتە و دەسبازی لەگەڵ دەکا و پێی دەڵـێ وەرە با کـۆتر فـڕێنکەت پـێ بکەم. ئەویـش نـازانێ و دەڵـێ باشـە. کابراش دێنێ دەست و لاقی پێکەوە دەبەستێت و وای تێدەگەیەنێ کە بەو جۆرە دەتوانی بۆ خۆت بفڕی و بە کـولانە و پەنـجەرەدا بچیـتە دەرێ و وەک کۆتران باڵ بگری.

جـا کـابرا بەو جـۆرە کـاری خـۆی لەگەڵ دەکـا و ئەویـش دژکردەوەیەکی پێ ناکرێ چونکە دەست و لاقی بەستراون و کەسێک کە دەست و لاقی ببەسترێن دەبێ حاڵی کوو بێ؟

ئەمجا دەفەرموێ ئێمەی کوردی هەژاری ماڵوێران وەک ئەو کـچە بەدبەختە لێقەوماوە دەست و قاچمان بەستراوە و دەرەتانمان نییەو داکۆکیمان پێ لە خۆمان ناکرێ. دژمنان وەها ڕێگەیان لێ بڕیوین و دەست و پێیان بەستووین و وڵاتیان لێ تەنیوین کە هەرچی خۆمـان بێژ و بەوێدا دەین لەبەر بێیەکیەتی هیچمان لە دەس نایە و ئەوان دەتوانن بە کەیفی خۆیانمان لەگەڵ بکەن. ئێستا هەر خۆت پێم بێژە چماوە لە گەڵمان بکەن؟ مەگەر ماڵیان نەخواردین؟ نیشتمانیان لـێ

دابەش و داگیر نەکردین؟ دینەدەمانیان لێ دەس تێوەرنەداین؟ئاقڵ و هۆشیان لێ نەستاندین؟لە ماڵی خۆمان وەدەریان نەناین؟لە ژیان و لە هەموو شتێکیان نەکردین؟ دەست و لاق و چاویان نەبەستین؟

جـا پاشـانیش بە داخ و کەسـەرێکی زۆرەوە دەفەرمـوێ: ئەگەر بڵێین ئیمڕۆ عەقڵ لە نێو موسڵمانان فڕیوە راستە و درۆی تێدا نییە و باوەڕ بکە و خێرا دەست هەڵبڕە. هەروەهـا ئەگەر بڵێین عـیلم و زانیـاری لە نێـو کـوردان فڕیـوە و نەمـاوە، دیـسان بـاوەڕ بـکە و گورجێ دەستت هەڵێنە، دەنـا تێدەکەوی و دەیدۆڕێنی. چـونکە بە داخەوە ئەوڕۆکە نە ئاقڵ و ئـاوەز لە نێـو موسـڵماناندا مـاوە و نە عـیلم و زانیـاریش لە نێـو کوردانـدا. جـا بەتـایبەتی لە نێـو ئەو کوردانەی کەوا کەوتـوونەتە دوای شێخ و مێخـان و بـوونەتە مرید هەر بە جارێک بـاری کـردووە، نە دیـن مـاوە، نە ئاقـل، نە بیـر و هەستی ئازادی، نە مرۆڤایەتی و کوردایەتی، نە زانست و زانیاری، نە هۆش و هەستی تەکپەرەستی و نە...

مەلای گەورە، دلێر مەردی جۆگەتشکێن

جستانان لە کوێستانان بە گشتی ولە کوێستانە سەر دە ئاسمان هەڵکشاوەکانی کوردستانی سەر بەرز بەتایبەتی، جاری وا دەبێ کە ئەوەنـدە بەفـر دەبـارێ تەواوی رێوبـان دەگیـرێن و هـاتوچۆ بە تەواوی دەبـڕێ و پێوەنـدی لە نێـوان خەڵکـدا نـامێنێ. جـا بـۆ کردنەوەی رێوبان و پەیدا کردنەوەی پێوەندی نێوان خەڵک لاوەکان دەستە دەستـە خۆیـان هەڵـدەکەن و دێـنە مەیدانێ و جـۆگەتێ بـۆ هەمووان دەشکێنن.

بەڵام لەو بەینەدا کێهە لە هەمووان ئازاتر و دلێرتر، قۆچاخترو لە هەمووان پتر دە خۆی راببینێ، ئەو وەپێش گشتیان دەکەوێ و رێیە بۆ هەمووان دەشکێنێ و کەلێنێ دەو بەفرە حەستەم و فرزە بڕەی دەخات. جا لە پاشان ئەوانی دیش پێدا دەڕۆن و تا سەرەنجام وەهای لێ دێ کە رێیەکە بۆ هەموو کەس پانتاو و تەخت دەبێ و ئەوجار ئیتر هەر کەسێکی بێهێز و لاوازیش هەر دەتوانێ پێیدا بڕوا.

دیارە کە ئەو کارەش لە دەس هەموو کەس نایەت و هەر کەس ناتوانێ و دە خۆشی رانابینێ وە پێش گشتیان بکەوێ و جۆگەتێ بۆ خەڵکی بشکێنێ. چونکە ئەو کارە کوڕی ئازا و دلێر و بەهێز و دەخۆڕادیتووی دەوێ و مەردی قارەمان.

جا راستی مەلای گەورەش خوا لێی خۆش بێ، لە دەورانێکدا ژیاوە کە دەسەڵاتی تەریقەت و شێخ و مێخان تەواوی وڵاتی کوردستانی تەنیبۆوە و بە تایبەتی دوو تەریقەتی قادری و نەقشبەندی خەڵکی کوردستانی گەورەیان بە شێوەیەکی سەیری ناجۆگرافیایی لە نێو خۆیاندا بەش کردبوو. گاڕانی مرید و دەروێشان بە دوای شێخ و خەلیفاندا دێ بە دێ، شار بە شار، کۆ بە کۆ، ناوچە بە ناوچە و هەرێم بە هەرێم دەڕۆیشتن و دەگەڕان و مانۆڕیان دەدا.

ئیتر بەو جۆرە لەبەر چاوی دۆست و دژمن خۆیان نیشان دەدا. هوولە هوول و نەڕە نەڕی دەروێشان گوێچکەی پیاوی کەڕ دەکرد، تەکیە و خانەگاکان کە لە ماکا وەک مزگەوتی زیانن لە بەرابەر مزگەوتانی خودادا راست کرابوونەوە و ژمارەیان لە ژمارەی مزگەوتەکان لەوانەبوو زۆرتر و پتریان بە قەرای وان بێ و لە پەنای گەلێک لە مزگەوتە خوداییەکاندا خانەگایەکیش ساز کرابوو کە ئێستاش لە گەلێک جێیان نموونەیان بە داخەوە هەر ماوە!!

لەباتی حوجرەی فەقێیان و فێرگەی زانیاری، تەکیە و دەروێشدان ئاوەدان دەکرانەوە و ژمارەی مرید و دەروێش و شێخ و خەلیفان زۆر لە مەلا و فەقێ و لایەنگرانی ئایینی راستەقینە و تەکپەرستانی راستی پتر بوو.

دەروێشگەل ئاور و ئاسنیان دەخوارد و دار و بەردیان قووت دەدا! خەڵکیان سەر دەبڕی و مار و دووپشکیان دەگرتن، مەلا زاناکان سەریان لێ شێوابوو لە داخان وەخت بوو دیق بکەن! مەلای گەورە گوتەنی:

ئەوەی زانایە ناو جەرگی پەڵاسە
ئەوەی نادانە نازانێ چ باسە

مەلای نەزان و نەخوێندەوار بێسیوادەکانیش دەیانگوت ئەوە کەرامەتی ئەولیایانەو کەرامەتی ئەولیایانیش هەقە! ئەو مەلایانەی لێیان بەدەنگ هاتبان و کەمێک بەرهەڵستی کردبان زوڕنایان بۆ لێدەدان و دەیانگوت کافر بوون، یان بوونەتە کەڵبەش و وەهابی و لە لایەن دەزگا و دەسەڵاتدارەکانی ناوچەیی سەروەزل و هێزی چەپەڵی ئینگلیزیشەوە دەخرانە ژێر زەخت و گوشار و پرسیارەوە و زیندانی و ئازار و ئەشکەنجە دەکران و لە لایەن خەڵکی بە نێو موسڵمانیشەوە لە دێیان و لە جێیان دەردەکران و رانەدەگیران و مووچە و بەراتی کەم و کوڕ و هەر نەبووشیان هەر لێ دەگێڕانەوەو بەو جۆرە دەبوونە هۆی ئاوارەیی و دەربەدەری و سەرگەردانی خۆیان و ماڵ و منداڵیان.

دام و دەزگای تەریقەت و شێخایەتی چ لە باروودۆخی نێونەتەوایەتی گشتییەوە و چ لە باری ناوچەیی و تایبەتییەوە گەلێک پتەو و بەهێز بوو، هەروا بە ئاسانی نەک هەر

نەدەڕووخێنرا، بەڵکە هەر نەشدەڕووشێنرا!! چونکە لە لایەکەوە فەرمانڕەوا نارەواکان و هێزە دەسەڵاتدارەکانی سەر وە زلهێزی کۆنەپەرستی ئینگلیز پشتیوانیان بوون و کۆمەک و یارمەتی تەواویان پێ دەکردن و لە پارە و پووڵ پەکیان نەدەخستن و لە لایەکی دیکەشەوە ئاغاوات و کوێخا و گزیر، کە هەر کامێکیان گۆپاڵێکی سەرکوتکەری گەلی کورد بوون چونکە قازانجی خۆیان دەوەیدا دەدیت بە درۆ یان بەڕاست مریدی بێ دەسەڵات و نۆکەری ئاڵقە لەگوێی وان بوون. کە بێگومان ئاوا چاکتر دەیانتوانی خەڵکی هەژاری نەخوێندەواری کورد کەر بکەن و بچەوسێننەوە.

چا هەر بۆیە بە هەموو هێز و توانایی خۆیان داکۆکی کار و پشتیوانی داموودەزگای شێخ و شێخایەتی بوون. هەر مەلایەک بۆنی نەیاری یا دژایەتی شێخانی لێ هاتبایە دەهۆڵی گاوریەتی و بێدینی یان بۆ هەڵدەگرت و بە خوانەناس و لە دین وەرگەڕاو و فاسق و..یان بە خەڵک دەناساند و وەهایان لە بەرچاوی خەڵک سووک دەکرد کە هەمووان هەر بە چاوی دژمن و نەیار چاویان لێ دەکرد و تەنانەت هەروەک باس کرا لە جێیانیش هەر رایان نەدەگرت و وا هەڵدەکەت کە لە ساڵێدا ناچار بوو دوو سێ جێیان بکا و لە هیچیشیان نەحەسێتەوە.

مەلای بێچارە یا دەبوو مل راکێشێ و تەسلیمی خەڵکی نەخوێندەواری دین‌نەزان بێ، یا دەبوو بە یەکاری دەس لە مەلایەتی هەڵبگرێ، کە بێگومان ئێستاش ئەو حاڵەت و ژیوارە نالەبارە بۆ گەلێک لە مەلا هۆشیار و روونەکان روو دەدا و خۆشم هەر لێی بێبەش نەبووم.

بەسەرهاتی دڵتەزێنی هۆنەری هێژای گەلی کورد مەلا رەسووڵی ئەدیب نموونەیەکی چووکەیە لەو هەموو کارەساتە سەخت و

دژوارانەی کە لەو ڕێـیەدا بە سـەر مەلای هەژار و هۆشـیاری کـورد هاتوون.

خوا لێخۆشبێ مەلا ڕەسووڵی ئەدیـب بە هـۆی ئەوەی کە هەر لە بنیڕا لە ژیواری زۆر دژواری مەلایەتی لە کوردستاندا زۆر جاڕس و بێزار دەبێ، دەس دەکا بە پیشە و پژگاڵەکانی وەک ئاشوەستایی، پزیشکی، دارتاشی و مامۆستایەتی وانە گوتنەوە بە کوڕە ئاغـا و خاوەن دەسەڵاتەکانی ناوچەکە.

بەڵـێ ئەو تەکپەرەسـتە ڕاسـتەقینەیە لە دوامـین سـاڵەکانی ژیانیـداڵە گونـدی سـەرگیزی نـاوچەی شـنۆیە دەبێـتە مامۆسـتای کوڕەکانی ئاوڕەحمان ئاغای شێخ پەرستی مێشک بەتاڵ، مەلایەکـی نامەلاش بە نێوی مەلا مەحموود کە بڵیندگۆی ڕاگەیانـدنی کەشف و کەراماتی درۆزنانەی شێخی بورهان دەبێ و لەگەڵ ئەدیبـا لە بـاری بیر و باوەڕەوە دژایەتی و ناکۆکییان دەبێ.

جـا ئەو مەلا ئـاڵقە لەگـوێیە دەچێـتە لای ئاوڕەحمـان ئاغـا و گەلێـک شـەیتانی و شـۆڤاری لە ئەدیـب دەکـا ئەویـش تەواوی مووچەو بەراتەکەی لـێ دەبڕێ و سـەرەڕای ئەوەش لێـی دەکەوێـتە بڕوبیـانوو و دەیـهەوێ کـارێکی وای بە سـەر بێنـێ کە نەک هەر بە جارێـک تەمبێـی بکـا و بەس، بەڵـکە سـەرەڕای تەمبـێ کردنـی یەکجارەکی وی لەمەولا هیچ کەس نەتوانێ لە رابەر شێخا بکۆخێ.

بەڵێ مەلا ڕەسووڵی تەکپەرست لە سـەر تەکپەرستی خـۆی بەو جۆرە لەگەڵ ئەو موسڵمانە ئیسلام نەناسـە شێخ پەرسـتانە پێـوە دەبێ. چەند مانگێکیش دەبێ کە مانگانەی وەرنەگرتووە و هیچیـشی نابێ و ناچار دەس دەکا بە قەرز و قۆڵە و وام وەرگـرتن، جـا بەو جـۆرە لە مـاوەی سـێ مانگـدا سـێ هـۆقە گۆشـت بە قاسـابی دێـی قەرزدار دەبێ و ناشیبێ بیـداتێ. ڕۆژێـک قەسـاب ئاوڕیـشی دەبـێ و

داوای وامەکەی لێ دەکات و سەرەڕای زۆر قسەی ناحەز دەچێ لە لای ئاغاش زۆر بەدگۆیی لەو هەژارە دەکا، جەنابی ئاغاش دەستوور دەفەرموێ سەد شەقی تەواوی بە بێ کەم و زیاد تێهەڵدەن!!

جا مامۆستای بەڕێز و پایە بەرزی گەلی کورد، هەم بە زەبری ئەو شەقانە و هەمیش لە شەرمی ئابڕوو چوون وەها نەخۆش دەکەوێ،کە دەگاتە خاڵی گیانەڵڵا و بە یەکجاری لە پێ دەپەڕێ، لەو کاتەدا ئاغاش ویژدانی نوستووی وەخەبەردێ و خۆی دە ماڵی ئەدیبی بە شەقان کوژراو دەهاوێ،ئەسپێک و دەمانچێک و تفەنگ و فیشەکدانێک و کاتژمێرێکی زێڕی بۆ دەبا و دەڵێ بمبوورە، من پەشیمانم!! ئەویش بە هیچ جۆرێک لێی وەرناگرێ و دەڵێ جا من تازە ئەوانە چ لێ بکەم لە سەردەمی هەڵکەدانا؟! پێشی دەڵێ بگرە وا لێرە منیش بەخشیمی لە دادگای رۆژی پەسڵاندا چ وەڵامێک دەدەیتەوە؟ من چ گوناحێکم هەبوو ئاوات لێ کردم؟ هەر ئەوەندە نەبێ کە دەمگوت شێخەکەی تۆ خوا نییە و نابێ بیپەرستی و خوای تاک و تەنیا بپەرستە و بەس؟!

بەڵێ ئەو شتانەی پێدا دەنێرێتەوە و پاشان گیانی پاکی تەکپەرستانەی خۆی بە خودای تاک و تەنیا دەسپێرێتەوە و ئیتر ماڵاوایی لە کورد و کورستان و لە هەموو تەکپەرستانی هاوبیر و باوەڕی دەکا. خوا بە بەهەشتی بەرینی شاد بکا.

جا ڕاستی ئا لەوەها کات و ساتێکدا و لە وەها هەل و مەرجێکدا کێ دە یتوانی هەر تەنیا بە حاڵودوو بەلاش دژ و نەیاری شێخگەل وگارانی دەرویشان بێ؟! کێ دەیتوانی بە درۆ، یا بە راست خۆی بەمریدو نۆکەری یەکێک لە شێخەکان نیشان نەدا؟جا مەلای نەزان و خەڵکی موسڵمانی بێڕامیاری وچاو بە ستراویش ئەوەندەیان

شێخەکان گەورە کردنەوە کە تەنانەت سوێندیان پێ دەخواردن ولە هەرحاڵەتێکدا هاواریان لێ دەکردن و هانایان دەبردنە بەر تەنانەت جاری وا دەبوو کە کابرا سوێندەکەی بە خواش دەخوارد بەڵام لە دواییدا هەر دە تگوت لەو تەکپەرستییەی پەشیمانە و بە دوای ویدا سوێندی بە شێخیش هەر دەخوارد. بۆ نموونە دەیگوت وەڵلا بە غەوس یا بە خوا بە فلان شێخی، کە رەنگە ئێستاش ئەوە کەم نەبێ و گەلێکی واشمان هەن کە لە بنی‌ڕا خوایان لە بیر خۆیان بردۆتەوە و شێخیان لە جێی خوا داناوە.!!ئێستاش زۆر کەسی واهەیە، کە بۆ ڕواڵەتسازی و کارسازی خۆی هات و چۆی شێخیک دەکا ئەگەرچی باوەڕیشی پیی نییە. تەنا زۆر جاری واش هەبووە، کە مەلا وبیجگە لە مەلاش بە خودی خومیان گوتووە: تو بو نازانی نانی خوت بخوی کورە چت لە شیخان داوە ؟! ئەگەر هاوکاریشیان ناکەی نەیاریشیان مەبە. وات بە قازانجە کورە هەرخویان دەگەڵ ڕیک رەخە.

بێگومان لە وەها حاڵەتێکدا مەردێکی دلێر و ئازا و قارەمانی لە خۆ بوردووی دەوێ کە بتوانێ دەست لە سنگی خۆی بدا و بێتە مەیدانی خەبات و تێکۆشانەوەو خۆی بکاتە پێشمەرگەی هەمووان و بەهێزی بیرو باوەڕو زانیاری زۆری خۆی لەو شەوەزەنگی نەزانی و ناتێگەیشتووییدا جۆگەتێ بۆ خەڵک بشکێنێ و ڕێگەیان بۆ پانتاو بکات تا هەموو بتوانن پێیدا بڕۆن و لەو زەلکاوی سەرشێواوی رزگارییان بێ و بێنەوە دەرێ.

بەڵێ ئا لەو ژیوارە تووش و دژوار و سەختە ولەم حاڵە تاڵ و ناهەموارەدا کە هیچ کەس هەر نەیدەوێرا تەنانەت بەرەو رووی ئەم دامودەزگایە بشکوخێ تاقە مەلایەکی کوردی خوا پەرست و زۆر بەهەست هاتە مەیدانی خەباتی خواییەوە و بە هێزی بیر وباوەڕی

پتەوی پۆڵایینی خۆی و زانیاری زۆری دەستی کرد بە خەبات و تێکۆشان و جۆگەتێ بۆ گش لایەک شکاند و ڕێگەی بۆ هەمووان پانتاو کرد خیرەتی بۆ هەموان شکاند و پێی گوتن وەرن بە دوامدا مەترسن من وام لێرە وەرن با وڵاتمان خاوێن کەینەوە وەرن وەرن... وەرن بۆ خاوێنکاری وڵات لە خەیانەتکاران. وەرن خوامان لەگەڵە با درک و داڵی شێخ و خەلیفە و دەروێش ریشەکێش کەین.جا ئەو کەسە جگە لە مەلای گەورەی کۆیی کەسێکی دیکە نەبوو. بەڵێ مەلای گەورە بوو کە هاتە مەیدانی خەباتی خوایی و قۆڵی خیرەت و پیاوەتی هەڵماڵی و شێرانە گوڕاند و بانگی ئیسلامی بەرز کردەوە و هاواری گەلی کوردی لە نهێنی هێنایە دەرو هەموو خەولێکەوتووەکانی لە خەوی بێئاگایی ڕاپەڕاند و تێیگەیاندن کە ئەو ڕێیەی گرتوویانە ڕێگەی وان نییە و لێیان گۆڕیون و ئێستا ئەوان بە ڕێی گۆڕاودا دەڕۆن و دەڵێ با بدەنەوە سەر ڕێبازی ڕاستیی ئیسلام کە ڕێگەی قورئانی پیرۆزە.

جا ئەو جار هێنای بە بۆمبا بەتەوژمەکانی هۆنراوە پڕ واتاکانی خۆی ئەوەندەی ئەو تەریقەت و مەریقەت و داموو دەسگای شێخایەتی و بازاڕی پیر و مریدییەی بۆمباران کردن و دانیە بەر دەستڕێژی چەکی هۆنراوە ئاگرینەکانی خۆی کە لانی کەم هێنانیە حاڵەتی نیوە گیانی. مەلای گەورە وەک باوکێکی گەورە کە دەبینێ منداڵەکەی گەورەترین ستەمی لێ دەکرێ هەڵدەکوتێتە سەر کابرای ستەمکەر هیچ جۆرە بەزەییەکی پێیدا نایەت و هەرچی بۆی بکرێ لەگەڵی دەکاو هەڵمەتی پاڵەوانانەی خۆی بردە سەر ستەمگەران لە ئیسلام و لە گەلی کورد و بەزەیی پێیاندا نەهات و ڕوحمی پێ نەکردن و لێی دان و لێی دان تا بە جارێک لاوازی کردن.

جا ئەمجا لەوێڕاو بەدوای ویدا دەیان و سەدن و هەزاران مەلا و زاناو هۆنەری دیکەش خیرەتیان شکاو ترسیان نەما وەخۆ کەوتن و

بە دزی و بە ئاشکرایی ئەو بنکەی بێگانە پەرستییانەیان بە سەختی دایە بەر دەستڕێژی ئاوری چەکی هۆنراوە و نووسراوە و بە قسە و بە هۆنراوە و بەسراه لە دژی ئەو دامودەزگایە دەستیان کرد بە راگەیاندن.

راستی مامۆستای گەورە شۆڕشێکی وەهای کرد کە تا ئێستاش لە جیهاندا نەکراوە و لە توانای هەموو کەسێکیشدا هەر نەبووە. بەڵام لەمەولا زۆربەی هەرە زۆری نووسەران و هۆنەران وەخۆ کەوتن و هاتنە مەیدانی خەبات و تێکۆشان و رەگەڵ شۆڕشی مەلای گەورە کەوتن و دەستیان کرد بە بەربەرەکانی ئەو دامودەزگایە و رامالینی خورافات و پڕوپووچ پەرستی و ئاوری شۆڕشیان خۆشتر و خۆشتر کرد و ئیتر ئێستاش کاروانی شۆڕش نەپساوەتەوە و هەر لە ئاژوێندایە.

زۆر کەسی ترسەنۆکی واش رەنگە هەبووبن کە زۆریان ئارەزوو لەو خەبات و تێکۆشانە هەبووبێ بەڵام خیرەتی ئەوەیان نەبووە کە راستەوخۆ بێنە مەیدان و وەک مەلای گەورە دەنگی دلێرانەی خۆیان دەرببڕن. جا هاتن وەک چاو لێکەرانی خوا لێخۆشبوو عومەری خەییام هۆنراوە و نووسراوەکانی خۆیان بە نێوی مامۆستاوە بڵاو کردبێتەوە! کە بە ڕای من ئەوانەش هەر هی مامۆستای گەورەن.

هەر لەو کاتەدا گەلێکی رووناکبیر و ئازا و دلێری واش هەبوون کە بە پەیڕەوی و چاو لێکردنی مامۆستا و نەریت دەرهێنان لەو نەترسە راستەوخۆ هەڵمەتیان بردۆتە سەر ئەو خورافات و پڕوپوچ پەرستییانە کەوا زۆر لە دوایە لە ئیسلام زیاد کراون. چونکە تازە ترسیان نەمابوو خیرەتیان بە یەکجاری شکابوو. ئاخر ئەگەر جۆگەت شکێنرا منداڵیش هەر دەتوانن پێیدا بڕۆن.

ئەوەتا دەبینین کە لەم دواییانەدا هۆنەری چاو نەترساوی کورد مامۆستا مەلا مارفی کۆکەیی لە ناوەندی هێز و مەڵبەندی

تــاپۆکراوی دوو شــێخی زۆر بەهێــز و مریــد زۆری ناوچەکــانی مەهابادو بۆکان کاتێک کە لێی دەپرسن:ئەرێ مامۆستا لە بورهان و زەمبیل کامیان چاکترە و مریدی کێهەیـان بین و هـاتوچۆی کامیـان بکەین؟ بێترس و پەروا وڵامیان دەداتەوە و دەفەرموێ:

برهــان برهــان، بــر ســر زمبیــل بــزن بیــل
هــر دو انبــان دروغنــد چە برهــان و چە زمبیــل

بەڵێ مامۆستا کۆیی بێترسو خـۆف هەڵـدەکوتێتە سـەر هەر دوو بنکەی بەهێزی هەردووک تەریقەتی قـادری ونەقشی و هەردووکیـان بە ئاشکرا بە هەمبانەی درۆ لە پێنـووس دەدات و دەڵــێ بـابە تـۆ چ دەڵێی؟ نە بورهان چاکە و نە زەمبیل، واتا نە نەقشی و نە قادری و هەر لە ماکـا تەریـقەت چـاک نییە و بنـاغەی لەسـەر درۆ دانـراوە کەوایە دەبێ دووری لێ بکەی.

جـا ئەوەش بــێگومـان هەر لە ژێـر رۆشـنایی ئەو چـرایەدایە کە مامۆستای گەورە هەڵیئاساندووە و شۆقی وە هەر چواری لای خۆی داوە و ئیتــر بەڕاســتی ئــاوری شۆڕشــێکی کە مامۆســتای گەورە هەڵیکــردووە هەر وا بە ئاســانی نــاکوژێتەوە و تــا ســەرکەوتنی یەکجاری ئەو شۆڕشە و تا رووناک کردنی هەمـوو دنیـا بەتـایبەتی جیهـانی ئیـسلام بە شـۆقی ئەو روونـاک نەبێـتەوە ئەو مەشـخەڵە بڵێسەی بەرز و بەرزتر دەبێ و هەرکەس لەبەر خۆی سووتەمەنی و دەستەچیلەی بۆ دێنـێ و تـازەش ئیتـر هەرکەس خیرەتـی شکاوە و هیچ رووناکبیرێک دووری لێ ناکا و هەر نەبێ فوویەکی لێ دەکـا و کەمێکی خۆشتر دەکا. سەرەنجام مەشخەڵی ئاوری شۆڕشـی مەزنـی مەلای گەورە لە ناوەندی کوردستانەوە بە هەموو جیهانی ئیـسلامدا بڵاو ئەبێتەوە.

ئەوەتا دەبینین کە لە ساڵەکانی ١٣١٤-١٣١٥ مەشخەڵی بەرز و بڵیندی بڵێسەی لە هەرێمی موکریان کە مەڵبەندی هێزی دوو نوێنەری زۆر بەهێزی دوو تەریقەتی قادری و نەقشبەندی بوو بەڕێز مامۆستا مەلا مارفی کۆکەیی مەلای نەترس و بەخیرەتی کورد بە پەیڕەوی لە مامۆستای گەورە، شێخ و خەلیفە و تەواوی دام و دەزگاکانی شێخایەتی دەداتە بەر توانج و پلار و هەروەها ڕێکوڕاست بە خەڵک دەڵێ هەموو شتێکی شێخ درۆ و دەلەسە و فێڵ و فووتە و جگە لە نەزان و نەخوێندەوار و بێئاگایان هیچ کەس فریوی ئەوانە ناخوات و دەڵێ ریش و پرچ و سەرومێزەری شێخ لانەی شەیتانە و مرگی نەفرینی لەو حەشارگەیەدا خۆی حەشار داوە هەروەها کە دەڵێ:

تەماعم بوو بکەم مەتحی خەلیفەی شاهی زەنبیلی
کە تێفکریم لە قووەت خاریجە تەشریح و تەفسیلی
سوئالم کرد لە ئوستادی تەبیعەت، بۆچی بێدەنگی؟
گوتی چ بکەم؛ تەخەییول ناکرێ تەسویر و تەشکیلی
فەقەت بیستوومە زۆر ئەهلی گوزەشتو عەفو و ئیغمازە
بە شەرتێ لێم نەڕەنجێ حازرم بۆ خەتم و تەکمیلی
لە باب و فەسڵی تەزویر و ریا هێند چوست و چالاکە
هەموو کەس خۆ دەپارێزێ لە مەکر و کەید و تەزلیلی
وەکوو جەردەی موسەللەح دەچتە سەر رێگەی موسڵمانان
بە ئیمان ئیکتیفا ناکا و دەکا نەزعی سەراویلی
هەموو رۆژێ لە مەکتەبخانەیی تەدریس و تەدلیسی
دەنووسن سەد جەوازی نومرە یەک، روتبەی عەزازیلی
بە ریش و سوورەت و عەممامە و شکڵ و هەیولائی
بە لەحنی نازک و قەولی ئەکازیب و ئەباتیلی

فریـــوی جـــاهیلی وەحـــشی دەدا، بێچـــارە نـــازانێ
مەقـام و مەنزڵـی ئیبلیـسە، ریـش و پـێچ و مەنـدیلی
أیـــا مـــن قُلـــتَ أنَّ الـــشِّعرَ عـــصیانٌ و نُقـــصانُ
لَکُـــم إحـــسانُکُم یـــا لائِمـــي، نَقـــصي و ذَنـــبي لِـــي

مانـای هـۆنراوە عەرەبیـیەکە ئەوەیە کە دەڵـێ: ئەرێ هـۆی ئەو کەسـەی کە لـۆمەم دەکەی و پێـت وایە هـۆنراوە گونـاح و تـاوان و نـاتەواوییە، بـۆ خۆتـان چـاکەی خۆتـان هـۆی لـۆمەکەرانی مـن و منـیش بـۆ خـۆم نـاتەواوی و گونـاحی خـۆم. چـونکە بەڕاستی ئەو هۆنراوانەی من نەک هەر ناتەواوی و گوناحیان تێدا نییە و بەس، بەڵکە وەک شمشێری یارانی پێغەمبەرﷺ کە لە پێناوی پەرە پێدانی ئایینی پیرۆزی ئیسلام وەکار خراون.هەروەهـا ئەمجـار راستەوخۆ هەڵـدەکوتێتە سـەر شـێخ و دوای هێنـدێک پێهەڵـدانی پـێچەوانە و توێدار پێی دەڵێ تـۆ پیـاوێکی زۆر بـێشـەرم و بـێئـابڕووی چـونکە لەگەڵ ئەوەشا کە ئەو هەموو هەڵمەت و گوشار و گورگەڕاوە کە بۆ تۆ کرا و چەپڵەیـان لـێ تەقانـدی مەیـدانت چـۆڵ نەکـردووە و وەک شێری لە مەیدانا چەقی و تۆ پیاوێکی وای هەموو شتێک بە مفتـی و بێحەق و کرێ دێتە بەر دەسـتت و مریـدە کەرەکانـت بـۆت دێـنن و تۆش هەرچی ئیشتیات لێ بێ دەیخـۆی و هەرچـی پێـت خـۆش بـێ دەبەری دەکەی لە دوایەدا پێی دەڵێ ئەوا کـردم هەمـوو خووخـدەی تـۆ چـاک بـوو، بەڵام یـا شـێخ کە نەدەبـوو وا بـی کەچـی نەزان و ئەحمەقی . کە بەو شێوە دفەرمێ:

ئەی جەنـابی شـێخ! دەزانـم تـو خەڵـیفەی بەرحەقـی
وەک دەڵـێن شەخـسێکی سـاحیب ئیحتـڕام و رەونەقـی
دەنگـی زیکـر و خەتـم و تەهلیلـت فەزای پـڕ کـردووە

زەلــزەلەی خـــستۆتە خەیـــمەی بێـــستوونی ئەزرەقـــی
ئـافەرین! سـەد ئـافەرین بـۆ غیـرەت و بـۆ هیممەتـت
تۆ کە مەحسووری لە چوار لاوە کە چەپڵەت لێتەقی
با وجوودی ئەم هەمـوو حەمـلە و فشار و گورگەڕاو
مەرکەزت خاڵی نەکرد، وەک شێر لە مەیدانێ چەقی
با لە بەینی خـۆم و خۆتـدا پێت بڵـێم عـیللەت چ بـوو
بەخـت و ئیقباڵـت سـەعیدە گەرچـی بـۆ خۆشـت شـەقی
مەوقیعـــی ســـوڵح و ســـەفایە بـــا شـــتێکت پـــێ بڵـــێم
نابێ عـاجز بی لە هەق، گەر تـۆ لەسـەر رێگەی هەقـی
گەرچی دەوڵەتمەند و ساحیب پووڵ و پارە و سەروەتی
مـالیکی گـامێش و مـێش و گـوێدرێـژ و گـوێلەقـی
هەر لە وشـتر تـا دەگـاتە کـاوڕ و گیـسک و فـرووج
دێـتە بەردەسـتت هەمـوو رۆژێ بە مفـتە و بـێهەقـی
تَأکُـــلُ مِمَّـــا تَـــشْتَهِی، تَلْـــبِسُ مِمَّـــا تَـــشَاء
مِـــن حَرِیـــرِ نـــاعِمٍ اَوْ سُـــنْدُسٍ وَ اسْـــتَبْرَقِ
گەرچی فەرزەن جوملە ئەخلاقت هەمـوو چا بێ وەلـی
دوور لە تۆ، یا شێخ! کەمێ نادان و نەختێ ئەحمەقی
تۆ وەکوو مێوی لەگەڵ ئەشخاسی بێشەرم و ئەدەب
بـۆ ئەدیبێکـی وەکـوو مـن بـۆچی وا سـەخت و رەقـی
بـۆ دەبـێ تـۆ بـۆم بنێـری یەک عەبـای کـۆنی رزیـو
تـا منـیش مەجبـوور بـبم عەرزت بـکەم تـۆ لەقلەقـی
خزمەتـــی ئەشخاســـی شـــاعیر لازمە، عەقڵـــت ببـــێ
اِنَّهُـــم کَالـــسُّمِّ قَتَّـــالٌ لِمَـــن لا یَتَّقِـــی

بەڵێ کاکی کۆیی لەو پارچە هەڵبەستەدا بە ئاشکرا هەڵدەکوتێتە سەر شێخ و خەلیفە و دەڵێ وەکوو جەردە و ڕێگری چەکدار رێ لە

موسڵمانان دەگرێ و بە تاڵان کردنی بیر و باوەڕ (ایمان) وازیان لێ ناهێنێ و تەنانەت تەما لە ناموسیشیان دەکا و دەرپێشیان لە پێ دادەکەنێ!

جا هەر بۆیە لە پارچە هەڵبەستێکی دیکەدا دەڵێ نابێ بە هیچ جۆرێک خەلیفەت پێ هەژار بێ و بەزەییت پێیدا بێ چونکە بەڕاستی ئەو هەموو شتێکی هەیە جگە لەراستی و دروستی و چاکی و پاکی و نوێژ و ڕۆژوو.

واتا ئەو هەر خوا پەرست نییە و ئەوەی کە موسڵمانێکی راستەقینە دەبێ هەیبێ نییەتی، دەنا ماشەڵڵا لە بێدینیدا زۆر دەوڵەمەندە و هەر لە خودا دوور و لە چاکە بەرییە جا هەر بۆیە نابێ بە هیچ جۆرێک بەزەت پێیدا بێ وەک دەفەرموێ:

مەڵێ خەلیفە فەقیرە دەڵێن بیحەمدیللا
هەموو شتێکی هەیە، غەیری سیدق و سەوم و سەلات

هەروەها بەڕێز و پایەبەرز مامۆستا رەمزی مەلاو هۆنەری دڵسووتاوی کورد هەر لەو هەرێمی مەهاباد و بۆکانە لە پارچە هەڵبەستێکی زۆر جوان و تەڕ و پاراودا وێڕای دادگایی کردنی خەڵکی فریو دراوی کورد دڵسۆزییان بۆ دەنوێنێ و ئامۆژگارییان دەکا و بە داخ و کەسەرەوە پێیان دەڵێ کە ئەمڕۆ ئایینی پیرۆزی ئیسلام زۆر بێهێز و چیلازە و یەکیەتی و برایەتی لە نێوان خەڵکی موسڵماندا هەر نەماوە و .... هۆی هەمووی ئەوانەش هەر تەنیا شێخ و خەلیفە و بازاڕی شێخ و تەریقەتە و بەس!!

لە حاڵ و ژیواری ئەم دامودەزگایە و فێر کردن و بارهێنانەکانی وان کە هەر کە مرید و نۆکەری وان یا یەکێک لە شێخەکانی دیکە نەبێ بە چاوێکی زۆر کەمی دەڕوانینێ و لایان وایە کە تەنانەت

لە... یــش خەراپتــرە. مریــدەکانیش ئەوی بە بێگــانە دەزانــن و هەرکەسێکیش کە بە بێگانەی بزانن ئەگەر بتوانن و بوێرن هەر خێرا دەشــیکووژن. یــا لانــی کەم رێــگەی هەمــوو جــۆرە پێــشکەوتن و سەرکەوتنێکی لێ دەگرن.

ئەمجا زۆر رێکوڕاست و بێتوێڵک بە مریدەکان دەفەرموێ ئــاخر ئێوە ئەی ماڵوێرانینە جگە لە دژمنایەتی و دووبەرەکایەتی و رق و قینــی موســڵمانان و خەرافــات و پڕوپــووچ پەرەســتی چیــدیکە لەو شێخانە فێر بوون؟ لەوەتا بوونەتە مریدی وان بە یەکجاری رێبازی دینتان لێ تێک چووە؟ ئەنکۆ بۆچی پێتــان وایە کە شــێخ وەکیــل و نــوێنەری خــوایە و رۆزی و گیــانی گیــانلەبەرانیش هەر بە دەســت وییە؟

پاشان بە بەڵگەی لۆجیک (منطق)ی پێیان دەڵێ ئەگەر راستە ئەو شــێخانە زانیــاری نهێنــی (علــم غیــب)یــان هەیە و خــاوەنی کــشف و کەراماتن بۆچی ناچن لەو هەموو خەزێنــانە ژێر زەوی یەکێکــی بــۆ خۆیان دەرهێنن و بە یەکجاری پێی پێ بگەن و لەو چاو لەدەستی و سواڵکەری و تالأنکەری و راو و رووت و چــاو بەســتنەی کە دەیــکەن رزگارییــان بــێ؟ خــۆ ئەگەر وا بــکەن لەو هەمــوو حەرام خــواردنەش رزگار دەبن.

ئەمجــا ئەو بەڕێــزە دێــتە ســەر ئەوە کە دەفەرمــوێ: شــێخە چاوبەستەکان بو فریو دانی خەڵک هەر خۆیان وتەیەکیان بە زمانی پێغەمــبەرەوە هەڵبەســتووە و بە درۆ دەڵــێن ئەو خۆشەویــستە فەرمــوویەتی (مــن لا شــیخ لە فــشیخە شیطان) پەنــا بە خــودا لەو بوختــانە؟ چ بوختــانێکی گەورەیە؟! کە دەڵــێن هەر کەس شــێخێکی نەبــێ، شــێخی وی مــرگ (شــیطان)ە. جــا منــیش ئەو درۆ زلەم بە زمانی خۆمەوە نەک بە زمانی پێغەمــبەرەوە ئــاوا راست کــردۆتەوە

(من کان له شیخ فشیخه شیطان) (ای کالشیطان فی المکر و الحیل)
بەڵێ ڕەمزی دەڵێ بەڕاستی ئەو درۆ و بوختان و چاو و ڕاوە بۆ فریو دانی خەڵک دروست کراوە. دەنا ئاخر یارانی پێغەمبەر و پەیڕەوانی وان کوا مریدی کێ بوون؟ و شێخی وان کێیە؟
یان دەڵێن (من اعتقد حجرا فقد نفعه) هەرکەس باوەڕی بە بەردیکێش هەبێ قازانجی پێدەگەیەنێ.

جا ڕێزدار ڕەمزی ڕاز زان دەفەرموێ ئەگەر خوا نەخواستە ئەو قسە ڕاستە دەبێ بوتپەرەستەکان بیر و باوەڕیان لە هەموو کەس ڕاستتر بێ و لە دیندا دەبێ لە هەموو کەس لە پێشتر بن چونکە ئەوان خۆ یەکجار زۆریان باوەڕ بەو دار و بەرد هەیە!!

پاشان پەلامارێکی زۆر ژیرانە دەباتە سەر بیر و باوەڕی نەزانانەی موسڵمانە سادە و ساویلکە فریودراوەکان کە دەڵێن تۆبە هەر دەبێ لە سەر دەستی شێخ بێ و بە بێ شێخ تۆبە قەبووڵ نابێ!!
جا ئەویش لە وڵامیانا ئەفەرمێ: پێغەمبەری خوا ڕۆژێ حەفتا جار لە خزمەت خوادا تۆبەی دەکرد و دەپاڕایەوە. چونکە تۆبە هەر لە بەینی خوا و بەندەی خوادایە و بەس، بۆ تۆبە شێخیش هەر وەکوو بەندەکانی دیکە وایە و هیچ جیاوازییەکیان نییە و خۆ هەر لە بنیڕا پیر و مرید و شێخ بازاڕی بۆیە پەیدا کردنی ماڵ و پڕ کردنی تێر و جەواڵە! دەنا نە شێخ زانیاری ڕاستەقینەی هەیە و نە مریدەکانیش ڕێگا و تەریقەتیان دیوەتەوە. چونکە خۆ لە ئیسلاما شتێک بە نێوی تەریقەت هەر نییە.
ئەوجار بە ڕاشکاوی دەفەرموێ: بۆ بەدبەختی و لە بەر ناکۆکی و دژایەتی ئەوانە ئێمەش هەمووومان یەکترمان لەبەرچاوان کەوتووە، جا ئاخر هەتا کەنگێ ئاوا بین؟ برایانی خۆشەویست مەسڵەحەت

وایە با بدەینەوە سەر ڕێبازی شەریعەت و ڕوو لە خوا بکەین، تەریقەت و مەریقەت و شێخ و مێخ هەمووی هەر هەوایە و نرخێکی نییە. بەڵکە بە ڕوحم و بەزەی خوای گەورە ئەو هەموو ڕق و قین و ناخۆشەویستی و دژایەتییەمان لە دڵ بچێتە دەرێ و برایەتی و خۆشەویستی پێشوومان بۆ تازە ببێتەوەو تۆوی پیسی مریدایەتی و نۆکەریمان لەنێو نەمێنێ. ئیتر بەسە و شێخ مەکەنە لات و مەنات و بوت و سەنەم. جگە لە خوای گەورە سەری بەندەگی بۆ کەس نەوی مەکەن.

جا ئەوەش گوڵبژێرێک لە هۆنراوە درێژ و پڕ واتا و دەردە دڵەکەی "ڕەمزی" کە هەمووی هەر ڕاز و ڕێنوێنی و ڕەمزی سەرکەوتن و خۆشبەختی و کامەرانی و ئامۆژگاری دڵسۆزانەیە بۆ موسڵمانان:

هاواری ئیسلام

برایانی دین میللەتی ئیسلام
تابیعی شەرعی شای خەیرول ئەنام
عەرزێکم هەیە ئەم بەندەی فەقیر
خاڵی لە غەرەز، بێ بوغز و تەقسیر
بە فەرموودەی حەق ئایەتی قورئان
موسڵمان هەموو پێکەوە بران
ئیمڕۆ ئەبینم برایانی من
فیرقە فیرقە بوون لێک بوون بە دژمن
بێ ئیتتیحادن، بێ ئیتتیفاقن
نیسبەت بە یەکتر ئەهلی نیفاقن

دینـــــــی ئیـــــسلامێ ئەورۆ زەعـــــیفە
باعیـــسی چیـــیە؟ شـــێخ و خەلـــیفە
هەرکەس ئەیبیـــنن غەیــــرە موریــــدە
لەبەرچاوانیـــــان هەر وەک یەزیــــدە
موریــــدیش کەســێک بە غە یــر بـــزانن
فەوری ئەیکـــــووژن، ئەگەر بتــــوانن
پێــی وایە بەهەشــت بە دەس شــێخانە
مـــایەی ویـــش کـــاوڕ و گیـــسک و بەرانە
غەیـــری عەداوەت بـــوغزی موســـڵمان
ئێـــوە چ فێـــر بـــوون لە خـــزمەت شـێخان
یـــا شـــێخ نایـــب و وەکیلـــی خـــوایە
رزق و رۆزی و رۆح، لە دەس وی دایە
چـــی موســـڵمان و ئەهلـــی تـــاعەتە
بە ئەمـــری خـــودا جـــێگەی جەنـــنەتە
مـــاڵوێـــرانیش بـــووین هێنـــدەی بـــرینج و رۆن
بـــۆ شـــێخان بەریـــن، بە مفتـــی بیخـــۆن
ئەگەر لە عیلمـــی غەیبـــین بـــاخەبەر
خەزێـــنەی قەدیـــم بـــۆ نـــاهێننە دەر؟
ئەوە بوختـــانە و خەڵـــک فریـــو دانە
چـــی شـــێخی نەبـــێ شـــێخی شـــەیتانە
ئەســـحابی رەســـووڵ، یـــا خـــۆ تـــابیعین
مریـــدی کـــێ بـــوون برایـــانی دیـــن؟
دەڵـــێن ئاقیـــدە بە بەرد کـــافییە
قـــسێکی درۆیە و هەرگیـــز وا نیـــیە
گەر ئەوە راســـتە خـــودای نەخواســـتە

چـــی بـــوت پەرەبـــستە ئاقیـــدەی راســـتە
ئاقیـــــدەی عەوام ئەزانـــــن چیـــــیە؟
پێـــــی وایە تـــــۆبە لە لای شـــــێخییە
پێغەمـــبەر ئەیکـــرد رۆژی حەفتـــا جـــار
لە خـــزمەت خـــودا تـــۆبە و ئیـــستیغفار
تـــۆبە لە بەینـــی عەبـــد و خـــودایە
بـــۆ تـــۆبە شـــێخیش وەک عەبـــد وایە
هەم پیـــر هەم مریـــد مەقـــسوودیان مـــاڵە
مەقـــسوود پـــڕ بـــوونی تێـــر و جەواڵە
نە شـــێخ شـــک ئەبـــا عیلمـــی حەقـــیقەت
نە مریـــد دیـــویە رێگـــای تەریـــقەت
لەبەر نـــاکۆکی شـــێخان و مریـــد
لەبەر چـــاوی یەک گـــش بـــووینە یەزیـــد
مەســـــڵەحەت وایە بـــــرای تەریـــــقەت
بـــا بـــدەیتەوە بـــۆ لای شـــەریعەت
بەڵکـــوو بە روحمـــی خـــودا و پێغەمـــبەر
بـــوغز و غەرەزمـــان لە دڵ بچـــتە دەر
تـــازە بێـــتەوە حـــوبی قەدیمـــان
تـــۆوی مریـــدی نەیەتە نێومـــان
ئیتـــر شـــێخ مەکەن بە لات و مەنـــات
هەر بیپەرســـتن تـــا مـــاوە حەیـــات
هـــاواری ئیـــسلام بـــۆ ئەوەی مـــاوە
ئـــاڵقەی غـــولامی لە گـــوێ نەکـــراوە
کەســـێک کە دارای عیلمـــی غەیبیـــیە
موحتـــاجی مـــاڵی فەقیـــران نیـــیە

بەســـە ئەی رەمـــزی جاهیـــل چـــا نـــابێ
مەلاش بەعزێکیـــان ماڵیـــان خەرا بـــێ
ئەوان راوەســــــتان بە دەســــــتەو نەزەر
جـــاهیلیش کەوتـــنە ســـوجدە سەراســـەر

سوپاس لەسەر تەواو کردن

سوپاس بۆ تۆ ئەی خودایە ؛ پڕاوپڕی ئەو دنیایە
ستاییشیش لەگەڵدایە؛ پەسنی زۆریش بە دوودایە
بێپایان و بڕانەوە بێ ؛ بۆ دڵ هۆی بووژانەوە بێ
هۆی هێز گرتن و ژیانەوە بێ ؛ مایەی سەرهەڵدانەوە بێ
لە ناخی دڵی پڕ کوڵەوە لە قزگەی مێشک و دڵەوە
بە بۆوبەرامەی گوڵەوە وەک چنووریٚ بە چڵەوە
بۆ تۆ یەزدانی پاک و تاک خودای زارۆک و باب و داک
لە چاکیدا چاکتر لە چاک ؛ لە گش نەنگێکی دوور و پاک
تەنیا و بێهاوتا و دڵۆوان ؛یەزدانی مەزن و میهرەبان
خودای ئێمە و ئێوە و ئەوان ؛ بوویتەری بوونەوەران
زانا و دانا و توانا و بەهێز ؛ زۆر گەورە و لێزان و بەڕێز
بۆ گش بۆنێک هەوێن و پێز ؛ بۆ هەموو کارێک ئەوە تێز
رۆزیدەری زیندەوەران ؛ سازێنەری بوویتەران
ژیینەری گش ژیناوەران ؛ ماکی خونچە و گوڵ و بەران
خودای هۆشیار و مەستانی ؛خۆشەویستی بەهەستانی
رێکوپێک خەری خوستانی ؛خوای بە دەست و بێدەستانی
زیندووکەرەوەی مردووگەل ؛هێنەری گش دەرفەت و هەل
بەخێوکەری ئیفلیج و شەل ؛ بەخشەری هێزی فڕینی مەل
ئەی بەخشەری تیرێژ بە خۆر ؛ پێلدەر بەدە ریای شین وبۆر

ئەی وەدیهێنــی کەم و زۆر ؛ بینــایی چــاوی ســاخ و کــۆر
هـۆی پارێزەری نووسـەران ؛ بەخـشەری هەسـتی هـۆنەران
تۆی بەخشەری بەبەخشەران ؛ سـەرداری گەورەوسـەروەران
پێکهێــنەری گەل و هــۆزان ؛ هـۆزان و لێـزان و چــازان
ئاگـادار لە هەمـوو نیـازان ؛تـۆی پێـزان و بە هەمـوو رازان
دانەری یاســا و رێــسایان ؛ تــۆی زانــاکەری زانایـــان
زانایــان هەر وایە لایــان ؛ پەســن هەر بــۆ تــۆیە شــایان
هـۆ یەزدانە مەزنەکەم هـۆو ؛ بە تـۆ ئـاخر بـێچکە لە تـۆو
وزەت کەس نییە ئاخر خۆ و ؛ چەقر و زەدەر بە دەنکی تۆو
ئەی روێــنەری گــوڵی ئەویــن ؛ رەنگێــنەری رووی زەمــین
گش ئەوانەی بەرز و نەوین ؛ دەڵێن هەموو کار هەر بەوین
خودای بێوێنە و بێهاوتای ؛ خودای ئێرە و خـودای ئەولای
وەدیهێنەری گش تەوای(شت) ؛ خـودایەکی تاق و تەنیای
خـاوەن هێـز و وزەی زۆری ؛ پرشـنگ‌هـاوێژتر لە خـۆری
هەر تـۆ گەنجـی سـەربەمۆری ؛ پـارێزەری شـەل و کـۆری
ئاگا و ئامادە و لە هەر جێ ؛چی ویستت دەیکەی جێبەجێ
بێتێرامـان و هەر لەجێ ؛هەمـوو شتێک بە تـۆ دێتە جێ
بیــسەر و بیــنەر و وریــا ؛ لە دونــدی چیــا و بنــی دەریــا
لە ئاسـمانانیش چـی کریـا ؛ گـشتی نەخـشی تـۆی لـێ دریـا
ئاگـاداری هەر کـۆمەڵێ ؛ چـی مانـگ و رۆژی لـێ هەڵـێ
بــۆ هەر فەرمانکێــت دەڵــێ ؛ یەزدانەکەم بەڵــێ بەڵــێ
هەرچی بووە و هەیە و دەبێ ؛ هەرچی جۆرێک بوونی هەبێ
مەگەر هیچ ئاوەز (عقل)ی نەبێ ؛ دەنا دەڵێ هەر وا دەبێ
تەنیــا ئەوە پەروەردگـــار؛ پەروەردگـــاری جـــانەوار

ئەو جـانەوەری بـێژومـار ؛ لە نـاو دەریـا و لە لێـرەوار
گـش بـوونەوەری دوا بـڕاو ؛ یـا دوانەبـڕاو و هەروا مـاو
پیـر و منـاڵ، جحێـڵ و لاو ؛ پەروەردەی دەسـتی ویـن تەواو
بە گش گیاندار و بێ‌گیان ؛ بە بوون بە نەبوون بە جیهان
بە گش کـورات و کاکێـشان ؛ ئاگـادار هەر ئەتـۆی یەزدان
هەرچـی دەبـێ و رابـردووە ؛ هەرچـی زینـدووە و مـردووە
هەرچـی هەرچییەکـی کـردووە ؛ بە ئـاوی تـو خـۆی شردووە
ئەو دنیـایەی وا گەورەیە ؛ بەم خـول و سـوڕ و دەورەیە
بەو هەمـوو نـازە گەورەیە ؛ میلیاردهـای وای لە دەورەیە
کە بـێ لە خـۆت کەس نـازانی ؛ لە کـوێ‌ڕا هـاتووە بنـاوانی
پەروەردەی خۆتە بە جوانی ؛ هەر خۆت خـودای میهرەبانی
کـێ پـسپۆڕ و ژیـرە و زانـا ؛ دەڵـێ بە گـش هێـز و توانـا
بـێجگە لە تـۆ خـودای دانـا ؛ کـێ جیهـانی ئـاوا دانـا؟!
کـێ دەزانـێ کە بـوون چییە ؛ ئاسـمانی سـەرەوخوون چییە
زەمـین لە نـاو دەروون جییە یـا مـاکی ئـاوی روون چییە
کێ دەزانێ لە کوێوە هات ؛ یا مەرگ بەرەو کوێی دەبات
یـا تـاوێکی تـر چـی دەکـات ؛ تەمبێ دەکرێ یـانە خەڵات
کـێ دەزانـێ ئەو دنیـایە ؛چەنـدەی دیـکەی بە دوادایە
چەنـدی چووە و چەنـدی مایە ؛ بێجگە لە تۆ ئەی خودایە
کێ دەزانێ کە کێی ئەتو ؛ چەنـدی و چۆنی و لە چی ئەتۆ
چۆن بووی و چۆن دەبی ئەتۆ ؛ دەبێ چ بی و نەبی بە تۆ
کـێ دەزانـێ کە تـۆ چـۆنی ؛ خـاوەن تـام یا رەنـگ و بـۆنی
بـێجگە لەوەی بڵێـی کـۆنی ؛ بە خـوا هەرچـی بڵـێن تـۆ نـی
جـا هەر بـۆیە لە نـاخی دڵ ؛ لە دەروونێکـی پـڕ لە کـوڵ

هەڵـدەخوێنم وەکـو بولبـوڵ بولبـولی بـراو لە سـوورە گـوڵ
دەڵــــێم خــــودای خــــاون هەســــتانێ ؛ خــــودای
خــــــۆموخەڵــــــکوخوســــــتان(کائنــــــات)
ئـاودێری دێـم و باغـستان ؛ خـودان کەری دەستەوسـتان
دەیـدرکێنم بە دڵ و گیـان ؛ پێـی لـێ دەنـێم بە پـێ لێنـان
دەڵـێم یەزدانـی دڵـۆوان ؛ بەخـشەر و پـوگ و میهرەبـان
بە هــیچ لەونێکــی نــاتوانم ؛ نە بە دســت و نە بەزمــانم
نە پێنــــووس و وەجەکــــانم ؛ نە بەو دڵەی پەرێــــشانم
بـکەم پەسـن و سوپاسـی تـۆ ؛ پـێم تەواو نـابێ باسـی تـۆ
دڵخۆشـم کە دەمناسـی تـۆ ؛ کە خـوا خـوایەکی خاسـی تـۆ
بۆ ئەو ڕێزەی لە منت ناوە ؛ بـۆو یارمەتییەی بەمنت داوە
هەتـا بنـێم ئەو هەنگـاوە ؛ جـا تـا گیـانم لەبەر مـاوە
قەت پەسـنی تـو تەواو نـاکەم ؛ ئـاوڕ وە نـارەوا نـادەم
ئـابڕووی خۆمـت لە لا نـابەم ؛ لە خۆمـت تەوەڵـلا نـاکەم
ئــاخر بــێیــارمتی تــۆیی ؛ کــوڵی دڵــی مەلای کــۆیی
بـۆ مـاوەی چەن سـاڵی ڕۆیـی ؛ کە نووسیم بە لەسـەرخۆیی
چلـۆن دەکـرا بە منـی چـیلاز ؛ مـنێـکی بـێهێـز و لاواز
منــی ناثامــادە و ناســاز ؛ دامــاو و رامــاو و بــێواز
پەڕتــووکێکی ئــاوا مەزن ؛ کە ونـێە و نمــوونەی نەبــن
نەنگ و هەڵەشی کەم هەبن ؛ بێ تۆ چۆن دەنووسرا بە من؟
ئەویـش لەمەڕ مەلای کـۆیە ؛ کە بـێکومـان دۆسـتی تـۆیە
تەکپەرسـتی سـەربەخۆیە ؛ کـوڕی کـوردی ڕەنـجەڕۆیە
کەتۆ لەمنت خۆشتر دەوێ؛ چون تـۆی پەرسـت ڕۆژوشـەوێ
یـاخوا بەر بەزەت کەوێ ؛ کـێ وەک وی بـێ لێـرە و لەوێ

گەنـد و گەڵاشـت نـاهەوێ ؛ تـۆ تۆپەرسـتی وات دەوێـو
هەرکەس کەوا تۆپەرسـتە؛ تەکپەرسـت و دڵ بەهەسـتە
هەر بە تۆپەرستیش مەستە ؛ لەبەنـدەگیت نـابێ خەسـتە
خـوایە لێـت دەپـاڕێمەوە ؛ تـا کـاتێ بـۆ لات دێـمەوە
لەو تەمەنەی بەڕێـمەوە ؛ هەرگیـز بێکـار نەخـولێمەوە
چی دەیکەم پەسندی تۆ بێ ؛ تاکوو هۆشم لەسەر خۆ بێ
نەگۆڕێ و هەروەکوو خۆ بێ ؛ دەبێ چاوم هەر لە تۆ بێ
زۆر زۆرم ماون کاری دیش؛لەو جیهانە پژگاڵ(شغل)و ئیش
گەلێکم ئیش بوون وە ریش ؛ لە کەس داوا ناکەم ئەمیش
کەوایە ئەی یەزدانەکەم ؛ ئەی خـودا مێهرەبـانەکەم
تـاکوو خـوا نەکـا وا نەکەم ؛ دەردم بە تـو دەوا نەکەم
بۆ ئەنجامی ئەو کارانە؛ لەبۆ پەرا (خزمە ت)ی ئەو قورئانە
تـاکوو مـاوم لەو جیهـانە ؛ بـۆ خزمەتـی ئەو کـوردانە
خـودایە هەر خـۆت یارم بێ ؛ دەسگیر و یاری کارم بێ
دەرمـانی دڵەی بیمـارم بـێ ؛ لەو خەبـاتەم هاوکـارم بـێ
خوایە خۆت یارمەتیم بدەی ؛ ریسوای ئێرە ئەولام نەکەی
خۆت بمدەیەی چی پێم دەدەی ؛ ژێرباری بەندانم نەبەی
گومـانم لەوەیـدا نیـیە ؛هەرکەس خـودای لە لا نیـیە
هـیچ سـەرکەوتنێکی بـۆ نیـیە ؛ کە بـشبێ تـام و بـۆی نیـیە
بـێ هێـزی تـۆ نـاکرێ کـارێ ؛ بـێ ودمـت بـاران نابـارێ
بەفـریش لێـی نـایەتە خـوارێ ؛ گوڵ ناکا هـیچ گیـا و دارێ
لە تـۆڕایە هەرچـی هێـزە ؛ کـێ تـو نەتـهەوێ بـێ ڕێـزە
بـێ تـۆ بـوون بـێتێـزە و پیـزە ؛ لە تـۆڕا چـی پیـزە و تێـزە
ئەی خـوایە تـۆ خـوای هەمـووانی ؛ بۆ هەمـو زامـێ هەتـوانی

هەرچــی بــتهەوێ دەتــوانی ؛ بە گــورزی بــیکەی بە جــوانی
ئەی خــودا چــاک و پــاکەکەم ؛ یەزدانە تەنیــا و تــاکەکەم
مــن هەر لە تــۆ داوا دەکەم ؛ کە روونــاک کەی رەوانەکەم
ئای چەندەم پێ خوشە خــوایە ؛ وای چەندەشی تام تێدایە
بێژی گــورزی خــوای لە لایە ؛ سەربەرزیش هەر دەوەیــدایە

مەهاباد سالی ۲٦۹۱ کوردی

دوامین جاری پێداچوونەوەی ئەو پەڕتــووکە لە مــانگی گەلاوێـژی ساڵی۲٦۹۱ی کوردی رێکەوتی مانگی موردادی ۱۳۷۸ی هەتاوی دابــوو و دوامــین چــاو رێخــشاندنەوەی لەشــەوی یەکــشەممۆ ۲۲ی رەزبەری ساڵی ۲۷۰۱ کوردی (۱۳۸۰/۷/۲۲) هەتاویدا بوو.

و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله و اصحابه و اتباعه اجمعین و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

ناوەڕۆک

٣تێبینی.. ٨
بەباڵا بڕین لە لایەن چاپەمەنی هیواوە.............................. ١٣
بە باڵا بڕین لە لایەن مامۆستا ئەسعەدییەوە....................... ١٥
بە باڵا بڕین لە لایەن مامۆستا ئەحمەدیانەوە ١٩
دیباچە ٢٣
خواناسی.. ٢٣
چۆن تۆ نیی ؟!... ٢٦
مەلای کۆیی.. ٢٨
کوڵی دڵی مەلای کۆیی ٢٩
سەرەتا ٤٣
پێشەکی ٤٩
ژیواری کوردەواری.. ٥٨
کۆیە لە کوردستاندا ٦٥
راز زان و زار دار و رابەرە... ٦٨
حەماغای کۆیە.. ٧١
مزگەوتەکانی شاری کۆیە ٧٢
ئەو مزگەوتانەش هەر نەماون: ٨٤
گوندەکانی خۆرئاوای کۆیە بریتین لە:............................... ٨٧
گوندەکانی خۆرئاوای کۆیە بریتین لە:............................... ٨٨
بنەچەکەی مامۆستا کۆیی ٩٠
ناسنامەی مەلای کۆیی ١١٠
پەیام بۆ مەلا ١١٨

بەرنامەی مامۆستا کۆیی بۆ کوردان ١٣٥
تەشەر.....................................١٤٨
تەکیە و خانەقا لە روانگەی مامۆستاوە..........١٥٤
خانەقا و تەکیە...............................١٥٨
تەکیە و خانەقا..............................١٦٣
مزگەوت...................................١٦٨
هیواداری مەلای کۆیی.........................١٧٢
هیواداری...................................١٧٤
بیرو باوەڕی جاهیلانی خەڵەتاو و مامۆستا کۆیی.............١٧٧
وەهابیگەری لە روانگەی مامۆستا کۆیی‌یەوە..........١٨٠
باوەڕی جاهیلانی نەخوێندەوار...................١٨٤
سروودی تەکپەرەستی ١٩٢
روون کردنەوەیەک ١٩٥
بۆ خەلیفەیەکی ناخەلەف ١٩٧
ئامۆژگاری ١٩٩
ئامۆژگاری ٢٠٢
شێخ عەبدولکەریم............................٢٠٥
مەمنوونی شێخ عەبدولکەریم.....................٢٠٨
بیلێ و دەیلێم، مەیلێ و نایلێم.................٢١٠
یەخە دادڕینی مامۆستا.........................٢١٦
روون کردنەوەیەک لە سەر هۆنراوەی شێخ رەزا ٢٢١
کورتەیەک لەژیانی سەرداری موسلمانی کورد سەلاحەددینی ئە یوبی ٢٢٨
بۆ ئاگاداری و هۆشیاری لاوان ٢٣٤
بۆ ئاگاداری و هۆشیاری لاوان ٢٤٠
شۆڕەژن ٢٤٣
دەروێش...................................٢٤٣
وەلامی شۆڕەژن.............................٢٤٦

لای لایەی دایک ٢٤٦
عیسا لە ئاسمان مەهدی لە ئاوبیر.. ٢٥٢
مەسەلەی عیسا لە روانگەی زانایانی ئیسلامەوە ٢٥٧
تەلاق..٢٦٩
ژنی ژێر ٢٧٣
ژ نی کەر..٢٧٦
تەلاق.. ٢٨٣
پارچە پەخشانێک سەبارەت بە نەخشی ژن..٢٨٦
ژنی باش ٢٩١
ژنی خەراپ.. ٢٩٢
مامۆستاو گاندی، یا کورد و هیندی.. ٢٩٣
من و گاندی ٢٩٧
روون کردنەوەیەک لەسەر گاندی.. ٢٩٨
خۆزگەی ئیمامی رازی ٣٠١
روون کردنەوەیەک لە سەر بیروڕای رازی و بەسەرهاتی وی ٣٠٨
١. رازی ٣٠٨
٢ . تیرمیزی..٣١٥
٣. دارە قوتنی ٣١٦
٤. ماتوریدی ٣١٧
٥. موعتەزیلە ٣١٧
تووڕە بوونی مامۆستا ٣١٩
رێگای ئێوە ٣٢٤
هەواڵی کورد و کوردستان.. ٣٢٦
روون کردنەوەیەک لەسەر ژیانی مامۆستا شێخ مارفی نۆدێیی.. ٣٥٣
ئەمین زەکی بەگ ٣٥٨
هەواڵی کورد و کوردستان..٣٦٩
شۆخی کوردی ٣٧٤

سۆفیایەتی ٣٧٨
هەناسە هەڵکێشان و پاڕانەوەی مامۆستا ٣٨٤
ئەم خاکە.. ٤٠٤
چەند ڕوون کردنەوەیەک.. ٤١٢
وڵاتی ئێمە ٤١٩
کێم ئەمن؟... ٤٢٤
روون کردنەوەیەک لە سەرئەفغانستان ٤٣٩
پەیام بۆ ئەفغانستان... ٤٤٣
روون کردنەوەیەک لەسەر ئەو زانا ناو براوانە ٤٤٩
سیبویە: ٤٤٩
خا لویە: ٤٤٩
مازنی:... ٤٤٩
نفطویە:.. ٤٥٠
مامۆستای کۆیە و کانەکانی کوردستان ٤٥٣
چەند نموونە لە دراوەکانی سکەلێدراوی ساسانیان ٤٧٧
گەڕانەوە سەرباسی پێشوو: ٤٨٢
ژیانی وا بەئالام و بەمیحنەت ٤٨٤
بەدیل گیرانی شێخ مەحموود ٤٨٦
پەیمانەکانی دژی کوردو بۆ کورد لەزمان بێخاڵەوە ٤٨٨
ژیانی وا بە ئالام ٤٩١
شیوەن بۆ سەعد زەغلول ٤٩٣
سەعد زەغلول... ٤٩٣
شیوەن بۆ سەعد زەغلول ٤٩٤
فێڵی شێخەکان... ٤٩٨
وەزنی شێخان.. ٥٠٤
لاڵ بم بۆ نەتەوەی کورد ٥٠٦
عەشرەتی میراودەلی.. ٥١٣

چەند چوارینە لە مامۆستاوە.............................. ٥١٦
بەزمی خانەقا و تەکیە ٥١٩
روون کردنەوەیەک لە سەر مزگەوتی زیان ٥٢٥
ناهومێدی.............................. ٥٢٧
زەکات بۆ ئاغاوات.............................٥٣٤
تا کەی لە غەمت!.............................. ٥٣٩
چەند نموونەیەک لە خیرەت و مەردانەگی و زیرەکی مامۆستای کۆیی............٥٤٣
حوسێن حوزنی موکریانی.............................٥٤٩
چەند نموونەیەک لە خیرەت و دلێری و بوێری مامۆستای کۆیی............ ٥٥٦
ژیانی پڕ لە ژانی مامۆستا ٥٦٥
بۆ مەلای کویی.............................. ٥٦٩
وتوویژ لەگەڵ یەکێک لە فەقێکانی مامۆستا ٥٧٣
نامەی یەکێک لە فەقێکانی مامۆستا.............................. ٥٨٣
نامەکەی خۆم بۆ مامۆستا مەلا محەمەدئەمینی کانی مازوویی ٥٨٤
ئەوەش وەڵامی نامەی مامۆستا مەلا محەمەدئەمینی کانی مازوویی:............ ٥٨٦
بۆلای جەنابی زۆرخۆشەویستم کاک مەلاحوسێن!.............................. ٥٨٦
بیرورای زانایان لەبارەی مامۆستادا.............................٥٩٠
بابامەردوخی رۆحانی.............................٦٠١
گۆشە یەکی دی لە ژیانی پڕ لە ژانی رامیاری و کۆمەڵایەتی مەلای گەورە...... ٦١٩
دیارییەکی بەنرخ لە مامۆستایەکی بەرێزەوە.............................. ٦٣٤
روون کردنەوەیەک لە سەر ژیانی مەلا محەمەد ئەمینی بێژوویی. ٦٤٨
نامەی مەلای کۆیە بۆ مەلا محەممەدئەمینی بێژوێ.............................. ٦٥٢
نامەی میرزا ئەحمەدی ئەشکەیی بۆ خزمەت جەنابی مامۆستای کۆیە............ ٦٥٧
دەقی ئیجازەنامەی مەلای کۆیە بۆ مەلا سەعدی قەلادزەیی.............................. ٦٦١
روون کردنەوەیەک لەسەر ژیانی حاجی مەلا سەعدی کۆیی ٦٦٥
بیرورای جەنابی حاجی مەلا سەعدی لەبارەی مامۆستای کۆیەدا ٦٦٧
فڕی فڕی قەل فڕی.............................٦٦٩

کوڵی دڵی مەلای گەورەی کۆیی...٧٢٦
دەقی نامیلکەی فڕی فڕی قەل فڕی... ٦٧١
دەردی دڵی مەلای کۆیی..٦٨٢
هاواری ئیسلام...٧١١
سوپاس لەسەر تەواو کردن..٧١٥
ناوەڕۆک ٧٢١

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنْتَدى إِقْرَأ الثَقافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إِقْرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافى)

www. Iqra.ahlamontada.com

منتدى إقراء الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

هەتا دەمرم لە بۆ کوردان دەناڵم

عیلاجیان چۆن بکەم هاوار بەماڵم

دەبێ من کەیفی چیم بە دنیا بێ

قەومی من وا ڕەزیل و ڕیسوا بێ

بێکەس و بێدەروفەقیر و هەژار

بێ سەروسەرفرازو بێ سەردار

ئەوی ڕێگەی لە کوردان گۆڕێ

لەعنەتی خودا لە لەحەدو گۆڕێ

مەلای گەورە